

BI 71

.

v. ~~3~~

BIBLIOTHECA INDICA ;
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED
UNDER THE SUPERINTENDENCE
OF
THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES
Nos. 301, 321, 322, 323, 324, and 334.

Śāma Veda Śākhita,

WITH
THE COMMENTARY
OF
ŚĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY
PANDITA SATYAVRATA SĀMAŚRAMĪ,
EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. ~~III~~ III

Calcutta.

974

PRINTED BY N. K. SIRCAR AT THE GANESA PRESS

1876.

सामवेदसंहिता,

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-संहिता ।

—००—

श्रीलक्ष्मी

वङ्गदेशीयासियाटीक्-समाजाभ्यर्थनया

—०००—

अधीतवेद-“प्रत्नकम्बनन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्येण

वङ्गसामगेन

टीकित्ता सषावसरं शोधिता च ।

—०००—

तृतीयो भागः

उत्तरार्चिकः

प्रथमादि-प्रपःलकत्रयात्मकः ॥

कलिकातरः

गणेशयन्त्रे सुद्धितः ।

शकाः १९९९ .

सामवेदसंहिता,

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-संहिता ।

—००—

श्रीलक्ष्मी

वङ्गदेशीयासियाटीक्-समाजाभ्यर्थनया

—०००—

अधीतवेद-“प्रब्रह्मन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्येण

वङ्गसामगेन

दीक्षिता यथावसरं शोधिता च ।

—०००—

तृतीयो भागः

उत्तरार्द्धिकः

प्रथमादि-प्रपाठकत्रयात्मकः ॥

कलिकाता

गणेशयन्त्रे मुद्रितः ।

शकाः १८९९ .

BIBLIOTHECA

COLLECTION OF OR.

भारादिक्रमेण सूची ॥

PUBLISHED UNDER THE SUPERIN

ASIATIC SOCIETY OF

NEW SERIES,

Nos. 339, 340, 342, 347, 348, 5, १-२३, २, ५-८-९) .. २६३

... .. २६८

... .. ५३९

... .. १९७

Sāma Veda Sāhita.

WITH THE COMMENTARY OF

SA'YANA A'CHĀRYA,

EDITED BY

SATYAVRATA SA'MAS'RAMI,

OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. III.

974

CALCUTTA.

BY N. K. SIRCAR, AT THE GANES PRESS.

1876.

15812:

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

मन्त्रप्रतीकम्	वृत्तम्
अक्रान्त्यमद्रः (५, २, १. १ = ऊ १७, २, १—२३, २, ५—८—९)	२६३
अगम् (५, २, ९. १ = ऊ०)	२६८
अग्निश्वायुषि (६, ३, १२, १ = ऊ०)	५३९
अग्निवोदेवमग्निभिः (५, १, ९. १ = ऊ०)	१९७
अग्निन्नरो (६, १, १०, १ = ऊ०)	४२५
अग्निर्जुषतनो (६, २, १०० = ऊ०)	४७१
अग्निर्धवाणि (६, २, ७, १ = ऊ०)	४६१
अग्नेत्वग्रो (५, १, ०२, १ = ऊ ३, ०, १८—१२, २, १५)	९५
अग्र यडन्वा (६, ०, २, १ = ऊ०)	४३५
अग्र सुखतमं (६, १, १, ५ = ऊ०)	१९९
अग्र स्तोमं (६, २, १०, १ = ऊ०)	४७०
अग्रो सिन्धनां (४, १, १, ३ = ऊ ८, ३, ११—२३, ०, २)	३
अचिक्रददृषा (४, १, ३, ६ = ऊ०)	१०
अच्छानोयाद्या (६, २, १, ० = ऊ०)	४३६
अजोजनोद्विपवमान (६, १, ७, २ = ऊ पर्युषुप्रधन्व)	४०८
अत्याद्विद्याना (५, १, ३५५ = ऊ०)	१८१
अथान्थान्तमानां (४, १, १५, ३ = ऊ०)	५९
अथाव्यश्लःप्रल (६, ३, ७, १ = ऊ०)	५३५
अध्वलिषोमा (६, ३, ३०, ३ = ऊ०)	५६१
अध्वन्नप्रिये (४, १, ३, ३ = ऊ०)	९
अध्वयो अद्रिभि (५, १, ११, १ = ऊ ४, १, २०—४, २, १—३—४—	२०८
५—१६, २, १३—१५)	

मन्त्रप्रतीकम्	उद्यम्
अनुचिता (६, १, ७, ३ = ऊ पर्युषप्रथमम्)	४०९
अन्तरति (६, १, ११, २ = ऊ०)	४१९
अपन्नोचराब्धः (५, १, ३, ९ = ऊ०)	१८३
अपन्नपवनेचघो (५, १, ७, १ = ऊ०)	१९४
अपन्नपवसेचधः (५, १, १५, ३ = ऊ पवसेचधः)	२२८
अपहारा (४, १, १, ९ = ऊ प्रकायमुशनेव)	१०९
अपाङ्गपानं (६, २, १३, २ = ऊ ८, १, ३-१८, १, २)	४८१
अभिन्नन्दकसं (४, १, १, २ = ऊ ८, ३, ११-१३, १, २)	२
अभिगव्यानि (४, १, ६, २ = ऊ०)	२०
अभित्तिष्ठ (६, २, ११, १ = ऊ ७, २, १७)	७७२
अभिप्रियन्दिवं (४, २, १, १२ = ऊ प्रकायमुशनेव)	१११
अभिप्रियादिवः (५, १, ४, ८ = ऊ०)	१८८
अभिवस्त्रा (६, २, १८, २ = ऊ ८, २, १४)	५०४
अभिवायु (६, २, १८, १ = ऊ ८, २, १४)	५०३
अभिविप्रा (५, १, ४, २ = ऊ०)	१८५
अभिद्विमत्य (५, २, १९, ९ = ऊ ५, १, १९)	२५३
अभौनोचर्षा (६, २, १८, ३ = ऊ ८, २, १४)	५०४
अभौनोवाजमातसं (५, १, १६, १ = ऊ ५, १, ९-४-५-६-७-८- १२, १, १५-१६-१७, १, १२-१३-१४-१६-१८, १, १०- १९, २, ९)	१९२
अभ्यर्षस्त्रायुध (४, १, ४, ७ = ऊ०)	१५
अभ्यादानपच्यतो (५, १, ५, ८ = ऊ०)	१६
अभाटयोअना (६, २, ५, १ = ऊ ७, १, १०)	४५०
अभिवृत्तवित्तर्षणिः (६, ३, ३, ४ = ऊ०)	५२१
अयंसोमदृष्ट (६, ३, १३, १ = ऊ १५, ९, ५)	५४३
अयन्द्वायमाधनो (६, १, १९, ९ = ऊ ३, २, १२-८, १, १०-११)	७६
अथापर्वस्त्रधारया (५, १, ८, १ = ऊ०)	१९५

[ग]

मन्त्रप्रतीकम्	वृत्तम्
अथापवापवस्त्रेना (४, १, २१, १ = ज ३, २, १७-८, २, १०'-२३, १, १)	८८
अथावीती (५, १, ६, १ = ज०)	१८२
अयुक्तास्त्रर (५, १, ८, २ = ज०)	१८६
अयुद्धव्युधा (५, २, २१ ३ = ज ६, १, ६)	३०५
अचान्त्यकंश्वसतो (४, १, २४, २ = ज ३, १, १६)	१००
अधानःसोम (५, २, २०, ३ = ज ६, १ ५-१६, २, ११)	३७२
अलषिराति (५, २, १४, २ = ज ५, १, ८-१०, १, २)	३३६
अथक्रान्ति (६, १, ५, २ = ज ६, १, १५)	४०३
अथस्रदुर्हणायतो (४, १, १६, ३ = ज०)	६२
अथावारैपरि (४, २, २, ६ = ज०)	११८
अथावारैःपरि (५, १, ५, ३ = ज०)	१६०
अषाढसुयं (४, २, ८, २ = ज ४, १, ६)	१४१
असाविसोमोच्युवधो (५, २, १३, १ = ज ५, २, ८-८, १, १-१०, १, ४-१३, २, १७-२०)	३२०
असृत्तप्र (४, २, २, १ = ज०)	६
असृत्प्रमिन्दवः (४, २, २, १ = ज०)	११५
असृत्प्रमिन्दोदसी (४, २, २, ६ = ज०)	१२०
असृत्प्रमिन्द्विन्द्रियं (४, १, ३, १० = ज०)	१२
असृत्प्रमिन्दादन्धो (६, १, २, ५ = ज २०, १, १-२१, १, ११)	५१०
असृत्प्रमिन्दादन्धो (६, २, ८, १ = ज ०, २, ६)	४६३
अघात्वावान् (४, १, १४, २ = ज ३, २, ७)	५८
अघाथेचग्निम् (५, २, ११, १ = ज ६, १, ६)	३०४
अजागृविर् (६, १, ४, १ = ज ६, १, १४-१७, २, ५-१६, २, १३- २३, २, १०)	३६६
अजामिर् (६, २, ३, २ = ज प्रद्युम्नानाय)	४३८
अनिदच (४, २, २, १० = ज०)	१२१

[म]

संज्ञप्रतीकम्	संज्ञम्
आतेवली (४, २, १२, १ = ज ४, १, १०)	१५५
आत्वारथे (६, २, ५, २ = ज आत्वारथम्)	४५३
आत्वारथम् (६, २, ५, २ = ज ७, १, १४-१८, १, १२-१४, ३, ३)	४५२
आदित्यैरिन्द्रः (४, १, २३, ३ = ज०)	२९
आनःसुताम् (५, २, १७, ३ = ज ५, २, १७-१९, २, १९)	३४८
आनःसोमसंयतं (४, २, ७, ३ = ज प्रोक्षयासी०)	१३३
आनसोगन्तु (६, २, २०, २ = ज ११, १, १६)	५०९
आपवमानधारय (५, १, ४, ८ = ज०)	१८८
आपवस्वमदिन्वाम (५, १, ५, ४ = ज०)	१९१
आपानासोविवस्वतो (४, २, १, ८ = ज प्रकाव्यमुशनेव)	१०८
आमन्द्रमा (४, २, २, ११ = ज०)	१२१
आमासुपक्वमेरथ (६, २, १९, ३ = ज०)	५०७
आमिन्नेवरुणे (४, २, २, ८ = ज०)	११९
आयज्ञौःपृश्निर् (६, १, ११, १ = ज०)	४२८
आयद्दुवः (४, १, १९, ३ = ज ३, २, ७)	५४
आययोन्निभतं (४, १, ५, ४ = ज०)	१९
आरथिसा (४, २, २, १० = ज०)	१२२
आवथस्वमदि (४, १, २, २ = ज०)	८
आसुतेसिञ्चत (६, २, १५, १ = ज०)	५११
आसोतापरि (६, २, ६, १ = ज २, २, १-७, १, १७-१७, १, १३)	४५८
इदंवाग्दिरं (३, २, १०, ३ = ज०)	२९
इदंथे ऋग्रीतिषाम्नोतिरुचम् (६, ३, ५, ३ = ज०)	५२७
इन्द्रःसद्दामने (५, १, १०, २ = ज०)	२०१
इन्द्रकतुम् (६, २, ६, १ = ज ९, १, १७-१९-९, २, १-१९- १९, २, १-५)	५२८
इन्द्रमीशानम् (५, १, २०, ३ = ज ५, १, १३-२२, २, २०)	१५८

[७]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्
इन्द्रशक्ती (६, १, ९, २ = ज ७, २, १२)	४६८
इन्द्रशक्तीचिनी (६, १, ९, ३ = ज० ")... ..	४६९
इन्द्रसोम (६, १, ८, ३ = ज परिप्रथम्)	४१४
इन्द्रसोमपवमान (५, १, १२, ३ = ज षोडशिवः)	२१३
इन्द्रसोमसगधसे (५, १, २, २ = ज०)	१०५
इन्द्रासोमपातये मदाय (६, ३, ३, ५ = ज०)	५३९
इन्द्रासोमपातवेवृत्रघ्नि (५, १, १८, ३ = ज परित्यङ्घे)	३५१
इन्द्रासिचित्रमानी (४, २, ५, १ = ज०)	१२७
इन्द्रासिचि तृतुजान (४, २, ५, २ = ज०)	१२८
इन्द्रासिचिधियेषितो (४, २, ५, २ = ज०)... ..	१२८
इन्द्रायेन्दी (४, १, ११, १ = ज १, १, १९-२०-२१-२२, १, ४,— १०, २, ४-१६, २, १२-२२, २, १६-२२, १, १९-२०)	३०
इमंशोभं (४, १, ७, १ = ज १७, १, १५)... ..	२१
इमाशुकभुवना (४, १, २३, १ = ज०)	९
उत्तामिसेति (६, १, ९, ३ = ज ६, १, ११-९, २, ११)	४२२
उतत्याहरितो (५, १, ८, ३ = ज०)	१९६
उतनएना (४, १, २१, २ = ज अथापना)	८९
उतनःप्रिया (६, ३, ९, १ = ज०)	५२७
उतनोगोमतीर् (४, १, ६, ३ = ज०)	२०
उतनीवाजसातये (५, १, २, ४ = ज०)	१८०
उतप्रपिष्य (६, २, १५, २ = ज साकसुचो)... ..	४८८
उतश्रुवन्नु (६, २, १, ४ = ज०)	४३५
उतस्वराजो (६, १, १, ३ = ज०)	३९३
उतशुष्मासईरते (५, १, ५, १ = ज०)	१८९
उत्तामदन्नु (६, १, ३, १ = ज०)	२९४
उद्ग्रहीभारत (६, २, २, ३ = ज०)	४३६

[च]

मन्त्रप्रतीकम्	शुद्धम्
अदुत्येमधुमत्तमा (६, १, ६, १ = ज ६, १, १६)	४०५
उद्दिदिमि (६, ३, ४, १ ज १४, १, १६)	५२२
अद्यस्यते (५, १, ९, ३ = ज०)	१९९
अपनःसनना (४, १, १४, २ = ज०)	५८
अपप्रच (४, १, १, २४, २ = ज ३, २, १९)	१००
अपप्रयन्तो (६, २, १, १ = ज०)	४२९
अपखक्लुषु (६, ३, १६, ३ = ज०)	५५२
अपोमतिःपृच्छते (६, १, ९, २ = ज ६, १, २१-९, २, ११)	४२१
अपोयुजानम् (५, २, २०, १ = ज ६, १, ५-१९, २, ११)	३७१
अभयःपृणवच (५, १, १४, १ = ज ४, २, १६-१८, २, ७)	२२४
अभयदिन्द्र (४, १, १६, १ = ज०)	६०
अरुगयुतिर् (६, १, ११, ३ = ज ७, २, १०)	४०४
अस्त्रावेद (४, १, ५, २ = ज०)	१८
अतन्वतेन (६, ३, १२, २ = ज०)	५४०
अष्टिमनाथ (५, १, १, २ = ज शिशाञ्जानं चर्यतं)	१६५
अतन्व्यं चरितो (५, २, ४, ६ = ज०)	२८२
आतन्वितस्य योषणो (५, २, ४, २ = ज०)	२८१
अतसुत्यन्दशच्छिपोष्टजन्नि (४, १, १२, १ = ज ३, २, ०-२३, २, १४)	५०
अतसुत्यन्दशच्छिपोहरि (५, २, ४, ८ = ज०)	२७९
अतसुजन्नि (५, २, ३, ३ = ज०)	२७०
अतसोमाश्चभि (५, १, २, २ = ज०)	१७४
अतसोमाश्चक्षत (४, १, ६, १ = ज०)	१९
अतोन्वन्द्रं स्वाम (६, २, ९, १ = ज ७, २, १२)	४६७
अन्द्रनोर्गधि (५, १, १९, १ = ज ५, १, १२)	२५२
अम्बेनप्रत्येतन (६, ३, २, २ = ज १०, १, १-११, १, १२)	५१५
अवास्त्याथ (६, १, ८, २ = ज परिप्रधन्व)	४१२

[छ]

शब्दप्रतीकम्	पृष्ठम्
एषद्वन्द्वाय (५, २, ६, २ = ऊ०)	२८७
एषउस्त्वपुरुवती (५, २, २, १० = ऊ०)	२७५
एषउस्त्वष्टा (५, २, ४, १ = ऊ०)	२८०
एषकविर (५, २, ६, १ = ऊ०)	२८७
एषगव्युर् (५, २, ४, ४ = ऊ०)	२८८
एषद्विर्विधावति (५, २, २, ७ = ऊ०)	२७३
एषद्विर्व्यासरत् (५, २, २, ८ = ऊ०)	२७४
एषदेवःशुभायने (५, २, ५, ३ = ऊ०)	२८४
एषदेवोष्मसर्गः (५, २, २, १ = ऊ०)	२७०
एषदेवोरथर्षति (५, २, २, ४ = ऊ०)	२७१
एषदेवोविपन्यभिः (५, २, २, ५ = ऊ०)	"
एषदेवोविपाळतो (५, २, २, ६ = ऊ०)	२७१
एषधिया (५, २, ४, १ = ऊ०)	२७५
एषनृभिर्धि (५, २, ६, ३ = ऊ०)	२८८
एषपविर्चं (५, २, ५, २ = ऊ०)	२८४
एषपुरुधियायने (५, २, ४, २ = ऊ०)	२७६
एषप्रलेनजन्मना (५, २, २, ६ = ऊ०)	२७४
एषरुक्मिभिरी (५, २, २, ५ = ऊ०)	२७८
एषवमूनि (५, २, २, ७ = ऊ०)	२७९
एषवाजी (५, २, ५, १ = ऊ०)	२८२
एषविप्रैरभिरुतो (५, २, २, १ = ऊ०)	२७१
एषविप्रानिवार्या (५, २, २, ३ = ऊ०)	"
एषनृषा (५, २, ५, ४ = ऊ०)	२८५
एषशुक्लादाभ्यः (५, २, ६, ६ = ऊ०)	२८९
एषशुक्लसिष्यदत् (५, २, ६, ५ = ऊ०)	"
एषशुक्लाणि (५, २, ३, ६ = ऊ०)	२७८
एषसूर्यसरोवयत् (५, २, ५, ५ = ऊ०)	२८५

[ज]

सन्तप्रतीकम्	शृङ्खला
एषमूर्धेणहामो (५, २, ५, ६ = ऊ०)	२८६
एषस्यपीनये (५, २, ४, ५ = ऊ०)	२८२
एषस्यसद्यो (५, २, ४, ४ = ऊ०)	"
एषस्यमानुषीष्वा (५, २, ४, ६ = ऊ०)	२८१
एषत्तितोनि (५, २, ३, ४ = ऊ०)	२७०
कषवाइन्द्रयदक्रत (५, २, १, २ = ऊ०)	२०१
कषवाइवभृगवः (६, २, ६, २ = ऊ० ६, १, ६)	४८६
कदामर्त्तम् (५, ०, ०२, ३ = ऊ० ६, १, ०)	३०८
कविमिवप्रश्रयं (५, २, १८, २ = ऊ० ५, २, ११)	१५०
कविर्वेधम्या (५, ०, १३, ३ = ऊ० अमावस्योभो)	३२९
केतुकृगवन्नकेतवे (६, २, १४, ६ = ऊ०)	५४२
गभंसातः पितृ (६, २, ०, ० = ऊ०)	४६२
गाथनित्वा (५, ०, २३, १ = ऊ० ६, १, ८--२३, १, १-५)	३०९
गिरस्तइन्द्र (४, १, ३, ० = ऊ०)	११
गिरावज्ज्वान (५, २, १०, ३ = ऊ०)	२०१
गीयाइन्द्रो (४, १, ३, ६ = ऊ०)	११
घृतम्यवस्व (६, २, १, ३ = ऊ०)	५१३
चमूर्च्छनो (५, २, १, ३ = ऊ० शिशुद्वय नष्टयन्तम्)	१६६
जनीयकोन्वयवो (६, २, ८, १ = ऊ०)	५३६
जुष्टइन्द्राय (५, १, ३, ८ = ऊ०)	१८३
ज्योतिर्यज्जम्य (४, १, १, १ = ऊ० ६, २, ११--२४, २, २)	१
तंत्रःसर्षुथो (४, २, १८, १ = ऊ० ३, २, १२--८, १, १०--११)	७५
तंष्ट्रिस्त्राजं (५, १, १४, २ = ऊ० ४, २, १६--१८, २, ७)	२२४
तनेयत्रोअत्राचस (६, २, १८, २ = ऊ०)	६०७

[भा]

मन्त्रधत्तौकम्	पृष्ठम्
तद्यवितुर्वरेण्यं (६, ३, १०, १ = ऊ०)	५२७
तदिदास (६, ३, १६, १ = ऊ १२, २, १२)	५४३
तन्वामदाय (४, १, ३, ८ = ऊ०)	११
तन्वाविप्रा (४, १, ११, २ = ऊ० इन्द्रायन्दौ)	३०
तन्वाशोचिष्ठ (४, १, २२, ३ = ऊ अग्रोत्वन्नो)	६६
तमग्निमस्ते (६, १, १०, २ = ऊ०)	४२६
तमिद्वर्तु (४, २, २०, २ = ऊ ६, १ ५-१६, २, ११)	३७१
तमिन्द्रंवाजयामसि (४, १, १०, १ = ऊ०)	२००
तमौडिख्यो (४, २, ६, १ = ऊ०)	१०६
तमत्वानुनं (६, २, १०, २ = ऊ ०, २, १८-१६, २, ०-१८, २, २४) ..	४७६
तयापवस (६, ३, १, २ = ऊ०)	५१३
तरत्वमन्दौ (४, १, ४, १ = ऊ०)	१७
तवकला (४, १, ४, ६ = ऊ०)	१५
तवत्यद्भो (४, १, ११, २ = ऊ अर्ध्याद्यद्रिभिः)	२०३
तवद्रप्साउद (४, २, १७, २ = ऊ ४, २, १०-११, २, १६)	३४३
तानःशक्तं (४, २, ४, ३-६, ३, १२, १ = ऊ०)	१२०, ५३६
तानोवाजवतोर् (४, २, ६, ३ = ऊ०)	१३०
तेमस्यमनु (६, २, १७, ३ = ऊ ८, १, १२)	४००
तेजानतस्त्रम् (६, ३, १६, २ = ऊ०)	५४१
तेनःसहस्रिणं (४, १, ३, ६ = ऊ०)	१८२
तेनोदृष्टिं (४, २, ११, ३ = ऊ० ४, १, १६)	१५४
तेपूताभोविपश्चितः (४, १, २०, १ = ऊ सोमाःपवन्ता)	७६
तेविश्वता (४, १, २, ३ = ऊ०)	७
तेस्थामदेव (४, १, ८, ३ = ऊ०)	२६
तोशासारथयावाना (४, १, १०, २ = ऊ०)	२६
विंशद्वाभविजाति (६, १, ११, ३ = ऊ०)	४७०
विकटंकेपुमर्द्धिषो (६, ३, २०, १ = ऊ०)	५५८

[अ]

मन्त्रप्रतीकम्			पृष्ठम्
निरस्मैस्र (६, २, १८, १ = ज ८, १, १२)	४८८
त्वंविष्ट (५, १, १८, ३ = ज ५, १, ११)	२५०
त्वंवृणुत (५, २, ८, ३ = ज०)	२००
त्वंवल्लभ (५, १, २०, २ = ज ५, १, १३-१२, २, २०)	१५६
त्वंविधुम् (४, १, १०, २ = ज परिखानीगिरिष्ठाः)	६३
त्वंसुतीमदिन्मो (५, २, १६, २ = ज लंसीमाविषारयुर्)	३४१
त्वंसुष्माफोषट्रिभिर् (५, २, १६, ३ = ज ")	"
त्वंसूर्येनष्ठा (५, १, ४, ५ = ज०)	१५
त्वंसोमाविषारयुर् (५, २, १६, १ = ज० ५, २, ११-१२-१३-१४-१५)	३४१
त्वंद्विमःप्रिता (४, २, १३, २ = ज ४, १, १८)	१५८
त्वंद्विराघसम् (५, २, १५, १ = ज ५, १, १०)	२२८
त्वंद्विश्रवतीनाम् (५, १, १८, ३ = ज ५, १, १३)	२५३
त्वंद्विश्रूःशमिता (६, २, २०, १ = ज २१, १ १६)	५१०
त्वन्नदन्नाभर (४, २, १३, १ = ज ४, १, १८)	१५७
त्वमग्नेयज्ञानां (६, ३, १६, १ = ज०)	४७८
त्वमग्नेसपथा (६, २, १०, ३ = ज०)	४७१
त्वमिन्द्रयज्ञा (६, १, १२, १ = ज ७, २, १८-१६, २, ७-१८, २, १४)	४७६
त्वमीशिषेसुतानाम् (६, १, ३, ३ = ज०)	२८५
त्वांयज्ञं वीष्टधन् (४, १, ४, ८ = ज०)	१६
त्वाविश्वेष्टत (४, १, २, २ = ज०)	१२४
त्वांयुष्मिन् (४, १, १३, ३ = ज ४, १, १८)	१५८
त्वंक्रतुमपि (६, ३, १०, १ = ज १३, २, १२)	५५६
त्वंविश्रवजोषमो (४, १, १७, ३ = ज परिखानीगिरिष्ठाः)	६४
दिवःपीठृषम् (५, १, ११, ३ = जै षड्यैषट्रिभिः)	२०३
दिवोषमौमि (५, १, १०, ३ = ज ५, १, ८ - ११, २, ८)	२४७
दिवोनाभा (५, १, ४, ४ = ज०)	१८६
दीर्घं ऋक् (४, १, १६, २ = ज०)	६१

[ट]

	लघुम्
गन्तव्यतौकम्	
देवेभ्यस्त्वा (५, १, २, ५ = ऊ०) ...	१७६
द्विर्धषच्च (५, २, १८, २ = ऊ परित्यंघर्यतं)	३५१
धर्मादिवः (५, १, १२, १ = ऊ ४, २, १४-६, १, १६-१५, १, १५-१७, १, २०-२३, २, १६-२३, २, १६)	२११
धिषाचक्रं (६, ३, १५, ३ = ऊ०)	५५०
ध्वस्योःपुषपन्थोर (४, १, ५, ३ = ऊ०)...	१८
नकिरस्यसंज्ञत्य (६, २, १४, २ = ऊ०)	४५४
नकिष्टङ्कर्मणा (४, २, ८, १ = ऊ ४, १, ९)	१४०
नकीरेवन्तं (६, २, ४, २ = ऊ० ७, १, १०)	७५१
नलाघतच्च (५, १, ७, ३ = ऊ०)	१६५
नमसेदुपसीदत (६, २, ३, ३ = ऊ०)	५२०
नराशंसमिच्च (६, १, १, ३ = ऊ०)	३६०
नवयोनवति (६, ३, ४, २ = ऊ १४, १, १६)	५२२
नाभानाभिन्न (४, २, १, ११ = ऊ प्रकायसुशनेन)	११
नाभियज्ञागां (४, २, ३, ३ = ऊ०)	१२५
नित्यस्त्रोयो (५, १, ४, ७ = ऊ०) ...	१८०
नूनम्युनानो (५, २, १७, २ = ऊ परीतोषिच्च)	३०६
नृचक्षसरा (५, १, २, ८ = ऊ०)	१७०
पदापणीनगशसो (६, १, ३, २ = ऊ०)	३६४
परित्यंघर्यतं (५, १, १८, १ = ऊ० ५, १, १८-१६-२०-६, १, १-२-३- १२, २, १-२-१४, ७, १६-१७-१८-१६-२०-२१- १७, १, ८-१७, १, ६-१७, २, ९-२०, २, ४)	३५०
परिनीष्यश्चम् (५, १, ६, ३ = ऊ०)	१६३
परिप्रधन्वन्द्वाय (६, १, ८, १ = ऊ ६, १, १०-६, २, १०-१०, १, ६- १२, १, ७-१४, १, ५-१७, २, ६-२१, १, १६)	४१३

मन्त्रप्रतीकम्	शुद्धम्
परिधत्काव्या (४, २, २, ४ = ऊ०)	११०
परिस्वस्वानो (४, १, १६, ३ = ऊ० अमौनोवाजसात्मं)	१२२
परिस्वानश्चसे (४, २, १३, ३ = ऊ० परीतोषिच्च)	१०७
परिस्वानास इन्दवो (४, १, १, ७ = ऊ० प्रकाय्यमृशनेव)	१०८
परिस्वानोगिरिष्ठाः (४, १, १०, १ = ऊ० ३, २, ८-९-१०-८, १, ९- ९, २, ६-१०, १, १८-१५, १, ३-१५, १, ८-९-१०-११ -१२-१६, २, ७)	६३
परीतोषिचत्ता (४, २, १२, १ = ऊ० ५, २, १-२-३-४-५-६-७, १, ३-४-७, २, ३-४-९, १, ३-९, २, ४-९, ३, ११-१२, १, १८-१२, २, २०-१५, १, ६-१५, २, १२-१३-१४-१६, १, ५-१६, १, ६, १६, १, १८)	३०५
पर्जन्यःपिता (४, २, १३, २ = ऊ० असाःविषोमो)	३२८
पर्येषुप्रधन्व (६, १, ७, १ = ऊ० ६, १, १८-१९-९, २, ८-२०, २, ५-६)	४०८
पर्यन्नेवाजसातये (४, १, ३, ३ = ऊ०)	१८०
पवमाननितोश्म (५, २, १५, २ = ऊ० पवस्वदेवआयुषग्)	२२८
पवमानमवस्ववो (४, १, ३, २ = ऊ०)	१७९
पवमानव्यश्चि (४, २, ११, ३ = ऊ०)	१०५
पवमानसुवीर्य (६, ३, ३, ८ = ऊ०)	५२२
पवमानस्यजिघ्नो (४, २, ११, १ = ऊ०)	३०३
पवमानोअभिसृषो (४, २, २, ५ = ऊ०)	११७
पुषमानोअसिष्यदत् (६, ३, १, ५ = ऊ०)	५१४
पुषमानोरथीतमः (५, २, ११, २ = ऊ०)	३०४
पवस्वदेवआयुषग् (५, १, १५, १ = ऊ० ४, २, १७-१८-१९-२०-१७, १, १)	२२७
पवस्वदेवमीतय (५, २, १७, १ = ऊ० ५, १, १७-११, २, १९)	३४७
पवस्वदेववीर् (४, १, २, १ = ऊ०)	८
पवस्वदृष्टिम् (६, ३, १, १ = ऊ०)	५१६
पवस्वसोममद्यान्सुदः (५, १, १०, १ = ऊ० २-७, १, २, ८)	२४६

मन्त्रप्रतीकम्	श्लोकम्
पवस्वसीममहे (५, २, १९, १ = ज० ६. १, ५)	३६८
पवीतारःपुनीतन (४, १, ४, ४ = ज०)	१४
पावमानीर्दधन्तु (५, २, ८, ४ = उ०)	२९६
पावमानीर्थाश्चेत्यृषिभिर् (५, २, ८, २ = ज०)	२९५
पावमानीःस्वख्ययनीःसुदुषा (५, २, ८, ३ = ज०)	२९५
पावमानीःस्वख्ययनीस्ताभिर् (५, २, ८, ६ = उ०)	२९७
पिबालाशस्य (६, २, ५, ३ = ज० श्यालामहसम्)	४३४
पिबा सुतस्य (६, २, १६, १ = ज० ८, १. ८—१३, १, १५—११, १. १६—१६, २, १२—१८, २, १६)	४९२
पुनातादक्षसाधनं (४, २, ८, ३ = ज० ४, १, १०—७, १. १८—१८—८, १, १८ —१४, २, १५)	१४४
पुनानः कलशेष्या (५, १, २, ६ = ज०)	१७६
पुनानासश्चमूषदो (५, १, २, २ = ज०)	१७४
पुनानोवारे (४, १, १२, २ = ज० श्यमाना.)	३८
पुरःसन्नं (५, १, ६, १ = उ०)	१९३
पुराभिन्दुर् (५, १, २०, १ = ज० ५. १, १३—२२, २, २०)	२५५
एववादि (४, २, १२, २ = ज० ४, १, १७)	१५६
प्रकाशमुग्धनेव (४, २, १, २ = ज० ६, २, ५—१६, २, १६—१३, २, ९—६)	१०९
प्रजासूतस्य (५, २, १०, ३ = ज०)	३०२
इतिवांसूर (४, १, ८, १ = ज०)	२५
प्रतेसोतारो (५, २, १९, २ = ज० ६, १, ४)	३६८
प्रत्यक्षैपिपोषते (६, ३, २, १ = ज० २०, १, १—१, १, १२)	५१५.
प्रधारामधो (४, २, २, २ = ज०)	११६
प्रभङ्गोशरो (६, ३, ७, २ = ज०)	५३५
प्रयजावाचो (४, १, २, ३ = ज०)	११६
प्रवाचमिन्दुर् (५, १, ४, ६ = उ०)	७८०
प्रवाच्यत्वाः सक्षधार्त् (४, २, १०, १ = उ० ४, १, १५—१३, ३, १) ...	१४९

मन्त्रप्रसोकम्	४४५
प्रवाच्यचाःसुखरंता (४, २, १०, २ = ऊ९, १, १५-२३, ३, १) ...	१५०
प्रवोधियो (४, २, ७, २ = ऊ० प्रोष्यासी०) • ..	१३३
प्रवोमिवाय (४, २, ४, १ = ऊ०) • ..	१२६
प्रवोर्षोप (४, १, २, ४ = ऊ ३, २, १९) ...	१००
प्रसवेतउदीरते (५, १, ५, २ = ऊ०) ..	१९०
प्रसुम्नानाया (६, २, ३, १ = ऊ १. २, १७-१८-६, २, १८-१९-१०- ९, १, १-११, २, २-३-१३-१५, १, १६-१६, १, १४-१८, १, १७-१९, १.१९-२०-२१-२२, २, ७)	४३७
प्रसोमयाङ्गीन्द्रस्य (४, २, १०, ३ = ऊ ४, १, १५-२३, ३, १) ...	१५०
प्रखानासोरथा० (४, २, १, ४ = उ प्रकाव्यसुशनेव) ...	१०६
प्रक्षंसासस्तृपस्ता (४, २, १, २ = उ प्रकाव्यसुशनेव) ...	१०३
प्रद्वोष्यमेदोदिदि (६, १, १०, ३ = उ०) • ...	४२७
प्रैष्ठवो (५, १, १८, १ = उ ५, १, ११) ..	२५९
प्रोष्यासीद् (४, २, ७, १ = उ० ४, १, ७-६, २, १०-७, २, ११- १०, १, ५-२३, २, १५-१८) ...	१३१
प्रोथदश्लोन (४, २, ९, १ = उ०) ...	१८८
प्रधनेतु (६, ३, ३, १ = उ०) ...	५१८
वृहन्निदिध्ना (५, २, २१, २ = उ ६, १, ६) ..	३७५
ब्रह्मप्रजावत् (६, १, ७, ३ = उ०) ...	४६२
भद्रावस्ता (६, २, ८, २ = उ ७, २, ६) ..	४६५
भरामेध्ना (४, १, ७, २ = उ० १७, १, १५) ...	२२
भिन्निविश्ला (४, १, ९, १ = उ०) ..	२७
भृश्यासते (६, २, १६, २ = उ पिवास्तुभस्य) ...	५६२
मघोनश्चापवस्त (५, १, ९, ७ = उ०) ...	१७७
मत्स्रवाद् (५, २, १, १ = ऊ ५कगित्यसुः) ..	२६४
मरस्यपाधि (६, २, २०, १ = ऊ ११, १, १६) ...	५०८

[या]

संज्ञापदीकम्		पृष्ठम्
सङ्ख्येत्त्विति (५, १, ४, ३ = ऊ०)	...	१८५
सधुसन्तमन्नूनपात् (६, १, १, २ = ऊ०)	...	३८०
सद्वत्तत्पीमो (५, २, १, ३ = ऊ० अत्रात्त्वमुद्रः)	...	१६५
सर्वाद्भ्यो (५, २, १०, ० = ऊ०)	...	३०१
सखान्तासचौर् (४, १, ३, ४ = ऊ०)	...	८
सखीमेखख (४, १, २१, ४ = ऊ० अथापवा)	...	८०
सखीनोराय० (५, १, ७, १ = ऊ०)	...	१८४
सक्राविश्ला (५, २, ८, २ = ऊ०)	...	१
साविदन्यत् (६, १, ५, १ = ऊ० ६, १, १५)	...	४०२
सानोखसाता (६, ३, ६, २ = इन्द्रकृतुमन्त्रा)	...	५१८
सर्वानन्दिवी (४, २, ३, १ = ऊ०)	...	१२३
सजन्मितादश (५, १, २, ४ = ऊ०)	...	१७५
सञ्जमानःसुबह्या (४, १, १९, १ = ऊ० ३, १, १-२-३-४-३, २, ५-८, १, ५-६-८, २, ८-९-९, २, १२-१८, १, ५- १४-२८, २, ७-२०, २, ८)	...	२८
यथाजोकेष (४, २, ११, २ = ऊ० ५, ५, १६)	...	१५३
यद्वद (४, २, ६, २ = ऊ०)	...	१३०
यएकइद्विदंयते (५, १, २९, १ = ऊ० ६, १, १०)	...	३७६
यःपावमानोरेधोत्यृषिभिर् ()	...	२८४
यःसोसःकलख्वा (५, १, ४, ५ = ऊ०)	...	१८६
यःस्तोत्रितैषु (६, २, १, २ = ऊ०)	...	४३३
यजिष्ठन्नावष्टमचे (६, २, १२, १ = ऊ० ८, १, ११८, १, ३)	...	४८०
यज्जायथाअपूर्थ (६, २, १८, १ = ऊ०)	...	५०६
यज्ञघनस् (४, १, १३, २ = ऊ०)	...	८८
यज्ञघ्नश्चिख (४, १, १०, १ = ऊ०)	...	१८
यतइन्द्रभयामचे (५, १, १५, १ = ऊ० ५, २, १०)	...	३३८
युगेदिक् (४, २, १४, ५ = ऊ० ४, १, १८-२५, २, १८)	...	१६१

[त]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्
यत्सानीःसन्वारुहो (५, २, १३, ३ = ज गायत्रित्वा) ...	३८०
यदद्यसूर (६, १, २, १ = ज०) ...	३८२
यदिन्द्रचित्र (४, २, १४, १ = ज ४, १. १९-२३, २, १९) ...	१६०
यदिन्द्रप्राग् (५, १, १३, १ = ज ४, २, १५) ...	२९१
यदीद्युतेभिर् (६, ३, २, ३ = ज २०, १, १-२१, १, १२) ...	५१६
यद्वाकनेवशमे (५, १, १३, २ = ज ४, २, १५) ...	२२१
यद्दीडावीन्द्र (४, १, ९, १ = ज०) ...	१८
यग्नन्वसे (४, १, १४, २ = ज ४, १, १९-२३, २, २९) ...	१६०
यसग्नेष्टम्ब (६, १, १४, १ = ज०) ...	४८३
यसिद्धित्वा (५, २, २२, २ = ज ६, १, ७) ...	१७७
यस्यतदन्द्रः (४, १, १८, २ = ज ३, २, ११-२१, १, १४) ...	७३
यस्यते वयं ४, १, ९, २ = ज०) ...	२७
यु ईस्त्राद्धिकेशिना (५, १, २३, ३ = ज गायत्रित्वा) ...	३८१
युञ्जन्तिप्रध्नं (६, ३, १२, १ = ज०) ...	५४१
युञ्जत्यस्यकाम्या (६, ३, १२, २ = ज०) ...	५४२
येनदेवाःपवित्रेण (५, २, ८, ५ = ज०) ...	२८०
येसोमानःपरावति (४, २, ११, १ = ज ४, १, १६) ...	१५२
रश्मिश्चिबं (४, २, ४, २० = ज०) ...	१६
रश्मो मित्रो (४, १, ११, ३ = ज इन्द्रायेन्द्रो) ...	३१
राजानोनप्रशस्तिभिः (४, १, १, ६ = ज प्रकायसुश्रनेव) ...	१०७
रायाच्चिरण्णया (४, १, ८, २ = ज०) ...	२६
रेवतीर्नः (४, १, १४, १ = ज ३, २, ७) ...	५३
रथको षस्यराधसो (५, १, १६, १ = ज षभीनोवाजसातथं) ...	२३३
रथुरग्निर्बंसु (४, १, २२, २ = ज षग्नेत्वशो) ...	९५
राजोवाजेष (६, ३, १७, २ = ज०) ...	५४९
वावृध्मानःशवसा (६, ३, १९, २ = ज १२, २, १९) ...	५५५
वायाश्चर्षनीन्द्रवः (५, १, ३, ७ = ज०) ...	१८२

			पृष्ठम्
भन्तप्रतीकम्			
विधाङ्बृहत्तपिबन्तु (६, ३, ५, १ = ज०)	५२५
विधाङ्बृहत्तपिभुनं (६, ३, ५, २ = ज०)	५२६
वृष्टिन्द्रिवःपरि (५, १, २, ८ = ज०)	१७८
वृष्टियावारीत्यापेशम् (६, ३, ११, ९ = ज०)	५४०
वन्थाच्चिवेषो (६, ३, १४, ३ = ज०)	.	..	५४८
शुकमेलासमिधं (४, १, ७, ३ = ज० १७, १, १५)	२३
शिगुञ्जज्ञानं चरिं (५, २, १६, ३ = ज ६, १, ४)	३६६
शिगुञ्जज्ञानं चर्यतं (५, १, १, १ = ज ६, १, १२-१०, १, ७-१७, १, ७- १८-२३, २, ४-२३, २, ७)	१६४
शुकःपवस्व (५, १, १७, २ = ज ५, १, ८-२१, ३, ८)	२४६
शुभ्र माश्रुतायुभिर् (४, १, १, १ = ज०)	७
शुभ्रिशादी (६, ३, १३, ३ = ज १५, २, ५)	५४५
शूरयामः (६, २, ११, २ = ज ७, २, १७)	४७३
शूरीनी (५, १, १२, २ = ज घर्णादिवः)	२१२
श्रायन्तइव (५, २, १४, १ = ज ५, २, ८-१०, २, २)	३४६
सईरथो (६, ३, १३, २ = ज १५, २, ५)	५४३
संवत्सइवमानभिर् (४, १, १६, २ = ज ३, २, १२-८, १, १०-११)	७५
सन्ध्यायश्चानिषीदत (४, २, ८, १ = ज ४, १, १२-७, १, १८-१६- ८, १, १८-१४, २, १५)	१४३
सवितस्थाधि (५, २, ७, ३ = ज०)	१६२
सन्देवः (५, २, ७, ६ = ज०)	२६३
सनइन्द्रःशिवः (६, ३, ४, ३ = १४, १, १६)	५२३
सनकर्जे (६, ३, १, ४ = ज०)	५२४
सनाचसोम (४, १, ४, १ = ज०)	१२
सनाञ्चोतिः (४, १, ४, २ = ज०)	,
सुःताद्वसुत (४, १, ४, ३ = ज०)	१३
सनोभगाय (४, १, १३, ३ = ज० ३, २, ७-२३, २, १४)	५१
सनोमन्द्राभिर् (६, ३, १६, २ = ज०)	५४८
सनोविदो (६, २, १, ३ = ज०)	४३४
सपवस्वमदिन्तमः (५, १, ५, ५ = ज०)	१६१
सपवित्रे विचक्षयो (५, २, ७, २ = ज०)	२६१
सपुनानउप (६, १, ४, २ = ज आजागटविर)	३६७
सभक्षमाणो (६, २, १७, २ = ज ८, १, १२)	४६६
समइन्द्राग्रिम् (४, २, १२, ३ = ज ४, १, १७)	१५६

सन्तप्रतीकम्		प्र पुस
समञ्जाविप्रता (५, २, ८, २ = ज०)	...	१८८
समिद्धेषोत (४, १, १३, २ = ज १, १, ७-१३, २, १४)	..	५०
समीपस्तु (४, २, ८, १ = ज० ४, १, १२-०, १, १८-१८-	...	४८८
८, १, १८-१४, १, १५	...	१४४
समीचीनासम्भाषत (४, २, १.१० = ज प्रकायसुशनेव)	...	१०८
समुद्रोष्णप्लु (४, १, ३, ५ = ज०)	...	१०
समुप्रियोष्ट्यते (६, २, ८, ३ = ज ७, २, ६)	...	४६५
सम्पानृभिर् (६, २, १५, १ = ज साकमुचो)	...	४८०
सधाजाया (४, २, ४, २ = ज०)	..	१२६
सद्योजनउरुमायस्य (४, २, १, ३ = ज प्रकायसुशनेव)	...	१०५
सवर्द्धिता (६, १, ४, ३ = ज ञ्जाग्यविर्)	...	३८८
सवार्ज (६, २, १४, ३ = ज०)	..	४८५
सवार्जो (५, २, ७, ३ = ज०)	...	१८१
सवायुम् (४, २, २, ७ = ज०)	...	११८
सवीरो (६, १, ३, ३ = प्रसुस्थानाय)	..	४३८
सबृचवा (५, २, ७, ५ = ज०)	...	२८२
ससुतः (५, २, ७, १ = ज०)	...	२८०
ससुन्वो (४, १, १८, १ = ज ३, १, ११-११, १, १४)	...	७२
सहस्रधाट्टयमं (६, २, ६, २ = ज २, २, १-७, १, १७-१२, १, १३)	...	४५८
साकज्ञानः (६, ३, १८, २ = ज०)	...	५६०
साकमुचो (६, २, १५, १ = ज ८, १, ७-१२, १, ८-१८, २, ४)	...	४८६
सुप्रावीरु (६, १, २, २ ज०)	...	२८१
सुरुपलत्रस (४, १, १५, १ = ज०)	...	५०
सुषमिद्धो (६, १, १, १ ज०)	...	६८०
सुख'णानीयद्रिमिर् (४, १, २०, ३ = ज सोमाःपयका)	...	७८
सुख्यं सुव (६, १, ८, १ = ज ६, १, २१-८, २, ११)	...	४१०
सोमःपुनानोषर्षति (५, १, ४, १ = ज०)	...	१०८
सोमाःपयकाः (५, १, ४, १ = ज०)	...	१८४
सोमाःपयकाःइन्द्रो (४, १, २०, १ = ज ३, २, १३-१४-१५-१६-	...	७८
१५, २, १६-१७-१८-१६, १, १-२३, १, १४)	..	७८
सोमानांखरणं (६, ३, ११, २ = ज०)	...	५३८
सुक्ष्मशुतमिर् (६, ३, ३, २ = ज०)	...	५२०
सुख्यानाशोरथा (४, २, १, ५ = ज प्रकायसुशनेव)	...	१०६
सुतोदेवो (६, ३, १७, १ = ज०)	...	५४८

यस्य निश्चसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्भमे तमङ्गं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ७ ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः आरभ्यते* ॥

तत्र

प्रथमखण्डे,† प्रथम-तृचे—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधुप्रियं

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पितादेवानाञ्जनिताविभूवसुः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २
दधातिरत्नं स्वधयोरपीच्यं

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
मदिन्तमोमत्सरइन्द्रियोरमः ॥ १३ ॥

“यज्ञस्य” अग्निष्टोमादेः “ज्योतिः” दीपकः सोमः “प्रियम्”
इन्द्रादीनां प्रियभूतं “मधु” मधुरसं “पवते” पूयते दशापवि-

* ‘त्रिणवसौभिकसिदानां षष्ठमङ्कः’—इति वि० ।

† ‘वयस्त्रिणवसौ वताः षष्ठम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ३, १२, ५ ।

तत्र शोध्यतइत्यर्थः । रसो विशेषेण—“पिता” पालकः
 “जनिता” फलस्य उत्पादकः “विभूवसुः” प्रभूतधनः तेन
 सम्पादयितुं शक्यत्वात् तादृशः सोमरसः “स्वधयोः” [“स्वधे”—
 इति द्यावापृथिव्योर्नाम (निघ० ३, ३०, १)] “अपीच्यम्”
 [—इति चान्तर्हितस्य (निघ० ३, २५, ६)] द्यावापृथिव्यो-
 र्मध्येऽन्तर्हितं “रत्नं” रमणीयं धनं “दधाति” स्थापयति
 यजमानेषु । स एव पुनर्विशेष्यते—“रसः” रससि
 “मदित्तमः” मादयित्तमः “मत्सरः” स सोमः “इति नः”
 इन्द्रेण जुष्टः इन्द्रिय-वर्षकी वा* ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ क २ ४ ३
 अभिक्रन्दन्कलशंवाज्यर्षति

१ २ ३ ० ३ १ १ ३ १
 पतिर्दिवःशतधारोविचक्षणः ।

१ २ ३ २ ३ १ २
 हरिर्मित्रस्यसदनेषुसीदति

३ १ ३ ३ १ २ ३ १ २
 मर्त्यजानोविभिःसिन्धुभिर्वृषा ॥ २१ ॥

* ‘ज्योतिर्यज्ञस्य • पवते—ज्योतिरुज्ज्वलं दीप्तिकरं यज्ञस्य पवते पयते मधु-
 रसं * * * पिता देवानां जनिता विविधेन प्रकारेण जनिता । कथम् ? “अग्नेौ
 प्रांस्रुङ्कतिः सम्यगादित्य मुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्दृष्टे रत्नं ततः प्रजाः”—
 अग्नेन प्रकारेण जनिता । विभुर्विश्वस्य भावयिता । दधाति धारयति रत्नं स्वधयोः
 अपीच्यम् अविनाशि मदित्तमः सत्वरः रमणीयः इन्द्रियः इन्द्रस्य स्वभूतः रसः
 वीर्यम्—इति वि० ।
 † ऋ० वे० ७, ३, १४, १ ।

सोमः “वाजी” वेजनवान् गमनवान् [यद्वा, अश्वसदृशः]
 “अभिक्रन्दन्” अभितः शब्दं कुर्वन् “कलश” द्रोणकलशम्
 “अर्षति” गच्छति । कीदृशः “दिवः” द्योतमानस्य अन्तरिक्षस्य
 दशापवितलक्षणस्य “पतिः” पालकः स्वामी यद्वा द्युलोकस्य
 स्वामी [दिवि हि सोमत्पन्नः “तृतीयस्या मितो दिवि सोम
 आसीत्”—इति श्रुतेः] “शतधारः” परिमित-धार-पेलः
 “विचक्षणः” विशेषेण द्रष्टा* “हरिः” हरितवर्णः सोमरसः
 “मितस्य” मित्रवर्द्धितकरस्य यज्ञस्य “सदनेषु” “सीदति”
 निषण्णो भवति† । कीदृशः सन्? “सिन्धुभिः” स्यन्दन-साधनैः
 अविरोमभिः दशापवित्वावयवैः‡ “मर्मृजानः” शोधमानः
 “वृषा” वर्षकः फलानाम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२३ १ २३ २२ ३
 अग्रेसिन्धूनाम्यवमानो अर्ष
 १० ४ १ २ ३ १२ २२
 स्येवाचो अग्रियो गोषु गच्छसि ।
 २३ १ २ ३ १२ २२
 अग्रे वाजस्य भजसे मद्दहनम्
 ४२ २१ २
 स्वायुधः सोतृभिः सोमस्य यसे ॥ ३१ ॥ १

* ‘विश्वस्य द्रष्टा’—इति वि० ।

† ‘मित आदित्यविशेषः । अथवा मित्रस्य यजमानस्य सखा सत्यार्थं लक्षणेन सम्बन्धेन तस्य दृष्टेषु द्रोणकलशप्रभृतिषु सीदति’—इति वि० ।

‡ ‘अविभिः—तृतीयानुवचनं मिदं षष्ठ्युक्त्वचनस्य स्थानं द्रष्टव्यम् । अयं स्वभूतेन दशापवित्त्वेण सिन्धुभिः उदके प्रित्यर्षः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, ३, १४, २ ।

७ अ० १ ख० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

५

श्रियर्वाप्रर्षाद् ५ ६ ॥ (२) आ २ ३ ४ । ग्रोसिन्धूनाम्पवमान

श्रौ । होर्षासायि । अग्रेवाचोअग्रियोगो । पुगच्छा

सा रयि । अग्रेवाजस्यभजसायि । महद्धाना २ ३ म् ।

सूवायू २ ३ ४ धाः । सोतृभिःसो । मामू ३ या ५ सा ६

५ ६ यि(३) ॥ ११* ॥ [१]

॥ वरुणसाम ॥ ज्योतिष्य । ज्ञा ३ स्यपवतोमधुप्रि

याम् । पितादेवानाञ्चनिताविभूवमूरश्चोयि । दधा

तिरत्नस्वधयोः । अपीचियारश्म । होयि । मदायि

न्तारश्माः । मात्सरः । इन्द्रि । यो २ ३ । रसाउवा

३ ॥ (१) अभिक्र । दाश्क्कलशंवा । जियर्षतायि । प

तिर्द्विवःशतधारोविचक्षणा २ ३ होयि । हरिम्नित्रस्यसद

ने । पुसीदतारश्यि । होयि । मर्मजाश्नाः । आ

* ऊ० गा० प्र० ६ अ० ११ सा० ।

^१ विभिः । ^१ सिन्धु । ^२ भार्ग्विः । ^{४ ३} वृषाउवा३ ॥ (२) अग्ने
^५ सि । ^{४ २ २ ४ २} धूर्नाम्यवमानः । ^५ अर्षसायि । ^{१ २ २ २} अग्नेवाचोअग्नि
^{२ २} योगोषुगच्छसा२३यिहोयि । ^{२ २} अग्नेवाजस्यभजसे । ^२ मह
^१ इना२३म् । ^{२ ३} होयि । ^२ सुवायूर३धाः । ^{१ २} सोतृभिः । ^{१ २} सी
^२ म । ^२ सू२३ । ^२ यसाउवा३ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २} ए३ । ^{२ १ २} इन्दुःसमुद्रमुर्विया
^{२ २ २ १ १ १} विभाती२३४५ (३) ॥ २ * ॥ [२] १

अथ द्वितीय-वृत्तं—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ २}
 अष्टत्तनप्रवाजिनोगव्यासोमासीअश्वया ।

^{३ १ ० ३ १ २ २ २ २}
 शुक्रासोवौरयाश्वः ॥ १ * ॥

“वाजिनः” बलवन्तः “शुक्रासः” दीप्ताः “आश्वः” वेगवन्तश्च
 “सोमासः” सोमाः “गव्याः” यजमानस्य गवेच्छया तथा

* कृ० मा० २३ प्र० २ अ० २ सू० १ ।

† क० आ० ५, २, ५, ६ (२ भा० ४३४०) = छ० वे० ७, १, २६, ५, ५ ।

‡ “गव्याः”—इति छ०-पाठः ।

७३० १ख० २सू० २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

७

“अश्वया” अश्वेच्छया तथा “वीरया” वीराः पुत्र-भृत्यादयः
तेषां मिच्छया “प्र असृचत” प्रासृज्यन्त रसान्वा विसृज्यन्ते ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
शुभमाना ऋतायुभिर्मज्यमाना गभस्व्योः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
पवन्ते वारे अव्यये ॥ १* ॥

“ऋतायुभिः” यज्ञेच्छुभिः अध्वर्यु-प्रभृतिभिः “शुभमानाः”
अलङ्घ्यमाणाः “गभस्व्योः” हस्तयोः हस्ताभ्यां† “सृज्यमानाः”
शोध्यमानाः “वारे” वाले दशापवित्ते । कीदृशे ? “अव्ये”
अविमये “पवन्ते” पूयन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ते विश्वादाशुषेवसुसोमादिव्यानिपार्थिवा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
पवन्तामान्तरिच्छ्या ॥ ३‡ ॥ २

“ते” सोमाः अभिषूयमाणाः “दाशुषे” हविः-प्रदात्रे यजमा-
नाय “विश्वा” सर्वाणि “वसु” वासकानि गवादि-धनानि “आ

* ऋ० वे० ७, १, ३६, ५ ।

† “गभस्व्योः—गभस्तिभ्यां बाहुभ्यां । ‘गभस्ती बाहू—इति बाहुनामसु पाठात्’
—इति ऋ०-व्याख्या ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३७, १ ।

पवन्तां सर्वतः चरन्तु । वसित्युक्त्वा कथं वसूनां विश्वत्वमिति ?
 उच्यते—“दिव्यानि” दिवि भवानि “पार्थिवा” पृथिवी-सम्ब-
 हानि “अन्तरिक्षा” अन्तरिक्षाणि, अन्तरिक्षे भवानि* एव मुक्त-
 प्रकारेण विश्वानीत्यर्थः ॥ ३ ॥ २

पवस्वेति-दशच्चे तृतीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

१ २ ४ १ २ २ २ १ २ ३ १ २
 पवस्वदेववीरतिपवित्रसोमरुह्या ।

१ २ ३ १ २ २ २
 इन्द्रमिन्दोवृषाविश ॥ १† ॥

हे सोम ! “देववीः” देवकामः‡ त्वं “रुह्या” वेगेन
 “पवित्रं” यथा भवति “अति पवस्व” अतिचर किञ्च हे “इन्दो”
 “वृषा” सेचकस्त्वं इन्द्रम् “आविश” प्रविश ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ४ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
 आवच्यस्वमहिष्परोवृषेन्दोद्युन्नवत्तमः ।

१ २ २ २ ४ २
 आयोनिन्धुर्णसिस्सदः ॥ २¶ ॥

• ‘धनानीत्यनुष्यते’—इति वि० ।

† हे० आ० ६, १, २, ४ (रभा प्र० ऋ० वे० ६, ७, १८, २ ।

‡ ‘दिवानां भवभूतः’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, १८, २ ।

हे “इन्दो” सोम ! “वृषा” खेवकाभीष्टदाता वर्षकः “द्युम्न-
वत्तमः” यशस्वितमः “धर्षसि” धर्त्ता त्वं “मही” महत् “प्सरः”
पानीयम् “अन्धः” अन्धम् “भावच्यस्त्र” अस्त्रान् प्रति आगमय
किञ्च “योनिं” स्वकीयं स्थानम्* “आसद्दः” आसीद च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

अधुत्तप्रियम्नधुधारासुतस्यवेधसः ।
अप्रीवसिष्टसुक्रतुः ॥ ३१ ॥

“सुतस्य” अभिपुतस्य “वेधसः” अभिलपितस्य विधातुर्यस्य
“सोमस्य” “धारा” “प्रिय” प्रीतिकरं “मधु” अमृतम् “अधुत्त
दुग्धे स “सुक्रतुः” सुकर्मा सोमः “अपः” “वसतीवरीः”
“वसिष्ट” आच्छादयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

महान्तन्वामच्चौरन्वापोऽर्षन्तिसिन्धवः ।

यज्ञोभिर्वासयिष्यसे ॥ ४३ ॥

हे सोम ! त्वं “यद्” यदा यज्ञे, “गोभिः” गोर्षिकारैः
पयोभिः “वासयिष्यसे” आच्छादयिष्यसे तदा “महान्तं” गुणैः

* ‘योनिं द्रोणकलशम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ०, १८, २ ।

‡ ऋ० वे० ६, ०, ६८, ४ ।

प्रवृत्तं “त्वा अतु” त्वाम्रति “सिन्धवः” स्यन्दमानाः “महीः”
महत्यः “आपः” “अर्षन्ति” गच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १ १ १ २ ३ १ १ १ २ ३ १
समुद्रोअप्सुमामृजेविष्टमोधरुणोदिवः ।

१ २ ३ १ २ ३ २
सोमःपवित्रे अस्मयुः ॥ ५* ॥

“समुद्रः” समुद्रवन्ति अस्माद्रसाइति समुद्रः “विष्टम्भः”
“दिवः” स्वर्गस्य “धरुणः” धर्ता च “अस्मयुः” अस्मत्-कामः†
“सोमः” “अप्सु” उदकेषु “मामृजे” मर्मृज्यते पवित्रेऽभिषिच्यते
चेत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ १ १ २ ३ २ ३ २
अचिक्रददृषाहरिर्माहान्मित्रो न दर्शतः ।

१ २ ३ २
स सूर्येण दिद्युते ॥ ६‡ ॥

“दृषा” कामानां वर्षकः “हरिः” हरितवर्णः “महान्”
सर्वोत्तमः “मित्रः न” यथा सखा तद्वत् “दर्शतः” दर्शनोयः यः
सोमः “अचिक्रदत्” शब्दं करोति सोऽयं सोमः सूर्येण सह
“सन्दिद्युते” समित्येकीभावे सूर्येण सह द्योततइत्यर्थः ॥

“रोचते”—इति बहुचावां पाठः ॥ ६ ॥

* ङ० आ० ६, १, २, १ (२ भा० ५५ ङ०) = ङ० वे० ६, ७, १८, ५ ।

† ‘अस्मात् भक्तमित्युः’—इति वि० । •

‡ ङ० वे० ६, ७, १८, १ ।

अथ सप्तमी ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
गिरस्तद्द्रञ्जो जसामर्मृज्यन्ते अपस्युवः ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २}
याभिर्मदायशुभमे ॥ ७* ॥

हे “द्रन्दी !” “ते” तव “ञ्जो जसा” बलेन “अपस्युवः”
कर्मच्छा-सम्बन्धिन्यः ताः “गिरः” स्तुतयः “मर्मृज्यन्ते”
शोधयन्ते । “याभिः” “गीभिः” त्वं मदाय “क्षरन्” “शुभमे”
अलङ्कियसे ॥ ७ ॥

अथ अष्टमी ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
तन्वामदायघृष्ययउलोककृत्वन्मीमह ।

^{२ ३ १ २ ३ २}
तवप्रशस्तयेमहे ॥ ८† ॥

“लोककृत्व” लोकस्य कर्त्तारं “तं त्वा” सीम “घृष्यये”
शत्रूणां घर्षण-शीलायण “मदाय” “ईमहे” याचामह ।
हे सीम ! पातमिति शेषः । किमर्थम् ? इति, उच्यते -
“तव” “महे” महते “प्रशस्तये” प्रशंसनाय ॥ ८ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, १९, २ ।

† ‘शुभमे शोधये’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १९, २ ।

॥ ‘घृष्यये—अश्रुनाथम्’—इति वि० ३ ।

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १

• गोषा इन्दो नृषा अस्यश्च सा वाजसा उत ।

३ २ ३ १ २ ३ १

आत्मायज्ञस्यपूर्व्यः ॥ ६* ॥

हे “इन्दो” लिख्यमान-सोम ! “यज्ञस्य” ज्योतिष्टोमादेः
“पूर्व्यः” पुराणः निब्यः आत्मा स्वरूपभूतः [सोमस्य यज्ञस्यैव-
पत्वं प्रसिद्धम्] । तादृशस्त्वं “गोषा” अस्मभ्यं गवां दाता
“असि” भवसि, “नृषा” नृणां पुत्र-भृत्यादीनां दातासि,
“अश्वसाः” अश्वानां दाता चासि, “उत” अपिच “वाजसा”
अत्रानां दाता चासि ॥ ६ ॥

अथ दशमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयममधोःपवस्वधारया ।

३ १ २ ३ १ २

पर्जन्यो वृष्टिमा इव ॥ १०† ॥ ७

हे “इन्दो” सोम ! “इन्द्रियम्” इन्द्रेण ज्ञुष्टम् इन्द्रियस्य
वीर्यस्य वा वर्षकं रसं “मधोः मदकरस्य अमृतस्य “धारया”
“पर्जन्यो वृष्टिमा इव” यथा वर्षवान् पर्जन्यो मेघः तथा “अस्यभ्य”
मेधातिथिभ्यः “पवस्व” चर ॥ १० ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य षष्ठस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥ ७

* ऋ० वे० ६, ७, १६, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ७, १६, ५ ।

अथ द्वितीय-खण्डे —

सनाचेति-दशर्चे प्रथमं सृक्ते, प्रथमा ।

१ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

सनाचसोमजेपिचपवमानमृच्चिश्रवः ।

१ २ ३ १ २

अथानोवस्यसस्कृधि ॥ १* ॥

हे “मृच्चिश्रवः” महद्दत्त ! “पवमान” सोम ! “सन”[†] अस्मद्यागे यजनीयान् देवान् भज “जेषि च” याग-विघ्नकारिणो राक्षसांश्च जय । “अथ” देवान् प्राप्य राक्षसांश्च जित्वा अनन्तरं “नः” अस्मान् “वस्यसः” श्रेयसः[‡] “कृधि” कुरु श्रेयोऽस्मभ्यं देहीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ १ २ ३ १ २

सनाज्योतिःसनास्वाऽऽर्विश्राचसोमसौभगा ।

१ २ ३ २ २

अथानोवस्यसस्कृधि ॥ २[¶] ॥

हे सोम ! त्वं “ज्योतिः” तेजः “सन” अस्मभ्यं प्रयच्छ । अपिच “स्वः” स्वर्गं “सन” अस्मभ्यं देहि । “विश्रा” विश्रानि “सौभगा” सौभाग्यानि “च” सन सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, १२, १ ।

† ‘सना-शब्दः सदावाच्यौ । सदा जेषि च शप्तून्’—इति वि० । सायण-मते तु ‘सना’—इति क्रियापदम् “द्व्युच्चेऽर्त्तिसिद्धः (६, ७, १३५)” —इति दीर्घः । विघ्नकार-मते तु सना सदार्थमव्ययमिति “निपातस्य च (६, २, १३६)” —इति दीर्घः । मूले सर्वत्रैव दीर्घान्तः, व्याख्यानकाले तद्यथायथं ऋक्षान्त-प्रतीकमेव गृह्यते ; इयमेव शैलिरस्य व्याख्यातुः सर्वेवैति बोध्यम् ।

‡ ‘वस्यसः—यसनीयः’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, १२, १ ।

अथ तृतीया ।

१ ४ १ १ ३ १ ७ १ १ २ ३ १ १
सनाद्क्षसुतक्रतुमपसोममृधोजहि ।

१ २ ३ १ १
अथानोवस्यसस्कृधि ॥ ३१ ॥

हे सोम ! त्वं “दक्षं” बलं “सन” अस्मभ्यं देहि, “उत”
अपिच “क्रतुं यज्ञं” सन, “मृधः” हिंसकान् शत्रुंश्च “अप
जहि” मारय । सित्तमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ २ ४ १ १ १ २ ४ १ २
पवीतारःपुनीतनसोममिन्द्रायपातवे ।

१ २ ३ १ १
अथानोवस्यसस्कृधि ॥ ४३ ॥

हे “पवीतारः” सोमस्य शोधयितार ऋत्विजः ! “सोमं”
“पुनीतन” पावयत दशापवित्त्रेण शोधयत किमर्थम् ? “इन्द्राय
पातवे” इन्द्रस्य पानाय । गतमन्यत् ॥ ४ ॥

† ऋ० वे० ६, ७, १९, २ ।

* ऋ० वे० ६, ७, २२, ४ ।

अथ पञ्चमी ।

१२ १२३१ १ ११ १२ १ २ १ १
त्वस्सूर्येनआभजतवक्रत्वातवोतिभिः ।

१ २ ३ १ २
अथानोवस्यसस्त्रुधि ॥ ५* ॥

हे सोम ! त्वं “तव क्रत्वा तव जतिभिः” त्वत्कर्तृकाभी-
रक्षाभिश्च “नः” अस्मान् “सूर्ये” “आ भज” प्रापय । सिद्ध-
मन्यत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ ३ १ १ १ ३ १ २ ३ १ १ १
तवक्रत्वातवोतिभिर्ज्योक्पश्येमसूर्यम् ।

१ २ ३ १
अथानोवस्यसस्त्रुधि ॥ ६† ॥

हे सोम ! “तव” “क्रत्वा” प्रज्ञानेन “तव जतिभिः” पालनैश्च
“ज्योक्” चिरं पश्येम सूर्यं पश्याम द्रक्ष्यामः । सिद्धमन्यत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

६क२२ ६ १ २ ३ १ १ ३ १
अभ्यर्षस्वायुधसोमद्विवर्हस्रयिम् ।

१ १ २ १ १
अथानोवस्यसस्त्रुधिः ॥ ७ ॥

हे “स्वायुध” शोभनायुध सोम ! त्वं “द्विवर्हस” हयोर्द्यावा
पृथिव्योः स्थानयोः परिदृष्टं “रयिः” धनम् “अभ्यर्ष” स्तोत्रं न-
अभिगमय । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, १२, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ७, २३, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २३, २ ।

अथाष्टमी ।

३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
अभ्याऽऽर्षानपच्यतोवाजिन्समन्सुसासहिः ।

१ २ ३ १ २
अथानोवस्यसस्कुधि ॥ ८* ॥

हे सोम ! “समस्त” सङ्ग्रामेषु “अनपच्यतः शत्रुभिरमाहृतः
“सामहिः” शत्रूणांमभिभविताः त्वम् “अभ्यर्ष” अभिगच्छ
क्षर । गतमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वायज्ञैरवीवृधन्पवमानविधर्मणि ।

१ २ ३ १ २
अथानोवस्यसस्कुधि ॥ ९† ॥

हे “पवमान” शोध्यमान सोम ! त्वां “विधर्मणि” विविध-
फलस्य धारके यज्ञे “यज्ञैः” यज्ञ-साधनैः “स्तोत्रैः” “अवीवृधन्”
यजमाना वर्धयन्ति । गतमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
रयिन्नश्चिन्नमश्विनमिन्दोविश्वायुमाभर ।

१ २ ३ १ २
अथानोवस्यसस्कुधि ॥ १०‡ ॥ ४

* ऋ० वे० ६, ७, २३, ४ ।

† ‘सामहिः’साधनस्वभावात्—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २३, ४ ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २३, ५ ।

हे "इन्दी !" यागेषु क्लिद्यमान सोम ! त्वं "चित्रं" नामा-
विधम् "अश्विनम्" अश्ववन्तश्च "विश्वायु" सर्वगाभिनं* "रयि" धनं "नः" अस्त्रभ्यम् "आ भर" आह्वर । गतमन्यत् ॥ १० ॥ ४

तरत्समन्दीति चतुर्द्धचे द्वितीयसूक्ते—
प्रथमा ।

११११११ १११११११ ११
तरत्समन्दीधावतिधारामुतस्यान्वसः ।

१११११ १
तरत्समन्दीधावति ॥ १३ ॥

"मन्दी" देवानां हर्षकरः स सोमः "तरत्" स्तोतृन्
पापमनः सकाशात् तारयन् "धावति" दशापविचादधः
चरति । तदेव दर्शयति—"सुतस्य" अभिषुतस्य "अन्वसः"
देवानामन्नात्मकस्य सोमस्य धारा धावतीति । पुनरपि तदेवा-
द्यात्मन्तादरार्थं "तरत्समन्दीधावति"—इति ॥ [यद्वास्या ऋची
यास्केनोक्तोऽर्थो द्रष्टव्यः, तद्यथा—"तरति स पापं सर्वं मदीयं
स्तोति धावति गच्छत्यूर्ध्वं गतिं धारामुतस्यान्वसो धाराभिषुतस्य
सोमस्य मन्त्रपूतस्य वाचासुतस्य (निरु० १२, ६)"—इति ॥ २ ॥

* 'विश्वायु'—दीर्घाद्युक्तेषु स च आभर'—इति वि० ।
† 'तरत्समन्दीधावतीति-चतुर्द्धचे' इत्यसिद्धाभाष्ये विस्तरणोक्ताः, सप्रयोजनं
नशापाद्य सङ्क्षेपेणोच्यते—इति वि० ।
‡ ख० आ० ६, १, १, ४ (२भा० ५८४०)=ख० वे० ०, १, १५, ११
॥ 'तरत्सः'—तरति स पापं यस्य मन्दी धावति सोमस्य । सोमस्य धारा बह्वृता
सुतस्याभिषुतस्य अन्वसोऽन्वस्य सोम-सल्लस्य'—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ १

उस्तावेदेवसूनामर्त्तस्य देव्यवसः ।

२ ५ १ ३ १ १

तरत्समन्दीधावति ॥ २* ॥

“वसूनां” धनानाम् “उस्ता” उक्तरणशौला प्रदात्री “देवी” द्योतमाना स्तूयमाना वा यस्य सोमस्य धारा “मर्त्तस्य” मनुष्यं यजमानम् “अवसः” रक्षितुं “वेद” जानाति† । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ १ ३ १ ३ १ १

ध्वस्रयोः पुरुषन्थोरासहस्राणिददद्भवे ।

२ ३ २ ३ १ २

तरत्समन्दीधावति ॥ ३‡ ॥

“ध्वस्रयोः पुरुषन्थोः”† ध्वस्रः कश्चिद्राजा तथा पुरुषन्थिश्च, तयोरुभयोरत्रे तरयोग-विवक्षया विषचनं द्रष्टव्यं “सहस्राणि” धनानां सहस्राणि “आ ददद्भवे” वयं प्रतिगृह्णीमः । तदस्माभिः प्रतिगृह्णीतं धनमुत्तममस्त्विति ऋषिः सोमं प्रार्थयति इति सोमस्य स्तुतिः । सिद्धमन्यत् यथावत्सार एतयोर्द्विनानि

* सू० वे० ७, १, १५, १ ।

† ‘उस्ता द्यौपा वेद वसूनाः, विद ज्ञाने, पिदसु खाभि, विद सत्तायाम्, सर्वे ह्य धारा’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ७, १, १४, १ ।

§ ध्वस्रयोः पुरुषन्थोः—समान स्वभावयोः सोम-धारयोःपि द्वीणकक्षणेन सह सम्बन्धोः पापध्वं सत्तरोः—इति वि० ।

प्रतिजग्राह एवं तरन्त-पुरुमीढी प्रतिजगृहतुः। तथाच
 शाट्यायनकम्—‘अथ ह वै तरन्त-पुरुमीढी वैदश्वी ध्वस्त्रयोः
 पुरुषन्धीः बहु प्रतिगृह्य गरगिराविव मेनाते तौ ह स्माङ्गुल्या
 सातं प्रतिगृह्याते तावकामयेतामसातन्नाविवेद सातंस्यादात्त
 मिवैव न प्रतिगृह्णीत मिति भावे तच्चतुःश्लेषमपश्यतान्तरेण
 प्रत्येतां तयोर्वैतयोरसातंसातमभवदात्तमिवैव न प्रतिगृह्णीतं
 स यः प्रतिगृह्य कामयेत’—इत्यादि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१२ १२ ३ २ १ २ १ २ १ २ ३ १ २
 आययोस्त्रिंशतन्तनासहस्राणि च दद्महे ।

२ १ २ १ २
 तरन्समन्दीधावति ॥ ४* ॥ ५

‘ययोः’ ध्वस्त्र-पुरुषन्तयोः “त्रिंशतं” त्रीणि शतानि सह-
 स्राणि च “तना” वस्त्राणि “आ दद्महे” वयं “प्रतिगृह्णीमः”
 तयोरस्माभिः प्रतिगृह्णीतं तत् सर्वम् अप्रतिगृह्णीतमस्त्विति
 सोमम् ऋषिः प्रार्थयतइति सोमस्यैव स्तुतिः । गतमन्यत् ॥ ४ ॥ ५

एतेसोमाइति षष्ठं षष्ठीयं सूक्तम्—

तच, प्रथमा ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
 एतेसोमा अष्टशतगृणानां शवसेमच्च ।

३ १ २ ३ १ २
 मदिन्तमस्यधारया ॥ १† ॥

* ऋ० वे० ७, १, १४, ४ ।

† ऋ० वे० ७, १, २५, ९ ।

“मदिन्तमस्य” देवानां मादयिष्यतमस्य रसस्य सम्बन्धिन एते
 सीमा अभिषुताः सरूपाः “गृणानाः” स्तूयमानाः “महे”
 महते “श्रवसे” अस्माकं बलाय धारया “असृक्षत” गच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ १ १ १ ३ १ १ १
 अभिगव्यानिवीतये नृम्णापुनानो अर्षसि ।

३ १ १ २ १ १
 सनद्वाजःपरिस्रव ॥ २* ॥

हे सीम ! “वीतये” देवानां ३ क्षणाय नृम्णा” नृम्णानि
 धनवत् प्रियतराणि† “गव्यानि” गो-सम्बन्धीनि क्षीरादीनि
 “पुनानः” पूयमानः सन् “अभ्यर्षसि” अभिगच्छसि । हे सीम !
 “सनद्वाजः” दीयमानान्नः‡ त्वं “परि” परितः “स्रव” दशा-
 पवित्रादधः चर ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ १ १ १ १ १ २ १ १ १
 उतनोगोमतीरिषोविश्वा अर्षपरिष्टुभः ।

३ १ १ १ १ १
 गृणानो जमदग्निना ॥ ३† ॥ ६

* ऋ० वे० ७, १, २८, ३ ।

† ‘नृम्णा बलेन’—इति वि० ।

‡ ‘सयत् सदा’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, १, २८, ४ ।

“उत्त” अपिच हे सोम ! “जमदग्निना” जमदग्नि-नाम्ना ऋषिणा मया “मृणानः” स्तूयमानः त्वं “नः” अन्नाकं “गोमतीः” गोभिर्युक्तानि “परिष्टुभः” परितः स्तोतव्यानि* सर्वाणि “इषः” अन्नानि देहीत्यर्थः ॥ १ ॥ ई

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः १ ॥ २ ॥

इमं स्तोममिति-तृतीयखण्डे †—

प्रथम-ल्ले, १ प्रथमा ।

१ १७ १ १२ १ १२ २
इमं स्तोममर्चते जातवेदसे

१ १ १ १ १ १ २
रथमिव सम्यग्चेमामनीषया ।

१ १७ १ १२ १ १२
भद्राहिनः प्रमतिरस्यसं १ १ २

१ १ १ १ १ १ १ १ २ २
द्यग्नेसखे मारिषामावयन्तव ॥ १ § ॥

“अर्चते” पूज्याय “जातवेदसे” जातानामुत्पन्नानां वेदित्रे,
जात-प्रज्ञाय जात-धनाय वा अग्नये “मनीषया” निशितया

* ‘परिष्टुभः—परि समन्नात् क्षीति’—इति वि० ।

† ‘उत्तं ऋषिप्यवमानम्’—इति वि० ।

‡ ‘सपत्तिं श्लोमः षष्ठमर्चः’—इति वि० ।

१ ‘आद्ये यमाच्यम्’—इति वि० ।

§ ऋ० आ० १, १, २, ४ (१भा २०३३०) = ऋ० वे० १, ६, १०, १ ।

बुद्ध्या “इमम्” एतत्त्वत्तत्त्वरूपं स्तोमं रथमिव यथा तच्चा रथं संस्क्र-
 रोति तथा “सम्भहेम” सम्यक् पूजितं कुर्मः । तस्याग्नेः “संसदि”
 सम्भजने “नः” अस्माकं “प्रमतिः” प्रकृष्टा बुद्धिः “भद्रा हि”
 कल्याणी समर्था खलु अतस्तथा बुद्ध्या स्तुम इत्यर्थः । हे “अग्ने”
 “तव सख्ये” अस्माकं त्वया सह सखित्वे सति वयं “मारिषाम”
 हिंसिता न भवामः अस्मान् रक्षेत्यर्थः । [“अर्हते” — अर्हं पूजा-
 याम् (भा० प०) “अर्हः प्रशंसायामिति (३, २, १३३) लटः
 शचादेशः, शपः पित्त्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४), शतुश्चादुपदेश-
 ल्लसार्वधातुक-स्वरेणाद्युदात्तत्वम् (६, १, १८६) । महे—मह
 पूजायाम् (भा० प०) । रिषाम—रिष हिंसायां (भा० प०)
 व्यत्ययेन शः (३, १, ८५) । तव—“युष्मदस्मदोर्ङिसि (६, १, २११)”
 —इत्याद्युदात्तत्वम् ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
 भरामेध्मङ्गणवामाह्वीष्पिते

३ १ २ ३ २ २ ३ १
 चितयन्तःपर्वणापर्वणावयम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १
 जीवातवेप्रतरासाधयाधियो

२ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
 भेसख्येमारिषामावयन्तव ॥ २* ॥

हे “अग्ने !” त्वद्यागार्थम् “इधम्” इत्यन-साधनम् एक-
 षिंशति-द्रव्यात्मकं समित्तमूहं “भराम” सम्भराम सम्पादयाम्,

तदन् "ते" तुभ्यं "हवींषि चरुपुरोडाशादि-लक्ष्णान्यत्रानि श्रयं
 "क्षणवाम" करदाम । किङ्कर्वतः ? "पर्वणा पर्वणा" * प्रतिपक्ष-
 माहृत्ताभ्यां दर्शपूर्णमासाभ्यां "चितयन्त्य" त्वां प्रज्ञापयन्तः
 स त्वं "जीवातवे" अस्माकं जीवनौषधाय चिरकालावस्थानाय
 "धियः" कर्माणि अग्निहोत्रादीनि "प्रतरां" प्रकृष्टतरं "साधय"
 निष्पादय । अन्यत् समानम् ॥ [चितयन्तः—चित्ती सञ्ज्ञाने
 (भू० प०) सञ्ज्ञापूर्वस्य विधेरनित्यत्वात् लघूपध गुणाभावः ।
 पर्वणा—"नित्यवीप्सयोः (८, १, ४)" —इति वीप्सायां द्विर्भावः,
 "तस्य परमास्त्रे ङितम् (८, १, २)" —इति परस्यास्त्रे ङित-सञ्-
 ज्ञायाम् अनुदात्तत्वम् (८, १, १८) । प्रतरां—तरवन्तात्
 प्रशब्दात् क्रिया-प्रकर्षे वर्त्तमानात् "किमेत्तिङ्ब्ययादाम्ब्रुव्ये
 (५, ४, ११)" —इत्यामु-प्रत्ययः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

० १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३

शकेमत्वासमिध्साधयाधिय

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

स्त्वे देवाहविरदन्याङ्गतम् ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

त्वमादित्याञ्चावहतान् ह्यऽऽऽऽऽ

१ २ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३

स्यग्रेसख्यमारिषाम्बयन्तव ॥ ३१ ॥ ७

* 'पर्वणा—तृतीयेकवचननिर्दिष्टं सप्तम्येकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, पर्वणिण भूयान्
 समर्थः—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, ६, ३०, ३ ।

हे अग्ने ! “त्वा” त्वां “सन्निधं” सम्यगिष्टं कर्तुं “शक्वेम”
 शक्ता भूयाम् । त्वच्च “धिषः”* अस्मदीयानि दर्शपूर्णमासा-
 दीनि कर्माणि “संधय” निष्पादय त्वया हि सर्वे निष्पद्यन्ते
 यस्मात् “त्वे” त्वयि अग्नेवाहुतम् ऋत्विग्भिः प्रक्षिप्तं चरुपुरो-
 डाशादिकं हविः देवा “अदन्ति” भक्षयन्ति, तस्मात्त्वं साधयेत्यर्थः ।
 अपि च त्वम् “आदित्यान्” अदितेः पुत्रान् सर्वान् देवान्
 “भावह” अस्मद् यन्नार्थमानय । तान् हि इदानीं वयम्
 “उश्मसि” कामयामहे । अन्यत् पूर्ववत् ॥ [शक्वेम—शक्लृ शक्ती
 (भा० प०), “लिङ्गाग्रिथ्यङ् (३, १, ८६), अदुपदेशान्नसार्व-
 धातुकानुदात्तत्वे (६, १, १८६) अङ् एव स्वरः शिथ्यते ।
 समिधम्—जि इन्धी दीप्ती (६० आ०) अस्मात् सम्प्रदादि-
 लक्षण कर्मणि क्तिप् । त्वे—सुप्रांसुलुगिति (७, १, ३८)
 सप्तम्येकवचनस्य शे-आदेशः । उश्मसि—वश कान्तौ
 (अदा० प०), “इदन्तोमसि (७, १, ४६), अदादित्वा-
 च्छपोलुक् (२, ४, ७२), ग्रहियेत्यादिना सम्प्रसारणम्
 (६, १, १६) ॥ ३ ॥ ७

११ १११ २२२ ११११
 ॥ समन्तम् ॥ इमं स्तोममर्चते जातवेदसायि । रथ
 २२ २ २ १ १ १
 मिवसम्मन्त्रे मामनीप्रयाः । भद्राच्चारुयिनाः । प्रामतिर
 १ १ २२ १ १ १ २२ १२ १४
 स्यमं स । द्यग्रायि ॥ (१) भरामेधङ्कणवामाहवीष्पिता

* “धिः”—इति कर्मनामसु एकविंशतितमं नैषष्ट कम् (१, १) ।

यि । चितयन्तः^२पर्वणा^२पर्वणावयाम् । जीवाता^२रश्वायि ।

१ २२ २ २ १ २ १ २ २ १
प्रातरा^२साधयाधि । योग्रायि ॥(२)/ शकेमत्वासमिध^२

२२ १ २ ३ १ १ २ २ २ २
साधयाधियाः । त्वेदेवाहविरदन्त्याज्जताम् । तुवमा^२रश्

२ १ २ २ २ १ २ १ २ १
दी । त्या^२आवहृतान्छुश्रु । स्यग्रायिसाख्या । औ

२ ३ २ २ १ २ १ २ २ २
होश्वाहायि । मा । राधिषारश्माश् । होवाश्चायि ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वयन्तारश्वाश्श् । ओरश्श्पुई । डा(३) ॥ १५ * ॥ ७

अथ द्वितीय-तृते—

प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रतिवा^२खरउदितेमिन्नङ्गुणीषेवरुणम् ।

३ १ २ ३ १ २
अर्यमण^२रिशादसम् ॥ १ ' । ॥

हे मित्रावरुणौ ! “मित्रं” त्वां “वरुणं” च “वां” युवां “रिशा-
दसं” शत्रूणामत्तारम् “अर्यमणं” च, “प्रति” प्रत्येकं “गृणीषे”

* ऊ० गा० १७ प्र० १७० १५ सा० ।

† ऋ० वे० ५, ५, ८, २ ।

स्तुवे । कदा ? इति, उच्यते—“सूरे” सूर्ये देवे “उदिते” मति
प्रातरित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
रायाद्द्विरण्ययामतिरियमवृक्कायश्वसे ।

३ १ २ २ ३ १ २
इयंविप्रामेधसातये ॥ २ * ॥

“हिरण्यया” हित-रमण्येन “राया” धनेन सहितया
“अवृक्काय” अहिंस्याय “श्वसे” अन्नाकं बलाय “इयम्” इदानीं
क्रियमाणा “मतिः” स्तुतिर्भवात्विति शेषः ॥ [हिरण्यया—इत्यत्र
सुपां सुलुगिति (७, १, ३६) तृतीयैकवचनस्य याजादेशः] किञ्च
हे “विप्राः” प्रजाः ! “इयम्” एव स्तुतिः “मेधसातये”
यज्ञ-लाभाय† च भवतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
तेस्यामदेववरुणतेमित्रमूरिभिःसुद्ध ।

२ ३ क २ २

इषस्वस्यधीमच्ची ॥ ३ † ॥ ८

हे “देव वरुण !” “ते” वयं तव स्तोतारः “स्याम”
समृद्धा भवेम । ग केवसां वयमेव यजमानाः किन्तु “मूरिभिः”

* ऋ० वे० ५, ५, ९, ३ ।

† विप्राः—ऋत्विजः, मेधसातये—मेधालाभार्थम्—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ५, ५, ९, ४ ।

स्तोत्रभिः ऋविग्भिः सह ; तथा हे “मित्र” देव ! “ते” वयं
 “सूरिभिः” सह “स्याम” भवेम । किञ्च “इषम्” अन्नं “स्वश्च”
 रुचकञ्च “धीमहि” धारयामहे* ॥ ३ ॥ ८/

अथ तृचात्मके तृतीय-सूक्ते—
 प्रथमा ।

३ २३ ३ २३ २ ३ २ ३ १ २ २ १ २ २
 भिन्धविश्वाअपदिषःपरिबाधोजहीमृधः ।

१ २ ३ १ २ २ २
 वसुस्याद्धन्तदाभर ॥ १ ॥ ॥

हे इन्द्र ! त्वं “विश्वाः” सर्वाः “दिषः” द्वेष्ट्रीः शत्रुसेनाः
 “अप भिन्धि” विदारय । तथा “बाधः” हिंसकान् “मृधः”
 सङ्ग्रामान् त्वं “परि जहि” परिभावय । हे सोम वासकेन्द्र !
 “स्याहे” सृष्टृणीयं द्वेष्ट्रीणां “वसु” धनं यदस्ति “तत्” “आभर” ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
 यस्यतेविश्वमानुषगभूरेदत्तस्यवेदति ।

१ २ ३ १ २ २ २
 वसुस्याद्धन्तदाभर ॥ २ ॥ ॥

हे इन्द्र ! “ते” त्वां [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] “दत्तस्य”
 दत्तं “भूरि” बहु “यस्य” गत् धनम्, [सर्वत्र कर्मणि षष्ठी वेदि-

* ‘स्वः—स्वर्गलोकम्, धीमहि—चिन्तयामः’—इति वि० ।

† ऋ० षा० २, १, ४, १० (१भा० ३२३ पृ०)= ऋ० वे० ६, ३, ४८, ४ ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ४८, ५ ।

तव्या] “विश्व” सर्वं तद्धनम् “आनुषक्”—इति आनुपूर्व्या*
 सततं सर्वो मनुष्यो “वेदति” जानाति तत् “स्यार्हं” स्पृहणीयं
 “वसु” “आभर” ॥ २ ॥

• अथ तृतीया ।

२३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 यद्द्वीडाविन्द्रयत्स्थिरेयत्पशानिपराभृतम् ।
 १ २ १ १ २ २
 वसुस्यार्हन्तदाभर ॥ ३ १ ॥ ८

हे “इन्द्र !” त्वया च “वीड्यौ” दृढे परैः कम्पयितुमशक्वे
 “यत्” धनं “पराभृतं” विन्यस्तं, “यत्” च “स्थिरे” स्वयमचले
 पराभृतं, “यत्” च “विपशानि” विमर्शन-क्षमे पराभृतं, तत्
 “स्यार्हं” स्पृहणीयं “वसु” “आ भर” आहर ॥ ३ ॥ ८

अथ तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्—

तत्र, प्रथमा ।

३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 यज्ञस्यद्विस्थच्चत्विजासस्त्रीवाजेषुकर्मसु ।
 १ ० ४ १ २
 इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ १ ३ ॥

* “आनुषगिति नामानुपूर्वस्यानुषक्तं भवति, स्तृणक्ति बहिरानुषगित्यपि
 निगमो भवति”—इति निरु० नै० ६, १४ ।

† ङ० ञा० ३, १, १, ४ (१ भा० ४४० पृ०) = ङ० वे० ६, १, ४८, ६ ।

‡ ङ० वे० ६, ३, ९०, १ ।

हे “इन्द्राग्नी !” युवां “यज्ञस्य” ज्योतिष्टोमादेः “ऋत्विजा
स्थः” ऋत्विजैः ऋतौ काले काले यष्टव्यौ भवथः । अतो
“वाजेषु” सङ्ग्रामेषु कर्मसु यज्ञात्मकेषु च, “सस्त्री” संस्त्राती
शुद्धौ सन्ती* “तस्य” तं मां हे इन्द्राग्नी ! बोधतम् अथवा तस्य
मम† स्तुतिं जानीतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २
तोशासारथयावानावृत्रहणापराजिता ।

१ २ ३ १ १
इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ २ ‡ ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “तोशासा”‡ शत्रून् हिंसन्ती, “रथयावा
ना” रथेन गच्छन्ती, “वृत्रहणा” वृत्रस्य हन्तारौ “अपराजिता”
केनाप्यपराजितौ “तस्य” तं मां “बोधतम्” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
इदं वाम्नादिरम्नाध्वधुक्षत्राद्रिभिर्नरः ।

१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतस्यबोधतम् ॥ ३ § ॥ १०

* ‘सस्त्री—साधन-समाधाय’—इति वि० ।

† ‘तस्य—यजमानस्य’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, २, २०, २ ।

§ ‘तोशासा—दोषि-सम्यग्ज्ञौ’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, २, २०, ३ ।

हे “इन्द्राग्नी !” “वां” युवाम् उद्दिश्य “नरः” यज्ञस्य
नेतारः “अद्रिभिः” ग्रावभिः “मदिर” मदकरं “मधु” सोमा-
त्मकम् असृतम् “अत्तन्” अपूरयन् । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तरायणस्य सप्तमस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः* ॥ ३ ॥

अथेन्द्रायेन्दोमरुत्वतइति-चतुर्थं खण्डं †—

तृचात्मके प्रथम-सूक्ते‡ प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रायेन्दोमरुत्वतेपवस्वमधुमत्तमः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अर्कस्ययोनिमासदम् ॥ १ ॥

हे “इन्दो” सोम ! “मधुमत्तमः” अतिशयेन मधुमान् त्वम्
“अर्कस्य” अर्चनीयस्य यज्ञस्य “योनिम्” स्थानम् “आसदम्”
उपवेष्टुम् “मरुत्वते इन्द्राय” इन्द्रार्थम् “पवस्व” चर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

तन्त्वाविप्रावचोविदःपरिष्कृष्वन्तिधर्णासिम् ।

१ २ ३ १ २

सन्त्वामृजन्त्यायवः ॥ २ § ॥

* ‘उक्तं प्रातःसवनम्’—इति वि० ।

† ‘इदानीं साध्यन्दिने’ सवनमुच्यते—इति वि० ।

‡ ‘इषोष्ठधीय-प्रथतोनिं सामानि, तेषां प्रकृतावार्थेयमुक्तम्’—इति वि० ।

§ क० आ० ५, २, ४, ६ (२भा० १६ पृ०)=हृ० वे० ७, १, ४०, १ ।

§ हृ० वे० ७, १, ४०, २ ।

हे सोम ! “तं” पवमानं “त्वा” त्वाम् “धर्णसि” धर्तारं
 “विप्राः” प्राज्ञाः “वचोविदः” स्तोतारः* “परिष्कृण्वन्ति”
 अलङ्कुर्वन्ति† । अपि च “त्वा” त्वाम् “आयवः” मनुष्याः‡
 “सम्भृजन्ति” सम्यक् शोधयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ ७ ३ १ ५ २ १ १
 रसन्तेमित्रोअर्यमापिवन्तुवरुणःकवे ।

१ १ ३ १ २
 पवमानस्यमरुतः ॥ ३ ॥ ११

हे “कवे” क्रान्तकर्मन् सोम ! “पवमानस्य” चरतः “ते”
 तव रसं§ “मित्रः” “अर्यमा” च “वरुणः” च “मरुतः” च
 एते सर्वे देवाः “पिवन्तु” ॥ ३ ॥ ११

२ २ २ १
 ॥ इषोवृधीयम् ॥ इन्द्रायेन्दाउ । मरुत्वतायि ।
 २ १ १ १ १ १ १ २
 पवस्वामार । धुमत्तमाः । अर्कस्यायोरे । निमा ।
 १ ३ ५ २ २ २ १
 स्यारदार३४औहोवा ॥(१) तन्वाविप्राः । वचोविदाः ।

* विप्रा वचोविदः—सेधाविनः ऋत्विजः—इति वि० ।

† परिष्कृण्वन्ति—परिचरन्ति—इति वि० ।

‡ ‘आयवः’—इति मनुष्य-नामासु सप्तदशं नैधण्डकम् (२, २) ।

§ ऋ० वे० ७, १, ४०, ४ ।

‘रसं वीर्यम्’—इति वि० ।

परिष्काण्वी२ । तिर्धर्णसायिम् । सन्त्वामार्ज्जी२ । ति

आ । या२वार३४ औहोवा ॥ (२) रसन्तेमायि । त्रौ

अर्था॑मा । पिबन्त्ववा२ । रुणःकवायि । पवमाना२ ।

स्यम । ह्र॑तार३४ औहोवा । इषोवृधेश२ (३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ गायत्रीक्रीञ्चम् ॥ इन्द्रायेन्द्रा१ औहो । मा३ रु

त्वार३४तायि । पावस्वामा । धू३म । तार३४माः ।

माः । पवस्वमधुमा३२ । तार३४माः । अर्कस्ययोना२

इयिम । अ । वाहायि । सार३४दाम् । एहियाई

हा ॥ (१) तन्वाविप्रा १ औहो । वा३ । चो । वीर३४दाः ।

पारिष्काण्वी । ता३यिधा । णार३४सायिम् । परिष्क

एवन्तिधा३२ । णार३४सायिम् । सन्त्वामृजन्ता३२यि ।

अ । वाहायि । या२र३४वाः । एहियाईहा ॥ (२) रस

र २ ५ २३ ५ १ २ १ २ ५ २
 न्तेमाश्चौहो । त्रैश्चर्याश्चमा । पायिवन्तुवा । रूश्णः ।

३ ५ १ ४ ३ ५ १
 कारश्चवायि । पिवन्तुवरूणाश्चः । कारश्चवायि । पव

र ४ ५ १ ५
 मानस्यारश्च । म । बाहायि । रूश्चताः । एच्चियाद्

५ ४
 हा । चोपुई । डा(३) ॥ २० * ॥ [२]

२ २ ३ १ १ ३
 ॥ वाजदावदावयम् ॥ इन्द्रायिन्दाउ । मरूश्चत्वाश्च

५ १ ३ ५ २ १ १ २
 क्षतायि । पवारस्वारश्चमा । धूमत्तारमाः । आरश्चर्का ।

१ २ १ ५ ४ ५ १ २
 स्यारयो । निमोरश्चवा । साप्रदोईहायि ॥ (१) तगत्वा

१ ३ ५ १ २ ५
 विप्राः । वचोश्चीरश्चदाः । परारयिष्का २ ३ ४ एर्वा ।

२ १ १ २ १ २ १
 तिधर्णारसायिम् । सारश्चन्त्वा । सारश्चर्जा । तियोरश्च

५ ४ ५ २ २ १ २
 वा । याप्रवोईहायि ॥ (२) रसन्तेमायि । त्रैश्चर्या

५ १ ३ ५ २ १ १
 रश्चमा । पिवारन्तूश्चवा । रूणाः कारवायि । पारश्चवा ।

१ २ १ ५ ४ ५
 मारना । स्यमोरश्चवा । रूप्रतोईहायि(३) ॥ २१ * ॥ [३] .

० क० गा० ३५० १ अ० १० मा० ।

† क० गा० ३५० १ अ० २१ मा० ।

॥ आश्वमूक्तम् ॥ ^{१ ३२ ४ ५} आश्रीहोवाहायि । ^{२ २} इन्द्रायैन्दा

उ । ^{१ १} मरु । ^२ त्वते । ^{२२ २ ३२ २} ऐहीयैही१ । ^{२ १ ३} पावस्वमधुमान्तमः ।

^{२ २ २ २ २} ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ आर्कारस्यारयो२ । ^{१ २} निमा ।

^{१ ४} सारदार३४श्रीहोवा ॥ (१) ^{१ ३२ ४ ५} आश्रीहोवाहायि । ^२ तन्त्वा

^{२ १} विप्राः । ^{२ २} वचो । ^{२ २ ३ २ २} विदः । ^२ ऐहीयैही१ । ^२ पारिष्कृण्वन्ति

^१ धार्षसिम् । ^{२ २} ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ सान्त्वारमार्जा

^{१ २} २ । ^{१ ३} तिआ । ^{५ २ २} यारवार३४श्रीहोवा ॥ (२) ^{१ ३२ ४} आश्रीहोवा

^५ हायि । ^{२ २} रसन्तेमायि । ^{२ १} त्रोआ । ^२ र्यमा । ^{२ २ २ ३ २ २} ऐहीयैही१ ।

^{१ २ १ २} पायिबन्तुवरुणाःकवे । ^{२ २ ३ २ २ २} ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ पावा

^१ रमानार । ^१ स्पम । ^{३ ५ २ २} हारतार३४श्रीहोवा । ^{२ १ २ २} शुक्रआज

^{५ १ १ १ १} तार३४धुः(३) ॥ ४ * ॥ [४]

॥ आमहीयवम् ॥ ^{५ २ २ ४ २ ५} इन्द्रायाश्रयिन्दोमरुत्वतायि । ^{२ १} पवा

७अ०४खं०१सू०१,२,३] उत्तरार्चिकः ।

३५

स्वा१मा२३ । धुमा२३त्तमाः । अ१र्का२स्ययो । निमा२३स ।

दाउ । वा३ । स्त्रीषे३४५(१) ॥ ४ * ॥ [५]

॥ दा१र्ढ२च्यु३तम् ॥ इन्द्रा । इ॒हा । ये॒न्दी॒म॒रु॒त्त्वता

यि । इ॒हा । प॒वा । इ॒हा । स्व॒म॒धु॒मा॒रे॒त्तमाः । इ

हा । अ॒र्का । इ॒हा । स्ययो॒नि॒मा॒रे॒सदा॒म् । इ॒हा१ ॥ (१)

त॒न्त्वा । इ॒हा । वि॒प्रा॒व॒चो॒रे॒विदाः । इ॒हा । प॒रा॒यि ।

इ॒हा । क्वा॒न्ति॒धा॒रे॒र्णा॒सा॒यि॒म् । इ॒हा । स॒न्त्वा । इ

हा । मृ॒ज॒न्ति॒आ॒रे॒यवाः । इ॒हा१ ॥ (२) र॒साम् । इ

हा । ते॒मि॒त्रो॒आ॒रे॒र्य॒मा । इ॒हा । पि॒वा । इ॒हा । तु

व॒रु॒णा॒रे॒क॒वा॒यि । इ॒हा । प॒वा । इ॒हा । मा॒न॒स्य॒मा

रे॒रु॒ताः । इ॒हा१(३) ॥ १३ * ॥ [६]

* क० गा० १०प्र० २अ० ४सा० ।

† क० गा० १६प्र० १अ० १३सा० ।

२ २ २ २ २ १ ०

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ इन्द्रायिन्दाऋहोहायि । मा

^{१ ३} ^३ ^{२ १} ^५ ^{२ १} ^२
 सुत्वा२३४तायि । पवास्वा२३४हायि । मधुमत्ता ३४ ।

^{३ ४ ५} ^{१ ३} ^५ ^{२ ३} ^५ ^{१ १ २}
 आहोवा । इद्वा२३४हायि । उज्ज्वा२३४माः । अकस्य ।

^{१ ० २} ^{३ ४ ५} ^{१ २} ^५ ^{३ २}
 योनिमासा३४ । औहोवा । इद्वा२३४हायि । औहो

^{५ ४} ^५ ^{२ २} ^{२ २} ^१
 ३१२३४ । दाम् । एहियाईहा ॥(१) तन्त्वाविप्राऋहो

^२ ^३ ^५ ^{२ १} ^५ ^१
 हायि । वाचोवी२३४दाः । परायिष्कार३४हा । एवन्ति

^२ ^{३ ४ ५} ^{१ ३} ^५ ^{२ ३} ^५
 धर्णा३४ । औहोवा । इद्वा२३४हायि । उज्ज्वा२३४सीम् ।

^{२ १ २} ^{१ ० २} ^{३ ४ ५} ^{१ ३}
 सन्त्वाम् । जान्तिआया३४ । औहोवा । इद्वा २ ३ ४

^५ ^{३ ४ ५} ^{५ ४} ^५ ^२
 हायि । औहो३१२३४ । वाः । एहियाईहा ॥(२) रस

^{२ २} ^{२ १ २} ^३ ^५ ^{२ १}
 न्तेमा । औहोहायि । त्रीअर्या२३४मा । पिबातूर३

^५ ^{१ २} ^{३ ४ ५} ^{१ ३} ^५
 ४हायि । वरुणःका३४ । औहोवा । इद्वा२३४हायि ।

^{१ ३} ^५ ^{१ १ २ ३} ^{१ ०} ^२ ^{३ ४ ५}
 उज्ज्वा२३४वायि । पवमा । नास्यमरू ३४ । औहोवा ।

^{१ ३} इहा^५र३४हायि । ^{३ २} औहो^{५ ४}र१२३४ । ताः । एहियाईहा ।

^४हो^४पूई । डा(३) ॥ १६ * ॥ [७]

^{१ २ २ २ २ २ २} ॥ इहवद्वामदेव्यम् ॥ तन्वाविप्रावचोविदः । इहा ।

^{१ २} परिष्कृ^{१ २}एवन्ति^{१ २}धर्णसा^{१ २}रयिम् । इहा । सन्त्वामृजन्ता^२र

^{१ २}यि । इहा^१र । या^{५ ४}र३४वो^{५ ४}इहायि(२) ॥ १६ * ॥ [८]

^{२ २ १ २} ॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ ^१रसौ^{५ ४}होवा । ^१ते^{५ ४}मारयि । ^{५ ४}त्रो

^{२ ३}अर्या^५र३४मा । ^{१ १}पिबन्तुव । ^{१ २}रूणाः^{१ २}काश्वा^{१ २}रयि । ^{१ २}पव ।

^{२ २}औ^३रहो^५यि । ^{१ १ ३}मार^{५ ४ २}र३४ना । ^१स्या^{५ ४ २}रमा^{५ ४ २}र३४^१औहोवा । ^१ए३ ।

^{१ १ १ १ १}रूता^{१ १ १ १ १}र३४पुः(३) ॥ २० † ॥ [९] ११

* क० गा० २२प्र० २ख० १६सा० ।

† क० गा० २२प्र० १ख० १६सा० ।

‡ क० गा० २२प्र० १ख० २०सा० ।

सृज्यमानेति-प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्—

तत्र प्रथमा ।

३ १ २

३ १ २ २ २

मृज्यमानःसुहृत्स्यासमुद्रेवाचमिन्वसि ।

३ २ ३ १ २ १ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २ २

रयिम्पिशङ्गं बह्वङ्गलम्पुरुस्पृहम्पवमानाभ्यर्षसि ॥ १ ॥

हे “सुहृत्स्या” [हस्ते भवा हृत्स्या अङ्गुलयः] शीभनाङ्गुलिक
सोम ! “मृज्यमानः” शोधमानः त्वं “समुद्रे” अन्तरिक्षे कलशे
वा “वाचं” शब्दम् “इन्वसि” प्रेरयसि । किञ्च हे “पवमान”
पूयमान सोम ! “पिशङ्ग” हिरण्यैः पिशङ्गवर्णं “बहुलं”
प्रभूतं “पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं “रयिं” धनम् “अभ्यर्षसि”
स्तीतृणामभि चरसि प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३

३ १ २

३ २ ३ १ २

३ १ २

पुनानोवारेपवमानोअव्ययेवृषोअचिक्रददने ।

३ १ २

३ १ २

२ २

३ १

देवानां सोमपवमाननिष्कृतङ्गोभिरञ्जानो

अर्षसि ॥ २ ॥ १२

१ 'बृहती, श्रीस्फोरम् प्रभृतीनि ब्राह्मणोक्तानि'—इति वि० ।

† ऋ० आ० ६, १, ३, ७ (२ भा० ३२७ पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, १६, १ ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, १६, २ ।

“अथ” सोमः “वृषः” वृषभसदृशः* सन् “पुनानः” अभिषूय-
माणः सर्वं शोधयतु “अव्यये” अविमये “वारे” वाले पवित्रे
“पवमानः” पूयमानः सन् “वने” वननीये, “उदके” काष्ठे
कलशे वा† “अचिक्रदत्” शब्दमकरोत् । [अथ प्रत्यक्षवादः]
हे “सोम । पवमान !” त्वं “गोभिः” गव्यैः क्षीरादिभिः‡
“अञ्जानः” अञ्जमानः¶ सन् “निष्कृतं” संस्कृतं§ देवानां
स्थानम् “अर्षमि” गच्छसि ॥ २ ॥ १२

॥ औत्तणोरन्ध्रम् ॥ मृज्यमानाः । सुहस्तियाः । सा
मूद्रायिवा । चमिन्वसायि । रायीरम्पायिशा । गम्ब
जलाऽम् । पूहूरस्पृरु३४हाम् । पवमा । ना । औऽ
हो । भियोऽरु३४वा । पाप्रसोदहायि ॥ (१) पवमाना ।
भियर्षसायि । पावाऽमाना । भियर्षसायि । पूनाऽ

* ‘वृषा उ इति पदपरणः’—इति वि० सम्यतयैष द्वेदः पदकारस्य तथाहि—

१२२ ३
“वृषा । उ”—इति ।

† ‘वने—काष्ठमये द्रोणकलशे अथवा वने उदके मज्जोभृतं’—इति ।

‡ ‘गोभिः—उदकैः अथवा गो-सम्भूतैः क्षीरैः’—इति वि० ।

¶ ‘अञ्जानः—मिश्रीयमाणः’—इति वि० ।

§ ‘निष्कृतं स्थानम्’—इति वि० ।

^{४ ५} नोवा । ^{२२} रेपवमा३ । ^{१२} नो^१आरव्या२३४यायि । ^५ वृषो^१अ ।

^१ चा । ^२ औ^२इहो । ^५ क्रदो^१र३४वा । ^४ वा^५प्रनो^५इहायि ॥ (२)

^{२२} वृषो^१अचायि । ^{१ २ ४ ५} क्रद^२दना^२इयि । ^२ वा^१र्षो^२इ^४आ^५चायि । ^२ क्रद

^१ दना^२इयि । ^{१ २ ४ ५} दायि^२वा^२इना^५सो । ^२ म^१पवमा^२३ । ^१ नना^१इ^२यि

^३ व्का^५र३४^१र्त्ता^२म् । ^{१२} गो^२भिर । ^१ जा । ^{२ २} औ^१इ^२हो । ^१ न^१ओ^२र३

^५ ४वा । ^४ षा^५प्र^५सो^५इहायि(३) ॥ १ * ॥ [१]

^{२ १ २ २} ॥ स्वारै^२ड^२मौ^२त्णो^२र^२न्ध्रम् ॥ ^२ मृ^२ज्यमानः^२सु^२ह^२स्त्या । ^२ म^२मु

^{१ २} द्रे^१वोवा । ^{१ २ १} चा^७मि^२न्वि^२मि । ^{७ २} रा^२यि^२मि^२प^२शा ३ । ^{२ २} हा ३ हा ।

^{१ २ २ २ १ २} ग^१म्ब^२ज^२न^२म्पु^२र^२स्य^२हम् । ^{१ २} प^२व^२मा^२ना३ । ^{२ २} हा^१इ^२हा । ^१ भि^२य^२र्षा

^{१ २ २ २ १ २} र^२इ^२इयि ॥ १) ^{२ १ २} प^२व^२मा^२ना^२भि^२य^२र्ष^२सि । ^{१ २} प^२व^२मा^२नो^२वा । ^{१ २} भा^२य

^{१ २ २ २} र्ष^२सि । ^{२ २ २} पू^२ना^२नो^२वा^२इं । ^{२ २ २ २} हा ३ हा । ^{१ ३ २} रे^२प^२व^२मा^२नो^२अ^२व्यये ।

^{१ २ २} वा^२र्षो^२अ^२चा^२इयि । ^{१ २} हा^२इ^२हायि । ^{१ २} क्र^२द^२दा^२र^२इ^२ना^२इ^२इयि ॥ (२)

१ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १
 वृषोअचिक्रददने । वृषोअचोवा । क्राददने । दायि
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
 वानाँसो३ । चा३हा । मपवमाननिष्कृतम् । गोभा
 २ १ १ २ ५ २ २
 यिरञ्जा३ । चा३हा । नोअर्षा३सा३४३यि । ओ३३
 ४५ई । डा(३) ॥ २ * ॥ [२]

१ १ २ २ १ १
 ॥ वाजजित् ॥ मृज्यमानःसुहा । स्तिया२ । समू
 १ २ १ २ २ १ १
 र्हो । द्रेवा२र्हो । चामिन्वसायि । रया२र्यिँहो
 १ २ १ २ २ १ १
 यि । पिशा२र्हो । गम्बङ्गलाम् । पूरुस्पृहाम् । पवा
 १ २ १ २ २ १ १ २ २
 र्हो । माना२र्हो । भीयर्षसा३शुवार्३ ॥ (१) पवमा
 २ १ १ १ २ १ २
 नामिया । षसा२र्यि । पवा२र्हो । माना२र्हो । भी
 १ १ २ १ २ २ १ २
 यर्षसायि । पुना२र्हो । नोवा२र्हो । रोपवमा । नो
 १ १ १ २ २ १ १ २ १
 अव्ययायि । वृषो२र्होयि । अचा२र्यिँहोयि । क्राद
 २ १ २ २ १ १
 दना३शुवार्३ ॥ (२) वृषोअचिक्रदात् । वना२र्यि ।

* ऊ० गा० ३५० १४० २सा० ।

† “ बार्हद्वाजजिदौत्पणोरम् ”—इति ख० पु० पाठः ।

^१वृषो^१ र^१क्षोयि । ^१अचा^१ र^१यि^१क्षोयि । ^{२२१}क्राद^१द्वनायि । ^१देवा
^१र^२क्षो । ^१ना^१सो^१र^१क्षो । ^{११}मपवमा । ^{२२१}नानिष्कृताम् । ^२गो
^१भा^१र^१यि^१क्षीयि । ^१अञ्जा^१र^१क्षो । ^{१२१. १}नो^१अर्षसा^१र^१क्षवा^१र^१क्ष ।
^{२२१२}वा^१जौ^१जि^१गो^१श्वा^१र^१क्ष ॥ ३ * ॥ [३]

^१वरुण^१साम ॥ ^१मृज्य^१मानः^१सु^१हृ^१स्त्वो^१वा । ^१ओ^१वा । ^१सा
^{२२२}मु^१द्रे^१वा । ^१च^१मा^१यि^१न्वा^१सी^१र । ^१रा^१र^१क्षी^१म् । ^१पा^१र^१क्षि
^१शा । ^१ग^१म्ब^१ज्जल^१म् । ^२पु^१रु^१र^१क्षायि । ^{१५}स्पृ^१हा^१श्मा । ^१पव
^{२२२१२}मा^१ना^१भि^१य^१र्ष^१सि । ^१पा^१र^१क्षवा । ^{१२२५}मा^१ना^१भि^१यौ^१र । ^१हो^१र^१क्षो^१र^१क्ष
^५४ । ^५वा । ^५षा^१पु^१सो^१र^१क्षायि ॥ (१) ^१पव^१मा^१ना^१भि^१य^१र्ष^१सो^१वा ।
^१ओ^१वा । ^१पा^१व^१मा^१ना । ^{१२}भि^१या^१र्षा^१सा^१र^१यि । ^१पू^१र^१क्षना ।
^१नो^१र^१क्षवा । ^{१२२२}रे^१य^१व^१मा । ^{१२}नो^१आ^१र^१क्षायि । ^{१४}व्य^१या^१र^१क्ष्वा ।
^{१२२}वृ^१षो^१अ^१चि^१क्र^१द^१द्वने । ^१वा^१र^१क्षी । ^१आ^१चि^१क्र^१दौ^१र । ^१हो^१र^१क्षर^१क्ष

४। वा। वा॒पु॒नो॒ई॒द्या॒यि ॥(२) वृ॒षो॒अ॒चि॒क्र॒द॒द॒नो॒वा।

ओ॒वा। वा॒र्षो॒अ॒चि। क्र॒दा॒द्वा॒श॒ना॒र॒यि। दा॒र॒३॒यि॒वा।

ना॒र॒३॒सो। म॒प॒व॒मा। न॒जा॒र॒३॒हा॒यि। कृ॒ता॒३॒मा।

गो॒भि॒र॒ञ्जा॒नो॒अ॒र्ष॒सि। गो॒र॒३॒भा॒यिः। आ॒ञ्जा॒न॒अ॒३।

हो॒र॒हो॒र॒३४। वा। वा॒पु॒सो॒ई॒द्या॒यि(३) ॥ ४ * ॥ [४]

॥ अ॒ङ्गि॒र॒सा॒ङ्गी॒ष्ठ॒म् ॥ हा॒उ॒हा॒उ॒हा॒उ॒वा। मृ॒ज्य॒मा

नः॒सु॒हृ॒त्या। इ॒हा। उ॒पा॒र॒३४५। स॒मु॒द्रे॒वा॒च॒मि॒न्व

सि। इ॒हा। उ॒पा॒र॒३४५। र॒यि॒म्पि॒श॒ङ्ग॒म्व॒ज्ज॒लं॒पु॒रु॒स्पृ

क्ष॒म्। इ॒हा। उ॒पा॒र॒३४५। प॒व॒मा॒ना॒भि॒य॒र्ष॒सि। इ

हा। उ॒पा॒र॒३४५ ॥(१) प॒व॒मा॒ना॒भि॒य॒र्ष॒सि। इ॒हा। उ

पा॒र॒३४५। प॒व॒मा॒ना॒भि॒य॒र्ष॒सि। इ॒हा। उ॒पा॒र॒३४५।

पु॒ना॒नो॒वा॒रे॒प॒व॒मा॒नो॒अ॒व्य॒ये। इ॒हा। उ॒पा॒र॒३४५। वृ॒षो

* ऊ० गा० ३प्र० १ख० ४वा० ।

^२ अचिक्रददने । ^{१२२} इहा । ^१ उपार३४५ ॥(२) ^{०११११} वृषोअचिक्रद

^{२२} दने । ^१ इहा । ^{३११११} उपार३४५ । ^{१२२} वृषोअचिक्रददने । ^१ इहा ।

^{३११११} उपार३४५ । ^{२२१२२} देवाजासोमपवमाननिष्कृतम् । ^{२२} इहा ।

^{३११११} उपार३४५ । ^{२७ ५ ५} हाउहाउहाउवा । ^{१२ २२ २२ २} गोभिरञ्जानोअर्षसि ।

^१ इहा । ^{३११११} उपार३४५(३) ॥ ५ * ॥ [५]

॥ सम्मतम् ॥ ^{१ १ २ २ १ २ १} मृज्यमानःसुहस्तिया । ^२ समुद्रेवाऽच

^१ मिन्वसायि । ^{१ १ २} रथिम्पार३यिशा । ^{२ १} गाम्बङ्गलम् । ^{२ १} पुहृस्य

^२ क्षाम । ^{३३ १ ३२ १} औक्षे३४वाहायि । ^१ प । ^२ वामार३ना ३ । ^१ क्षो

^{२ २} वा३हा । ^{१ २} भियर्षा२३सा३४३यि ॥(१) ^{१ २ २ २ १ २ १} पवमानाभियर्षसा

^२ यि । ^२ पुनानो२३वा । ^{१ २ २ २ १ २} रेपवमा । ^{३२} नोआव्यार्या । ^{३२} औ

^{२ ४ ३ २ २} हो३वाहायि । ^१ वृ । ^२ षोआर३चा३यि । ^{१ २ २} क्षोवा३हायि ।

^१ क्रदद्वा२३ना३४३यि ॥(२) ^{१ २ १ १ २ १} वृषोअचिक्रददनायि । ^२ वृषो

^{२१} अचायिक्रददनायि । ^{२२} देवाना^{२३}सो । ^{२४} मापवमा । न
^१ नायिष्कार्त्ताम् । ^२ औहो^३इ^४वा^५चायि । ^६ गो । ^७ भायिरा
^८ र^९ञ्जा^{१०} । ^{११} होवा^{१२}इ^{१३}हा । ^{१४} नोअ^{१५}षार^{१६}इ^{१७}सा^{१८}इ^{१९}शयि । ^{२०} ओ
^{२१} र^{२२}इ^{२३}धई । ^{२४} डा(इ) ॥ ५ * ॥ [ई]

^१ ॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ ^२ मृज्यमानः^३सु^४हा^५हा^६उ^७हो^८वा ।
^९ स्तायासा^{१०}र^{११}इ^{१२}म । ^{१३} द्रो^{१४}वा^{१५} । ^{१६} चमा^{१७}इ^{१८}धयि । ^{१९} न्वा^{२०}र^{२१} इ^{२२}इ
^{२३} सी । ^{२४} रया^{२५}इ^{२६}हा । ^{२७} औहो^{२८}वा । ^{२९} पिशङ्ग^{३०}म्ब^{३१}ज्ज^{३२}लार^{३३}म् । ^{३४} पु^{३५}रू
^{३६} इ^{३७}ध^{३८} । ^{३९} स्पृ^{४०}इ^{४१}हा^{४२}म् । ^{४३} पवा^{४४}इ^{४५}हा । ^{४६} औहो^{४७}वा । ^{४८} माना^{४९}र ।
^{५०} भिया^{५१}इ^{५२}ध^{५३} । ^{५४} षार^{५५}इ^{५६}सी ॥ (१) ^{५७} पवमाना^{५८}भिया^{५९}हा^{६०}उ^{६१}हो^{६२}वा ।
^{६३} षासायि^{६४}पार^{६५}इ^{६६}वा । ^{६७} माना^{६८}र । ^{६९} भिया^{७०}इ^{७१}ध^{७२} । ^{७३} षार^{७४}इ^{७५}सी ।
^{७६} पुना^{७७}इ^{७८}हा । ^{७९} औहो^{८०}वा । ^{८१} नो^{८२}वार^{८३}े^{८४}पव^{८५}मा^{८६}र । ^{८७} नो^{८८}आ^{८९}इ^{९०}ध^{९१} ।
^{९२} व्या^{९३}र^{९४}इ^{९५}ध^{९६}ये । ^{९७} वषो^{९८}इ^{९९}हा । ^{१००} औहो^{१०१}वा । ^{१०२} आ^{१०३}चा^{१०४}इ^{१०५}यि । ^{१०६} क्रदा

३४५त् । वार३४ने ॥ (२) वृषोअचिक्रदङ्घ्राउहोवा । वा ।

वाना३यिवा३र्षा । अचा३रयि । क्रदा३४५त् । वार३४

ने । देवा३४ । औहोवा । ना३सोमपवमा३ । नना

३४५यिः । कार३४त्ताम् । गोभा३४ । औहोवा । आ

ज्जा३ । नआ३४५ । षा३४५ । पार३४सो३ ॥ ६* ॥ [७]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ पवा३मा३नाऽभियर्षसोवा । पावमा

ना । भिया३र्षा३सा३रयि । पूनानोवा३१२३४ । रेपवमा ।

नोआव्या३श्या३रयि । वृषोआ३शा३रयि । क्रदा३त् । वा

३११११
२३४५ । नार३४५यि २ ॥ ८* ॥ [८]

॥ कालेयमः ॥ वृषोआ३चिक्रदङ्घनायि । वृषोअचा

यि । क्रदङ्घना३३यि । देवाना३सो३ । मार३४ । पव

* ऊ० गा० ८ प्र० १ अ० ६ सा० ।

† ऊ० गा० ८ प्र० १ अ० ८ सा० ।

‡ "सदाकालेयम्" — इति ख० पु० पाठः ।

^{४२ ५} माननिः । ^{२ २} क्राश्त्ताम् । ^{१२ ५ २} गोभायिरजौ । ^२ वाश्श् । औ

^५ ३४वा । ^{४२} नोआपूर्षसायि । ^४ हो५ई । डा(३) ॥ ८ ॥ [८]

॥ पौरुमीढम् ॥ ^{५ ४ ५ २} पवमा । ^{३२ २} नाभाश्श् । ^{३२ ४ ५} औहोवा । ^१ आ

^२ र्षसि । ^{१ २ २} पवमाना । ^{१ २} भियर्षाश्सायि । ^{१ २ २} पुनानोवा । ^२ रे

^२ पवारश्मा । ^{२ १} नोअव्ययायि । ^{२ २} वृषोआरश्चायि । ^२ क्रद

^{१ २ १ १ १ १ १} द्वारश्श्पुनाद्दृष्टयि । ^{१ २ १} दक्षाश्यारश्श् (२) ॥ १२ १ ॥ [१०]

॥ आङ्गिरसाङ्गोष्ठम् ॥ ^{२ ५ ५} चाउहाउहाउवा । ^२ पुना

^{१ २ २ २ १ २ २ १ २ २} नोवारेपवमानोअव्यये । ^१ इहा । ^{३ १ १ १ १} उपारश्श् । ^{१ २ २} वृषोअ

^{१ २ २} चिक्रददने । ^१ इहा । ^{३ १ १ १ १} उपारश्श् । ^{२ २ १ २ २} देवानां सोमपव

^२ माननिष्कृतम् । ^१ इहा । ^{३ १ १ १ १} उपारश्श् । ^{२ ५ ५} चाउहाउहाउ

* कच० मा० ८ प्र० २ ख० १ सा० ।

† ज० मा० १ प्र० २ ख० १ सा० ।

‡ 'प्रतोदगोष्ठम्'—इति ख० पु० पाठः ।

वा । गोभिरञ्जानोअर्षसि । इहा । उपा २३ ४

१
प्र(२) ॥ ५* ॥ [११]

२२ १२२२ १२१ २१२
॥ कण्वरथन्तरम् ॥ पावमानाभियर्षसायि । पवमा

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ना । भाश्यार्षाशसायि । पुनानावारिपवमानोअव्यया

५२ २१२ ५ २ २
२३४पैक्षी । वृषोआर३४चायि । ऋदा३शउवा२३ । ए३ ।

२३२
वनआ(२) ॥ १४ † ॥ [१२]

२२ १२२ १ २ १ २१२
॥ कण्वरथन्तरम् ॥ भार्ज्यमानःसुहस्तिया । समुद्रे

२ १ २ २
वा । चाशमायिन्वाशसायि । रयिमिषशङ्गवज्जलम्पुरूस्पृ

३ ५२ २१ ५ २ २
हार३४मैक्षी । पवमा२३४ना । भियाशउवा२३ । ए३ ।

२३२
षसआ(१) ॥ ७ ‡ ॥ [१३]

२१ २१ १२
॥ अर्कपुष्योत्तरम् ॥ मृज्यमानःसुहस्तिया । ऊवायि ।

* ऊ० गा० १२पृ० २अ० ५सा० ।

† ऊ० गा० १२प्र० २अ० १४सा० ।

‡ ऊ० गा० २०पृ० २अ० ७सा० ।

^{२२ १} ^{१२२ २} ^१ ^{२२ १}
 औहोवा२ । समुद्रवाचमिन्सि । ऊवायि । औहो

^{१ २ १ २} ^{१ २ १ २} ^१ ^{२२}
 वा२ । रयिमिषाङ्गम्बज्जलम्पुरुस्पृहम् । ऊवायि । औ

^१ ^{१ २२ २ १ २} ^१ ^{२२ २}
 होवा२ । पवमानाभियर्षसि । ऊवायि । औ । हो२ ।

^३ ^{५२ २} ^{१ २२ २ १ २} ^१
 वा२३४ । औहोवा ॥ (१) पवमानाभियर्षसि । ऊवायि ।

^{२२ १} ^{२ १ २ २ २ १ २ २} ^{१ ५२} ^१
 औहोवा२ । पुनानोवारेपवमानोअव्यये । ऊवायि ।

^{२२ १} ^{१ २ २} ^{१ २२ १} ^{५२ १}
 औहोवा२ । वृषोअचिक्रददने । ऊवायि । औ । हो२ ।

^३ ^{५२ २} ^{१ २ २} ^{१ २२ १}
 वा२३४ । औहोवा ॥ (२) वृषोअचिक्रददने । ऊवायि ।

^{२२ १} ^{१ २ २} ^{१ २२ १} ^{२२ १}
 औहोवा२ । वृषोअचिक्रददने । ऊवायि । औहोवा

^{२ १ २ २ २ २ १} ^१ ^{२२}
 २ । देवानां सोमपवमाननिष्कृतम् । ऊवायि । औ

^१ ^{१ २ २ २ १ १} ^१ ^{२२ १}
 होवा२ । गोभिरञ्जानोअर्षसि । ऊवायि । औ । हो२ ।

^३ ^{५२ २} ^{१ १ २ २ २ १ २ २} ^{३ १ १}
 वा२३४ औहोवा । अक्कस्यदेवाः परमेवियो रमा २ ३

^{१ १}
 ४ ५ न् ३ ॥ ८ * ॥ [१४] १२

एतमुत्थमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्—

तत्र, प्रथमा ।

३२ ३२उ ३ १ २ ३९ ३ १ २

एतमुत्थन्दशक्षिपोमृजन्तिसिन्धुमातरम् ।

१ ९ ३ १ २

समादित्येभिरख्यत ॥ १ * ॥

“सिन्धुमातरं” यस्य सोमस्य सिन्धवोऽनवः३ मातरो भवन्ति । “त्यं” तम् “एतम्” इमम् सोमं “दश क्षिपः” दश-सङ्घाका अङ्गुलयोऽङ्गुलौ “मृजन्ति” शोधयन्ति । अपि च सोऽयम् “आदित्येभिः”३ आदित्यैः “समख्यत” मङ्गच्छते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २८ २३ १ २ ३ १ २ ३ २८ २

समिन्द्रेणोतवायुना तु तपतिपवित्रा ।

१ २२ ३ १ २

संसूर्यस्यरश्मिभिः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १६, ९ ।

† “सिन्धवः”—इति निघण्टु-प्रथम-तथोदशे नदीनामसु पठितम् ।

‡ —तासु नव “इमस्यो गङ्गे (१, ६, ७, ४)”— इति बहुकथिता ज्ञेयाः । तथाहि—गङ्गा, यमुना, सरस्वती, शुतुद्रौ, परुष्णी (इरावती), अमिकी, सरुद्रुधा, वितस्ता, चार्जिकीया (विपाट) ;—इत्येता नव ।

¶ “क्षिपः”—इति निघण्टुवङ्गुलिनामसु तृतीयम् (२, ४) ।

§ “बङ्गलञ्छन्दसि (७, १, १०)”—इति भिम ऐसभावः ।

॥ ऋ० वे० ७, १, १६, २ ।

“सुतः” अभिषुतः सोमः “पवित्ने” “इन्द्रेण” “सम् एति”
सङ्गच्छते । “उत” अपि च “वायुना” समेति “सूर्यस्य
“रश्मिः” किरणैरपि समेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
सनोभगायवायवेपूष्णेपवस्वमधुमान् ।

१ २ ० १ २
चारुमित्रैवरूपेच ॥ ३ * ॥ १३

हे सोम ! “मधुमान्” मधुररसः “चारुः” कण्ठाण-रूपथ
भोऽभिषुतः त्वं “नः” अस्माकम् यज्ञे “भगाय” भगाख्याय
देवाय “वायवे” “पूष्णे” च “मित्रे” मित्राय देवाय “वरुणाय”
च “पवस्व” क्षर ॥ ३ ॥ १३

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २
॥ इहवद्वामदेव्यम् ॥ एतमुत्यन्दशक्षिपः । इहा । मृ
१ २ १ २ १ २ १ २
जन्तिसिन्धुमातरा र्म् । इहा । समादित्येभिरार । इहा
१ ५ ५ १ ४ २ २ १ २ २ २ २ १
३ । ख्यारश्शतोद्दहायि ॥ (१) समिन्द्रेणोतवायुना । इ
२ १ २ १ २ १ २
हा । सुतएतिपवित्रत्रार । इहा । सूर्यस्यारार ।
१ २ १ ५ ५ १ २ १ २ २ २ २ २ २
इहा ३ । श्मारश्शयिभोद्दहायि ॥ (२) सनोभगायवायव ।

इ॒द्वा । ^{१२ १२} पू॒ष्णे॑ प॒वस्व॑मधु॒मा र॑न् । इ॒द्वा । ^{१२} चारु॑र्मि॒त्रे व॑

रु॒ २ । इ॒द्वा ३ । ^{१ ५ ५} णा॒ २ ३ ४ यि॒चा ६ द्वा॒ यि (३) ॥ ६ * ॥ [१] •

॥ अ॒या सो॑मी॒यम॑ ॥ ^{५ ४ १ ४ ५} ए॒ता ३ मू॒त्र्य॒न्द ग॑क्षि॒पाः । ^{१ १} मृ॒ज

न्ति॑सा॒यि । ^० धु॒मा र॑ता॒ २ ३ ४ रा॑म् । ^{१ २ २ १} सा॒मा दि॒त्या २ ३ यि॑ ।

भि॒रा ३ ख्या॑पु॒ना ६ पु॒ई ॥ (१) ^{५ ४ २ ४ ५ २} सा॒मा ३ यि॒न्द्रे ३ णो॑तवा॒युना॑ । सु

त॑ए॒ता यि॑ । ^{१ २ ० ३ ५ १ २ २ १} प॒वा २ यि॒त्रा २ ३ ४ आ॑ । सा॒ ५ सू॒रि॒या २ ३ ।

स्य॑रा॒ ३ स्मा॑पु॒यिभा॑ ६ पु॒ई यिः ॥ (१) ^{५ ४ २ ४ ५ २} स॒नो ३ भा॑ ३ गा॒यवा॑यवा॒यि ।

पू॒ष्णे॑प॒वा । ^{२ १ २ ० ३ ५ १ २ १} स्व॒मा २ धू॒ २ ३ ४ मा॑न् । चारु॑र्मि॒त्रा २ ३ यि॑ ।

व॒रु ३ णा॑पु॒यिचा॑ ६ पु॒ई (३) ॥ १४ † ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सममस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः † ॥ ४ ॥

* ऊ० गा० ३ प्र० २ अ० ७ मा० ।

† ऊ० गा० २ प्र० २ अ० १४ मा० ।

‡ 'उक्तो माध्यन्दिनः पवमानः' - इति वि० ।

अथ पञ्चमे खण्डे*—

रेवतीर्न-इति लृचात्मकं† प्रथमं सूक्तम्—

तत्र, प्रथमा ।

३१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
रेवतीर्नःसधमादइन्द्रे सन्तुतुविवाजाः ।

३ १ ३ १ ३ १ २
क्षमन्तोयाभिर्मदेम ॥ १३ ॥

“क्षमन्तः” अन्नवन्तः “याभिः” गोभिः सह “मदेम” हृष्येम
“इन्द्रे” “सधमादे” अम्नाभिः सह हर्षयुक्ते सति “नः” अम्नाकं
ता गावः “रेवतीः” क्षीराज्यादि-धनवत्यः “तुविवाजाः”
प्रभृत-बलाय “सन्तु” ॥ [रेवतीः—रयि-शब्दात् मतुपि “रयेर्मती
बहुलम् (६, १, ३४ वा०)” —इति सम्प्रसारणम्, परपूर्वत्वे,
“इन्दसीरः (८, २, १५)”—इति मतुपो वत्वम्, “वाच्छन्दसि
(६, १, १०६)”—इति पूर्वभवर्णदीर्घः, “रे-शब्दाच्च मतुप
उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १, १७६ वा०)”—इति रे-शब्दादु-
त्तरस्यापि भवतीति पूर्वमेवोक्तम् । सधमादे—मद् लप्ति योगे
क्षीरादिकः, सह मादयतीति सधमादः “सधमादस्थयोश्छन्दसि
(६, ३, ८६)”—इति सह-शब्दस्य सध आदेशः, थाथादिना
(६, २, १४४)—उत्तर-पदान्तीदात्तत्वे प्राप्तिः, परादिश्छन्दसि

* ‘इदानौ’ षष्ठानि—इति वि० ।

† ‘रेवतीषु वारवन्तोयं षष्ठं भवति’—इति वि० ।

‡ ऋ० आ० २, २, १, ८ (१भा० ३५३पृ०)=ऋ० ष० १, २, २०, २ ।

बहुलम् (६, २, १६६)—इति उत्तरपदाद्गुदात्तत्वम् । तुवि-
वाजाः—बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) । क्षुमन्तः
—दु क्षु रु कु शब्दे (अदा० प०), अस्मात् क्विपि तुगभाव-
श्छान्दसः, “ऋष्वनुङ्भ्यां मतृप् (६, १, १७६)”—इति मतृप
उदात्तत्वम् । मदेम—मदी हर्षे (दि० प०), व्यचयेन शप्,
अदुपदेशाल्लभार्वाधातुकानुदात्तत्वे शपः पित्वाद्दनुदात्तत्वम्,
ततो धातुस्वरः शिष्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ ० ३ १ ० ३ ६
आघत्वावात्मनायुक्तस्तोतृभ्योधृष्णवीयानः ।

३ ० ३ ३ २ २ ० २
ऋणोरक्षन्नचक्रयोः ॥ २ * ॥

हे “धृष्णो !” धार्ष्ट्ययुक्तेन्द्र ! “त्वावान्” त्वमदृगो देवता-
विशिषः, “त्मना” आत्मना अस्मद्गुणह-बुद्ध्या युक्तः “इयानः”
अस्माभिर्याच्यमानः “स्तोतृभ्यः” स्तोतृणामनुग्रहाय तदभीष्टमर्थं
“घ” अवश्यम्ः “आ ऋणाः” आनीय प्रतिपत् । तत्र दृष्टान्तः
—“चक्रयोः” रथस्य चक्रयोः “क्षन्न” यथा अक्षं प्रतिपति तदन्तु ॥
त्वावान् वतुष्पकरणे “युष्मदस्मद्भ्यां कृन्दभि मादृश्य उपसङ्गा

* ऋ० वे० १, २, ३०, ४ ।

* “धृष्णो—धारण स्वभावः—इति वि० ।

† “घ—इति पद-धृष्णः—इति वि० ।

नम् (५, २, ६४ वा०)"—इति वतुप् "प्रत्ययोत्तर-पदयोश्च
 (७, २, ६८)"—इति मपर्यन्तस्य त्वादेगः, "आ सर्वनाम्नः
 (६, ३, ६१)"—इति दकारस्यात्वं, वतुपः पित्त्वाद्नुदात्तत्वे
 (३, १, ४) प्रातिपदिक-स्वः गियते । त्वात्—“मन्त्-
 ष्वाङ्गादेरात्मनः (६, ४, १४१)”—इत्याकार-लोपः । घृष्णो—
 जि घृषा प्रागल्भे, “तस्मिन्धि-घृषि चिपेः क्तु, आम-
 न्त्वितानुदात्तत्वम् । ईयानः-ईङ् गतौ, (दि० आ०)कृन्दसि
 लिट् (३, २, १०५), तस्य “त्रिटः कानज्वा (३, २, १०७)”
 —इति कानजादेगः, “अचिग्र धातु (६, ४, ११७)”—इत्या-
 दिना इयङ्गादेगः, “चिनः (६, १, १६३)”—इत्यन्तोदात्तत्वम् ।
 ऋणाः—ऋण गतौ (तना० उ०) लङि अययेन तिपः मिति
 (३, १, ८५), “इतथ (३, ४, ६७)”—इतीकार-लोपः,
 “तनादि-कृञ्भ्य उः (३, १, ७६)”,—मार्वाधातुकगुणः
 (७, ३, ८४), ‘बहुलकृन्दस्यमाङ्गीगेऽपि’—इत्यङ्गागमा-
 भावः, विकरण-सरेणान्तोदात्तत्वम् । अक्षम्—“अक्षस्यादेवनस्य
 (फि० २, १२)”—इत्याद्युदात्तत्वम् । चक्रोः—अकारस्येका-
 रकृन्दस' (३, १, ८५)” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३२ ४२ ५२
 आयद्दवःशतक्रतवाकामञ्चरितृणाम् ।

७ १७ २१२ २२
 ऋणोरक्षन्नप्रचीभिः ॥ ३ * ॥ १४

हे “शतक्रता” इन्द्र ! “यत्” “दुवः” धनं कामितार्थः

रूपम् स्तोत्रभिः आप्तव्यमस्ति तं कामं “जरितृणां” स्तोत्रुणा-
मनुग्रहाय “आ ऋणोः” आनीय प्रक्षिपसि । तत्र दृष्टान्तः—
“शचीभिः” कर्मभिः शक्रटोचित-व्यापार-विशेषैः “अक्षं न” यथा
अक्षं प्रक्षिपति तद्वत् ॥ [शचीभिः—शची-शब्दः शार्ङ्गैरवादित्वात्
(४, १, ७३) ङीबन्तत्वादाद्युदात्तः (३, १, ४) ॥ ३ ॥ १४

२ २ २ २ २ १ २

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ रेवतीर्नाश्रीहोहायि । सा

^{१ ३ ५ २ ५ १ २}
धामार३४दायि । इन्द्रायिसार३४हा । तुतुविवा३४ ।

^{३ ४ ५ ३ ३ ५ २ ३ ५ २ १}
श्रीहोवा । इहार३४हायि । उज्जवार३४जाः । जुम

^{२ १ ७ २ ३ ४ ५ १ ३ ५}
न्तः । याभिर्मदा३४ । श्रीहोवा । इहार३४हायि ।

^{३ २ ५ २ २ २ २ २}
श्रीहो३१२३४ । मा । एहियाईहा ॥ (१) आघत्वावा

^{२ १ २ ३ ५ २ १ ५}
श्रीहोहायि । त्मानायूर३४क्ताः । स्तोतृभ्योर३४हायि ।

^{१ २ २ ३ ४ ५ १ ३ ५ २ ७}
धृष्णवीया३४ । श्रीहोवा । इहार३४हायि । उज्जवा

^{५ २ १ २ १ ७ २ ३ ४ ५ १ ३}
र३४नाः । ऋणारं । चान्नचक्रा३४ । श्रीहोवा । इहा

^{५ ३ ३ ३ ४ ५}
र३४हायि । श्रीहो३१२३४ । योः । एहियाईहा ॥ (२)

^{१२} ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

आयद्वा^१ श्री^२ हो^३ हा^४ यि^५ । शा^६ त^७ क्रा^८ र^९ ३४^{१०} ता^{११} उ^{१२} । आ^{१३} का^{१४} मा^{१५} र^{१६} ३
 ४^{१७} हा^{१८} यि^{१९} । ज^{२०} रि^{२१} तृ^{२२} ३४^{२३} । श्री^{२४} हो^{२५} वा^{२६} । इ^{२७} हा^{२८} र^{२९} ३४^{३०} हा^{३१} यि^{३२} ।
 उ^{३३} ज्ज^{३४} वा^{३५} र^{३६} ३४^{३७} णा^{३८} म् । ष^{३९} णो^{४०} र^{४१} । ज्ञा^{४२} न्न^{४३} श^{४४} चा^{४५} ३४^{४६} । श्री^{४७} हो^{४८} वा^{४९} ।
 इ^{५०} हा^{५१} र^{५२} ३४^{५३} हा^{५४} यि^{५५} । श्री^{५६} हो^{५७} ३१^{५८} २३^{५९} ३४^{६०} । भी^{६१} । ए^{६२} द्धि^{६३} या^{६४} ई^{६५} हा^{६६} ।
 हो^{६७} प^{६८} ई^{६९} । डा^{७०} (३) ॥ ७ * ॥ [१] १४

सुरूपकृत्वमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र, प्रथमा ।

^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

सुरूपकृत्व^१ मृत^२ येषु^३ सुदु^४ घामि^५ वगो^६ दु^७ हे^८ ।

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

जु^१ ह^२ म^३ सि^४ द्य^५ वि^६ द्य^७ वि^८ ॥ १ ॥

“सुरूपकृत्व” शीभन-रूपोपेतस्य कर्मणः कर्त्तारमिन्द्रं
 “जतये” अस्मद्रक्षणार्थम् “द्यवि द्यवि” प्रतिदिनं “जुहमसि”
 आह्वयामः ॥ [द्यो-शब्दः प्रातिपदिक-स्वरेणात्तोदात्तः (फि० १,१),
 “नित्य वीप्सयोः (८, १, ४)”—इति द्विर्भावः, ‘तस्यपरमाग्रे ङितम्

* क० गा० ३ प्र० २ अ० ७ वा० ।

† क० आ० १, २, २, १ (१ भा० २६६४०) = ष० वे० १, ४, ७, १ ।

(८, १, २) “अनुदात्तञ्च (८, १, २)”—इति द्वितीयस्यानुदात्तत्वम् । जुहमसि—इत्यत्र “इदन्तोमसि (७, १, ४६)”—इति इकार आगमः, प्रत्यय-स्वरेण (३, १, ३) इकारउदात्तः] आह्वाने दृष्टान्तः—“गोदुहे” गोधुगर्थं [गां दोग्धोति गोधुक्; सत्स द्विषेत्यादिना (३, २, ३१) क्विप्, कृदन्तरप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३६)] “सुदुघाम् इव” सुष्ठु, दीग्ध्री गामिव यथा लोके यो दीग्धा तदर्थं तस्य आभिसुख्येन दीहनीयां गामाह्वयन्ति तद्वत् [सुष्ठु दुग्धे इति सुदुघा, “दुहः कञ्चय (३, २, १०)”—इति कप् प्रत्ययः हकारस्य च घकारः, कित्वाद् गुणाभावः (१, १, ५), कपः पित्वाद् अनुदात्तत्वे धातुस्वरेणोकार उदात्तः (६, १, १६२) ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ ० ३ १ २

उपनःसवनागहिमीमस्यसोमपाःपिव ।

३ १३ ३ २ ३ १ २

गोदाइद्रे वेतोमदः ॥ २ * ॥

हे “सोमपाः” सोमस्य पात्ररिन्द्र ! सोमं पातुं “नः” अस्मदीयानि “सवना” सवनानि त्रीणि “उप” समीपे “आ गहि” आगच्छ [सवना—स्यूते सोम एष्विति सवनानि सुपो डादेशः (७, १, ३६) टिलोपश्च (६, ४, १४३), “लिति (६, १, १६३)”—इति त्वयात् पूर्वस्या-

कारस्य उदात्तत्वम् । गहि—इत्यत्र गमेः “बहुल्लुक्कन्दसि (२,४, ७३)—इति शपो लुक् हेर्ङिच्चादनुदात्तोपदेशेत्यादिना (६,४,३७) मकार-लोपः, “अतोहेः (६,४,१०५)”—इत्यामीय-शास्त्रीये लुकि कर्त्तव्ये “असिञ्चवद्वाभात् (६,४,२२)”—इति आभाच्छास्त्रीयो मकार-लोपोऽसिञ्चवद् भवति] । आगत्य च “सोमस्य” सोमं “पिब”, “रेवतः” धनवतः तव “मदः” हर्षः “गोदा इत्” गोपद् एव, त्वयि हृष्टे मति अस्माभिर्गो लभ्यन्त इत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अथाते अन्तमानां विद्यामभुमतीनाम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३
मानो अतिख्य आगहि ॥ ३ ॥ १५

“अथ” सोमपानानन्तरं हे इन्द्र ! “ते” तव “अन्तमानाम्” अन्तिकतमानामतिशयेन तव समीपवर्तिनां “सुमतीनां” शोभन-मति-युक्तानां शोभन-पन्नानां पुरुषाणां मध्ये स्थित्वा “विद्याम” वयं त्वां जानीयाम [यद्वा, सुमतीनां शोभन-बुद्धीनां कर्मानुष्ठान-विषयाणां लाभाग्रेमित्यध्याहारः बहुव्रीहि-प्रक्षे पूर्वपद-प्रकृति-स्वरापवादी “नञ्-सुभ्याग् (६,२,१७२)”—इत्युत्तर-पदान्तोदात्तः । कर्मधारय-प्रक्षेऽपि अव्यय-पूर्वपद-प्रकृति-स्वरापवाद्-कृतस्वरेणान्तोदात्तैव (६,२,१३८) । अतो मनुषि ऋस्वाद्-ान्तोदात्ताच्च सुमति-शब्दात् परस्य नामो “नाम-

न्यतरस्याम् (६, १, १७७)”—इत्युदात्तत्वम्] । त्वमपि “नः”
 अस्मान् “अति” अतिक्रम्य “माख्यः” अन्येषां त्वत्स्वरूपं मा प्रक-
 थयः [ख्या प्रकथने (अदा० प०)—इत्यस्य लुङि “अस्यतिवक्ति-
 ख्यातिभ्योऽङ् (३, १, ५२)” । आगच्छि—गमिः शपो लुकि
 ङित्त्वाद्नुदात्तोपदेशेति (६, ४, ३७) मकार-लोपस्यासिद्धवद्ना-
 भादिति (६, ४, २२) असिद्धवद्भावात् “अतो हेः (६, ४, १०५)”
 —इति लुङ् न भवति ॥ ३ ॥ १५

उभेयदिन्द्रोदसीति-तृचात्मकं तृतीयं सूक्तं ;

तत्र, प्रथमा ।

३ १ र २ र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 उभेयदिन्द्रोदसी आपप्राथोषा इव ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ २
 महान्तन्वामहीनां सस्राजश्चर्षणीनाम् ॥

३ १ र २ र ३ १ र २ र
 देवीजनित्रजजीजनङ्गद्राजनित्रजजीजनत् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “यत्” यः
 त्वम् “आ पप्राथ” स्वतेजसा आपूरयसि [प्रा पूरणे, आदादिकः
 (५०) . छान्दसो लिट् (३, २, १०५)] “उषा इव” यथा उषाः
 स्व-भासा सर्वं जगदापूरयति तद्वत् त्वं “महीनां” महतां देवा-
 तांमपि “महान्तम्” अधिकं “चर्षणीनां” मनुष्याणामपि

* इ० आ० ४, २, ४, १० (१ भा० ७७७ पृ०) = ऋ० वे० ८, ७, २१, १ ।

“सम्प्राजम्” ईश्वरम् इन्द्रं “त्वा” त्वाम् “देवी” देवनशीला
 “जनित्रो” साधु-जनयित्री अदितिः “अजीजनत्” अतः कार-
 णात् सा “भद्रा” कल्याणी प्रशस्ता “जाता” [जनेष्यन्तात्
 साधुकारिणि टन् (३, २, १३४), “जनिता मन्त्रे (६, ४, ५३)” —
 इति इडादौ णि-लोपो निपात्यते, ऋत्रे भ्यदिति ङीप् (४, १, ५)
 ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ २ १ १ २ १ २ ३ १ २
 दीर्घं च्छङ्कुशं यथाशक्तिम्बिभर्षिमन्तुमः ।

१ १ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २
 पूर्वेणमघवन्पदावयामजोयथायमः ।

४ १ २ २ ३ १ २ २ २
 देवीजनित्रपजीजनद्भद्राजनित्रपजीजनत् ॥ २ * ॥

“दीर्घम्” आयतम् “अङ्कुशं” सृष्टिं “यथा बिभर्षि” एव
 मायतां “शक्ति” हे “मन्तुमः” मन्तु ज्ञाने, तद्वन् ! [“मत्त्वसो
 रुः (८, ३, १)” — इति सम्बुद्धौ नकारस्य रुत्वम्] ईदृशेन्द्र !
 बिभर्षि धारयसि [डु भृञ् धारण-पोषणयोः जीहीत्यादिकः, श्लौ
 “भृजामित् (७, ४, ७६)” — इत्यभ्यासस्यैत्वम्] हे “मघवन्”
 धनवन्निन्द्र ! यथा “पूर्वेण” देहस्य पूर्वभागे वर्त्तमानेन “पदा”

पादेन “अजः” ऋगः “वयां” शाखां आकर्षति तथा पूर्वोक्तया
 गत्या आकृत्यामः शत्रून् [नियच्छसि--यमेर्लेटाडागमः, “बहुलं
 कन्दसि (२, ४, ७३)” —इति शपो लुक्] । गतमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १२ २२ ३ २
 अवस्मदूर्हणायतोमर्त्तस्यतनुहिस्थिरम् ।

३ १२ २२ ३२ ३ १ २ ३ १ १
 अधस्यदन्तमीङ्कृधियोअस्माञ्अभिदासति ॥

३ १२ २२ ३ १२ २२
 देवीजनित्रज्जीजनङ्गद्राजनित्रज्जीजनत् ॥ ३* ॥१६

“दूर्हणायतः” दुःखप्रद-हरणमाचरतः “मर्त्तस्य” मनुष्यस्य
 शत्रोः “स्थिरं” दृढं बलम् “अव तनुहि” अवततं नीचीनं
 कुरु । “स्म” —इति पूरकः । “तम्” शत्रुम् “ईम्” एनम्
 अधस्यदं पादयोरधस्तादत्तमानं “कृधि” कुरु । “यः” शत्रुः
 “अस्मान्” “अभिदासति” उपनिपतिषी । समानमन्यत् ॥३*॥१६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

• • पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

* सू० वे० ८, ७, २९, ३ ।

† ‘अभिदासति—द्विमां करोति’—इति वि० ।

अथ षष्ठे खण्डे*—

परिस्वानइति ढचात्मके प्रथमं सूक्तम्,

तत्र, प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

परिस्वानोगिरिष्ठाःपवित्रेसोमोअक्षरत् ।

१ २ ३ १ २

मदेषुसर्वधाअसि ॥ १ ॥

अयं “सोमः” “पवित्रे” दशापवित्रे “पर्यक्षरत्” परितः
क्षरति । कीदृशः सन् ? “स्वानः” शब्दायमानः [“सुवानः”—
इति बहुचानां पाठः] स्यूमानः “गिरिष्ठाः” गिरिस्थायी थावसु
वर्त्तमान इत्यर्थः । हे सोम ! स त्वं “मदेषु” मादकेषु सोदेषु
“सर्वधा असि” सर्वस्य धाता दाता च भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ ३ २ ३ २ ३ ३ २ ३ १ २ ० २

त्वंविप्रस्त्वङ्गविर्मधुप्रजातमन्धसः ।

१ २ ३ १ २

मदेषुसर्वधाअसि ॥ २ ॥

* ‘इदानीं सामंयो वक्तव्यः । तव च वैदस्वत-प्रभृतीनि सामानि, ब्राह्मणो-
क्तापार्थिण’—इति वि० ।

† ऋ० ऋ० ५.२.५, १ (२भा० १६पृ०) = ऋ० वे० ६, ८, ८, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ८, २ ।

हे सोम ! “त्व” “विप्रः” विविधं प्रीणयिता विप्रमदृशो वा
त्वञ्च “कविः” मेधावी, अतस्त्वम् “अन्धसः” अन्नात् जातं
“मधु” मधुरसं प्रयच्छसीति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१४ १२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्व विश्वमजीषसीदेवासःपीतिमाशत ।

१ २ ३ १ २
मदेषुसवधाअसि ॥ ३ * ॥ १७

हे सोम ! “त्वि” त्वयि “पीति” पानं “विश्वेदेवासः” सर्वे देवाः
“सजीषसः” समान-प्रीतयः सन्त “आशत” प्राप्नुवन् ॥ ३ ॥ १७

३ ४ ५ ६
॥ तृतीयवैदन्वतम् ॥ पाऽपरि । स्वानोऽगाश्चिरि

५ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १
ष्ठाः । पवित्रे सो । सो अक्षरात् । पवित्रे । सो सो २३ ।

४ ५ ३ ४ २ ४ ५ २ १
क्षारात् ॥ (१) तूऽध्वम् । विप्राश्स्तूश्चवायिः । मधु

१ १ २ ० २ १ २ १ २ ४ ५
प्रजा । तमन्धसाः । मधुप्रजा । तमा २३ । धासाः ॥ (१)

० २ ४ १ ४ ५ २ १ २ १ २ ३ ४
तूऽध्वे । विश्वेऽमाऽजीषसाः । देवासःपायि । तिमा

७अ० ६ख० १सू० १, २, ३] उत्तराच्चिकः ।

६५

^{१ १} शता । ^{१ २ ३ ४} देविसःपी । ^१ तिमा२३ । ^{४ ५} शता । ^१ औयि ।

^२ मदी । ^{२ १ ५} वा३४३ओ३४वा । ^{१ १ १ १ २} षुवा । ^१ सर्वधाः । ^१ असायि ।

^३ मा२दा२३४ओ३वा । ^{५ १ २} ष३ । ^{१ २ १ २ ३ १ १ १ १ १} पुसर्वधाअसी२३४५॥^{८*}॥[१]!

॥ वैदन्वताद्यम् ॥ ^{१ २} पारौ । ^{२ २} खानोगिरिष्ठाः । ^१ पवा

^४ रयिचे२३४सो । ^{५ १ २} मोअक्षारा२त् ॥(१) ^{१ २} तूवाम् । ^१ विप्र

^{१ २ ३ ४} स्वङ्गविः । ^{५ २ १} मधूरप्रार३४जा । ^{२ १} तमन्धामासा२ः ॥(२)

^{१ २} तूवे । ^{३ ४} विश्वेसजोपसः । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९} देवा२सार३ःपी । ^१ तिमाशा

^१ तार । ^२ मदायिषूसा३ । ^{३ २} ई३या३ । ^{४ ५ ६ ७ ८} वंधो२३४वा । ^९ आ

^५ प्रसो६हायि ॥ ८ १ ॥ [२]

॥ चतुर्थवैदन्वतम् ॥ ^{१ २} औ३होयि । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९} इ३हा३हायि ।

^{३ ४ ५ ६ ७ ८ ९} औ२हो२३४वा । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९} परायिस्वार३४नो । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९} गिरा२३४यिष्ठाः ।

● क० गा० ३प्र० २ख० ८सा० ।

† क० गा० ३प्र० २ख० ८सा० ।

^{२ १ ५ २ ३ ५ १ ३}
 पावित्रे२३४सो । सोअक्षार३४रात् ॥ (१) तुर्वेवा२३४यि
^{५ २ ३ ५ २ ३ ५ २ १}
 प्रः । तुवङ्का२३४वीः । मधुप्रा२३४जा । तमन्धा२३४
^{५ २ ३ ५ २ ३ ५ २ ३}
 साः ॥ (२) तुर्वेवा२३४यिश्च । सजोषा२३४साः । देवासा
^{५ २ ३ ५ २ ३ ५ २}
 २३४पी । तिमाशा२३४ता । मदायिषू२३४सा । वर्धा
^{१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५}
 आ२३४सी । औ३होयि । इहचा३ह्यायि । औ३होर
^{२ १ २ ३ ४ ५}
 ३४पुवा३पुई । ए३ । उपा२३४पु३ ॥ १० * ॥ [३]

^{२ ४ २ ३ ४ ५}
 ॥ ऐध्वाहाद्यम् ॥ परिसुवाइहा । नोगायि । रा
^{२ ३ ५ ३ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २}
 यिष्ठाओ२३४वा । ई२३४हा । पवित्रेसोमो३आ । चा
^{१ ३ ५ ३ ५ २ १ २ ३}
 रादो२३४वा । ई२३४हा ॥ (१) तुवंविप्रइहा । तुवाम् ।
^{२ ३ ५ ३ ५ २ ३ ४ ५ १ २}
 कावाओ२३४वा । ई२३४हा । मधुप्रजाता३मा । धा
^{२ ३ ५ ३ ५ २ ३ ४ ५ १ २}
 साओ२३४वा । ई२३४हा ॥ (२) तुवेविश्वइहा । सजो ।
^{२ ३ ५ ३ ५ २ ३ ४ ५ १ २}
 पासाओ२३४वा । ई२३४हा । देवासःपीतौ३मा । शा

ता^{२, १}ओ^४र^३३^५वा । ई^२र^५३^१४^२च्चा । म^२दा^१यि । घू^{२, १}सा^३ओ^२र^३३^४
वा । ई^५र^३३^४च्चा । र्^१व^०धा^३ः । र्^०व^३धा^२र^३आ^२र^३४^५सा^६५^६इ^७यि ।
ई^३र^५३^४च्चा(३) ॥ ८ * ॥ [४]

॥ स^१त्^२द्धि^२त^१म् ॥ प^१रि^२सु^२व^१ानः । ग^१ा^२र^१यि^२रि^१ष्टाः । प^२वा
र^१यि । त्रै^१र^२३^१सो । मो^१अ^२र^१ञ्ज^२ारा^१त् । तु^२वं^१वि^२प्र^१स्तु ।
वा^१र^२क^१वा^२यिः । म^१ध^२र^१ । प्रा^१र^२३^१जा । त^१मा^२र^१न्धा^२साः ।
तु^१वे^२वि^१श्वो^२स । जो^१र^२ष^१साः । दे^१वा^२र^१ । सा^१र^२३^१पी । नि
मा^१र^२शा^१ता । मा^१र^२३^१दा^२यि । पू^१र^२मा । र्^०व^३धा^२र^३ः । हा
उ^५वा^३ । आ^५र^३३^४सो(३) ॥ ६ * ॥ [५]

॥ ज^२रा^१बो^२धी^२य^१म् ॥ प^१रि^२सु^२वो^१वा । नो^१गि^२रि^१ष्टाः । प^२वा
यि^२त्रै^१र^२३^१सो । मो^१अ^२र^१ञ्ज^२ारा^१त् ॥(१) तु^२वं^१वि^२प्रो^१वा । तु^२व^१ह
वा^२यिः । म^२ध^१प्रा^२र^१३^२जा । त^१म^२न्धा^१साः ॥(१) तु^२वे^१वि^२श्वो^१

* क० गा० ८प्र० १६० ६सा० ।

† क० गा० ८प्र० १६० ६सा० ।

२ १ २ १ २ १ २ १
 वा । साजोषसाः । देवासाः३ःपौ । तिमाशाता । म
 २ ३ ५ ०
 दाधिषू१सा२३र्वा । धाः । असो३४५ई । डा(३)॥१८॥[६]

२ १ १ २ २
 ॥ सुहृपोत्तरम् ॥ परिप्तुवौहो२ । इया । नोगिरा
 १ १ २ १
 यिष्ठा२ः । पवित्रेसौहो२ । इया । मोअक्षारा२त् ॥(१)
 २ १ १ १ १
 तुवविप्रौहो२ । इया । तुवङ्गावा२रयिः । मधुप्रजौहो२ ।
 १ २ १ २ १ २
 इया । तमन्धासा२ः ॥(२) तुवेविश्वीहो२ । इया । स
 २ १ २ २ १ २ १
 जोषासा२ः । देवासःपौहो२ । इया । तिमाशाता२ ।
 २ १ १ २ १ २
 मदेषुसौहो२ । इया । र्वधाआ२३मा३४३यि । ओ२३
 ४५ई । डा(३) ॥ ३१ ॥ [७]

२ २ २ २
 ॥ हाविशतम् ॥ हाउपरिखानोगिरिष्ठाहाउ । प
 १ २ २ १ २ ३ ५ २ २
 वित्रेसो३ । मोअक्षार३४रात् ॥(१) हाउतुवविप्रस्तुव
 १ २ १ २ ३ ५ २ २
 ङ्गविर्हाउ । मधुप्रजा३ । तामन्धा२३४साः ॥(२) हाउ

* ऊ० गा० ११प्र० १ अ० १८सा० ।

† ऊ० गा० १४प्र० १ अ० १३मा० ।

र र र र २ १ २ १ २ १ २ १
तुवेविश्वे सजोषसोच्चाउ । देवासःपी३ । तायिमाशा२

५ २ १ २ २ १ २
३४ता । ऐ२च्ची१ आ२३यिहौ । मदायिषू३सा । वर्धाः ।

३ ५ २ २ १ ३ १ १ १ १ १
आ२सा२३४ औच्चोवा । ह्वियन्ते२३४पु(३) ॥ ८ * ॥ [८]

३ ४ ५ २ २ ३ ५
॥ शाम्मदम् ॥ परिमुवाने । हीऐच्ची२ ३ ४ या ।

१ १ २ १ २ २ २ १
गिरिष्ठाऐ२च्चीऐ२च्ची३या । पवित्रे सामो अक्षरदै२च्चीऐ

५ २ ३ ४ ५ २ ३ ५ १
२च्ची३या ॥ (१) तुर्वविप्रस्तुऐ । चीऐच्ची२३४या । वक्त्र

१ ५ २ १ २ १ २
विरै२च्चीऐ२च्ची३या । मधुप्रजातमन्थसऐ२च्ची३या ॥ (२)

१ ४ २ ५ २ २ १ ३ ५ १ २ ५ २
तुवेविश्वे सऐ । चीऐच्ची२३४या । जोपसऐ२च्ची३या ।

१ २ २ २ १ ५ २ १ २
देवासःपीतिमाश्रतऐ२च्चीऐ२च्ची३या । मादायिषुसा३१

१ १ ५ ४
२३ । वर्धो२३४वा । आपूसो६च्चायि(३) ॥ ९ * ॥ [९]

० क० गा० १५ प्र० १ ख० ८ सा० ।

† क० गा० १५ प्र० १ ख० ९ सा० ।

यिवासःपी । तिमाशतार३४ । चाहोयि । मदेषुसार्वा
 र्धाः । असा । औश्चोवा । ईडा(३) ॥ ११ * ॥ [११]

॥ हविष्कृतम् ॥ परिसुवानोगाहाउरायिष्ठाः । प
 वित्रेसो । मोआक्षार३रात् ॥ (१) तुवंविप्रस्तुव्हाउ
 कावायिः । मधुप्रजा । तमन्धार३साः ॥ (२) तुवेवि
 श्वसजोहाउषासाः । देवासःपायि । तिमाशार३ता ।
 मदार३होशयि । पूर३सा । वर्धाः । आ३सार३४ औ
 होवा । हविष्कृतेर३४पु(३) ॥ १२ * ॥ [१२]

॥ गौषूक्तम् ॥ परिसुवानोगौ । हौहोवाहायि । रि
 ष्ठाः । पवित्रेसोमऔर । ऊवायि । ऊवारयि । क्षा
 रार्त् ॥ (१) तुवंविप्रस्तुवौ । हौहोवाहायि । कवायिः ।

* ऊ० गा० १३५० १ अ० ११ मा० ।

† ऊ० गा० १३५० १ अ० १२ मा० ।

^{२ २} मधुप्रजातमौ२ । ^१ ऊवायि । ^१ ऊवारयि । ^१ धासारः ॥ (२)
^{१ २ २ १ २} तुवेविश्वेसजौ । ^२ हौहोवाहायि । ^१ षसाः । ^{२ २} देवासःपी
^१ तिमौ२ । ^१ ऊवायि । ^१ ऊवारयि । ^१ शातारः । ^{१ २} मदेषुस
^२ र्वधौ२ । ^१ ऊवायि । ^१ ऊवारयि । ^१ शातारः । ^{१ २} मदेषुस
^२ र्वधौ२ । ^१ ऊवायि । ^१ ऊवारयि । ^१ आसारयि । ^१ हौ
^३ र्वार३४औहोवा । ^{२ १ २ ३ १ १ १ १} अग्निराज्जता२३४पुः(३) ॥ ७* ॥ [१३]१७

ससुन्वे-इति-प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र, प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ १ १ २ २ २}
 ससुन्वेयोवनूनांयोरायामानेतायइडानाम् ।
^{२ ३ १ २ ३ २}
 सोमोयस्सुक्ष्मितीनाम् ॥ १ ॥

“सः” सोमः “सुन्वे” अभिषवे ऋत्विग्भिः, यः सोमः वसूनां
 धनानाम् “अनेता”, यथ “रायां” रान्ति प्रयच्छन्ति क्षीरादि-
 कमिति रायो गावः तेषा मानेता, यथ “इडानाम्” अन्नानाञ्च,
 यथ सोमः “सुक्ष्मितीनां” सुनिवासानां शोभन-मनुष्य-युक्तानां
 गृह्याणाम् अनेता विद्यते, सांभिषतोऽभूदिति ॥ १ ॥

* क० गा० १ प्र० २४० ७मा० ।

† क० चा० ६, ४, ५ (२भा० २३०पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, १६, ३ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

यस्यतद्द्वन्द्वः पिवाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणाभगः ।

आयेन मित्रावरुणाकरामहण्ड्रमवमेमहे ॥ २ ॥ १८

हे मम । “यस्य” प्रसिद्धस्य “ते” तद् रसम् “इन्द्रः”
 “पिवात्” विवति । पा पानि (भू० प०), लिटाङ्गागमः]
 “यस्य” यत्र सोम “मरुतः” विवन्ति, “वा” अपिच “अर्यमणा”
 पितृभ्योऽपि देवेभ्यः सह “भगः”ः देवः “यस्य” यं सोमं विवति,
 “येन” सोमेन “मित्रावरुणा” वा मित्रावरुणौ वयम् “आ
 करामहे” अभिसुखीकुर्महे । तथा “महे” महति “अवमे”
 व्रतणाय येन च सोमेन “इन्द्रम्” अभिसुखीकुर्महे, तं त्वाम
 भिपृणीमीलयेः ॥ २ ॥ १८

॥ दीर्घम् ॥ साम् । न्वेयोवमू३नाम् । योरा२

यामा२ । त्वाय३डा३ताम् । सोर३माः । यःमुत्ति

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१ सुपांसुमित्यात्वं (१, १, ३६) रूपम् ।

१ “भगो व्याख्यातः (३, १३) । तस्य कालः प्रागुत्सर्पणात् तस्येषा
 भवति— १ * १ । अथो भग इ-याङ्-तु-सो न दृश्यते । पाश्चि मस्यात्तिणी
 निर्जघानत च ब्राह्मण अनं गच्छतीति वा जन गच्छत्यादित्य उदयेन— इति
 निरु० द० ६, १३-१४ ।

^१ ता२^५३^५४^१यिनो^१द्द^१हायि ॥ (१) सोमाः । यः^१सु^१त्तिता२ ३ यि
^१नाम् । या^१स्या^१र^१ता^१ई^१र । द्रः^१पि^१वा^१द्य^१स्य^१म^१हू^१र^१ताः । या
^१स्या^१र^१ता^१ई^१र । द्रः^१पि^१वा^१द्य^१स्य^१म^१हू^१र^१ताः । या२ ३ स्या ।
^{१२} २ १२ ^५ ५ ^१ २ ^{१२} २ ^५
 वार्यमणाभा २ ३ ४ गोद्दहायि ॥ (२) यास्या । वार्यमणा
^२ १ १ ^{१२} २ २ १२ ^२
 भार३गाः । आये^१र^१नामी^१र । त्वा^१व^१रू^१णा^१करामा^१र^१३^१हा
^१ १ १ ^२ २ १२ ^२ १
 यि । आये^१र^१नामी^१र । त्वा^१व^१रू^१णा^१करामा^१र^१३^१हायि । आ
^२ १ २ २ १ ^५ ५
 र३यिन्द्राम् । अवसेमा^१र^१३^१४^१चो^१द्दहायि (३) ॥ ११* ॥ [१]

^२ १ २ ४ ^२ १ ५ ^२ १
 ॥ सफम् ॥ समु^१वे^१श्यः । वा^१सू^१र^१३^१४^१नाम् । यो^१रा
^२ १ २ २ ^२ ५ ^२ १
 या^१र^१म् । आना^१यि^१ता^१३^१या^१ः । इ^१डा^१३^१२^१३^१ ४ नाम् । सो
^१ २ ५ ^२ ५
 नाः । याः^१सू^१र^१क्षी^१व । ता^१३^१४^१पु^१यिनो^१द्दहायि (१) ॥ १४* ॥ [२] १८

* क० गा० ३ प्र० २ अ० ११ सा० ।

† क० गा० २ प्र० १ अ० १४ सा० ।

तंवद्गति-हचाम्कं द्वतीयं सूक्तम् ;

तत्र, प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ २ १ १ २
तंवःसखायोमदायपुनानमभिगायत ।

२ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
शिष्टुन्नह्व्यैःखदयन्तगूर्त्तिभिः ॥ १ * ॥

हे “सखायः” ऋत्विजः ! “वः” यूयं “मदाय” देवानां मदार्यं
“पुनानं” पूयमानं तं सोमम् “अभि गायत” अभिष्ट, त । “तम्”
इमं सोमं “शिष्टुं न” शिष्टुमिव अलङ्कारैः क्षीरादिभिश्च स्वादू-
कुर्वन्ति, तद्वत् “ह्व्यै” ह्विभिः मिश्रणैः “गूर्त्तिभिः” स्तुति-
भिश्च “खदयन्त” स्वादूकुर्वन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
संवत्स्रवमातृभिरिन्दुह्विन्वानोअज्यते ।

३ १ २ २ २ २ ३ १ २
देवावीर्मदोमतिभिःपरिष्क तः ॥ २ † ॥

“ह्विन्वानः” प्रेयेमाणः “इन्दुः” सोमः वसतीवरीभिः
“समज्यते” सम्यक् सिक्तो भवति ‡ । तत्र दृष्टान्तः—“वत्स-

* अ० आ० ६, २, ४ (२भा० २०८पृ०) = अ० वे० ७, ५, ८, १ ।

† अ० वे० ७, ५, ८, २ ।

‡ ‘इन्दुः ह्विन्वानः याज्यमानः, अज्यते अज च पक्षे मनीषिभिः’—इति वि० ।

इत्र" वल्की यथा "मातृभिः"* गोभिः समक्तो भवति, तद्वत् ।
 कोट्यः ? "देवावीः" देवानां रत्नकः, "मदः" मदकरः
 "मतिभिः" स्तुतिभिः "परिष्कृतः" अलङ्कृतः । भूषणार्थं "सम्प-
 युपेभ्यः (६, १, १३७)'—इति सङ्गागमः, "परिनिविभ्यः
 (८, ३, ७०)'—इति सुटः पत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया :

१ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 अयन्दक्षायसाधनीयर्गर्धायवीतये ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 अयन्द्वेभ्योमधुमत्तरःसुतः ॥ ३ । ॥ १८

"अयं" सोमः "दक्षाय" बलाय वर्द्धनाय वा "साधनः"
 साधयिता भवति, तथा "अयं" सोमः "गर्धाय" बलाय "वीतये"
 देवानां भक्षणार्थं च भवति, "सुतः" अभिषुतः, "अयं" सोमः
 "द्वेभ्यः" इन्द्रादिभ्यः "मधुमत्तरः" अतिगयेन माधुर्यं युक्तो
 भवति अत्यन्तं मदकरो भवतीति वा ॥ ३ ॥ १८

३ १ ५ ३
 ॥ कार्णश्रवसम् ॥ तां३३वः । सा२३४खा । सा२
 ५ ३ १ १ १ २ २ २
 ३४खा । योमद्वा२३या । पृनानम । भिगाया३३ता ।

* 'मातृभिः—तृतीया-वक्रवचनमिदं चतुर्थी-वक्रवचनस्य स्थाने ऽप्यस्य'—इति वि० ।

+—ऋ० वे० ७, ३, ८, ७ ।

^१ गायिगुन्नह । ^{३२} व्यःस्वदया२३ । ^{२२२} तगृत्तिभा३३३यिः ॥ (१)
^३ सार३४व । ^५ त्सार३४ई । ^{५१} वमानृ२३भायिः । ^१ आयिन्दु
^२ हिन्वा । ^२ नोअज्या२३तायि । ^१ दायिवावीर्मा । ^{२२} दोमति
^१ भार३यिः । ^३ परिष्कृता३४३ः ॥ (२) ^३ आ२३४यम् । ^५ दार३
^५ ४या । ^{२२} यसाधार३नाः । ^२ आय३गृद्धा । ^{२२} यवीता३३या
^१ यि । ^{२२} आयन्देवे । ^{२२} भ्योमधुमाधतरःसुता३४३ः । ^२ ओर३
^१ ४५ई । डा(३) ॥ १२ ॥ [१]
 ॥ सुज्ञानम् ॥ ^२ तंवःसखा । ^२ योमदाया । ^{२२} पुनाना]
^२ मार । ^२ भिगायता । ^२ गिगुन्नाहाहार । ^२ व्यैःस्व । ^१ दा
^{५२} र्यार३४औहोवा । ^२ तगृत्तिभिरेउपा३३४५ (१) ॥ १०५ ॥ [२

* क्र० गा० ३५० २ अ० १२ सा० ।
 † क्र० गा० ८५० १ अ० १० सा० ।

॥ काशीतम् ॥ तंवःसखा । योमदारश्या३४ । पु
 नानमा । भिगाया२३ता३४ । शिषुन्नाहा । व्यैःमूदयन्त
 गू । ता र यि । भा २ ३ ४ । औहोवा । ऊ २ ३ ४
 पा(१) ॥ ११ * ॥ [३] १८

सोमाःपवन्तइति-दृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम् ;

तत्र, प्रथमा ।

सोमाःपवन्तइन्द्रवोस्त्रभ्यङ्गातुवित्तमाः ।

मित्राःस्वानाअरेपसःस्वाधःस्वर्विदः ॥ १ ' ॥

“गातुवित्तमाः” अतिशयेन मार्गस्य लाभकाः “इन्द्रवः”
 दीप्ताः “सामाः” “पवन्ते अस्त्रभ्यम्” अस्त्रदर्थं चरन्ति आग-
 च्छन्ति वा । कीदृशाः? “मित्राः” देवानां सखिभूताः,
 “स्वानाः” सुवानाः अभिषूयमाणाः “अरेपसः” पाप-रहिताः,
 अतएव “स्वाधः” शीभिर्न ध्यानाः “स्वर्विदः” सर्वज्ञाः स्वर्ग-
 प्रापका वा ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ८ प्र० १ अ० ११ सा० ।

† ऊ० आ० ६, २, १, ४ = १ सा० १५ व पृ०) - ऊ० ष० ७, ४, १, ५ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २
तेपूतासोविपश्चितःसोमासोदध्याशिरः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सूरासोनादर्शतासोजिगत्नवोध्रुवाघृते ॥ २ * ॥

“पूताः” पवित्रेण परिपूताः, “विपश्चितः” मिधाविनः,
“दध्याशिरः” दध्यामिश्रणः, “घृते” वसतीवर्याख्ये उदके
“जिगत्नवः” गमन-शीलाः “ध्रुवाः” तत्र स्थिर्येण वर्त्तमानाः
“ते” “सोमासः” सोमाः “सूरासः न” सूर्या इव “दर्शतासः”
पात्रेषु सर्वदर्शनीया भवन्ति[†] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सुष्वाणासोव्यद्रिभिश्चितानागोरधित्वचि ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इषमस्मभ्यमभितःसमस्वरन्वसुविदः ॥ ३ † ॥ २०

“गोः” अनुद्ग्रहः “अधित्वचि” अधिषवण-चर्मणि “चिताना”
ज्ञायमाना “अद्रिभिः” ग्रावभिः विविधैः “सुष्वाणासः” स्तूय-
मानाः “वसुविदः” वसुनो लक्षकाः “एते” सोमाः अस्मभ्यम्

* ऋ० वे० ७, ५, ३, १ ।

† ‘दर्शतासः - सर्वस्य दृष्टारः’ - इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, ३, १ ।

“इषम” अत्रम् अहितः “ममस्वरन्” सम्यक् शब्दयन्ति प्रय-
च्छन्तिःति यावत्* ॥ ३ ॥ २०

॥ गौरीवितम् † ॥ सोमाः । पवा३ । तइन्द्रवाः ।
अस्रभ्यङ्गातुवित्तमार३ः । मायितास्स्वाना३२३ः । अ
रेप्रपमाः । मृवाधिया३२३ः । सुवोवा । वाप्रयिदोई
हायि ॥ १ तेपू । तामो३ । विपश्चिताः । सोमामो
दधाशिरार३ः । मृगामोना३२३ । दशाप्रतानाः । जा
यिगत्नवा ३ २ ३ः । ध्रुवोवा । घाप्रुत्ताइहायि ॥ २
सुष्वा । णामो३ । वियद्विभायिः । चितानागोरधत्व
चार३यि । आयिपमन्मा३२३ । म्यमाग्भिनाः । सा
मस्वरा३२३न् । वसोवा । वाप्रयिदोईहायि(३) ॥ १ ३ ३ ॥ [१]

* “ममस्वरन्” — उन्मादधनं इति वि० ।

† “सहःगौरीवितम्” — इति ख० पु० पाठः ।

‡ क० मा० ७२० २ अ० १३ मा० ।

॥ मधुच्छन्निधनम् ॥ सोमाःपवन्तइन्दवाइए । अस्म
 भ्यङ्गाइतूवित्तमाइः । हाइहा । औइहोइवा । आयिहो
 इ । मित्रास्त्वानाइअरेपसाइः । हाइहा । औइहो
 इवा । आयिहोइ । सूवाधियाइः । हाइहायि । औ
 इहोइवा । आयिहोइ । सुवः । वारयिदारइऔहो
 वा ॥(१) तेपूतासोविपश्चिताइ । सोमासोदाइधाआ
 गिराइः । हाइहा । औइहोइवा । आयिहोइ । सू
 रासोनाइदर्शनासाइः । हाइहा । औइहोइवा । आ
 यिहोइ । जायिगत्नवाइः । हाइहायि । औइहोइवा ।
 आयिहोइ । ध्रुवाः । घारत्ताइइऔहोवा ॥(२) सु
 घाणासोवियद्रिभाइयिरे । चितानागोइराधित्वचाइ ।
 हाइहा । औइहोइवा । आयिहोइ । इषमस्माइभ्या

^२मभिताः । ^२हा ^२हा । ^५औ^२हो^२वा । ^१आयि^१हो^१र ।

^१साम^२खरा^२न् । ^२हा^२चा^२यि । ^५औ^१हो^१वा । ^१आयि^१हो

^१र । ^१वसु । ^३वार^५यि^२दा^१र^१३^१४^१औ^१हो^१वा । ^२मधु^१च्यु^१तार^१३^१४

^१धुः^१३ ॥ १४ * ॥ [२]

॥ वा^२ङ्गि^१धन^२ङ्गो^२च्च^५म् ॥ ^२सो^१माः^२पा^२वा^२र^२१^२३^४ । ^५त^५इ ।

^३द^२वा^२र । ^२अ^१स^१भ्य^१ङ्गा^२र^२३^४ । ^५तु^३वि । ^२त^२मा^२र । ^२मि^२त्रा

^२स्खाना^२र^२३^४ । ^५अ^३रे । ^२प^२सा^२र । ^२सु^२वा^२धी^२या^२र^२३^४ ।

^४सु^५वा^२धु^२र्वि^२दा^२उ ॥ (१) ^५ते^३पू^२ता^२सो^२र^२३^४ । ^५वि^३पः । ^३चि^२ता

^२रः । ^२सो^२मा^२सो^२दा^२र^२३^४ । ^५धि^३या । ^३शि^२रा^२रः । ^२मू^२रा^२सो

^२ना^२र^२३^४ । ^५द^३र्श । ^२ता^२सा^२रः । ^२जि^२गा^२त्ना^२वा^२र^२३^४ ।

^४ध्रु^२वा^२धु^२ता^२उ ॥ (२) ^२सु^५घ्रा^२णा^२सो^२र^२३^४ । ^५वि^३य । ^३द्रि^२भा

^२रि^२थिः । ^२चि^२ताना^२गो^२र^२३^४ । ^५अ^३धि । ^२त्व^२चा^२रि^२थि । ^२इ^२षा

मास्त्रा^२३१२३४ । भ्यम । भिता^५३ः । समास्त्रारा^{१ १ २}३१२३

न् । वसूपुविदाउ^४(३) ॥ १५ * ॥ [३]

५ २ २ २ २ ४ ५ २ १ १ १
॥ ऐडक्रीञ्चम् ॥ सोमाःपवन्तइन्दवाः । अस्त्राभ्यङ्गा ।

२ ३ २ १ २, ३ ५ २ २ १ २ २ २ १ १ १
तुवित्तमाः । मायित्वा^{२, ३}ओर^५३४वा । स्वाना^{२ २ १ २}अरेपसा २ ३

१ १ २ २ २ २ १ २ ५ २ २ २ २ २ २
४पुः । सुवाधियाः । सुवर्वा^२र^२श्चिदा^{५ २ २ २ २ २}३४३ः ॥ (१)तेपूतासो

३ ४ ५ २ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ ३, ४
विपश्चिताः । सोमासोदा । धियाशिराः । खरा^{३, ४}ओर^{२ २}३

५ २ २ १ २ २ २ २ १ १ १ १ ३ २ १ २ २ २
४वा । सोनदर्शतासा^{२ २ १ २ १ १ १ १}र^३३४पुः । जिगलवाः । ध्रुवाघा

२ ५ २ २ २ २ ३ ४ ५ २ १
२३र्त्ता^२३४श्चि ॥ (२) सुघ्राणासोवियद्रिभायिः । चिता

२ २ १ २ ३ २ १ २ ३ ५ २ १
नागोः । अधित्वचायि । आयिषा^{२, ३}ओर^५३४वा । अस्त्र

२ १ २ १ १ १ १ २ २ १ २ १ २
भ्यमभितार^२३४पुः । समस्त्ररान् । वसुवा^२र^२श्चिदा^२३४३ः ।

ओर^२३४पुई । ई । डा(३) ॥ १६ १' ॥ ४]

३ २ २ ४ ५ ५ २
॥ श्यावाश्चम् ॥ सोमा^{३ २}३१ः । पाश्व । तइ । दा३

• क० गा० ३प्र० १ख० १५सा० ।

† क० गा० ३प्र० १अ० १६सा० ।

वः । ए॒हिया । आ । स॒भ्यङ्गा॒तू । वि । त॒मा॒रः ।
 ए॒हिया॒र । मि॒त्रा॒स्खाना॒आ॒रे॒रे॒ । पा॒र॒३४साः । ऐ
 हा॒र्यि । ए॒हिया॒र । सु॒वा॒धि॒याः॒पू॒श्वा॒ः । वा॒३४५यि
 दो॒ई॒हायि ॥ (१) ते॒पू॒३१ । ता ३ सो । वि॒पः । चा ३
 यितः । ए॒हिया । सो । मा॒मो॒द॒धायि । आ ।
 शि॒रा॒रः । ए॒हिया॒र । सू॒रा॒मो॒ना॒टा॒उ॒र्गा॒३ । ता॒र॒३४साः ।
 ऐ॒हा॒र्यि । ए॒हि या॒र । जि॒ग॒त्न॒वो॒ध्रू॒श्वा॒ः । घा ३
 ४५ तौ॒ई॒हायि ॥ (२) सु॒ष्वा॒३१ । णा॒३सो । वि॒य ।
 द्रा॒३यि॒भिः । ए॒हिया । चा॒यि । ता॒ना॒गो॒रा । धि । त्व॒चा
 र्यि । ए॒हिया॒र । इ॒ष॒म॒स्मा॒भ्या॒३मा॒३ । भा॒३३४यि॒ताः ।
 ऐ॒हा॒र्यि । ए॒हिया॒र । स॒म॒स्व॒रा॒न्वा ३ च्छ ३ । वा ३
 ४५ यि॒दो ई हा यि॒(३) ॥ १६ * ॥ [५]

॥ आन्वीगवम् ॥ सोमाःपवन्तश्चाश्विन्दावाः । अ
 स्मभ्यम् । गातूरश्वा । ऊम्मारश्वा । तमामित्रास्वा
 नाअरेपसाश्वाः । सूवाश्वा । धीर्याः । स्रुवाः ।
 विदा । औश्चोवा ॥ (१) तेपूतासोविपाश्चायिताः । सो
 मासः । दधारश्वा । ऊम्मारश्वा । शिरःमूरासोन
 दर्शतासाश्वाः । जायिगाश्वा । त्वाश्वा । ध्रुश्वा
 वाः । घृता । औश्चोवा ॥ (२) मुष्णाणासोवियाश्रद्रा
 यिभायिः । चितानाः । गोरारश्वा । ऊम्मारश्वा ।
 त्वचीषमस्मभ्यमभिताश्वाः । सामाश्वा । स्वाररा
 न् । वारश्वा । विदा । औश्चोवा । हो ५ ई ।
 डा(३) ॥ १० * ॥ [६]

॥ निषेधम् ॥ सोमाःपवन्ताश्च इन्द्रवाः । अस्माभ्य

* क० गा० १५५० २४० १७सा० ।

^१ ^२ ^१ ^१ ^१ ^४ ^५ ^६
 ज्जा । तुवित्तमारः । इहा३ । मायिचा३स्खानाः । हा
^३ ^३ ^{१२१} ^२ ^{१२} ^{१२} ^४ ^५
 होर३४हा । अरेपार३साः । इहा३ । सूवा३धीयाः ।
^{२,१} ^५ ^{३१} ^४ ^{१२२२२}
 हाहोर३४हा । सुवा३र्वाप्रयिदा३५६ः ॥१) तेपूतासो
^१ ^२ ^१ ^{२२१} ^१ ^२
 वा३यिपश्चिनाः । सोमासोदा । धियाशिरारः । इहा
^{१२} ^३ ^५ ^२ ^३ ^५ ^१ ^१ ^२
 ३ । स्ररा३सोना । हाहोर३४हा । दर्शता २३ साः ।
^{१२} ^१ ^१ ^४ ^५ ^{२,३} ^५ ^{३२}
 इहा३ । जायिगा३त्नावाः । हाहोर३४हा । ध्रुवा३
^४ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१
 घाप्र३र्त्ता३५६यि ॥२) मुष्ठाणासोवा३यद्रिभायिः । चिता
^{२२} ^१ ^२ ^१ ^१ ^२ ^१ ^२ ^४ ^५
 नागोः । अधित्वचारयि । इहा३ । आयिषारमास्मा ।
^{२,३} ^५ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^४
 हाहोर३४हा । भ्यमभार३यिताः । इहा३ । सामा३स्व
^५ ^{२,३} ^५ ^{३२} ^४ ^{३१११}
 रान् । हाहोर३४हा । वमू३वाप्रयिदा३५६ः । हेर३४
^१
 प्र(३) ॥ १८ * ॥ [७]

^{२२} ^२ ^१ ^२ ^१
 ॥ क्रौञ्चाद्यम् ॥ सोमाःपवौहो । ताइन्दवाः । अस्म

भ्यङ्गा३ । ^{१ २} ^४ त्वा३यिताप्रमा३प्र६ः । ^{२ २ १ २} ^२ मित्रारस्वानौहो ।

^{२ १ २} ^{२ २} ^{१ २} ^४ आरेपसाः । सुवाधिया३ः । सूवा३यिर्वाप्रियदा३प्र६ः ॥(१)

^{२ २ २ १ २} ^{२ २ १} ^{२ २ २} ^{१ २} तेपूनासौहो । विपश्चिताः । सोमासोदा३ । धाआ३

^४ ^{२ २ २ १ २} ^{२ १ २} ^२ शाप्रियरा३प्र६ः । सूरासोनीहो । दर्शतासाः । जिग

त्वो३ । ^{१ २} ^४ ^{२ २ १ २} ^२ ध्रूवा३घाप्रर्त्ता३प्र६यि ॥(२) सुष्वाणासौहो ।

^{२ २ १} ^{२ २ २} ^{१ २} ^४ वीयद्रिभायिः । चितानागो३ः । आधा३यित्वापुचा३प्र

^{२ १ २} ^{२ २ १} ^२ ^१ यि । इषमस्सौहो । भ्यामभिताः । समस्वरा३न् । वा

^{२ ४} सू३वाप्रियदा३प्र६ः(३) ॥ १ * ॥ [८]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{४ २} ^४ ^२ ^४ सोमाऽप्रःप । वा ३ न्ता ३ इन्दा

^४ ^१ ^{२ १} ^२ ^२ ^१ ^{१ २} वाः । आसभ्यङ्गा । त्वायित्ता३माः । मित्रा३स्वा ।

^२ ^२ ^१ ^{२ २} ^{१ २} नाआ३रे । ऊम्नायि । पा३साः । सूवाधियःसुवा३

^{४ २} ^{१ २} ^{१ २ २} ^{२ २ २} विदाउ ॥(१) दास्तायि । पूतासोविपश्चितःसोमासोदा ।

^{२ १ २} धा३आशा३यिराः । ^{१८ १} सूरा३सः । ^{२ १} नदा३र्शा । ^१ ऊम्ना
^{२ २} यि । ^१ ता३साः । ^{१ २} जायिगत्नवोध्वार३घृनाउ ॥ (२) ^१ तायि
^{२ १ २ २} सू । ^{२ २} घ्राणासोव्यद्रिभिश्चि३तानागोः । ^{२ १ २ २} आ३धायित्वा३च
^{१ १} यि । ^{२ १} इषा३रम । ^{२ १} सभ्या३रमा । ^{२ २} ऊम्नायि । ^{२ २} भा३यिताः ।
^१ सामस्वरन्वमू३रेविदाउ । ^{१ १ १} वा३४पु(३) ॥ १४ * ॥ [८] २०

अथायापवेति-लृचात्मकं पङ्क्तम्,

तत्र, प्रथमा ।

^{३ २ ३ १ २ १ २}
 अयापवापवस्त्रैनावमूनि

^{३ १ २ २ १ २ ३ १ २}
 मा३श्चत्वइन्दोसरसिप्रधन्व ।

^{२ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ १}
 ब्रध्नश्चिद्यस्यवातीनजूतिं

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्धात् ॥ १ '१' ॥

हे सोम ! "अया" अनया "पवा" पवमानया "धारया" "एना" एनानि "वमूनि" धनानि "पवन्त्र" क्षर [पवा—

* ऊ० गा० २२ प्र० १ अ० १४ गा० ।

† ऊ० गा० ६, १, ४, ८ (२ भा० १४२ प्र०) = ऊ० वे० ७, ४, २१, २ ।

पूज् पवने (क्वा० प०) “अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते (३, २, १७८)”
—इति विच् प्रत्ययः, आर्द्धधातुक-लक्षणो गुणः, “सावेकाच
(६, १, १६८)”—इति तृतीयाया उदात्तत्वम्] । तथा हे
“इन्द्रो !” लं “मांश्चत्वे” मन्यमानानां चातके “सरसि” उदके
वसतीवर्यास्थे “प्रधन्व” प्रगच्छ । “यस्य” सोमस्य शोधने
सति “ब्रध्नयित्” सर्वेषां प्रज्ञापको मूलभूतो वा आदित्योऽपि
“वातः न” वायुरिव “जूति” विगं प्राप्तः सन् किञ्च “पुरुमेध-
यित्” बहुविध-यज्ञ इन्द्रोऽपि “तकवे” [तकतिर्गति-कर्म्मसु
पठितः (निघ० २, १४, ६६), अस्मादीणादिक उन् प्रत्ययः]
सोमं गच्छत ; मद्यं “नरं” कर्मनेतारं पुत्रं “धात्” ददातु
प्रयच्छतु । स त्वं प्रधन्वेति पूर्वेणः सम्बन्धः ॥

“यस्य”—“अत्र”—इति पाठौ, “जूति”—“जूतः”—इति,
“धात्”—“दात्”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

उतनएनापवयापव

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

स्वाधिश्रुतेश्रवाय्यस्यतीर्थे ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

षष्ठिः सहस्रानैगुतोवसूनिं . .

३ २ ३ १ २ ३ १ २

वृत्तन्नपक्वन्धनवद्रणाय ॥ २ * ॥

नम्, “इमे” एते द्वे कर्मणी “अप्य” सोमस्य “शूषे” सुखकरेः
 भवतः ; ये च कर्मणी “मांश्चत्वि” [अश्वनामैतत् (निघ० १, १४, १८)]
 अश्वैः क्रियमाणे युद्धे । तस्माद्ध्यत्वाद् युद्धमिह गृह्यते] “वा”
 अपिवा “पृगने” स्पर्शन-मध्ये बाहु-युद्धे “वधत्रे” शत्रूणां
 हिंसन-गोत्रे भवतः । सऽयं “निगुतः” नीचेः शब्दाद्यमानान्
 शत्रून् “अस्त्रापयत्” अस्त्रपत् अत्रधीदित्यर्थः । किञ्च
 “स्त्रेहयत्” प्राद्वयत् मङ्गलाभाच्छत्रून् । अयं प्रत्यक्षः । हे
 सोम ! स त्वम् “अभित्वान्” शत्रून् “अपाचेत” अपगमय ।
 तथाच “अपाचितः” अस्त्रि-चयन-अकुर्वतः नास्ति कांश्चिः “इतः”
 अस्मच्छ-हासान् अपाचेत अपगमय [अञ्जतिर्गतिकर्मा (शा० प०)]
 ॥ ३ । २१

॥ औष्टाद्यम् ॥ औ० इ० ह्यि । अयो ह्यि । पवा

वस्वैनावह्वर३नी । औ० इ० ह्यि । इहा । ई३या । मा०

श्वत्वइन्द्रोसरसिप्रधार३न्वा । औ० इ० ह्यि । इहा । ई३

या । मा० श्वत्वइन्द्रोसरसिप्रधार३न्वा । औ० इ० ह्यि ।

१ शूषे—स्त्रापयामः अश्वना शयं शोपणाद्य—इति वि० ।

† मांश्चत्वि—मंजनीधवाय—इति वि० ।

‡ अपाचित—परिजता संतना भवति—इति वि० ।

इहा । ईश्या । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूरतीम् । औश्
 चोयि । इहा । ईश्या । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरारश्धा
 त् । औश्चोयि । इहा । ईश्या । यारश्ध । औश्चोवा ॥(१)
 औश्चोहायि । उतोहायि । नएनापवयापवारश्स्वा । औ
 श्चोयि । इहा । ईश्या । अधिश्रुतेश्रवायियस्यतारप
 यिर्यायि । औश्चोयि । इहा । ईश्या । पष्ठिम्ह
 स्नानैगुतोवस्हरश्नी । औश्चोयि । इहा । ईश्या । वृ
 क्षन्नपक्तन्धूनवद्रणारश्था । औश्चोयि । इहा । ईश्या ।
 यारश्ध औश्चोवा ॥(२) औश्चोहायि । मश्चोहायि । मे
 अस्ववृपनामपूरश्षायि । औश्हायि । इहा । ईश्या ।
 माश्वत्विवापृशनेवावधरश्त्रायि । औश्हायि । इहा ।
 ईश्या । अस्वापयन्निगुतस्त्रेद्यारश्चा । औश्चोयि ।

३२ ५ २ १२ २ २ २ ११ २
इहा । इ^३श्या । अपामित्रा^५अपाचितो^२अचा^२श्रयिताः ।

५ २ ३२ १ ३ ५ २ २
श्रीश्चोयि । इहा । इ^३२ । या २३४ । श्रीहोवा ।

२ २ ३ २
ए३ । दौद्वि^२हो^३१(३) ॥ १० * ॥ [१]

१२ २ ३ २ २ ३ २
॥ इहवदासिष्ठम् ॥ श्रीहोवा^३हा^३श्चोयि । इहा ।

१२ २ ३ २ ३ ४ ५ २ २ १ २
अयापवा । पवस्वै । नावसूना । मा^५श्चत्व^२आयि । दो

१ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २ २ ३ ४
श्सर । सिप्रधन्वा । ब्रध्नश्चिद्या । म्या^३इवा । तीनजू

५ २ १ २ २ ३ ४ ५
तोम् । पुरुमेधाः । चित्तक । वा^३श्चश्चि । ना^३श्रा^५

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २
न्वा^३इपूर्इत् ॥ (१) उतनए । ना^३इपव । यापवस्वा । अ

१ २ ३ ४ ५ २ १
धिश्चुतायि । अवायि । यस्यतायिर्थायि । षष्ठि^५श्चहा ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ १ २ ३ ४ ५
स्वा^३श्नैगु । तोवेसूनी । वृत्तन्नपा । कधून । वा^३श्चश्चत् ।

२ ३ ४ ५ २ १ २ ३ ४ ५ २ ३
रा^३श्रा^५पुया^३इपूर्इ ॥ (२) म^३हो^३मे^३आ । म्या^३इवृष । नाम

४ ५ २ १ २ ३ ४ ५ २
श्रूषायि । मा^५श्चत्व^२ेवा । पु^३शने । वा^३वध^५त्रायि । अ

^{१२}स्वापयात् । ^{२१}निगुतः । ^{२३४ ५}सो ह्यच्चा । ^{१२२२३ १ १}श्रीहीवाच्चाइहोयि ।
^{२२}इहा । ^{१२}अपमित्रात् । ^{२१२}अपावि । ^२ताइ४३ । ^{१ ४}आइचा
 प्रयिताईपुइः ३) ॥ १० * ॥ [२]

^{१ २ १ १}॥ वार्त्तुरम् ॥ ^{२२ २}अथापवावा ^१पावस्येना । ^{१ २ १}वमूरइ
^२नी । ^{१२}माश्वत्वइन्दोपरमि । ^{२ १}प्रधाइइन्वा । ^{१ २ १}ब्रधश्च्य
^२स्य । ^१वा । ^{२ ३ ३ ३}तानाज्इइतीम् । ^१पुह । ^{१ १}मायि । ^{२ १}धाश्चि
^१त्ताक्काइइ । ^३वारइयिताइ । ^५राइइप्रधोइइहायि ॥ ११ उत
^{१ २}नअोवा । ^{१ २ २}नापवया । ^{१ २}पवारइस्वा । ^{१ २ २}अधिश्रुतेश्रवायि
^{२ १}य । ^२स्यताइइयिर्थायि । ^{१ २ २ २ २ २ २}पष्ट्मइइस्त्राने । ^२गू । ^२तोवा
^{३ ५}मूरइइनी । ^१वृत्ताम् । ^{२ २}ना । ^{१ ४}पाक्कन्धनाइइ । ^{१ ४}वारइइद्रा
^{२ ५}इ । ^५णाइइप्रयोइइहायि ॥ २) ^{२ २ २ २ २ १ २ २}महोमअोवा । ^{२ २}स्यावृपना ।
^{१ २}मगूरइइपायि । ^{१ २ २ २ २ २ २}माश्वत्ववापृइनेवा । ^{१ २}वधाइइत्त्रायि ।

* के० गो० २ प्र० २ अ० १० भा० ।

^{१ २ ३} अस्वापयन्निगतः । ^१ स्म । ^{१ ३ ५} हायारश्चा । ^१ अपा । ^१ मा
^{१ १} यि । ^{१ ४} चा^१अपाचारयि । ^{१ ४} तो^१श्चा^१ । ^१ चा^१श्च^१यितो
^५ इहायि(३) ॥ १* ॥ [३] २१

इति मासवेदार्षप्रकाशे उत्तरार्द्यस्य सप्तमध्याध्यायस्य

पष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

अथ सप्तम-खण्डे—

प्रथमल्लेखः, प्रथमा ।

^{२ ३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ ८} अग्रे त्वन्नो अन्तमउतत्राताशिवो भवो वरूथ्यः ॥ १ ॥ ३

हे “अग्ने !” “वरूथ्यः” वरणीयः सम्भजनीयः । यदा, वरूथ्यैः
 परिधिभिर्द्वैतः त्वं “नः” अस्माकम् “अन्तमः” अन्तिकतमः “भवः”
 भव । “उत” अपिच “त्राता” रक्षकः “शिवः” सुखकरश्च भव ॥
 “भवः”-“भव”-इति पाठौ ॥ १ ॥ • • •

* क० गा० २३ प्र० २ ख० १ सा० ।

। ‘यज्ञायज्ञियमन्विष्टो भवाम’—इति वि० ।

† क० आ० ५, २, २, २ (२ भा० पृष्ठ ४) = ख० व० ४, १, १६, १ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वसुरग्निरवसुश्रवाअच्छानत्तिद्युमत्तमोरबिन्दाः ॥ २* ॥

“वसुः” वासकः “अग्निः” सर्वेषामग्रणीः “वसुश्रवाः” व्याप्तान्तस्त्वं† “अच्छ” आभिमुख्येन “नत्ति” अस्मान् व्याप्नुहि । “द्युमत्तमः” अतिशयेन दोषिमान् त्वं “रधि” पश्वादि-लक्षणं धनं “दाः” अस्मभ्यं देहि ‡ ॥

“द्युमत्तमः”-“द्युमत्तमम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २
तन्वाशोचिष्ठदीदिवःसुम्नायनूनमीमहेसखिभ्यः ॥३॥ ३२

हे “शोचिष्ठ” अतिशयेन शोचिष्मन् ! “दीदिव” स्वतेजोभिर्दीप्तान्ने ! “त” “त्वा” त्वां “सुम्नाय” सुखाय [सुन्नमिति सुखनामैतत् (निव० ३, ६, १७)] तदर्थं “सखिभ्यः” समानख्यातिभ्यः पुत्रेभ्यः § सुखार्थञ्च “नूनम्” “इमहे” याचामहे ॥ ३ ॥ २२

* ऋ० वे० ४, १, १६० २ ।

† ‘वसुश्रवाः—अस्मन् धनेन च सम्पन्नः’—इति वि० ।

‡ ‘रधिन्दाः—रधिं धनं ददातीति रधिन्दाः,’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ४, १, १६, ४ ।

§ ‘सखिभ्यः—ऋत्विगभ्यः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ १ २ ३क १२ ३१ २ ३१२ १२ ३१ ९
यज्ञञ्चनस्तन्वञ्चप्रजाञ्चादित्यैरिन्द्रःसहस्रीषधातु ॥२*॥

“नः” अस्माकं “यज्ञ” ज्योतिष्टोमादिकञ्च यागं “तन्व”
शरीरञ्च “प्रजां” पुत्रादिकाञ्च “आदित्यैः” अदिति-पुत्रैः अन्यै-
र्देवैः सह वर्त्तमानः “इन्द्रः” “स्रीषधातु” साधयतु ॥

“सहस्रीषधातु”-“सहस्रीकृपानि”—इति पाठौ ॥ २ ।

अथ तृतीया ।

३ १३ १ १ १ ३१ २ ३१ २ ३१ २
आदित्यैरिन्द्रःसगणोमरुद्भिरस्मभ्यभेषजाकरत् ॥३†॥२३

“आदित्यैः” अदिति-पुत्रैः मित्रादिभिः “मरुद्भिः” च
“सगणः” गण-सहितः “इन्द्रः” “अस्माकम्” अस्मभ्यम् “भेष-
जानि” ओषधानि “करत्” करोतु ॥

“भेषजाकरत्”-“भूत्ववितातनूनाम्”—इति पाठौ ॥३॥२३

* ऋ० वे० ८, ८, १५, २ ।

† ऋ० वे० ८, ८, १५, ३ ।

अथैकगर्गात्मकं सूक्तं प्रवोर्चीपेति, चतुरक्षरात्मिका*

काचिद्विद्यस्यूपा ; यथा बह्वृचानां

“भद्रन्नोअपिवातयमनः”—इत्येक

एव पाद् ऋगात्मकश्च

तद्वत् † ॥

१ २
प्रवोर्चीप ॥ १ ॥ २४

हे ऋत्विग्यजमानाः ! “वः” यूयम् “उप” समीपे “प्राञ्च”
प्रकर्षणेन्द्रं पूजयत ॥ १ ॥ २४

२ १ २ ०
॥ उद्गंशपुत्रम् ॥ प्रवाः । आयिन्द्रायवृत्रहान्तमा
२ १ २ २ २ १ १ १
२३या । वायिप्रायगःथङ्गाश्याःता । याञ्जुजौवाः ।
२ १ २ १
उप । षाऽरतोऽऽपुहायि ॥(१) अर्चा । ताअर्कम्मरु

* वस्तुतस्तु, “प्रवोर्चीप”—इति मेषा चतुरक्षरात्मिका ऋक् प्रत्युत इन्द्रश्चाश्चि-
न्नुतायाः “प्रवइन्द्रायवृत्रहान्तमाय (५, १, १० । १भा० ८२५४०)” —इत्यस्याः प्रतीकं
“प्रवः”—इति, किञ्च “अर्चन्त्यर्कंअथतःस्वर्का (५, ०, १, २ । १भा० ८२४४०)” —इत्यस्याः
प्रतीकम् “अर्चं”—इति, तथैव “उपप्रक्षेसभूमतिक्षिपलः (५, १, १, ८ । १भा०
८२३४०)” —इत्यस्याः प्रतीकम् “उप”—इति, एवमेव सम्पन्नं “प्रवोर्चीप”
—इति, ऊरुगान-द्वितीयप्रपाठकौन्निममुद्गंश पुत्रज्ञान (१००प्र०) सामेवाद बह्वृचान
मन्यथा तस्य मूलोभूत-द्विषस्यालाभ एव सर्वथा स्यात् । अन्यथाप्यदर्शनात् ।

† ‘उद्गंशपुत्रोऽच्छावाकसाम । “प्रवइन्द्राय”—“अर्चन्त्यर्कं”—“उपप्रक्षे”—
एषलृचश्चन्द्रसिका-भाष्ये उक्तार्थः—इति वि० ।

ताःसुवार३र्काः । आस्तोभतिश्रुतो१यू३वा । सआ३उ
 वा३ । उप् । आऽ२यिन्द्रो३पु३हायि ॥(२) उपा । प्रा
 क्षेमधुमतायि३क्षिया २३न्ताः । पूष्ये मरु३यिन्धा१इ३म्मा३क्षा
 यि । तआ ३ उवा ३ । उप् । आऽ२ यिन्द्रो ३ पु
 क्षायि(३) ॥ १८ * ॥ ११ ॥ २४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तमस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः ११ ॥ ७ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ७ ॥

॥ इति चतुर्थस्याह्नः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्तक-श्रीवीर-

बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्य्येण

विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तरायन्ये सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

* क० गा० १प्र० २ख० १८सा० ।

† 'षष्ठमहः समाप्तः । षष्ठ्यात्तच्छः समाप्तः'—इति वि० ।

‡ 'इति चतुर्थप्रपाठकस्य प्रथमाह्नः'—इति वि० पदकारादिमूलप्रत्यसम्मतस्य ।

यस्य निःश्वसितं वेदा गो वेदेभ्याऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे दिव्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ८ ॥

॥ अथाष्टमाध्यायआरभ्यते * ॥

तत्र,

प्रकाव्यमिति प्रथमे खण्डे—

द्वादशर्चैः[†] प्रथमे सूक्ते—

प्रथमा ।

१ २२३१२ ३२
प्रकाव्यमुशनेवब्रुवानो

३२३१३ १२
देवोदेवानाञ्जनिमाविवक्ति ।

१२ ११२ २२
मद्दिव्रतःशुचिवन्धुःपावकः

३१२३२ ३२२८३१२
पदावराहोअभ्येतिरेभन् ॥ १ ॥

“उशनेव” एतन्नामक ऋषिरिव “काव्यं” कवि-कर्म स्तोत्रं
“ब्रुवाणः” उच्चारयन् “देवः” स्तोता “देवानाम्” इन्द्रादीनां
“जनिमा” जन्मानि “प्र विवक्ति” प्रकर्षेण ब्रवीति [वच परि-

० ‘इदानीं इन्द्रोमां वारयः । ते च त्रयः ब्यूढच्छन्दस्कातुष्टुमः प्रतिपदो भवन्ति
विष्टुमां लोकजगत्यः जगतीनां गायत्र्याः । ब्राह्मणेन ऋषय उक्ताः’—इति वि० ।

† ‘प्रकाव्यमुशनेव ब्रुवाण इति द्वादशर्चाभवति । चतुर्विंशत्सौमिकर्चैः दमहः’
—इति वि० । द्वादशर्चाः षण्डइति यावत् ।

‡ इ० षा० १, १, ४, २ (१ भा० १०८४०) = सू० वे० ७, ४, १२, २ ।

भाषणे (अदा० प०) व्यत्ययेन विकरणस्य झः (३, १, ३८),
 “बहुलञ्छन्दसि (७, ४, ७८)”—इत्यभ्यामस्येत्वम्], “महि-
 व्रतः” प्रभूतकर्मा, “शुचिबन्धुः” [वध्नन्ति शत्रूनिति बन्धूनि
 तेजांसि बलानि वा] दीप्ततेजस्कः, “पावकः” पापानां शोधकः,
 “वराहः” वरश्च तदहश्च वराहः [“राजाहः सखिभ्यष्टच्
 (५, ४, ८१)”—इति टच् समासान्तः ; तस्मिन्नहनि अभिषूय-
 माणत्वेन तद्दान् ; अर्ग आदित्वान्त्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७)]
 तादृशः सोमः “रेभन्” रेभनं शब्दं कुर्वन्, “पदा” पदानि
 पात्राणि “अभ्येति” अभिगच्छति ; यद्वा, यथा कश्चन वराहः
 पदा पादेन भूमिं विक्रममाणः शब्दं करोति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३

प्रद्वत्सासस्तृपलाः वग्मुमच्छाः

२३ ३ १ २

मादस्तं वृषगणा अयासुः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २

अङ्गोषिणः स्यवमानसखायो

३ १ २ ३ १ २ २ ३ २

दुर्मर्षवाणमप्रवदन्ति साकम् ॥ २ § ॥

● “तृपलं”—इति

† “मन्युम्”—इति

‡ “आङ्गोष्य”—इति

¶ “साकं प्रवदन्ति वाणम्”—इति च

§ सू० वे० ७, ४, १३, ३ ।

शब्द-पाठाः ।

“हंसासः” शत्रुभिर्हन्यमाना हंसाइव आचरन्ती वा*
 “वृषगणाः” एतन्नामका ऋषयः† “अमात्” शत्रूणां बलात्
 त्रासिताः सन्तः “तृपला” तृपलं [सुपां सुलुगिति सोराकारा-
 देशः (७, १, ३६) । तृपल-शब्दः क्षिप्र-वाची, तदुक्तं यास्केन
 —“तृपप्रहारी क्षिप्रप्रहारी (निरु० नै० ५, १२)”—इति]
 क्षिप्रं प्रहारिणः‡ “वग्नुम्” अभिषव-शब्दम्¶ “अच्छ” अभि-
 लक्ष्य§ “अस्त” यज्ञगृहं “प्रायासुः” प्रायामिषुः प्रगच्छन्ति ।
 ततः “सखायः” स्तुत्य-स्तोत्रत्व-लक्षणैः सम्बन्धेन सखिभूताः
 स्तोतारः “अङ्गोषिणं” सर्वैरभिगन्तव्यं॥ [यदा, अङ्गोषिणं
 स्तोत्रार्हं], “दुर्म्हेष” शत्रुभिः दुर्धरं दुःसहम् ; एवंविधं
 “पवमानं” सोमम् उद्दिश्य “वाणं” वायुविशिषं** “साकं” सहैव
 “प्र वदन्ति” प्रवादयन्ति तदुपलक्षितं गानं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

* ‘हंसासः—आदित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

† ‘वृषगणाः—मेत्तारः मङ्गलाः’—इति वि० ।

‡ तृपला—लोक-वयस्य पालकाः—इति वि० । “योभो वेन्दी वा”—इति
 निरु० नै० ५, १२ ।

¶ ‘वग्नु’—बलम्—इति वि० ।

§ ‘अच्छ’—आप्तम्—इति वि० ।

॥ ‘अङ्गोषिणम्—उप दाने दीप्तौ च * * * दीप्तं सोमं’—इति वि० ।

** ‘वाणं—वादित्र-विशिषम्, यथा वाणस्य शततन्त्रौकस्य जायते शब्दः तद्वत्
 सोमस्य जायमानस्य महान् शब्दः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ २ ० १ २ ३ ३
सयोजन*उरुगायस्यजूतिं

१ १ २ ३ १ २ २
वृथाक्रीडन्तम्मिमतेनगावः ।

१ १ २ ३ १ २ ३
परीणसङ्कणुतेतिगमशृङ्गो

१ ३ २ २ १ ३ ३ १ २ २ २
दिवाहरिर्दृष्टेनक्तमृजः ॥ ३ ५ ॥

“सः” सोमः “उरुगायस्य” बहुभिः स्तुल्यस्य आत्मनः‡
“जूतिं” गतिं॥ “योजते” युनक्ति अन्तरिक्षे प्रेरयति । “वृथा
क्रीडन्तम्” अनायासेन विहरन्तं गच्छन्तं सोमं “गावः” अन्यो
गन्तारः “न मिमते” न परिच्छिदन्ति मातुं न शक्नुवन्तोत्यर्थः ।
किञ्च “तिग्मशृङ्गः” [शृण्वन्ति हिंसन्ति तमांसीति शृङ्गाणि
तेजांसि] तोक्ष्यन्तेजस्तः “परीणसं” [बहुनामैतत् (निघ० ३,
१, ७) बहुविधं तेजः‡ “सङ्कणुते” करोतु अन्तरिक्षे वर्त्तमानो
यः सोमः “दिवा” अहनि “हरिः” हरितवर्णः “दृष्टे” दृश्यते

* “संरक्षत” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ७, ४, १२, ३ ।

‡ “उरुगायस्य—बहुविधस्य गानस्य”— इति व० ।

॥ “जूतिं—प्रतिशब्दम्”— इति वि० ।

§ “परीणसं—परि समन्ताद् गावो नीयन्ते परीणसः, तम्”— इति वि० ।

न प्रकाशत इत्यर्थः, “नक्त” रात्रौ तु “ऋजः” ऋजुगामी*
विश्वष्टः प्रकाशयुक्तो दृश्यते† ॥ [दृश्ये—दृशेः कर्मणि लिटि
रूपम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२ ३ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ १ १ १
प्रस्नानासोरथाइवार्वन्तो नश्रवस्यवः ।

१ २ ३ १ २
सोमासोराये अक्रमुः ॥ ४ ३ ॥

“स्नानासः” अभिषव-वेलाया सुपरवेषुणा शब्दं कुर्वन्तः
“सोमासः” सोमाः “रथा इव” यथा शब्दं कुर्वन्तो रथाः तथा,
“श्रवन्तो न” यथा शब्दं कुर्वन्तो अश्वाः तथा, “श्रवस्यवः”
शत्रुभ्यः सकाशाद्ब्रमिच्छन्तो “राये” यजमानानां धनाय
“प्राक्रमुः” प्रगच्छन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ ३ ३ १ २ ३ १ २ १ २
द्विन्वानासोरथाइवदधन्विरेगभस्योः ।

१ २ ३ १ २
भरासःकारिणामिव ॥ ५ १ ॥

* ‘ऋजः—ऋ गतौ नक्तञ्चो भवति’—इति वि० ।

† ‘एतदुक्तं भवति—दिवामभिषक्तः सोमो रात्रिपर्यायेषु पुनर्निषिष्यते, योऽभिषवं करोति तस्याद्यं दोषः सम्पद्यते’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २५ ।

॥ शूपस्य गर्भा उपरवा उच्यन्ते । तद्विधायकश्चेत् कात्यायन-सूत्रम्—“द्वि-
कस्नानसोऽधः प्रसंगं खनत्युपरवानाद्यादि करोत्यवटवदिति (८, ४, १५)” । यथा
शूपस्यावटः क्रियते तथात्राप्युपरवानामकांस्तुरो गर्भानभिस्त्रीकार मारभ्य परिच्छेदन
पूर्वकं कुर्वादिति च तदर्थः । १ ऋ० वे० ६, ७, २५ ।

“रथाइव” युद्धदेशं प्रति यथा रथाः तथा* “हिन्वानासः”
यागदेशं प्रति गच्छन्तः† सोमाः ऋत्विजां “गभस्त्योः” बाह्वोः
“दधन्विरे” धीयन्ते । तत्र दृष्टान्तः—“भरासः” भराः “कारि-
णामिव”‡ यथा भारवाहानां बाह्वोर्धीयन्ते तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
राजानोनप्रशस्तिभिःसोमासो गोभिरञ्जते ।

३ २ ७ २ २ २ १ २
यज्ञोनसप्तधातृभिः ॥ ६ ॥

“सोमामः” सोमाः “प्रशस्तिभिः” प्रशस्ताभिः स्तुति-
रूपाभिः वाग्भिः “राजानो न” यथा राजानः§ “सप्तधातृभिः”॥
सप्त-होत्राभिः “यज्ञो न” यथा च यज्ञः तथा “गोभिः” गोवि-
कारैः पयोभिः “अञ्जते” अज्यते संस्क्रियत इति ॥ ६ ॥

* ‘रथाइव—गमन-स्वभावाः’—इति वि० ।

† ‘हिन्वानासः—पूषमानाः’—इति वि० ।

‡ ‘कारिणाम् इव—कारिणः रथ-वाहकाः अथवा भराः सन्नामाः सन्नाम-कारिणः’
—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ७, २४ ।

§ ‘राजानो न—न इत्युच्यते उपमाधीयः राजानं इव, राजानो यथा प्रशस्तिभिः
व्यज्यन्ते सेवन्ते तद्वत् सोमासः गोभिरिज्यते; उदकैः चोदयन्ती’—इति वि० ।

॥ ‘सप्तधातृभिः—सप्त षडकारिणो सप्त धातारः अथवा सप्त ऋत्विंसि सप्त
धातारः’—इति वि० ।

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
परिस्नानासइन्दवोमदायवर्हणागिरा ।

१ २ ३ १ २
मधोअर्षन्तिधारया ॥ ७ * ॥

“स्नानासः” सुवानाः अभिषूयमाणाः “इन्दवः” सीमाः
“वर्हणा” महत्या “गिरा” स्तुति-रूपया वाचा युक्ताः सन्तः
“मदाय” मदार्थं “मधोः” मधुर-रसस्य “धारया” “परि अर्षन्ति”
परितो गच्छन्ति ॥

“परिस्नानासः”—“परिसुवानासः”—इति पाठौ, “मधोः”
—“सुताः”—इति च ॥ ७ ॥

अथ अष्टमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आपानासोविवस्वतो जिन्वन्त उषसो भगम् ।

२ ३ २ ३ १ १
सूराअण्ववितन्वते ॥ ८ † ॥

“विवस्वतः” दीप्तिमतः इन्द्रस्य “आपानासः” आपानभूताः
“उषसः” “भगं” श्रेष्ठां “जिन्वन्तः” प्रेरयन्तः “सूराः” सरन्तः‡

* सू० व० ६, ७, ३४ ।

† सू० वे० ६, ७, ३८ ।

‡ ‘सूराः—सूर्यादेव दीप्तिमन्तः’—इति वि० ।

सोमाः “अथ वितन्वते”* अभिषववेलाया सुपरवेषु शब्दं कुर्वन्ति ॥

“जिन्वन्तः”-“जनम्”—इति पाठौ ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अपद्वारामतीनाम्प्रत्नाच्छण्वन्तिकारवः ।

१ ४ १ २ ३ १ २
वृष्णोहरसत्रायवः ॥ ९ ॥

“मतीनां कारवः” स्तुतीनां कर्त्तारः “प्रत्नाः” पुराणाः
“वृष्णः” सेचकस्य सोमस्य “हरसः”† आहर्त्तारः “त्रायवः”
मनुष्याः ऋत्विजः “द्वारा” यज्ञस्य द्वाराणि “अप ऋण्वन्ति”
विवृण्वन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी ।

३ १ २ ४ १ २ ३ १ २
समीचीनासत्राशतक्षीतानःसप्रजानयः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
पदमेकस्यपिप्रतः ॥ १० ॥

* “अथ वितन्वते—सूक्तं वितानं कुर्वन्ति”—इति शि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, ३५ ।

‡ “हरसः”—इति तु ऋत्विं दीयर्द्धः, सामवेदीयस्तु “हरसे”—इति, पद-ग्रन्थे
सथैव दशनात्, व्याख्यातश्च वमेव विवरणक्षतापि—“हरसे दौर्ज्ञे”—इति ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, ३५ ।

“समीचीनासः” समीचीनाः* “जानयः” जाति-सदृशाः
 “एकस्य” सोमस्य “पदं” स्थानं “पिप्रतः” पूरयन्तः “सप्त
 होतारः”† यज्ञे “आशत” व्याप्नुवन्ति ॥

“आशत”-“आसत”—इति पाठौ, ‘जानयः’-‘जामयः’
 —इति च ॥ १० ॥

अथैकादशी ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 नाभानाभिन्नआददेचक्षुषामूर्थ्यन्दृशे ।

१ १ २ २ ३ १ २
 कवेरपत्यमादुहे ॥ ११ ३ ॥

“नाभिं” यज्ञस्य नाभिभूतं सोमं “नः” अस्माकं “नाभा”
 नाभौ अहम् “आददे” सोमं पीत्वा नाभि-स्थाने करोमीत्यर्थः ।
 किमर्थम् ? “चक्षुषा” “सूर्ये” “दृशे” द्रष्टुम् । किञ्च, “कवेः”
 क्रान्त-कर्म्मणः सोमस्य “अपत्यम्” अंशम् “आ दुहे” आ
 पूरयामि ॥

“चक्षुषासूर्यन्दृशे”—“चक्षुषिसूर्येसचा”—इति पाठौ ॥ ११ ॥

* ‘समीचीनासः—समीचीन-गुणाः सोमाः’—इति वि० ।

† ‘होतारः—देवानामाक्रातारः । सप्त जानयः—सप्त जनाः, वषट्कारिणः—
 होता, निचावदणः, ब्राह्मणच्छंसी, प्रोता, नेष्टा, अष्टावाकः, आग्नीध्र इति’
 —इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १५ ।

¶ ‘कवेः अपत्यम् आदुहे—कविर्मेधावी ब्राह्मणः तस्यापत्यत्वं गच्छति सोमः, तेन
 निष्पादितत्वात् । आदुहे दुहने दद्यात्पविनात् सोमम्’—इति वि० ।

अथ हादशौ ।

^{३ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २}
अभिप्रियन्दिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहाहितम् ।

^{१ २ ३ १ २}
सूरःपश्यतिचक्षसा ॥ १२ * ॥ १

“सूरः” सुवीर्यः इन्द्रः “चक्षसा” चक्षुषा “दिवः” दीप्तस्य
आत्मनः “प्रियं पदम्” अध्वर्युभिः “गुहा” गुहायां हृदये “हितं”
निहितं पीतं सोमम्। “अभि पश्यति” ॥

“प्रियम्”-“प्रिया”—इति पाठोः ॥ १२ ॥

॥ पार्थम् ॥ ^{१ २ ३}ओश्चोश्चोयि । ^{२ १}प्रकावियाम् । ^{२ ५}उग्र
^{२ २ ४ ५}ने । ^{२ २ १ २}वब्रुवाणाः । ^{२ १}देवोदेवा । ^{२ ३ ४}नाश्चनि । ^{२ २ १}माविव
^५त्ती । ^{२ १}महिभ्रताः । ^{२ १}शुचिब । ^{२ ३ ४ ५}धूःपवाकाः । ^{२ २ १}पदावरा ।
^{२ १}होश्चभि । ^२आश्चश्चियि । ^{२ ४}तीश्चा ५ यिभा ६ ५ ईन् ॥ (१)
^{२ १ २}प्रक्षसासाः । ^{२ १ २}तपला । ^{२ ३ ४ ५}वग्नमच्छा । ^{२ २ १}अमादस्ताम् ।
^{२ १}वृषग । ^{२ ३ ४ ५}णात्रयासूः । ^{२ २ १}अङ्गोषिणाम् । ^{२ १ २}पवमा । नथ

* अ० वे० ६, ७, २४ ।

† ‘गुहायां द्रोणकलशे चितं सोमाख्यं पदम्’—इति वि० ।

‡ “चक्षसा”—“चक्षुषा”—इति च बोध्यम् ।

३४ ५ २१ १ १ २ २ ४
 सखायाः । दुर्मर्षवा । णाश्मप्रव । दाश्धश् । तीश्सा

२२ १ २ १ २ १ ४ ५
 पूकाईपुईम् ॥ (२) सयोजनायि । उरुगा । यस्यजूतीम् ।

२२ १ २ १ २ १ ४ ५ २ १
 वृथाक्रौडा । जाश्मिमि । तेनगावाः । परीणसाम् ।

२ १ २ २ ३ ४ ५ २ २ १ २ १
 क्णुते । तिग्मश्टङ्गाः । ओश्होश्होयि । दिवाचरा

२ १ २ २ १ ४
 यिः । ददृशे । नाश्धश् । त्ताश्माप्रर्त्राईपुईः (३) ॥ ५* ॥ [१]

२ २ २ १ २ १ २
 ॥ वाराहम् ॥ हाउहाउ । ऊप । प्रकावियाम ।

२ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २
 उशने । वत्रवाणाः । देवोदेवा । नाश्ञ्चनि । मा

२ ४ ५ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ २ २
 विवक्ती । महिन्नताः । शुचिबाश् । धूपवाकाः । पदा

२ १ २ २ ३ ४ ५
 वरा । होश् अभि । आश्धश् यि । तीश्रापुयिभाद्

२ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २
 ४ ईन ॥ (१) प्रहृसासाः । तुपला । वग्मच्छा । अ

१ २ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २
 मादस्ताम् । वृषग । णाअयाम् । अङ्गोषिणाम् ।

२ २ ३ ४ ५ २ १ २ ० १ २
 पवमा । नश्सखायाः । दुर्मर्षवा । णाश्प्रव । दा

३४३ । ती३साप्रका६प्रईम् ॥(२) सयोजतायि । उरु
 र २ ३ ४ ५ २ १ २ २ २ १ २ ३
 गा । यस्यजूतीम् । वृथाकीडा । ताश्मिम । तेन
 ४ ५ १ १ २ २ २ २ ३ ४ ५ २ २
 गादाः । परीणसाम् । कृणुते । तिगमश्टङ्गाः । द्वाउ
 र १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 द्वाउ । ऊप् । दिवाहरायिः । ददृशीना३४३ । क्ता
 ४
 शमाप्रर्जा६पु६ः(३) ॥ १८ ॥ [२]

॥ प्रवद्गार्गवम् ॥ प्रकावियाम् । उशनेवा । ब्रू
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 र्वाणाः । देवोदेवा । नाञ्जनिमा । वा रयिवक्तायि ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 महिब्रताः । शुचिवन्धुः । पा र्वाकाः । पदावरा ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 चोअभियायि । ती३रेभा३नाउ ॥(१) प्रदृसासाः ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 तृपलावा । श्रू रमच्छा । अमादस्ताम् । वृषगणाः ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 आ र्यासूः । अङ्गोषिणाम् । पवुमान्दाम् । सा रखा
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 याः । दुर्मर्षवा । णंप्रवदाः । ती३साका३माउ ॥(२)

* क० गा० १६प्र० १ मू० १६घा० ।

^{२ १} संयोजतायि । ^{२ १ २} उरुगाया । ^{१ २} स्यात्स्रजूतीम् । ^{१ २ १ २} वृथाक्रीडा ।
^{२ १} तन्मिमते । ^{१ २} नारगावाः । ^{२ २ १} परीणसाम् । ^{२ १ २} कृणुतेतायि ।
^१ ग्मात्स्रष्टगाः । ^{२ २ १} दिवाचरायिः । ^{२ १ २} दृष्टशेना । ^{१ २} क्तात्स्रमृञ्जा

११११
 ३१उ । वार३४५ः(३) ॥ ३ * ॥(३)

^{३ ५} ॥ कुत्ससारथीयम् ॥ ^{३ २} क्षी४वा । ^{४ ५} उद्भवा३ । ^{४ ५} क्षीवा ।
^{२ १ २ १} प्रकावियाम् । ^{१ १ २} उशने । ^{२ ३ ४ ५} वब्रुवाणाः । ^{२ २ १ २ २} देवोदेवा । ^२ ना
^१ श्चनि । ^{२ ३ ४ ५} माविवक्त्री । ^{० २ १} मद्दिब्रताः । ^{२ १} शुचिब । ^{२ ३} धूप
^{४ ५} बाकाः । ^{२ १ २ १} पदावरा । ^{२ १} क्षी४अभि । ^{२ ३ ४ ५} ऐतिरेभान् ॥(१) प्र
^{१ २ २ १} च्सासाः । ^{२ १ २} तृपला । ^{२ ३ ४ ५} वग्मच्छा । ^{२ १ २ २ १} अमादस्ताम् । ^{२ १} वृष
^{२ ३ ४ ५} ग । ^{२ १ २ १} णायआसूः । ^{२ १ २} अङ्गोषिणाम् । ^{२ ३ ४} पवमा । ^{२ ३ ४} न्सखा
^५ याः । ^{२ १ २ १} दुर्मर्षिवा । ^{२ १} णा३प्रव । ^{२ ३ ४ ५} दन्तिसाकाम् ॥(२) स
^{१ २ १} योजतायि । ^{२ १ २} उरुगा । ^{२ ३ ४ ५} यस्रजूतीम् । ^{२ १ २ २ १} वृथाक्रीडा । ^२ ता

१ १, २४ ५ २१२२१ २१२ २, २
 इम्मिम। तेनगावाः। परीणसाम्। कृणुते। तिग्म
 ४ ५ २१२२१ २१२ २२४ ५ ३
 शृङ्गाः। दिवाचरायिः। ददृशे। नक्तमृञ्जाः। हो४
 ५ ३ २ ४ ५ ५
 वा। उज्जवा३। होवा६चाउवा(३) ॥ ६ * ॥ [४] १

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य
 प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयखण्डे —

असृष्टमिति द्वादशर्षिणां प्रथमं सूक्तम् ;
 तत्र, प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 असृष्टमिन्दवःपथाधर्मन्नृतस्यसुश्रियः ।

३ १ २ ३ १ २
 विदानास्ययोजना ॥ १ † ॥

“असृष्ट” अनेन यजमानेन कृतान् “योजना” तद्देवता-
 योग्यान् सम्बन्धान् “विदानाः” जानन्तः “सुश्रियः” शोभन-
 श्रयणाः “असृष्टम्” हविर्दानात् सृज्यन्ते ॥

“योजना”-“योजनम्”—इति प्राठी ॥ १ * ॥

* ऊ० गा० १३प्र० २५० ६सा० ।

† ‘द्वितीयो द्वादशर्षिः’—इति वि० खण्डः-इति यावत् ।

‡ ऊ० वे० ६, ७, २८ ।

अथ द्वितीया ।

२४ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २ २ २

प्रधारामधोअग्रियोमह्वीरपोविगाहते ।

३ २ ३ २ २ १ २

हविर्हविःषुवन्द्यः ॥ २ १ ॥

“हविःषु” हविषां मध्ये “वन्द्यः” स्तुत्यः “हविः” हवि-
रात्मकः यः सोमः “मह्वीः” मह्वीः “अपः” वमतीवरौः “वि-
गाहते”, तस्य “मधोः” सोमस्य “अग्रियः” मुख्या धाराः प्रपत-
न्तीत्यर्थः ॥

“मधोः”--“मध्वः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ २ ३ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २

प्रयुजावाचोअग्रियोवृषोअचिक्रददने ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १

सद्भाभिसत्योअध्वरः ॥ ३ ३ ॥

“अग्रियः” हविषां मध्ये मुख्यः सोमः “युजाः” युक्ताः
“वाचः” प्रकरोतीत्यर्थः । एतदेव दर्शयति—“वृषः” ॥ कामानां
वर्षकः “सत्यः” सत्यभूतः “अध्वरः” हिंसा-वर्जितः सोमः

* “हविषु” —इति ख० ग० पु०-पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

॥ “वृषोअचिक्रदत्” —इति मूलस्य “वृषः”, “अचिक्रदत्” —इति छेदमण्डलस्य
आचष्टे सायणः, परमेष पदप्रत्ययविरुद्धः तत्र “वृषा”, “उ”, “अचिक्रदत्” —इति
छेद-दर्शनात्; अतएव विवरणकार आच—“वृषा सेक्ता, उ इति पदपूर्वाः”—इति ।

“सङ्ग” यञ्जगृहं “अभि” प्रति “वने” उदके अचिक्रदत् शब्दं
करोतीत्यर्थः ॥

“हृषीअचिक्रदत्”—“हृषावचक्रदत्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ ३ १८ १८ ३ २ ३ १ २ ३ १८ १८
परियत्काव्याकविर्नृम्णापुनानोअर्षति ।

१८ ० १ २
स्वर्वाजीसिषासति ॥ ४ * ॥

“कविः” क्रान्तकर्मा सोमः “नृम्णा” नृम्णानि बलानि†
“पुनानः” शोधयन् “काव्या” काव्यानि कवि-कर्माणि स्तोत्राणि
“यद्” यदा “परि अर्षति” परिगच्छति, तदा “स्वः” स्वर्गे
“वाजी” बलवान् अन्नवान्वेन्द्रः‡ “सिषासति” यागं प्रत्यागन्तुं
स्वकीयं बलं सञ्चकामिच्छति ॥

“पुनानः”—“वसानः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ २३ ३ २ ३ १ २
पवमानोअभिस्पृधेविशोराजेवसीदति ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
यदीमृएवन्तिवेधसः ॥ ५ † ॥

० ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

† ‘नृम्णा धनेन’—इति वि० ।

‡ ‘वाजी—वेगवान्, अथवा चरुपुरोडाशादि-स्रवणेनाग्निनाश्रवान् स्वर्गलोक’ •
पञ्चमानस्य साधयति’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, १८ ।

“यद्” यदा “ईम्” एनं० सोमं “वेधसः” कर्मणां कर्तारः ऋत्विजः† “ऋण्वन्ति” प्रेरयन्ति, तदा “पवमानः” चरन्नेष सोमः “स्यधः” स्यर्द्धमानान् याग-विघ्नकारिणः राक्षसादीन् “अभि सीदति” नाशयितुमभिगच्छति । तत्र दृष्टान्तः—“विशः राजा इव” यथा राजा विशः स्यर्द्धमानान् मनुष्यान् नाशयितुमभिगच्छति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ २

अव्यावारेपरिप्रियोहरिर्वनेषुसीदति ।

३ १ २ ३ २

रेभोवनुष्यतेमती ॥ ६ ॥

“हरिः” हरितवर्णः “प्रियः” देवानां प्रियतम एव सोमः “वनेषु” उदकेषु‡ सम्पृक्तः “अव्याः” अवेः “वारे” वाले “परि सीदति” किञ्च “रेभः” अभिषव-वेलायाम् उपरवेषु शब्दं कुर्वन् “मती” मत्या स्तुत्या॥ “वनुष्यते” सेव्यते ॥ ६ ॥

० ‘ईम्’—इति पदपूर्णाः—इति वि० ।

† ‘वेधसः’—इति मेधावि-नामसु निघण्टौ दृश्यते (३, १५)

‡ ‘अव्यो’—इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २८ ।

• § ‘वनेषु उदकेषु सीदति, अथवा वनेषु काष्ठमयेषु द्रीणकसुशेषेषु पक्षिमसादिषु सीदति’—इति वि० ।

॥ ‘मती’—बुद्ध्या ऋत्विज्यजनानाम्—इति वि० ।

अथ सप्तमी ।

१ ३ १२ २२ ३ १ २ १ १२ २२
 सवायुमिन्द्रमश्विनासाकम्पदेनगच्छति ।

२ ३ १ २ १ १ २
 रणायोअस्यधर्मणा* ॥ ७ † ॥

“यः” यजमानः “अस्य” सोमस्य “धर्मभिः”‡ कर्मभिः
 क्रयणाभिषवादिभिः “रण” ॥ रमते, “सः” यजमानः “वायुम्,”
 इ, न्द्रम्,” “अश्विना” अश्विनौ च “मदेन” “साक” सह
 “गच्छति” प्राप्नोति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 आमित्रेवरूपेभगेमधोःपवन्तऊर्मयः§ ।

३ १ २ ३ १ २
 विदानाअस्यशक्नभिः ॥ ८ ॥

* “धर्मभिः”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ७, २६ ।

‡ धर्मभिरिति ऋग्वेदीयपाठमत्रलम्बैवेदं प्रतीक-प्रकरणं व्याख्यानञ्च ; निवरण-
 छद्वाख्यातान्नु सामवेदीयम् तथाहि—“धर्मणा कर्मणा”—इति ।

॥ “रणः” दीर्घान्त्रुतिः “इचोऽनक्तिः (६, ३, १३५)”—इति तत्र दीर्घः ।

§ “मिवावरुणाभगंमध्यः”—इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २६ ।

येषां यजमानानां “मधोः” सोमस्य “जर्मयः” तरङ्गाः
 “मित्रावरुणा” * मित्रावरुणौ देवौ “भग” † भगास्य देवश्च
 प्रति “पवन्ते” चरन्ति, ते यजमानाः “अस्य” सोमस्य इदं
 सोमं “विदानाः” जानन्तः “शक्नभिः” सुखैः ‡ सङ्गच्छन्तइति
 शेषः ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ १ ३ १ १
 अस्मभ्यर्ोदसीरयिन्मध्वोवाजस्यसातये ।

२ ३ १ १ ३ १ २
 अवीवसूनि सञ्चितम् ॥ ६ १ ॥

हे “रोदमी” दावापृथिव्यौ ! युवां “मध्वः” देवानां माद-
 यितुः “वाजस्य” सोमात्मस्यात्रस्य “सातये” लाभाय §
 “अस्मभ्य” “रयिं” धनं “अवः” अन्नञ्च ॥ “वसूनि” वास-
 कान्यन्यान्यपि पश्वादीनि “सञ्चितं” सञ्चयन्तः ** प्रयच्छत-
 मित्यर्थः ॥ ६ ॥

* , † ऋग्वेदीयपाठाहुभारंशेदं प्रतीकप्रचणम् । विवरणकृता तु सुष्ठुपाते—
 ‘मित्रे, वरुणे, भगे-सप्तम्यकवचनं चतुर्थ्यैकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, मित्राय, वरुणाय,
 भगाय’—इति ।

‡ ‘शक्नभिः—शक्नैः कर्मभिः’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ७, ०६ । •

§ ‘सातये—दानार्थम्’—इति वि० ।

॥ अवः—अन्नं यत्रो बर्णं वा’—इति वि० ।

** ‘संचयतं—सम्यक् चयनम्’—इति वि० ।

अथ दशमी ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १
आतेदक्षम्मयोभुवंवन्हिमद्यावृणीमहे ।

२ ३ १ २ ३ १ २
पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ १० * ॥

हे सोम ! यशारी वयं “ते” तव स्वभूतं “दक्षं” बलम्
“अद्य”† अस्मिन् यागदिने “आ” आभिसुख्येन “वृणीमहे”
सम्भजामहे । कीदृशम् ? “मयोभुवं” सुखस्य भावकम् “वङ्गि”
धनादीनां प्रापकम् “पान्तं” शत्रुभ्यो रक्तकम् “पुरुस्पृहं”
बहुभिः स्पृहणीयं कामानाम् ॥ १० ॥

अथैकादशी ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ १ ३ १ २
आमन्द्रमावरेण्यमाविप्रमामनौषिणम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २
पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ ११ ‡ ॥

हे सोम ! “मन्द्र” मदकरं स्तुत्यं वा त्वाम् “आ वृणीमहे”
“वरेण्यं” सर्वैर्वरेणीयं सम्भजनौयञ्च ; किञ्च “विप्र” मेधाविनं
त्वां तथा “मनौषिण” मनसईषा मनीषा तद्वन्तं स्तुतिमन्तं
वा त्वामावृणीमहे [प्रत्येकं विशेषणापेक्षया आ-इत्युपसर्गः

* ङ० आ० ६, १, २, २ (२ भा० ५६ पृ०) = ऋ० वे० ७, २, ६, ३ ।

† मूले तु “निपातस्य च (६, २, १३६)” — इति दीर्घान्तः “अद्या” — इति ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ६, ४ ।

कृतः* ; किञ्च “पान्तं” सर्वेषां रक्षकम् “पुरुष्टहं” बहुभिः
स्पृहणीयं च त्वां सम्भजामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी ।

२ ३ १२ १२ १२ ३ १ २ ३ १

आरयिमासुचेतुनमासुक्रतीतनूष्या ।

२ २ १ २ ३ १ २

पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ १२ ॥ २ ॥

हे “सुक्रती” शोभन-प्रज्ञ सोम ! त्वदीयं “रयिं” धनम्
वयम् “आ”‡ वृणीमहे । किञ्च, “सु चेतुनम्” [चिती
सञ्ज्ञाने (स्वा० प०) भावे औणादिक उन प्रत्ययः]
सुज्ञानञ्च । किञ्च “तनूपु” अस्मत्पुत्रेषु च धनं सुज्ञानञ्च त्वम्
“आ” विधेहि यदा पुत्रार्थं वयमावृणीमहे । तथा “पान्तं”
सर्वस्य रक्षकं “पुरुष्टहं” बहुभिर्यष्टृभिः काम्यमानं त्वां सम्भजा-
महे ॥ १२ ॥ २ ॥

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* विवरणकारस्त्वन्यथैव याचष्टे—‘आमन्द्रम्—आनुपूर्व्येण मन्द्रं बलम्’—इति,
‘आवरेण्यम्—आभिमुष्येन वरेण्यं तत्’—इति, ‘आवप्रम—अतिशयेन विपश्चितम्’
—इत्यादि च ।

† ऋ० वे० ७, २, ६, ५ ।

‡ अवाप्यन्यथा व्याख्यातं विवरणकृता—‘आरयिम्—आभिमुष्येन धनवक्तम्’
—इत्यादि ।

¶ ‘उक्तं बहिष्यवमानम्’—इति वि ।

अथ तृतीय-खण्डे, *प्रथम-तृचे—

प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

मुद्धानन्दवो अरतिस्पृथिव्या

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

वैश्वानरमृतआजातमग्निम् ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

कविः सस्राजमतिथिञ्जनाना

३ २ ३ १ २ ३ २

मासन्नः पात्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ १ ॥

“मुद्धानं” गिरीभूतं, कस्य ? “द्विः” दुलोकस्य, “स्पृथिव्याः”
प्रथितायाः भूमिः “अरति” गन्तारम् [यद्वा, गन्तव्यं स्वामिनं],
“वैश्वानरं” विश्वेषां नराणां सन्वन्धिनम्, “ऋते” [ऋतमिति
सत्यस्य यज्ञस्य वा नाम (निघ० ३, १०, ६) । निमित्त-सप्तम्येषा
(२, ३, ३६ वा०)] ऋतनिमित्तम् “आ” आभिमुख्येन जातं सृष्ट्या-
दावृत्तं “कवि” क्रान्तदर्शिनं “सस्राजं” सम्यग्राजमानं
“जनानां” यजमानानाम् “अतिथिं” हविर्वहनाय सततं
गन्तारं [यद्वा, अतिथिवत् पूज्यम् “आसन्” आसनि [द्विती-
यार्थे सप्तमी (३, १, ८५), अग्नि-लक्षणेनास्येन हि देवा हवींषि
भुञ्जते] “नः” अस्माकं “पात्रं” पातारं रक्षकं वैश्वानरमग्निं

* ‘इदानीमाज्यानि’—इति वि० ।

† ऋ० आ० १, २, २, ५ (११ भा० २०४ पृ०) = य० वे० ७, २५ = ऋ० वे०
४, ५, ९, १ ।

“देवाः” स्तोतारः ऋत्विजः देवा एव वा “आ जनयन्त”
यज्ञाभिसुख्येन अजीजनन् अरख्योः सकाशात् उदपादयन् ॥

“आसन्नःपात्रम्”—“आसन्नापात्रम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६
त्वाविश्वे अमृतजायमानं

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
शिषुन्नदेवा अभिसन्नवन्ते ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
तवक्रतुभिरमृतत्वमायन्

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
वैश्वानरयत्पित्रोतदीदे ॥ २ * ॥

हे “अमृत” मरण-रहिताग्ने ! “विश्वे देवाः” स्तोतारः
“जायमानम्” अरख्योः सकाशात् उत्पद्यमानं त्वां “शिषुं न”
पुत्रमिव “अभि सं नवन्ते” अभिसंस्तुवन्ति [यद्वा, दीव्यन्तीति
देवा रश्मयः ते सर्वे जायमानं त्वामभिसन्नवन्ते अभिगच्छन्ति,
यथा पितरः पुत्रमभि गच्छन्ति], अपि च हे वैश्वानर अग्ने !
“यद्” यदा “पित्रोः” पालयित्रोः द्यावा-पृथिव्योर्मध्ये “अदीदेः”
दीप्यसे, तदानीं “तव” त्वदीयैः “क्रतुभिः” कर्मभिः ज्योतिष्टो-
मादिभिर्यागैः “अमृतत्वम्” देवत्वम् “आयन्” यजमानाः प्राप्नु-
वन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
नाभियंज्ञानां^१सदनं^२रयीणां^३

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
महामाहावमभिसन्नवन्त ।

३ ४ क ५ ६ ७ ८ ९
वैश्वानरं^४रथ्यमध्वराणां^५

६ ७ ८ ९ १० ११ १२
यज्ञस्य^६केतुञ्ज^७नयन्त^८देवाः ॥ ३ * ॥ ३

“नाभिं यज्ञानां”^१, “सदनं रयीणां”^२ धनानां स्थानमेक-
निलयं, “महा” महान्तम् “आहावम” आह्वयन्ते अस्मिन्नाहुतय
इत्याहावः तादृशं [यद्वा, ब्रह्म्युदक-धाराणामाहाव-स्थानीय मेव-
भूतम्] अग्निम् “अभि सं नवन्त” स्तोतारः सम्यक् स्तुवन्ति ।
तथा “वैश्वानरं” विशेषां नराणां सध्वन्धिनम् अध्वराणां
यज्ञानां “रथ्यं” रथिनं, यथा रथी स्व-रथं नयति तद्वन्नेतारं
रंहितारं गमयितारंः “यज्ञस्य” “केतु” प्रज्ञापकम्^६ एवं-
विधमग्निं “देवाः” स्तोतार ऋत्विजो देवा एव वाऽ “जन-
यन्त” जनयन्ति मयनेनात्पादयन्ति ॥ ३ ॥ ३

* ऋ० वे० ४, ५, ६, ७ ।

† ‘नाभिं यज्ञानां—प्रधानभूतं सदनम्’—इति वि० ।

‡ ‘रथ्यं—रथभूतं रंहणीयं वा’—इति वि० ।

¶ ‘केतुं—ध्वजम्’—इति वि० ।

§ ‘देवाः—दानवन्त ऋत्विजः’—इति वि० ।

अथ द्वितीय-लक्षे—

प्रथमा ।

१२ ३ १ ९ ३ १ २ ३ २ ९ १
प्रवोमित्राय गायतवरूणाय विपागिरा ।

१ २ ९ २ ३ २
महिच्चत्रावृतम्वृहत् ॥ १ * ॥

हे मदीया ऋत्विजः ! “वः” यूयमित्यर्थः । “मित्राय” “वरूणाय” “विपा” व्याप्तया “गिरा” स्तुत्या “गायत” स्तुतिं कुरुत [स्तुत्या स्तुतेत्येतत् पाकं पचतीतिवत्] । हे “महिच्चत्रौ” प्रभूत-बली युवाम् “ऋत” यज्ञं[†] “वृहत्” महत् अपि प्रशस्तं स्तुत्यर्थमागच्छतमिति शेषः [अथवा “महत्” प्रभूतम् “ऋत” स्तोत्रं शृणुतमिति शेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ९ २ ९ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २
सम्राजाया घृतयोनीमित्रश्चोभावरूणश्च ।

३ २ ३ १ ९ ३ २
देवादेवेषु प्रशस्ता ॥ २ † ॥

“या” यो “मित्रश्च” “वरूणश्च” [परस्परपेक्षया च-शब्दः]
“उभा” उभौ “सम्राजा” सम्राजानौ सर्वस्य स्वामिनौ “घृतयोनी”

* ऋ० वे० ४, ४, ६, १ ।

† ‘ऋत मत्यम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ४, ६, १ ।

उदकस्योत्सादकौ “देवा” द्योतमानौ “दिवेषु” मध्ये “प्रशस्ता”
प्रकर्षेण स्तुत्यौ तौ स्तुत्या गायतेति पूर्वत्रान्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
तानःशक्तम्यार्थिवस्यमहोरायोदिव्यस्य ।

१ २ ३ २ १ २
महिवाङ्मन्त्रन्देवेषु ॥ ३ * ॥ ४

“ता” तौ देवौ “नः” अस्मदर्थं “पार्श्वस्य” पृथिवी-सम्ब-
द्धस्य “दिव्यस्य” दिविभवस्य च “महः” महतः “रायः” धनस्य
“शक्त” समर्थम्, भवतं दातुमिति शेषः । हे देवौ ! “वां”
युवयोः “महि” महत् पूज्यं “चत्र” बलं देवेषु प्रसिद्धं, स्तुम
इति शेषः ॥ ३ ॥ ४

अथ तृतीय-तृचे—

प्रथमा ॥

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रायाहिचित्रभानोसुताइमेत्वायवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
अणवीभिस्तनापूतासः ॥ १ † ॥

“चित्रभानो” हे विचित्र-दीप्तौ “इन्द्रा” अस्मिन् कर्मणि
“आयाहि” आगच्छ । “सुताः” अभिषुताः “इमे” सोमाः

* अथैव पुनः ६, ३, ११, १=१० वे० ४, ४, ६, ९ ।

† य० वे० २१, २=१० वे० १, १, ५, ४ १

“त्वायवः” त्वां कामयमाना वर्त्तन्ते । “अग्नीभिः” * [अङ्गुलि-
नामैतत् (निघ० २, ५, २)] ऋत्विजा मङ्गुलिभिः सुता
इत्यन्वयः । किञ्च, ते सोमाः “तना” नित्यं “पूतासः” शुद्धाः
ऊर्णा-पवित्रे ण शोधितत्वात् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३२ ३१२ २२ ३१२

इन्द्रायाह्विधियेपिनोविप्रजूतःसुतावतः ।

२३१२ ३१२

उपब्रह्माणिवाघतः ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” त्वम् “आयाहि” अस्मिन् कर्मणि आगच्छ ।
किमर्थम् ? “वाघतः” [ऋत्विङ्नामैतत् (निघ० ३, १८, ३)]
ऋत्विजः “ब्रह्माणि” वेद-रूपानि स्तोत्राणि “उप” एतम् ।
कीदृशस्त्वम् ? “धिया” अस्मदोयया प्रज्ञया “इधितः” प्राप्तः,
अस्मद्भक्त्या प्रेरित इत्यर्थः । “विप्रजूतः” यथा यजमान-भक्त्या
प्रेरितः तथान्यैरपि विप्रैः मेधाविभिः ऋत्विग्भिः प्रेरितः !
कीदृशस्य ? “वाघतः ?” “सुतावतः” अभिषुत-सोम युक्तस्य ॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३१२ ३२ ३१२

इन्द्रायाह्वितूतुजानुपब्रह्माणिहरिवः ।

३१२ ३१२

सुतेदधिवनश्चनः ॥ ३ † ॥ ५

* ‘अयवोभिः—सूक्ताभिः वीधिभिः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, ५, ५ ।

‡ ऋ० वे० १, १, ५, ६ ।

[हरि-शब्दः इन्द्र-सम्बन्धिनो-रश्वयोर्नामर्धेयम् “हरी इन्द्रस्य, लोहितोऽग्नेः (नि० १, १५, १-२)”—इति तद्दीयाश्व-नामत्वेन पठितत्वात्] हे “हरिवः” अश्व-युक्तेन्द्र ! त्वं “ब्रह्माणि” आनेतुम् “आ याहि” । कीदृशस्त्वम् ? “तूतुजानः” त्वरमाणः । आगत्य च अस्मिन् “सुते” सोमाभिपव-युक्ते कर्मणि “नः” अस्मदीयं “चनः” [अन्न-नामैतत् (निरु० नै० ६, १६)] हविलक्षणमन्नं “दधिष्व” धारय स्वीकुर्वन्त्वियर्थः ॥ ३ ॥ ५

अथ चतुर्थं-तृचे—

प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४
तमीडिष्वथोअर्चिषावनाविश्वापरिष्वजत् ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २
कृष्णाकृष्णोतिजिह्वया ॥ १ * ॥

हे स्तोतः ! “तम्” अग्निम् “इडिष्व” स्तुहि, “यः” अग्निः “अर्चिषा” ज्वाला-रूपेण तेजसा “विश्वा” सर्वाणि “वना” वनान्तरखलानि “परिष्वजत्” परिष्वजति परितो वेष्टयति, यस्तानि वनानि “जिह्वया” ज्वालया दग्धा “कृष्णा” कृष्णवर्णानि “कृष्णोति”, तमीडिष्वेति सम्बन्धः ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ४, ८, २८, ५ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ १ १ २ ३ १ १
यद्ब्रह्माविवासति सुम्नमिन्द्रस्य मर्त्यः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
दुम्नाय सुतरा अपः ॥ २ * ॥

“यः” “मर्त्यः” मनुष्यः “इहे” दीप्ते अग्नी “सुम्न” सुख-
करं हविः “इन्द्रस्य” [चतुर्थर्थे षष्ठी (२, ३, ६२)] इन्द्राय
“आविवासति” परिचरति प्रयच्छति, तस्य मर्त्तस्य “सुम्नाय”
द्योतमानायान्नाय तदर्थं “सुतराः” सुखेन तरणीयाः “अपः”
उदकानि वृष्ट्यात्मकानि, इन्द्रः करत्विति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तानो वाजवतीरिष आशून् पिपृतमर्वतः ।

१ २ ३ २ ३ १ २
एन्द्रमग्निञ्च वोढवे ॥ ३ † ॥ ६

हे इन्द्राग्नी ! “ता” तौ युवां “वाजवतीः” अन्नवतीः “इषः”
इष्यमाणा “वृष्टीः” [यद्वा, वाजी बलं तद्वतीः इषः अन्नानि]
“आशून्” शीघ्रगान् “अर्वतः” अश्वांसु “नः” अस्मभ्यं “पिपृतम्

* ऋ० वे० ४, ८, २२, १ ।

† ऋ० वे० ४, ८, २२, १ ।

पूरयतम् प्रयच्छतम् । किमर्थम् ? “इन्द्रम्” “अग्निञ्च” “आ
वोढवे” आ समन्तात् वोढुं हविर्भिः प्रापयन्तु ॥ ३ ॥ ६

इति सामवेदाद्यप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः * ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे,† प्रथम-तृचे—

प्रथमा ।

१ ३ ७ २ ७ १ २ ३ १ ३
प्रोअयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिष्कृतं

३ २ ३ २ २ २ ३ १ २
सखासख्युर्नप्रमिनातिसङ्गिरम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
मर्यइवयुवतिभिःसमर्षति

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
सोमःकलशेप्रतयामनापथा ॥ १ ॥ ‡ ॥

“इन्दुः” सोमः “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” संस्कृतं स्थानमुदरं “प्रो
अयासीत्” प्रैव गच्छति ; गत्वा च “सखा” सखिभूतः “सख्युः”

* ‘सक्तं’ प्रातःसवनं चतुर्विंशत्यौमिकम्—इति वि० ।

† ‘इदानीं’ माध्यन्दिनं सवनम् । उषाधववृषारथेभिः सक्तानि-प्रष्टतीनि सामानि
ब्राह्मणेनोक्तादीनि, पुनानः सोमघायेति कण्व-रथन्त —।भूतानि सामानि बार्हस्प-
मानि—इति वि० ।

‡ ऋ० षा० ६, २, १, ४ (२भा० १७२पृ०) = ऋ० ष० ७, ३, ११, १ ।

इन्द्रस्य “सङ्गिरं” सम्यग् गिरणाधारभृतम् उदरं “न” “प्र
मिनाति” हिनस्ति, किञ्च “मर्यं इव युवतिभिः” मर्त्ती यथा
तरुणीभिः स्त्रीभिः सह सङ्गतो भवति तद्दयमपि सोमो युव-
तिभिर्मिश्रण-शीलादिभिर्वसतीवरौभिरद्भिः सह “समर्षते” सङ्ग-
च्छते अभिषव-काल-पश्चात् सोमः “शतयामना” अनेक-यामन-
सःधन-वित्तोपेतेन “पथा” मार्गेण दृशापवित्त-सम्बन्धिना
“कलशे” द्रोणकलशे गच्छतीति शेषः यद्वैकमेव वाक्यम्—यथा
मर्यां मर्त्तीं युवतिभिः सह सङ्गच्छते एवं कलशे शत-यामना
पथा सङ्गच्छते ॥

“शतयामना”—“शतयामना”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३ १९ ३१२ ३१९
प्रवोधियोमन्द्रयुवोविपन्युवः

३१२ ३१९
मनस्युवःसंवरणेष्वक्रमुः ।

२३ १ ३३ क १९ ३२ ३
हरिङ्गीडन्तमभ्यनूपतस्तुभो

२ ३२ ३ २३ १ ९
भिधेनवःपयसेदशिअयुः ॥ २ * ॥

हे सोमाः “वः”-युष्माकं “धियः” ध्यातारः† “मन्द्रयुवः”
मदकरं शब्दं कामयमानाः “पनस्युवः” स्तुतिं कामयमानाः

* ऋ० वे० ७, ३, १४, २ ।

† ‘धियः—वृद्धयः’—इति वि० ।

“विपन्यवः” [—स्तोत्र-नामैतत्*] स्तोतारः “संवरेषु” ढण-
कटा-वरणोपेतेषु याग-ग्रहेषु “प्राक्रमुः” प्रक्रमन्ते । तदेवाह—
“स्तुभः” स्तोतारः† “हरिं” हरितवर्णं “क्रीडन्तं” क्रीडन-शीलं
सोमम् “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति “धेनवः” अपि “पयसा”
स्वीयेन क्षीरेणैव “इत्” इमं सोमम् अभिलक्ष्य “अग्निश्रयुः”
अधिकं श्रेणन्ति ॥

“संवरणेषु”—“संवसनेषु”—इति पाठौ, “हरिङ्क्रीडन्तं”
—“सोमश्चनौषां”—इति च, “पयसेदग्निश्रयुः”—“पयसेममिश्रयुः”
—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
आनःसोमसंयतमिष्युषीमिष

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
मिन्दोपवस्वपवमानऊर्मिणा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
यानोदोदतेचिरहन्नसश्रुषी

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
क्षुमद्वाजवन्मधुमत्सुवीर्यम् ॥ ३ ॥ ७

* “विपन्यवः”—इति निखण्ड्यौ भेषावि-नामसु सप्तदशं पदम् (३, १५) ।

† ‘स्तुभः’—स्तोभवत्यः—इतिवि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ३, १५, २ ।

हे “इन्दे” दीप्त ! “सेम !” “पवमानः” त्वं “नः” अस्माकं
 “संयतं” सङ्गृहीतं “पिप्युषी” प्रवृद्धम्* “इषम्” अन्नम्
 “जर्मिणा” प्रवाह-रूपेण तदीयेन रसेन “पवस्व” प्रयच्छेत्यर्थः ।
 “या” इट् “नः” अस्माकम् “अहन्” अहनि अङ्गः “त्रिः”
 त्रिषु सवनेषु “असशुषी” अप्रतिबन्धो† “दीहते” । किम् ?
 “क्षुमत्” शब्दीपेतं सर्वत्र श्रूयमाणं “वाजवत्” बलवत् “मधुमत्
 माधुर्योपेतं “सुवीर्य” शोभन-सामर्थ्यं पुत्रं दीहते । ता मिषं
 पवस्वेति समन्वयः ॥

“जर्मिणा”-“अभिग्रयम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

२२ १२ १ १
 ॥ प्रवङ्गार्गवम् ॥ प्रोअयासायित् । इन्दुरिन्द्रा । स्या
 १ २ २ १ २ १ १
 रनिष्कृताम् । सखासख्युः । नप्रमिना । ता रयिस
 २ १ २ १ १
 ङ्गिराम् । मर्यु इवा । युवतिभायिः । सारमर्षतायि ।
 २२ १ २२ १ २ १ २ २
 सोमःकला । शेशतया । मारनापथाश्शु ॥(१) प्रवो
 १ २ १ १ २ १
 धियो । मन्द्रयुवो । वारयिपन्युवाः । पनस्युवाः ।
 २ १ २ १ २ १
 संवरणायि । पूरवकूमूः । हरिङ्गौडा । तमभ्यन् । षा

* ‘पिप्युषी’—‘पानिष्काम्’—इति वि० ।

† ‘असशुषी’—‘क्षुमत्’—इति वि० ।

१ २ १२ २१ १
रुतस्तुभाः । अभिधेना । वःपयसायित् । आरेशिश्र

२ १ २२ १२ २१ १२
यू३राउ ॥ (२) आनःसोमा । संयतम्यायि । प्यू३षीमि

२२ १ २१ १२ २२ २
षाम् । इन्दोपवा । स्वपवमा । ना३जर्मिणा । यानो

१२ २२ १ २ १२
दोहा । तेत्रिरहान् । आरेशश्रुषायि । क्षुमदाजाः ।

२ १ १२ २ १ ११११
वन्मधुमात् । सू३रवीरिया३माउ । वा३३३धु३ ॥ ७* ॥ [१]

१ २ २ ३
॥ कावम् ॥ प्रवो । अयामीदिन्दुरिन्द्रा । स्यनि

१ १२ २ १
ष्कार्त्ता३रम् । सखासख्युर्नप्रमिना । तिसङ्गायिरा३रम् ।

१ २ १ १ २ ४ ५
मर्यद्भवयवतिभायिः । समर्षाता३३यि । सोमा३ःकाला ।

२ १ १ २ ४ २ १
शेशताया३३ । माना३पाप्रथा३३ ॥ (१) प्रवोवा । धि

२ २ १ १ १ २
योमन्द्रयुवो । विपन्यूवा३ः । पनस्पुवःसंवरणायि । पु

१ १ २ २ १ १ १
वकामू३ः । हरिक्रीडन्तमभ्यनू । षतंस्त्वभा३३ः । आ

१ ४ ५ २ १ १ २ ४
भो३धेना । वःपयासा३३यित् । आशा३ यिथा ५ यू ६

^{१ २ १ २} ५ ई ॥ (२) ^{१ २ १} आनोवा । ^{१ २ १} सोमसंयतम्यायि । ^{१ २ १} प्युषीमायि
^{१ २} षा २म् । ^{२ २ १} इन्दोपवस्वपवमा । ^{१ २ २} नऊर्मायिणा २ । ^{१ २ २} यानो
^{२ २} ढोहतेत्रिरहान् । ^{२ १} असृपा २ ३यि । ^{१ २ ४ ५} चूमा ३ द्वाजा । ^२ व
^१ न्मधूमा २ ३त् । ^{१ २ ४} सूवा ३ यिरा ५ याथ ५ ६ म (३) ॥ १० * ॥ [२]

^{४ २ ३ ४ ५} ॥ लौशाद्यम् ॥ ^१ प्रोअयानीत् । ^१ इन्दुरिन्द्रा २ ३ ।
^{४ २ १ ५} स्या ३ निष्कृतम् । ^{३ २ ३ ५} सखासख्युः । ^१ नप्रमिना २ ३ । ^{४ २} ती ३ स
^{३ ५} ङ्गिरम् । ^{३ २ ३ ४} मर्या ३ इव । ^१ युवतिभा २ ३यिः । ^{४ २ ३ ५} सा ३ मर्षति ।
^{३ २ २ २ ५} सोमः कला । ^{१ २} शोशतया २ ३ । ^{२ ४} मना ३ पा ५ या ६ ५ ई ॥ (१)
^{३ ० २ ४ ५} प्रवोधियः । ^१ मद्रयुवो २ ३ । ^{४ २ ३ ५} वा ३ यि पन्सुवः । ^{३ २ ३ ५} पनस्युवः ।
^१ सुवरणा २ ३यि । ^{४ २ २ ५} पू ३ वक्रमुः । ^{३ २ ४ ५} हरिक्कीड । ^१ तमभ्यनू २ ३ ।
^{४ २ ३ ५} षा ३ तस्तुभः । ^{४ २ ३ ४ ५} अग्निधेना । ^१ वः पयसा २ ३यित् । ^२ अशा
^४ ३यिआ ५ यु ६ ५ ६ ६ ॥ (२) ^{४ २ ३ ४ ५} आनः सोम । ^१ संयतपा २ ३ यि ।

८अ०४ख०१सू०१,२,३] उत्तरार्द्धिकः ।

१३७

४ १२ ३५ ३ २२ ३५ १ ४ १२ ३
 षू३षीमिषम् । इन्दोपव । खपवमार३ । ना३जम्भि
 ५२ ३२ २२ ३२ ५ १२ ४ २ ५२ १ २ ५
 णा । यानोदोच्च । तेन्निरच्चा३३न् । आ३ससुषी । क्षुम
 ३२ ५ १ २ ४
 द्वाजा । वन्धुमा२३त् । सुवा३यिरा ५ या ६ ५
 ६ म् (३) ॥ ११ * ॥ [३]

॥ यज्ञसारथिम् ॥ ^{३२ २ ३} प्रोत्राया२३४मीत् । ^५ इन्दूरा२३
^५ ४यिन्द्रा । ^{१ २ १ २} स्थानिष्कृता३म् । ^१ होयि । ^{३ २ ३} सखासा२३४
^५ ख्यः । ^{१ ३} नप्रामी२३४ना । ^५ तायिसङ्गिरा३म् । ^{१ २ १ २} होयि ।
^{३ २ ३} मर्याई२३४वा । ^५ युवाती२३४भायिः । ^{१ २ १ २} सामर्षता३यि ।
^१ होयि । ^{३ २ ३} सोमाःका२३४ला । ^५ शिशोता२३४या । ^{१ २ २} माना
^{१ २} पथा३ । ^१ हो२३४५ई ॥ (१) ^{३ २ ३} प्रवोधो२३४यो । ^५ मन्द्रायू३
^५ ३४वो । ^{१ २ १ २} वायिपन्युवा३ः । ^१ होयि । ^{३ २ ३} पनास्यू२३४वाः ।
^{२ ३} संवारा२३४णायि । ^{१ २ १ २} ध्रुवक्रमू३ः । ^१ होयि । ^{३ २ ३} चरायिङ्गा

* ज० गा० ७प्र० २ख० ११सा० ।

^५ २३४यिडा । ^२ ^५ तमाभ्यार३४नू । ^{१ २ १ २} ^१ पातस्तुभाः । ^१ होयि ।
^{३ २} ^३ ^५ ^२ ^३ ^५ ^१ ^२ ^१ ^२
 अभायिधेर३४ना । वःपायार३४सायित् । आशिश्चयूः ।
^१ ^{३ २} ^५ ^१ ^३ ^५
 होर३४पुई ॥ (२) । आनाःसोर३४मा । संयातार३४म्पी ।
^{१ २ १ २} ^१ ^{३ २ १ २} ^५ ^२ ^३
 षूधीमिषाश्म् । होयि । इन्दोपार३४वा । स्वपावार३
^५ ^{१ २ १ २} ^१ ^{३ २ ३} ^५
 षमा । नाजर्म्निणाः । होयि । यानोदोर३४हा ।
^{३ २} ^५ ^{१ २ १ २} ^१ ^{३ २ ३}
 तेन्नोरार३४हान् । आसश्चषाश्चि । होयि । क्षुमाद्वा
^५ ^२ ^५ ^५ ^{१ २ १ २} ^१
 र३४जा । वन्माधूर३४मात् । सुवीरियाश्म् । हो २ ३
 ४५ई । डा (३) ॥ ५ ॥ [४]

^{३ २} ^२ ^१ ^{३ २} ^{१ २}
 ॥ वाराहम्* ॥ हाउहाउ । ऊप् । प्रोअयासायित् ।

^{१ १} ^{२ ३ ४} ^५ ^{२ १ २} ^{२ १}
 इन्दुरि । द्रस्यनिष्कृताम् । सखासख्यः । नप्रमि ।
^{१ २ ३ ४} ^५ ^{२ १} ^{२ १} ^{२ ३ ४} ^५
 नातिसङ्गिराम् । मर्याइवा । युवति । भिःसमर्षता
^{३ २ १} ^{३ २ १} ^{३ २ १} ^{३ २ ४}
 यि । सोमःकला । शेशत । या । मनाःपा५ या ६ ५

* क० गा० १० प्र० १ च्च० पूसा० ।

† "जगतीवाराहम्"—इति ख० पु० पाठः ।

६ ॥ (१) ^{२ १ २} प्रवोधियो । ^{२ १} मन्द्रयु । ^{२ २, ३ ४ ५} वोविपन्यवाः । ^{२ १} पनस्यु

वाः । ^{२ १} संवर । ^{२ २, ३ ४ ५} णेषुवक्रमूः । ^{२ १ २} हरिङ्गीडा । ^{२ १} तमभ्य ।

^{२ २ ३ ४ ५} नूषतस्तुभाः । ^{२ १ २} अभिधेना । ^{२ १} वःपय । ^{२ १} सेत् । ^{३ २} अशाश्चि

^४ आप्रयूद्प्रदः ॥ (२) ^{२ २ १ २} आनःसोमा । ^{२ १} संयतम् । ^{२ ३ ४ ५} पिप्युषी

^५ मिषाम् । ^{२ १ २} इन्दोपवा । ^{२ १} स्वपव । ^{२ २, ३ ४ ५} मानजर्मिणा । ^५ या

^{१ २ २} नोदोहा । ^{२ २ १} तेत्रिर । ^{२ २ ३ ४} चन्नसश्चुषायि । ^{२ २ २} हाउहाउ ।

^१ ऊप् । ^{२ १ २} क्षुमद्वाजा । ^{२ १} वन्मधु । ^२ मत् । ^{३ २ ४} सुवाश्रापुयाईप्र

ईम् (३) ॥ १५ * ॥ [५]

॥ अपामीवम् ॥ ^{२ २ १} प्रोत्रा । ^{२ २ २} यासीदिन्दुरिन्द्राश्स्याश्नि

^{३ ५} ष्कृतम् । ^{२ १} सखा । ^२ सख्यर्नप्रमिनाशीश्मङ्गिरम् । ^{४ २ ३ ५} म

^१ र्याः । ^२ इवयुवतिभाश्चिःमाश्मर्षति । ^{४ २ ३ ५} सोमाः । ^{२ २ १} कल

^२ शेशया । ^{३ २ ४} मनाश्पाप्रयाईप्रदः ॥ (१) ^{२ १} प्रवो । ^{२ २} धियोमन्द्र

^४ युवोश्वाश्चिपन्युवः । पना । स्युवःसंवरणाश्चिषूश्चक्रमुः ।
^{११} चरायिम् । ^{१२} क्रीडन्तमभ्यनूष्ठाश्तस्तुभः । ^४ अभायि । ^{११} धे
^{१२} नवःपयसेत् । ^{१२} अशाश्चिआपयूद्दपुद्दः ॥ (२) ^{१२} आनाः । ^{१२} सो
^४ मसंयतम्याश्चिप्यूष्ठी मिषम् इन्दो । ^{११} पवस्वपवमाश्ना
^{१२} श्कर्मिणा । ^{१२} यानो । ^{१२} दोहते । ^४ त्रिरहाश्नाश्चिषुषी ।
^{२१} क्षुमात् । ^{१२} वाजवन्धुमत् । ^{१२} सुवाश्चि यिरा पू या ई पू
ई म् (३) ॥ १८ * ॥ [६] ७

अथ नकिरिति प्रगाथरूपे द्वितीयसूक्तेः—

प्रथमा ।

^१ नकिष्टङ्गर्मणानशद्यश्चकारसदावृधम् ।
^१ इन्द्रत्रयज्ञैर्विश्वगूर्त्तमृभ्वसमधृष्टन्धृष्णुमोजसा ॥ १ ॥

* क० गा० २३प्र० २सू० १८सा० ।

† 'उक्ती माध्यन्दिमः पवमानः । वृद्धत्ष्टे वामदेव्यं क्षेत्रावचष्टं साम चमि
निधनं काण्वं प्रक्षुसाम वैशानसमच्छावाकसाम'—इति वि० ।

‡ क० आ० १, १, १ (१भा० ४०२३०) = च० वे० ६, ५, ८, १ ।

“तं” जनम् अन्यो मर्षको जनः “कर्मणा” हननादि-व्यापा-
रेण “नकिः नश्नु” नैव व्याप्नोति, “यः” “इन्द्रं चकार” इन्द्र
मेवानुकूलं यज्ञैः साधनैश्चकार । कौटुम्भ-मिन्द्रम् ? “सदावृधं”
सर्व्वदा वर्षिकं, “विश्वगूर्त” सर्व्वैस्तुल्यम्, “ऋभ्वसं” महान्तम्
“ओजसा” स्वीयेन बलेन “अधृष्ट” शत्रुभिरनभिभूतम् “धृष्णु”
शत्रुणामभिभवनशीलम् ॥

“धृष्णुओजसा”—“धृष्णुओजसम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २
अषाढग्रम्पृतनासुसासच्चिंयस्मिन्महीरुञ्जयः ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
सम्भेनवोजायमानेअनोनवुर्द्यावश्चामीरनोनवुः ॥ २ * ॥ ८

“अषाढम्” असोढम् “उग्रम्” उद्गूर्णबलं “पृतनासु” शत्रु-
सेनासु “सासच्चिंयस्मिन्” अमिभवितारमिन्द्रं च स्तौमीत्यर्थः, “यस्मिन्”
इन्द्रे “जायमाने” “महोः” महिभ्यः “उरुञ्जयः” बहु-वेगाः
“धेनवः” हविरादिना प्रोणयित्राः अजा गाव एव वाः “समनो-
नवुः” समस्तवन् । न केवलं धेनव एव अपि तु “द्यावः”
दुर्लीकाः “क्षामोः” पृथिव्यश्च वा समनोनवुः, तत्रत्याः सर्व्वे

* ऋ० वे० ६, ५, ८, ४ ।

† ‘सासच्चिंयस्मिन्’—साधन-स्वभावम्—इति वि० ।

‡ ‘धेनवः’—गावः, आपः आदित्यरश्मयो वा—इति वि० ।

¶ ‘क्षामोः’—दुर्लोकान् चेषणसमर्थाः आदित्य-रश्मयः—इति वि० ।

प्राणिनो नमन्त इत्यर्थः “त्रिवृतो लोकाः”—इति श्रुतेः बहु-
वचनम् ॥

“क्षामीः”—“क्षामः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ८

॥ वे खानसम् ॥ न किष्टाश्ङ्कर्मणान्मात् । यश्चाका

रा । सदावृधारश्म् । सदावृधाम् । इन्द्रान्नया । ज्ञे

विश्वग् । तमारिर्भवत्तारश्म् । तमृभवसाम् । अधार्ष्ट

न्धा । षण्माजमारश् । षण्मोजमाश् ४३ ॥ (१) अधृष्टाश्

न्धृष्णुमोजसा । अधार्ष्टन्धा । षण्मोजसारश् । षण्मो

जसा । अपाढम् । ग्रम्पृतना । सुसारसहारश्यिम् ।

सुसारसदीम् । यस्मायिन्महायिः । उरुजया २३ । उरु

जयाश् ४३ ॥ (२) यस्मिन्माश्हीरुज्रयाः । यस्मायिन्म

हायिः । उरुजयारश् । उरुज्रयाः । सन्धायिनवो ।

जायमाने । अनोरनवूरश् । अनोनवूः । द्यावाक्षामा

यिः । अनोनवूरः । अनोनवूरः । ओर ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ ८ * ॥ [१] ८

इति मामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम खण्डः, प्रथमं लघु—

प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सखायानिधीदतपुनानायप्रगायत ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
शिष्टान्यज्ञैःपरिभूषतश्रिये ॥ १ ॥

हे “सखायः” सखीभूताः स्तोतार ऋत्विजः ! “आ निधी-
दत” स्तुतुमुपविशत । अथ “पुनानाय” पूजमानाय सोमाय
“प्रगायत” प्रकर्षेण गायत तमभिष्टुत । ततः अभिष्टुतं सोमं
“यज्ञैः” यजमानोभवेः हविर्भिर्मिश्रयैश्च “श्रिये” शोभार्थं “परि-
भूषत” परितोऽलङ्कृत । तत्र दृष्टान्तः—“शिष्टं न” यथा
शिष्टं बालं पुत्रं पितर आभरणैरलङ्कुर्वन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

* उ० गा० ४प्र० १०६० ८सा० ।

† ‘उक्तानि षष्ठानि’—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमाभवेः यवमानः’—इति वि० ।

॥ क० आ० ६, २, ३, ३ (२भा० २०६४०) = ऋ० वे० ७, ५, ७, १ ।

अथ द्वितीया ।

१२ ३२७ ३ १ २ २ १ २ २ १ २
समीवत्सन्नमातृभिःसृजतागयसाधनम् ।

३ २ १ २ ३ १ २ २ २
देवाव्यांस्रस्मदमभिप्रिद्विश्वसम् ॥ २ * ॥

हे ऋत्विजः ! “गय-साधनं” गृहस्य साधनभूतम्† “ईम्”
एनं‡ सोमं “मातृभिः” मातृभूताभिः वसतीवरीभिः “संसृजत”
सन्निश्रयत, कथमिव ? “वत्सन्न” यथा वत्सं मातृभिः गोभिः
संयोजयन्ति तद्वत् । कीदृशम् ? “देवाव्यं” देवानां रक्षकं
“नदं” मदन-हेतुं “द्विगयसं” द्विगुण-वेगम् अतिशयित-बलं वा
यद्वा हयोर्लीकयोस्तत्र स्थिता देवमनुष्या इत्यर्थः, तेषां हविर्द्धन-
प्रदानेन प्रवर्द्धयितारं तं सोमम् “अभि” संसृजत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुनानादक्षसाधनंयथाशर्ह्यायवीतये ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यथामित्रायवरूणायशन्तमम् ॥ ३ ॥ ६

* ऋ० वे० ७, ५, ७, २ ।

† “गयः”—इति निघण्टौ गृहनामस्त्रायं पदम् (७, ४) । विवरणलता त्वेवं
व्याख्यातम्—‘गयः प्राणाः, देवानां प्राण-साधनार्थं मित्रणं सोमस्य’—इति ।

‡ “ईम्”—इति ऋ० वे० दी०-पाठमत्रलम्बैवा व्याख्या सामवेदीयपाठल “ईम्”—इति
॥ ऋ० वे० ७, ५, ७, २ ।

“दक्षसाधनं” बलस्य साधनं* धनानां वृद्धेर्वा साधकं सोमं
 “पुनाता” पवित्रेण पुनीत [पूज् पवने (उ०) क्रमादिः ;
 तस्मात्क्रीटि “तप्तनप्तनथनाथ (७, १, ४५)”—इति तस्य
 तवादेशः, पित्वादीत्वाभावः “शर्द्धाय” वेगार्थं† “वीतये”
 देवानां पानार्थं यथा भवति तथा “मित्राय” “वह्णाय” च
 “शन्तमम्” अतिशयेन सुखं यथा भवति तथा पुनीतेत्यर्थः ॥

“शन्तमं” “शन्तमः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ८

॥ प्रवम् ॥ हाऽ। वोश्चा। वोश्चा३। चा। औ
 २३४वा। हायि। साखाया२३४त्रा। नीषीदा२३४ता।
 पूनाना२३४या। प्रा२३४गा। या२३४ता। शायिशुना
 २३४या। ज्ञैःपारा२३४यिभू। षा२३४त। आ२३४यायि ॥ (१)
 सामीवा२३४त्साम्। नामातृ२३४भायिः। साज्जीता२३
 ४गा। या२३४सा। धार२३४नाम्। दायिवा२३४
 याम्। मादा२३४मा२३४भौ। द्वा२३४यिशा ॥ (२) वा२३४

* ‘दक्षसाधनं—शौत्र-कर्म-कर्मारम्’—इति वि० ।

† ‘शर्द्धाय—बलाय’—इति वि० ।

‡ ‘वह्णः’—इति ख० पु० पाठः ।

^५ साम् । ^२ पूनाता^२३४दा । ^५ क्षासा^१धार^५३४नाम् । ^२ याथा^१
^२ दार^५३४र्द्धा । ^३ यार^५३४वी । ^२ तार^५३४यायि । ^२ यथामार^३३४
^५ यित्रा । ^२ यावा^१हृ^५३४णा । ^३ यार^५३४श । ^२ तार^५३४माम् ।
^२ चाऽ । ^२ वो^२३हा । ^२ वो^२३चा^३ । ^२ हा । ^२ ओ^५३४वा । ^२ चा
^५ ३४ । ^२ औ^२होवा । ^२ ए३ । ^१ अतिवि^१श्वानि^१दुरिता^१तरे^१मार^३३
११
४५(३) ॥ १२ * ॥ [१]

^२ ॥ सु^२ज्ञानम् ॥ ^२ सखाय^१श्वा । ^२ नि^१षी^१दता । ^२ पुना^१ना
^२ या^२रे । ^२ प्रगाय^१ता । ^२ शि^१शु^१न्नाया^२रे । ^२ औ^१ःप । ^२ रा^१रयि
^२ भू^५३४औ^२होवा । ^२ षत^१श्रिय^२ए३ ॥ (२) ^२ समी^२वत्साम् । न
^२ मातृ^१भायि । ^२ हृ^१जतागा^२रे । ^२ यसा^१धनाम् । ^२ देवा^२वाया^२रे
^२ म् । ^२ मदम् । ^२ आ^१र^३भार^५३४औ^१होवा । ^२ द्विश^१वस^१मे३ ॥ (१)
^२ पुना^२तादा । ^२ क्षसा^१धनाम् । ^२ यथा^१शा^१र्द्धा^२रे । ^२ यवी^१तया

१ २ १ १ ५ २ २ १
 यि । यथामायिन्ना २ । यव । कुर्यात् २३४ औचोवा । य
 २ १ १ १ १ १
 शक्तममेउपात् २३५ (३) ॥ १८ * ॥ [२]

१ १ १ १ ५ २
 ॥ दैवोदासम् ॥ सखा ३१ । यत्रा ३१२३४ । निषी ।

२ १ १ ३ २ १ ५ २ २ २ १
 दा ३१ । पुना ३१ । नाया ३१२३४ । प्रगा । या ३१ ।

३ २ ३ २ २ २ २ १ १ ३ २
 शिशू ३१म् । नया ३१२३४ । ज्ञैःप । रा ३१यिभू । षता

३ १ १ ५ ३ १ ३ २
 ३१ । श्रिया ३ । ओर ३४वा ॥ (१) समी ३१ । वत्सा ३१२

५ २ १ १ १ ३ १ ५ २
 ४म् । नमा । तृ ३३भायिः । हजा ३१२३४ । यसा ।

१ १ ३ २ १ ३ १ ५ २
 सा ३१नाम् । देवा ३१ । विया ३१२३४म् । मदम् । आ

१ ३ २ ३ २ १ ५
 ३भायि । दिशा ३१ । वसा ३१म् । ओर ३४वा ॥ (१)

३ २ ३ २ १ ५ २ २ २ ३ २ ३
 पुना ३१ । तादा ३१२३४ । क्षसा । धा ३१नाम् । यथा

३ २ ५ २ २ १ ३ २ ३ १
 ३१शर्वा ३१२३४ । यवी । ता ३१यायि । यथा ३ । मित्रा

३१२३४ । यव । हृशणा । यशा३१ । तमा३म् । औ
 २३४वा । ऊ२३४पा(३) ॥ १८ * ॥ [३]

॥ पौष्कलम् ॥ सखाया३अनि । षीदा२ ३ ४ता ।
 पुनानाया । प्रागाया२३४ता । शिशून्नाया । ज्ञैःपार
 रा२३४प्रयिभू६प्र६ । षतत्रिये२३४प्र ॥ (१) समीवा३त्सन्न ।
 मातृ२३४भायिः । हृजातागा । यासाधा २ ३ ४नाम् ।
 देवावियाम् । मदा२मा२३४प्रभा६प्र६यि । द्विशवसार
 ३४प्रम् ॥ (२) पुनाता३दत्त । साधा२३४नाम् । यथा
 शर्दा । पावीता२३४यायि । यथामित्रा । यवा२हृ२३
 ४प्रणा६प्र६ । यशन्तमा२३४प्रम् (३) ॥ १८ * ॥ [४]

॥ शौक्तम् ॥ सखा । यत्रा३औ२३४वा । निषायि ।

० ऊ० गा० ७ प्र० १ अ० १८ सू० १ ।

† ऊ० गा० १ प्र० १ अ० १८ सू० १ ।

२ ३ ५ २ २ २ ३ १ १ १ १ १ १
दाताञ्चो२३४वा । पुनानायप्रगा२यता२३४पु । शायि

२ ३ ५ १ २ ३ १ १ १ १ १ १ ३
यिशाञ्चो२३४वा । नयज्ञैःपरिभूर३४पु । षाताञ्चो२३४

५ २ ५ २ ३ ५ २ ३
वा । श्रिये१॥(१) समी । वत्साञ्चो२३४वा । नमा ।

२ ३ ५ २ १ २ २ ३ ३ १ १ १ १ १ ३
तृभाञ्चो२३४वा । सृजतागयसाधना२३४पुम् । दायिवा

३ ५ १ ३ २ २ ५ ३ ५
ओ२३४वा । वियम्मदमभाशयि । दायिशाञ्चो२३४वा ।

२ ५ ३ २ ३ ३ ५ २ ३ २
वसाशम् ॥(२) पुना । तादाञ्चो२३४वा । क्षसा । धाना ।

३ ५ १ २ २ २ २ ३ ३ ३ १ १ १ १ ३
ओ२३४वा । यथाशर्द्धायवीतया२३४पुयि । याथाञ्चो२३

५ २ १ २ ३ ३ ३ १ १ १ १ १ २ ३ ५ २
४वा । मित्रायवरुणा२३४पु । याशाञ्चो२३४वा । तमा

शम्(३) ॥ १५ ॥ [पु] ट

अथ प्रवाजोति लघुत्वकं द्वेपदं द्वितीयं सूक्तं—

तत्र प्रथमा ।

२ ३ ३ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३
प्रवाज्यक्षाःसहस्रधारन्तिरःपवित्रंविवारमव्यम् ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १३प्र० २अ० १५सा० ।

† ऊ० वे० ७, ५, ०१, ५ ।

“वाजी” बलवान् वेगवान् वा “सहस्रधारः” बहुधारायुक्तः
 सोमः “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रं “तिरः” व्यव-
 धायकं कुर्वन् “प्राक्षाः” विविधं प्रक्षरति [क्षरतेलुङि रूपम्] ॥
 “प्रवाजी”-“प्रसुवानः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ क १ र ४ १ २ ३ १ २ ३ १ र १ र ३ २
 सुवाज्यक्षाःसहस्ररेताञ्छर्मृजानोगोभिःश्रीणानः ॥२०॥

“सः” सोमः “अक्षाः” क्षरति । कोट्यः ? “सहस्ररेतः”
 बहु-रेतस्कः “बह्वृदकः” “अद्भिः” वसतीवरीभिः “शृजानः”
 ऋज्यमानः “गोभिः” गोविंकारैः क्षीरादिभिः “श्रीणानः”
 श्रियमाणः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ र २ र ३ १ र २ र ३ २
 प्रसोमयाक्षीन्द्रस्यकुक्षानृभिर्यमाणोअद्रिभिःसुतः ॥३१॥१०

हे “सोम !” “नृभिः” ऋत्विग्भिः “येमानः” नियम्यमानः‡
 “अद्रिभिः” यावभिः “सुतः” अभिषुतः “इन्द्रस्य” “कुक्षा”
 [सप्तम्या डादेशः (३, ४, ३८)] कुक्षी उदरभूते कलशे वा
 “प्रयाहि” प्रकर्षेण गच्छ [संहितायां येमान इत्यत्र शत्वम्]
 ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ७, ५, २१, ६ ।

† ऋ० वे० ७, ५, २१, ७ ।

‡ ‘येमानः—कूप्यमानः’—इति पि० ।

१ २ १ २ १ २ ३
 ॥ सोहविषम् ॥ प्रवाजियक्षाः । सहस्रधारास्ताशयि
 ५ १ १ २ ५
 रा२३४ः । हायि । पवित्राम् । विवारार२३४^५हायि ।
 ३ ५ ५ १ २ १ २ १ २ १ ०
 आ२३४व्योद्हायि ॥ (१) सवाजियक्षाः । सहस्ररेताञ्च
 ५ १ २ १ २ १
 ज्ञा२३४यिः । हायि । मृजानाः । गोभायिआ२३४यि
 ५ १ ५ ५ १ २ २ १ १
 हायि । णार३४नोद्हायि ॥ (२) प्रसोमयाक्षी । इन्द्र
 ० ५ २ २ १ २ १ १
 स्यकुक्षानृभार३४यिः । हायि । येमानाः । अद्रिभार
 ५ १ ५ ५
 ३४ । यिर्हायि । सू२३४नोद्हायि (३) ॥ १५ * ॥ [१]
 १ २ १ २ १ २ १ २
 ॥ जराबोधीयम् ॥ प्रवाजियोवा । क्षाः । सहार
 १ २ १ १ ५ ५
 ३४ । धारस्तायिराः । पवाधिनाश्वार३यिवा । रम् ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १
 अव्यो३४पुई । डा । सवाजियोवा । क्षाः । सहार
 २ २ २ १ १ ५ ५ ५ ५
 ३४ । रेतञ्चङ्गायिः । मृजानाशगोर३भायिः । श्री ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 णानो३४पुई । डा । प्रसोमयोवा । हायि । इन्द्रास्या

२३०० । खानुभायिः । येमानोश्चाराश्द्रायि । भिः ।
 सुनोश्द्रायि । डा(३) ॥ १ * ॥ [२] १०

अथ येसोमास इति तृचामकं तृतीयं सूक्तम्, †

तत्र प्रथमा ।

१२ २२ ३२ ३१ २३ १२ ३२
 येसोमासः परावतिये अर्वावतिसुन्विरे ।

१३ १ १३ १ २
 येवाद्ः शर्यणावति ॥ १ ‡ ॥

एतदादिभ्यामुग्भ्यामिन्द्रार्थं सर्वत्र सोमाभिषवीऽस्तीत्याह—
 “ये” “सामासः” “परावति” विप्रकृष्टेऽतिदूरेण देशे “ये” वा
 “अर्वावति” अन्तिके देशे § “सुन्विरे” अभिषूयन्ते “ये वा”
 “शर्यणावति” ॥ [कुक्षेत्रस्य जवनार्द्धं शर्यणावत्सञ्ज्ञाकं
 मधुर-रस-युक्तं सोमवत् सरोऽस्ति] “अद्ः” अस्मिन् सरमि
 सुरमा ये सोमा इन्द्रायाभिषूयन्ते । ते अस्माकमभिमत-फलं
 ददात्विति वक्ष्यमाणेन सखन्धः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २३ प्र० ३ अ० १ सा० ।

† ‘यज्ञायज्ञीयमाग्रयोमसाम’—इति ।

‡ ऋ० वे० ३, १, ५, १ ।

¶ “परावतः”—इति निघण्टौ दूर-नामसु पञ्चमं पदम् (२, २६) ।

§ “अर्वावति”—इति निघण्टावन्तिक नामसु षष्ठ्यसं पदम् (२, १६) ।

॥ ‘शर्यणावति—भूसौ’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
 यञ्जनीं केषुत्वसुयेमध्येपस्थानाम् ।

२३ १२ ७ १२
 येवाजनेषुपञ्चसु ॥ २ * ॥

‘ये’ वा सोमाः ‘अर्जीकेषु’ ऋजीकानामदूरभवाः अर्जी-
 कादेशास्तेषां तथा ‘कत्वसु’ कत्वानइति देशाभिधानम्,
 तेषुः कर्मवत् देशेषु च ; किञ्च ‘पस्थानां’ सरस्वत्यादीनां
 नदीनां ‘मध्ये’ समीपे च ये सोमा अभिषूयन्ते [‘ऋषयो वै
 सरस्वत्यां सत्रमासतेत्यादिषु नदीतीरे यज्ञकरणस्य श्रवणात् ;
 किञ्च ‘जनेषु पञ्चसु’ निषाद-पञ्चमाश्रितारो वर्णा पञ्चजनास्तेषु ॥
 च ‘ये वा’ सोमा अभिषुताः । ते सोमा अन्नाकमभिमत्-फलं
 ददात्वित्युत्तरेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, २, ५, ३ ।

† ‘अर्जीकेषु—ऋजसु’—इति वि० ।

‡ ‘कत्वसु—कतेषु स्थानेषु’—इति वि० ।

§ ‘पस्थानां—गृहाणाम्’—इति वि० । ‘पस्थम्—इति निषद्यौ वज्र-नामसु
 षष्ठं पदम् (३, ४,) ।

§ “ऋषयो वै सरस्वत्यां सत्रमासत । ते कवषभैल्लषं सोमादनयन् दास्याः पुनः
 कितवोऽग्राह्याः कथं नी मध्ये दौक्षिष्टेति । तं वद्विषन्वेदवद्वन्तं पिपासा हन्तु
 सरस्वत्या उदकं मा यादिति” --इति ऐत० ब्रा० ।

॥ जनेषु पञ्चसु—‘पञ्चजनाः, यजमानश्रितारश्चत्विजः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

^{१ १ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११}
तेनोवृष्टिन्दिवस्परिपवन्तामासुवीर्यम् ।

^{३ २ ३ १ २ १ १}
स्नानादेवासइन्दवः ॥ ३ * ॥ ११

“स्नानाः” सुवानाः तत्र चात्र अभिषूयमाणा “देवासः”
देवाः दीपन-शीलाः स्तुत्या वा “इन्दवः” “ग्रहेषु” चमसेषु
चरन्तः, “ते” सोमाः “नः” अस्माकं “दिवस्परि” परि-शब्दः
पञ्चमी-द्योतकः, अन्तरिक्षादादित्याहा “वृष्टिम्” [“अन्वी
प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य सुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिः
(म० १ अ०)”—इति वृष्टि-कारणत्वात्] किञ्च “सुवीर्यम्”
शोभन-वीर्योपेतम् पुत्रश्च धनादिकं वा “आ पवन्ताम्” प्राप-
यन्तु । यजमानः सोमेनाभिमत-फलानि प्राप्नोति खलु ॥

“स्नानाः”-“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ११

^{३ २ ३ १ २ १ १}
॥ जरावोधीयम् ॥ ^{१ ३ ४ १} येसोमासोवा । पारावतायि ।

^{१ २ १ २ १ २ ३ ४}
येआर्वा२३वा । तिसुन्वायिरायि । येवादा१ःशा२३३र्था ।

^{४ २ ३ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
णा । वतो३४५ई । डा ॥ (१) यआज्जी०कोवा । षूकत्वम् ।

^{१ २ १ २ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
येमाध्या२३यिपा । स्तियानाम् । येवाजा१ना२३यिषू ।

५ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 प। चत्तो ३४ ५ई । तेनोवृष्टोवा । दायिवस्परायि ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 पवान्ता२३मा । सुवीरायाम् । स्वानादा१यिवार२३साः ।

५ २ २
 इ। दवो३४५ई । डा(३) ॥ १६ * ॥ [१. ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य षष्ठमस्वाध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे—

आतेवत्स इति ढचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,—

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 आतेवत्सोमनोयमत्परमाच्चित्सधस्थात् ।

१ २ १ २ २ २
 अग्नेत्वाङ्गामयेगिरा ॥ १ † ॥

हे “अग्ने!” “वत्सः” ऋषिः “ते” तव “मनः” “परमा-
 चित्” उत्कृष्टादपि “सधस्थात्” द्युलोकात् “आ यमत्”
 आयमन्ति आगमयन्ति । केन साधनेन ? “त्वा” “कामये”

* क० मा० ४प्र० १५० १६पा० ।

† क० भा० १, १, २ (१मा० १०५३०) = ष० वे० १९, ११५ = ष० वे०
 ५, ८, १६, १ ।

कामया अभिलषन्त्या “गिरा” स्तुत्या [“कामये”—इत्यत्रापि
श्रे आदेशः पूर्ववत् । यद्वा त्वां कामये अभिलषामि] ॥

“कामये”-“कामया”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २७ ११७ ३ २३ २ ३ १ १ १२
पुरुत्राहिसदृङ्ङसिदिशोविश्वाअनुप्रभुः ।

३ १ २

समन्सुत्वाह्वामहे ॥ २ * ॥

हे अग्ने ! “पुरुत्रा हि” बहुषु हि देशेषु त्वं “सदृङ्ग् अग्नि”
समान-द्रष्टा भवसि अतएव “विश्वाः” सर्वा दिश “अनु” लक्ष्य
“प्रभुः” ईश्वरो भवसि । ईदृशं “त्वा” त्वां “समन्सु” सङ्ग्रा-
मेषु रक्षणार्थं “ह्वामहे” आह्वयामहे ॥

“दिशः”—“विदिशः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

४ २ ३ ११ २२ ३ १ २
समन्सुग्निमवसेवाजयन्तोह्वामहे ।

१ २ १ १ २

वाजेषुचित्राधसम् ॥ ३ † ॥ १२

“समन्सु” समदेषु सङ्ग्रामेषु “वाजयन्तः” बलमिच्छन्ती
वयम् “अवसे” रक्षणार्थम् “अग्निं ह्वामहे” । कौटुशम् ?
“वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “चित्राधसम्” याचनीय-धनम् ॥ ३ ॥ १२

* ऋ० वे० ५, ८, २६, ३ ।

† ऋ० वे० ५, ८, २६, ४ ।

॥ वात्सम् ॥ ^{५ २} आतेवत्साः । ^{१ २ २} मनोयमत् । ^{१ २ २} परमात् ।
^१ चित्त ^२ धार ^३ स्थ्यात् । ^१ अग्रा ^२ यित्वा ^३ रङ्गा ^४ र् । ^५ मयोवा । ^६ गां
^५ पृथिरो ^६ द्वायि ॥ (१) ^{१ २} पुरु ^३ चा ^४ ही । ^{१ २} सह ^३ ड् ^४ ड् ^५ सि । ^{१ २} दि ^३ शो
^{२ २} विश्वाः । ^१ अनु ^२ प्रा ^३ र ^४ भूः । ^{१ २ २} समा ^३ त्सू ^४ र्त्वा ^५ र् । ^६ ह्वोवा ।
^५ मा ^६ प्र ^७ द्वा ^८ द्वायि ॥ (२) ^१ सम ^२ त्म ^३ वा । ^४ ग्नि ^५ म ^६ व ^७ ष्ते । ^{१ २ २} वा ^३ ज ^४ य ^५ न्तः
^६ ह्वामा ^७ र ^८ द्वायि । ^{१ २ २} वा ^३ जा ^४ यि ^५ षू ^६ र्चा ^७ र्थि । ^८ त्रोवा । ^९ धा
^५ प्र ^६ सो ^७ द्वा ^८ द्वायि (३) ॥ १७ ॥ [१] १२

अथ द्वितीय-हृत्ते—

प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
 त्वन्नइन्द्राभरञ्चो जौनृमणं शतक्रतो विचर्षणे ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २}
 आवीरम्पृतनासद्धम् ॥ १ ॥ १ ॥

• क० मा० ४ प्र० १ अ० १७ वा० ।

† अ० वा० ५, १, २, ३ (१ भा० ८२ ४ ४०) = ऋ० वे० ४, १, १०, १ ।

हे “शतक्रतो” बहुकर्मन् ! “विचर्षणे” विद्रष्टः इन्द्र ! त्वं
 “नः” अस्माभ्यम् “ओजः” बलं “मृग्णं” धनं च “आ भर”
 आहर । “वीर” वीर्योपेतम् “पृतनासह” सेनानामभि-
 भवितारं त्वाम् “आ” याचामहे इति शेषः ॥

“आभरओजः”-आरुताओजः—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ २३ २३ १२ ३१ २
 त्वच्छिनःपितावसोत्वम्नाशतक्रतोवभूविथ ।

१ २ ३ १ २
 अथातेसुम्नमीमहे ॥ २ * ॥

हे “वसो” वासयितः ! “शतक्रतो” बहुकर्मन्निन्द्र ! त्वं “नः”
 अस्माकं “पिता” पितृवत्पालको “वभूविथ” भव “त्व” “माता”
 मातृवद्धारकश्च वभूविथ । अथ च वयं “ते” तव स्वभूतं “सुम्नं”
 सुखम् “इमहे” याचामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ २ १ २
 त्वांशुविन्पुरुह तवाजयन्तमुपब्रुवेसहस्रत ।

१ २ ३ १ २ १
 संनोरास्वमुवीर्यम् ॥ ३ † ॥ १३

* ऋ० व० ४, १, १०, १ ।

† ऋ० वे० ४, १, १०, १ ।

[सहसा बलेन स्तोत्रभिर्युक्तः कृतः सहस्रतः] हे “सह-
स्रत” इन्द्र ! [स्तुत्या हि देवताया बलं वर्द्धते, तस्य सम्बोधनम्]
—“शुचिन्” अतएव बलवन् ! “पुरुहुत” पुरुभिर्बहुभिर्यजमानै
राहुतेन्द्र ! “वाजयन्तं” बलमिच्छयन्तं त्वाम “उपब्रुवे” उप
स्तोमि । “सः” त्वं “नः” अस्मभ्यं सुवीर्यं धनं “रास्व” देहि ॥

“सहस्रत”-“शतक्रतो”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १३

५ १ ४ ५२ १२२
॥ औपगवाद्यम् ॥ तुवन्नाइन्द्राभरा । ओजोनृ

२ २२ १
मण्शतक्रतोविचर्षणायि । आवौर । हौर । ऊवा

२ ५ १२ १२ ५ १ ४
रशयि । राश्रपा । जनासाहाम् ॥ (१) तुवद्दाशयिन्नः

५२ १ २ २ २ २ १
पितावसाउ । त्वन्माताशतक्रतोवभूविथा । अथौर ।

१ २ ५ २ २ २
हौर । ऊवारशयि । ताश्रयिमू । म्नीमाहायि ॥ (२)

५२ १ ४ ५२ १२ २ १
तुवाग्शूश्रियिन्पुह्रता । वाजयन्तमुपब्रुवेसहस्रता । स

१ २ ५ २ २ १ २
नौर । हौर । ऊवारशयि । राश्रखा । सुवीरायाम् ।

२ १ ५२ २ १ १२ १
ऐ । चारणश्र । हियाश्रौहोवा । एश्र । उपाश्र

१११
३४५ (३) ॥ १८ * ॥ [१] १३

अथ तृतीय-वृत्ते—

प्रथमा ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
यदिन्द्रचित्रमइहनास्तित्वादातमद्रिवः ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८
राधस्तन्नोविदहसउभयाहस्त्याभर ॥ १ * ॥

हे “अद्रिवः” वञ्चवन् ! “चित्र” चायनीयेन्द्र ! “त्वादातं
त्वया दातव्यं यद्वनं “मे” मम “इह” अस्मिन्लोके “नास्ति”,
हे “विदहसी” लक्षधनेन्द्र ! “नः” अस्मभ्यम् “उभया हस्ती”
उभाभ्यां हस्ताभ्यां तद् “राधः” “आभर” आहर ॥

“मइह” — “मेहना” — इति छन्दःगानां बह्वृचानां पाठौ ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
यन्मन्यमेवरेण्यमिन्द्रद्युत्तदाभर ।

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
विद्यामतस्यतेवयमकूपारस्यदावनः ॥ २ † ॥

हे इन्द्र ! “यत्” “द्युत्तम” अन्नं “वरेण्यं” वरणीयं “मन्यसे”
“तत्” द्युत्तम् “आभर” अस्मभ्यम् । “ते” तव सम्बन्धिनी “वयं”

* ऋ० षा० ४, २, १, ४ (१भा० ७०४४०) = ऋ० वे० ४, १, १०, १ ।

† ऋ० वे० ४, २, १०, १ ।

“तस्य” तादृशस्योक्तलक्षणस्य “अकूपारस्य” [अकुलितः पारो
अन्तो यस्य तादृशस्यान्नस्य “दावनः” दानस्य “विव्याम” स्याम ॥
“दावनः”-“दावने”—इति पाठौ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
यत्तेदिक्षुप्राध्यमनोअस्तिश्रुतम्बृहत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
तेनदृढाचिदद्रिवआवाजन्दर्षिमातये ॥ ३* ॥ १४

॥ इति चतुर्थः प्रपाठकः ॥

हे इन्द्र ! “ते” तव “दिक्षु” “प्राध्य” प्रकर्षणं स्तुत्यं
“श्रुतं” “बृहत्” महत् यत् “मनः” “अस्ति”, “तेन” मनसा
हे “अद्रिवः” वज्रवन्निन्द्र ! “दृढाचित्” दृढमपि “वाजम्”
अवम् “आ दर्षि” आदारयसि, “सातये” अस्मत्सम्भजनाय
लाभाय वा ॥

“दिक्षु”-“दिरसु”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १४

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
॥ वौङ्गम् ॥ यद्विद्रचित्तमइ । हनाइ । आस्ती ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
त्वादातमद्रिवः । राधस्ताइइनाः । धीवीइ । दइसा

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
उ । उभयाइइहा । स्तायाइइ । भाइइराइइइ ॥ (१)

^३ यन्म^४न्यसे^२वरे । ^४ णिया^५३म् । ^१ आयि^२न्द्रा । ^१ द्यु^२क्षन्तदा^३भ
^२ र । ^१ विद्या^२मा^३र^४ता । ^१ स्या^२स्या^३र^४ । ^१ ते^२व^३भाम् । ^२ अ^३कू^४पा
^२ र^३रा । ^१ स्या^२दा^३र^४ । ^१ वा^२र^३ना^४३४ः ॥ (२) ^३ यत्ते^४दि^५क्षु^६प्र
^२ रा । ^३ धिया^४३म् । ^४ मा^५माः । ^१ अ^२स्ति^३श्रु^४तम्बृ^५हत् । ^२ ते^३न^४दा
^२ र^३ढी । ^१ चा^२यि^३वा^४र^५यित् । ^१ अ^२द्रि^३वाः । ^२ आ^३वा^४जा^५र^६दा ।
^२ षा^३यि^४सा^५ र^६ । ^१ ता^२ र^३ या^४ ३४ र^५ यि । ^१ ओ^२र^३४ ५ ई ।
 डा(३) ॥ १८* ॥ [१]

^२ ॥ वसि^३ष्ठ^४प्रि^५यम् ॥ ^२ यदि^३न्द्रा^४र^५ । ^४ चि^५त्र^६म^७हृ^८ह । ^४ ना
^५ स्ती । ^२ त्वा^३दा^४३ना^५म^६द्रा^७यि^८वो^९र । ^२ रा^३धा^४स्त^५न्नो^६ । ^१ वि^२दा
^३ र^४दा^५र^६४सा^७उ । ^१ ज^२भा^३ओ^४र^५३४वा । ^१ या^२हा^३ओ^४र^५३४वा ।
^५ स्तिया^६पु^७भरा ॥ (१) ^१ यन्म^२न्या^३र^४ । ^४ से^५वरे^६णि^७म् । ^४ आयि^५न्द्रा ।
^२ द्यु^३क्षान्ता^४दा^५श^६भारा^७र^८ । ^१ वि^२द्या^३म^४ता^५ । ^१ स्य^२ता^३र^४यि^५वा^६र^७

दअ० ६ख० ३ख० १, २, ३] उत्तरार्चिकः । १६३

५ १ १ १ ५ १ २ ३ ५ ४
४याम् । आकाओर३४वा । पाराओर३४वा । स्यदा

२ १ २ ४ ५ ४ ५
पूनाः ॥ (२) यत्तेदीर३ । क्षुप्रराधियम् । मानाः ।

२ १ ० २ १ १ १ १ १
अस्तीश्श्रूतम्बृहार्त् । तेनादृढा३ । चिदा२द्रा२३४यि

५ १ २ ३ ५ १ २ ३ ५ ४
वाः । आवाओर३४वा । जान्दाओर३४वा । विसापृत

यायि । होपूई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [२] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः '।' ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाई निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरी देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ८ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-

बुक्क-भूपाल साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्य्येण

विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तरायन्ये अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

* क० गा० १३प्र० २ख० १८वा० ।

† 'समाप्तश्चेत्प्रममदः'—इति वि० ।

‡ चतुर्थः प्रपाठकः परिसमाप्तः—इति वि० मूलपुस्तकादिसकस्येतिशम् ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्भ्रमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ६ ॥

॥ अथ नवमोऽध्याय आरभ्यते * ॥

तत्र,

शिशुञ्जज्ञानमिति प्रथम-खण्डे[†] तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
शि०शु०ञ्ज०ज्ञान०र्चय०त०मृ०ज०न्ति

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
शु०मृ०न्ति०वि०प्र०मृ०रु०तो०ग०णे०न ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
क०वि०र्गो०भि०ष्वा०व्ये०न०ः०क०विः०सं०स०त्

२ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सो०मः०प०वि०त्र०म०त्ये०ति०रे०भ०न् ॥ १ ण ॥

“शिशुञ्जम्” इदानीमुत्पन्नत्वाच्छिशुवत्तिष्ठन्तम्[‡] [यद्वा, पापा-
न्वित मकुर्वन्तं विनाशयन्तम्] “जज्ञानम्” प्रादुर्भूतम्[§] अतएव

* ‘इदानीमष्टममहथत्वारिंशसुस्थने’—इति वि० ।

† ‘गायत्र-प्रभृति-मात्रां ब्राह्मणेनार्पेयसूक्तम्’—इति वि० ।

‡ ‘गोभिः काशेन’—इति विसर्गमध्यपाठः ख० मु० पु० ।

§ ऋ० वे० ७, ४, ९, ६ ।

§ ‘शिशुञ्ज — संसनीयम्’—इति वि० ।

॥ ‘जज्ञानं—जायमानम्’—इति वि० ।

“हृथ्यतं” [हृथ्य गतिकान्त्योः (भ्वा० प०)] । भृमृष्टशी-
त्यादिना अतच् । सर्वैः काम्यमानं सोमं “मृजन्ति” मरुतः*
शोधयन्ति किञ्च “विप्र” मेधाविनं सोमं “गणे न” आत्मीयेन†
सप्तसङ्ख्याकेन “शुभ्रन्ति” अलङ्कर्वन्ति‡ । ततः “कविः” क्रान्त-
प्रज्ञः सोमः “काव्येन” कवि-कर्मणैव “कविः” शब्दयितव्यः सन्
शब्दायमानः “गीर्भिः” स्तुतिभिः सह “पवित्रम्” “अत्येति”
अतीत्य गच्छति ॥

“विप्रम्”—इति छन्दोगाः, “वह्निम्”—इति बह्वृचाः पठन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २

ऋषिमनाय ऋषिऋत्स्वर्षाः

३ १ २ ३ १ २ ३ २

सहस्रनीथः पदवीष्कवीनाम् ॥ १ ॥

३ १ ३ १ २ ३ १ २ २ ३

तृतीयन्धाममहिर्षास्त्रिषास

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

न्तोमोविराजमनुराजतिष्टप् ॥ २ § ॥

“ऋषिमनाः” सर्वदर्शनशीलमनस्कः, अतएव “ऋषिऋत्”
सर्वस्य दर्शनकर्त्ता प्रकाशनस्य कर्त्ता “स्वर्षाः” सर्वस्य सूर्यस्य वा

* ‘मरुतः—आदित्यरश्मयः’—इति वि० ।

† ‘गणेन—सम्प्रातेन’—इति वि० ।

‡ ‘शुभ्रन्ति—पावयन्ति’—इति वि० ।

॥ ‘पदवीः कवीनाम्’—इति विसर्गसंध्यपाठः ख० सु० पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, ४, ९, २ ।

सम्भक्ताः “सहस्रनीयः” [नीथा स्तुतिः] बहुविध-स्तुतिकः
 “कवीनां” क्रान्त-प्रज्ञानां मध्ये “पदवीः” खलितानां पदानां
 साधुत्वेन संयोजयिता यः सोमो विद्यते स “महिषः” महान्
 पूज्यो वा सोमः “तृतीयं धाम” द्युलोकं “सिषासन्” सम्भक्तुमि-
 च्छन् “स्तुप्” स्तूयमानः सन् “विराज” विशेषेण राजन्तं दीप्य-
 मान मिन्द्रम् “अनुराजति” प्रकाशयति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २२ १ २ २२ ३ १ २
 चमूषच्छेपनःशकुनोविभृत्वा

३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
 गोविन्दुर्द्रुषआयुधानिविभ्रत् ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २
 अपामूमिंसचमानःसमुद्र

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 न्तुरीयन्धाममहिषोविवक्ति ॥ ३ * ॥ १

“चमूषत्” चमन्ति भक्षयन्त्यत्रेति चम्बश्चमसास्तेषु सौदन्तां
 यद्वा, चम्बो अधिषवणफलके तयोवर्त्तमानः “श्येनः” शंसनीयः
 “शकुनः” शक्तेः सामर्थ्यकारी “विभृत्वा” [हरतेरातोमनिन्नि-
 त्यादिना (३, २, ७४) कनिप्] पात्रेषु विहरणशीलः

* ऋ० वे० ७, ४, ९, ४ ।

† ‘चमूषत्— * * * । अथवा चमूष, सेनासु सौदन्ति—इति वि० ।

“गोविन्दुः” यजमानानां गवां लम्बकः* [विन्दुरिच्छुरिति स-प्रत्ययान्तत्वेन निपातितः] “द्रप्सः” धारयन् † “अपाम्” उदकानाम् “जर्मि” प्रेरकं “समुद्रम्” [अन्तरिक्षनामैतत् (निघ० १, ३)] अन्तरिक्षं “सचमानः” सेवमानः “महिषः” महान् य एवं विधः सोमः स “तुरीय” चतुर्थं धाम चान्द्रमसं स्थानं‡ “विवक्ति” सेवते सूर्यलोकस्योपरि चन्द्रमलोको विषत इति यमः पृथिव्या अधिपतिः समावत्वित्यादिभिश्चन्द्रमानक्षत्राणामधिपतिः सद्यमत्ववैचित्यन्तेर्मन्वैर्ज्ञायते ॥ ३ ॥ १

॥ पार्थम् ॥ ^१ओ३^२हो३^१होयि । ^१शि^२शु^३ञ्ज^४ज्ञा । ना^१इ^२त्
^१हृथ्य । ^२त^३म^४मृ^५ज^६न्तायि । ^३शु^४भ^५न्ति^६वायि । ^२प्रा^३श्म^४रु । तो
^३गणेना । ^२क^३वि^४गी^५र्भायिः । ^२का^३श्^४वि^५ये । ना^२क^३वि^४स्सान् ।
^२सोमः^३प^४वायि । चा^२श्म^३ति । आ^२इ^३श्^४श^५यि । ती^२इ^३रा^४पु^५यि
भा^२इ^३पु^४इ^५न् ॥(१) च^२पि^३म^४नाः । या^२इ^३च^४पि । कृ^२त्सु^३व^४र्षाः ।
^२स^३ह^४स्व^५नायि । था^२इ^३प^४द् । वी^२क^३वी^४नाम् । तृ^२ती^३य^४न्धा ।

* ‘गोविन्दुः—गावः उदकं वाक् छथिवी आदित्यरश्मयो वा । एतानि यो विन्दन्ति स गोवित् । विदञ्चाने विदलाभे विदसनायास्—इति वि० ।

† ‘द्रप्सः—उदकसन्धिश्च’—इति वि० ।

‡ ‘तुरीय’ धाम— * * * द्रीणकक्षत्रम्—इति वि० ।

२ १ २ १ ४ ५ २ १ १ १ २ १
माश्महि । षःसिषामान् । सोमोबिरा । जाश्मनु ।

२ २ ४ २ १ १ २
राश्मश् । जाश्तापुयिष्टईप्रई ॥ २) चिमूषच्छायि । ना

१ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ १
शःशकु । नोविभृत्वा । गोविन्दुद्रा । प्साश्त्रायु ।

२ २ ४ ५ २ १ १ १ १ २ १ १ २ ३ ४ ५
धानिबिभ्रात् । अपामूर्मायिम् । सचमा । नःसमुद्रा

२ २ २ २ २ १ २ २
म् । ओश्चोश्चोयि । तुरीयन्वा । माश्महि । षोश्

२ ४
४श् । वाश्चिवाप्रक्ताईपुईयि(श्) ॥ २२ * ॥ [१]

३ ४ १
॥ महावामदेव्यम् ॥ शाऽप्रयिष्टुम् । यज्ञाश्नाश्

४ ५ १ २ २
हृथ्यताम् । मा । जन्तिष्टुम्भन्तिविप्रम्भरुतोगणेनकवि

२ २ २ २ २ २ १ २ २ १ १
गोभिःकाव्येनाकविःसन्सोमः । पा । औश्चोश्चोयि ।

२ ३ २ २ २ १ १
वित्राश्मतायि । एत्ये । चोश् । ऊम्मा २ । राऽर्यि

५ ४ ४ २ ४ ५
भो ३ पु हायि ॥ (१) आऽप्रविं । मनाश्चाश्चषिकृत् ।

१ २ २ २ २ २ २ २
सू । वर्षाःसहस्रनीथःपद्वीःकवीनांश्चतीयन्वाममहिषः

२ २ १ १ २ २ १ २
सिषासन्सोमः । वा । औश्चोहायि । राजारश्मन् ।

३ २ २ १ १ २ ३
राजौहोश्च । जम्भार । ताऽश्चिष्टोश्चहायि ॥ (२) चा

२ ४ २ ४ ५ १ २ २
ऽधूम । षक्त्वाश्चिनाश्चकुनाः । वायि । भृत्वागोवि

२ २ २ २ २ २ २ २ २
न्दुर्द्रप्सत्रायुधानिभ्रदपामूर्मिश्चमानः समुद्रन्तुरी ।

२ ३ २ १ २ २ ३ २ २
या । औश्चोहायि । धामारश्महायि । षोवौहोश्च ।

१ १ २
जम्भार । वाऽश्चोश्चहायि ३ ॥ ७ * ॥ [२]

२
॥ चाउउज्जवायिवासिष्ठम् ॥ चायि । उज्जवायि ।

३ २ ३ ४ २ ५ १ २ १ २ ३ ४ ५
शिशाश्चौहोवा । जज्ञा । नाश्चर्ह्य । तम्मजन्ता

३ २ ३ ४ २ ५ १ २ २ २
यि । शुम्भाश्चौहोवा । तिवायि । प्राश्मरु । तौ

३ ४ ५ ३ २ ४ ५ २ २ १ २
गणेना । कवाश्चौहोवा । गीर्भायिः । काश्चिय ।

२ ३ ४ ५ ३ २ ३ ४ २ ५ १ २
नाकविःसान् । सोमाश्चौहोवा । पकायि । त्राश्च

१ २ २ ४ ३ २
मति । आश्चश्चि । तीश्चाश्चिभाश्चुद्दन् ॥ (१) च्षषा

* क० गा० १० प्र० १ अ० ७ सा० ।

^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^१ मनाः । ^{२ १} याश्चषि । ^{२ ३ ४ ५} छत्सुवर्षाः । ^२ स
^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^१ सनायि । ^{२ १} याश्चपद । ^{२ ३ ४ ५} वीःकवीनाम् ।
^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^१ यन्धा । ^{२ १} माश्महि । ^{२ ३ ४ ५} षःसिषासान् ।
^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^१ विरा । ^{२ १} जाश्मनु । ^{२ ३ ४ ५} राश्च । ^२ जा
^४ ३४ औहोवा । ^{३ ४ ५} चमूश्चौहोवा । ^१ षक्त्रायि ।
^{२ १} ३४ औहोवा । ^{२ ३ ४ ५} नोविभूत्वा । ^{३ ४ ५} गोवाश्चौहोवा । ^१ दुर्दा ।
^{२ १ २} ३४ औहोवा । ^{३ ४ ५} धानिविभ्रात् । ^{३ ४ ५} अपाश्चौहोवा । ^१ ऊ
^{२ २ ४} ३४ औहोवा । ^{२ ३ ४ ५} सचमा । ^२ नःसमुद्राम् । ^१ हायि । ^१ उज्जवा
^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^{१ २} यन्धा । ^१ माश्महि । ^२ षोश्च
^{२ ४} ३ । वाश्चिवाप्रक्ताद्प्रैयि(३) ॥ ७ * ॥ [३]
^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^{२ ३ ४ ५} उज्जवायिवासिष्ठम् ॥ ^{३ ४ ५} उज्जवायि । ^{३ ४ ५} शिशाश्चौ
^{३ ४ ५} ३४ औहोवा । ^१ जज्ञा । ^{२ १} नाश्च्युर्ह्य । ^{२ ३ ४ ५} तंजन्तायि । ^{३ ४ ५} शुभा

३४ ४४ ५ १ १ १ १ ३ ४ ५ ३
 ३४औहोवा । तिवायि । प्राश्मरु । तोगणेना । क

२ ३४ ४४ ५ १२ २ १२ १ ३ ४ ५
 वा३४औहोवा । गौर्भायिः । काश्विये । नाकविःसाः

३४ २ ३४ ४४ ५ १ १ १ १
 न । सोमा३४औहोवा । पवायि । चाश्मति । आ

२ ४ १ २ ३४ ४४ ५
 ३४यि । ती३राप्रयिभाद्पुद्दन् ॥ (१) च्चपा३४औहोवा ।

१ २ १ १ ३ ४ ५ ३ २ ३४ ४४ ५
 मनाः । याश्चपि । क्तसुवर्षाः । सचा३४औहोवा ।

१ २ १ १ ३ ४ ५ ३ २ ३४ ४४
 सनायि । थाश्पद । वीःकवीनाम् । तृता३४औहो

५ १ १ २ ४ ४ ५ ३४ १
 वा । यन्धा । माश्महि । षःसिषासान् । सोमा ३ ४

३४ ४४ ५ १ १ १ १ ३ ४ ५ १ ४
 औहोवा । विरा । जाश्मनु । रा३४३ । जाश्ताप

३ २ ३४ ४४ ५ १ २
 यिष्टूद्पुद्दप ॥ (२) चमू३४औहोवा । षच्छ्रायि । ना

१ १ ३ ४ ५ ३४ २ ३४ ४४ ५ १
 शःशकु । नोविभृत्वाम् । गावा३४औहोवा । दुर्दा ।

२ १२ १२ ३ ४ ५ ३ २ ३४ ४४ ५ १२
 पसाश्चायु । धानिबिभ्रात् । अपा३४औहोवा । ऊ

१ १ २ १ ३ ४ ५ ३ २ ३
 म्नायिम् । सचमा । नःसमुद्राम् । उज्जवायि । तु

२ ३२ ४२ ५ १ २ १ २ २ २
 रा३४ औहोवा । यन्वा । मा३महि । षो३४३ । वा

४
 इयिवाप्रक्ताईप्रद्वि(३) ॥ १८ * ॥ [४]

१ १ १ १ १
 ॥ उद्वभ्दार्गवम् ॥ शिशुञ्जाज्ञार३ । न्द्वर्याता
 २ २ ३ १ २ १
 र३म् । मृजन्तायि । शुभन्तायिवा३इयि । प्रमृहृतो
 २ १ २ १ २ १
 र३ । गणेना । कविर्गायिर्भार३यिः । कावियेनार३ः ।
 २ १ ३ १ २ १ २
 कविःस्तान् । सोमःपावार३यि । त्रमतायिये३३ । ति
 १ २ १ ३ १ २ १
 रेभा३नाउ ॥ (१) ऋपिमानार३ । अयिक्वपीकृ३त् ।
 २ १ २ १ २ १ २ १
 सुवर्षाः । सहस्रानार३यि । थःपदावार३यिः । कवी
 २ १ २ १ २ १ २ १
 नाम् । तृतीयान्वार३ । ममहायिपा३ः । मिषासा
 २ १ २ १ २ १ २ १
 न् । सोमोवायिरार३ । जमनूरार३ । जतिष्ठा३३उ ॥ (२)
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 चमषाष्टयार३यि । नःशकूनो३३ । विभृत्वा । गोवि
 १ २ १ २ १ २ १ २ १
 न्दूर्द्री३३ । प्सत्रायूधार३ । निविभ्रात् । अपाम्मर्मा

२ १ २ १ २ १
 २३यिम् । सचमाना२३ः । समुद्राम् । तुरीयान्वा२३ ।
 ममहायिषो२३ । विवक्ता३१ उवा२३४५(३) ॥ ४ * ॥ [५]

२ २ २
 ॥ वैश्वज्योतिराद्यम् ॥ ह्याउहोवा३हायि । शिषुञ्ज

२ १ ७ १ १ २ १ २
 ज्ञानां७ ह्यर्था३तांमृजन्ता२३४५यि । शुम्भन्तिविप्रमरु

१ ७ २ १ १ १ १ २ १ ७ १ १ १ १
 इतोगणेना२३४५ । कविगीर्भिःकाश्ये३नाकविःसा२३४५

२ २ १ ७ १ १ १ १ २
 न् । सोमःपवित्रमतीश्यायितरेभा२३४५न् ॥(१) च्यपि

२ १ ७ २ २ १
 मनाय३ष्टपी३कृत्सुवर्षा२३४५ः । सहस्रनीथःपदा३वायिः

७ २ १ १ १ १ २ २ १ ७ १ १ १ १
 कवीना२३४५म् । तृतीयन्धाममही३षाःसिषामा२३४५

२ २ २ २ १ ७ १ १ १ १ २ २ २
 न् । सोमोविराजमनू३राजतिष्टू२३४५प् ॥(२) चमूषच्छेप

१ ७ १ १ १ १ २ २ २ १ ७
 नःशकूनोविभृत्वा२३४५ । गोविन्दू३र्द्रूपमत्रायू३ धानिवि

१ १ १ १ २ २ २ २ २ ७ १ १ १ १
 भ्रा२३४५त् । अपामूर्मि३सचमा३नाःसमुद्राम्३४५म् ।

* ऊ० गा० २३प्र० २ अ० ४ सा० ।

२२ २ ३२ १ ७ १११२ २२ २ २
तुरीयश्चाममक्षीर्षोविवक्ता २३४पुयि । हाउहोवाश्हायि ।

१११
वा३४५(३) ॥ ७ ॥ * [६] १

एतेसोमा इति नवचं द्वितीयं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

३१२ २२ ३ २ २१२ २२ २ १ २

एतेसोमात्रभिप्रियमिन्द्रस्यकाममक्षरन् ।

१२ ३ ० क २२

वर्द्धन्तोअस्यवीर्यम् ॥ १ ॥

“एते” अभिषुता इमे सामाः “अस्य” इन्द्रस्य “वीर्यं” शक्तिं
“वर्द्धन्तः” वर्द्धयन्तः “इन्द्रस्य” “कामं” काम्यं “प्रियं” प्रीतिकरं
“समभ्यक्षरन्” अभ्यवर्षन् अभिपवन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ ० क १ २ २ ३ १ २

पुनानासश्चमूपदो गच्छन्तो वायुमश्विना ।

१ २ २ १ २

तेनोधत्तसुवीर्यम् ॥ २ ॥

हे सोमाः ! “पुनानासः” पुनाना अभिषूयमाणाः “चमूपदः” वा
चमसेषु सोदन्तः गच्छन्तः “वायुम्” “अश्विना” अश्विनौ च

* ऊ० गा० २२प्र० २ अ० ७ सा० ।

† ऋ० वे० ६, ७, २०, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २०, २ ।

॥ ‘चमूपदः’—भक्षणीर्थेण सोदन्ति अथवा अधिषवणफलकचर्मण उपरि सोदन्ति
चमूपदः—इति वि० ।

“गच्छन्तः” प्राप्नुवन्तः ते यूयं “नः” अस्मभ्यं “सुवीर्यं” शोभन-
वीर्यं “धत्तु” प्रयच्छत ॥

“धत्त”-“धान्तु”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
इन्द्रस्यसोमराधमेपुनानोद्वाद्दिचोदय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
देवानांयोनिमासदम् ॥ ३ * ॥

हे सोम ! “पुनानः” पूयमानस्त्वं “राधसे इन्द्रस्य” इन्द्रस्य
संराधनाय “द्वाद्दि”—इति हृदय-सम्बन्धि स्थानं† “चोदय”
प्रेरय । अहमपि “देवानाम्” इन्द्रादीनां “योनि” स्वर्गाख्यं
स्थानम् “आसदं” प्राप्तवान् [यद्वा, देवानां यवन-साधनं यज्ञाख्यं
स्थानं प्राप्तवानस्मि ॥

“देवानाम्”-“ऋतस्य”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
मृजन्तित्वाद्भक्षिपोद्दिन्वन्तिसप्तधीतयः ।

३ ३ १ २
अनुविप्राअमादिषुः ॥ ४ † ॥

* ऋ० वे० ६, ७, ३०, ३ ।

† ‘द्वाद्दि’-‘ऋदधे’-इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ३०, ४ ।

हे सोम ! “त्वा” त्वां “दश” दशसङ्ख्याकाः [“क्षिपः
अङ्गुलिनामैतत् (२, ५, ३,)] अङ्गुलयः “सृजन्ति” शोध-
यन्ति । ततः “सप्त” सप्तसङ्ख्याकाः* “धीतयः” होत्रकाश्च
त्वां “हिन्वन्ति” स्व-स्व-व्यापारैः प्रोणयन्ति । तथा “विप्राः”
मेधाविनः स्तोतारश्च त्वाम् “अनु अमादिषुः” अनुमादयन्ति ॥४॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ ९ ३ १ ९ ३ १ २ ३ १ २ ५ क २ २
देवेभ्यस्त्वामदायकं सृजानमतिमेष्यः ।

१ २ २ २
सङ्गोभिर्वासयामसि ॥ ५ १ ॥

हे सोम ! “कं” मुखभूतं “त्वा” त्वां “देविभ्यः” देवानां
“मदाय” मदायार्थं “नाभिः” गोविकारैः पयोभिः “संवासयामः”
संस्थापयामः । कीदृशम् ? “मेथः” अवर्लीमानि दशा-
पवित्र रूपेण “अति सृजानम्” अत्यन्तं सृजन्तं दशापवित्ररूपेण
अवर्लीमसु वर्त्तमानमित्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ १ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ २ २
पुनानःकलशेषावस्त्राण्यरूपोद्धरिः ।

२ ३ १ २
परिगव्यान्यव्यत ॥ ६ ३ ॥

* ‘सप्तधीतयः—बृद्धियुक्ताः सप्तविक्रमजः ; धीतयः स्थापनकराः’—इति वि० ।

† सू० वे० ६, ७, ३०, ४ ।

‡ सू० वे० ६, ७, ३०, ६ ।

“पुनानः” पूयमानः “कलशेषु” द्रोगकलशेषु* आसिच्य-
मानः “अरुषः” आरोचमानः “हरिः” हरितवर्णः सोमः
“गव्यानि” गो-सख्बन्धीनि पयःप्रभृतीनि “वस्त्राणि” वामांसि
“परि अव्यत” पर्याक्कादयति† ॥ ६ ॥

अथ मममी ।

४ ० ३ १ २ ४ २ ३ ३ २ ३ १ २
मघोनआपवस्वनोजहिविश्वाअपद्विषः ।

२ ४ १ २ ६ १ २
इन्दोसखायमाविश ॥ ७ ॥

हे “इन्दो” सोम ! “मघोनः” धनवतः “नः” अस्मान्
“आ” आभिमुख्ये न “पवस्व” चर “विश्वान्” विश्वान् “द्विषः”
द्वेषीन् “अप जहि” मारय च “सखायं” मित्रभूतमिन्द्रम्
“आविश” प्राप्नूहि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

३ १ २ २ १ २ २ २ ३ १ २
नृचक्षमन्त्वावयमिन्द्रपीतस्वर्विदम् ।

३ १ २ ३ १ २ २
भक्षीमहिप्रजामिषम् ॥ ८ ॥

* ‘कलशेषु कलशसख्बन्धीषु ग्रहचमसादिषु’—इति वि० ।

† ‘अव्यत—गमय’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ३१, १ ।

§ ऋ० वे० ६, ७, ६१, २ ।

हे सोम ! “वृचक्षसं” वृणां द्रष्टारं “स्वर्विदं” सर्वज्ञम्*
 “इन्द्रपीतं” त्वां सेवमाना वयं “प्रजां” पुत्रादिकाम् “इषम्”
 अन्नञ्च “भक्षीमहि” भजेम ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 वृष्टिन्दिवःपरिस्रवद्युन्नमृथिव्याअधि ।

१ २ ३ २ २
 सहोनःसोमपृत्सुधाः ॥ ९ १ ॥ २

हे “सोम !” त्वं “दिवः” द्युलीकाद् “वृष्टिं” वर्षं “परि-
 स्रव” परितो वर्षं, “पृथिव्या अधि” [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी]
 “द्युन्नमृ” अन्नञ्च उत्पादयेति शेषः । “नः” अस्माकं‡: “सहः”
 बलं “पृत्सु” सङ्गामेषु “धाः” धेहि ॥ ९ ॥ २

इति सामवेदार्थं प्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘स्वर्विदं—सर्वज्ञस्य वचनात्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, ३१, ३ ।

‡ ‘नः—अस्माभ्यम्’—इति वि० ।

अथ द्वितीये खण्डे—

सोमःपुनानइति नवर्चं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ० १ २ ३ १ २
सोमःपुनानोअर्षतिसहस्रधारोअत्यविः ।

३ १ २ २ २ ० २
वायोरिन्द्रस्यनिष्कृतम् ॥ १ * ॥

अयं “पुनानः” पावकः “सोमः” अर्षति” गच्छति ।
कीदृशोऽयम् ? “सहस्रधारः” अपरिमितधारः “अत्यविः”
अवि-शब्देन तल्लोमान्युच्यन्ते ; अवेर्लोमभिर्निष्पादितं दशापवित्त
मित्यर्थः, तदतिक्रम्य गच्छतीत्यत्यविः । किमर्थम् ? “वायोः”
“इन्द्रस्य” च पानायति शेषः । किम्प्रति ? “निष्कृतम्”
[निरित्येषः समित्येतस्मिन्नर्थे] संस्कृतं पात्रं प्रति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
पवमानमवस्य वोविप्रमभिप्रगायत ।

३ २ ३ १ २
सुध्वाणन्देववीतये ॥ २ † ॥

हे “अवस्यवः” रक्षण-कामाः ! उद्गात्रादयो यूयं “पवमानं”
शोधकं “विप्र” विशेषेण देवानां प्रीणयितारं विप्रवद्बुद्धं वा

* ह० वे० ६, ८, १, १ ।

† अ० वे० ६, ८, १, १ ।

[अथवा विप्रइति मेधावि नामसु (निघ० ३, १५, १) मेधाविनम्]
 “देववीतये” देवपानाय* “सखाणम्” अभिषूयमाणं सोमम्
 “अभि” आभिसुख्येन “प्रगायत” प्रकर्षणं स्तुत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ २ ३ १ २

पवन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः ।

३ २ ३ १ २

गृणाना देववीतये ॥ ३ ॥

“पवन्ते” चरन्ति “सोमाः” । किमर्थम् ? “वाजसातये”
 अन्नस्य लाभाय । कीदृशाः ? “सहस्रपाजसः” बहुबलाः नृणां
 बलप्रदा इत्यर्थः † “गृणानाः” [कर्मणि कर्त्तृप्रत्ययः (३, १, ८५)]
 स्तूयमानाः । पुनः किमर्थम् ? “देववीतये” [देवानां वीतिर्गतिः
 प्राप्तिलक्षणं वा यस्मिन् स देववीतिः] यज्ञः, तदर्थम् [यज्ञसिद्धिः
 साक्षात् प्रयोजनं तद्द्वारा वाज-लाभइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २

उतनो वाजसातये पवस्व बृहतीरिषः ।

३ १ २ ३ १ २

स्युमदिन्दो सुवीर्यम् ॥ ४ ॥

* ‘देववीतये—देवानां भक्षणाय’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, १, १ ।

‡ ‘सहस्रपाजसः—सहस्र-पान-समर्थाः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, १, १ ।

हे “इन्दो” “द्युमत्” दौमिमत् “सुवीर्य” शोभन-वीर्यं
सामर्थ्यञ्च “पवस्व” चर, शोभन-सामर्थ्योपेता धाराः पवस्वे-
त्यर्थः । “उत्” अथवा “नः” अस्माकं* “वाजसातये” सङ्ग्रा-
मायणं “बृहतीः” “इषः” द्युमत् सुवीर्यं सम्पादयितुं पवस्वेति
शौच्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

अत्याहियानानचेष्टभिरस्य वाजसातये ।

१३ १४ १५ १६ १७ १८

विवारमव्यमाश्रवः ॥ ५ ॥

“वाजसातये” सङ्ग्रामाय “हियानाः” प्रेर्यमाणाः आश्रवः
शौघं धावन्ति तद्वत् “हेष्टभिः” प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः “आश्रवः”
शौघगामिनः सोमाः “वाजाय” अन्नलाभाय “अव्यं” “वारं”
वालं दशापवित्रं “व्यत्यस्यम्” व्यतिसृजन्ते ॥ ५ ॥

* ‘नः—अस्माभ्यम्—इति वि० ।

† ‘वाजसातये अन्नदानार्थम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २, २ ।

¶ “व्यत्यस्यम्”—इत्यत्र ऋगादिपादाद् “अति”—इत्युपसर्गः, ऋक्त्वतीथपादाद्
“वि”—इत्युपसर्गञ्च सङ्गृहीतः, “अत्या”—इति अनुतावापदस्थानर्थक्यमपि स्त्रीकृत-
भाषार्येण । विवरणकृता त्वन्दिनाम दानवइत्यादिना व्याख्यातम् । परन्तु भय-
ङ्गानि पदपञ्चमविषयत्वात्पुत्रणीयम्, तत्र हि—“अत्याः, हियानाः”—
ति पाठ-दर्शनात् ।

[अथवा विप्रइति मेधावि नामसु (निघ० ३, १५, १) मेधाविनम्]
 “देववीतये” देवपानाय* “सखाणम्” अभिषूयमाणं सोमम्
 “अभि” आभिमुख्येन “प्रगायत” प्रकर्षणं स्तुतं ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पवन्तेवाजसातयेसोमाःसहस्रपाजसः ।

३ २ ३ १ २

गृणानादेववीतये ॥ ३ ॥

“पवन्ते” चरन्ति “सोमाः” । किमर्थम् ? “वाजसातये”
 अन्नस्य लाभाय । कीदृगाः ? “सहस्रपाजसः” बहुबलाः नृणां
 बलप्रदा इत्यर्थः † “गृणानाः” [कर्मणि कर्त्तृप्रत्ययः (३, १, ८५)]
 स्तूयमानाः । पुनः किमर्थम् ? “देववीतये” [देवानां वीतिर्गतिः
 प्राप्तिलक्षणं वा यस्मिन् स देववीतिः] यज्ञः, तदर्थम् [यज्ञसिद्धिः
 साक्षात् प्रयोजनं तद्द्वारा वाज-लाभइति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

उतनोवाजसातयेपवस्वृद्धतीरिषः ।

३ १ २ ३ १ २

द्युमदिन्दोसुवीर्यम् ॥ ४ ॥

* ‘देववीतये—देवानां भक्षणाय’—इति वि० ।

† सू० वे० ६, ८, १, १ ।

‡ ‘सहस्रपाजसः—सहस्र-पान-समर्थाः’—इति वि० ।

§ सू० वे० ६, ८, १, १ ।

हे “इन्दो” “द्युमत्” दौसिमत् “सुवीर्य” शोभन-वीर्य^१
सामर्थ्यञ्च “पवस्व” चर, शोभन-सामर्थ्योपेता धाराः पवस्वे-
त्यर्थः । “उत्” अथवा “नः” अस्माकं* “वाजसातये” सङ्ग्रा-
माय† “बृहतीः” “इषः” द्युमत् सुवीर्यं सम्पादयितुं पवस्वेति
योज्यम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

अत्याहियानानहेतभिरसृग्रवाजसातये ।

०४ ११ २ ३ १२

विवारमव्यमाश्रवः ॥ ५ ॥

“वाजसातये” सङ्ग्रामाय “हियानाः” प्रेर्यमाणाः आश्रवः
शोभनं धावन्ति तद्वत् “हेतभिः” प्रेरकैः प्रेर्यमाणाः “आश्रवः”
शोभनगामिनः सोमाः “वाजाय” अन्नलाभाय “अव्यं” “वारं”
वालं दृशापवित्रं “व्यत्यसृग्रम्” व्यतिसृजन्ते ॥ ५ ॥

* ‘नः—अस्माभ्यम्’—इति वि० ।

† ‘वाजसातये अन्नदानार्थम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २, २ ।

१। “व्यत्यसृग्रम्”—इत्यत्र ऋगादिपादाद् “व्यति”—इत्युपसर्गः, ऋक्त्वतीयपादाद्
“वि”—इत्युपसर्गश्च सङ्गृहीतः, “व्यत्या”—इति अत्रावापदस्थानर्थक्यमपि स्वीकृत-
माचार्येण । विवरणकृता त्वचिनाम दानवइत्यादिना व्याख्यातम् । परन्तु भय-
ति-प्रेम-व्याख्यानं पदप्रत्ययविवक्षितत्वादुपेक्षणीयम्, तत्र हि—“व्यत्याः, हियानाः”—
इति पाठ-दर्शनात् ।

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तेनःसहस्रिण्प्रयिम्पवन्तामासुवीर्यम् ।

३ २ ३ २ ३ १ ०

स्नानादेवासइन्द्रवः ॥ ६ * ॥

“ते” “इन्द्रवः” सोमाः “नः” अस्माकं “सहस्रिणं” सहस्र-
मङ्गल-युक्तं “रयि” धनं “सुवीर्यं” च “आ पवन्ताम्”† ।
कीदृशास्ते ? “स्नानाः” सुवानाः स्तूयमाना “देवासः” द्योत-
नादि-गुणकाः ॥

“स्नानाः”—“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

१ १ २ ३ २ ३ ३ ३ २ ३ ३ १ २
वाश्राअर्षन्तीन्द्रवोभिवत्सन्नमातरः ।

३ १ २ २

दधन्विरेगभस्त्योः ॥ ७ † ॥

“वाश्राः” शब्दयन्तः‡ “इन्द्रवः” सोमाः “अभ्यर्षन्ति”
पात्रंप्रति वाश्राः शब्दकारिण्यो “मातरः” मातृभूता गावः

* ऋ० वे० ६, ८, २, ३ ।

† ‘आ—आतुपूर्येण’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २, ४ ।

¶ ‘वाश्राः—वासनशीलाः’—इति वि० ।

“वत्सं न” वत्सं यथा प्रत्यागच्छन्ति तदन् तएव “गभस्थोः”
बाह्वीः “दधन्विर” धियन्ते च ॥

“मातरः”-“धेनवः”—इति पाठौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
जुष्टइन्द्रायमत्सरःपवमानःकनिक्रदत् ।

२ ३ २ ३ १ २
विश्वाअपद्विषोजहि ॥ ८ * ॥

“इन्द्राय” “जुष्टः” पर्याप्तः सोमो भवतीति शेषः “मत्सरः”
सं सः [“मन्दतेस्तृप्ति-कर्मणः”—इति निरुक्तम्] “पवमानः”
पूयमानः तादृशः सोमः “कनिक्रदत्” “विश्वाः द्विषः” सर्वान-
स्माकं हेष्टृन् “अप जहि” ॥

“पवमानः”-“पवमाना”—इति पाठौ ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ २ ३ १ ० ३ १ २ २ १ ०
अपप्लन्तीअरावणःपवमानाःखट्वशः ।

१ २ ३ १ २
योनावृतस्यसीदत् ॥ ९ † ॥ ३

* सू० वे० ६, ८, २, १ ।

† सू० वे० ६, ८, १, २ ।

ह “पवमानाः !” “अरावणः” अदानान् यजमानान् “अप
घ्नन्तः” हिंसन्तः “खट्वंशः” सर्वस्य द्रष्टारश्च* यूयम् “ऋतस्य
योनौ” यज्ञस्य† स्थाने “सीदत” । अथ सोम-पानार्थमुक्तलक्षणा
देवा ऋतस्य योनौ सीदतेति योज्यम् ॥ ८ ॥ ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य नवमस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

—
अथ तृतीय-खण्डे—

सोमाअसृष्टमिति नवच्च विद्यमानमेकं सृक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ ० १ २
सोमाअसृष्टमिन्दवःमुताऋतस्यधारया ।

१ २ ३ १ २
इन्द्रायमधुमत्तमाः ॥ १ ॥

“ऋतस्य” यज्ञार्थं “मुताः” अभिषुताः “मधुमत्तमाः”
अतिशयेन माधुर्योपेताः “इन्दवः” सोमाः “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
“धारया” “असृष्टम्” सृज्यन्ते ॥

“धारया”-“सादने”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* ‘खट्वंशः—खर्गस्य लोकास्य दर्शितारः’—इति वि० ।

† ‘ऋतस्य—सत्यस्य यज्ञस्यान्नस्य वा’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २५, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ४ ३ १ २
अभिविप्राञ्चनूषतगावोवत्सन्नधेनवः ।

१ ३ १ १ ३ १ २
इन्द्रसोमस्यपीतये ॥ २ * ॥

“विप्राः” मेधाविनः† “सोमस्य” “पीतये” पानाय
“इन्द्रम्” “अभि अनूषत” अभिषुवन्ति । तत्र दृष्टान्तः—
“धेनवः” प्रीणयित्वा गावः “वत्संन” वत्सं यथा पयः-पानाय
अभिषब्दयन्ति तद्वत् ॥

“धेनवः”—“मातरः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ० ४ २
मदच्युत्सतिसादनेसिन्धोर्जुमाविपश्चित् ।

१ २ ३ १ २ २ २ १ २
सोमोगौरीअधिश्चितः ॥ ३ ‡ ॥

“मदच्युत्” मदकरस्य रसस्य चावयिता सोमः “सदने”
यज्ञस्य स्थाने “क्षिति” निवसति । एतदेव विद्वणोति—“सिन्धोः”
नद्याः “जर्मा” जर्मो तरङ्गे “विपश्चित्” विद्वान् सोमः “गौरी

* ‘विप्राः—अत्विजः’—इति वि० ।

† सू० वे० ६, ७, ३८, २ ।

‡ सू० वे० ६, ७, ३८, ४ ।

अधि”* गौर्यामधि [अधोति सप्तम्यर्थानुवादः, माध्यमिकायां
वाचि गौरी गान्धर्वीति वाङ्नामैतत् (निघ० १, ११, ५-६)]
“न्यितः” निवसति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ २ ३ २ १ ३
दिवोनाभाविवचक्षणीव्यावारेऽमहोयते ।

२ ३ २ ३ २ ३ १
सोमोयःसुक्रतुःकविः ॥ ४ ॥

“यः” “सुक्रतुः” सुप्रज्ञः “कविः” कान्त-कर्मा “विवचक्षणः”
विदृष्टा स “सोमः” “दिवः” अन्तरिक्षम्यत्र “नाभा” नाभौ
नाभिभूते “अथाः” अवेः “वारे” वाले “महोयते” पूज्यते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ २ ३ ३ ३ २ १ २ ३ १ २
यःसोमःकलशेषाऽऽन्तःपवित्राहितः ।

३ ३ ३ २
तमिन्दुःपरिष्वजे ॥ ५ ॥

* “इदूती च सप्तम्यर्थं (१, १, १२)”—इति प्रत्ययभावः ।

† “वोवारे”—इति ऋ० पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, २८, ३ ।

¶ ‘दिवः—द्युलोकस्य’—इति वि० ।

§ “कलशेषाः”—इति ऋ० पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, २८, ५ ।

“यः” सीमः “कलशेषु” कुम्भेषु आस्ती, यश्च “पवित्रे” पवित्रस्य “अन्तः” मध्ये “आ हितः” निहितः, “तं” त्वामंशभूतं सीमम् “इन्दुः” तद्भिमानो सी देवः “परिषस्वजे” प्रविशति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१७ ३ १ २ ३१२ २२३१२
प्रवाचाभिन्दुरिष्यतिसमुद्रस्याधिविष्टपि ।

२ ० १ २ ३१२
जिन्वन्कोशमधुश्रुतम् ॥ ६ * ॥

“इन्दुः” सामः । उन्दा लोदणे (रू० प०)—इत्यस्य रूपम् लोदनवांस्त्वं “मधुश्रुतं” मधुनद्यथावकं द्रोण-कलशं “जिन्वन्” प्राणयन् परयन्नित्यर्थः । समुद्रस्यान्तरिक्षस्य “अधिविष्टापि” विष्टब्धे स्थाने “वाचं” “प्रेष्यति” प्ररयति ; पवित्रे पूयमानः शब्दं करोतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

११ ३ २३१ २३२ ३१ २३१२
नित्यस्तात्रावनस्यातद्धनामन्तःसबदुघाम् ।

३१२ २८ २२
द्विन्वानोमानुषायुजा ॥ ७ † ॥

“नित्यस्तात्रः” सन्ततस्तात्रः “वनस्यातिः” वनानां स्वामी, सीमः “मानुषा” मानुषाणि “युजा” युग्मानिः अहोनैकाहा-

* मू० व० ६, ७, १८, ६ ।

† मू० व० ६, ७, २८, १ ।

‡ “युजा-योगिन” — इति वि० ।

अकानि^१ “हिन्वानः” प्रीणयन् “सबर्दुधाम्” अमृतसदृशाति-
प्रियवचनानि दीग्धीम्^२ “अन्तः” स्तोत्रृणां मध्ये स्थितां
“धेनां” स्तुतिरूपां वाचं^३ गृणात्विति शेषः ॥

“धेनामन्तसबर्दुधाम्”—“धीनामन्तसबर्दुधसः”—इति
पाठो ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ १ २
आपवमानधारयरयि^४सहस्रवर्चसम् ।

१ १ १ ३ १ २
अस्मेइन्दोस्त्राभुवम् ॥ ८ ॥

हे “पवमान” पूयमान ! पुनान ! वा “इन्दी” सोम ! त्वं
“सहस्रवर्चसं” बहुद्दीप्तिं “स्त्राभुवम्” शाभन-भवनं “रयिं”
धनम् “अस्मे” अस्मासु “धारय” प्रक्षिपेत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३ १ ३ १ ३ १ ३ २ ७ ३ १ २ २ २ १ १
अभिप्रियादिवःकर्वावर्वा^५प्रःसधारयासुतः ।

१ २ ३ १ २
सोमोच्चिन्वेपरावति ॥ ९ § ॥ ४

* दिनैकसप्तम्याद्यमेकादशम्, द्वादशदिनातिरिक्तसप्तम्याद्यं सप्तमं, अर्धमन्यन्तं यामकर्म ।

† ‘सबर्दुधं—सुखदोक्षां’—इति वि० ।

‡ ‘धेनां—धेनाम्’—इति वि० । ‘धेना’—इति निघण्टौ वाङ्मामसु कर्म-
चत्वारिंशत्तमं पदम् (१, ११) ।

१ ॥ सू० ४० ६, ७, ३९, १ ।

३ ॥ सू० ४० ६, ७, ३९, ३ ।

“कविः” क्रान्तकर्मा, “सुतः” अभिषुतः, सोमः “परावति” विप्रकण्ठे देशे स्थितः सन् “विप्रः” मेधावी “सधारया” स्वस्य धारया “दिवः” द्युलोकस्य “प्रिया” प्रियाणि स्थानानि “अभि” लस्य “हिन्वे” प्रेरयति ॥

“दिवःकविः”—“दिवस्यतिः”—इति पाठौ, “हिन्वेपरावति”—“हिन्वेपरानोअर्षति”—इति च, “सुतः”—“कविः”—इति च ॥ ८ ॥ ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ उत्तेशुष्मासइति चतुर्थे खण्डे—

विद्यमानं पञ्चमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
उत्तेशुष्मासईरतेसिन्धोहूर्मेतिवस्वनः ।

३ १ २ ३ २
वाणस्यचोदयापविम् ॥ १ * ॥

हे सोम ! “ते” तव “शुष्मासः” शुष्मा वेगाः “उत् ईरते” उद्गच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—“सिन्धोः” समुद्रस्य “जर्मेरिव”

यथा तरङ्गात् “स्वनः” ध्वनिः उद्गच्छति तद्वत्* । स त्वं
 “वाणस्य” विष्टष्टस्य नालस्य शततन्त्रोकस्य वीणा-विशेषस्य†
 “पवि” [शब्द-नामैतत् (निघ० १, ११)] शब्दं “चीदय”
 प्रेरय, वेगेन स्यन्दमानस्त्वं विष्टष्ट-वाण-शब्द-सदृशं शब्दं
 कुर्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १३११ ११२ १२ १११
 प्रसवेतउदीरतेतिस्रोवाचोमखस्युवः ।

१७ ३२ ३१ ०
 यदव्यर्षिसानाव ॥ २ ॥

हे सोम ! “ते” तव “प्रसवे” सति “मखस्युवः” यज्ञ-मिच्छतो
 यजमानस्य “तिस्रोवाचः” ऋग्यजुःसामान्तकानि त्रीणि
 वाक्यानि “उदीरते” उद्गच्छन्ति । कदेत्यत आह—“यद्” यदा
 “सानवि” उच्छ्रिते “अव्ये” अविमये पवित्रे पवित्रम् “एषि”
 गच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१३ १ ३११ ३१२ १२ ३१२
 अव्यावारैःपरिप्रियं हरिं हिन्वन्त्याद्रभिः ।

१२ १११
 पवमानमधुश्चुतम् ॥ ३ ॥

* ‘सिन्धोर्ध्वरेव—अपामिव सञ्जातः, घाटक् तेषां स्वनः’—इति वि० ।

† ‘वाणस्य—वीणाविशेषस्य’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ७, १ ।

¶ ऋ० वे० ७, १, ७, २ ।

“प्रियं” देवानां प्रीतिकरं “हरिं” हरितवर्णं “अद्रिभिः”
 यावभिः अभिषुतं “मधुयुतं” मधुनी रसस्य चावयितारं “पव-
 मानं” सोमम् “अव्याः” अवेः “वारैः” वालैः “परि हिवन्ति”
 ऋत्विजः परिप्रेरयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ ४ २ १ ३
 आपवस्वमदिन्तमपवित्रन्धारयाकवे ।

३ २ ३ १ २ ४ १ ३
 अर्कस्ययीनिमासदम् ॥ ४ * ॥

हे “मदिन्तम्” मादयित्वतम ! “कवे” क्रान्तकर्षन् ! सोम !
 “अर्कस्य” अर्चनीयस्य इन्द्रस्य[†] “यीनिम्” उद्वरभूतं स्थानम्
 “आसदं” प्राप्तुं[‡] “पवित्रम्” अतीत्य “धारया” सम्पातेन “आ-
 पवस्व” अभिसुख्येन चर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ १ २ १ २ ३ १ ३ १ १
 सपवस्वमदिन्तमगोभिरञ्जानोअक्तुभिः ।

१ २ ३ १ २
 एन्द्रस्यजठरंविश ॥ ५ ¶ ॥ ५

* ऋ० वे० ६, ८, १५, ६ ।

† ‘अर्कौद्रोणकलशः अथवा अर्कंआदित्यः अथवा आदित्यरश्मयोऽर्काः अथवा
 अर्का मन्त्रालेषां यीनिं स्थानम्’—इति वि० ।

‡ ‘आसदस्—आसीदस्’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ७, १, ७, ५ ।

हे “मदिन्तम” मादयिष्ठतम ! सोम ! “अक्तुभिः” अञ्जन-
साधन-भृतैः “गोभिः” गोर्विकारैः पयोभिः “अञ्जानः” अञ्ज-
मानः संस्तूयमानः स त्वं “पवस्व” चरत । “अनन्तरम्
“इन्द्रस्य” “जठरम्” उदरम् “आविश” प्रविश ॥ “एन्द्रस्यजठरं-
विश” — “इन्द्रइन्द्रायपीतये” — इति पाठौ ॥ ५ ॥ ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य नवमस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे-खण्डे —

अयावीतीति षट्चात्मकम् प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
अयावीतीपरिस्रवयस्तइन्दोमदेष्ठा ।

३ १ २ ३ १ २
अवाहन्नवतीर्नव ॥ १ * ॥

हे “इन्दी” सोम ! “अया” अनेन रसेन “वीती” वीत्यै
इन्द्रस्य भक्षणाय “परिस्रव” परिचरणी । कीदृशेन रसेनेत्यत
आह—“ते” तव “यः” रसः “मदेषु” सङ्ग्रामेषु “नवतीर्नव”
नवनवति-सङ्क्राकाः शत्रुपुरीः “अवाहन्” जघान । इमं
सोमरसं पीत्वा मत्तः सन्निद्रउक्तसङ्क्राकाः शत्रुपुरीः जघानेति
कृत्वा रसो जघानेत्युपचारः ॥ १ ॥

* ष० षा० ६, १, १, ८ (२भा० ५२४०) = ष० वे० ७, १, १८, १ ।

† ‘अया—अमया, वीत्या सामेषु परिचरव’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुरःसद्यद्दत्थाधियेद्विवोदासायशम्बरम् ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ १ २
अधत्यन्तुर्वशंयदुम् ॥ २ * ॥

“सद्यः” एकस्मिन्नेवाहनिः† “पुरः” शत्रूणां पुराणि सोम-
रसः अवाहन् । “इत्था धिये” सत्य-कर्षणे‡ “द्विवोदासाय”
राज्ञे “शम्बरं” शत्रु-पुराणां स्वामिनम् “अध” अथ अनन्तरं
“त्य” तं “तुर्वशं” तुर्वश-नामानं राजानं द्विवोदास-शत्रुं
“यदुम्” यदु नामकञ्च राजानमवाहन् । [अत्रापि सोमरसं
पीत्वा मत्तः सन्निन्द्रः सर्वमेतदकार्षीदिति सोमरसे कर्त्तृत्वमुप-
चर्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २
परिनोअश्वमश्वविद्धोमदिन्दोहिरण्यवत् ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २
क्षरासहस्रिणीरिषः ॥ ३ ॥ ६

हे सोम ! “अश्ववित्” अश्वस्य लक्षकः त्वं “नः” अस्माकम्
“अश्व” “गोमत्” गीयुक्तं “हिरण्यवत्” हिरण्योपेतं पश्वादि-

* ऋ० वे० ७, १, १८, २ ।

† ‘सद्यः—सणादेव’—इति वि० ।

‡ ‘इत्था—इदानीम’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, १, १८, ३ ।

धनञ्च “परि चर” । अपिच “सहस्रिणीः” बह्विनि* “इषः”
अन्नानि चर ॥

“परिनिः”-“परिणः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ६

अथ लृचात्मके द्वितीय-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

५ १ २ ३ २३ ३ २ ३ १ २

अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअरावणः ।

२ ३ १ २ ३ २

गच्छन्निन्द्रस्यनिःकृतम् । ॥ १ ॥ ३ ॥

“सोमः” “मृधः” हिंसकान् गतून् “अपघ्नन्” मारयन्
“अरावणः” सक्तौ सत्यां धनानामदातृषु “अप” घ्नन्
“इन्द्रस्य” “निष्कृतं” स्थानं “गच्छन्” प्राप्नुवन् “पवते” धारया
चरति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ ३ १ २ २

महोनीरायआभरपवमानजक्षीमृधः ।

१ २ ३ २ ३ १ २

रास्वेन्दोवीरयद्यशः ॥ २ ॥ ३ ॥

* ‘सहस्रिणीः’—सहस्रमन्विता इषः अन्नानि—इति वि० ।

† ‘निष्कृतम्’—इति ख० पु० सु० पु०, पाठः ।

‡ क० आ० ६, १, २, १४ (२भा० १६४०) = ख० वे० ७, १, २७५ ।

§ अपेत्युपसर्गं द्रव्यदर्शनात् घ्नन्निव्यस्य इति ।

१) ख० वे० ७, १, २७, १ ।

हे “पयमान !” “इन्दी” सोम ! “नः” अस्माकं “महः” महान्ति “रायः” धनानि “आ भर” आह्वर “स्रधः” हिंसकान् शत्रूँश्च “जहि”* मारय “वीरवत्” पुत्राद्युपेतं “यशः” कौर्त्तिञ्च “रास्” अस्मभ्यं देहि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ २ २ २ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
नत्वाशतञ्चनद्भृतोराधादित्सन्तमामिनन् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
यत्पुनानोमखस्यसे ॥ ३ ॥ ७

हे सोम ! “राधः” धनंशः “दित्सन्तम्” आदातुमिच्छन्तं “त्वा” त्वां “शतञ्चन” बहवोऽपि “द्भृतः” हिंसकाः शत्रवः ॥ “न आमिनन्” न हिंसन्ति । कदा ? इत्यत्राह—“यद्” यद्वा “पुनानः” पूयमानः त्वं “मखस्यसे” धनं धातुमिच्छसिः ॥३॥७

अथ तृचात्मके तृतीय-सृक्ते—

प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ २ २ ३ १ २
अयापवस्वधारयाययामूर्यमरोचयः ।

३ १ २ २ २ ३ २
द्विन्वानोमानुषीरपः ॥ १ ॥ ॥

* संहितार्था “जही”—इति दीर्घात् न्युचते, द्वाच इति (६,१,१२५) तत्र दीर्घः ।

† ऋ० वे० ७, १, १३, २ ।

‡ ‘राधः—धनस्य’—इति वि० ।

§ ‘द्भृतः—शरणशीलाः’—इति वि० ।

॥ ‘मखस्यसे—पञ्चमस्ये यज्ञं त्वं धदा करीषि’—इति वि० ।

॥ ऋ० ऋ० ६, १, १, ७ (१भा० ५०४०) = ऋ० वे० ७, १, ११, १ ।

हे सोम ! “मानुषीः” मनुष्याणां हितानि “अपः” उदकानि
“द्विन्वानः” प्रेरयन् त्वं “यया” “धारया” “सूर्यम्” “अरोचयः”
प्रकाशयसि तथा “अया” अनया धारया “पवस्व” क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ ० ३ १ २ ३ १ २ २ ४
अयुक्तसूरएतशम्पवमानोमनावधि ।

३ १ २ ३ १ २
अन्तरिक्षेणयातवे ॥ २ * ॥

“पवमानः” पूयमानः सोमः “मनावधि” मनुर्धनुष्यस्तास्मिन्
मनुष्यइत्यर्थः । “अन्तरिक्षेण” “यातवे” गन्तुं “सरः” प्रेरक-
स्यादित्यस्य “एतशम्” [अश्वनामैतत् (निघ० १, १४, १०)]
अश्वं “अयुक्त” युङ्क्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ३ ३ २ ३ ० ३ १ २ ३ १ २
उतत्याच्चरितोरथेसूरोअयुक्तयातवे ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ ०
इन्दुरिन्द्रइतिब्रुवन् † ॥ १ ‡ ॥ ८

“उत” अपिच “इन्दुः” सोमः “इन्द्र इति ब्रुवन्” “त्याः”

* ऋ० वे० ७, १, ३१, १ ।

† “ब्रुवन्”—इति ऋ० पु० पाठः ।

‡ ऋ० वे० ७, १, १, ४ ।

तान् “हरितः” हरितवर्णान् अश्वान् “सूरः” सूर्यस्य “रथे”
“यातवे” गन्तुम् “अयुक्त” युनक्ति* ॥

“रथे”—“दश”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः† ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे ‡—

अग्निंवद् इति लक्षात्मकं प्रथमं मृतम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३

अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा

१ २ ३ १ २ ३ १ २

यजिष्ठन्दूतमध्वरे कृणुध्वम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३

योमन्त्येषुनिध्रि विचर्त्तावा

१ २ ३ १ २ ३ २

तपूर्मूर्द्धाघृतान्नः पावकः ॥ १ ॥ १ ॥

* ‘एतदुक्तमभवति—यदा सोमस्य इन्द्रस्य वाङ्मनं क्रियन्ते तदा स्वर्धो रथे नियुक्तः
साम् यातवे गमनाय’—इति वि० ।

† ‘उक्तं बहिष्यवमानम्’—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमाज्यानि’—इति वि० ।

१ य० वे० १५. ६९=ख० वे० ५, २, ३, १ ।

हे देवाः ! “वः” यूयं “देव” द्योतमानम् “अग्निम्”
 “अध्वरे” कौटिल्य-रहिते यज्ञे “दूत” “क्षणध्व” कुरुत । कौ-
 टिशम् ? “अग्निभिः” अन्यैः “सजीषा” सजीषसम् [द्वितीयार्थे
 प्रथमा (३, १, ८५)] “यजिष्ठ” यष्टृतमं* “यः” अग्निः देवो-
 ऽपि सन् “मर्त्तियु” “निधु विः” नितरां भ्रुवस्तिष्ठति । कौटिशः ?
 “ऋतावा” यज्ञवान् सत्यवान् वा “तपुमूर्द्धा” तापकं तेजः†
 “ष्टतान्नः पावकः” शोधकं तमग्निं दूतं क्षणध्वमिति योजना॥१

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ २

प्रोथदश्वानयवसेविष्यन्

४ १ ३ २ ४ १ २ ३ १ २

यदामहःसंवरणाद्वयस्थात् ।

१ २ २ २ ३ १ २ ४ १ २

आदस्यवातोअनुवातिशोचि

१ २ ३ ४ १ २ ३ १ २

रधस्मतेव्रजनङ्गाम्भस्ति ॥ २ ॥

“यवसे” घासे “अविष्यन्” भक्षयन्वा “प्रोथत्” शब्दं
 कुर्वन् सञ्चरन् वा “अशो न” अश्व इव “नङ्गः” महतः “संवर-

* ‘यजिष्ठ’—यज्ञनीर्यम्—इति वि० ।

† ‘तपुः’—तापनशीलः; ‘मूर्द्धा’—प्रधानमूर्द्धा—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ५, २, ३, २ ।

¶ ‘यवसे’—सन्निधानभूते । अथवा द्वितीयार्थे सप्तमी । यवसभमविष्यन् भक्ष-
 यन्—इति वि० ।

णात्” निरोधात् दावरूपोऽग्निः “यदा” “व्यख्यात्” संवृतेषु
वृत्तेषु वितिष्ठते, “आत्” तदा “अस्य” अग्नेः “गोचिः” अर्चिः
“अनु वातः वाति” । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—“अध” अथानन्तरं
हे अग्ने ! “ते” तव “व्रजनं” वर्ष्म “कृष्णमस्ति” । “अ” —
इति पूरणम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २२ १ १ २ ३ २३
उद्यस्यतेनवजातस्यवृष्णो-

० १ १ ३ १ २ ३ २
ग्रेचरन्त्यजराइधानाः ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३
अच्छाद्यामरूपोधूमणषि

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
मन्दूतोअग्रईयसेहिदेवान् ॥ ३ * ॥ ८

हे “अग्ने ! ” “नवजातस्य” नूतन-प्रादुर्भूतस्य “वृष्णः”
वर्षितुः “यस्य” “ते” तव “अजरा” जरा-रहिता ज्वाला
“इधानाः” द्रव्यमाना या “उच्चरन्ति” उद्गच्छन्ति । हे “अग्ने ! ”
“अरुषः” आरौचमानः “धूमः” धूमयुक्तः “दूतः” त्वं “द्या-
मच्छ” * दुलोकं प्रति “सन्निषि” सम्यग् गच्छसि, पश्चात् तत्र-
त्यान् “देवान्” इन्द्रादीन् “ईयसे हि” प्राप्नोषि खलु, [यद्वा, हे

* अ० वे० ५, २, ३, ३ ।

† ‘अच्छ—आप्तम्’—इति वि० । संहितायाम् “अच्छा”—इति दीर्घान्तं
श्रूयते, तत्र निपातस्य चेति दीर्घः ।

अग्ने ! त्वदीयो यो धूमः द्युलीकं प्रति एषि गच्छति, पुरुष-
व्यत्ययः ; त्वमपि देवान् प्राप्नेःषि ॥

“एषि”-“एति”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ९

अथ तमिन्द्रमिति त्वचात्मकं हितोयं सूक्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

१२ २२

२२ १२ ३१ ९

तमिन्द्रं वाजयामसिमहेवृत्राय हन्तवे ।

१ २२ ३ १ २

सवृषावृषभो भुवत् ॥ १ ॥ १ ॥

यजमाना आहुः—“तं” पूर्वाक्तम् “इन्द्र” “वाजयामसि”
वाजयाभः सोमिन स्तुतिभिः “वाजवन्तं” बलवन्तं कुर्मः । कि-
मर्थम् ? “महे” महान्तं “वृत्राय” अपामावरकं वृत्रासुरं
“हन्तवे” हन्तुं सोम-पानेन मत्तः स्तुतिभिर्वा स्तुतः सन्
वृत्रहन्तवे [वाजयामसि—वाजवन्तं करोतीत्यर्थं “तत्करोतीति
(३, १, २५ वा०) णिच्, “गाविष्ठवत् (३, १, २५ वा०)”—
इति षेरिष्ठवद्भावात् “टेः (६, ४, १५५)”—इति टि-लोपः,
“विष्मतीर्लक् (५, ३, ६५)”—इति मतुपो लुक्] । “वृषा”
धनानां सेक्ता दाता “सः” इन्द्रः “वृषभः” अस्माकं स्तोत्रृणां
सोमस्य दातृणां धनादि-सेचको दाता “भुवत्” भवतु ॥ १ ॥

* ‘मैत्रायणमाख्यम्’—इति वि० ।

† ऋ० षा० २, १, ३, ५ (१भा० २६६४०) = ऋ० वे० १, ६, २९, ९ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १४ २४ ३ १४ २४ ३ १४ २४ ३ २
इन्द्रःमदामनेऋतञ्चिष्ठःसबलेहितः ।

३ २ ३ ०३ ३ २
द्यून्नीश्लोकीमसोम्यः ॥ २ * ॥

“मः” इन्द्रः “दामने” स्तोत्रभ्यः धनादि-दानायैव “ऋतः” प्रजापतिना सृष्टः । किञ्च “ञ्चिष्ठः” अजस्वितमः “सः” एवेन्द्रः “बले” बलवति सोमे प्रजापतिना सृष्टिकाले निहितः सोम-पानार्थञ्च निहित इत्यर्थः । “द्यून्नी” [“द्यून्” द्योततेर्यथो वान्नं वेति (निरु० ने० ५, ५) यास्केनोक्तत्वात्] यशस्वी अत्रवान् वा अतएव “श्लोकी” श्लोकः स्तुतिः तद्वान् “सः” इन्द्रः “सोम्यः” सोमार्हा भवतिः ॥

‘बले’-‘मदे’—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २३ ४ १४ २४ ३ १२ ३ १ २
गिरावज्जोनमम्भतःसबलोअनपच्यतः ।

३ २ ४ १४ २४
ववक्षउयोअस्तुतः ॥ ३ ॥ १०

* ऋ० वे० ६, ६, १२, ३ ।

† ‘श्लोकी’—श्लोकैर्मन्त्रैर्थाऽतिशयो गीयते सः श्लोकी—इति वि० ।

‡ ‘सोमैर्यः सस्यश्चते स सोम्यः’—इति वि० । “सोममर्हति यः”—इति पा० ४, ४, १३० ।

॥ ऋ० वे० ६, ६, १२, ४ ।

“गिरा” स्तुति-लक्षणाया वाचा स्तोत्रभिः “सम्भृतः” उत्पा-
दितः तीक्ष्णीकृतः । तत्र दृष्टान्तः—“वज्रीन” वज्र आयुधं
तटकर्त्तृभिः शितधारी यथा भवति तीक्ष्णीकृत्यते तद्वत्
स्तोत्रभिः स्तुत्या सम्भृतः, अतएव “सवलः” बल-सहितः तस्माद्
“अनपच्युतः” परैरपच्युतः अनभिगतइत्यर्थः, तादृशः “उयः”
महान् “अस्त्रुतः” युद्धे शत्रुभिरहिंसितइन्द्रः “ववचे” स्तोत्रभ्या
धनादिकं वोढुमिच्छति ॥

“उयः”—“ऋश्वः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः* ॥ ६ ॥

अथ सप्तम-खण्डे†—

अध्वर्यीन्द्रिभिरिति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,‡

तत्र प्रथमा॥ ॥

१ २ ३ १ ५ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ १

अध्वर्यीन्द्रिभिःसुतःसोमस्यवित्रञ्चानय ।

३ १ २ ३ १ २

पुनाहीन्द्रायपातवे ॥ १ ॥ १ ॥

* ‘इन्द्रेऽश्वानामोदृष्टदित्यैन्द्राग्नम्—इति वि० । अतोऽनन्तरं विनियोज्यम-
स्तीति तदभिप्रायः । अतश्च तदिदं द्वितीये (१, १, ८, १ = ३भा० १११४०) प्रपाठके ।

† ‘उक्तान्याश्वानि, इदानीं साध्यन्दिनः प्रवमानः—इति वि० ।

‡ ‘मायवप्रभृतौनि सामानि ब्राह्मणेनोक्तान्यार्थाणि—इति वि० ।

॥ ६० ॥ ६, १, २, ३ (२भा० ५०४०) = ऋ० वे० ७, १, ८, १ ।

हे “अध्वर्यो !” “अद्रिभिः” श्रावभिः “सुतम्” अभिषुतं
“सोमं” “पवित्रे” “आनय” प्रापय । एवदेव दर्शयति—
“इन्द्राय” इन्द्रस्य “पातवे” पानाय “पुनाहि” पुनीहि पावय ॥

“आनय”-“आसृज”—इति पाठौ, “पुनाहि”-“पुनीहि”—
इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१११२ ३ १२ १२३ कर २२
तवत्यइन्दोअन्धसोदेवामधोर्व्याशत ।

१० ० १ २
पवमानस्यमरुतः ॥ २ * ॥

हे “इन्दो” सोम ! “तव” सम्बन्धिनं “मधोः” मदकरस्य
“पवमानस्य” पूयमानम् “अन्धसः” अन्नं [तत्र कर्मणि षष्ठी
(३, १, २५)] “त्वे” ते इमे “देवाः” इन्द्रादयो “मरुतश्च”†
एवञ्चूतमन्नं “व्याशत” व्याप्नुवन्तीत्यर्थः ॥

“व्याशत”-व्यञ्जुत—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ३ १ २ ३२३ ३ १ २ ३ १ १
दिवःपीयूषमुत्तमं सोममिन्द्रायवज्रिणे ।

१ २ ३ १ २
सुनोतामधुमत्तमम् ॥ ३ † ॥ ११

* ऋ० वे० ७, १, ८, २।

† ‘मरुतः—मरुतो देवाः अथवा मरुतः रश्मयः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ८, २ ।

हे अध्वर्यवः ! यूयं “मधुमत्तमम्” अतिशयेन माधुर्योपेतं
 “दिवः” द्युलोकस्य “पीयूषम्” अमृतभूतम् “उत्तम” श्रेष्ठं
 “सोम” “वज्रिणे” वज्रवते “इन्द्राय” “सुनीत”* अभि-
 षुणुत ॥ ३ ॥ ११

० १ ५ ० १ १ २
 ॥ वैरूपम् ॥ अध्वर्यो२३४आ । द्विभायिःमू३ता३म् ।
 १२ ३ ५ १ ० १ २ २
 सोमा॑पा२३४वी । त्रा॒आ॑श्नाया॒ २ । पुना॒२३ । हीन्द्रा॑३४
 ५२ २ ११२३२१११ ० १ ५ २२
 औहो॒वा । यपा॑त्तवे॒२३४५ ॥ (१) तव॒त्या॒२३४ई । दो
 १ २ १ १२ ३ ५ १ २
 आन्वा॑साः । देवा॒रमा॒२३४धोः । वाया॑श्शाता॒ २ ।
 १ २ ५ ५ २ २ १ १ १ १ १ १
 पवा॒२३ । माना॑३४औहो॒वा । स्पम॑रुता॒ २ ३ ४ ५ ॥ (२)
 २ १ ५ ० १ २ २ १ २ १ २ ३ १ ५
 दिवः॑पी॒२३४यू । षमु॑त्ता॒३मा॑३म् । सोमा॑रमा॒२३४ईन्द्रा॑ ।
 १ ० १ २ ५ २ २ ५ २ २
 याव॑ज्रायिणा॒ २यि । सुनी॑२३ । तामा॑३४औहो॒वा ।
 ५ १ २ ३ १ १ १ १
 धुम॑त्तमा॒२३४५म् (३) ॥ २० ॥ [१]

* संहितायां ‘सुनीता’ - इत्याकारान्तं व्यूथं, तत्र द्विचोतइत्येतस्मात्तद्धृदिति
 (इ. ३, १२५) योगविभागाद्दोषः ।

† “मायये वैरूपम्” - इति ख० गु० पाठः ।

‡ क० १०० १५० १५० २०सा० ।

॥ आशुभार्गवम् ॥ ^{१ २ १} अर्ध्वर्यी^०अद्रि । ^{० २} भिःसूशताम् ।
^{१ २} सोमम्यवाशयि । ^{१ ३ ५ १ २} त्रिअरनार३४या । पुनाद्वाशयिन्द्रा
^{२ २ १ ५ ५ १ २ १ २ १} २ । यपा३ । तार३४वोद्द्वयि ॥(१) तवत्यइन्दो । अ
^{१ १ २ २ १ ३ ५ १} न्वाइसाः । दायिवामधो३ । वायारश्ना३४ता । पवा
^{२ ३ २ ५ ५ ३ १ २} माशनार । स्यमा३ । हूर३४तोद्द्वयि ॥(२) दिवःपी
^{१ २ २ १ २ १ ३} यषम् । उताइमाम् । सोममिन्द्रा३ । यावारञ्जार३
^{५ १ २ ३ २ १ ५} ४यिणायि । सुनोताशमा३ । धुमा३ । तार३४मो इ
^५ द्वायि(३) ॥ १ * ॥ [२]

॥ मागीयवमः ॥ ^{१ २ १ २ १} अर्ध्वीहोवा । ^१ र्यीअर । ^{१ १} द्विभा
^{३ ५ १ २ १ २ १ २} यिःसूर३४ताम् । सोमम्यवि । त्रिअनाशयार । पुना ।
^{२ ५ ३ ५ १ ३ ५ २ २} द्वा । औइहोयि । हीर३४न्द्रा । यार्यार३४औहोवा ।
^{२ १ १ १ १ २ २ १ १ १ ३ ३ २} ए३ । तवेर३४पु ॥(१) तवौहोवा । त्याअरयि । दी

* क० गा० ४प्र० २ख० १सा० ।

† "मागोषवायम" -- इति ख० प० पाठः ।

२० ५ १२२ १ २ १ २ १२
अन्वार३४साः । देवामधोः । वियाशाशतारै । पवा ।

२ २ ३ ५ १ १ ३ ५ २ २
हा । औ३होयि । मार३४ना । स्यारमार३४औहो

२ १ १ १ १ १ २ १ २ १
वा । ए३ । ह्युता३४पुः ॥ (२) दिवौहोवा । पीयूर ।

४ २ ३ ५ १ २ २ २ १ २
षमुत्तार३४माम् । सोममिन्द्रा । यवाज्राश्रियणारयि ।

१ २ २ ५ १ २ ३ ५ १ २
सुनो । हा । औ३होयि । तार३४मा । धूरमार३४

५ २ २ २ १ १ १ १
औहोवा । ए३तमार३४पुम् (३) ॥ २ * ॥ (३)

२ २ २ १ २ १ २
॥ सोमित्रम् ॥ अध्वर्यो३अद्रिभिःसुता३मे । सोम

२ २ २ १ २ २ २
म्यवित्रे । आ२१२३ । नया३४३ । पू२३ना । हीन्द्रा

१ ४ ५ ४ ५ २ २
र३ओ२३ । यपोवा । ता५ ो३हायि ॥ (१) तवत्यइन्दो

२ १ २ २ २ २
अन्वसा३ण । देवामधोर्वि । आ२१२३ । शता ३४३ ।

१ २ २ १ ४ ५ ४ ५
पा२३वा । माना३ओ२३ । स्यसेवा । ह्यु५ तो ३ हा

२ २ २ २ १ २ २
यि ॥ (२) दिवःपीयूषमुत्तमा३मे । सोममिन्द्राय । वा

२१५३ । जिणा३४३यि । मूर३नो । तामा२ओर३ ।

धुमोवा । ताप्रमोईहायि(३) ॥ ३ * ॥ [४]

॥ ऐतम् ॥ अध्व । एत्राध्वा । रीन्द्रि । भा३

यिः । द्वा२यिभा२३४ओहोवा । मूर३४ताम् । सोमा

म्या२३४वी । नत्रा३ । त्रा२त्रा२३४ओहोवा । ना२३

४या । पुनाहा२३४यिन्द्रा । यपा३ । या२पा२३४ओ

होवा । ता२३४वे ॥ (१) तव । एतावा । त्यइन्दे । आ३ ।

दो२त्रा२३४ओहोवा । धा२३४साः । देवा॑मा२३४धोः ।

विया३ । वा२या२३४ओहोवा । शा२३४ता । पवामा

२३४ना । स्यमा३ । स्या२मा२३४ओहोवा । रू२३४

ताः ॥ (२) दिवः । एदायिवाः । पीयूषम् । ऊ३ । षा

२मूर३४ओहोवा । ता२३४माम् । सोमामा२३४यिन्द्रा ।

^{३ २} यवा३ । ^{१ १ ३} या२वा२३४ ^{५ ४ ४} औ३हो३वा । ^{३ ५} औ३२३४णे । ^{२ १ ३} सु३ना३ता
^५ र३४मा । ^{६ ९} धु३मा ३ । ^{१ १ ३} धू३रमा२३४ ^{५ ४ ४} औ३हो३वा । ^३ ता २ ३ ४
^५ माम्(३) ॥ ४ * ॥ [५]

॥ ^{२ २ ०} धुरा३साकमश्चम् ॥ ^{३ २ ०} अ३ध्वर्या३आ३ । ^१ हो३हो३३१ । ^१ दि
^२ भिःसु३ता३म् । ^{५ २} हो३हो३३१यि । ^{२ २} सोम३म्यवा३यि । ^५ हो३
^२ हो३३१ । ^{१ २ १} त्र३आनया३ । ^{५ १} हो३हो३३१यि । ^{२ २ २} पु३ना३हीन्द्रा ३ ।
^{५ २} हो३हो३३१ । ^{२ २} य३पातवा३यि । ^{५ २} हो३हो३३१२३४पु३ई । ^३ डा ॥ (१)
^{१ २} तव३त्यआ३ । ^{५ १} हो३हो३३१ । ^{२ २} दो३अ३न्धसा३ः । ^{५ १} हो३हो३३१
^{२ २ २} यि । ^{२ २} दे३वाम३धो३ः । ^{३ २} हो३हो३३१यि । ^{२ १} वि३या३शता३ । ^५ हो३
^२ हो३३१यि । ^२ प३वमा३ना३ । ^{५ ०} हो३हो३३१ । ^२ स्य३म३रु३ताः३ ।
^{५ १} हो३हो३३१२३४पु३ई । ^{१ २ २} डा ॥ (२) ^५ दि३वः३पो३यू३ । ^५ हो३हो३३१
^३ १ । ^{३ २} प३मु३त्तमा३म् । ^{५ २} हो३हो३३१यि । ^{२ २} सोम३मिन्द्रा ३ ।

^५ ^१ ^२ ^५ ^२ ^२ ^२ ^२
 ह्यौश्चोश्च । यवज्जिणाश्चियि । ह्यौश्चोश्चियि । सुनोतामा

^५ ^५ ^२ ^५ ^२
 ३ । ह्यौश्चोश्च । धूमत्तमाश्चम् । ह्यौश्चोश्चश्चश्चश्चश्च ।

डा(३) ॥ ५ * ॥ [६]

१ २ १ २ १ २
 ॥ विलम्बसौपर्णम् ॥ अध्वर्योर्ऋद्रिभिःसुतम् । ईय

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
 इयाहायि । सोमम्यवित्रा । चाश्चाश्चियि । नाश्च

५ १२ २ १ ३ ५ ६ २ २
 या । पूनाश्चवा । चार्यिन्द्राश्चश्चश्चश्चश्चश्चश्च । यपा

३ १ १ १ १ १ २ ३ १ २ १ २
 तवश्चश्चश्च ॥ (१) तवत्यइन्दोऽन्धसः । ईयईयाहायि ।

४ ४ ४ ४ ५ २ २ १ ५ १ २
 देवामधोर्विया । चाश्चाश्चियि । शाश्चश्चश्चश्च । पावाश्च

२ १ २ ५ ६ २ ३ १ १ १ १ १
 उवाश्च । मारनाश्चश्चश्चश्चश्चश्चश्च । स्वमरुताश्चश्चश्चश्च ॥ (२)

२ १ २ १ २ २ २ ५ ५ ४ ५ ४ ५ ४
 दिवःपौषमुत्तमम् । ईयइयाहायि । सोममिन्द्रायवा ।

१ २ १ ५ १ २ १ १ २
 चाश्चाश्च । चार्यिन्द्रायिणायि । मूनाश्चवाश्च । ताश्चमा

५ ६ २ ३ १ १ १ १ १
 श्चश्चश्चश्चश्चश्चश्चश्च । धूमत्तमाश्चश्चश्चश्चश्चश्च ॥ ६ † ॥ [७]

* क० गा० ४ प्र० २ ख० ५ सा० ।

† क० गा० ४ प्र० २ ख० ६ सा० ।

२ १ २ १ २ ३
 ॥ सौपर्णम्* ॥ अध्वर्युःओवा । द्रायिभायिःसूर३४
 ५ २ १ २ १ ० १ ३ ५ १ १
 ताम् । सोमाम्यवायि । त्रञ्चानार३४या । पूरना ।
 २ १ २ १ २ ४ ५ २
 चार३यिन्द्रा । यापातवा । औश्चोवा ॥(१) तवत्य
 १ २ १ २ ५ २ १ २ १ ० ३
 ओवा । दोअन्धार३४साः । देवामधाः । वियारशा
 ५ १ १ २ १ २ १ २
 र३४ता । पारवा । मार३ना । स्थामरुता । औश्
 ४ ५ २ २ १ २ १ २ ३ ६ १ २
 चोवा ॥(२) दिवःपीयोवा । षामुत्तार३४माम् । सो
 १ २ १ ० १ ३ ५ १ १
 मामिन्द्रा । यवारञ्चानार३४यिणायि । सूरने । तार३
 २ १ २ १ ४ ५ ४
 मा । धूमन्तमाम् । औश्चोवा । हो पू ई । डा(३)
 ॥ १३ ॥ [८]

१ २ १ २ १ २ १
 ॥ रोहितकुलीयोत्तरम् ॥ अध्वर्युःअद्रिभायिः । सु
 १ २ २ १ २ १ १
 तारम् । सोमाम्यवित्रञ्चानार३या । पूनारहायिन्द्रार३ ।
 २ १ ५ ४ ५ १ २ १ २ १ १
 यपो २ ३ ४ वा । तापुवोईहायि ॥(१) तवत्यइन्दोआ ।

* "रेडसौपर्णम्"—इति ख० पु० पाठः ।

† ऊ० गा० १६३० २४० १३सा० ।

१ १ १ १ १ १ १
 धसा२ः । देवामधेर्वियाशा२३ता । पावा२माना२३ ।
 १ १ ५ ४ ५ २ १ १ १ १ १
 स्यमो२३४वा । रूपतोद्हायि ॥ (२) दिवःपीयूषम् । त
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मा२म् । सोममिन्द्रायवज्रा२३यिणायि । सूनो२तामा
 १ १ ५ ४ ५
 २३ । धुमो२३४वा । ताप्रमोद्हायि(३) ॥ १४ * ॥ [८] ११

धर्त्तादिवइति ष्चाम्बकं द्वितीयं मृक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

५ ५ ५ २ ५ ५ ५ २ ५
 धर्त्तादिवःपवतेकृत्व्योरसो

१ ५ ५ १ २ ३ २ ५ १ ५
 दक्षोदेवानामनुमाद्योनुभिः ।

१ २ २ २ ३ ३ १ २ २ २ ३
 हरिःसृजानोअत्योनसत्वभि

५ ३ १ २ ३ २
 वृथापाजासिक्कणुषेनदीष्वा ॥ १ ‡ ॥

* ऊ० गा० १६प्र० ०७० १४सा० ।

† 'अभिषोमासश्चायवइति बृहत्या, धर्त्तादिवो जगत्यः विष्टुभो कृपेण'—इति वि० । यथा पूर्वमभिषोमासइति (२, २, ८, १=३भा० ४०१४८) तथैवात्र धर्त्ता दिवइति भावः ।

‡ ऊ० षा० ६, २, २, ५ (२भा० १८३४८)=ऋ० वे० ७, १, १, १ ।

“धर्त्ता” सर्वस्य धारकः सोमः “दिवः” अन्तरिक्षात् अन्त-
रिक्षस्थितात् दशापवित्रात् “पवते” पूयते । कौटुशः सोमः ?
“कृतव्यः” कर्त्तव्यः शोध्यइत्यर्थः । “रसः” रसात्मकः । “देवानां”
“दक्षः” बलप्रदः [यद्वा, दक्षः प्रवर्द्धनीयो देवानामर्थीय] ।
तथा “नृभिः” नेहभिः ऋत्विग्भिः “अनुमाद्यः” अनुमादनीयः
स्तुत्यो वा । शेषः प्रत्यक्षकृतः । “हरिः” हरितवर्णः ।
“सत्वभिः” प्राणिभिः अस्मदादिभिः “सृजानः” सृज्यमानः
“अत्यो न” अश्वइव [स यथा शिक्षितोऽनायासेन गच्छति तद्वत्]
“वृथा” अप्रयत्नेन “पाजांसि” बलानि स्वीयान् “कृणुषे” कुरुते
“नदीषु” वसतीवरीषु ताभिरित्यर्थः ॥

“कृणुषे”-“कृणुते”—इति पाठी ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
शूरो न धत्त आयुधा गभस्त्वोः

२ १ १ ३ १ २ २ २
स्वाऽऽसिषासन्वथिरो गविष्टिषु ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
इन्द्रस्य शुभममीरयन्नपस्युभि

१ २ ३ १ २ ३ १ २
रिन्दुर्द्विन्वानो अज्यते मनीषिभिः ॥ २ * ॥

अयं सोमः “गभस्त्वोः” हस्तयोः “आयुधा” आयुधानि

“शूरो न” शूर इव “धत्ते” धारयति,* “स्वः” स्वर्गं सुख-साधनं यन्नं वा “सिषासन्” सम्भक्तुमिच्छन् “रथिनः” रथवान् [रथा-दिन-प्रत्ययः] “गविष्टिषु” यजमानस्य गवामिषणेषु सक्तु यजमानोऽहं गो-सम्भजनाय रथवानित्यर्थः ! “इन्द्रस्य” “शुष्म” बलम् “इरयन्” प्रेरयन् “इन्दुः” सोमः देवः “अपस्युभिः” कर्मिच्छुभिः † “मनीषिभिः” मेधाविभिः ऋत्विग्भिः “हिवानः” प्रेर्यमाणः “अज्यते” ‡ गोभिः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ० १ ०
इन्द्रस्यसोमपवमानजर्मिणा

३ १ ९ ० २ ३ १ २
तविष्यमाणोजठरेषुवाविश ।

१ ९ ३ २ ० २ ३ १ २
प्रनःपिन्वविद्युदभ्रेवंरोदसौ

३ २ ३ २ ९ १ २ ३ १ २
धियानोवाजा उपमाहिशश्रुतः ॥ ३ ॥ १ २

हे “सोम !” “पवमान” पूयमान ! त्वं “तविष्यमाणो” वह्नि-
षमाणः § सन् “इन्द्रस्य” “जठरेषु” “जर्मिणा” प्रभूतया

* ‘असि-परशु-पाश-प्रभृतीनि यथा शूरः धारयति तद्वत् सोमः धारयतीति सुक्-सुव-यज्ञ-चमसान्यायुधानि गमक्योः’—इति वि० ।

† ‘अपस्युभिः’—अपइच्छद्भिः ऋत्विग्भिः—इति वि० ।

‡ ‘अज्यते—अज क्षेपणे, चिष्यते’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, ९, १, २ ।

§ ‘तविष्यमाणः—सूयमानः’—इति वि० ।

धारया “आ विश” जठर-प्रदेशस्य बाहुल्यात् बहुवचनम्* “नः”
 अस्मदर्थं “विद्युत्” “अभ्रैव” अभ्राणीव सा यथा अभ्राणि
 दोग्धि तद्वत् “प्र पिन्व” ध्रुव “रीदसी” व्यावाष्टयिव्यौ† किञ्च
 “धिया” कर्मणाः‡ “नः” अस्मभ्यं “शश्वतः” [बहुनामैतत्
 (निघ० ३, १, ५)] बह्वन् “वाजान्” अत्रान् “उप” समोपे
 “माहि” निर्माहि ॥

“माहि”—“मासि”—इति पाठौ, “नः”—“न”—इति च ॥३॥१२

२ २ १
 २ १
 ॥ उदङ्गार्गवम् ॥ धत्तादायिवार३ः । पवतायिका

२ २ १ २ १ २ १
 २३ । त्वीयोरसाः । दक्षोदायिवार३ः । नामनूमार३ः ।

२ २ १ २ १ २ १
 दीयोनूभायिः । हरिःमार्ज्जार३ः । नोअतायियो३ः ।

२ २ १ २ २ १ २ १ २ १
 नासत्वभायिः । वृथापाजा३ः । सिङ्गणूषार३यि । ना

२ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 दीषुवा३१उ ॥ (१) शूरोनाधार३ः । तन्नायूधार३ः । गा

१ २ १ २ १ २ १ २ १
 भस्तियोः । सुवःसायिषार३ः । सन्नथायिरो३ः । गाविधि

* ‘जठरेषु चाविश’—सप्तम्या बहुवचनसिद्धमेकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् ।

† ‘प्र पिन्व’—पुनःपुनः पूरय दीपयास्मान् विद्युद्धे यथा अभ्राणीव रीदसी
 व्यावाष्टयिवी व्यापय’—इति वि० ।

‡ धिया—बुद्ध्या—इति वि० । “धौ” —इति निघण्टौ कर्मनामस्य कविश्रुति-
 तस्योदम् (१, १) ।

२ १ २ १ १ २ १ १
 षू। इन्द्रस्याशू२३। यमौराया२३न्। आपस्युभायिः ।

१ १ २ १ १ २ १ १
 इन्दुर्हायिन्वा२३। नोअज्याता२३यि। मानीषिभा३१

२ १ १ २ १ १ २ १ १
 उ ॥ (२) इन्द्रस्यासो२३। मपवामा२३। नाऊर्मिणा ।

२ १ १ २ १ १ २ १ १
 तविध्यामा२३। णोजठारा२३यि। षूआविशा। प्रनः

१ १ १ २ १ १ २ १ १
 पायिन्वा२३। विद्यदाभ्रे२३। वारोदसायि। धियानो

२ १ १ २ १ १ २ १ १
 वार३। जाउपामा२३। ह्रीमश्वता३१ उवार३४५ (३)

॥ १४ * ॥ [१]

२ १ १ २ १ १ २ १ १
 ॥ कावम् * ॥ धर्त्तावा । दिवःपवतेका । त्वियोरा

१ २ २ २ २ २ १ १ १
 सारः । दक्षीदेवानामनुमा । दियोन्हभारयिः । हरिः

२ २ २ १ १ २ १ १ २ ४ ५
 हृजानोअतियो । नसत्वाभा२३यिः । वार्था ३ पाजा ।

२ १ १ २ १ ४ १ २ १
 सिक्कणूषा२३यि । नादा३यिषू५वा६पु६ ॥ (१) शूरोवा ।

२ १ १ २ १ १ २ १
 नधत्तआयुधा । गभस्तायो२ः । स्वःसिषासन्नथिरो ।

* क० गा० ४ प्र० २ ख० १४ सा० । "स्वारकावम्"—इति ख० पु० पाठः ।

१ गविष्टायिषू२ । इन्द्रस्य१ प्रुक्ममीरयान् । अपस्य२ भार३यिः ।

१ २ ४ ५ २२ १ १ ९ ४
आयिन्द्र३ इर्हायिन्वा । नोअज्याता२३यि । माना३यिषा

२ १ २ २ २ २
पुयिभा६ प्र६यिः ॥ (२) इन्द्रोवा । स्यसोमपवमा । नज

१ १ २ २ २ २ १
र्मायिणा२ । तविध्यमाणोजठरायि । पुत्रावायिशा२ ।

१ ० २ १ १ २ ४ ५
प्रनःपिन्वविद्युदभ्रे । वरोदासार३यि । धाया३नोवा ।

२ २ १ १ २ ४
जा७उपामार३ । हीशा३श्चाप्रता६ प्र६ः (३) ॥ १६ * ॥ [२]

४ २ ४ २ ४ २ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ धर्त्ताऽपुदि । वा३ःपा३वतेका ।

१ २ २ २ २ २ १ २ २ १
त्वीयेरसोदत्तोदेवानामनुमा । दी३योनु३भायिः । हरा

१ २ २ २ २ २ १ २
३यिःहृजानोअत्योमत्व । भिर्वा३र्था । ऊम्मायि । पा

१ १ २ २ २ २ १ २ १ २
३जा । सायिकृण्षेनदा३रयिषवाउ ॥ (१) आशू । रो

२ २ २ २ २ २ २ १
नधत्तआयुधागभस्त्योःस्वःसिषासनुथिरो । गा३वायिष्टा

३ १ १ २ १ २ १
३यिषू । इन्द्रा३स्यप्रुक्ममीरयन्नपस्य । भिरा३यिन्द्रः ।

१ ५ २ १ ४ ३२
 ऊम्नायि । हा३यिन्वा । नोअज्यतेमना^३यिषिभाउ ॥ (२)

१ २ १ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 भायिरायि । द्रस्यमोमपवमानऊर्म्निणातविष्यमाणोजठरा

५ १२ २ १ १ ४ ४
 यि । षू३आवा३यिशा । प्रना२ःपिन्वविद्युदभ्रेवरोद ।

४ २ १ २ २ १ ४
 सीधार३या । ऊम्नायि । नो३वा । जा^३उपमाहिशा^३

३२ १११
 श्वताउ । वा३४पु(३) ॥ १५ * ॥ [३]

१ २ २ २ २
 ॥ शाकरम् ॥ हाउधात्ता । दा२३४यि । वःपवते

४ १३२ १३२ १ २
 कृत्वियोरमा । एहिया । एहिया३४ । हाउदात्ताः ।

१ २४ ४ ४ १३२ १३
 दा२३४यि । वानामनुमादियोनृभिः । एहिया । एहि

२ १ ० १ २४ ४ ४
 या३४ । हाउहारीः । सा२३४ । जानोअत्योनसत्व

१३२ १३२ १ २ १
 भिः । एहिया । एहिया३४ । हाउवार्था । पा२३४ ।

२४ ४ ४ ४ १३२ १३२ ५
 जा^३सिक्कणुषेनदीषुवा । एहिया । एहिया३४ । हाउ ॥ (१)

१ २ १ २ ४ ४ ४ ४ १३
 हाउगुराः । ना२३४ । धत्तआयुधागभस्योः । एहि

१ क० गा० १५प० १ख० १५सो० ।

१ "शाकर्म" — इति ख० पु० पाठः ।

२ १ २ २ १ २ १ २
 या । एहिया३४ । हाउस्रवाः । सार३४यि । पास
 २ १ २ २ १ २ २
 नृथिरोगविष्टिषु । एहिया । एहिया३४ । हावायिन्द्रा ।
 १ २ २ १ २ २ १ २ २
 स्यार३४ । सुस्ममीरयन्नपस्यभिः । एहिया । एहिया
 ३४ । हावायिन्द्रूः । हाउ३४यि । न्वानोअज्यतेमनी
 १ २ २ १ २ २ ५ १
 षिभिः । एहिया । एहिया३४ । हाउ ॥ (२) हावायि
 २ १ २ २ २ २ २ १ ३ २
 न्द्रा । स्यार३४ । सोमपवमानऊर्म्मिणा । एहिया ।
 १ ३ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २
 एहिया३४ । हाउतावायि । स्यार३४ । माणोजठरेष्ठा
 १ ३ २ १ २ २ १ २ १
 विश । एहिया । एहिया३४ । हाउप्रानाः । पार३४
 २ २ २ २ १ ३ २ १ २ २
 यि । न्वविद्युदभ्रेमवरोदसौ । एहिया । एहिया३४ ।
 १ २ १ २ २ २ २ १ ३
 हाउधाया । नोर३४ । वाजाउपमाहिशश्वतः । एहि
 २ १ ३ २ ५ ४
 या । एहिया३४ । हाउ । होपुई । डा(३) ॥ २० * ॥ [४]

॥ वासिउमं ॥ उज्जवायि । धर्त्ता३४औहोवा । दि

* ऊ० ३० १३ प्र० १ अ० २० सू० १ ।

† "उज्जवायि वासिउमं"—इति ख० पु० पाठः ।

वाः । पवते । कृत्वियोरसाः । दक्षा३४औहोवा । दे

वा । नाश्मनु । मादियोनुभायिः । हरा३४औहोवा ।

दृजा । नोश्चति । योनसत्वभायिः । वृथा३४औहोवा ।

पाजा । सिक्कणु । धे । नदा३यिषूपूर्वा६५६ ॥ (१) शु

रा३४औहोवा । नधा । ताश्चायु । धागभस्तियोः ।

सुवा३४औहोवा । सिषा । साश्नुधि । रोगविष्टिषू ।

इन्द्रा३४औहोवा । स्यग्रू । ष्माश्मीर । यन्नपस्युभा

यिः । इन्द्रू३४औहोवा । चिन्वा । नोश्च्य । ते । म

नाश्यिषापुयिभा६५६यिः ॥ (२) इन्द्रा३४औहोवा । स्य

सो । माश्पव । मानजर्म्णिणा । तवा ३ ४ औहोवा ।

ध्या । णोश्जठ । रेषुश्चाविशा । प्रना३४औहोवा ।

पिन्वा । विद्य द । अँवरोदसायि । उज्जवायि । धिया

३४ औहोवा । नोवा । जाउप । मा । हिशाश्वा

प्रताईप्रुः(३) ॥ १६ * ॥ [५]

॥ वायोरभिक्रदन् ॥ ^{२ १ २ १ २ २ १ २ २ १} धर्तादिवःपवतेकृत्वियौ । हो
^{२ १ २ २ २ २ २ २ १} यिरासाः । दत्तोदेवानामनुमादियोऽनृश्रभायिः । हरिः
^{२ २ २ २ २ २ ३ ५ ३} ष्टजानोअनियोनसाश्वाश्रभायिः । वारश्रथ्या । पारश्र
^{५ १ २ २ २ १ २ ४} जा । सायिकृणुषाश्रयि । चारश्रयि । नदाश्रयिषूप्रवाह
^{१ २ २ १ २ २ २ १ २ १} प्रुह ॥ (१) प्रुरोनधत्तआयुधागभौ । होस्तायोः । स्वःसि
^{२ २ २ २ २ २ १ २ २} पासन्नथिरोगवाश्रयिष्टाश्रयिषू । इन्द्रस्यशुष्ममीरयन्नपाश्र
^{२ २ ५ ५ ५ १ २} स्यूश्रभायिः । आरश्रयिन्दूः । चारश्रयिन्वा । नोअ
^{३ २ १ ५ ४} ज्यताश्रयि । हारश्रयि । मनाश्रयिषापृथिभाहप्रुहयिः ॥ (२)
^{१ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २} इन्द्रस्यसोमपवमानश्रौ । होम्नायिणा । तविध्यमाणो
^{२ २ २ १ १ १ २ २ २ २} जठरेषुआश्वाश्रयिशा । प्रनःपिन्वविद्युदश्रवेरोऽदाश्रसा

* ऊ० गा० २३ प्र० २ अ० १६ सू० १० ।

† 'वायोरभिक्रदन्ः'—इति स्व० पु० पाठः ।

यि। धा^१२३४या। नो^५२३४वा। जा^३उपमा^१३। हा^१२

३। द्वि^१प्रा^४श्चा^५प्रता^६६५र्षः(३) ॥ १८ * ॥ [६] १२

अथ प्रगाथरूपे तृतीयसूक्तेः—

प्रथमा ।

१२ ३२उ ३ २३क १२ १२३१ ९
यदिन्द्र^१प्राग^२पागु^३दग^४न्यग्वा^५ह्यसे^६नृभिः ।

१२ १ १२ २२ ३ २ ३१ ३ १२
सिमा^१पु^२रु^३नृ^४पू^५तो^६अस्या^७नवे^८सि^९प्र^{१०}श^{११}र्द्ध^{१२}तुर्व^{१३}शे ॥ १ ३ ॥

हे “इन्द्र !” “यद्” यदि “प्राक्” प्राच्यां दिशि वर्त्तमानैः [सप्तम्यां प्राक्-शब्दात् विहितस्यास्तातेः ण “अञ्जेलुगिति (५, ३, ३०) लुक्], यदि वा “अपाक्” प्रतीच्यां दिशि वर्त्तमानैः, यदि वा “उदक्” उदीच्यां दिशि वर्त्तमानैः यद्वा “न्यक्” नीच्यां दिशि अधस्ताद्वर्त्तमानैः [“न्यधीच (६, २, ५३)”—इति प्रकृतिस्वरत्वम्, “उदात्तस्वरितेयोर्यणः (८, २, ४)”—इति परस्यानुदात्तस्य स्वरितत्वम्]; एवञ्चूतैः “नृभिः” स्तोत्रभिः त्वं “ह्यसे” स्व-स्व-कार्थाय आह्वयसे [“हिंसिमथ्ये छेन्द्रसिमद्वतिवैश्रेष्ठमाचक्षतइति वाजसनेयकम्] । यद्यप्येवं बहुभिराह्वयसे तथापि “अनवे”

* क० गा० १३प्र० २ख० १८सा० ।

† उक्ती साध्यन्दिनः पवमानः, इदानीं प्रष्टान्नाच्यन्ते—इति वि० ।

‡ क० आ० ३, २, ४, ७ (१भा० ५७३४०) = ऋ० ५० ५, ७, ३०, १ ।

¶ “दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्यां दिग्देशकालेष्वसातिः”—इति प्रा०

अनुर्नाम राजा तस्य पुत्रे राजर्षी "पुरु" बहुलं "नृषूतः" नृभि-
स्तदीयैः स्तोत्रभिः प्रेरितः "असि" भवसि राज्ञो हितकरणे त्वां
स्तोतारः प्रीणयन्तीत्यर्थः [षु प्रेरणे, अस्मात् कर्मणि निष्ठा
"तृतीया कर्मणि (६, २, ४८)"—इति पूर्वपद-प्रकृति-स्वरत्वम्]
अपि च हे "प्रशर्षे" प्रकर्षेण शर्षयितरभिभवितरिन्द्र ! "तुर्वशे"
—एतत्सञ्ज्ञके राजनि नृषूतोऽसि नृभिः प्रेरितोऽसि भवसि ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ४ १ १ १ १ २ ३ २ ३ १ १ ० १ २ ३ १ १
यद्वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्रमाद्यसे सचा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ १ २
कपवासस्वास्तोमेभिर्ब्रह्मवाहस इन्द्राय च्छन्त्यागच्छि ॥२*॥१३

"यद्वा" यद्यपि "रुमे" रुमादिषु चतुर्षु राजसु हे "इन्द्रः !
त्वं "सचा" सह "माद्यसे" माद्यसि तथापि "ब्रह्मवाहसः"
ब्रह्मणां स्तोत्राणां वाङ्मरः अथवा अन्नानां वोढारः "कपासः"
कणुगोत्रा ऋषयः "स्तोमेभिः" स्तोत्रैः स्तोत्रसमूहैः सह "इन्द्र !"
त्वाम् "आयच्छन्ति" आयमयन्ति अतस्त्वम् "आगच्छि" शीघ्र-
मागच्छ [गमेल्लोऽटि छान्दसः (२, ४, ७३) शपो लुक्] ॥

"स्तोमेभिर्ब्रह्मवाहसः"—"ब्रह्मभिः स्तोमवाहसः"—इति
पाठौ ॥ २ ॥ १३ .

२ २ २ २ १ १ १ १
॥ नैपातिथम् ॥ यद्दिन्द्रप्रागपाग्दाशुगे । नायम्वा

^२ ह । ^१ यसायिनृभीः । ^२ हा । ^३ औहो२३४हा । ^४ सिमारे
^१ पुहुनुषूतोअ । ^२ सियानवे२३ । ^३ हा । ^४ औहो२३४हा ।
^१ असायिप्रागाः । ^२ हा । ^३ औहो२३४हा । ^४ धा२त्२३४औ
^१ होवा । ^२ बा२३४गो ॥ (१) ^३ अमिप्रशर्द्धतुर्वशा३ण । ^४ आसि
^१ प्रश । ^२ धतूर्वगो३ । ^३ हा । ^४ औहो२३४हा । ^५ यदा२३मे
^१ शमेग्या । ^२ वकायिकृपा२३ । ^३ हा । ^४ औहो२३४हा । ^५ इ
^१न्द्रामादा३ । ^२ हा । ^३ औहो२३४हा । ^४ या२सा२३४औ
^१ होवा । ^२ सा२३४चा ॥ (२) ^३ इन्द्रमादयसेसचा३ण । ^४ आ
^१ यिन्द्रमाद । ^२ यसायिसचा३ । ^३ हा । ^४ औहो२३४हा ।
^१ कणा२सस्वास्तीमेभिर् । ^२ ह्लावाहमा२३ः । ^३ हा । ^४ औ
^१ हो२३४हा । ^२ इन्द्रायाच्छा३ । ^३ हा । ^४ औहो२३४हा ।
^१ ता२आ२३४औहोवा । ^२ गा२३४हो(३) ॥ १५ * ॥ [१] १३

अथ प्रगाथे चतुर्थसूक्तेः—

प्रथमा ।

३१२ ३१२ ३१२ ३२१ ११२५

उभयं पृष्टणवच्चनइन्द्रोअर्वागिदंवचः ।

३१२ ३२१ १२ ३२२ २२२१ ९

सत्राच्यामघवांसोमपीतयेधियाशविष्ठआगमत् ॥ १ ॥

“उभयं” स्तांवात्मकं शस्त्रात्मकञ्चाभयविधम् “इदं” “वचः”
“अर्वाग्” अस्मदभिसुखम् इन्द्रः “शृणुत्” शृणीतु त्वञ्च “मघ-
वान्” धनवान् इन्द्रः “सत्राच्या” अस्माकं सह अञ्चल्या “धिया”
युक्तः सन् “शविष्ठः” अतिशयेन बलवान् “सोमपीतये” सोमस्य
पानाय “आगमत्” अगच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१४ ३१२ ३१२ ३२ ३१२ ३१२

तं हि खराजं वृषभन्तमोजसाधिषणेनिष्टतक्षतुः ।

३२ ३१२ ३१२ ३२ ३१२ ३ ३३१२

उतोपमानाम्प्रथमोनिषीदसिसोमकामश्चितेमनः ॥ २ ॥ १४

“तं हि” तं खल्विन्द्रं “खराजं” स्वयमेव राजमानो “धिषणे”
द्यावापृथिव्यौ “वृषभं” जगदुपकारकं वृष्टेर्वर्षिकम् “ओजसा”
बलेन “निष्टतक्षः” सञ्चरतुः “उत” अपिच यस्मादेवं तस्मात् हे

* ‘अस्मावाकं साम’—इति वि० ।

† ऋ० षा० ३, १, ४, ८ (१भा० ५११४०) = ऋ० वे० ६, ४, ३५, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ४, ३५. २ ।

६ अ० ७ ख० ४ सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

२२५

इन्द्र ! उपमानभृतानामन्येषां देवानां मध्ये “प्रथमः” मुख्यः
सन् “निषीदसि” वेद्यां सीमकामं “हि” खलु ते मनः ॥

“ओजसा”-“ओजसः”-इति पाठौ ॥ २ ॥ १४

॥ वैयश्वम् ॥ उभय^२ष्टणव^२चना^१ऽण । आयिन्द्रो^१रे

^{१२}अर्वागिदं^१वचार^२ः । होवा^१ऽहायि^२ । सत्राचियामघवा^{१२ १२ १}

^१ः । सो । मापा^२ऽहायि^२ । ता^१ऽऽयायि^५ । धियाश^{२ १२}

विष्टआ^१ऽहोयि^{२ १} । गमात् । औ^{४ ५}ऽहोवा ॥ (१) धिया^{२ २}

शविष्टआ^२गमा^२ऽहे । धाया^१ऽशविष्टआ^{१ २ १२}गमा^१ऽत् । हो^१

वा^{१ २}ऽहायि^१ । त^{२ १२}ऽस्विराजा^१ऽवृषभाम् । तामो^{२ २}ऽहायि^१ ।

जा^{४ ५}ऽऽसा । धिषणे^{१ २}निष्टता^१ऽहोयि^{२ १} । क्षत्ः । औ^{२ १}ऽऽ

होवा ॥ (२) धिषणे^{४ ५}निष्टत^{२ १}क्षत्^१ऽरे । धायिषा^{१ २ १}ऽणेनिष्ट^{२ १}

क्षत्^{१ २ २}ऽऽः । होवा^{१ २ १२}ऽहायि^१ । उतोपामा^१ऽप्रथमो । नायि

(२६)

^१ षा^२श्वायि । ^३ दार^४श्वायि । ^{१२} सोम^२काम^१च्छितार^१श्वायि^१श्चो

^{२१} यि । मना । ^{४५} औ^४श्चोवा । ^४ चो^४पु^४ई । डा(३) ॥ १६* ॥ [१]

॥ वाशम् ॥ ^२ उभय^२शा । ^१ णवा^२च्चा^२श्ना^२ः । ^१ इन्द्रो^२

^२ अर्वा^२गिदांवा^२श्चा^२ः । ^१ सत्रा^२च्याम^२घवां^२त्सोम^२पायिता^२श्या

^{१२} र्शयि । ^२ धिया^२शा २ ३ वा ३यि । ^१ छार^३आ^३र^३श्वा^३श्चो^३वा ।

^३ गा २ ३ ४मात् ॥ (१) ^{१२} धिया^२शवायि । ^१ छ^२आगा^२श्मा^२ःत् ।

^{१२} धिया^२शवि^२ष्ठ^२आगा^२श्मा^२ःत् । ^१ त^२च्छि^२स्वरा^२जं^२वृष^२भन्ता^२मो^२श

^१ जासा^२ः । ^१ धिषणे^२र^२श्ना^२श्चयिः । ^१ तार^३ता २ ३ ४^३औ^३श्चो^३वा ।

^२ चार^४श्वा^४त् ॥ (२) ^२ धिषणे^२नायिः । ^१ तता^२च्चा^२श्तू^२ः । ^१ धि

^२ षणे^२ निष्ट^२ता^२क्शा^२श्तू^२ः । ^१ उतो^२पमाना^२भ^२प्रथ^२मो^२निषायि^२दा^२श

सा^२रयि । सोमका^२३मा^३म् । हारयिता^२३४औ^३द्दोवा ।

मा^३२३४नाः(३) ॥ ७* ॥ [२] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥

अथाष्टम-खण्डे —

तृचात्मके प्रथमसूक्ते —

प्रथमा ।

१२ ३१२ ३१२ १२ ३१२
पवस्वदेवआयुषगिन्द्रङ्गच्छतुतेमदः ।

३१२ २२३१ २
वायुमारोहधर्म्णा ॥ ३ ॥ १ ॥

हे सोम ! “देवः” द्योतमानः त्वं “पवस्व” धारया क्षर ।
अपिच “ते” तव “मदः” मदकरः रसः “आयुषक्” तम्
“इन्द्र” प्रति “गच्छतु” अपिच त्वं “वायु” “धर्म्णा” धार-
केण रसेन “आरोह” प्राप्नुहि ॥

“देवः”-“देव”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० २४० ७षा० ।

† ‘उक्तानि षष्ठानि’—इति वि० ।

‡ ऊ० गा० १, २, १, ५ (१भा० ३७५०)=ऊ० वे० ७, ५, २३, १ ।

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २
पवमाननितोशसेरयिः सोमश्रावाय्यम् ।

१२ ३ १२ २२
इन्दोसमुद्रमाविश ॥ २ * ॥

हे “पवमान !” “इन्दो !” “सोम !” त्वं “श्रावाय्यं”
श्रावणीयं “रयिं” शत्रूणां धनं “नि तोशसे” अतितरां पीडयसि
स त्वं “समुद्रं” द्रोणकलगम् “आ विश” प्रविश ॥

“इन्दो”-“प्रियः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अपन्नपवसेमृधइति तृतीयाः ।

३ १ २ ३ १ २
अपघ्नपवसेमृधः ० ॥ ३ ॥ १५

ऋचः प्रतीकमिदम् ॥ सा च छन्दस्याम्नाता (६, १, १, ६ =
२भा० ४८ पृ०) व्याख्याता च ॥ ३ ॥ १५

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
॥ सुरूपाद्यम् ॥ पवस्वदा रयि । इया रइया । व
२ १ १ १ २ २ १ २ २ १
आयूषा रक् । इन्द्रङ्गच्छार । इया रद्रया । तुतेमा

* ऋ० वे० ७, ४, २९, ५ ।

+ ‘तोशसे—तंश दाने ददासि’—इति वि० ।

† ऋ० षा० १, १, १, ६ (२भा० ४८ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, ३४, ४ ।

दा२ः। वायुमारो२। इया२इया। चधर्मा२३णा३

४३ ॥ (१) पवमाना२। इया२इया। नितोशासा२यि।

रयि॒सोमा२इया। अवाआया२। इन्दोसमू२। इया

२इया। द्रमावा२३यिशा३४३ ॥ (२) अपघ्नपा२। इया

२इया। वसेमार्जा२ः। क्रतुवित्सो२। इया२इया।

ममत्सारा२ः। नुदसादा२यि। इया२इया। वयु

ञ्जा२३ना३४३म्। ओ२३४५इ३। डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

॥ भासम्^५ ॥ पव। स्वा३दायि। वाः। इया। आ

यू३षा२क्। आयिन्द्र३ङ्क्। तु। तौ३हो। वाहा

यि। मदा२ः। वायू३म्। आ२रो२३४ओ३होवा।

चधर्मा३णा३ ॥ (१) पव। मा३ना। नायि। इया। तो

शा३सा२यि। रायि॒सोम। आवौ३हो। वाहायि।

* ऊ० गा० ४ प्र० २ ष० १७ सा० ।

† “गायत्रीभासम्”—इति ख० पु० ।

^१ ईया^२रम् । ^१ इन्दो^२र३ । ^{१,२} सार^४मूर^५र३४^६ओ^७होवा । ^१ द्रमा^२
^३ विशा^४१॥(२) ^५ अप । ^६ ग्ना^७इ^८न्पा । ^९ वा । ^{१०} ईया । ^{११} सायि
^{१२} मा^{१३}र्द्धा^{१४}रः । ^{१५} क्रा^{१६}तु^{१७}वि^{१८}त्सो । ^{१९} म । ^{२०} मौ^{२१}र^{२२}हो । ^{२३} वा^{२४}ह्वा । ^{२५} त्सरा^{२६}रः ।
^{२७} नुदा^{२८}र३ । ^{२९} स्वार^{३०}दार^{३१}र३४^{३२}ओ^{३३}होवा । ^{३४} वयु^{३५}ञ्जना^{३६}श्म(३)

॥ १८ * ॥ [२]

^५ २ ४र ५र ^{२ १}
 ॥ का^१न्ती^२वन्त^३म्* ॥ ^४ पव^५स्वा^६इ^७देव^८आ^९यु^{१०}षा^{११}क् । ^{१२} इन्द्रा
^{१३} ङ्क् । ^{१४} तु^{१५}ते^{१६}मदा^{१७}रः । ^{१८} ओ^{१९}इ^{२०}४ । ^{२१} हा^{२२}हो^{२३}यि । ^{२४} वा^{२५}यू^{२६}मा^{२७}र
^{२८} इरो । ^{२९} ह^{३०}धौ^{३१}हो^{३२}यि । ^{३३} औ^{३४}हो^{३५}र३४^{३६}वा । ^{३७} मा^{३८}पु^{३९}णो^{४०}इ^{४१}ह्वा^{४२}यि ॥(१)
^{४३} ५ १ ४ ५र ^{२ १} २र १ २र १ २र १ २
 पव^१मान^२नि^३तो^४श^५सा^६यि । ^७ रया^८यि^९मो^{१०}म । ^{११} अवा^{१२}यि^{१३}या^{१४}श्म ।
^{१५} औ^{१६}इ^{१७}४ । ^{१८} हा^{१९}हो^{२०}यि । ^{२१} इन्द्रो^{२२}सा^{२३}र३^{२४}म् । ^{२५} द्र^{२६}मौ^{२७}हो^{२८}यि । ^{२९} औ
^{३०} हो^{३१}र३४^{३२}वा । ^{३३} वा^{३४}पु^{३५}यि^{३६}शो^{३७}इ^{३८}ह्वा^{३९}यि ॥(२) ^{४०} अप^{४१}घ्ना^{४२}इ^{४३}न्पव^{४४}से^{४५}म्
^{४६} २ १ २र २ १ २ १ २ २ १ २र १
 धाः । ^१ क्रा^२तु^३वि^४त्सो । ^५ म^६म^७त्सरा^८इः । ^९ ओ^{१०}इ^{११}४ । ^{१२} हा^{१३}हो^{१४}यि ।

* क० गा० ४प्र० १७० १८सा० ।

† “कात्तीवन्तम्”—इति ख० पु० पाठः ।

नुदास्वार^१दाधि^२ । वायौ^{३२२}होयि^३ । औ^{३२१}हो^४३४वा^५ । जा^६
 पुनो^५ई^५चायि^५(३) ॥ १८ * ॥ [३]

॥ गायत्रासितम्^{३४५} ॥ पवस्व^{४५२}देव^१त्रा^२ । इया^३३४^४ई^५३४

या^१ । युषा^२गिन्द्र^३ङ्ग^४च्छ^५नुतो^६३ । चौ^१३ । ऊवा^२३यि^३ । मा^४

दा^{१२२}३ः । वायू^१३^२हो^३यि^४ । आरो^५३हो^६ । ह^१ध^२र्मा^३३^४णा^५

३४३ ॥ (१) पवमान^{४५२}निती^{४५२} । इया^३३४^४ई^५३४या^६ । शसा^१यि^२

रयि^३सोम^४श्रवौ^५३ । चौ^१३ । ऊवा^२३यि^३ । आया^४३म् ।

इन्दो^३३हो^४यि^५ । समू^६३हो^७ । द्रमावा^८३यि^९शा^{१०}३४३ ॥ (२)

अपघ्न^४न्पवसे^५ । इया^६३४^७ई^८३४या^९ । मृधाः^{१०}क्रतु^{११}वित्त्वो^{१२}म

मौ^१३ । चौ^२३ । ऊवा^३३यि^४ । त्सा^५रा^६३ः । नुदा^७३हो

यि^८ । स्वादा^९३हो^{१०} । वयु^{११}ञ्जार^{१२}ना^{१३}३४३म् । ओ^{१४}३३४^{१५}पुई^{१६} ।

डा(३) ॥ २० ः ॥ [४]

* क० गा० ४प्र० २ख० १८सा० ।

† “वासिष्ठमासितम्”—इति ख० पु० ।

‡ क० गा० ४प्र० २ख० २०सा० ।

^{१ २ १} ^{२ १ २}
 ॥ ऐडसेन्धुश्चितम् ॥ पवस्वदो । हायि । वत्रायूर
^२ ^१ ^{२ २ २} ^{२ १ २}
 श्पाक् । इन्द्रङ्गच्छतुताश्रियमाश्दाः । वायुमारोरश्श
^५ ^{१ २ २} ^१ ^{५ ५ ५} ^१
 हायि । हाधाश्हा । मणा । औश्चोवा ॥ (१) पव
^{२ २ १} ^{२ १ २} ^२ ^१ ^२ ^२
 मानो । हायि । निनोशाश्सायि । रयि सोमश्रवाश्र
^{२ २} ^{२ ३ ५} ^{१ २ २}
 आश्रयाम् । इन्दोसमोरश्शहायि । द्रामाश्हायि । वि
^१ ^{२ ५ ५} ^{१ २ १} ^{२ १ २}
 शा । औश्चोवा ॥ (२) अपघन्थी । हायि । वसेमा
^२ ^१ ^{२ २ २} ^२ ^{२ ३ ५}
 रश्शर्वाः । क्रतुवित्सीममाश्रत्साश्राः । नुदस्वादोरश्शहा
^{१ २ २} ^१ ^{५ ५} ^५
 यि । वायुश्शहायि । जनाम् । औश्चोवा । होषु
 ई । डाश् ॥ १* ॥ [५] १५

अथ तृतीयसूक्ते त्रिचालके —

अभीनीवाजसातममिति प्रतीकम्,

^{३ १ २} ^{३ १ २}
 अभीनीवाजसातमं ॥ ११० ॥

सा चास्त्राता . (६, २, १, ५ = २भा० १६१ष्ट०) व्याख्या-
 ताच ॥ १ ॥

* ज० गा० १० प्र० १ अ० १ सा० ।

† ज० आ० ६, ०, १, ५ (२भा० १६१ष्ट०) = ४० य० ०, ४, ९३, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
वयन्ते अस्थराधसोवमोर्वसोपुरुस्पृहः ।

१ २ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
निनेदिष्ठतमाद्रषःस्थामसुम्नेते अग्निगो ॥ २ * ॥

हे “वसो” वासयितः ! सोम ! “अस्थ” एतादृशस्य “ते” तत्र “राधसः” धनस्य “पुरुस्पृहः” बहुभिः स्पृहणीयस्य “वसोः” वामकस्य त्वदीय-दीयमानस्य वयं नितरां “नेदिष्ठतमाः” अत्यन्त-मन्तिकतमाः “स्थाम” भवेम ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २
परिस्यस्वानो अत्तरदिन्दुरव्येमदच्युतः ।

२ ३ २ २ १ २ ३ २ २ १ २ २ ३ २
धारायजुर्द्ध्वरेभ्राजानयातिगव्ययुः ॥ ३† ॥ १६

“गव्ययुः” गोकामः यदा क्षीरादि कामयमानः “जुर्द्ध्वः” समुच्छ्रितः सर्वेषां सुख्यो “यः” सोमः “भ्राजा न” यथा भ्राजमानया दीप्तया अन्तरिक्षे गच्छति तद्वत् दीप्त्या सह “अध्वरे” यज्ञे “धारा” स्वकीयया धारया “याति” गच्छति । “स्वानः” सुवानः अभिषूयमाणः सः “इन्दुः” सोमः “मदच्युतः” मदार्य

* ऋ० वे० ७, ४, २३, ५ ।

† ऋ० वे० ७, ४, २३, ६ ।

वेदैः प्रेरितः सन् “अव्ये” अत्रि भवे पवित्रे “पर्यञ्चरत्” परितः
 चरति ।

“अचरत्”-“अजाः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १ ई

॥ गौरीवितम्* ॥ अमी । नोवा३ । जसातमाम् ।
 रयिमर्षणतस्पृहार३म् । आयिन्दोसच्चार३२३ । सभा
 पूर्णसाम् । तूवियुम्ना३२३म् । विभोवा । सापृच्ची६
 ह्यायि ॥ (१) वयम् । तेअ३ । स्यराधसाः । वसोर्वसी
 पुरुस्पृहार३ः । नायिनेदिष्ठा३२३ । तमाप्रइषाः । स्याम
 चुम्ना३२३यि । तओवा । ध्राप्रयिगोईह्यायि ॥ (२) परि ।
 स्यस्वा३ । नोअचररात् । इन्दुरव्येमदच्युता२३ः । धा
 रायज३२३ । ध्वोआप्रध्वरायि । भ्राजानया३२३ । ति
 गोवा । व्यापृयोईह्यायि(३) ॥ ३ ॥ [१]

॥ ऐडकौत्सम् ॥ अमीहीनो२३ । वाजसातममीया ।

* “सहागौरीवितम्”—इति ख० पु० पाठः ।

† अ० गार् ५ प्र० १ अ० १ सा० ।

१ १ १ १ १ १
रथिमर्षशतस्पृहम् । आयिन्दोसच्च । सभर्णारश्साम् ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २
तूवाश्चायि । द्यून्नाश्चायि । विभासारश्हाश्शम् ॥ (१)

२ २ १ ४ ५ १ २ २ १ २
वयश्चीतेश् । अस्यराधसईया । वसोर्वसोपुरुस्पृहः ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
नायिनेदिष्ठ । तमाश्चाश्चयिषाः । स्यामाश्चायि । मून्ना

२ २ १ २ २ १ २ २ १
श्चयिहायि । तेअध्नाश्चयिगाश्शश्च ॥ (२) परीहिस्स्यारश्ः ।

४ २ ४ १ २ २ २ २ १ २ २ २
स्वानोअत्तरदीया । इन्दुरव्यमदच्युतः । धारायज ।

२ २ २ १ २ २ १ २ २ १
ध्वोअध्वारश्रायि । भ्राजाश्चा । नायाश्हा । तिगव्या

२ १
श्शयूश्शश्ः । ओरश्शयूई । डा,श् ॥ ४ * ॥ [२]

२ १ २ २ २ १ २ २ १

॥ शुद्धाशुद्धीयाद्यम् ॥ अभीनीवाजसातमाम् । रथि

२ १ २ १ २ १ २ १
मर्षशतस्पृश्शाम् । इन्दोसच्चसभर्णारश्साम् । तुवा

२ २ २ २ २ २ २ २
यिद्यूरश्नाश्म् । वारयि । भामाश्शौहीवा । चाश्

१ १ १ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
श्शयूम् ॥ (१) वयन्तेअस्यराधसाः । वसोर्वसोपुरुस्पृश्चाः ।

* क० गा० ५ प्र० १ अ० ४ सा० ।
† "पदान्तशुद्धाशुद्धीयाद्यम्"—इति ख० प० ।

^{१ २} ^{१ १ २} ^२ ^{२ १} ^१
 निनेदिष्ठतमा^२अ^३श्रियिषाः । स्याममूर^३म्ना^३श्रियि । ते^१ ।
^{३ २} ^{५ २ २} ^{१ १ १ १ १} ^{१ १ १ २ २ १ २} ^२
 अ^३ध्ना^३श्र^३ओ^३हो^३वा । गा^२र^३श्र^३पू^३उ ॥ (२) परि^३स्य^३स्वानो^३अ^३न्त
^१ ^{२ २ १} ^२ ^{१ २ २ २ २ १ १}
 रात् । इ^२न्दुर^३व्ये^३मद^३च्यु^३र^३ताः । धारा^३य^३ज^३र्द्धी^३अ^३ध्वा^३र^३श्र
^२ ^{२ १ २} ^२ ^१ ^{१ २ ५ २ २} ^२
 रायि । म्ना^३जाना^३र^३श्र^३या^३ । ता^३र^३यि । ग^३व्या^३श्र^३ओ^३हो
^{३ १ १ १ १}
 वा । यू^३र^३श्र^३पू^३ः ॥ ५ * ॥ [३]

^{२ २ ५ २ २} ^{१ २ १ २} ^१
 ॥ क्री^३ञ्चा^३द्यम् ॥ अ^३मी^३नो^३वौ^३हो । जा^३सा^३त^३माम् । र
^{१ २} ^४ ^{१ २ १ २}
 यि^३मर्षा^३ । शा^३ता^३ श्र^३स्पृ^३पू^३हा^३ ५ ६म् । इ^३न्दो^३स^३हो^३हो ।
^{२ २ १} ^२ ^१ ^१ ^४
 स्ना^३भर्ण^३साम् । तु^३यि^३द्य^३म्ना^३श्र^३म् । वा^३यि^३भा^३र^३सा^३पू^३हा^३ ५ ६म् ॥ (१)
^२ ^{१ २} ^{२ २ १ २} ^{२ २} ^{१ २ ४}
 व^३यन्त^३ओ^३हो । स्या^३रा^३ध^३साः । व^३सो^३र्व^३सा^३श्र^३उ । पू^३रू^३श्र^३स्य
^{१ २ १ २} ^{२ २ १ २} ^{१ २}
 पू^३हा^३ ५ ६ः । नि^३ने^३दि^३ष्ठौ^३हो । ता^३मा^३इ^३षाः । स्या^३म^३स
^{१ २} ^४ ^१ ^{१ २}
 म्ना^३श्रियि । ते^३अ^३श्र^३ध्ना^३पू^३यि^३गा^३ ५ ६उ ॥ (२) परि^३स्य^३स्त्री^३हो ।
^{२ २ १} ^१ ^{१ २}
 नो^३अ^३क्ष^३रा^३त् । इ^३न्दुर^३व्या^३श्रियि । मा^३दा^३श्र^३च्यु^३पू^३ता ६ ५ ६ः ।

६अ०८ख०१सू०१,२,३] उत्तराच्चिकः ।

२३७

१२२१२ ६ २२१ २२२ १
धारायञ्चौहो । ध्वोअध्वरायि । भ्राजानया३ । तायि

२ ४
गाइव्याप्रयू६५६ः(३) ॥ ६ * ॥ [४]

२ २ २ १ २ २ ५
॥ रयिष्ठम् ॥ अभीनोवा । जसाता३माम् । औ३

२ २ १ २ १ ३ १ १ १ १ २ १
हो३वा । रयिमर्षणतस्य, हार३४५म् । रयिमर्षा । शना

३ ५ २ २ १ २ २ १ ३ १ १ १ १ २ २
स्पृ३हाम् । औ३हो३वा । इन्दोमहस्रभर्णसा३४५म् ।

२ १ २ २ ५ २ २ १
इन्दोमहा । स्वभाणा३साम् । औ३हो३वा । तुविद्यु ।

२ २ १ ३ १ १ १ १ २ २ २
न्निभासहार३४५म् । तुविद्युन्नाम् । विभासा३हाम् ।

५ २ २ २ २ १ २ २ ५
औ३हो३वा ॥(१) वयन्तेआ । स्यराधा३साः । औ३

२ २ १ २ २ २ १ ३ १ १ १ १ २ २
हो३वा । वसोर्वसोपुरुस्य, हार३४५ः । वसोर्वसाउ

१ २ २ ५ २ २ १ २ २ २ ३ २
पुरुस्यृ३हाः । औ ३ हो ३ वा । निनेदिष्ठतमाइषाः ।

२ २ १ २ २ ५ २ २ १ २
निनेदिष्ठा । तमाआ३यिषाः । औ३हो३वा । स्याम

२ २ २ २ ३ १ १ १ १ २ २ २ १ २
सुम्ने तेअधिगार३४५उ । स्यामसुम्नायि । तेआध्रा३यि

* क० गा० ५ प्र० १ ख० ६ मा० १

२ ५ २ २ २ १ १ २ २
गा । औश्चोश्वा ॥ (२) परिस्थखा । नोआक्षाश्वात् ।

५ २ २ १ २ १ २ १ २ ३ १ १ १ १ २
औश्चोश्वा । इन्दुरव्येमदच्युता २३४५ः । इन्दुरव्यायि ।

१ २ २ ५ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २
मदाच्युताः । औश्चोश्वा । धारायजर्वाअध्वराशयि ।

२ २ २ १ २ २ २ ५ २ २ २ १ २
धारायज । ध्वाआध्वाश्रायि । औश्चोश्वा । भ्राजा

२ २ ३ २ २ २ १ २ २ ५
नयातिगव्ययूः । भ्राजानया । तिगाव्यायूः । औश्

२ २ ५ २ २ ५ २ ५ २ ५
चोश्वा । औश्चोश्वा । ईश्या । ईश्या ३४ । चा ।

२ २ ५
हाउवाश् । ऊश्चोश्वा ३४पा(३) ॥ ७ * ॥ [५]

१ २ २ २ १ २ १
॥ औदलम् ॥ अभीनोवा । जासा रेतमाम् । रयि

२ १ २ ३ ५ १ २ २ १
मर्षाश् । शातस्य २३४हाम् । इदोसद्वा । स्वाभारण

१ २ १ २ १ १ ४ १
साम् । तुवायिद्यू रश्नाश्म् । वारशयिभाश् । साश्चपू

५ १ २ २ १ १ २ २ २
चोद्दपूद्दहायि ॥ (१) वयन्ते आ । स्पारा रधसाः । वसो

२ १ २ ३ ५ १ २ २ १ १
र्वसाश्च । पूरुस्य २३४हाः । निनेदिष्ठा । तामा रदृषाः ।

^{२१ १ २ १ ४ २ ५}
 स्यामसुम्नाश्रियि । तेरश्चाश् । ध्राश्प्रयिगोद्हायि ॥(२)

^{१२ १ १ २१ २ १ २}
 परिस्थिखा । नोअरभरात् । इन्दुरव्या श्रियि । माद्

^{३ ५ १२२१ १ १ २२१२}
 च्चूरश्छताः । धारायऊ । ध्वोअरध्वरायि । भ्राजाना

^{२ १ ४ २ ५}
 रश्चाश् । तारश्रियिगाश् । व्याश्प्रयोद्हायि(३) ॥८*॥ [६]

^{३ २ २ ४२ ५२ २}
 ॥ श्यावाश्रम ॥ अभाश्श्रियि । नाश्वा । जसा । ता

^{४ ५ १ २ १}
 श्रमम् । एहिया । रा । यिमर्षणा । त । स्पृहारम् ।

^{१२ २ १ २ ४ ५ २२}
 एहियाश् । इन्दोसुहास्राश्रभाश् । णारश्छमाम् । ऐहा

^{१२ १ २ ४ २}
 श्रियि । एहियाश् । तुविद्युमांवाश्रियिभाश् । साश्प्रहो

^{५ ३२ २ ४ ५२ २ ४}
 द्हायि ॥(१) वयाश्श्रम् । तेश्च । स्यरा । धाश्मः ।

^{५ १ २ २ १ १ १२}
 एहिया । वा । सोवसोपू । रु । स्पृहारः । एहिया

^{२ १ २ ४ ५ २२}
 श्रियि । निनेदिष्टाताश्माश् । आरश्छयिषाः । ऐहाश्रियि ।

^{१२ २ १ २ ४ २}
 एहियाश् । स्यामसुम्नाश्रियितेश्रचाश् । ध्राश्प्रयिगोद्

५ चायि ॥ (१) ^{३ २} पराशयि । ^{२ ५४} स्याश्ला । ^{२ ५} नौअ । ^{१ ४} चाशरत् ।

५ एहिया । ^१ आयि । ^२ दुरव्येमा । ^२ द । ^१ च्यातारः । ^{१२} एहिया

२ । ^{२ २ १ २ ५} धारायजङ्घिश्चाश । ^५ धारशरायि । ^{२२} ऐह्यारयि ।

१२ एहिया २ । ^{२ २ १ २ ५} भ्राजानयानाशयिगाश । ^२ व्याश ४ ५ योईहा

यि (३) ॥ १५ * ॥ [७]

२ २ २ २ ० १
॥ अन्धीगवम् ॥ अभीनोवाजमाशतामाम । रयिम ।

० १ १ २ २ २ २ १ १
षशाश्रता । ऊम्मा २१५२ । स्पृह्मिन्दोसहस्रभर्णसाश

१ १ १ १ २ ० १
३४पुम् । त्वाश्रुवा । द्यग्न्नाम् । वाश्रयिभा । स

१ ४ ४ २ २ २ १ २
ह्याम् । औश्रहोवा ॥ (१) वयन्ते अश्रयश्रमाः । वमो

२ १ १ १ १ २ २ २ २
र्व । सोपूरश्रु । ऊम्मा २१५२ । स्पृह्मिन्नेदिष्ठतमा

३ २ २ १ १ १
इपाशः । स्थमाश्रुवा । सूरम्नायि । तेरश्रुआ । धि

१ २ ५ ५ ० २ २ ० १
गा । औश्रहोवा ॥ (२) परिस्यस्वानिआशचारात् । इन्दु

र। व्येमा^२इदा। ज्जम्मा^२२१२। च्युतो^१धाराय^१ज्ज्वी^१

अध्वरा^{२, ३}शयि। भ्राजा^२उवा। ना^२रया। ता^२इयिगा।

व्ययूः। औ^१र^{४ ५}इ^४होवा। हो^४पूई। डा(३) ॥ १६ * ॥ [८]

॥ निषेध^{२ २ २ २}म् ॥ अभी^{२ २}निवाजा^{२ २}इसात^१माम्। रया^१यिम^२

पी। शत^१स्पृ^२द्धा^१रेम्। इ^{१ २}हाइ। आ^१यिन्दो^{२ ४ ५}इसा^२हा। हा

हो^३र^५इ^२हा। स^१भर्णा^२इ^२साम्। इ^{१ २}हाइ। त^{१ २}वा^४इ^४यिद्यू

म्नाम्। हा^{२, ३}हो^४र^{३ २}इ^४हा। वि^{३ २}भा^४इसा^४पू^४हाई^४पू^४इ^४म् ॥ (१)

वयन्ते^२अस्या^{२ २}इरा^{१ २ १}इ^२धसाः। वसो^२र्वसा^१उ। पुरु^२स्पृ^१हा^२रेः।

इ^{१ २}हाइ। ना^१यिने^{२ ४ ५}इ^{२, ३}दा^५यि^५ष्टा। हा^{२ २}हो^{२ २}इ^{२ १}हा। त^{२ २}मा^१आ

इ^२यिषाः। इ^{१ २}हाइ। स्या^{१ २}मा^{४ ५}इ^{२, ३}मू^५न्ना^५यि। हा^{२, ३}हो^५इ^५हा।

ते^{३ २ ४}आ^२इ^२ध्रा^२पू^२यिगा^२ई^२पू^२ई^२उ ॥ (१) परि^२स्य^२स्त्वा^२नो^२इ^२अ^२च^२रात्।

इ^{१ २ १}न्दुर^२व्या^१यि। म^{१ २}द^१च्यु^{१ २}ता^{४ ५}रेः। इ^{१ २}हाइ। धा^{१ २}रा^{४ ५}इया^५ज्ज।

* ज० गा० १२५० १ख० १६सा०।

। "निषेधः" - इति ख० पु० पाठः।

२४२

सामवेदसंहिता । [प्र० १ अ० १६ सू० १, २, ३ ।

^{२ ३} ^३ ^{२२} ^१ ^२ ^{१ २} ^{१ २}
चाहो२३४हा । धोअध्वार३रायि । इहा३ । भ्राजा

^{४ ५} ^{२ ३} ^५ ^{३ २} ^४ ^{३ १ १}
३नाया । चाहो२३४हा । तिगाइव्यापयूर्ध्वपुद्ः । चैर३

११
४५(३) ॥ १२ * ॥ [८]

^{५ ४ २ ४ ४ ५ ४ ५} ^{२ १ २ १}
॥ साध्रम् ॥ अभीनोश्वाजसातमाम् । रयायिमर्षा

^१ ^{३ २} ^३ ^५ ^{१ २ २ १} ^{२ ३ १ १}
२ । शता३४५ । स्पृ२३४हाम् । इन्दोसहस्रभणसा३३

^{१ १} ^{१ २ ३} ^५ ^{१ २ ३} ^५ ^४
४५म् । त्वाओर३४वा । द्यून्नाओर३४वा । विभापु

^५ ^{२ ४ ५ ४ ४ ५} ^{२ १ २ १}
सहाम् ॥(१) वयन्ते३अस्यराधसाः । वसोर्वसा २ उ ।

^{३ २} ^३ ^५ ^{१ २} ^{२ २ ३ २} ^२
पुहृ३४५ । स्पृ२३४हाः । निनेदिष्ठतमाइषाः । स्यामा

^३ ^५ ^{१ २ ३} ^५ ^{४ ४}
ओर३४वा । सून्नाओर३४वा । तेआपुधिगाउ ॥(२)

^५ ^{२ ४ ५ ४ ४ ५} ^{२ २ २ १} ^{३ २}
परिस्था३स्वानोअक्षरात् । इन्दूरव्यारयि । मदा३४५ ।

^३ ^५ ^{१ २ २ १ २ २ १ २ ३ २} ^{२ ३}
चू२३४ताः । धारायजुर्ध्विअध्वरायि । भ्राजाओर३४

५ १ २ ३ ५ ४ ४
वा । नायाञ्चोर ३४ वा । तिगा ५ व्ययूः । होपुई ।

डा(३) ॥ १३ * ॥ [१०]

४ ३ ४ २ ४ र
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अभाऽपुयिनः । वाऽजाऽसाता

५ १ २ १ २ २ १ १
माम् । रायिमर्षा । शाऽतास्यृहाम् । इन्दोरस ।

२ १ २ २ १
ह्वारऽभा । ऊम्मायि । णाऽसाम् । ढविद्यन्निविभा

१ ३ २ १ २ १ २ २ २ २
२ सद्दाउ ॥ (१) हावा । यन्तेअस्यराधसोवसोर्वसाउ ।

२ १ ३ २ १ १ २ १
पूरुहस्यृहः । निनेरदि । ष्टारऽमाः । ऊम्मायि ।

२ २ १ २ २ ३ २ १ २
आ ३ यिषाः । स्यामसुन्नेतेआऽधिगाउ ॥ (२) गोपा ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २
रिस्वखानोअत्तरदिन्दुरव्यायि । माऽदाच्युऽताः । धा

१ २ २ १ २ २ १ २
राऽयः । ऊर्हीरऽआ । ऊम्मायि । ध्वाऽरायि । भ्राजा

२ ३ २ १ १ १
नयातिगारव्ययाउ । वाऽ४५(३) ॥ १४ † ॥ [११]

* क० मा० १०प्र० १५० १३सा० ।

† क० मा० १०प्र० १५० १४सा० ।

^{२ २ २ २} ^{३२} ^१
 ॥ स्वारकौत्सम् ॥ अभीनोवाजाश्सातमाम् । रयि
^{२ २ २} ^२ ^{२ १ २} ^२
 मर्षशताशस्यृहाम् । इन्दोसद्वा३ । स्वाश्भाणाश्साम् ।
^१ ^३ ^५ ^{३ २ ३}
 आऽरयि । तुविद्युम्नो२३४हायि । विभाश्सापृहाईपृईम् ॥ (१)
^{२ २} ^{३२} ^{१ २ २ २ २} ^२
 वयन्तो अस्याश्राधसाः । वसोर्वसोपुसृशस्यृहाः । निने
^{२ १ २} ^२ ^१ ^२ ^३
 दिष्ठा३ । ताश्माआश्चिपाः । आऽरयि । स्थामसुम्नो
^५ ^{३ २ ४} ^२ ^२
 २३४हायि । तेआश्ध्रापृयिगाईपृईउ ॥ (१) परिस्यस्वा
^२ ^{१ २ २ २ २} ^{२ २}
 नोश्अक्षरात् । इन्दुरव्येमदाश्च्यूताः । धारायज३ ।
^{२ १ २ २} ^१ ^{२ २ ३ ५}
 ध्वोश्आध्वाश्रायि । आऽरयि । भ्राजानयो२३४हायि ।
^{३ २ ४}
 तिगाश्व्यापृयूईपृईः (३) ॥ १६ * ॥ [१२]

^{१ २ २} ^{३ ५ २}
 ॥ कार्तयशमम् ॥ अभीहाहाउ । नो२३४वा । ज
^{१ २ २ ४ ५} ^{२ १} ^{२ २} ^{४ ५}
 साओश्चोश्तामाम् । रयायिमौश्चोश्चि । आपाई ।
^५ ^{२ १} ^{१ २} ^{१ २} ^{२ १}
 हाउवा । श्नतस्यृहा२म् । उपा । इन्दोसद्द्वस्रभाशर्णा

२ ११ २ ४ ५ ५ २
 श्माम् । तुवश्चोश्चोश्चि । द्यूम्नाईम् । चाउवा । वि

२ १ ३ १ १ १ १ २ ४ ५ ३
 भासद्धम् । उपा२३४५ ॥(१) वय्हाहाउ । ते २ ३ ४

५ १ १ २ २ ४ ५ १ १ २ २
 आ । स्यराश्चोश्चोश्चि । धासाः । वसाश्चोश्चोश्चि । यि ।

४ ५ ५ २ १ १ २ १ २ १ २
 वासाइउ । चाउवा । पुरुस्पृहारः । उपा । निनेदि

२ २ २ २ १ २ २ ४ ५
 ष्टमाश्चाश्चिषाः । स्यामाश्चोश्चोश्चि । सूम्नाइहायि ।

५ १ २ १ २ ३ १ १ १ १ २ २ २
 हाउवा । तेअधिगो । उपा२३४५ ॥(२) परीहाहाउ ।

३ ५ २ २ १ २ २ ४ ५ २ १ २ २
 स्यार३४स्वा । नोआश्चोश्चोश्चि । चारात् । इन्दूरौश्चोश्चि

२ ५ ५ २ १ १ २
 यि । आव्याइयि । चाउवा । मदच्युतारः । उपा ।

१ २ २ २ २ २ २ १ २ २ ४ ५
 धारायजर्द्धीआश्चोश्चोश्चि । भ्राजाश्चोश्चोश्चि । नाया

५ २ १ ३ १ १ १
 इ । चाउवा । तिगव्ययूः । उपा२३४५(३) ॥ १० * ॥[१३]

२ २ २ २
 ॥ त्रीतन्वाष्ट्रीसाम† ॥ अभीनोवा । जसाश्चोश्चोश्चि ।

१ २ २ २ २ ३ २ १ २ २
 रयायिमर्षाश्चोश्चोश्चि । एउ । स्पृहमा । इन्दोसहाश्चोश्चि

* ज० गा० १८५० १४० १०सा० । † “त्रिन्वाष्ट्री साम”—इति ख० पु० पाठः ।

३ । ए३ । ए३२ । ए३२ । तुवायिद्य, म्ना३विभा३ । ए३ ।

सहमा(१) ॥ ६ * ॥ [१४] १६

अथ तृतीयसूक्ते —

प्रथमा ।

पवस्वसोममहांत्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभिधाम ॥ १ ॥

हे “सोम ! ” “महान्” “देवभ्यो” दीप्यमानत्वेन महत्व-
युक्तः, “समुद्रः” समुन्दनः यस्मात् समुद्रवन्ति तादृगः, “पिता”
सर्वेषां पालयिता त्वं “देवानां” “विश्वा” विश्वानि सर्वाणि
“धाम” धामानि शरीराणि “अभि” लक्ष्य “पवस्व” चर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

प्रुक्तः पवस्वदेवेभ्यः सोमदिवे पृथिव्यैश्च प्रजाभ्यः ॥ २ ॥

हे “सोम ! ” “शक्ती” दीप्तः त्वं “देविभ्यः” देवार्थं
“पवस्व” चर । किञ्च “दिवे पृथिव्यै” च यावापृथिवीभ्याञ्च
ततः “प्रजाभ्यः च” “गं” सुखं कुरु ॥

“प्रजाभ्यः”-“प्रजायै”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* ऊ० गा० १६ प्र० २ अ० ६ सू० १ ।

† ऊ० गा० ५, १, ५, ३ (१ भा० ८०३ ष०) = ऊ० वे० ७, ५, २०, ४ ।

‡ ऊ० वे० ७, ५, २०, ५ ।

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
दिवोधर्त्तासिशूक्रःपीयूषःसत्येविधर्मन्वाजीपवस्व ॥३*॥१७

हे सोम ! “शूक्रः” दीप्तः “पीयूषः” पातव्यः त्वं “दिवः”
दुलोकस्य “धर्त्ता” धारकः “असि”, “वाजी” बलवान् स त्वं
“सत्ये” सत्यभूते “विधर्मन्” विधर्मणि [विविधानि कर्माणि
ऋत्विजो कुर्वन्ति यस्मिन् ; यद्वा, विविधं सोमादि-हविषां धार-
केऽस्मिन्] यज्ञे “पवस्व” चर ॥ ३ ॥ १७

॥ धर्मम् ॥ ^{२२} औहोश्वा । ^९ औहोश्वा । ^२ औहोश्वा । ^{२ १ ५} औहोश्वा
^{५२} २३४ औहोश्वा । ^५ पवस्वसोममहान्समुद्राः । ^{१ २ २} पितादे २
^{१२} वानारविश्र । ^{१ २ २} उत्तिवामार २३४५ ॥(१) ^{१२ १२ १} शूक्रःपवस्वदेवेभ्य
^{२ २ ३ १ १ १ १} सोमार २३४५ । ^{२ १ २ २ २} दिवेप्रथिव्यैश्चप्रजाभ्यार २३४५ः । ^{२ १ २} दिवो
^{२ १ २} धर्त्तासिशूक्रःपीयूषार २३४५ः । ^{१ १ १ १ १} सत्येविधर्मन्वाजीपवस्वा
^{१ १ १ १} २३४५ ॥(१) ^{१ २ २ ३ १ १ १ १} पवस्वसोमार २३४५ । ^{२ १ २} महान्समुद्राः । ^{२ १} पिता
^{१ २ १ १ १} देवानार २३४५म् । ^{१ २ १ १ १ १} विश्वाभिधामार २३४५ ॥(२) ^{२ १} शूक्र

२ ३ ११११ ५२१२ ३२३ ११११ २१२ १ ९
पवस्वार३४४ । देवेभ्यःसोमार३४५ । दिवेपृथिव्या१यि ।

२१२ ११११ २१२२१२३ ११११ २१ २२१२
शञ्चप्रचाभ्या२३४५ः । दिवोधर्त्तासीर३४५ । शुक्रःपीयू

११११ २१२ ५२ २२१२ २३ १ १ १ १
षार३४५ः । सत्येविधर्म्ना१न् । वाजीपवस्वार ३४५ ।

५२ २ ५ १ ५ ५२ ५ २ १
औहो३वार । औहो३वार३४औहो३वा । ए३ । धर्म्ना

१११
२३४५(३) ॥ ८ * ॥ [१]

२ २ १ २ १
॥ आन्वीगवम् ॥ पा१वास्वा । सो३र३मा । ऊ३म्मा३

१२ २१ २१२२२२३ ११११ १ २
१५२ । म३हान्त३मु३द्रःपितादेवाना२३४५म् । वायिश्वा३

२ १ २ १ २ ४ ५ ४
उवा । भा३र३यिधा । मा । औ३होवा । हो३पुई ।

डा(३) ॥ ८ † ॥ [२] १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

अष्टमः खण्डः ॥ ८ ॥

* ऊ० गा० ५ प्र० १ अ० ८ मा० ।

† ऊ० गा० २१ प्र० ३ अ० ८ मा० ।

‡ 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम,'—इति वि० ।

अथ नवम-खण्डे*—

प्रेष्ठं वदति ह्यचात्मकं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१०३ १ १ ३ ३ ३ १ २ ३ ५
प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुषेमिन्नमिव प्रियम् ।

१ ३ १ ३ १ २ २
अग्ने रथन्नवेद्यम् ॥ १ ॥

हे “अग्ने !” “वः” त्वां [पूजार्थं बहुवचनम्] “स्तुषे” स्तौमि अहमुशनेति शेषः । कीदृशम् ? प्रेष्ठम्” अस्माकं स्तोतृणां धन-दानेन प्रियतमम् । “अतिथिं” सर्वैरतिथिवत् पूज्यं [यद्वा, अत सातत्यगमने (स्वा० प०) ऋतन्यञ्चि (उ० ४,२)]—इत्यादिना अतिरिथिन् । सततं देवानां हविः प्रदातुं गच्छन्तम्] “मित्रमिव” सखायमिव “प्रियं” स्तोतुः प्रीणनकरं “रथं न” रथमिव “वेद्यं” वेदो धनं धन-हितं लाभ-हेतुं [यथा स्वाभिमत-लाभाय आश्रयन्ते धन-लाभ-हेतुं रथम् ; यद्वा, यथा रथेन धनं लभते तद्वत् स्तोतारोऽनेन धनं लभन्ते, तादृश-धन-लाभ-कारणम्] । हे अग्ने ! तस्मै हितं वेद्यं त्वां कर्म-सिद्ध्यर्थम् अहं स्तोता स्तौमीति सम्बन्धः ॥

“अग्ने”—“अग्निम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* इदानीमुक्त्यसामानि भवन्ति औशनं प्रथममुक्त्यम्—इति वि० ।

† ख० आ० १, १, १, ५ (१भा० १००पृ०) = ख० घ० ६, ६, ५, १ =
वे० १३, ५१ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ १ ३ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ २
कविमिव प्रशंस्यं यन् देवास इति द्विता ।

१ २ २ २ ३ २
निमर्त्तोष्ठादधुः ॥ २ * ॥

हे “देवामः” देवाः इन्द्रादयः ! “यम्” अग्निं “मर्त्तोरुषु” मनुष्येषु “इति” वक्ष्यमाण-प्रकारेण “द्विता” द्विधा† “न्यादधुः” गार्हपत्याहवनीयात्मकत्वेन द्विधा निहितवन्तः । तत्र दृष्टान्तः—“कविमिव” “प्रशंस्यं” प्रशंसनाहं क्रान्त-कर्माणं पुरुषं यथा द्विधा कार्यद्वये अन्यो नियोजयति तद्वत् [यद्वा दिवि पृथिव्यां च निहितवन्तः, भूमौ तु हविराहरणार्थं दिवि तु हविः प्रदानार्थमिति द्वेषं निधानं कृतवन्त इत्यर्थः] । तमग्निं स्तुषे इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥

“प्रशंस्यं”—“प्रचेतसं”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ ३ १ ३ १ ३ २ २
त्वं विष्टदाशुषो नृणां पाक्षिष्टणुक्षीगिरः ।

१ २ ३ १ ३ १ ३ २
रक्षातोकमुतत्मना ॥ ३ † ॥ १८

* अ० वे० ६, ६, ५, ९ ।

† ‘द्विता’ नाम ऋषिः—इति वि० ।

‡ अ० वे० ६, ९, ५, ९ ।

हे “यविष्ठ” युवतम ! [यद्वा, यीतेस्तृजन्तस्य इष्ठनि#
रूपं देवानां हविषां मिश्रयित्तम !] इन्द्र ! त्वं “दाशुषः”
हविर्दत्तवतः “नृन्” कर्मणां नेतृन् यजमानान् “पाहि” धनानां
दानेन रक्ष [नृःपाहीत्यत्र संहितायां “नृन्पे (८, ३, १०)”—
इति नकारस्य रुत्वम्, “अचानुनासिक (८, ३, २)”—इति
पूर्वस्यानुनासिकः । किञ्च, “गिरः” त्वद्विषयाः स्तुतीः
“शृणुहि”† अषद्वितः सन् शृणु । “उत” अपिच “त्मना”‡
आत्मनैव “तोकम्” अस्मदीयं “तनयं” पुत्रं “रक्ष”॥ पालय
[त्मनेति सर्वत्र सम्बध्यते—आत्मना स्वयमेव रक्ष, त्वदन्यं
पालयितारं न विन्दामः त्वमेवास्मदीयम् ॥

“शृणुही”-“शृणुधि”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १८

११११
॥ गायत्र्यौशनम् ॥ प्रेष्ठवाः । अता २३ यिथीम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
स्तौषेमिन्नम् । इवप्रा२३याम् । अग्नविरा३था३म् । ना

२ १ ५ ५ १ २ १ २
वा२३द्वा३४३यिदा२३४योद्द्वायि ॥ (१) कविमिवा । प्र

१ २ १ २ २ १ २ १
श३सार३याम् । यान्देवासः । इतिद्वा२३ यिता । नि

* “मुञ्चस्वसि”—इति पा० ५, ३, ५८ ।

† “शृणुही”—इति दीर्घः संहितायाम् ।

‡ “मन्त्रे व्याहारादेरात्मनः”—इति पा० ६, ४, १४१ ।

॥ संहितायाम्, “रक्षा”—दीर्घात्मः, नच ह्रास इति दीर्घः ।

^{२ २}मात्ती३ये३ । ^{१ २}षूवा२३च्चा३४३यि । ^{१ ५ ५}दा२३धोईच्चा ॥ (२)
^{१ २ १}तुवंयवायि । ^{२ १ २}छदाशु२३षाः । ^{१ २ २}नृडपाहिष्ट । ^{१ २}णुच्चीगा
^२३यिराः । ^{१ २ २}रक्षातो३का३म् । ^{१ २}जता२३च्चा ३ ४ ३यि ।
^१त्मा२३४नोईच्चायि(३) ॥ ११ * ॥ [१] १८

अथ लृचात्मके द्वितीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

^{१ २}इन्द्रनोगधिप्रियसत्राजिदगोच्च ।

^{३ २ ३}गिरिर्नविश्वतःपृथुःपतिर्दिवः ॥ १ १ ॥

हे “प्रिय” स्तोत्रुणां प्रीणनकर । “सत्राजित्”ः महतां शत्रूणां जितः ! हे “अगोच्च” केनापि गुहितमशक्य ! “इन्द्र !” “गिरिर्न” पर्वत इव वा “विश्वतः” सर्वतः “पृथुः” पुथुतमः “दिवः” स्वर्गस्य “पतिः” ईश्वरस्त्व “नः” अस्मान् “आगधि” आगच्छ ॥

* क० गा० ५ प्र० १ अ० ११ सू० १ ।

† क० आ० ५, १, १, ३ (१ भा० ८००५०) = च० वे० ६, ७, १, ४ ।

‡ ‘सत्राजित्—सदाजिता’—इति वि० ।

¶ ‘गिरिर्भेध’ अकारिस्त्वयापो अथवा गिरयः पर्वताः—इति वि० ।

“प्रियसत्राजिदगोह्य”-“प्रियःसत्राजिदगोह्यः”—इति पाठौ,
 “विश्वतःशृणु”*-“विश्वतस्सृथुः”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ २२ ३२ ३२ ३ १ २
 अभिहिसत्यसोमपाउभेवभूथरोदसी ।

१२ २२ ३ २ ३ १२ २२ ३ २
 इन्द्रासिसुन्वतोवृधोपतिर्दिवः ॥ २ ॥

हे सत्य ! “सोमपाः” सोमस्य पातः ! “इन्द्र !” यस्त्वम्
 “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “अभि वभूथ” सामर्थ्यनाभि
 भवसि स त्वं “सुन्वतः” सोमाभिषवं कुर्वतः यजमानस्य “वृधः”
 वधकः “असि” । “दिवः” स्वर्गस्यापि “पतिः” ईश्वरोऽसि ॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ १२ २२
 त्वच्छिश्रश्चतीनामिन्द्रदर्ताः पुरामसि ।

३ २३ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ २
 हन्तादस्योमनोवृधःपतिर्दिवः ॥ ३ ॥ १८

* जैयपाठः क्वचिदथ्यपलभ्यते ।

† ऋ० वे० ६, ७, १, ५ ।

‡ “दर्ता” —इति मु०-पाठः सायणसम्मतस्य परं बह्वुल्लकविरोधान् पदादि-
 पन्थेऽपि एवमदर्शनाद्योपेक्षणीय एव ।

॥ ऋ० मे० ६, ७, १, ६ ।

हे "इन्द्र !" "त्व" "शश्वतोनी" बह्वीनां "पुरां" शत्रुनग-
 रीणां "धर्त्ता असि हि" दारयिता भवसि खलु । किञ्च,
 "दस्योः" वृथाकालस्योपत्तेपयितुरसुरस्य "हन्ता" असि घातको
 भवसि "मनोः" मनुष्यस्य यागादि कुर्वती "वृधः" वर्षकथासि ।
 "दिवः" स्वर्गस्यापि "पतिः" ईश्वरोऽसि ॥ ३ ॥ १९

॥ साम्बर्त्तम् ॥ एन्द्र^{१२}नो^१ इगधि^२प्राया । सात्राजित्^{२ १} ।

अगो^१हायौ^{२२} । हो^२श्वा । गिरायि^१र्न^{२२}वौ^२ । हो^२श्वा । श्व

ताः । पार्थू^३र्^४श्च^५ओ^६होवा ॥ (१) अभिहि^१सा^२रत्य^३सोमा^४

याः । जभे^२वभू^२ । थरो^१दा^२सौ^२ । हो^२श्वा । इन्द्रा^१सि

सौ^{२२} । हो^२श्वा । न्वतः^१ । वार^५र्द्धार^६श्च^७ओ^८होवा ॥ (२)

त्व^१श्चिशा^१रश्च^२तायिनाम् । आयि^२न्द्र^२दर्त्ता^१ । पुरामा^१सौ^२ ।

हो^१श्वा । हन्ता^२दस्यौ^२ । हो^२श्वा । मनोः^१ । वार^२र्द्धार^२

श्च^५ओ^६होवा । पति^१र्द्दिवा^२श्च^३ (३) ॥ १२ * ॥ [१] १९

अथ त्वात्मके तृतीय-सूक्ते*—

प्रथमा ।

३ १ ३ १ २ २ ३ १ २ २ १
पुराम्भिन्दुर्युवाकविरमितौजाअजायत ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
इन्द्रोविश्वस्यकर्मणोधर्त्तावाजीपुरुष्टुतः ॥ १ १ ॥

अथम् “इन्द्रः” उच्यमान-गुणयुक्तो “अजायत” सम्पन्नः ।
कीदृग्गुणकः ? इति तदुच्यते—“पुराम्” असुर-पुराणां “भिन्दुः”
भेत्ता “युवा” कदाचिदपि बली-पलितादि-वार्द्धक्य-रहितः
“कविः” मेधावी “अमितौजाः” प्रभूत-बलः विश्वस्य कर्मणः
छात्रस्य ज्योतिष्टोमादेः “धर्त्ता” पोषकः “वज्री” यजमान-
रक्षणार्थं सर्वदा वज्रयुक्तः “पुरुष्टुतः” बहुविधे तत्तत्कर्मणि
स्तुतः ॥ भिन्दुः—भिदिर् विदारणे (६० प०), कुरित्यनुवृत्तौ
“ष्ट-भिदि-व्यधि-गृधि-ष्टधिभ्यः (उ० १, २३)”—इति कु-प्रत्ययः,
तस्य “इन्द्रस्यभ यथा (३, ४, ११७)”—इति सार्वधातुक-सञ्ज्ञायां
“रुधादिभ्यः अम् (३, १, ७८)” भित्त्वादन्यादचः परो भवति,
“अमोरल्लोपः (६, ४, १११)” अनुस्वार-परसवर्णौ “अचः परस्मिन्
पूर्वविधौ (१, १, ५७)”—इति प्राप्तस्य स्थानिवद्भावस्य
“न पदान्तेत्यादिना (१, १, ५८) निषेधः । युवा—यु मिश्रणा-
मिश्रणयोः (अदा० प०) “कनिन्युष्टुतश्चिराजिधन्विद्यप्रति-

* ‘मारुतं साम’—इति वि० ।

† इ० आ० ४, १, ९, ८, (१भा० ७३३पृ०)=इ० वे० १, २१, ४ ।

दिवः (उ० १, १५४)”—इति कनिन् निच्वादाद्युदात्तः (६, १, १८७) । कविः—कु शब्दे (अदा० प०) “अचइरिति(उ०४,१३८) इः प्रत्ययस्वरः (३, १, ३) । अमितः—अमित-शब्दस्याव्ययपूर्व-पदप्रकृतिस्वरम् (८, २, १) “बहुत्रोहो पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वेन” तदेव शिष्यते । विश्वस्य—“अशूप्रथीत्यादिना (उ०१,१४८) कान्, निच्वा-दाद्युदात्तः (६, १, १८७) । कर्मणा—अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते (३, २, ७५)”—इति मनिन् नितस्वरः (६, १, १८७) । धर्त्ता—टच्, कित्त्वादन्तोदात्तः (६, १, १६५) । वज्रो—मत्वर्थीय इनी (५, २, १२२), प्रत्यय स्वरः । पुरुष्टुतः—“स्तुतस्तोमयोऽन्दिमि (८, ३, १०५)”—इति पत्वम् बहुषु प्रदेशेषु स्तुतः “थाथवज्क्ताज-विवक्ताणाम् (६, २, १४४)”—इत्यन्तोदात्तत्वम्, तृतीया-समासे हि थाथादिस्वरापवादः, “तृतीया कर्मणि (६, २, ४८)”—इति पूर्वपदप्रकृतिस्वरः स्यात् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ ३ १ ३ १ ३ १ ३
त्वन्लस्यगोमतोवावरद्रिवो बिलम् ।

२ ३ १ ३ १ ३ ३ १ ३
त्वान्देवा अभिभ्युपस्तुज्यमानासत्राविधुः ॥ २ * ॥

[बलनामकः† कश्चिदसुरो देवसम्बन्धिनीर्गा अपहृत्य कस्मिश्चिद् बिले गोपितवान् तदानीमिन्द्रस्तद्विलं समावृत्य

* ऋ० वे० १, २१, ५ ।

† 'बलोनाम दानवः, तसमापिधान आधीत्'—इत्यादि वि० ।

तस्माद् बिलाद् गाः निःकारयामास, तदिदमुपाख्यान मन्द्री
बलस्य बलमौर्णोदित्यादि ब्राह्मणेषु मन्वान्तरेषु च प्रसिद्धम्,
तदेतद्वृद्धिं निधायायं मन्वः प्रवर्त्तते—]हे “अद्रिवः” वज्रयुक्तेन्द्र !
त्वं “गोमतः बलस्य” गोभिर्युक्तस्य बलनामकस्यासुरस्य सम्बन्धि
“विलम्” “अपावः” स्व-सैन्य-मुखेनापाहतवानसि । तदानीं
“तृच्यमानासः” बलेन हिंस्यमानाः “देवाः” “अविभ्युषः” त्वद्-
यया रक्षया बलाद्भीताः सन्तः “त्वामाविषुः” प्राप्तवन्तः ।
अपेत्यस्य निपातत्वादाद्युदात्तत्वम्(फि० ४, १२)। अवः—वृज्वरणे
(स्वा० उ०), लङ् सिप्, “इतश्च लोपः (३, ४, ८७)”, “स्वादिभ्यः
श्रुः (३, १, ७३)”, तस्य बहुलश्रुन्दसि (२, ४, ७६)”—
इति लुक्, गुणो रपरत्वम्, हल्ङादि-लोपः, विसर्जनीयः, अडा-
गमः । अद्रिवः—अद्रिरस्यास्तोति मतुप्, “कन्दसीरः (८, २,
१८)”—इति वत्वम्, मम्बोधने “उगिदचामिति नुम् (७, १, ७०),
हल्ङापाप्-संयोगान्त-लोपी, “मनुवसो रुः मम्बुडौ कन्दसि (८, ३, १)”
—इति कत्वम् । विलं—“नद्विषयस्यानिसन्तस्येत्याद्युदात्तत्वम्
(फि० २, ३) । अविभ्युषः—जि भी भये(जुहो०प०)लिट्, हिर्भावः,
अभ्यासस्य ऋस्व-जश्त्वे, * “कसुय (३, २, १०७)”—इति लिटः
कसुरादेशः, क्रादिनियमात्, प्राप्त इट् “वस्केकाजाहसाम्
(७, २, ६७)”—इति नियमान्निवर्त्तते, जमि सर्वनामस्थाने-

* “अविभ्युषः”—इति पाठस्तु न सार्वविकः, जर्मन्मुद्रितपुस्तके क-पुस्तके च
“अविभ्युषः”—इति दर्शनात् ।

ऽपि व्यत्ययैर्न भवाद् वसोः सम्प्रसारणम्, पर-पूर्वत्वम्, “शासि-
वसिषसीनाञ्च (८, ३, ६०)”—इति घत्वम्, “अचि ऋ धात्वि-
त्यादिना (६, ४, ७७) प्राप्तमियङादेशं बाधित्वा “एरनेकाच
(६, ४, ८२)”—इति यणादेशः, नञ्-समासः, अथय-पूर्वपद-
प्रकृतिस्वरत्वम् । तुज्यमानामः—तुजेहिंसार्थात् परस्य कर्मणि
लटः स्थाने शानच्, “सार्वधातुके यक् (३, १, ६७)”—
इति यक् तस्माद्दुपदेशादुत्तरस्य लमार्वधातुकस्यानुदात्तत्वम्
(६, १, १८६), यकएव प्रत्ययस्वरः शिथ्यते । आविषुः—
अव रक्षणादिषु, अस्माद् गत्यर्थाङ्गुडो भिस्तस्य “सिजभ्यस्तविदि-
भ्यश्च (३, ४, १०६)”—इति जुम्, सिच इडागमः, “आङ्जा-
दीनाम् (६, ४, ७२)”—इत्याङ्गमः, आदेश-प्रत्यययोः (८, ३,
५६)”—इति घत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रमीशानमोजसाभिस्तोमैरनूषत ।

४ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सहस्रयस्वरातयउतवासन्तिभूयसीः ॥ ३ * ॥ २०

“स्तोतारः” “ओजसा” बलेन “इशानं” जगती नियामकम्
“इन्द्रम्” स्तोमैः” लवदादिभिः “अभ्यनूषत” सर्वत्र स्तुवन्ति ।
“यस्य” इन्द्रस्य “रातयः” धन-दानानि “सहस्र” सहस्र-सङ्की-

पेतानि सन्ति “उत वा” अथवा “भूयसीः”* सहस्र-सङ्ख्याकाः
अप्यधिकाः “सन्ति” । तमिन्द्रमिति पूर्वत्रान्वयः ॥

“स्तोमैः”—“स्तोमाः”—इति पाठौ ॥

इन्द्रम्—“ऋज्जन्द्रे त्यादिना रन् (उ०२,२८), निच्वादाद्युदात्तः
(६,१,१८७) । ईशानम्—लटः शानच् (३,२,१२४), “अदिप्रभृ-
तिभ्यः शपः (२,४,७२)”—इति धातोरनुदात्तेच्वात् तास्यनुदात्ते-
दित्यादिना (६, १, १८६) शानचोऽनुदात्तत्वम् । श्रीजसा—
नक्विषयत्वादाद्युदात्तः (फि० २, ३) । स्तोमैः—अर्त्ति-स्तु-
स्वित्यादिना (उ०१,१३७) मन् प्रत्ययः, निच्वादाद्युदात्तः
(६, १, १८७) । अनूषत—णु स्तुतौ ; “णो नः (६,१,६५),
सङ् व्यत्ययेन, भः, तस्य अदादेगः, “च्चेः सिच् (३, १, ४४),
अस्य धातोः कुटादित्वेन सिचो ङित्त्वाद् (१, २, १) गुणा-
भावः, इङ्भावश्चान्दसः, अङ्गागमः । सहस्रं—“कर्दमादी-
नाञ्च (फि० ३, ११)”—इति द्वितीयाच्चरमुदात्तम् । रातयः
—“मन्त्रे वृषेष्टेत्यादिना (३,३,८६) क्तिनउदात्तः । उत—प्रातिप-
दिक-स्वरः (फि० १,१) । वा—चादिरनुदात्तः (फि०४,१६) । सति
—प्रत्ययाद्युदात्तत्वम्, (३, १, १), “तिङ्तिङ् (८, १, २८)”
—इति निघातो न भवति “यहृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)”—

* ‘भूयसीः रातयइत्यनुषयते’—इति वि० ।

इति प्रविषेधात्, सहि व्यवहितेऽपि भवतीत्युक्तम् । भूयसोः—
सहस्रादतिशयेन बह्वः भूयस्यः, अत्र विभक्तस्य सहस्रस्य सन्निधि-
बलात् उपपदत्व-प्रतीतेर्द्विवचनं विभज्योपपदे तरबीयसुना-
विति बहुशब्दादीयसुन्, “बहोर्लोपो भू च बहोः (६, ४, १५८)”—
इति द्विकार-लोपः, बहोर्भूइत्यादेशश्च, ईयसुनो निच्चादाद्युदा-
त्तश्च, “उगितश्च (४, १, ६)”—इति ङीप् ॥ ३ ॥ २०

५२ ३०३५२५ १ ४ ४ १
॥ मारुतम् ॥ पुराम्निदुयुवाकवीः । अमितौजाश्च

१२ ९ १ ४ २ १ २ ३ ५
जायार३ता । आयिन्द्रोविश्वा३ । स्याकर्मा२३४णाः ।

१ २ ३ ५ ४ ५
धर्त्ता । वाज्रीवाओ२३४वा । पुरूषुष्टुताः ॥ (१) तुव

३ २ ३ ४ ५ १ २ २ २ १ २ १ २
म्बलस्यगोमताः । अपावरद्विवोवार३यित्ताम् । त्वा

२ २ १ २ ५ १ २ १ ३
न्देवा३ः । आविभ्यूर३४षाः । तुज्या । मानौवाओ२३

५ ४ ५ ३ २ २ ३ ४ ५ १ २
४वा । सञ्जा प्रविष्ः ॥ (२) इन्द्रमीशानमोजसा । अभिस्तो

२ २ १ २ २ १ २ १ २ ३ ५ १
मैरनूषा३ता । साहस्रम्भा३ । स्याराता३४याः । उता ।

२ १ ४ ५ ४ ४
वासौवाओ२३४वा । तिभूपयसीः । होप्रई । डा(३) ॥ १ ३ ॥

॥ महावैश्वामित्रम् ॥ ह्यायि । ह्याइ । ओहा

ओहा । ह्यायि । ह्याइ । ओहाओहा । ह्यायि ।

ह्याइ । ओहाओहा । पुराम्भिन्दूः । युवाकावीरः ।

अमितौजाः । अजायातर । इन्द्रोविश्व । स्यकर्मा

णारः । धर्त्तावञ्जी । पुरुष्टतरः ॥१॥ तुवम्बला । स्य

गोमातरः । अपावरा । द्विवोवायिलारम् । तुवा

न्देवाः । अबिभ्युषारः । तुज्यमाना । सत्रावायिषू २ ॥२॥

इन्द्रमीशा । नमोजासार । अभिस्तोमैः । अनूषाता

र । सद्धस्रंया । स्वरतायारः । उतवासा । तिभूया

सैरः । ह्यायि । ह्याइ । ओहाओहा । ह्यायि ।

ह्याइ । ओहाओहा । ह्यायि । ह्याइ । ओहाओ

हा । हो ४ ईडा । हो ४ इडा । हो २ ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ २० * ॥ [२] २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य नवमस्याध्यायस्य

नवमः खण्डः ॥ ८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरी देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ८ ॥

॥ इति पञ्चमस्याह्नः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्तक-

श्रीवीर-बुद्ध-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तरायन्ये नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

* क० गा० २२ प्र० २ अ० १० सा० ।

† 'अष्टमसहः समाप्तम्'—इति वि० ।

‡ 'पञ्चमस्य प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्यो, खिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १० ॥

॥ अथ दशमोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

अक्रान्त्समुद्रइति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३१ २३१२ १२
अक्रान्त्समुद्रःप्रथमेविधर्मा
३ १२ ३ १२ २२ ३ २
अनयन्प्रजाभुवनस्यगोपाः ।
१२ ३२ ३ २ ३२ ३ १ २
वृषापवित्रे अधिसानोअव्ये
३१२ २२ ३ १२ २२
बृहत्सोमोवावधेस्वानोअद्रिः ॥ १ † ॥

“समुद्रः” [यस्मादापः सन्द्रवन्ति स समुद्रः] अपां वर्षकः,
“गोपाः” स्वामित्वेन सर्वस्य रक्षकः सोमः “प्रथमे” विस्तृते “भुव-

* 'इदानो' नवममहः अष्टाचत्वारिंशमुच्यते । तत्र च ब्राह्मणेन गायत्र-प्रश्नतीर्था
साम्नासाप्येयसूक्तम्—इति वि० ।

† अ० आ० ६, १, ४, ७ (२भा० १९१४०) = अ० वे० १७, ४, १८, ५ ।

नस्य” उदकस्य “वि धर्म्मन्” विधारकेऽन्तरिक्षे प्रजाः “जनयन्” उत्पादयन् “अक्रान्” सर्वमभिक्रामति [क्रमते लुङि तिषीङ्भावे वृद्धौ च कृतायां सिज्लोपे मकारस्य “मीनांघातोः (८, २, ६४)” —इति नकारे रूपम्] ; “वृषा” कामानां वर्षिता, “स्नानः” अभिपूयमाणः, “अद्रिः” आदरणशीलः, “सः” सोमः अधिकं “सानौ” समुच्छिते अविभवे पवित्रे “वृहत्” प्रभूतं “वहधे” वर्धते ॥

“गोपाः”—“राजा”—इति पाठौ, “अद्रिः”—“इन्दुः”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३

मत्सिवायुमिष्टये राधमेनौ

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २

मत्सिमित्रावरूणापूयमानः ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३

मत्सिशर्द्धोभारुतम्मत्सिदेवान्

३ १ २ ३ १ २

मत्सिद्यावापृथिवीदेवसोम ॥ २ * ॥

हे सोम ! त्वं वायुं “मत्सि” मादय । किमर्थम् ? “नः” अस्माकम् । “इष्टये” ईषणीयाय अन्नाय “राधसे” धनाय च । तथा पवित्रेण पूयमानस्त्वं “मित्रावरूणा” मित्रावरूणौ च

* सू० ३० ७, ४, १९, २ ।

। ‘नः—अस्माभ्यम्’—इति वि०

“मत्सि” तर्पयमि । किञ्च “मारुतं” मरुतां स्वभूतं शब्दो बलञ्च मत्सि । तथा “देवान्” इन्द्रादीन् “मत्सि” हर्षय । हे “देव” स्तोतव्य ! हे सोम ! “द्यावापृथिव्यौ” च “मत्सि” मादय । एतान् हर्षयक्तान् कृत्वा अस्मभ्यं धनं प्रयच्छेत्वर्थः ॥

“राधसेनः”-“राधसेच”-इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
महत्तस्यै सोमो महिषश्चकारा

१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४
पायङ्गुर्भो वृणीत देवान् ।

२५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६
अदधादिन्द्रे पवमानञ्चो जं

३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८
जनयन्त्सूर्यो ज्योतिरिन्दुः ॥ ३ ॥ १

“महिषः” महान् पूज्या वा सोमः “महत्” प्रभूतं तत् गर्भं “चकार” अकरोत् । किन्तु कर्म ? “अपां गर्भः” उदकानां गर्भभूतः [जनयित्वा जन्मत्वाच्च] “सः” सोमः “देवान्” “आ-इणीत” समभजत—इति यत् तत् कृतवानिति । किञ्च, “पवमानः” पृथमानः सोमः “ञ्चो जः” तत्पानेन जन्मं बलम् “इन्द्रे” “अदधात्” । तथा “इन्दुः” “सूर्यः” “ज्योतिः” तेजः “अज-नयत् ॥ ३ ॥ १

* अ० आ० १. १. १. १. १ (मा० १४५५०) = अ० वे० ७. ४. १८. १ :

॥ हाउङ्गवायिवासिष्ठम् ॥ हायि । उङ्गवायि । अ

का३४औहोवा । मम् । द्रा३ःप्रथ । मेविधम्नान् । ज

ना३४औहोवा । यन्प्रा । जा३मुव । नस्यगोपाः । वृ

षा३४औहोवा । पवायि । च३अधि । सानोअव्यायि ।

वृहा३४औहोवा । मोमो । वावृधे । स्वा३४३ । नो३

आपुद्रा३प्र३यिः ॥ (१) मत्सा३४औहोवा । वायूम् । इष्ट

येराधसेनाः । मत्सा ३ औहोवा । मित्रा । वरुणा ।

पूयमानाः । मत्सा३४औहोवा । शर्द्धी । मारुतम् । म

क्विदेवान् । मत्सा३४औहोवा । द्यावा । पृथिवी । दा

३४३यि । वा३मोप्रमा३प्र३ ॥ (२) महा३४औहोवा । त

त्सो । मो३महि । पञ्चकारा । अपा३४औहोवा । य

ज्ञा । भो३अवृ । णीतदेवान् । अदा३४औहोवा । धा

दायि । द्रे३पव॥ मानञ्चोजाः । चायि । उङ्गवायि ।

अजा३४चौहोवा । नयात । हरियि । ज्यो३४३ । ती

३राप्रयिन्दू६पु६ः (३) ॥ १ ॥ [१]

॥ महासामराजम् ॥ चाउहोवा३चायि । आक्रान्

समुद्रा३प्रा । थमे३वी३ । धर्मा३३४५न् । जनयन्प्रजा

३भू । वना३स्यार । गोपा३३४५ ॥ (१) वृषापवित्रे३श्वा ।

धिसार३नो३ । अव्या३३४५यि । बृहत्सोमो३वा । वृधे

सू३वा३ । नो३अद्रा३रउ ॥ (१) मन्सिवायू३मायि । छये

रा३श्रा३ । सेना३३४५पुः । मत्सिमित्रा३वा । रूणापू३था

३ । मानार३३४५पुः । मत्सिग्दी३मा । रूतम्मा३त्सी३ ।

देवान्३३४५न् । मत्सिद्यावा३पा । थिषीदे३श्वा३ । सो

मा३रउ ॥ (१) महत्सोमो३मा । हिषा३श्वा । कारा

२३११ ११ ५ १ ० ४ २२१ १२११
 २३४५ । अपायङ्गर्भीश्चा । वृणीश्ताः । देवार३४५पुन् ।
 १ २ ५ १ २ ४ २२ ११११ २४
 अदधादिन्द्रे ३पा । वमाश्नाः । अोजार३४५ः । चा
 १ २ ५ १ २ ४ २२ ४ २
 उहोवा३हायि । अजनयन्हे३री । येज्यो३नीः । इ

१११
 न्दाश्रउवा३४५(३) ॥ ५ * ॥ [२]

॥ वैश्वज्योतिषोत्तरम् ॥ चाउहोवा३हायि । अक्रा
 २३४ २ ४ ०
 न्तसुद्रः प्रथमे३४३विधर्मन् । जनयन्प्रजाभुवना ३४ ३स्य
 २२५ २५ १ २२ ३ ४ ० १
 गोपाः । वृषापवित्रे अर्धमा३४३नोअव्यायि । वृहन्तो
 १ २ ५ ५ ३ ४ ४ ०
 मोवावृधेत्तुवा३४३नोअद्रायि । नोआ५द्राउ ॥ (१) मत्सि
 १ २ ५ २ २ ५ २ १ १ २ २ २
 वायुमिष्टयेरा३४३ध नः । मत्सिमित्रावृणापू३ ४ ३यमा
 ५ २ ५ ५ ३ २ ५ ५ ० ५ ५
 नः । मत्सिश्शर्द्धिमाहृतम्मा३४३न्सिदेवान् । मत्सियावा
 १ २ ५ ५ ३ ५ २ ५ ५
 पृथिवीदे३४३धमोज । वसो५माउ ॥ (२) महत्तत्सोमो
 ३ २ ५ ५ ५ ३ ५ ५
 महिषा३४३श्चकारम् । अपायङ्गर्भीअवृणी३४३तदेवान् ।

१० अ० १ ख० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

२६६

अदधादिन्द्रे पवमा ३ ४ ३ नञोजाः । द्वाउहोवाइहायि ।

अजनयन्त्स्य्यो ज्यो ३ ४ ३ तिरिन्दुः । तिरा ५ यिन्दाउ ।

वा(३) ॥ ८ * ॥ [३]

॥ वात्सप्रम् ॥ होईर । ३ । अक्रान्त्समुद्रःप्रथ । मे
विधाम्नारन् । धाम्नारन् । धाम्नारन् । जनयन्प्रजा
भुवा । नस्यगोपारः । गोपा रः । वृषापवित्र अधिसा ।
नोआव्यारयि । आव्यारयि । आव्यारयि । वृत्तसो
मोवावृधेसुवा । नोआद्रारयि । आद्रारयि । आद्रा
रयि ॥ (१) मत्सिवायुमिष्टये । राधमेनारः । सेनार ।
सेनारः । मत्सिमित्रावरुणा । पूयमानारः । माना
रः । मानारः । मत्सिगर्भीमारुतम् । मत्सिदेवार
न् । देवारन् । देवारन् । मत्सिद्यावापृथिवी । देव

^१सोमा२ । ^१सोमा२ । ^१सोमा२ ॥ (२) ^{११}महत्तत्सोमो^{१२}म
^१हि । ^१षश्चकारा२ । ^१कारा२ । ^१कारा२ । ^{२२}अपायङ्ग^२
^२र्भोअवृ । ^२षीतदायिवा२न् । ^१दायिवा२न् । ^१दायिवा
^१२न् । ^१अद्धादिन्द्रे^२पव । ^{२२}मानओजा२ः । ^१ओजा२ः ।
^१ओजा२ः । ^१अजनयत्स्र्य्येज्यो । ^{२२}तिरायिन्दू२ः । ^१आ
^१यिन्दू२ः । ^१आयिन्दू२ः । ^१क्षीर्२ । ^२क्षीया२ । ^१वा
^{४२}२३४ओक्षीवा । ^{३११११}ई२३४पु(३) ॥ ८ * ॥ [४] १

अथैषदेवइति दशमं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३२३५२}एषदेवोअमर्त्यः^{२२}पर्णवीरिवदीयते । ^{३१०}

^{३१२}अभिद्रोणान्यासदम् ॥ १ ॥ ^{२२३१२}

“देवः” धीतमानः “अमर्त्यः” मरण-रहितः “एषः” सोमः
 “द्रोणानि” द्रोणकलमान् “अभि” लक्ष्य “आसदम्” आसत्तम्,

आसदनार्थम् “पर्णवीरिव” * यथा पक्षी तथा वेगेन “दीयते”
गच्छति ॥

“दीयते”-“दीयति”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ २ १ २ २ २ २ ३ २ २ २
एषविप्रैरभिष्टुतापोदेवोविगाहते ।

२ २ १ २ ३ १ २
दधद्रत्नानिदाशुषे ॥ २ १ ॥

“विप्रैः” मेधाविभिः स्तोत्रभिः “अभिष्टुतः” अभिसुख्येन
स्तुतः “देवः” द्योतमानः “एषः” सोमः “दाशुषे” हविषां
प्रदाने यज्ञमानाय “रत्नानि” रमणीयानि धनानि “दधत्”
धारयत् प्रयच्छत् । “अपः” वसतीवरीः “वि गाहते” प्र-
विशति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

० १ २ २ २ ३ ३ ३ ३ १ ० ३ १ २
एषविश्वानिवार्याशूरोयन्निवसत्वभिः ।

१ २
पवमानःसिषासति ॥ ३ ३ ॥

* ‘पर्णवीरिव’—पर्णवानिव, पूतिका अर्पणवान् भवति, तथाप्येके अमिषव
सिच्छन्ति तमप्यभिषूयमाणं पर्णवस्तं सोमं—इत्यादि वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, १०, ११ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १० ३ ।

“पवमानः” पूयमानः “शूरः” वीरः “एषः” सोमः
 “विश्वानि” सर्वाणि “वार्या” वरणोयानि धनानि* “सत्वभिः”
 बलैः “यन्ति च” गच्छन्ति च “सिषासति” अस्मदर्थं सम्भक्तु-
 मिच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ २ ० १ १ ६

एषदेवोरथर्यतिपवमानोदिशस्यति ।

३ १ ० ३ ०

आविष्कृणोतिवग्वनुम् ॥ ४ १ ॥

“पवमानः” क्षरन्नेव सोमो “देवः” “रथर्यति” अस्मदीयं
 यागं प्रत्यागमनाय रथं कामयतेः ॥

“दिगस्यति”-“विश्वस्यति”—इति पाठौ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ ० ३ ० ३ १ २ १ १ २

एषदेवोविपन्युभिःपवमानश्चतयायुभिः ।

० ३ १ २

हृगिर्वाजायमृज्यते ॥ ५ १ ॥

* ‘वार्या—उटकानि’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, २०, ४ ।

‡ ‘रथर्यति - रथैर्याति’—इति वि० ।

१) ऋ० वे० ६, ७, २०, ५ ।

“पवमानः” चरन् “एषः” “सोमः” “देवः” “विपन्थुभिः”
स्तोत्रभिः “ऋतायुभिः” यज्ञ-कामैः सत्य-कामैर्वाः “हरिः”
अश्वइव “वाजाय” सङ्ग्रामार्थं “मृज्यते” स्तुतिभिरलङ्घयति ॥५॥

अथ पष्टी ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ २

एषदेवोविपाक्तोतिङ्कराऽसिधावति ।

१ २ ३ १ २

पवमानोअदाभ्यः ॥ ६ † ॥

“विपा” [—अङ्गुलिनामैतत् (निघ० २, ५, ६)] अङ्गुल्या “कृतः”
अभिपुतः “एषः” सोमः “देवः” “पवमानः” चरन् “अदाभ्यः”
केनाप्यहंसितय सन् “ह्वरांसि” गतून् “वि धावति” हन्तुमभि-
गच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ २

एषदिवंविधावतितिरोरजाऽसिधारया ।

१ २ ३ १ २

पवमानःकनिक्रदत् ॥ ७ ‡ ॥

“धारया” “पवमानः” चरन् “एषः” सोमः “कनिक्रदन्”
अभिषूयमाणः शब्दं कुवन् “रजांसि” लोकान् “तिरः” तिर-
स्कुर्वन् यज्ञात् “दिवं” स्वर्गं प्रति “वि धावति” ॥ ७ ॥

● ‘ऋतायुभिः—ऋतो यज्ञः, तं धृञ्मन्ति ऋताश्वः ऋत्विजः तैः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ७, ११, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ११, १ ।

अथाष्टमी ।

३२७ ३१ २ ३ २७ ३ १ २
 एषदिवंव्यासरत्तिरोरजास्वस्तुतः ।

१ २ ३ २
 पवमानःस्वध्वरः ॥ ८ * ॥

“पवमानः” अरन् “एषः” सोमः “स्वध्वरः” सुयज्ञः
 “अस्तुतः” केनाप्यहिंसितश्च सन् “रजांसि” लोकान्गं “तिरः”
 तिरस्कुर्षन् यन्नात् “दिक” प्रति “व्यासरत्” विसरति गच्छति
 ॥ ८ ॥

अथ नवमी ।

३२३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 एषप्रत्नेनजन्मनादेवोदेवेभ्यःसुतः ।

१ २ ३ १ २
 हरिःपवित्रेअर्षति ॥ ९ † ॥

“हरिः” हरितवर्णः “देवः” द्योतमानः “एषः” सोमः
 “प्रत्नेन” पुराणेन “जन्मना” जननेन “देवेभ्यः” देवार्थं “सुतः”
 अभिपुतः सन् “पवित्रे” स्थातुम् “अर्षति” गच्छति ॥ ९ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, ११, ३ ।

† ‘रजांसि—त्रयी लोकास्तेषाम् अधस्तात् प्रावति’—इति वि० ।

‡ इत् च १, १, १७, १ (१मः ७ २६१४०) ऋ० वे० ६, ७, ११, ४ ।

अथ दशमी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ७ २ ३ २ ७ १ २

एष उ स्य पुरुत्र तो जज्ञानि जनयन्निषः ।

१ २

३ २

धारयापवतेसुतः ॥ १० * ॥ २

“एष उ स्यः” एष च स सोमः “पुरुत्रतः” बहुकर्मा “जज्ञानः” जायमान एव “इषः” अन्नानि “जनयन्” उत्पादयन् “सुतः” अभिषुतः “धारया” “पवते” क्षरति ॥ १० ॥ २

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य दशम स्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीये खण्डे—एषधियेत्यष्टर्चः † सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

एषधियायात्यप्याप्रूरोरथेभिराप्रुभिः ।

२ ३ १ २

३ २

गच्छन्निन्द्रस्यनिष्कृतम् ॥ १ ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ६, ७, २१, ५ ।

† ‘उक्तो दशर्चः’—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमष्टर्चः’; इदानीं षड्रुषा भवन्ति, सचानुत्तमः षड्रुषः, तृच उत्तमः—इति वि० ।

१] ऋ० वे० ६, ८, ५, १ ।

“एषः” सोमः “शूरः” विक्रान्तः “अण्व्या” अङ्गुल्याः* अभि-
 पुतः “धिया” कर्मणा अतिगच्छति । कीदृशम् ? इति उच्यते
 —“इन्द्रस्य” “निष्कृतं” स्थानं स्वर्गाख्यं प्रति “आशुभिः” शीघ्र-
 गामिभिः “रथेभिः” रथैः “गच्छन्” इन्द्रेण रथेऽवस्थाप्य
 स्व-स्थान-नयनाङ्गुल्या अभिषूयमाणः सन् होम-द्वारा अग्निं
 गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ २

३ २ ३ १ २

एषपुरुधियायतेबृहतेदेवतातये ।

२ ३ १ २ ३ १ २

यत्रामृतासआशत ॥ २ १ ॥

“एषः” सोमः “पुरु” बहुलं, “धियायते” धियं कर्म इच्छति
 [धी-शब्दात् याकारोपजनः(७,१,३९) । यद्वा द्वितीयार्थे तृतीया,
 (३,१,८५)छान्दसयालुक्] । कस्मै ? “बृहते” महते “देवतातये”
 यन्नाय “यत्र” यस्मिन् यत्रे “अमृतासः” अमृताः देवाः “आशत”
 व्याप्नुवन्ति तदर्थम् ॥

“आशत”-“आसत”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* अण्व्या—सूक्ष्मतमया—इति वि० ।

† सू० सं० ६, ८, ५, २ ।

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
एतन्मृजन्तिमर्ज्यमुपद्रोणेधायवः ।

३ २ ३ १ २ २ २
प्रचक्राणमूर्ध्वीरिषः ॥ ३ * ॥

“आयवः” मनुष्याः ऋत्विजः “एतं” सोमं “मर्ज्यम्” “उप मृजन्ति” निष्पीडयन्तीत्यर्थः । कुत्र ? “द्रोणेषु” द्रोणकलशेषु । कीदृशम् ? “महीः इषः” महान्यन्नानिः “प्रचक्राणं” कुर्वाणं प्रभूत-रस-स्त्राविणमित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ ०
एषहितोविनीयतेन्तःशुन्ध्यावतापथा ।

१ २ ३ २ ३ १ २
यदीतुञ्जन्तिभूर्णयः ॥ ४ † ॥

“एषः” सोमः “हितः” निहितः हविर्दाने “वि नीयते” तस्मात् स्थानात् आहवनीयं प्रति “अन्तः” तयोर्मध्यदेशे “शुन्ध्यावता” शुद्धिमता “पथा” मार्गेण “यदि” यदा “तुञ्जन्ति” प्रयच्छन्ति देवेभ्यः “भूर्णयः” भरणशीलाः ‡ अध्वर्यादयः ; तदा विनीयत इति समन्वयः ॥

“शुन्ध्यावता”-“शुभ्रावता”—इति पाठौ ॥ ४ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, ५, ७ ।

† इषः—धानाः, कर्माः, पुराडाशः—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ५, ३ ।

§ ‘भूर्णयः—भरणशीलाः’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
एष रुक्मिभिरीयते वाजीभ्युभेभिरुभ्युभिः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
पतिःसिन्धुनाम्भवन् ॥ ५ * ॥

“एषः” सोमः “रुक्मिभिः” अध्वर्यादिभिः सह “ईयते” गच्छति । कीदृश एषः ? “वाजी” वेगवान् “शुभेभिः द्द्वीसैः अंशुभिर्विशिष्टः [अथवा रुक्मिभिरित्येतदप्यंशु-विशिषणम्] “सिन्धुनां” स्यन्दमानानां रसानां “पतिः” “भवत्” नीयतइति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २
एष षट्ङ्गाणि दोधुवच्छिशीतियूथ्योऽवृषा ।

३ १ २ २ ३ १ २
नृम्णादधानञ्जसा ॥ ६ † ॥

“एषः” सोमः “ऋङ्गाणि” वा ऋङ्गवदुन्नतानंशून् अभिषव-
काले “दोधुवत्” धुनोति “यूथ्यः” यूथार्हो यूथपतिः “वृषा”
वृषभः यथा “शिशीते” तीक्ष्णे ऋङ्गे धुनोति तद्वत् । कीदृशः ?
“ञ्जसा” बलेन “नृम्णा” नृम्णानि धनानि “दधानः” अस्म-
दर्थं धारयन् ॥ ६ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, ५, ५ ।

† ‘रुक्मिभिः—सुवर्णस्रक्षैर्रुक्मिभिः’—इति वि० । वस्तुनो रक्षो यजमानः,
तदाह कात्यायनः—‘रुक्मि मघः पदं कुर्वते स्वयोरिति (१५, ५, १६)’—इत्याद्यदु-
सम्भेयम् ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ५, ५ ।

॥ ‘वृषपचनं द्विवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् षट्ङ्ग’—इति वि० ।

अथ सप्तमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
 एषवसूनिपिब्दनःपरुषाययिवाञ्अति ।

१ ३ १ २
 अवशादेषुगच्छति ॥ ७ * ॥

“वसुनि” आच्छादकानि रक्षांसि “पिब्दनः” पीडयन्तां
 “एषः” सोमः “परुषा” पर्वणा “अति” अतिक्रम्य “ययिवान्”
 गच्छन् “शादेषु” शातनीयेषु रक्षःसु “अव गच्छति” † ॥

“पिब्दनः”—“पिब्दना”—इति पाठौ ॥ ७ ॥

अथाष्टमी ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 एषमुत्यन्दशक्षिपोद्धरिर्द्धिन्वन्तिपातवे ।

३ १ ३ १ २
 स्वायुधन्नादिन्तमम् ॥ ८ ॥ ३

“हरिं” हरितवर्णं “त्यं” तम् “एतम्” एतमेव ‡ सोमं
 “दश क्षिपः” दश-सङ्क्राका अङ्गुलयः § “यातवे” गमनाय**

* ऋ० वे० ६, ८, ५, ६ ।

† ‘पिब्दनः—पिबमानः, सोमसञ्चरणानि’—इति वि० ।

‡ ‘बलात्कारेण’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ८, ५, ८ ।

§ ‘उ—इति पदपूर्णे’—इति वि० ।

|| ‘दशक्षिपः—सर्वसमर्था अङ्गुलयः’—इति वि० ।

** ‘यातवे—प्रापणार्थम्’—इति वि० ।

“हिन्वन्ति” प्रेरयन्ति । कौटुशमेनम् ? “स्वायुधं” शोभनायुधं*
 “मदिन्तमं” मादयित्वतमं रक्षोहनन-प्रदर्शनाय स्वायुध-शब्द-
 अवणम् ॥

“हरिंहिन्वन्तिघातवे”-“मृजन्तिममघीतयः”—इति पाठौ

॥ ८ ॥ ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य
 द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे --

एषउस्येति षडृचं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३२ ३०३ ३२३ ३ १ ९

एषउस्यवृषारथोव्यावारेभिरव्यत ।

२ ३ १ २ ३ १ ९

गच्छन्वाज्सहस्रिणम् ॥ १ ७ ॥

“स्यः” सः प्रसिद्धः “एषः” अभिषुतः सोमः “वृषा” वर्षिता
 “रथः” रंहण-स्वभावः “अव्यावारेभिः” अवेर्वालेः दशापवित्रेण
 “अव्यत” द्रौणकलशं प्रति गच्छति “वाजम्” अन्नम् “सहस्रिणं”

* ‘स्वायुधं--शोभनेर्यज्ञायुधैर्युक्तम् अथवा परशु-पाश-प्रभृतिभिः’—इति वि० ।

। ऋ० वे० ६, ८, २८, १ ।

सहस्र-सङ्गाकं यजमानाय प्रदातुं “गच्छन्” द्रीणकलयं प्रवि-
शन्नव्यतेत्यर्थः* ॥

“अव्यावारेभिरव्यत”-“अव्योवारेभिरर्षति”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एतन्वितस्ययोषणोद्धरिं^३ह्विन्वन्यद्रिभिः ।

२ २ १ २ ३ १ २
इन्द्रमिन्द्रायपीतये ॥ २ १ ॥

“एतम्” “इन्दु” “हरिं” हरितवर्णं सीमं “वितस्य”
एतन्नामकस्य ऋषेः “योषणः” अङ्गुलयः^३ “अद्रिभिः” अभि-
षव-पाणानैः “ह्विन्वन्ति” प्रेरयन्ति । किमर्थम् ? “इन्द्राय”
इन्द्रस्य “पीतये” पानाय ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ २ ३ १ ३ ३ १ २
एपस्यमानुषीघ्राशये नोनवित्तुसीदति ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २
गच्छञ्जारोनयोषितम् ॥ ३ १ ॥

“स्यः” सः “एषः” सीमः “मानुषीषु” “वित्तु” प्रजासु
“शयेनो न” श्येनइव शीघ्रमागम्य यजमानरूपासु अनुग्रहेण “आ”

* अथ ऋषि ‘उ—इति पदपूरणः—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, २२, ३—६, ८, २८, २ ।

‡ ‘योषणः—ऋत्विजः’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ८, २८, ४ ।

आगत्य “सीदति” । पुनः कइव ? “योषितं” “गच्छन्” अभि-
गच्छन् “जागे न” जार इव [स यथा सङ्कृततः तस्याः काम-पूर-
णोय-गूढ-गतिः तद्वदित्यर्थः] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ उ ३ १ २ र ३ १ र २ र
एषस्यमद्योरसोवचष्टे दिवःशिष्टुः ।

२ उ ३ २ ३ १ २
यइन्दुर्वारमाविशत् ॥ ४ * ॥

“स्यः” सः “एषः” “मद्यः” मद्-निमित्तः “रसः” “अवचष्टे”
सर्वमेव पश्यति “दिवः शिष्टुः” दुल्लोकस्य पुत्रः [तत्रोत्पन्नत्वात्
पुत्रत्वमस्य†] । “यः” “इन्दुः” दीप्तः सोमः “वारं” दद्यापवित्रम्
“आविशत्” आविश्यति स एष इति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ २ उ ३ १ २ ३ १ र २ र ३ २
एषस्यपीतये सुतो हरि रर्षति धर्णसिः ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २
क्रन्दन्योनिमभिप्रियम् ॥ ५ ‡ ॥

“एषः” “स्यः” सः सोमः “पीतये” पानाय “सुतः” अभिषुतः
“हरिः” हरितवर्णः “प्रिय”† स्व-प्रियभूतं “योनिं” स्थानं
द्रोणकलशं “क्रन्दन्” गन्दयन् “अभ्यर्षति” अभिगच्छति ॥ ५ ॥

* ‘अवचष्टे—अवचरति, दिवः—दुल्लोकात्, शिष्टुः—शंसनीयः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, २८, ५ ।

‡ ‘अभिप्रियम्—अभिरूपम्’—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

३२७ ३१ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २
एतन्त्यश्चरितोद्गममृज्यन्ते अपस्युवः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
याभिर्मदायशुभते ॥ ६ * ॥ ४

“एतं” “त्यं” तं सोमम् अध्वर्योः “दय” “हरितः” हरण-
स्वभावाः अङ्गुलयः “अपस्युवः” कर्मच्छवः सत्यः “मृज्यन्ते”
शोधयन्ति । “याभिः” अङ्गुलिभिरिन्द्रस्य “मदाय” “शुभते”
दीप्यते शोधयतइत्यर्थः ; तमेतमिति सम्बन्धः ॥ ७ ॥ ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य द्गमस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थः खण्डे —

एषवाजीइति षडृचं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२३ १ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १ २
एषवाजीइतोनभिःविंश्विन्मनसस्पतिः ।

२ ३ ३ ३ १ २
अव्यंवारंविधावति ॥ १ ॥

* षट् वे० ६, ८, २८, ६ ।

† षट् वे० ६, ८, १८, १ ।

“एषः” सोमः, “वाजी” वेजन-शीलः, “हितः” अध्वर्युणा पात्रे निहितः धृतः, “विश्ववित्” सर्वज्ञः, “मनसः” स्तोत्रस्य “पतिः” स्वामी [अथवा सोमस्य मनोऽभिमानित्वात् मनसः स्वामित्वम्, “चन्द्रमा मनो भूत्वा हृदयं वा विशत्” — इति श्रुतेः ; तादृशोऽसौ] “अव्यं वारं” अवि-सम्बन्धिनं वालं दशापवित् “वि धावति” विविधं गच्छति ॥

“अव्यम्”-“अव्ये”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २

एषपवित्रे अक्षरत्सोमो देवेभ्यः सुतः ।

२ ३ १ २ ३ २

विश्वाधामान्याविशन् ॥ २ * ॥

“एषः” सोमः “देवेभ्यः” देवार्थं “सुतः” अभिषुतः सन् पवित्रे “अक्षरन्” स्रवन् “विश्वा” सर्वाणि “धामानि” देव-शरीराणि “आ विशन्” प्रविशन् प्रवेष्टुमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

एषदेवः शुभायते धियोनावमर्त्यः ।

३ ३ १ २ ३ १ २

वृत्रहा देववीतमः ॥ ३ † ॥

● ऋ० वे० ४, ८, १८, २१

† ऋ० वे० ४, ८, १८, २१

“एषः” सोमः “देवः” “शुभायते”* । कुत्र ? “अधि-
थोनौ” स्त्रिये स्थाने† । कौटुशएषः ? “अमर्त्यः” अमरण-
धर्मा “वृत्रहा” शत्रु-हन्ता “देववीतमः” अतिशयेन देवानां
कामयिता‡ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ २

एषवृषाकनिक्रदद्दृशभिर्जामिभिर्यतः ।

३ १ २ २

अभिद्रोणानिधावति ॥ ४ ॥

“वृषा” कामानां वर्षिता “एषः” सोमः “कनिक्रदत्”
शब्दं कुर्वन् “दृगभिः” “जामिभिः” अङ्गुलिभिः “यतः”
धृतः§ “द्रोणाणि” द्रुममयानि पात्राणि “अभि दावति”
अभिगच्छति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

एषसृष्ट्यमरोच्यत्यवमानोअधिद्यवि ।

३ १ २ ३ १ २ २ २

पवित्रे मत्सरोमदः ॥ ५ ॥

* ‘शुभायते—शुभं करोति’—इति वि० ।

† ‘अधिथोनौ—योनिद्रोणकलशः’—इति वि० ।

‡ ‘देववीतमः—देवानां भक्ततमः, अथवा’—इत्यादि वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ८, १८, ४ ।

§ ‘जामिभिः—जामयो भगित्यः अङ्गुल्यः तामिभ्यंत. संयत. षड् इत्यर्थः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, १८, ५ ।

“पशमानः” पूयमानः “एषः” सोमः “अधि द्यवि” द्युलोके स्थितं “सूर्य” “रोचयत्” रोचयति । कीदृशः ? “पवित्रे” स्वयं दशापवित्रे स्थितः, “मत्सरः” मदहेतुं प्राप्तः, “मदः” हृष्टः ॥

“अधिद्यवि । पवित्रेमत्सरोमदः”—“विचर्षणि । विष्वा धामानिविश्ववित्”—इति पाठौ ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

११ १२ ३ १२ ३ १२
एषद्वर्य्यणहासतेसंवसानोविवस्वता ।

१ २ ३ १२ १२
पतिर्वाचोअदाभ्यः ॥ ६ * ॥ ५

“एषः” सोमः “संवसानः” सर्वमप्याच्छादयन् “विवस्वता” दीप्तिमता† “सूर्यण” “हासते” परित्यज्यते पवित्रइति शेषः । कीदृशः ? “वाचः” स्तुति-लक्षणायाः “पतिः” पालकः स्वामी वा‡ “अदाभ्यः” केनाप्यहिंस्यः ॥ ६ ॥ ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य दशमस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

* सू० वे० ६, ८, १७, ५ ।

† ‘विवस्वता—स्वकीयेन तेजसा’—इति वि० ।

‡ ‘पतिर्वाचः—सौमिकः वेदिकाश्च, तासां स्वामी’—इति वि० ।

अथ पञ्चम-खण्डे—

एषकविरिति षड्बुचं सूक्तम्,—

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

एषकविरभिष्टु तःपवित्रे अधितोशतं ।

३ ३ ३ ३ १ २

पुनानोन्नपद्विषः ॥ १ * ॥

“एषः” सोमः “कविः” मेधावी “अभिष्टुतः” अभितःस्तुतः†
 “पवित्रे अधि” दशापवित्रे अधि दशापवित्रमतीत्य “तोशते”
 [यद्यपि तोशतिर्बधकर्मा तथाहि हनने गति-सद्भावात् अत्र
 गतिमात्रे वर्त्तते] गच्छतोत्यर्थः‡ [अथवा “पवित्रे अधि”
 कृष्णाजिने “तोशते” हन्यते पीड्यत इत्यर्थः] किङ्कुर्वन् ?
 “पुनानः” पूयमानः “द्विषः” शत्रून् “अपघ्नन्” अपगमयन् ॥

“द्विषः”-“स्विधः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

एषद्न्द्रायवायवे स्वर्जित्यरिषिच्यते ।

३ १ २ ३ १ २

पवित्रेदक्षसाधनः ॥ २ ॥ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, १७, १ ।

† ‘स्तोत्रशस्त्रैः’—इति वि० ।

‡ ‘तोशते—सुशी दीप्तौ दीप्यते’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ८, १७, २ ।

“एषः” सोमः “स्वर्जित्” स्वर्गस्य सर्वस्य वा जिता “इन्द्राय”
 “वायवे” च “पवित्रे” “परिषिच्यते” परिस्तायते । कोट्टगणः ?
 “दक्षसाधनः” बलकारो ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३२३ ३ १ १ ३ २ ३ १२ २२ ३ २

एषनृभिर्विनीयतेदिवीमूर्ध्नीनुषासुतः ।

२ ३ १ २ ३ २

सोमोवनेषुविश्ववित् ॥ ३ * ॥

“एषः” सोमः “नृभिः” कर्म-नेतृभिः ऋत्विग्भिः “विनी-
 यते” विविधं नीयते । कोट्टगः ? “दिवः” द्युलोकस्य “मूर्ध्नी”
 गिरीवत् प्रधानभूतः “नुषा” अभिमत-वर्षकः “सुतः” अभिपुतः ।
 कुत्र नीयते ? “वनेषु” वननीयेषु पात्रेषु वन-सम्भूत-द्रुम-विका-
 रेषु वा पालेषु † “विश्ववित्” सर्वज्ञ एष इति समन्वयः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २

एषगव्युरचिक्रदत्त्वमानोहिरण्ययुः ।

१ २ ३ १२ २२

इन्दुःसत्राजिदास्तृतः ॥ ४ ‡ ॥

“एषः” सोमः “पवमानः” पूयमानः “अचिक्रदत्” शब्दं
 करोति । कथम्भूतः सन् ? “गव्युः” अस्माकं गा इच्छन्

* ऋ० वे० ६, ८, १७, ३ ।

† ‘वनेषु—उदकेषु’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १७, ४ ।

“हिरण्ययुः” हिरण्यानीच्छन् “इन्दुः” दीप्तः सन्, “सत्राजित्” महतः शत्रोरसुरादीर्जिता, * “अस्ततः” स्वयमन्यैरहिंस्यश्च सन् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ क २ २ ३ १ २ ३ २ १ १ २
एषगुक्ष्मसिष्यददन्तरिक्षेवृपाहरिः ।

३ १ उ ३ २ १ २
पुनानइन्दुरिन्द्रमा ॥ ५ ॥

“शुष्मी” बलवान् सोमः “अन्तरिक्षे” दशापवित्रे “असिष्य-दत्” स्यन्दतेः † । कीदृशएषः ? “वृषा” वर्षकः, “हरिः” हरितवर्णः, “पुनानः” पूयमानः, “इन्दुः” दीप्तः, सएव “इन्द्रम्” इन्द्रञ्चापि ; गच्छतीति शेषः । “आ”—इति चार्थे ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एषगुक्ष्मत्रदाभ्यःसोमःपुनानोअर्षति ।

३ १ २ ३ २
देवावीरघशसहा ॥ ६ § ॥ ६

“एषः” सोमः “शुष्मी” बलवान् “अदाभ्यः” अदभनीयः अहिंसनीयः “पुनानः” पूयमानः “अर्षति” गच्छति “देवावीः”

* ‘सत्राजित्’—सहसा जेता अथवा सत्राजित्—सदाजित्—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, १०, ६ ।

‡ ‘असिष्यदत्’—सीदति—इति वि० ।

१। ‘आ’—आनुपूर्व्येण—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ८, १८, ६ ।

देवानामविता* “अघशंसहा” अघान् शंसन्तीत्यघशंसाः तेषां
वा हन्ताः† ॥ ६ ॥ ६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य दशमस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे—

ससुतःपोतयेइति षडृचं सूक्तम्:

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २

ससुतःपोतयेवृषासोमःपवित्रे अर्पति ।

३ १ २ २ २ ३ २

विघ्नन् रक्षांसि देवयुः ॥ १ ॥ ६ ॥

“सः” सोमः “पोतये” इन्द्रादिपानाय “सुतः” अभिषुतः
“वृषा” वर्षणः सन् “पवित्रे” “अर्पति” गच्छति । किङ्कुर्वन् ?
“रक्षांसि” “निघ्नन्” । “देवयुः” देवकामः । स इत्य-
न्वयः ॥ १ ॥

* ‘द्वेषापीः—देवानां भक्षभूतः’—इति वि० ।

† ‘अघं पापं घः शंसति स’ अघशंसः, तस्य हन्ता’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ६, ८, २७, १ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ४ २
सपवित्रेविचक्षणो हरिरर्पति धर्णसिः ।

४ २ ३ ४ १ २
अभियोनिङ्कनिक्रदत् ॥ २ * ॥

“सः” सोमः “विचक्षणः” [पश्यति-कर्मतत् (निघ० ३, ११, ३)] सर्वस्य द्रष्टा “हरिः” हरितवर्णः सोमः “धर्णसिः” सर्वस्य धारकः “पवित्रे” “अर्पति” गच्छति, पथात् “कनिक्रदत्” शब्दं कुर्वन् “योनिं” स्थानं द्रोणकलशम् “अभि” गच्छति † ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ४ २ ३ २ २ २ २ ३ १ २
सवाजीरोचनन्दिवः पवमानो विधावति ।

३ १ २ ४ २ ३ १ २
रक्षोहावारमव्ययम् ॥ ३ ‡ ॥

“सः” “वाजी” वेजनवान् ॥ अश्व-स्थानोयः “दिवः” “रोचनं” रोचकः “पवमानः” पूयमानः “विधावति” । कीदृशः ? “रक्षोहाः” रक्षसां हन्ता, “अव्ययं वारं” दशापवितम् अतीत्य विधावति विविधं गच्छति ॥

“रोचनं”-“रोचना”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ६, ८, २७, २ ।

† अभीत्युपसर्गदृष्ट्या क्रियापदादितिः ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २७, ३ ।

॥ ‘वाजी—अश्ववान्’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

२ ३ २३ २ १ २ ३ १ २

सन्नितस्याधिमानविपवमानो अरोचयत् ।

३ २ ३ १ २ ३ २

जामिभिःमूर्यसह ॥ ४ * ॥

“सः” सोमः “न्नितस्य” महर्षेः “अधिमानवि” समुच्छ्रिते यज्ञेन [अश्रोति सप्तम्यर्थानुवादी] “पवमानः” पूयमानः “जामिभिः” प्रवृद्धैः बभ्रुभूतैर्वा सुतेजोभिः † “सह” सहितः सन् “सूर्यम्” “अरोचयत्” प्रकाशितवान् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ २

सवृत्रह्रावुपासुतोवरिवोविददाभ्यः ।

२ ३ १ २

सोमोवाजमिवासरत् ॥ ५ † ॥

“सः” सोमः “वृत्रहा” शत्रूणां हन्ता “वृपा” वर्षकः “सुतः” अभिपुतः “वरिवोवित्” ‡ यष्टुर्जनस्य लम्भकः “अदाभ्यः”

* ऋ० वे० ६, ८, २७, ४ ।

† ‘द्वितस्याधिमानवि—न्नितस्यार्थे, अधिमानवि ध्रुवे स्थाने’—इति वि० ।

‡ ‘जामिभिः—भगिनोभिः’—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ६, ८, २७, ५ ।

§ ‘वरिवोवित्’—इति वि० ।

अन्यैरहिंसनीयः ; एवङ्गुणः सन् ‘वाजमिव’ सङ्गामाश्रयव *
‘असरद्’ गच्छति कलगम् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ २ २ २ २ २ २ २

सदेवः कविर्नोपतोऽभिद्रोणानिधावति ।

२ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रिन्द्रायमह्यन् ॥ ६ ॥ ७

“सः” सोमः “देवः” “इन्द्रः” क्लियमानः “कविना” आक्रान्त-
प्रज्ञेनाध्वर्युणा † “उपितः” प्रेरितः ‡ सन् “द्रोणानि” द्रोण-
कलगान् § “अभि धावति” अभिगच्छति । किङ्कुर्वन् “इन्द्राय”
इन्द्रं “मंहयन्” स्वकीय-रसेन पूजयन् ॥

“मंहयन्”-“मंहना”—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य द्गमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

* ‘वाजम्—अश्वम् इति असत्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, २७, ६ ।

‡ ‘कविना—ब्रह्मणा’—इति वि० ।

§ ‘उपितुः—क्षिप्रः’—इति वि० ।

§ ‘द्रोणानि—द्रोण कल्मश-सम्बन्धानि पात्राणि’—इति वि० ।

अथ सप्तम-खण्डे—

यः पावमानीरिति षडृचं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

यः पावमानीरध्येत्यृषिभिः सम्भृतं रसम् ।

२३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२

सर्वं सपूतमश्नातिस्वदितम्मातरिश्चना ॥ १ * ॥

“यः” जनः “पावमानोः पवमान-देवताकाः १” सर्वाऋचः तद्रूपं “ऋषिभिः” सूक्तद्रष्टृभिः मधुच्छन्दः प्रभृतिभिः “सम्भृतं” सम्पादितं “रसं” वेदसारसूतं †; पावमानं सूक्तमङ्गं यः “अध्येति,” १ “सः” जनः “सर्वं” भोज्यजातं “पूतं” परिशुद्धमेव “अश्नाति” भक्षयति § कथमस्य पूतत्वम् ? तत्राह—स्वस्याशनात् प्रागेव “मातरिश्चना” [मातरि अन्तरिक्षे श्वसितेति मातरिश्वा वायुः, स च पवित्वमेव] पवित्त्वेण वायुना “स्वदितं” स्वादूकृतं परिपूतमेवान्नं पथात् स नरोऽश्नाति ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, ९, १८, ६ ।

† ‘पावमान्यथ या सोमदेवत्यः ऋचः विष्वपि पवमानेषु, तासांभिष्टिः साम्प्रतं व्याख्यायते—यः पावमानीरध्येतौति’—इति वि० ।

‡ ‘रसं—वैर्यम्’—इति वि० ।

§ ‘यः अध्येति तस्य किं फलं भवति ? सर्वं स पूतम् अश्नाति, यत् किञ्चित् अश्नाति तत् पूतं भवति’—इति वि० ।

§ ‘अध्ययनञ्चात्र आर्षं च्छन्दोदेवतब्राह्मणैः सृद्धितं परिज्ञानं प्रशस्यते’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

३ २३ १ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
पावमानीर्योऽध्येत्यपिभिःसम्भृत् रसम् ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ २
तस्मैसरस्वतीदुहेक्षीरर्षिर्मधूदकम् ॥ २ * ॥

“यः” ब्राह्मणः “पावमानीः” पवमान-देवताका ऋचः
“ऋषिभिः” मधुच्छन्दःप्रभृतिभिर्मन्त्रद्रष्टृभिः “सम्भृतं रसं” वेद-
सारं सूक्तसङ्घम् “अध्येति” अधीते, “तस्मै” पवमानाध्ययनं
कुर्वते जनाय “सरस्वती” सर्वत्र सरणवती वाग्देवता † “क्षीर”
यज्ञ-साधनं पयः, “र्षिः” तादृशं घृतं “मधु” मदकरम् “उदक”
सोमं “दुहे” स्वयमेव दुग्धे यागादि-पर-वेदशास्त्रं विदं करो-
तीत्यर्थः ‡ [दुह प्रपूरणे (अ० प०) कर्मकर्त्तरि “न रुह-
स्र-नमाम् (३, १, ८८)”—इत्यादिना यकः प्रतिषेधः, “लोपस्त
आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)”—इति त-लोपः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
पावमानीःस्वस्त्ययनीःसुदुघाद्दिघृतश्रुतः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
ऋषिभिस्सम्भृतीरसोब्राह्मणेष्वमृतं हितम् ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १८, ७ ।

† ‘सरस्वती—वायुपा’—इति वि० ।

‡ ‘क्षीरं, सर्षिः, मधु, उदकम्—एतानि रसवन्ति द्रव्याणि तस्य सम्पद्यन्ते’—
इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, १, ५, १ ।

याः पावमान्य ऋचः ताः “स्वस्थयनीः” क्षेम-प्रापिकाः “सु-
दुघाः” सुष्ठु फलं दुहानाः “घृतयुतः” * [घृतं द्योतन्ति चार-
यन्तोति घृतयुतः ईदृग्भूताः] अस्माननुगृह्णात्विति शेषः ।
“ऋषिभिः” मन्त्र दर्शिभिर्मुनिभिः “रसः” फलसारः “सम्भृतः”
अस्मासु सम्पादितः “ब्राह्मणेपु” ब्रह्मणो मन्त्राः तत्पाठकाः
ब्राह्मणाः, तेष्वस्मासु † “अमृतम्” अत्रिनाग-बलं “हितं”
सम्पादितम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २ २
पावमानीर्द्धन्तु न इमं लोकमथो अमुम् ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
कामान्त्समर्द्धयन्तु तो देवीर्देवेः समाहृताः ॥ ४ ॥

“देवैः” इन्द्रादिभिः “समाहृताः” सम्पादिताः “पावमानीः
देवीः” पवमान-मन्त्राभिमानिनी देव्यः “नः” अस्माकम् “इमम्”
ईदृग्भृतं “लोकं” भूलीकम् “अथो” अपि च “अमु” स्वर्ग-
लोकं “दधन्तु” प्रयच्छन्तु । तत्रत्वान् “कामान्” च “नः”
अस्मद् अर्थं “समर्द्धयन्तु” समृद्धान् कुर्वन्तु ॥ ४ ॥

* “घृतयुतः—घृतश्राविणः, अथवा घृतमुदकं तत् अयन्ति, कामवधो यज्ञयो
भवति—इति वि० ।

† “ब्राह्मणेपु—अधिकरणभूतेषु—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ५, २ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
येन देवाः पवित्रेणात्मानम्युनते सदा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
तेन सहस्रधारेण पावमानीः पुनन्तु नः ॥ ५ * ॥

“देवाः” इन्द्राद्याः “येन” पवित्रेण शुद्धि-साधनेन “सदा”
“आत्मानं” स्व-देहं पुनते शोधयन्ति, “सहस्रधारेण” सहस्रावा-
न्तर-भेद-युक्तेन “तेन” साधनेन “पावमानीः” पावमान्य ऋचः
“नः” अस्मान् “पुनन्तु” ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
पावमानीः स्वस्त्ययनीस्ताभिर्गच्छति नानन्दनम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
पुण्याश्च भक्षान् भक्षयन्त्यमृतत्वञ्च गच्छति ॥ ६† ॥ ८

“पावमानीः” पवमानः पावकः पूयमानो वा सोमः, तत्सम्ब-
न्धिन्यस्ते देवताका ऋचः पावमान्यस्ताः “स्वस्त्ययनीः” स्वस्तीत्य-
विनाश-नाम, तथाविध-फलस्य प्रापयित्राः, “ताभिः” उक्त-लक्ष-
णाभिः पावमानीभिः, तत्पाठेन स्तोता “नानन्दनं” †: नन्द-

* ऋ० वे० ७, २, ५, ३ ।

† ऋ० वे० ७, २, ५, १६ ।

‡ ‘नानन्दनं—पुत्र-वस्तु-धन-धान्यादिभिः’—इति वि० ।

यति सुकृतिन इति नन्दनः स्वर्गः स एव नान्दनः [स्वार्थिकस्त-
द्वित-प्रत्ययः] तम् “गच्छति” प्राप्नोति । किञ्चेह लोके
“पुण्यान्”* सुकृत-सम्पादितान् “भक्षान्” भक्षणीयान् भोगान्
अन्न-पानादि-लक्षणान् “च” भक्षयति । किञ्च “अमृतत्वं च
गच्छति” अमृतत्वं नाम सोमस्तच्च प्राप्नोति ॥ ६ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः † ॥ ७ ॥

अथाष्टमे खण्डे ‡—

अगन्धेति-तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १४ १५ ३ १ २ ३

अगन्धमक्षानमसायविष्ठ

२ ३ २ ४ १ ५ ३ १ २ ३ ४

योदीदायसमिद्धःस्वेदुरोणे ।

* ‘पुण्यान्—मन्त्रपूतान् अथवा धानाः करम्भः पुरोडाशः प्रतीवापः प्रथम्येति
अथवा * * +)—इति वि० ।

† ‘उक्ताः पावमान्यः, उक्तञ्च बहिष्यमानं, नवमस्याङ्गः’—इति वि० ।

‡ ‘इदानीमाञ्चानि भवन्ति’—इति वि० ।

१ १ २ १ १ २ ३ १ ३ १
चित्रभानु० रोदसी अन्तर्द्वी

२ ३ १ २ १ १ २
स्वाङ्गतं विश्वतः प्रत्यञ्चम् ॥ १ * ॥

“यः” अग्निः “स्वे दुरीणे” आहवनीयाख्ये स्वे स्थाने
“समिद्धः” काष्ठैः सम्यग्दीप्तः सन् “दीदाय” दीप्यते, तमिमं
“यविष्ठ” युवतमम् “ज्वी” विस्तीर्णयोः “रोदसी” रोदस्योः
द्यावा-पृथिव्योः “अन्तः” मध्ये अन्तरिक्षे “चित्रभानु” चित्रकालं
“स्वाङ्गतं” सुष्ठु आङ्गतिभिर्हृतं सन्तं “विश्वतः” सर्वतः “प्रत्यञ्चं”
प्रतिगच्छन्तमग्निं “महा” महता “नमसा” नमस्कारेण
“अगम्” वयमुपगच्छामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २
समङ्गा विश्वादुरितानिसाङ्गा

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
नग्निष्टवेदमत्राजातवेदाः ।

१ २ ३ १ २ ३ २
सनोरक्षिषद्दुरिताद्वद्या

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दस्मान्गृणतउतनीमघोनः ॥ २ ॥

● ऋ० वे० ५, २, १५, १ ।

○ ऋ० वे० ५, २, १५, १ ।

यः “अग्निः” “मङ्गा” महत्वेन “विश्वानि” विश्वानि “दुरिता”
दुरितानि “साह्वान्” अभिभवन् “जातवेदाः” जात-धनः जात-
प्रज्ञो वा “दमे” यज्ञगृहे “स्तवे” अस्माभिः स्तूयते, “सः” अग्निः
“गृणतः” स्तुवतः “नः” अस्मान् “दुरितात्” पापात् “अवद्यात्”
निन्दिताच्च कर्मणः “रक्षिषत्” रक्षतु । “उत” अपिच “मघोनः”
हविषतः “नः” अस्मान् रक्षतु ॥ २ ॥

अथ ढतीया ।

१ २२ ३२ ३ १ २ ३ १

त्वंवरुणउतमित्रोअग्नेत्वां

१ ३ २ ३ १ २

वर्द्धन्तिमतिभिर्वसिष्ठाः ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १

त्वेवसु*सुप्रणनानिसन्तुयूय

२ ३ २ ३ १ २

म्पातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ १ ॥ ६

हे “अग्ने !” “त्वं” “वरुणः” असि पापानां निवारको
भवसि “उत” अपिच “मित्रः” असि, पुण्य-प्रापणे सखा भवसि ।
“वसिष्ठाः” एतन्नामका ऋषयः हे अग्ने ! “त्वां” “मतिभिः”
स्तुतिभिः “वर्द्धन्ति” वर्द्धयन्ति “त्वे” त्वयि विद्यमानानि “वसु”
वसूनि “सुप्रणनानि” सुसम्भजनानि “सन्तु” । हे अग्ने ! “यूयं”

● “वसु”—इति क०-सु०-पुस्तकयोः पाठः ।

। ऋ० वे० ५, २, १५, ३ ।

त्वदाद्याः सर्वे देवाः “स्वस्तिभिः” क्षेमैः “नः” अस्मान् “सदा”
सर्वदा “पात” रक्षत ॥ ३ ॥ ८

अथ वृचात्मके द्वितीय-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
महा० इन्द्रो यञ्जसा पर्जन्यो वृष्टिमा० इव ।

१ २ ३ १ २
स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे ॥ १ * ॥

“यः” “इन्द्रः” “ञ्जसा” बलेन “महान्” सर्वभ्योऽधिकः ।
क इव ? “वृष्टिमानिव” यथा वृष्ट्या युक्तः “पर्जन्यः” रसानां प्रार्ज-
यिता देवः महान्, स इन्द्रः “वत्सस्य” पुत्र-स्थानीयस्य स्तोतुः
वत्स-नाम्न एव वा ऋषेः “स्तोमैः” स्तोत्रैः “वावृधे” प्रवर्धते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
कण्वा इन्द्रं यदक्रतस्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् ।

३ १ २ ३ १ २
जामिब्रुवत आयुधा ॥ २ † ॥

“कण्वाः” [स्त्रीत्व-नामैतत् (निघ० ३, १५, ७)] स्तोतारः कण्व-
गोत्रा वा “इन्द्रं” “स्तोमैः” स्तोत्रैः “यज्ञस्य” यागस्य “साधनं”

+ ऋ० वे० ५, ८, ९. १ = य० वे० ७, ५० ।

† ऋ० वे० ५, ८, ९. १ ।

साधयितारं निष्पादकं “यद्” यदा “अकृत” अकृषत [करोति-
 लुङि “मन्त्रे षसेति (२, ४, ८०) च्चेर्लुक्, तदानीं “आयुधा”
 शत्रूणां हिंसकानि वाणादीनि “जामि” * [अतिरेकनामैतत्]
 अतिरिक्तम् अधिकं प्रयोजन-रहितं “ब्रुवते” कथयन्ति । “आयुधा”
 आयुधस्य सर्वस्य कार्यस्येन्द्रेण कृतत्वात् आयुधानि निःप्रयोजना-
 नीत्यर्थः [यद्वा, ‘आयुधा’ आयुधमायोधनशीलमिन्द्रं ‘जामि’
 जामिं भ्रातरं ‘ब्रुवते’ वदन्ति ॥

“आयुधा”-“आयुधम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १

प्रजाऋतस्यपिप्रतःप्रयङ्गरन्तवङ्गयः ।

१ २ ३ २ ३ १ २

विप्राऋतस्यवाहसा ॥ ३ '।' ॥ १०

“ऋतस्य” यज्ञस्य सत्यस्य वा “प्रजा” प्रकर्षेण जातमिन्द्रं
 “पिप्रतः” नभसः प्रदेशान् पूरयन्तः “वङ्गयः” वाहका अश्वा “यद्”
 यदा “प्र भरन्तः” प्रकर्षेण भरन्ति वहन्ति तदा “विप्राः” मेधाविनः

‘जामि—जानामि’—इति वि० ।

† ऋ० सं० ३, ८, ८, २ ।

स्तोतारः “ऋतस्य” यज्ञस्य “वाहसा” प्रापकेण स्तोत्रेण तम् इन्द्रं
स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य दशमस्याध्यायस्य

अष्टमः खण्डः * ॥ ८ ॥

अथ नवमे खण्डे †—

पवसानस्येति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम् ‡:

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पवमानस्यजिघ्र्सी हरिश्चन्द्रा अष्टतत ।

३ १ २ ३ १ २

जीराञ्जिरा शोचिषः ॥ १ § ॥

“जिघ्रतः” पुनः पुनः तमांसि विनाशयतः ॥ “हरेः” हरित-
वर्णस्य “अजिराशोचिषः” सर्वत्र-गमन-शील-तेजसः “पव-

* ‘उक्तान्याध्यानि’—इति वि० ।

† ‘इदानौ’ साध्यन्दिनः पवमानः—इति वि० ।

‡ ‘उत्तरादाराद्धतपठतौनि सामानि ब्राह्मणोक्ता र्थाणि’—इति वि० ।

¶ “अजिरा” —इति ख० पु० पाठः ।

§ ऋ० वृ० ७, २, ११, ५ ।

॥ ‘जिघ्रतः—इत्यमानस्य’—इति वि० ।

मानस्य” “चन्द्राः” [चदि आह्लादे (भा० प०)] देवानामाह्ला-
दयित्राः “जीराः” क्षिप्रं चरण-शौलाः * धाराः “असृचत”
सृजन्ति पवित्रान्निर्गच्छन्तीत्यर्थः ॥

“जिघ्रतः”-“जङ्घतः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ ३१२ ३१२ १११
पवमानोरथीतमःशुभ्रेभिःशुभ्रशस्तमः ।

१२ ३१२
हरिश्चन्द्रोमरुद्गणः ॥ २ ॥

“पवमानः” देवः “रथीतमः” अतिशयेन रथवान् [“इद्र-
थिनः (८,२,१७ वा०)”—इतीकारः । तथा “शुभ्रेभिः” शोभा-
युक्तेभ्यस्तेजोभ्योऽपि “शुभ्रशस्तमः” अत्यन्तं दीप्यमानश्च [यद्वा,
निर्मलतम-वशोयुक्तः] “हरिश्चन्द्रः” [“ऋक्षाचन्द्रीत्तरपदे
मन्त्रे (६,१,१५१)”—इति सांहितिकः सुट्] हरित-वर्ण-दीप्तिः
हरित-धारा-युक्ती वा “मरुद्गणः” मरुती यस्य गणाः सहाय-भूताः
स तथोक्तः तादृशः सोमः सर्वान् स्व-रश्मिभिः व्याप्नीत्वित्युत्तरेण
सम्बन्धः ॥ २ ॥ ”

* जीराः—जीरणात्प्रकाः—इति वि० ।

। ऋ० वे० ७, १, १२, १ ।

अथ तृतीया ।

१२ ०२४ ० १ २ ३ १ २
पवमानव्यश्रुद्धिरश्मिभिर्वाजसातमः ।

१ २ ३ २ ३ १ २
दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३ * ॥ ११

हे 'पवमान' सोम ! त्वं "रश्मिभिः" स्व दीप्तिभिः "व्यश्रुद्धि" मर्वं जगद् व्याप्नुहि । कौट्टगस्त्वम् ? "वाजसातमः" अतिशये-
नान्नस्य दाता बलस्य सम्भक्ता वा तथा "स्तोत्रे" पवमानं स्तोत्रं
कुर्वते जनाय 'सुवीर्यं' शोभन वीर्योपेतं पुत्रं धनं वा "दधत्"
विदधत् पयच्छत् व्याप्नुहि ॥

"पवमानव्यश्रुद्धि" — "पवमानो व्यश्रवत्" — इति पाठौ ॥ ३ ॥ ११

अथ तृचात्मके द्वितीयः सूक्तेः—

प्रथमा ।

२३ १ २ ३ २३ ० १ २ ३ २ ० २
परीतोपिञ्चतासुतसोमोयउत्तमः ऋविः ।

२ १४ २४ २ २ २३ ३ २ ० २ ३ २ २
दधन्वाथ्योनर्या अस्माऽऽन्तरासुपावसोममद्रिभिः ॥ ११ ॥

हे ऋत्विजः ! "सुतम्" अभिपुत्रं सोमम् "इतः" अस्मात्
कर्मण ऊर्द्धम् अथवा अस्मात् प्रदेशात् ऊर्द्धं "पदिपिञ्चत" वसती-
वरीभिः । इतोपिञ्चतेत्यत्र संहितायां छान्दसं रो रुत्वम्, अग्नि-
श-

१ ऋ० वे० ०, २, १२, २ ।

१ ऋ० श्रो० ६, १, २ (२भा० ०० प्र०) — ऋ० वे० ०, ५, १०, २ ।

प्रत्यययोरिति षत्वम्] “यः” “सोमः” देवानाम् “उत्तमं” प्रशंस्यं “हविः” भवति “आ” अपिच “नर्यः” मनुष्य-हितः यश्च सोमः “अप्सु” वसतीवरीषु अन्तरिक्षे वा “अन्तर” “दधन्वान्” गच्छन् भवन् भवति तं “सोमम्” “अद्रिभिः” ग्रावभिः अध्वर्युः “सुपाव” अभिषुतं चकार ; तं परिषिञ्चतेति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

नूनम्युनानोविभिःपरिस्रवाद्भ्यःसुरभिन्तरः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

सुतेचित्त्वासुमदामोअन्धसाश्रीणन्तोगोभिरुत्तरम् ॥२॥

हे सोम ! “अद्भ्यः” कैश्चिदप्यहिंसितः “सुरभितरः” अत्यन्तं सुगन्धि त्वं “नूनम्” इदानीं “पुनानः” पूयमानः “अविभिः” अवि-वाल-कृतैः पवित्रैः “परिस्रव” परिस्त्रव “सुते चित्”† अभिषुते सति “अन्धसा” भृक्क-लक्षणेनान्नेन “गोभिः” गोर्वि-कारैः क्षीरादिभिः “श्रीणन्तः” मिश्रयन्तः वयम् “उत्तरम्” उद्भूततरम् ‡ “अप्सु” वसतीवरीषु स्थितं “त्वा” त्वां “मदामः” मदामहे ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, ५, १२, २ ।

† ‘चित्—इति पदपूरणः’—इति वि. ।

‡ ‘उत्तरम्—उत्तरेषु सवनेषु’—इति वि. ।

अथ अध्यास्यरूपा तृतीया ।

१२ ३१२ २२ ११ २३ २१ १ २ १ २
परिस्नान*श्चक्षसेदेवमादनःक्रतुरिन्दुर्विचक्षणः ॥३१॥ १२

“स्नानः” सुतः अभिषूयमाणः सोमः “चक्षसे” †: सर्वेषां दर्शनाय “परि” स्तवति । कीदृशः ? “देवमादनः” देवानां तर्पयिता, “क्रतुः” कर्त्ता, ‡ “इन्दुः” पात्रेषु क्षरण-शीलः दीप्तो वा, “विचक्षणः” “सर्वस्य” विद्वष्टा ॥ ३ ॥ १२

५ ४ २२ ३ ४ २ ५ १ २ ३
॥ पृष्ठम् ॥ पराश्रयितोपिञ्चतासुनाम् । सोमोयउत्त

१ २ १२ २ २
मह्वारश्चिर्हीदया । दधन्वाश्रयोनीर्यीअप्सुवन्तरा२३

१ २ १२ २ १ २
होइया । सुषावार२३सो । ममद्रा२३यिभा३४३यिः ॥(१)

५ ४ २ ३ ४ ५ १ २ २ १
सुषाश्रवसोममद्रिभायिः । सुषावसोममद्रिभा२३यिर्ही

२२ १ २ २ १ २ १
इया । नूम्युनानोअविभिःपरिस्रवा२३होइया । अदब्बा

१ १ २ ५ ४ २ ३ ४ ५
२३ःह । रभिन्ता२३रा३४३ः ॥(२) अदा३ब्बःसुरभिन्तराः ।

* “सुनाम”—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ७, ५, १२, ३ ।

‡ ‘चक्षसे—चक्षाय’—इति वि० ।

¶ ‘क्रतुः—यज्ञः’—इति वि० ।

^१ अदब्ध ^१ सुरभित्तरा ^{२११} र ३ होइया । ^२ सुतेचिच्वाप्सुमदामोअ

^१ न्धसा ^{१११} र ३ होइया । ^२ श्रीणन्तो ^१ र ३ गो । ^२ भिरुता ^२ र ३ रा ३ ४

^१ र्म् । ^१ ओ ^२ र ३ ४ पुई । ^१ उा ॥ २ * ॥ [१]

॥ ^{५ ४} कौल्मन्नवर्धिषम् ॥ ^२ पराश्रयितो ^४ षिञ्चता ^{५ ४} सुनाम् । ^{११} सो

^२ मीयउत्तमा ^२ र ३ होवा ^२ र ३ ४ यिः । ^२ दधन्वा ^२ ्योनर्थी ^२ आ ।

^{२१} एहोयि । ^१ ष्ठ ^२ अन्तरा । ^२ सुषावसोममीवा ^२ ओ ^२ र ३ ४ वा ।

^४ द्राप्रयिभो ^५ ङ्हायि ॥ (१) ^{५ ४} सुषा ^२ इवा ^{४ ४} सोममद्रिभायिः । ^१ सु

^२ षावसोममा ^१ र ३ द्रायिभा ^२ र ३ ४ यिः । ^{२ २} नूनम्युना ^२ नो ^१ अवायिभा

^{२ १} यिः । ^१ ऐहोयि । ^१ पा ^२ र ३ सिक्वा । ^२ अदब्धः ^१ सुरभोवा ^२ र ३ ओ

^५ र ३ ४ वा । ^५ तापुरो ^{५ ४} ङ्हायि ॥ (२) ^२ अदा ^४ शब्धा ^४ इ ^५ सुरभित्तराः ।

^१ अदब्धः ^१ सुरभा ^{२ २} र ३ यिन्तारा ^२ र ३ ४ । ^१ सुतेचिच्वाप्सुमादा ।

५२ २ २ १ २ २ २ १ २ १ १ १ १
 ३४ । औद्दोवा । अकीर्दिवाना रम्यरसेवियो रमा २ ३ ४
 १
 पुन(३) ॥ ३ * ॥ [३]

२ २ १ २ २ २ २ २ २
 ॥ दैर्घश्रवसम् ॥ परीतोषिञ्चतासुतमोहाओद्दाश्ण ।
 १ २ १ २ २ १ २ १ १ २ १ २ २ ३ २
 सीमोयउत्तमह्विः । ओद्दा । ओद्दाश्णश्ण । दधा
 ३ २ २ १ २ १ २ १ २
 ३४न्वाऽयाः । नारियः । अप्सूअन्तरा । ओद्दा ।
 १ २ २ १ २ ३ २ २ १ ५ ४
 ओद्दाश्णश्ण । सुषाश्णवसोश्ण । ममोश्णवा । द्राध
 ५ २ २ २ २ २ २ २
 यिभोद्दायि ॥(१) सुषावसोममद्रिभिरोद्दाओद्दाश्ण ।
 २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ ३ २ २
 सुषावसोममद्रिभिः । ओद्दा । ओद्दाश्णश्ण । नूना
 ३ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ३४म्युना । नोअवि । भिःपारिस्त्रवा । ओद्दा । ओद्
 २ २ १ २ ३ २ २ १ ५ ४
 द्दाश्णश्ण । अदाश्णभ्यःसूश्ण । रभोश्णवा । ताधरोद्
 ५ २ २ २ २ २ १ २
 द्दायि ॥(२) अदभ्यःसुरभिन्तरओद्दाओद्दाश्ण । अदभ्यः
 २ १ २ १ २ १ २ २ ३ २
 सुराभिन्तरः । ओद्दा । ओद्दाश्णश्ण । सुताश्णयि

३ २ १ २ २ १ ६ ५ २ ५
 चित्वा । आप्सुम० । दामोअन्धसा । ओइहा । ओइ
 २ २ ३ २ ३ २ २ १ १ ४
 द्वाइएइ४ । श्रीणाइ४न्तोगोइ । भिरोइ४वा । तापूरो
 ५
 इहायि(३) ॥ ४ * ॥ [४]

२ २ २ २ १ २ २ २ २
 ॥ द्वपन्नरोवैयश्चम् ॥ परीतोषिच्चतासूताम । सो
 १ २ २
 मो । यउत्तमह्विः । दधान्वाश्याः । नयोअप्सु
 २ २ १ २
 वन्तरा । सुषावाशसोः । ममद्रारइयिभाइइयिः ॥(१)
 २ २ २ १ २ २
 सुषावसोममद्रायिभायिः । सुषा । वसोममद्रिभिः ।
 १ २ ० १ २
 नूनामपूशनाः । नोअविभिःपरिस्त्रव । अदाब्धाःसूः ।
 १ २ २ २ २
 गभिन्ताइइराइइः ॥(२) अदब्धःमरभिन्ताराः । अदा ।
 १ २ २ २ २
 द्धःसुरभिन्तरः । सुतायिचाशयित्वाः । अप्सुमदामो
 २ २ २ २ २
 अन्धसा । श्रीणान्तोशोः । भिरुत्ताइइरा इ ४ इम् ।
 १
 ओइइइइइ । डा(३) ॥ ५ * ॥ [५]

१० अ० ६ ख० २ सू० १, २, ३] उत्तराचिकः ।

३१३

^{५ २} ^१ ^५ ^{५ २} ^{३ २} ^१ ^५
ध्यात्रा । सुवान्तरा । औहोऽष्टवाहायि । सुषावासो ।

^{५ २} ^{३ २} ^१ ^२ ^१
औहोऽष्टवाहा । ममद्राऽयिभाऽष्टयिः । औऽष्टपु

ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [७]

^१ ^{२ १} ^{१ २ २}
॥ ऐडमायास्यम् ॥ आयिपरायि । तोषायि । चता

^{५ २} ^{२ १} ^२
मुताम् । सोमोयऊऽः । तमच्छवायिः । दाधन्वाः

^२ ^{२ १ २} ^{२ १} ^{५ २} ^{२ १}
याऽः । नर्यात्रा । सुवन्तरा । सूषावसोऽः । ममद्राऽः

^२ ^१ ^{२ १} ^{२ १}
यिभाऽष्टयिः ॥ (१) आयिसुषा । वासो । ममद्रिभा

^{५ २} ^{२ १} ^२
यिः । सूषावसोऽः । ममद्रिभायिः । नूनम्पुनाऽः ।

^५ ^{२ १} ^२ ^{२ १}
नोअविभायिः । परिस्रवा । आदब्धःसूऽः । रभिन्ता

^२ ^{१ २ १} ^{२ १}
ऽऽऽऽऽऽऽ ॥ (२) आअदा । ध्याःसू । रभिन्तराः । आ

^२ ^{२ १} ^{५ २}
दब्धःसूऽः । रभिन्तराः । सूतेचित्ताऽः । सुमदा ।

* क० गा० ७५० १ ख० २ सा० ।

^{२२ १} मोअन्धसा । ^{२ २} आयिणन्तीगो३१ । ^{२ १ २} भिक्तार३रा३४३म् ।

^१ ओ२३४५ई । डा(३) ॥ ४ * ॥ [८]

॥ पृश्नि ॥ ^{२ १} परायितो३षिच्चतासुत^४हाउ । ^५ सोमो ^{१२ २२}

^{१ २ १ २ १} यउत्तम^२ह्विः । ^२ दधन्वा^{१ २}श्या २ ३ः । ^{१ २ २} होवा३हायि ।

^{२ २२} मारियोअ । ^{१ २} सुवान्ता१रा२३ । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^१ सुषा

^२ वाशसो२३ । ^{१ २ २} होवा३हा । ^{१ २} मामद्रिभिः । ^{१ २} इडा२३भा३४

^१ ३ । ओ२३४५ई । डा(१) ॥ २ * ॥ [९]

॥ अभीश्वोत्तरम् ॥ ^{२ २ २} परीतोषिच्चतासुतम् । ^२ ए ।

^{२ २} सोमोयजु^{१ २}त्ताम^{३ ४}ह्विः । ^{२ २} दार३४धा । ^{२ २} हा३हायि ।

^{१२ २ २} न्वा^{३ ४}येानर्याअसूअन्तारा । ^{५ ४} सू२३४षा । ^{२ २} हा३हायि । ^{१२} वा

^{२ १२ ५} सोममो२३४वा । ^{४ ५} द्राप्रयिभोईहायि ॥ (१) ^{२ २ २} सुषावसोम

* ऊ० गा० ७३० २ अ० ४ सा० ।

† उ० गा० ७५० २ अ० ३ सा० ।

मद्रिभिरे । ए । सुषावसोऽमामद्रि । भायिः । नू२३४
 नाम् । द्वा३हायि । पुनानोअविभिःपारिस्वावा । आ
 र३४दा । द्वा३हायि । ध्वाःस्वरभोर ३४वा । तापूरोद्
 द्वायि ॥ (२) अदब्धःसुरभिन्तरण । ए । अदब्धःसू३राभि
 न्तरः । सू२३४ते । द्वा३हायि । चित्त्वाप्सुमदामोअ
 ध्वासा । आ२३४यिणा । द्वा३हा । तोगोभिरो२३४
 वा । तापूरोद्द्वायि(३) ॥ ४ * ॥ [१०]

॥ सम्मतम् ॥ परीतोषिञ्चतासुताम् । सोमोयउत्त
 मल्हवायिः । दधन्वात्पर३याः । नारियोअ । सुवा
 न्तारा । औहो३४वाहायि । सु । षावा२३सो३ । हो
 वा३हा । ममद्रा २ ३ यिभा३४३यिः ॥ (१) सुषावसोमम
 द्रिभायिः । सुषावसोऽममद्रिभायिः । नूनम्पू २ ३ नो ।

१ २ १ २ ३२ ३२ १
नोअविभिः । परायिष्वावा । औहो३४वाहायि । अ ।

२ १ २ २ १ २
दाब्भार३ःसूर । होवा३हा । रभिन्तार३रा३४३ः ॥ (२)

१ २ १ २ १ २ १ २
अदब्भःसूरभिन्तराः । अदब्भःसूरभिन्तराः । सुतेचार३

२ १ २ २ २ १ २ ३२ ३२ ३२ २
यित्वा । आशुमदा । मोआन्धासा । औहो३४वाहा

१ २ १ २ २ १
यि । श्री । णान्तो२३गो३ । होवा३हायि । भिरुत्ता

२ १
र३रा३४३म् । ओर३४पृई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [११]

३ २ २ ४ ५ ४ २ ५ २ २ २
॥ कालेयम्* ॥ परीतो३षिच्चतासताम् । सोमोय

१ २ ३ १ १ २ ३ २ २ १
ज । तम३ह्वा३३यिः । दधन्वा३्या३ः । नार ३ ४ ।

३ ४ २ ५ २ २ १ ३ २ २ ५
रियोअशुव । ता३रा । सुषावसौ । वा३४३ओ३४वा ।

४ ४
ममापुद्रिभायिः । होपृई । डा(३) ॥ ४ † ॥ [१२]

२ २ २ १ ५ १
॥ रौरवम् ॥ परीतोषिच्चा३तासूर३४ताम् । सोऽ

* ८० गा० १ प्र० १ अ० ३ सा० ।

† “महाकालेयम्” — इति ख०-पाठः ।

‡ ज० गा० १ प्र० १ अ० ४ सा० ।

^२ मोयउत्तम^२ ह्विर्ह^२ धन्वा^२ योनर्यी^२ अ^२ वा^२ न्तरा । ^{३ २} औ^१

^२ हा^२ उवा । सुषावसोममा ^{२ ३} चायि । औहा^२ उवा ।

^१ द्विभायिः । औ^{४ ५} उहोवा ॥ (१) सुषावसोमा^{२ २ २} इमद्रा^१ २ ३ ४

^५ यिभायिः । सू^{१ २ २} षावसोममद्रिभि^{२ २ २} र्न्नमपुनानोअविभिः^१ परार^१

^{३ २} यिस्रवा । औहा^{१ २} उवा । अद^२ द्यः^२ मुरभार^२ यि^१ चायि । औ

^२ हा^२ उवा । तरा । औ^{२ ३ ५} उहोवा ॥ (२) अद^० द्यः^१ मुरा^१ इभि

^५ न्तार^१ इराः । आ । द^२ द्यः^२ मुरभिन्तरः^२ सुतेचि^२ त्वा^२ षुमदा

^२ मोआ^{२ २} रन्धसा । औहा^{१ २} उवा । औणन्तो^{१ २ २} गोभि^२ रू^२ र^२ इहा

^{१ २} यि । औहा^२ उवा । तराम् । औ^१ उ^{४ ५} होवा । हो^४ पुई ।

डा(३) ॥ ११ * ॥ [१३]

॥ आष्टाद^{१ २ २ १ २} ष्टोत्तरम् ॥ परीतोषि^{२ २} च्चता^{१ २ २ १ २} सुतमैयादौ ।

^{२ २} हो^{१ २ २ १ २} उवा । सोमोयउत्तमम् । हो^१ वार^{१ २} यिः । ऐया^{१ २} रू^१ त् ।

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 औरश्चोवा । दधन्वाथ्योनर्योअप्सुव । तारा २ ३ ।

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 ऐयारश्त् । औरश्चोवा । सुषावसोमम । द्रायिभा

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 रश्चिः । ऐयारश्त् । औरश्चोवाश्छ ॥ (१) सुषावसो

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 ममद्रिभिरैयादौ । होश्वा । सुषावसोमम । द्रायिभा

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 रश्चिः । ऐयारश्त् । औरश्चोवा । नूनम्पुनानोविभिः

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 परि । स्रावारश् । ऐयारश्त् । औरश्चोवा । अदब्धः

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 सुरभि । तारश्त् । ऐयारश्त् । औरश्चोवाश्छ ॥ (२)

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 अदब्धःसुरभिन्तरैयादौ । होश्वा । अदब्धःसुरभि ।

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 ताराश्चः । ऐयारश्त् । औरश्चोवा । सुतेचिच्चाप्सु

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 मदामोअ । धासारश् । ऐयारश्चोवा । श्रीणन्तोगो

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 भिह । ताराश्चम् । ऐयारश्त् । औरश्चोवाश्छ ॥

औरश्छपु । ई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [१४]

३ ४ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

॥ उत्प्रेधम् ॥ • परीतोषिच्चतासुतम् । सोमः । य

ज३४ औहोवा । तम७हवाऽरयिः । हा३१ उवा २ ३ ।

ज ३ ४ पा । ढधा३न्वा७या । औहोवाहायि । नारि

योआ । षुवन्तारा । हा३१ उवा२३ । अ३४ पा ।

सुपा३वसो । अहोवाहायि । ममा३द्रा५यिभा ६ ५ ६

यिः ॥ (१) सुपावसोममद्रिभिः । सुपा । वसो३४ औहो

वा । ममद्रिभाऽरयिः । हा३१ उवा २ ३ । ज ३ ४ पा ।

नूना३पुना । औहोवाहायि । नोअविभायिः । परि

साव । हा३१ उवा २ ३ । ज३४ पा । अदा३ध्वःसु । औ

होवाहायि । रभा३यिन्ता५रा६५६ः ॥ (२) अदध्वःसुर

भिन्तरः । अद । अःमू३४ औहोवा । रभिन्तराऽरः ।

हा३१ उवा २ ३ । ज३४ पा । सुता३यिचित्त्वा । • औहो

वाहायि । आप्सुमदा । मोअन्धासा । हा३१ उवा २ ३ ।

^{१ ५ ३ २ ४ ५ ५ ४ ५ ३}
३ । ऊ३४पा । श्रीणा३न्तोगो । औहोवा३हायि । मि

^{२ ४}
हृ३त्ता५रा६पु६म् ३ ॥ २० * ॥ [१५]

^{२ १ ४ २ ५ १ २ २}
॥ पृश्नि ॥ परायितो३३षिच्चतासुत३हाउ । सोमी
^{१ २ १ २ २ २ १ २ २}
यउत्तम३हविः । दधान्वा३श्या३ः । होवा३हायि ।
^{१ २ २ १ २ १ २ २ १}
नारियोअ । प्सवान्ता३शा३ः । होवा३हायि । सुषा
^{२ १ २ २ २ २ १}
वा३मो३ः । होवा३हा । मामद्रिभिः । इडा३ः ॥ (१)
^{२ १ ४ ५ २ १ २ २ २ २ २ १ २}
सुषावा३मोममद्रिभिर्हाउ । सुषावसोममद्रिभिः । न
^{२ १ १ २ १ २ २ १}
नाम्पू३ना३ः । होवा३हायि । नाअविभिः । परायि
^{२ १ २ २ १ २ १ २ १ २}
स्वा३वा३ः । होवा३हायि । अदा३म्हाः ३ः । होवा३
^{२ १ २ १ २ २ १ ४}
हा । राभिन्तरः । इडा३ः ॥ (२) अदा३म्हाः ३ः सुरभि
^{२ ५ १ २ १ २ १ २}
न्तरो३हाउ ॥ (२) अद३म्हाः सुरभिन्तरः । सुतायिचा३शि
^{१ २ २ १ २ २ २ १ २}
च्चा३ः । होवा३हायि । अ३स३मदा । मोअन्धा३सा

१ २ २ १ २ १ २ २
 २३ । क्षोवाश्हायि । श्रीणान्तोश्गोरश् । क्षोवाश्हायि ।

१ २ १
 भायिरुत्तरम् । इडा२३(३) ॥ ६ * ॥ [१५]

३ ४ २ २ ४ ५ २ २ २ १
 ॥ वामम् ॥ परीतोषिञ्चता । क्षाश्हायि । सू२३

५ १ १ १
 ४ । त्मुतोवा । सोमोक्षोरयि । यजहीर । ता

७ १ २ २ १ २ ३
 म्हावायिः । दाधन्वाय । नरायियोत्रा । प्सु

२ २ ५ १ १ १ १
 वाउवाश् । जश्पा । तरार । सूषारवासोर । मम ।

३ ५ २ ४ ३ ४ २ ४ ५ २ २
 द्रायिभारश्शौक्षोवा ॥ (१) सुषावसोममा । क्षाश्हा

१ ५ १ १
 यि । द्राश्पायि । भिर्द्रिभोवाःसुषाक्षोरई । वसाक्षो

१ ० १ २ २ २ १ २
 र । मामद्रायिभारयिः । ननम्पुना । नोत्रावायिभा

३ २ २ ५ १ १ १
 यिः । पराउवाश् । जश्पा । सवार । आदारम्बाः

१ ३ ५ २ २ ४ ५
 सू२ । रभि । तारारश्शौक्षोवा ॥ (२) अदम्भःसुर

२ २ १ ५ १
 मि । क्षाश्हायि । तारश्पा । रस्तरोवा । अदाही

^१रयि । ^{१ ७}अःसुहो२ । ^{१ २ २ २}राभिन्तारा२ः । ^१सुतेचित्वा । ^१शु
^{१ २}मादा । ^{३ २}मआउवा३ । ^{२ ५}ऊ३४पा । ^१धमा२ । ^१आयिणा
^१रन्तोगो२ । ^१भित् । ^{३ ५ २ २}तार२र२३४औहोवा । ^{२ ५}ऊ२२३
^५४पा(३) ॥ १२ * ॥ [१६]

^५॥ मानवोत्तरम् ॥ ^{२ २ २ २ २ २ १}ह्वायि । ^{२ २ १}परीतोपिञ्चतामुनम् ।
^५होवायि । ^{० २ २}सोमोयउत्तमश्चविः । ^१दाधन्वाय्यः । ^१ना
^{७ २ २}रियोआ३१ । ^{० ३}मूवारन्ता२३४रा । ^{५ २ १}सुषावा२३ सो ३ ।
^{१ ३}मार२र३४औहोवा । ^{३ ५}द्रार३४यिभौः ॥ (१) ^१होवायि ।
^{२ १ २ १ २ २ १}सुषावसोममद्रिभिः । ^२होवायि । ^{१ २}सुषावसोममद्रिभिः ।
^{७ २ २}नूनम्पुना । ^{१ ७ २}नोअविभा३शयिः । ^{० ३ ३ ५}परारयिसा२३४वा ।
^{२ १}अदाध्वा२३ःसु३ । ^{१ ५ २ २ ३ ५}रार३४औहोवा । ^{३ ५}तार३४राः ॥ (२)
^१होवायि । ^{२ १ २ १}अदध्वःसुरभिन्तरः । ^१होवायि । ^१आदध्वः

सुरभिन्तरः । ^१होवायि । आदब्धःसुरभिन्तरः । ^{७८}हृते
^{२ २ १ ० २ ७८ २ ५ १२१}
 चित्ता । आप्सुमदा३१ । मोआरन्धार३४सा । श्रीणा
^{२ १ ३ ५२२ ३}
 न्ता २ ३ गो ३ । भारयिहूर३४औहोवा । ता २ ३ ४
^५
 राम्(३) ॥ १३ * ॥ [१७]

॥ आनूपं वाध्रुश्चम् ॥ ^{१२ १२ २}परायिपरायि । ^२तोपिञ्चा ३
^{१२ १ २ २ १ २ १}
 ताहृत्तारम् । सोमोयउ । तमाञ्छाश्वा रेयिः । दा
^{१ १ २ २ २ १ २ २}
 धा रेन्वायारः । नर्यीअप्सुवन्ता३३रा । सुपावा३सो
^{१ ४ २ ५ १० २२}
 ३ । मा३३मा३ । द्रा३४प्रयिभोईहायि ॥(१) सूपसूपा ।
^{२ १२ १ २ २ २ १ २}
 वसोमा३माद्राशयिभारेयिः । सूपवसो । ममाद्राशयि
^{१ १ १ २ १ १ २}
 भारेयिः । नूना३म्पूना३ । नाअविभिःपरिभ्रा३३वा ।
^{१ २ २ १ ४ २ ५}
 अदाब्धा३ःहृ३ । रा३३भा३यि । ता३४प्रोईहायि ॥(२)
^{१ २ २ २ १ २ १ २}
 अदाअदा । ब्यःसुरा३भायिन्ताशरा३ः । आदब्धःसु ।

१ १ १ १ १ २ ३ ४
 रभायिन्ताशरारः । छतेरचायित्वा र । अत्सूमदीमो
 १ २ १ २ १ १ ४ २
 अन्धारश्सा । श्रीणान्तोश्गोश् । भारश्यिहूश् । ता
 ५
 ३४पुरोद्दहायि(३) ॥ १४ * ॥ [१८]

३ २ २ ४ ५ २, ३
 ॥ यौधाजयम् ॥ पराश्शियि । तोशषि । च । ताहू
 ५ १ २ १ १ १ २ १
 २३४ताम् । सोमोश् । यजर । तमाश्शुम् । हार
 ५ १ २ २ १ २ २ ३ २
 ३४वीः । दधान्वाः । न । र्यिआर । सुवाश्शुम् ।
 ३ ५ २ १ ३ २ ३
 तारश्शरा । सुषार । वासोर । ममाश्शुम् । द्रारश्श
 ५ ३ २ २ ४ ५ ५ २, ३ ५
 यिभीः ॥ (१) सुषाश् । वाश्सो । मम् । आद्दारश्शयिभायिः ।
 १ २ १ १ १ २ ३ ५ १ २ १
 हूषाश् । वसोर । ममाश्शुम् । द्रारश्शयिभीः । नूनापु
 १ २ १ ३ २ ३ ५
 ना । नः । अविभारयिः । पराश्शुयि । स्तारश्शवा ।
 २ १ ३ २ ३ ५
 अदार । व्याःहर । रभाश्शुयि । तारश्शराः ॥ (२)
 ३ २ १ ५ ५ २ १ ५ १ २
 अदाश्श । व्याःसू । र । भिन्तारश्शराः । आदाश्श ।

^१ व्यः^३हृ^२ । ^३रभा^३३^५यि । ^३ता^३३^५राः । ^२सु^१ता^२यि^२चि^१त्त्वा ।

^२अ । ^१सु^३म^२दा^३र । ^३मो^३आ^३३^५ । ^३धा^३र^३३^५सा । ^३श्री^३णा^३र ।

^१तो^३गो^२र । ^३भि^३हू^३३^५ । ^३ता^३३^५राम्(३) ॥५* ॥[१८]

^५२२ ४ ५ ४२ ५ ^१ २ २
॥^३द्वै^३गतम् ॥ ^३परी^३तो^३३^५षि^३च्च^३ता^३सु^३ताम् । ^३सो^३मो^३य^३उ ।

^१त^२मा^३च्^३हा^३३^५वा^३र^३यिः । ^३द^३धा^३३ । ^१ह्री^२३^२ह्री^२३^२वा । ^१न्वा^३च्

^२यो^३न^३र्यो^३अ^३सू^३अ^३न्त^३रा^३र । ^३सु^३पा^३र^३३ । ^१वा^३र^३सो^३२^३३^५अ^३ह्री^३ह्री

^२वा । ^३ए^३३ । ^३म^३मा^३र^३द्वि^३भा^३र^३३^५पु^३यिः ॥(१) ^५सु^३षा^३वा^३३^५सो^३म

^४म^३द्वि^३भा^३यिः । ^१सू^३षा^३व^३सो । ^१म^३मा^३द्रा^३श^३यि^३भा^३र^३यिः । ^३नू^३ना

^५र^३म् । ^१ह्री^३३^२ह्री^३३^२वा । ^१पु^३ना^३नो^३अ^३वि^३भिः^३पा^३रि^३स्रा^३वा^३र । ^१अ

^१दा^३र^३३ । ^३व्या^३रः^३सू^३र^३३^५अ^३ह्री^३ह्री^३वा । ^३ए^३३ । ^३रभा^३र^३यि^३न्तरा

^१३^३३^५ ॥(२) ^५अ^३द^३व्या^३ः^३सु^३र^३भि^३न्तराः । ^१आ^३द^३व्यः^३सू । ^३र

^१भा^३यि^३न्ता^३श^३रा^३रः । ^३सु^३ता^३३^५यि । ^५ह्री^३३^२ह्री^३३^२वा । ^१चि^३त्त्वा

^२ ^० ^{१२} ^१ ^४ ^{१२}
 ण्मदा मोअन्धासा २ । श्रीणा २३ । तोरगो २३४ औ
^२ ^२ ^३ ^३ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 होवा । ए३ । भिहू २त्तरार ३४५म् (३) ॥ ६ * ॥ [२०]

^{२२} ^२ ^{१२} ^२ ^{१२} ^{१५} ^{१५}
 ॥ कण्वरथतन्तरम् ॥ पारीतोपिच्चतासुताम् । सो

^{१२} ^५ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 मोयज्ज । ता३मा ३हा३वायिः । दधन्वा ३यो नर्योअप्सु

^३ ^३ ^२ ^१ ^२ ^५ ^२
 वन्तरार ३४ ऐही । सुषावा २३४ सो । ममा ३१ उवा २३ ।

^२ ^२ ^३ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 ए३ । द्विभिरा ॥ (१) ३षावमोममद्रिभायिः । सुषावसो ।

^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^३
 मा३माद्रा ३यिभायिः । नूनम्पुनानोअविभिः परिस्त्रवा २३

^५ ^२ ^५ ^२ ^२
 ४ ऐषी । अदब्धा २३४ः ३ह । सू । रभा ३१ उवा २३ । ए३ ।

^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 तरआ ॥ (२) ३दब्धः सुरभिन्तराः । अदब्धः ३ह । रा३

^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^३ ^५
 भायिन्ता ३राः । सुतेचित्ताप्सुमदामोअन्धसा २३४ ऐही ।

^२ ^१ ^५ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 श्रीणन्तो २३४ गो । भिहू ३आ उवा २३ । ए३ । तरमा (३)

॥ १८ ॥ [२२]

* ऋ० गो० १६ प्र० १ अ० ६ मा० ।

१ ऋ० गो० १५ प्र० १ अ० १८ मा० ।

अथ तृचात्मके तृतीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३

अमाविमोमोअरूपोवृषाहरी

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २

राजेवदस्मोअभिगाअचिक्रदत् ।

२ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पुनानोवारमत्येव्यव्यय्श्येनो

२ २ ३ १ २ ३ १ २

नयोनिङ्घृतवन्तमासदत् ॥ १ * ॥

“सोमः” “अमावि” अभिपत्तोऽभूत् । कीदृशः सोमः ?
 “अरूपः” आरोचमानः, “वृषा” वर्षकः, “हरिः” हरितवर्णः ;
 स च राजेव “दस्मः” दर्शनीयः सन् “गाः” उदकानि “अभि”
 लक्ष्य “अचिक्रदत्” शब्दं करोति स्त्र-रस-निर्मीक-समये, पश्चात्
 पुनानः “अव्ययम्” अविमयं “वारं” वालं दशापवित्तम्
 “अत्येषि” हे सोम ! अतिक्रम्य गच्छसि । ततः “श्येनो न”
 श्येन इव “योनि” स्वीयं स्थानं “घृतवन्तम्” उदकवन्तम् “आ-
 सदत्” प्रविशति ॥

“अत्येषि”-“पर्येति”—इति पाठो, “आसदन्”-“आसदम्”
 —इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
पर्जन्यःपितामहिषस्यपर्णिनी

१ २ ३ १ २ ३ १ २
नाभापृथिव्यागिरिषुक्षयन्दधे ।

१ २ ३ १ २ ३ ७ ३ १ २ ३
स्वसारआपोअभिगाउदासर

२२ २२ ३ १ २ ३ २
न्सङ्गावभिर्वसतेवीतेअध्वरे ॥ २ * ॥

यस्य “महिषस्य” महतः “पर्णिनः” पर्णवतः पननवती वा सोमस्य “पर्जन्यः” “पिता” जनकः “सः” सोमः “पृथिव्याः” † “नाभा” नाभौ नाभिस्थानीये ‡ हविर्दाने “गिरिषु” गिरि-सम्बन्धिषु यावसु “क्षय”निवासं “दधे”धारयति अभिषव-समये । तथा “स्वसारः” अङ्गुलयः “आपः” वसतीवर्यः ॥ “गाः” आशिरार्थाः स्तुतयो वा § “अभि” आभिमुख्येन “उदासरन्” उद्गच्छन्ति गच्छन्तु, “वसते”, “सम्” गच्छते च, “गावभिः” सा-कम् । कुत्र ? “वीते” कान्ते “अध्वरे” यज्ञे ॥

“उदासरन्”—“उतासरन्”—इति पाठौ, “वीते”—“वीथे”—इति च ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, ३, ७, २ ।

— † ‘पृथिव्याः समुत्पन्नः’—इति वि० ।

‡ ‘नाभा—नाभि-स्थानीयः’—इति वि० ।

॥ ‘अप्सु धातरूपः’—इति वि० ।

§ ‘गाः—सोमस्य रश्मयः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

० १ ० १ ० २ ० ३ ० ४ ० ५
कविर्वेधस्यापर्येषिमाहिन

२ ० ३ ० ४ ० ५ ० ६ ० ७ ० ८ ० ९ ०
मत्प्रीनमृष्टोअभिवाजमर्षमि ।

० १ ० २ ० ३ ० ४ ० ५ ० ६ ० ७ ० ८ ० ९ ०
अपमेधन्दुरितासोमनोमृड

३ १ ० २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
घृतावसानःपरियासिनिर्णिजम् ॥ ३ * ॥ १३

हे "सोम !" "कविः" क्रान्तदर्शी सन् "वेधस्या" याग-
विधानेच्छया "माहिनं" मंहनीयं पवित्रं "पर्येषि" परि-
गच्छसि, पश्चात् "मृष्टः" प्रक्षालितः "अत्प्रीन"† "अखड्ख
"वाजं" सङ्ग्रामम्‡; "अभ्यर्षमि"। सोम ! "दुरिता" अस्म-
दीयानि दुरितानि "अपमेधन्" परिहरन् ॥ "नः" अस्मान्
"मृड" सुख्य "घृतावसानः" घृतानि उदकानि वसानः आच्छा-
दयन् "परि यासि" अभिगच्छसि । किन्तु ? "निर्भिजम्"
पवित्रम् ॥

"सोमनोमृडघृता"- "सोममृडयघृतम्"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य

नवमः खण्डः ॥ ८ ॥

* मृ० वे० ७, १, ७, ९ ।

† 'अत्यः—अतीत्य गच्छति'—इति वि० ।

‡ 'वाजम्—अन्नं चतुःपुरोडाशादित्यणम्'—इति वि० ।

॥ 'अपमेधन्—एष दृष्टौ (भा० आ०) अन्धमिः सतः संवर्धति'—इति वि० ।

२५ २ २ २ २
॥ महासामराजम् ॥ हाउहोवाङ्हायि । असावि

३१ ५ ४ २५ ३११११ २५ ५
सोमोऽत्रा । रूषोऽवाङ् । पाह्वरा२३४पुयिः । राजेव

२ ३ १ २ ४ २ ३११११ २ ५
दस्योऽत्रा । भिगाङ् । आङ् । चिक्रदार३४पुत् । पुना

२५ ३ १ २ ४ २ ५११११ २५
नोवाराऽमा । जियाऽयिषीऽ । अव्यया२३४पुम् । श्ये

२ ५ १ २ १ २५ २
नोनयोनीऽघा । तवाऽन्ताऽम् । आमदाऽदाउ ॥ (१)

५ २५ ५ ४ ५ ३११११
पर्जन्यःपिताऽमा । हिपाऽस्याङ् । पर्णिना २ ३ ४ पुः ।

२५ २ ५ १ ५ ४ २ ३११११
नाभापृथिव्याऽगायि । रिषूऽन्ताऽ । यन्दधार२३४पुयि ।

२ ५ ५ ५ १ ५ ४ २ ५ ३११११
स्वसारआयोऽत्रा । भिगाङ्जङ्त् । आसरार२३४पुन् ।

२ ५ १ २ ५ ४ २
सङ्गावभिर्वाऽमा । तेवाऽयितेङ् । अध्वराऽरउ ॥ (२)

२ ५ २ ५ १ ५ २ ५ ३११११ २ ५
कविर्वधस्याऽपा । रियाऽयिषीऽमाहिना२३४पुम् । अत्यो

२ ५ १ २ ४ २ ३११११ २ ५
नमृष्टोऽत्रा । भिवाऽजाऽम् । अर्षसा२३४पुयि । अप

१ २ ५ ४ २ ५ ३११११ २ ५
सधन्दूऽरायि । तासोऽमाऽ । नोमृडा२३४पु । हाउ

र २ २ र १ २ ४ २
 चोवाश्चायि । छृतावसानाःपा । रियाश्सी३ । नि
 २ ११११
 णिजाश्माउवा२३४५(३) ॥ ८ * ॥ [१]

३ ४ र ३ र ४ र ३ र ४ र ४
 ॥ द्विरभ्यासालीशम् ॥ असाविमोमोअरुषोवृषोवृ

४ र ३ २ ३ १११ ३ र २ र
 षा । चरायिः । चरा२३४यिः । राजे३१२३४ । वदस्मो

र १ १ १ २ ३ ३ १ र ४
 अभिगाअचि । क्रदात्क्रदात् । पुना३१२३४ । नोवार

र १ २ १ २ ३ र २ र
 मयेष्य । व्ययाव्ययाम् । श्येनो३१२३४ । नयोनिङ्कृत

३ २ ४ ४ ३ ४ ३ र ४ ४
 व । तमाश्माप्रदाईप्रईत् ॥ (१) पर्जन्यःपितामहिषस्य

४ २ १ १ १ १ ३ र २ २ र
 प । णिना२३४५ः । नाभा३१२३४ । पृथिव्यागिरिषुच्ययस् ।

१ २ १ २ ३ २ २ र ४ र २ र
 दधायिदधायि । स्वसा३१२३४ । रत्रापोअगाउदा । स

२ १ २ ३ २ २ र ४ र ३ र ४
 रान्सरान् । सङ्गा३१२३४ । वभिर्वसतेवो । तेआश्ध्व

४ ३ र ४ र ३ र ४ ४ र २ र ३ २
 पूराईप्रईयि ॥ (२) कविर्वधस्यापरियेषिमा । हिनाम् ।

३ १ १ १ १ ३ २ २ र २ र
 हिना२३४५म् । अयो३१२३४ । नमृष्टोअभिवाजम् ।

^{१ २} षसायिषसायि । ^{३ ४} अपा३१२३४ । ^{२४} ^{२ २} सेधन्दुरितासोमनः ।

^{१ २ १ २} मृडामृडा । ^{३ ४} घृता३१२३४ । ^{२४} ^२ वसानःपरिया । ^{३ २} मिना३

^४ यिर्णा५यिजा६पु६म्(३) ॥ २ * ॥ २ ।

॥ णेडमायास्यम् ॥ ^{२ ४ १} असावायिसो२३ । ^{२४ १} मोअहृषा२

३ः । ^२ ए३ । ^{२ ४} वृषाद्धरिरे३ । ^{२४ १} राजेवादा२३ । ^{२४ ०} स्मोअभा

यिगार३ः । ^२ ए३ । ^२ अचिक्रढदे३ । ^{२ ४ १} पुनानोवा२३ । ^{२ १} रमता

यिये२३ । ^२ ए३ । ^२ षिअव्ययमे३ । ^{२ ४ १} श्येनोनायो२३ । ^२ नि

ङ्कृतावा२३ । ^१ ए३ । ^२ तमासददे३४३ ॥ (१) ^{२ १} पर्जन्याःपा२

इयि । ^{२ ४ १} तामहायिषा२३ । ^२ ए३ । ^२ स्यपर्णिनए३ । ^{२ ४ २} नाभा

पार्था२इयि । ^{२ ४ १} व्यागिरायिषू२३ । ^२ ए३ । ^२ क्षयन्दधए३ ।

^{२ ४ १} स्वसाराआ२३ । ^{२ ४ १} पोअभायिगार ३ः । ^२ ए३ । ^{२ ४ २} उदासरन्ने

इ । ^{२ ४ ३} सङ्गावाभारइयिः । ^{२ १} वसतायिवा२इयि । ^२ ए३ । ^२ पो

अभायिगार३।, ए३। उदासरन्ने३। सङ्ग्रावाभार३

यिः। वसतायिवार३यि। ए३। ते^{२२}अध्वर^१ण^१३३३॥(२)

^२ क^१वि^१र्वा^१यि^१धा^१र३। ^{२२} स्या^१प^१रा^१यि^१ये^१र३। ए३। ^२ पि^२मा^२हि^२न

^२ मे^२३। ^२ अ^२त्यो^२ना^२मा^२ २ ३। ^{२२} ष्टो^१अ^१भा^१यि^१वा^१र३। ए३। ^२ ज

^२ म^२र्ष^२सि^२ए३। ^२ अ^२प^२सा^२यि^२धा^२र३न्। ^२ दुरि^२ता^२सा^२र३। ए३।

^{२२} म^२नो^२मृ^२ड^२ए३। ^२ घृ^२ता^२वा^२सा^२र३। ^२ नः^२प^२रा^२यि^२या^२र३। ए३।

^२ सि^२नि^२र्णि^२ज^२मे^२३३३। ^१ ओ^१र३३५३। ^२ डा(३) ॥ ४ * ॥ [३]

॥ वा^२सि^२ष्ठ^२म् ॥ ^३ हा^३यि। ^३ उ^३ज्ज^३वा^३यि। ^{३२} अ^३सा^३३४^३अ^३हो

^५ वा। ^१ वि^१मो। ^२ मो^२३अ^२रू। ^{२, ३४२ ४} षो^२वृ^२षा^२ह^२रा^२यिः। ^{३२२} राजे^३३४

^{३२४२५} औ^३हो^३वा। ^१ व^१दा। ^२ स्मो^२३अ^२भि। ^{२, ३४ ५} गा^२अ^२चि^२क्र^२दा^२त्। ^{३२} पु^३ना

^{३२४२५} ३४^३अ^३हो^३वा। ^{२२} नो^२वा। ^२ रा^२३म^२ति। ^{२, ३४ ५} ए^२षि^२अ^२व्य^२या^२म्। ^{३२} श्ये

^३ नो^३३४^३अ^३हो^३वा। ^१ न^१यो। ^२ नि^२घृ^२त्। ^{२, ३२ ४} व। ⁻ त⁻मा⁻३सा⁻३५⁻दा⁻ई⁻५

३ २ ३ ४ ४ ५ १ २ १
 दत् ॥ (१) पर्जा ३४ औहोवा । न्यःपायि । ता ३ मच्चि ।

२ ३ ४ ५ ३ २ ३ ४ ४ ५ १ १ १
 षस्यपर्णिनाः । नाभा ३४ औहोवा । पृथायि । व्याग्नि

२ ३ ४ ५ ३ २ ३ ४ ४ ५ १ १
 रि । षुयन्दधायि । स्वसा ३४ औहोवा । रआ । पो

१ २ ३ ४ ४ ५ ३ २ ३ ४ ४ ५ १
 षभि । गाउदासरान् । सङ्गा ३४ औहोवा । वभायिः ।

२ १ २ ३ २ ४ ३ २ ३ ४ ४
 वसते । वी । तेआ ३ ध्वापराई प्रद्वयि ॥ (२) कवा ३४ औहो

५ १ २ २ १ २ ३ ४ ४ ५ ३ २
 वा । वेधा । स्या ३ परि । पृषिमाच्चिनाम् । अत्यो ३ ४

३ ४ ४ ५ १ २ २ २ ३ ४ ५ ३ २
 औहोवा । नमा । षो ३ अभि । वाजमर्षमायि । अषा

३ ४ ४ ५ १ २ २ ३ ४ ४ ५ २
 ३४ औहोवा । सेधान् । दुरिता । सोमनोमृडा । हा

३ २ ३ ४ ४ ५ १ २ २
 यि । उज्जवायि । घृता ३४ औहोवा । वमा । नःपरि ।

५ ३ २ ४
 या । मिना ३ यिर्णापुयिजाई प्रद्वम् (३) ॥ १७ * ॥ [४]

२ १ २ १
 ॥ सीमानानिषेधम् ॥ असो । वाहायि । वायि

३ ४ १ २ २ २
 सोमोअर्हेषो । वृषाहारा २ यिः । राजेवदस्मोअभिगाः ।

^{२ १} अचिक्रादारइत् । ^{१ २} पूरइना । ^{१ २} नोरइवाइ४ । ^{१ ४ २} रमतिये

^{५ २ २} पिअ । ^{१ २} व्याश्याम् । ^{१ २} श्यारइयिनो । ^{१ २ ३} नारइयोइ४ । नि

^{४ ५} ह्वृत्तव । ^{३ २ ४} तमाइसाप्रदाईप्रइत् ॥ (१) ^{२ १} पज्जा । ^२ वाह्यायि ।

^{१ २} न्याःपितामहिषा । ^{२ १} स्यपर्णायिनारः । ^{१ २ ३} नाभापुथिव्यागि

^{२ १} रिषू । ^{१ २} क्षयन्दाधारइयि । ^{१ २} स्वारइसा । ^{१ २} रारइआइ४

^{३ ४ ३ ४ ५ २ २} पोअभिगाउदा । ^{१ २} साइरान् । ^{१ २} साइश्या । ^{१ २} वाइइमाइ४

^{३ ४ ५ २ ४} यिः । ^{५ १} वसुतेवो । ^{५ १} तेआइध्वापुराइप्रइयि ॥ (२) ^{५ १} कवो ।

^{२ १ २} वाह्यायि । ^{२ १ २} वायिधस्यापरियायि । ^{२ २ १} पिमाह्यायिनारम् ।

^{१ २ २} आत्यौनमृष्टोअभिवा । ^{२ १} जमर्षासारइयि । ^{१ २} आरइपा ।

^{१ २} माइइयिधाइ४न् । ^{४ ४ २ ५} दुरितामोमनः । ^{२ २ १} माइडा । ^१ घारइ

^{५ १ २} त्ता । ^{४ ५ ५ २ ३ २ ४} वारइसाइ४ । ^{३ २ ४} नःपरिया । ^{३ २ ४} सिनाइयिर्णाप्रयिजा

ईप्रइइ) ॥ २० * ॥ [५] १३

अथ दशमे खण्डे—

प्रगाथात्मके प्रथम-सूक्ते,

प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २
 आयन्तइवसूर्य्यं विश्वेदिन्द्रस्यभक्षत ।

१ २ २ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 वसूनिजातो जनिमान्योजसा प्रतिभागन्नदीधिमः ॥ १* ॥

हे अस्मदीया जनाः ! “आयन्त इव” सूर्य्यं यथा समाश्रिता रश्मयः सूर्य्यं भजन्ते, तथा “इन्द्रस्य” “विश्वेत्” विश्वान्येव धनानि “भवत” भजत । “वसुजातः” प्रादुर्भूत इन्द्रः यानि “वसूनि” धनानि “ओजसा” बलेन “जनिमा” जनिष्यमाणानि करोति अतो “भागं न” पितॄं भागमिव तानि धनानि “प्रति दीधिमः” प्रतिधारयेम ॥

“जातो जनिमानि”—“जाते जनिमानि”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २ २
 अलर्षिं नरातिं वसुदामुपस्तुच्चिभद्राइन्द्रस्यरातयः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
 यो अस्त्रकामं विधतो नरो धतिमनो दानाय चोदथन् ॥ २ † ॥ १४

हे स्नातः ! “अलर्षिं रातिम्” अपापक-दानम् अपापिष्ठस्य दोतारइत्यर्थं अलर्षि-पद-समानार्थमनर्ग-पदं यास्केन व्याख्या-

* क० आ० ३, २, ३, ४ । २भा० ५३१ ङ०) = ऋ० वे० ७, ३, ३, ४ ।

† “अलर्षि” — इति क० पु० पाठः ।

‡ ऋ० वे० ७, ७, ३, ४ ।

१० अ० १० ख० १ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

३३७

तम्—“अनर्षरातिमनञ्जील-दानमञ्जीलं पापकम्”—इति (निरु०
ने० ६, २२)] “वंसदां” धनस्य दातारमिन्द्रम् “उप स्तुहि”^{*}
यतः “इन्द्रस्य” “रातयः” दानानि “भद्रा” कल्याणानि महद्दे-
श्वर्यकारिणीत्यर्थः । “यः” इन्द्रः स्वकीयं “मनः” “दानाय”
अभीष्ट-प्रदानाय “चोदयन्” प्रेरयन् “विधंतः” परिचरतः
“अस्य” स्तीतुः “कामम्” इच्छां “न रोषति” न हिनस्ति ।
तमिन्द्रमुपस्तुहीति सम्बन्धः ॥

“अनर्षरातिम्”—इति छन्दोगाः पठन्ति, “अनर्षरातिम्”—
इति बह्वृचाः ; “योअस्य”—“सोअस्य”—इति च ॥ २ ॥ १४

॥ आयन्तीयम् ॥ आयन्तइवसूरायाम् । विश्वा २

१ १ १ २ २ २ २ २
यिदिद्रा २ । स्यभा २ च्छाता । वामूनिजातोजनिमा । नि
१ २ १ २ २ १ १ २ २ २
योजा १ सा २ । प्रतिभागन्नदी २ रघिमः । प्रा २ र्त्नी । भा
२ २ १ ३ २ १ ५ २
गान्ना ३ दा । ऊम् । धिमा ३ । ओ २ ३ ४ वा ॥ (१) प्रति
२ २ १ २ २ १ २ २ १
भागन्नदा १ यिधायिमाः । प्रता २ रयि । भागा २ र्म् । न
१ २ २ १ २ २ १ २
दा २ रयिधायिमाः । आकृर्षिरातिम्बसदाम् । उपास्त्व १

* 'उपस्तुहि—समौपे स्थित्वा स्तुहि'—इति वि० ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 चायि । भद्राइन्द्रस्यरातयः । भारइद्राः । इन्द्रास्यार

२ १ ३ २ १ ५ २ २
 रा । ऊम् । तयाः । औरइवा ॥ (२) भद्राइन्द्रस्य

१ १ १ १ १
 राशतायाः । भद्राइन्द्रार । स्यराशतायाः । याअ

२ २ २ २ १ २ १ १ २ २ २ २ २ २
 स्यकाम्बिधतः । नरोपाशतारयि । मनोदानायचोद

२ १ २ १ २ २ १ २ २ २
 यन् । माइरनाः । दानाया इ चो । ऊम् । दयाः ।

१ ५ ३ १ १ १ १
 औरइवा । हेइइपु(३) ॥ ६ * ॥ [१]

२ २ २ २ २ २
 ॥ निषेधम ॥ आयन्तइवाइसूरियाम् । विश्वायिन्द्रा ।

२ १ १ २ १ १ ४ ५ २ ३
 स्यभक्तार । इहाइ । वासूइनायिजा । हाहौर इ ४

५ १ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 हा । तोजनिमा । नियोजाइरसा । इहाइ । प्राता

५ ५ २ ५ ५ ३ २ ४
 इयिभागाम् । हाहौरइहा । नदाइयिधापुयिमाइपु

३ १ १ १ १
 इः । हेइइपु(३) ॥ २ ५ ॥ [२] १४

* ऊ० गा० ५ प्र० २ अ० ६ सा० ।

† ऊ० गा० १५० २ अ० २ सा० ।

अथ प्रगाथात्मके द्वितीय-सूक्ते--

प्रथमा ।

१२ ३१२ ३१२ ३ १२

यतइन्द्रभयामहेततो नो अभयङ्गुधि ।

१२ ३ १७ ३१२ ६ २३ २७ ३१२ ३२

मघवञ्छग्धितवतन्नजतये विद्विषो विमृधोजहि ॥१*॥

हे “इन्द्र !” “यतः” हिंसकान् “भयामहे” वयं, ततः “नः” अस्मभ्यम् “अभयं” “ङ्गुधि” कुरु । हे “मघवन्” धनवन्निन्द्र ! “नः” अस्मानुद्दिश्य “तत्” तस्यै “तव जतये” त्वत्कर्तृकायै रक्षायै “शग्धि” शक्तो भव । किञ्च “वि द्विषः” अस्महेष्टृन् विजहि ; “वि मृधः” अस्मद्विंसकान् विजहि ॥

“जतये”-“जतिभिः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ २ ३२७ ३१ २ ३२

त्वञ्छिराधमस्यतेराधसो महः क्षयस्यासि विवर्त्ता ।

१२ ३१२

३१२

तन्त्वावयममघवन्निन्द्रगिर्वणः सुतावन्तो हवामहे ॥२†॥१५

हे “राधमस्यते” धनस्य स्वामिन् ! “त्वं हि” त्वं खलु “महः” महतः “राधसः” धनस्य “क्षयस्य” गृहस्य च षः

* ऋ० अ० ३, २, ४, २ (१भा० ४६४ ष०) = ऋ० वे० ६, ४, ३७, ६ ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३७, ४ ।

‡ ‘क्षयो विवासः, तस्य’—इति वि० ।

“विधर्त्ता असि हि” अस्मभ्यं दातुं धारको भवसि खलु ।
हे “गिर्वणः” गीर्भिर्वननीय ! “मघवन्” धन्वन्निन्द्र ! “तं”
तादृशं “त्वा” त्वाम् “वयं” “सुतावन्तः” अभिषुतः सीमाः “हवा-
महे” आह्वयामः ।

“राधसस्यते”-“राधस्यते”—इति पाठौ, “विधर्त्ता”-“वि-
धत्ते”—इति च ॥ २ ॥ १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य दशमस्याध्यायस्य

दशमः खण्डः * ॥ १० ॥

१ २ १ २ १ २ ३
॥ समन्तम् ॥ यतइन्द्रभयामद्वायि । ततोनाआम
१ २ १ २ १ २ ३
यङ्गुधायि । मघवारइक्का । ग्वायितवतत् । नऊताया ।
२ २ ३ २ १ २ १ २ १
औहोइ४वाद्वायि । वि । द्वायिषोइ३वी३ । होवाइहा
२ १ २ १ २ २ १ २ २
इद्वायि । मृधोजा१इहाइ४इयि ॥ (१) विद्विषोविमृधोज
१ २ १ २ १ २ २
द्वायि । विद्विषोवायिमृधोजद्वायि । तुव्च्हारइयिरा ।
१ २ ३ २ ३ २ १ २
धसोमाद्वा । औहोइ४वाद्वायि । यास्यारइसी३ ।

* ‘उक्तौ माध्यन्दिनः पवमानः नवममहः । वामदेव्यं मैत्रावरुणं घाम, आद्यन्तीयं
अश्वाम, गामव सक्तानाकं घाम च’—इति वि० ।

ततः “त्वं” “मंहयद्रयिः” स्त्रीलभ्यः प्रदीयमान-धनः सन्*
 “पवस्व” द्रीणकलशे ग्रहादिषु दगापवितेण पूतो भव [यद्वा,
 “धारयुः” तद्वदर्थे भाष्यत इति मत्वर्थीयो युम्] । हे सोम !
 त्वं धारावानसि ततः पवस्वेति सस्वन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्वं सुतोमदिन्तमोदधन्वान्मत्सरिन्तमः ।

१ १ २ १ २ २ २
 इन्दुःसत्राजिदस्तुतः ॥ २१ ॥

हे सोम ! “सतः” अभिपुतः “त्वं” “मदिन्तमः” अतिगयेन
 मदयुक्तोऽसि । कौट्टगस्त्वम् ? “दधन्वान्” यज्ञस्य धारकः,
 “मत्सरिन्तमः” अतिगयेन मदकारो, † “इन्दुः” दीप्तः, “सत्रा
 जित्” बहूनां जेता, ‡ “अस्तृतः” केनाप्यह्निमितः ॥

“मदिन्तमः”—“वृमादनः”—इति पाठो, “इन्दुःसत्राजिद-
 स्तृतः”—“इन्द्रायसूरिरन्धमा”—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ २ ३ २ २
 त्वं सुघ्राणो अद्रिभिरभ्यर्षकनिक्रदत् ।

३ २ ३ २ ३ १ २
 द्युमन्त्शुश्रुमामभर ॥ ३ § ॥ १६

* ‘यद्यपि संज्ञतिः पूजार्थः तथाप्यत्र लाभार्थो द्रष्टव्यः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १३, २ ।

‡ ‘मत्सरिन्तमः—भक्षणोद्यनमः’—इति वि० ।

§ ‘सत्राजित्—सदा जेता अथवा महजेता’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, २, १, ३, २ ।

हे “पवमान” सीम ! “अद्रिभिः” ग्रावभिः “सुष्वाणः”
सुन्वानः अभिषूयमाणस्त्व “कनिकदन्” शृगं शब्दं कुर्वन्
“अभ्यर्ष” कलशं पात्राणि चाभिगच्छ । किञ्च “द्युमन्त”
दीप्तियुक्तं “शुष्म” शत्रूणां शोधकं बलं वा “आभर”* ॥

“आभर”-“उत्तमम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १६

२ ३ ४ ५ ६
॥ आश्वहृत्तम् ॥ आश्रीहोवाहायि । तुव्मोमा ।

२ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
सिधा । रयुः । ऐहीयैही । मान्द्राजिष्ठोआध्वरे ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ऐहीयैही । आरयि । पावास्वामाः । ह्यत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
रायारःश्रीहोवा ॥ (१) आश्रीहोवाहायि । तुव्सु

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ताः । मदायि । तमः । ऐहीयैही । दाधन्वान्मत्स

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
रायिन्तमः । ऐहीयैही । आरयि । आयिन्दूरःसा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
चार । जिद । स्तारत्तारःश्रीहोवा ॥ (२) आश्री

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
होवाहायि । तुव्सुष्वा । णोआ । द्रिभिः । ऐहीयै

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ही । अभियर्षकनायिकदत् । ऐहीयैही । आः

* स्वर्दिमिति प्रतीक-यद्दणं स्वर्गस्य वेत्तारमिति तदप्राप्त्यान्वाहव विवर्णे
प्रामादिक इव उपलक्ष्यते ।

यि । द्युमा^१ रन्ना^१ गृ^{१५} र । अमा^३ भा^३ रार^५ ३४ औ^५ होवा ।

१ १ २ ३ १ १ १ १

गुक्त्राज्जता^३ ३४ प्रः (३) ॥ ११ * ॥ [१]

॥ शम्भदम् ॥ तुव^{३४} सु^५ ताम^५ मरे । ही^३ ऐ^३ ही^५ र^५ ३४ या ।

१५ १ ५ १ २ १ १
धारयुरै^१ र^१ ही^५ ३या । मन्त्र^१ औ^२ जिष्ठो^१ अ^१ ध्वर^१ ऐ^१ र^१ ही^१ ऐ^१ र^१ ही^१ ३

२ १ ५ २ १ ५ ४
या । प्रावा^२ स्वा^१ मा^५ ३१ २३ । ह्यो^२ र^१ ३४ वा । रा^५ प्रयो^५ ई^५ ह्या

३४ ५ ५ ५ २ ३ ५ १
यि ॥ (१) तुव^{३४} सु^५ ताम^५ मरे । ही^३ ऐ^३ ही^५ र^५ ३४ या । दि^१ न्त^१ म^१ रे

१ ५ १ २ ५ १ ५ २
र^१ ही^१ ऐ^१ र^१ ही^१ ३या । द^१ धन्वा^५ न्म^५ सरि^५ न्त^५ म^५ रे र^१ ही^१ ऐ^१ र^१ ही^१ ३या ।

१ २ २ १ ५ ५ ५
आ^१ यि^५ न्दूःसा^५ न्ना^५ ३१ २३ । जि^२ दौ^१ र^५ ३४ वा । स्ना^५ प्र^५ त्रै^५ ई^५ ह्या

३४ ५ ५ ५ २ ३ ५ १
यि ॥ (२) तुव^{३४} सु^५ घ्रा^५ णे । ही^३ ऐ^३ ही^५ र^५ ३४ या । अ^१ द्रि^१ भि

१ २ १ १ ५ ५ २
रै^१ र^१ ही^१ ऐ^१ र^१ ही^१ ३या । अ^१ भि^५ य^५ र्ष^५ क^५ नि^५ क्र^५ द^५ दै^५ र^१ ही^१ ऐ^१ र^१ ही^१ ३या ।

१ २ २ १ ५ ५ ५
द्यु^१ मा^५ न्ना^५ गृ^५ ३ १ २ ३ । अ^२ मो^१ र^५ ३ ४ वा । भा^५ प्रो^५ ई^५ ह्या

वि (३) ॥ १२ १ ॥ [२]

* ऊ० मा० ५ प्र० २ अ० ११ मा० ।

† उ० मा० ५ प्र० २ अ० १२ मा० ।

॥ दावसुनिधनम् ॥ ^{२१} तुव^{४४}स्सोर^४मामि^५धारय^५र्हाउ ।

^१ मान्द्र^{२२}ओजि । ^४ षो^१आ^१ध्वा^२श्^२रार^२श्चयि । ^१ हो^२वा^२श्^२हायि । ^१ प

^२ वा^२स्वा^२श्^२मार^२श् । ^१ हो^२वा^२श्^२हा । ^२ ह्यत् । ^३ रा^५र^५या^५र^५श्^५ओ

^४ हो^२वा ॥ (१) ^{२१} तुव^{४४}स्मूर^४श्तो^४मदि^४न्तमो^४हाउ । ^२ द^२ध^२न्वान्म^२त्स

^१ रा^२यि^२न्ता^२श्^२मार^२श् । ^१ हो^२वा^२श्^२हायि । ^२ इ^२न्दूः^२मा^२श्^२त्रार^२श् ।

^१ हो^२वा^२श्^२हा । ^१ जि^३द । ^५ स्तार^५न्ता^५र^५श्^५ओ^५ओ^५हो^५वा ॥ (२) ^२ तु

^१ व^४स्मूर^४श्षा^४णो^४अ^४द्रि^४भि^४र्हाउ । ^१ आ^१भि^१य^१र्ष । ^१ क^१ना^१यि^१क्का^१श्

^१ दार^२श्तु । ^१ हो^२वा^२श्^२हायि । ^१ द्य^२मान्ता^२श्^२ष्ठ^२र^२श् । ^१ हो^२वा

^२ श्हा । ^१ ष^२म^२मा । ^३ भा^५र^५रा^५र^५श्^५ओ^५हो^५वा । ^२ ए^२श् । ^२ दा^२व

^५सूर^५श्^५पू^५श् ॥ १३* ॥ [३]

॥ प्रतीचिनेडङ्गाशीतम् ॥ ^१ त्व^२स्सो^२मामि^२सि । ^१ धा^१र^१रयूः ।

^२ मान्द्र^२ओजि । ^१ षो^१आ^१ध्वा^१श्^१रार^१श्चयि । ^३ हा^३हो^३यि । ^१ प^१व^१स्व

मा^{१ ३}हाश्यात् । रयायिः । औ^१र^{४ ५}होवा ॥ (१) त्व^१सु^२

तोम । दा^{१ २ २}रयिन्तमाः । दा^१धन्वान्म । त्सा^{१ ०}रयिन्तमा^२

३४ः । हा^{३ २ २}होयि । इन्दुःसत्रा^{१ २}जी^२रदा । स्तु^१ता । औ^२र

होवा ॥ (२) त्व^{४ ५}सु^१घ्राणः । आ^{२ २}र^१द्रिभायिः । आ^२भियषी

कयायि^{१ ०}क्रदा^{३ २ २}र^१३४त् । हा^{२ २}होयि । द्यु^{२ २}मन्त्^१गृ^२ष्मा^२श्मा ।

भरा । औ^{१ २}र^{४ ५}होवा । ई^{४ ५}डा^३ (३) ॥ १४ ॥ [४]

॥ हा^{२ २ २}विष्कृतम् ॥ त्व^{२ २}मो^{१ २}मामि^{१ २}धा^१हा^१उरायुः । मन्द्र

ओजायि । षो^२आ^२ध्वा^२र^२रायि । पवा^१र^१हो^१ । स्वा^२र^२

मा । हा^२ । रा^२र^३या^{३ २ २}र^{३ २}३४^२औ^२होवा ॥ (१) त्व^२सु^२तोम

दा^{२ २}हा^{१ २}उतामाः । द^{१ २}धन्वान्मा । त्सा^२रिन्ता^१र^१माः । इन्दू

र^२र्ही^२शियि । सा^२र^२त्रा । जि^२द्र । स्ता^२र^२र्त्ता^{३ २}र^{३ २}३४^२औ^{४ २ २}हो

वा ॥ (२) त्व^२सु^२घ्राण^{२ २ २}आ^१हा^१उ^१द्रायि^१भायिः । अ^१भियर्षा ।

“उदप्रतः” वसतीवर्याख्यमुदकं प्रति गच्छन्तः* [यद्वा, उदकस्य निर्गमयितारः] “तव” स्वभूताः “द्रप्साः” द्रुतगामिनो रसाः† “मदाय” मदार्यम् इन्द्रम् “वावृधुः” वर्धयन्ति । ततः “देवासः” देवा इन्द्रादयः “कं” सुखकरं‡ “त्वाम्” “अमृताय” अमरणार्थं “पपुः” पिबन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २

१ २ २

३ २

आनःसुतामइन्द्रवःपुनानाधावतारयिम् ।

३ २ २

३ १ २

वृष्टिद्यावोरौत्यापःस्वर्विदः ॥ ३१ ॥ १७

हे “सुतासः” अभिषूयमाणाः ! हे “इन्द्रवः” दीप्ताः पात्रेषु क्षरन्तो वा “रौत्यापः” यैः पृथिवीं प्रति स्ववर्णशीला आपः, तादृशा हे सोमाः ! “पुनानाः” पूयमानाः यूयं “नः” अस्मभ्यं “रयिम्” § “आ धावत” आगमयत । कोट्टशाः ? “वृष्टिद्यावः” ॥ वृष्टिमभि र्यौर्गैः क्रियते, वृष्ट्यभिसुख-दुलोकवन्तः “स्वर्विदः” सर्वस्य लम्बकाः** ॥ ३ ॥ १७

* ‘उदप्रतः—उदकेन ज्ञाविताः’—इति वि० ।

† ‘द्रप्साः—द्रव्यभूताः सोमाः’—इति वि० ।

‡ ‘कं—जातिभृतम् अथवा कम् उदकभृतम्—इति वि० ।

§ ‘रयिं—सोमाख्यं धनम्’—इति वि० ।

॥ ‘वृष्टिद्यावोरौत्यापः—अथवा दुलुके भवान् वृष्टिः रीतिभिः सङ्घातः’—इत्यादि वि० ।

** ‘स्वर्विदः—स्वर्गस्य वेत्तारः’—इति वि० ।

३५० सामवेदसंहिता । [५प्र० २अ० १८ सू० १ ।

१ १ ५ ५ २ २ १ २ १ २
अ । मारत्तार३४औहोवा । तकम्पपुरे३ ॥ (२) आनः

१ १ २ १ २ १
सुता । सइन्दवाः । पुनानाधार । वतारयायियिम् ।

२ १ २ १ ३ ५ २ १ २
वृष्टिद्यावारः । रीति । आरपा२३४औहोवा । सुवर्वि

१ १ २ २ २
दण्डउपार३४५ (३) ॥ १८* ॥ [२] १७

अथ ढचात्मके ढतीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ २ २ ३ १ २
परित्यङ् ह्यतङ् हरिम्बभ्रुम्पुनन्तिवारेण ।

२ ३ २ ३ ३ २ ३ २ २ ३ २ २
यो देवान् विश्वाङ् इन्परिमदेन सङ्गच्छति ॥ १* ॥

“हर्यतं” सर्वैः स्पृहणीयं “हरिं” हरितवर्णं “बभ्रु” बभ्रुवर्णं
च “त्यं” तं सोमं “वारेण” वालेन पवित्रेण “परि पुनन्ति”
परिगोधयन्ति “यः” सोमः “विश्वान्” एतत्सर्वानिन्द्रादीन् देवान्
अनेन “मदेन” मादकेन रसेन “सङ्ग” “परि गच्छति” ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ११ प्र० २ अ० १८ सा० ।

† ऊ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६० ष०) = पुनरिच्छेव ढ, २, ढ, ३ = ऋ०
व० ३, ५, २४, १ ।

अथ द्वितीया ।

२७ ३ १२ ३ १२ ४ १ २

द्विर्यम्यच्चखयशसं सखायो अद्रिसं हतम् ।

३ १२ २२ ३ २ २ ४ १२ ३ १ २

प्रियमिन्द्रस्य काम्यमप्रस्नापयन्त ऊर्मयः ॥ २* ॥

‘द्विः पञ्च’† पद्म-सङ्ख्याकाः “सखायः” समान-ख्याना अङ्गुलयः ‡ “खयशसं” स्वभूत-यशस्कम् ¶ “अद्रिसंहतम्” ग्रावभिरभिषुतम् “इन्द्रस्य प्रियं” “काम्यं” सर्वैः काम्यमानम् “ऊर्मयः” § [द्वितीयैकवचने प्रथमा-बहुवचनम्] ऊर्मिं प्रभूततरं “यं” सोमं “प्र स्नापयन्ते” वसतीवरीभिः प्रकर्षणं श्वे-यन्ति [यद्वा, ऊर्मय इत्यङ्गुलि-विशेषणं प्रभूता इति] ; तं सोमं पुनन्तीति पूर्वेण सम्बन्धः ॥

“सखायः”—“स्वसारः”—इति पाठो, “प्रस्नापयन्त ऊर्मयः”—“प्रस्नापयन्तूर्मिणम्”—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

इन्द्राय सोमपातवे वृत्रघ्ने परिषिच्यसे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

नरे च दक्षिणावते वीराय स दनासदे ॥ ३ ॥ १८

* ऋ० वे० ७, ४, २०, ६ ।

† ‘द्विः—द्विःद्वय । थं सोमं । पञ्च चत्विजः’—इति वि० ।

‡ ‘सखायः—ऋत्विजः’—इति वि० ।

¶ ‘खयशसं—खयशसा सम्यग्मम्’—इति वि० ।

§ ‘ऊर्मयः—उदक-सङ्घाताः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, ४, २४, ४ ।

हे “सीम !” “वृत्रघ्ने” वृत्रस्य हन्त्रे “इन्द्राय” [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी] इन्द्रस्य “पातवे” पानार्थं “परिषिच्यसे” परितः पात्रेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा । किञ्च “दक्षिणावते” ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तदते, “वीराय” विक्रान्तायेन्द्राय हवींषि दातुं “सदनामदे” यज्ञ यज्ञे सीदते, * “नरे” † मनुष्याय यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिषिच्यसे ॥

“वीराय”-“देवाय”—इति पाठौ ॥ २ ॥ १८

॥ गौरोवितम् ॥ परि । त्यच्चा३ । र्यत्हरायिम् ।
 बभ्रुम्पुनन्तिवारिणार३ । योदेवान्वा३१२३यि । श्वात्
 आप्रयित्परायि । मादेनसा३१२३ । हगोवा । काप्रतो
 ईहायि ॥ (१) दिर्यम् । पञ्चा३ । स्रयणमाम् । सखा
 योअद्रिसृह्णतार३म् । प्रायमिन्द्रा३१२३ । स्यकापुमि
 याम् । प्रास्नापया३१२३ । तओवा । माप्रयोईहायि ॥ (२)
 इन्द्रा । यसो३ । मपातवायि । वृत्रघ्ने परिषिच्यसार३

* ‘सदनामदे—यानि यज्ञे सदनानि द्रोणकलश-प्रभृतौनि, तपु आसीदति ।’ इति सि० ।

† ‘नरे—नराकारे’—इति सि० । ‡ ‘महागौरोवितम्’—इति ख० पु० पाठः

यि । नारिचदा३१२३ । शिणाप्रवतायि । वायिरायसा

३१२३ । दनीवा । साप्रदोईहायि(३) ॥ १८* ॥ [१]

॥ निहवम् ॥ आयिही३ । आयिही । एहिया ।

ओ२३४वा । हायि । पगित्यं चर्यता३७ हाराशयिम् ।

हारायिम् । हरा । ओ२३४वा । हायि । बभ्रुम्पुन

न्तिवा३रेणा३ । रेणाः रेणा । ओ२३४वा । हायि ।

यीदेवान्विश्वा३ईश्टपाराशयि । पारायि । परा । ओ२३

४वा । हायि । मदेनसहगा३च्छाताशयि । छातायि ।

च्छता । ओ२३४वा । हायि ॥ (१) द्विर्यम्पच्चस्वया३

शासा३म् । शासाम् । शसा । ओ२३४वा । हायि ।

सखायोअद्रिमा३हाता३म् । हाताम् । हाता । ओ

२३४वा । हायि । प्रियमिन्द्रस्यका३माया३र्म । मा

* क० गा० ५२० २ ख० १८ सा० ।

^१याम् । ^३मिया । ^३ओ२३४वा । ^५हायि । ^२प्रक्ष्नापयन्तज
^५१ २ ^{१ २}१ २ ^३३ ^५५ ^११ ^२२
 इन्माशाः । मया । ओ२३४वा । हायि ॥ २) इन्द्रा
^२२ ^११ ^३३ ^५५ ^{३ २}३ २
 यसोमपाश्तावाशयि । तावायि । तवा । ओ२३४वा ।
^३३ ^५५ ^{१ २}१ २ ^{३ २}३ २
 हायि । वृद्धे परिषीश्चासाशयि । च्यासायि । च्यसा ।
^३३ ^५५ ^{१ २}१ २ ^{३ २}३ २
 ओ२३४वा । हायि । नरेचदक्षिणाश्वाताशयि । वाता
^{३ २}३ २ ^५५ ^{१ २}१ २ ^{३ २}३ २
 यि । वता । ओ२३४वा । हायि । वीरायसदनाश्मा
^२२ ^{१ २}१ २ ^{३ २}३ २ ^५५ ^११
 दाशयि । सादायि । सदा । ओ२३४वा । हायि ।
^११ ^२२ ^{३ २}३ २ ^५५ ^११
 आयिहीश् । आयिही । एहिया । ओ२३४वा । हा
^{५ २ २}५ २ २ ^{३ १ १ १ १}३ १ १ १ १
 ३४ । ओहोवा । ई२३४प्र(३) ॥ १८* ॥ [२]

^{१ २ १}१ २ १ ^११ ^२२
 ॥ यद्वाच्चिष्टीयम् ॥ परित्यच्छर्यतश्हरिम् । परि
^{१ २}१ २ ^११ ^२२ ^{१ २ २}१ २ २
 त्यश्चोवा । र्यतश्हरायिम् । बभ्रुम्पूरश्ना । तिवारे
^{२ २}२ २ ^११ ^२२
 णा । धीदेवारश्न्वायि । श्वाइत्यरायि । मदेनारश्

सा । हगच्छारुताश्शयि ॥ (१) द्विय्यम्यच्चस्वयशसम् ।
 द्विय्यम्यच्चोवा । स्वयशसाम् । सखायोश्शया । द्वि
 सञ्चताम् । प्रियमाश्शयिन्द्रा । स्याकामियाम् । प्रज्ञा
 पारश्या । तज्जम्भारश्याश्शयि ॥ (२) इन्द्रायसोमपात
 वे । इन्द्रायसोवा । मपातवायि । वृत्रघ्नारश्यापि ।
 रिषिच्यसायि । नरेचारश्या । क्षिणावतायि । वीरा
 या २ ३ सा । दनासारश्याश्शयि । ओ २ ३ ४ पूई !
 डा (३) ॥ २०* ॥ [३]

॥ आसिताद्यम् ॥ परित्यञ्चय्यताम् । चरायिम् ।
 बभ्रुमुपनन्तिवारेश्शया । योदेरवान्वाश्या । श्वाञ्च
 त्यरायि । मादेरनासार । हगोवाश्शयिश्शया । च्छा
 पुतोईचायि ॥ (१) द्विय्यपञ्चस्वया । शमाम् । सखायो

^२अद्रिस्^१च्चार^१इताम् । प्राया^१र^१मायिन्द्रा^१रः । स्य^{१२}कामि
^१याम् । प्रा^१स्ता^१र^१पाया^१रः । त^१ओवा^१श्चो^१र^१इ^३वा । मा^४प्र
^५यो^५द्द^{१२}हायि ॥ (२) इन्द्राय^{१२}सोम^१पा । तवा^१यि । वृ^१च^१घ्ने^१प
^२रिषि^२च्चा^१र^१इसायि । न्त्वा^१र^१च्चा^१दा^१रः । न्नि^{१२}णाव^१तायि ।
^१वायि^१र^१श्चा^१सा^१रः । द^१नोवा^१श्चो^१र^१इ^३वा । सा^५प्र^५दो^५द्
^५दा^५यि ॥ (३) ॥ १* ॥ (४)

^१॥ सा^१ध्र^१म् ॥ परि^१त्या^१इ^३र्च्य^३न्त्^३हरायि^३म् । वभ्रु^{११}
^{११}पुन^{११}रः । ति^{३२}वा^{३२}इ^३प्र^३ । र^३इ^३प्र^३णा । यो^{१२}दे^{१२}वा^{१२}न्वि^{१२}श्चा^{१२}
^{२०}इ^{२०}त्प^{२०}रा^{२०}इ^{२०}प्र^{२०}यि । मा^{१२}दा^{१२}श्चो^{१२}र^{१२}इ^३वा । ना^{१२}सा^{१२}श्चो^{१२}र^{१२}इ^३वा ।
^४द्द^४गा^४प्र^४च्छ^४तायि ॥ (१) दि^५र्य^५म्पा^५श्च^५स्त्र^५य^५श^५साम् । सखा^{११}
^{५१}यो^{५१}श्चा^{५१}रः । द्रि^{३२}सा^{३२}इ^३प्र^३ । हा^३र^३इ^३प्र^३ताम् । प्रि^{११}य^{११}मि^{११}न्द्र^{११}स्त्र^{११}का
^२मि^२त्प^२रा^२इ^२प्र^२म् । प्रा^५स्ता^५श्चो^५र^५इ^३वा । पा^{१२}या^{१२}श्चो^{१२}र^{१२}इ^३वा ।

^४ तज्जुर्मयाः ॥ (२) ^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२} इन्द्रायाश्सोमपातवायि । ^{१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} वृत्राघ्नोपा
^{२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०} २ । रिषाश्शुभ्रयि । च्याश्शुभ्रसे । नरेचदत्तिणावतारश्
^{३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०} शुभ्रयि । वायिरात्रोश्शुभ्रवा । यासात्रोश्शुभ्रवा । दना
^{४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५०} प्रसदायि । ^{५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६०} ह्योषई । डा(३) ॥ २* ॥ [५]

^{६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७०} ॥ वसिष्ठस्यत्राकूपारम् ॥ ^{७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८०} परित्यारश्च्यर्थ्य । त्
^{८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९०} हारश्शुभ्रयिम् । बभ्रूश्शुभ्रना । तिवारेणा । योदेवान्वाश्
^{९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००} यि । श्वाश्शुभ्रपरायि । मदेवासाश्शुभ्र । चारश्शुभ्रगाश् ।
^{१०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११०} च्छाश्शुभ्रपुतोईहायि ॥ (१) ^{१११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२०} द्विर्यम्पारश्चस्व । यश्शाश्शुभ्र
^{१२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३०} साम् । सखाश्शुभ्रयोद्या । द्विसश्च्यताम् । प्रियमायि
^{१३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४०} न्द्राश् । स्यकामियाम् । प्रज्ञापायाश्शुभ्र । तारश्शुभ्रज्ज्
^{१४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५०} माश्शुभ्रयोईहायि ॥ (२) ^{१५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६०} इन्द्रायाश्शुभ्रसोम । पाताश्शुभ्र
^{१६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७०} वायि । वृत्राश्शुभ्रोपा । रिषिच्यमायि । नरेचिदाश्च्यत्ति

१ १ १ २ १ १ १ ४ २
 णावतायि । वीरायासार३ । दा३ना३ । सा ३ ४ ५
^५
 दोईहायि(३) ॥ ३* ॥ [६]

 ३ २ २ ४ ५
 ॥ श्यावाश्वम् ॥ परा३यि । त्या३ह् । र्यतम् ।
 १ ४ ५ १ २ २
 द्वा ३ रिम् । एहिया । वा । भुम्युनन्तायि । वा ।
 १ २ १ २ २ २ १ २ २ ४
 रेणा२ । एहिया२ । योदेवान्वायिश्वा३श्वा३यित् ।
 ५ २ २ १ २ २ १
 पा २ ३ ४ रायि । ऐहा२यि । एहिया२ । मदेनस
 २ ४ २ ५ ३ २
 द्वा३गा३ । च्वा ३ ४ ५ तो ६ हायि ॥ (१) द्विर्या ३ १ म् ।
 २ ४ ५ २ ४ ५ १ २ २
 पा३च्च । स्वय । शा३सम् । एहिया । सा । खायोअद्रा
 २ १ १ २ १ २ ४
 यि । स । हता२म् । एहिया२ । प्रियमिन्द्रास्या३का
 ५ २ २ १ २ २ १
 ३ । मा३३याम् । ऐहा२यि । एहिया२ । प्रस्ताप
 २ ४ २ ५ ३ २ २
 यान्ता३ऊ । मा३४पुयोईहायि ॥ (२) इन्द्रा ३ १ । या३
 ४ २ ५ २ २ ४ २ ५ १ २ २
 सौ । मधा । ता३वे । एहिया । वा । चघ्नेपरायि । वि ।

^१ च्यसा^{१२}रयि । ए^{१२}हिया^२र । नरे^२चदा^४क्षा^४इयिणा^३ । वार
^५इ^{२२}ठतायि । ऐ^{१२}हा^२रयि । ए^२हिया^२र । वीराय^२मादा^४इना
^२३ । सा^५इ^५ठपुदो^३ई^३ह्यायि(इ) ॥ १* ॥ [७]

॥ आन्धीगवम् ॥ परि^१त्य^०ह्य^०र्था^०श^०हारायिम् । ब

^२भ्र^२म्पु । नन्ता^१र^१इयिवा । ऊ^{१२}म्मा^२र^२इ^२र । रेणयो^२देवा^{१२}न्नि
^{२२}श्वा^१इ^२त्यरा^३इ^३ठपुयि । मा^१दा^२इ^२उवा । ना^१र^१सा । हा^१र
^२इगा । च्छ^१ता । औ^४इ^५होवा ॥ (१) दि^२र्य^२म^२च^२खया^१श
^२साम् । सखायः । अ^२द्रा^१र^१इयिसा । ऊ^१म्मा^१र^१इ^१र । ह
^{२२}तप्रियमिन्द्र^२स्यकामिया^३र^३इ^३ठपुम् । प्रा^१स्ना^२इ^२उवा । पा^२र
^१या । ता^२र^२इ^१ऊ । मया । औ^२इ^५होवा ॥ (२) इन्द्राय^२सो
^२मपा^१शतावायि । वृ^१त्रघ्ने । परा^२र^२इयिषा । ऊ^२म्मा^२र^२इ^२र ।
^{१२}च्यसेनरे^२चदक्षिणावतार^३इ^३ठपुयि । वा^१यिरा^२इ^२उवा । या^२र

सा । दा२३ना । सदा । औ३होवा । चो५इ ।
डा(३) ॥ २* ॥ [८]

॥ आसिताद्यम् ॥ इन्द्रायसोमपा । तवायि । वृत्र
घृपरिषिच्यार३सायि । नारे३चादा३ । क्षिणावता
यि । वायिरा३रयामा३ । इ३नोवा३ओ३३४वा । सा५
दो३हायि ॥ (१) त३सखायःपु३ह । रु३चाम् । वयं३य्य
च्चसूरा३इयाः । आ३श्या३रमावा३ । जग३न्धियाम् । सा
ने३रमावा३ । ज३पोवा३ओ३३४वा । स्ता५पुयो३हायि ॥ (२)
परि३त्य३ह्यताम । च३रायिम् । ब३भ्र३म्पु३नन्तिवा३रे३
णा । यो३दे३रवान्वा३रयि । आ३इ३त्परायि । मा३दे३ना
सा३ । इ३गोवा३ओ३३४वा । क्का५पुतो३हायि(३) ॥ १६* ॥ [९]

* क० मा० १२ प्र० २ अ० २ सा० ।

† क० मा० १४ प्र० २ अ० १६ सा० ।

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

॥ ऐडकौत्सम् ॥ इन्द्राक्षीयार३ । सोमपातवईया ।

वृत्रघ्ने परिपिच्यमि । नारेचद । क्षिणावार३तायि । वा

यिरा३हा । यासा३हा । दनासा२३दा३४३यि ॥ (१)

त३सक्षीयार३ । यःपु३रु३चमीया । वयंय३यच्चमूरयः ।

आश्यामवा । जगन्धा३याम् । साना३हायि । मावा

३हा । जपस्ता३य्या३४३म् ॥ (२) परीक्षित्या २ ३म् ।

द्वर्य३त३हरिमीया । वभ्र३म्पुनन्तिवारेण । योदेवान्नि ।

श्रा३इत्या३रायि । मादा३हायि । नासा३हा । हग

च्चा३३ता३४३यि । ओर३४पई । डा(३) ॥ १०* ॥ [१०]

॥ शुड्वाशुड्डीयाद्यम् ॥ इन्द्रायसोमपातवायि । वृत्र

घ्ने परिपिच्यार३सायि । नरेचदक्षिणावार३तायि । वी

राया३सा३ । दा२ । नासा३४ओहोवा । दा२३४पू

१० अ० ११ ख० ३ मू० १, २, ३ ।

१ २५ १४२१ ४ २१४ ९
 यि ॥ (१) त्सखायःपुरूरुचाम् । वयंयूयञ्चमूरारइयाः ।

१४ ४२२ २ २५ ९ १
 अश्यामवाजगन्धारइयाम । सनेमारइवाइ । जा २ ।

५२ ५४ ४ ० १ १ १ १ २ १
 पस्ताइइऔहोहा । वारइइधुम् ॥ (२) परित्य्छर्यतत्

९१ १४ २ १४४ २४
 हरायिम् । वक्ष्म्पुनन्तिवाररेइणा । योदेवान्निश्चात्

१ ९ १४ २ १ ३ २ ५
 इत्यारइरायि । मदेनारइमाइ । चार । गच्छाइइऔ

४ ५ १ १ १ १
 होवा । तारइइधुयि ३ ॥ १८ ॥ [११]

१ ४ १ ४ २
 ॥ क्रीञ्चाद्यम् ॥ इन्द्रायसौहो । मापातवायि । वृ

४ १ १ १ २ २ १ ४
 चघ्निपाइ । रायिपाइयिच्याप्रमाइप्रइयि । नरेचदौहो ।

१४ १४ २ ४ १ १ ४
 क्षीणावतायि । वीरायमाइ । दानाइसाप्रदाइप्रइयि ॥ (१)

२ १४ २ ४ १ ४ १ २
 त्सखायौहो । पूरुरूचाम् । वयंयूयाइम् । चाम् ३

४ २ ४ १ ४ २ ४ २
 राप्रयाइप्रइः । अश्यामवौहो । जागन्धियाम् । सन

१ २ ४ २ १ ४
 मवाइ । जापाइस्ताप्रयाइप्रइम् ॥ (२) परित्य्छौहो ।

^{२४ १} र्यात्^२ चरायिम् । ^{१ २ ४} बभ्रुगपुना३ । ^{१ २ ४} तायिवा३रेपुणाईपुई ।

^{२४ १ १२ २} योदेवान्वै^{२४ १} हो । ^{२४ १} आ^{२ ४} इन्परायि । ^{१ २} मदेनसा३ । हागा

^४ इच्छापुताइपुइयि(३) ॥ १६* ॥ [१२]

॥ रयिष्ठम् ॥ ^{२ ४} इन्द्रायसो । ^{१ २ ४} मपाता३वायि । ^३ औ३

^{२ २} हो३वा । ^{१ ४ ३ १ १ १ १} वृत्रघ्नेपरिषिच्यसा२३४पुयि । ^{२ २} वृत्रघ्नेपा । रि

^{१ २ २} षायिच्या३सायि । ^{१ २ २} औ३हो३वा । ^{१ २ २ २ २ ३ १ १} नरेचदक्षिणावतार३

^{१ १} ४पुयि । ^{२ ४} नरेचदा । ^{१ २ २} क्षिणावा३तायि । ^{१ २ २} औ३हो३वा ।

^{४ १ २ २ १ २ ३ १ १ १ १} वीरायसदनामदार३४पुयि । ^{२ ४ ४} वीरायसा । ^{१ २ २} दनासा३दा

^{१ २ २} यि । ^{२ ४} औ३हो३वा ॥ (१) ^{१ ३ २ २} त^{२ ४} सखायाः । ^{१ ३ २ २} पुखूखूचाम् ।

^{१ २ २} औ३हो३वा । ^{१ २ ४ १ २ ४ ३ १ १ १ १ १} वयंययच्चसूरयार३४पुः । ^{१ २} वयंयूयाम् ।

^{१ २ २} चमूराश्याः । ^{१ २ २} औ३हो३वा । ^{१ ४ २ १ ४ २ १ १ १} अश्यामवाजगन्धियार ३

^{१ १} ३पुम् । ^{१ २ २} अश्यामवा । ^{१ २ २} जगान्धाश्याम् । ^{१ २ २} औ३हो३वा ।

याम् । चा३सूरा३याः । अ३श्या३रम । वाजा३र३गा ।

ऊ३म्मा३यि । धा३याम् । मा३ने३मवा३जपा३र३स्ति३या३उ ॥ (२)

या३म्या । रि३त्य्३र्ह३र्य३त्३र्ह३रि३म्ब३भ्र३म्पु३ना । ती३श्वा३रे३श३णा ।

यो३दे३रे३वान् । वि३श्वा३र्३श्वा । ऊ३म्मा३यि । पा३श्रा३यि ।

मा३दे३न३स३ह३गा३र३च्छ३ता३उ (३) ॥ २१ * ॥ [१४]

॥ ऊ३र्द्ध३त्वा३ष्टी३माम ॥ परि३त्य्३र्ह३र्य३त्३र्ह३रा३यि३म् । वा

भ्रू३र३म्पु३ना३र । ति३वा३श्वा३यि । रे३श्वा३श३णा । यो३दे३वा३न्वि३श्वा३र्

इ३न्प३रा३र्३श्वा३यि । म३दे३न३सा । ह३ग३च्का३र३श्वा३श्वा३यि ॥ (१)

दि३व्य३म्प३ञ्च३स्व३य३ग३माम् । सा३खा३श्वा३यो३श्वा३र । द्रि३सा३श्वा३यि ।

हा३श्वा३श३ता३म । प्रि३य३मि३न्द्र३स्व३का३मि३या३श्वा३यि३म् । प्र३स्ना३प

या । त३ऊ३र्द्धा३र३श्वा३श्वा३यि ॥ (२) इ३न्द्रा३य३मो३म३पा३त३वा३यि ।

वा३र्त्वा३श्वा३यि३पार । रि३पा३श्वा३यि । च्या३श्वा३यि३मे । न३रे३च३द

३२ ३ १ १ १ १ ३२ २ १ १ २
 लिणावतार३४पुयि । वीरायसा । दनामार३दा३४यि ।

१
 और३४पुई । डा(३) ॥ ८॥ [१५]

२ ३ ४ २ ४
 ॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ पराऽप्रयित्यम् । हा३र्या३त
 ५ १ ३ १ २ २ १२ १२
 हारायिम् । वाभ्रुम्पुना । ती३वारे३णा । योदे३वान् ।
 २ १ २ २ १ २
 विश्व३र३आ । ऊम्नायि । पा३रायि । मादेनसद्गगा
 १ २ १ २ १ २
 ३च्छताउ ॥(१) तायिद्वायिः । यम्यच्चस्वयशस३सखा
 २ २ १ २ २ १ १
 योआ । द्रो३सा३हा३नाम् । प्रिया३मि । द्रस्या २ ३
 २ १ २ २ १ २ १ २
 का । ऊम्नायि । मा ३ याम् । प्रास्नापयन्तऊ २ म्
 २ १ २ १ २ २ २ २ २ २
 याउ ॥(२) याआयि । द्रायसोमपातवेवृ३न्नघृपा । री३
 १ २ २ १ १ २ १
 षायिच्या३सायि । नरे३च । दक्षा३३यिणा । ऊम्ना
 २ २ १ २ ३ २ १ १ १
 यि । रा३तायि । वायिरायसदना३सदाउ । वा ३४पु (३)

॥ ८१ ॥ [१६]

॥ आमितोत्तरम् ॥ परायित्या^५र^५श्च^५र्य^५त्^५हरि^५
^५चाउ । वभ्रु^५म्पुनन्ति^५वारि^५र^५३ णा । योदेवा^५श्वा^५३ यि ।
^५श्वा^५त्^५इत्पा^५र^५३४ रायि । मदे^५ना^५३ मा^५३ । हगो^५र^५३४ वा ।
^५कापुतो^५ई^५हायि^५(३) ॥ २* ॥ [१७]

॥ वाङ्मिधनङ्गीञ्चम् ॥ परायित्या^५त्^५हा^५३१२३४ । र्यं
^५तम् । हरा^५३यि^५म् । वभ्रु^५म्पुना^५३१२३४ । तिदा^५ । रे
^५णा^५३ । योदेवान्वा^५३१२३४ यि । श्वा^५त्^५इत् । परा^५३यि ।
^५मदे^५नामा^५३१२३ । हगा^५पुच्छता^५उ ॥ (१) दिर्य^५म्पा^५ञ्चा^५३
^५१२३४ । स्वयं । शमा^५३म् । सखा^५योत्रा^५३१२३४ । द्वि
^५स । हता^५३म् । प्रियामायि^५न्द्रा^५३१२३४ । स्यका । मि
^५या^५३म् । प्रज्ञा^५पाया^५ ३१२३ । तज^५पु^५स्म^५या^५उ ॥ (२)
^५इन्द्रा^५यामो^५३१२३४ । मपा । तवा^५३यि । वृत्र^५घ्ने^५पा^५३१२

३४ । रिषि । च्यमा३यि । भरेचादा३१२३४ । क्षिणा
 ३२ ३२ १२ २ ४
 वता ३ यि । वीरायासा ३ १ २ ३ । दना ५ सदाउ ।
 वा(३) ॥ ४० ॥ [१८] १८

अथ लचात्मके चतुर्थ-भूते—

प्रथमा ।

१२ ४०३ २ २ २ २ ३ ० ३ १२ २२
 पवस्वसोममहेदचायाश्चोननित्तोवाजीधनाय ॥ १११ ॥

हे “सोम !” “अश्वो न” अश्वइव “नित्तः” वसतीवरीभि-
 रङ्गिर्निर्णित्तः, † “वाजी” वेगवान् त्वं “महे” महते “दचाय”
 बलायण “धनाय” धनार्थे “पवस्व” क्षर ॥

“महे”-“क्त्वे”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१० ३ १ १ १ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ ३ १ १
 प्रतोसोतारोरसम्मदायपुनन्तिसोममहेद्युम्नाय ॥ २११ ॥

* क० गा० २०५० २५० ४सा० ।

† क० या० ५, १, ५, ४ (१भा० ८७५ घ०) ऋ० वे० ७, ५, २०, १० ।

‡ ‘अश्वो न नित्तः—न-शब्द उपसार्थीयः अश्वइव स्थापितः’—इति वि० ।

¶ ‘दचाय—मत्स्येयं अथवा दक्षिणे शीतकर्मणे यजमानाय’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २३, १ ।

“सोतारः” अभिषोतारः ऋत्विजः, हे सोम ! “ते” तव स्वभूतं “रसं” * “मदाय” मदार्थं “पुनन्ति” । तदेवोच्यते— “महे” महते “दुम्नाय” [“दुम्नं द्योततेर्यशो वान्नं वेति (निरु० नै० ५, ५) यास्कः] अन्नाय यशसे वा पुनन्ति सोमं शोधयन्ति यदा, सोममभिषूयमाणं रसं पुनन्तीति एकवाक्यतया योजनीयम् ॥

“प्रते”-“तन्वे”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १२ २२
शिष्टुञ्जज्ञान्हरिम्जन्ति

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पवित्रे सोमन्देवेभ्य इन्दुम् ॥ ३१ ॥ १८

“शिष्टुम्” एषां पुत्रभूतंः “जज्ञानं” जायमानं “हरिं” हरितवर्णम् “इन्दुम्” दीप्तं सोमं “देवेभ्यः” “पवित्रे” ॥ “सृ-जन्ति” ऋत्विजा मार्जयन्ति ॥ ३ ॥ १८

२२ २ २ २ १ १
॥ विधर्मम् ॥ ओहोश्वा । ओहोश्वा । ओहो

* ‘रसं—वीर्यम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ५, २१. २ ।

‡ ‘शिष्टुं—शंसनीयम्’— इति वि० ।

॥ ‘पवित्रे’—घास्रमथे’— इति वि० ।

अथ लवात्मके पञ्चम-सूक्ते—

प्रथमा ।

२ ३ २३ २० ३ २ ३ २ ५
उपोषुजातमसुरङ्गीभिर्भङ्गमपरिष्कृतम् ।

१ २ ३ १ ०
इन्दुन्देवात्रयामिषुः ॥ १* ॥

“जातम्” प्रादुभूतम् “असुरं” वसन्तीवरीभिः प्रेरितम्
“भङ्गः” शत्रूणां भङ्गकम् “गीभिः” गार्विकारैः पर्याभिः “परि-
ष्कृतम्” अलङ्कृतम् “इन्दुः” सोमं “देवाः” इन्द्रादयः “उपाया-
मिषुः” उपगच्छन्ति । १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ५ ३ ० ५ ० ३ २ ०
तमिद्वर्द्धन्तुनागिरोवत्संशिश्वरीषिव ।

१ २ ३ २ ० ३ ०
यदन्द्रस्यहृदंसनिः ॥ २† ॥

“यः” सोमः “इन्द्रस्य” “हृदंसनिः”‡ हृदयस्य सम्भक्ता
भवति “तमित्” तमेव सोमं “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुति-
रूपा वाचः “संवर्द्धन्तु” संवर्द्धयन्तु । तत्र हृदयान्तः—“वत्सं”

* इ० आ० ६, १, १, १ । २भा० । पृ० १२३-१२४ । १, २, १८, १९ (३भा० १६३ पृ०)
॥ इ० वे० ७, १, २०, १ ।

† इ० वे० ७, १, -०, ४ ।

‡ ‘हृदंसनिः’ हृदिसाम् । स्थानः - इति वि० ।

१ २ १ २ १
 ॥ शुधम् ॥ उपोषजा२तम् । अ॒प्त॒रो॒वा । गो॒भि
 २ १ २ ३ २ १ २ २ १ २
 र्भङ्गाम् । परिष्कृ॒ताम् । इ॒न्दु॒दे॒वा॒अ । या॒२३ । सि
 २ १ २ १ १ २ १ २ १
 षा॒उ॒वा । अ॒धि॒या॒२ ॥ (१) त॒मि॒दृ॒ञ्चा॒२न्तु । नो॒गि॒रो
 २ १ २ १ २ ३ २ १ २ १
 वा । वा॒त्स॒स॒श्रा॒यि । श्व॒रो॒रि॒वा । य॒द॒न्द्र॒स्य॒व । दा
 २ २ १ २ १ २ १ २ १
 २३३म् । स॒ना॒उ॒वा । शू॒धि॒या॒२ ॥ (२) अ॒र्षा॒नः॒सो॒२म् ।
 १ २ १ २ १ २ ३ २ १ २ १
 श॒ङ्ग॒वो॒वा । धु॒क्ष॒स्व॒पा॒यि । षु॒षी॒मि॒षाम् । वर्हा॒स॒सु
 १ २ १ २ १ २ १ २ १
 द्र॒म् । ऊ॒२३ । वि॒थ॒या॒उ॒वा । अ॒धि॒या॒२ । ए॒२३॒हिया
 १
 ३४३ । औ॒२३४५ई । डा(३) ॥ ५* ॥ [१]

१ २ २ २ २
 ॥ प्र॒ती॒ची॒ने॒ड॒ङ्गा॒शी॒तम् ॥ उ॒पो॒ष॒जा॒तम् । आ॒२
 १ २ १ ० ३ २ २
 प्त॒राम् । गो॒भि॒र्भङ्ग॒म् । प॒रा॒यि॒ष्कृ॒ता॒२३४३म् । द्वा॒हो
 १ २ ० २ १ १ ४ ५
 यि । इ॒न्दु॒दे॒वा॒आ॒श्या । सि॒षूः । औ॒२३॒हो॒वा ॥ (१)
 १ २ १ २ १ २ १ २ १
 त॒मि॒दृ॒ञ्च॒न्तु । नो॒२गि॒राः । वा॒त्स॒स॒श्रा॒यि । श्व॒रा॒यि

० ३ २ १ २ १ १
 रिवार२३४ । द्वाहोयि । यद्न्द्रस्थाहाइर्हाम् । सनायिः ।

४ ५ १ २ २ २ १
 औ२इहोवा ॥ (२) अर्षानःसोम । शारङ्गवायि । धूञ्

२ १ ० ३ २ २ १ २
 स्वपि । प्युषायिमपार३४म् । द्वाहोयि । वर्द्धासम्

२ २ १ २ ४ ५ ४ ५
 द्राइम् । क्यथा । औइहोवा । ईडा (३) ॥ ११* ॥ (२) २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य दशमस्याध्यायस्य-

एकादशः खण्डः ॥ ११ ॥

अथ द्वादश-खण्डेः—

आघायेऽग्निमिति त्वात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

५ ७ ७ ३ २ ३ १ ३ ३ १ ३ ३ १ २ ३ २
 आघायेऽग्निमिन्धतेस्तृणन्तिवर्द्धिरानुषक् ।

५ ७ २ ३ २ ३ १ २
 येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ ११ ॥

* क० गा० १८५० २ अ० ११ सा० ।

† 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम'—इति वि० ।

‡ 'इदानीभिक्षानि'—इति वि० ।

॥ क० आ० २, १, ४, ८ (१ भा० ७२० पृ०) = ऋ० वे० ६, ३, ४२, १ = य० वे०

“ये” ऋषयः “आ घा” आभिसुख्येन खलु “अग्निम्”
 “इन्धते” दीपयन्ति, येषाञ्च “युवा” नित्य-तरुणः “इन्द्रः”
 “सखा” भवति, ते “आनुषक्” आनुपूर्व्येण “बर्हिः ढणन्ति” ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ उ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २
 बृहन्निदिध्मणाम्भूरिशस्त* पृथुःस्वरुः ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
 येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ २० ॥

“एषाम्” ऋषीणाम्ः “इध्मः” ॥ “बृहत् इत्” § महान्
 खलु, “भूरि” बहु “शस्त” स्त्रीत्र-स्वरूपञ्च “पृथुः” महान् ।
 सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ २ उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 अयुञ्जइद्य, धावुतः शूरराजतिसत्वभिः ।

२ ३ २ ३ १ ३ १ २
 येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ ३ ॥ २१

* “शस्त” — इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ३, ४२, ९ ।

‡ ‘धेषां—यजमानानाम्’—इति वि० ।

॥ ‘इध्मः—इन्धनाधीयः’—इति वि० ।

§ ‘इत्’—इति पदपूरणः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ३, ४२, ३ ।

“युवा इन्द्रः येषां सखा” तेष्वन्तर्भूतः कश्चित् “अयुद्ध इत्”
 प्राग्योञ्चैव सन् “युधावृत” योद्धृभिर्भटैरावृतं शत्रुं “सत्वभिः”
 आत्मोयेर्बलैः “शूरः” मन् “आजति”^{*} नमयति ॥ ३ ॥ २१

॥ ऐध्मवाद्याद्यम् ॥ ^{१ २ २} आघायेअग्निमिन्धातायि । ^१ दृण
^२ न्तिबर्हिरानुपाक् ॥ (१) ^१ बृहन्तिदिधाआयिषाम् । ^{१ २} भ्रिश
^२ स्तमपृथुःखरुः ॥ (२) ^{२ १ २} अयुद्धइद्युधावार्त्ताम् । ^{१ २} शूरआज
^{२ २ १ २} तिसत्वभायिः । ^२ येषामिन्द्रोयुवाइच्चा । ^२ ऊवायि । ऊ
^५ वोर३४ । वा । ^४ साप्रखोईहायि(३) ॥ ६१ ॥ [१] २१

अथ यएकइति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२ ७ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २} यएकइद्विदयतेवसुमत्तायदाशुषे ।

^{१ १ १ १ २} देशानोअप्रतिष्कुतइन्द्रोअङ्ग ॥ १३ ॥

* ‘अजयणे’—इति वि० ।

† क० गा० ६प्र० १७० ६सा० ।

‡ क० आ० ४, २, ५, ८ (१भा० ७६८ पृ०)=ऋ० वे० १, ६, ६, २ ।

“यः” इन्द्रः “एकइत्” एकएव “दाशुषि” हविर्दत्तवते
 “मर्त्तयि” मनुष्याय यजमानाय “वसु” धनं “विदयते” विशेषेण
 ददाति “अङ्ग” [—इति चिप्र-नाम (निरु० ने० ५, १७)] “अ-
 प्रतिष्कृतः” परैरप्रतिगन्धितः प्रतिकूल-शब्द-रहित इत्यर्थः ।
 एवम्भूतः स “इन्द्रः” चिप्रम् “ईशानः” सर्वस्य जगतः स्वामी
 भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

उग्रन्तपत्यतेशवइन्द्रोअङ्ग ॥ २* ॥

“बहुभ्यः” मनुष्येभ्यः सकाशात् “यः चित् हि” यएव
 खलु यजमानः “सुतावान्” अभिषुत-सोम-युक्तः सन् । हे इन्द्र !
 “त्वा” त्वाम् “आ विवासति” परिचरति [विवासतिः परि-
 चरणकर्त्त्रा (निघ० ३ ५, १०)] “तत्” तस्मै यजमानाय
 “उग्रम्” उग्रुणं “शवः” बलम् “इन्द्रः” “अङ्ग” ‡ चिप्रं “आ
 पत्यते” आपतयति प्रापयति ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १. ६, ६, ४ ।

† ‘चित्-हि’—इति पदपूरणे—इति वि०

‡ ‘अङ्ग’शब्दः पुत्रवाची—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३१२ १२ ३ १२ ११२ १२
कदामर्त्तमराधसम्यदाक्षुम्यमिवस्फुरत् ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ ५
कदानःसुश्रवद्गिरइन्द्रोअङ्ग ॥ ३* ॥ २२

“कदानः” हविल्लक्षणेन राधमा धनेन रहितमयष्टार-
मिवः । एवंविधं “मर्त्तं” मनुष्यम् “इन्द्रः” “पदा” पादेन
“क्षुम्यमिव” अहिच्छत्रमिवः “कदा” वा “स्फुरत्” स्फुरिष्यति
बधिष्यति ? यथा अहिच्छत्रं मण्डलाकारेण शयानं कश्चिदना-
यासेन हन्ति एवमिन्द्रोऽपि कदाम्च्छत्रं हनिष्यतीत्यर्थः
[स्फुरति-स्फुलतीति बध-कर्मसु (निघ० २, १८, १५-१६ पठि-
तत्वात्)] । “नः” अस्माकं यष्टृणां “गिरः” स्तुति-लक्षणा वाचः
“इन्द्रः” “कदा” कस्मिन् काले “अङ्ग” क्षिप्रं “शुश्रावत्” श्रोष्य-
तीति वितर्क्यते [अत्र निरुक्तम्—‘क्षुम्यमहिच्छत्रकम्भवति यत्
क्षुभ्यते * * * कदा मर्त्तमनाराधयन्तं पादेन क्षुम्यमिवावस्फुरि-
ष्यति कदा नः श्रोष्यति गिर इन्द्रो अङ्ग (निरु० नै० ५, १७)’
-इति क्षिप्र-नामैतत् ॥ ३ ॥ २२

१२ २ २ २ १
॥ त्रैककुभम् ॥ यएकइद्विवायाश्तायि । वासुमर्त्ता

१ २ १ ३ ५ १ २२ १ २
याइदा । जंम् । प्रू २ इ ४षाम् । आयिशानोअप्रति

* सू० वे० १, ६, ६, ३ ।

† ‘यस्य यज्ञार्थं राधसन्धनं न भवति, सोऽराधः’—इति वि० ।

‡ ‘क्षुम्यम् प्रक्षिपणीयं दुर्बलं शत्रुं, यथा मर्दन्ति बहिनः’—इति वि० ।

व्कृतः । आ^१यि^२शा । नो^३अ^४प्र^५ता^६यि । व्कू^७रू^८४^९ताः ॥ (१)

यश्चि^१त्त्वा । ब^२ज्ज^३भ्या^४श्चा । सु^५ता^६वा^७श्चा^८वी^९श्वा । ऊ^{१०}म् ।

सा^१र^२श्च^३ता^४यि । उ^५ग्र^६न्त^७त्य^८त्य^९ते^{१०}श^{११}वः । ऊ^{१२}ग्र^{१३}म् । त^{१४}त्य^{१५}त्य^{१६}ता

यि । शा^१र^२श्च^३वाः ॥ (२) क^४दा^५म^६र्त्त^७म^८रा^९धा^{१०}श्चा^{११}साम् । प^{१२}दा

क्षु^१म्या^२मी^३श्वा । ऊ^४म् । स्फू^५रू^६श्च^७रा^८त् । क^९दा^{१०}नः^{११}शु^{१२}श्र^{१३}व

ङ्गिरः । का^१दा । नः^२शु^३श्र^४वा^५त् । गा^६र^७श्च^८यि^९राः । आ

यि^१न्द्रो^२अ । गा^३ र । या^४ र^५श्च^६श्च^७वा । ई^८ र^९श्च^{१०}श्च

न्द्राः (३) ॥ ७* ॥ [१] २२

अथ गायन्तीति-दृचात्मकं सूक्तं दृतीयम्*,

तत्र प्रथमा ।

गा^१य^२न्ति^३त्वा^४गा^५य^६न्त्रि^७णी^८र्च^९न्त्य^{१०}र्क^{११}म^{१२}र्कि^{१३}णः ।

ब्र^१ह्मा^२ण^३स्त्वा^४श^५त^६क्र^७त^८उ^९द्व^{१०}श्च^{११}मि^{१२}व^{१३}ये^{१४}भि^{१५}रे ॥ १३ ॥

* क० गा० ६ प्र० १ अ० ७ सा० ।

† 'तृतीयमुक्थ्यम्'—इति वि० ।

‡ अ० अ० ४, २, १, १ (१ भा० ६६४ पृ०) = अ० वे० १, १, १६, १ ।

हे “शतक्रतो” बहुकर्मन् बहुयज्ञ वा इन्द्र ! “त्वा”
त्वाम् “गायत्रिणः” उद्गातारः “गायन्ति” स्तुवन्ति ; “अर्किणः”
अर्चन-हेतु-मन्त्र-युक्ता हीतारः “अर्कम्” अर्चनीयम् इन्द्रम्
“अर्चन्ति” स्तोत्र-शरणा-गतैर्मन्त्रैः प्रशंसन्ति ; “ब्रह्माणः” ब्रह्म-
प्रभृतयः इतरे ब्राह्मणाः “त्वाम्” “उद्येमिरे” उन्नतिं प्रापयन्ति ।
तत्र दृष्टान्तः—“वंशमिव” यथा वंशाग्रे नृत्यन्तः शिल्पिनः
प्रौढं वंशमुत्तिं कुर्वन्ति, यथा वा सन्मार्गवर्तिनः श्वकीयं कुला-
मुन्नतं कुर्वन्ति, तद्वन् । एतामृचं यास्क एवं व्याचष्टे—“गायन्ति
त्वा गायत्रिणः प्राचन्ति ते ऽर्कमर्किणो ब्रह्माणस्त्वाशतक्रत उद्ये-
मिरे वंशमिव । वंशो वनजयो भवति वनच्छ्रयतइति वेति”
(निरु० नै० ५, ५) । अत्रोद्देश बहुधा व्याचष्टे—“अर्की देवी
भवति यदेनमञ्चे न्यकी मन्त्रो भवति यदनेनार्चन्त्यर्कमन्त्रं भवत्य-
र्चति भूतान्यर्की वृक्षी भवति सवृत्रः कर्तुकिञ्चा (निरु० नै०
५, ४)—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितोया ।

२७ ३ १२ २२ ३ १२ २१ १ १

यत्सानोःस्सान्वास्सोभूर्यस्पष्टकत्वम् ।

२७ ३ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तदिन्द्रोऽर्थश्चेततियूथेनवृष्णरेजति ॥ २* ॥

“यद्” यदा “सानोः सानु” यजमानः सानोः सातु, सीम-
वल्ली-समिदाद्याहृणाय पर्वतप्रदेशम् “आरुहः” आरुढ़वान् ।

तथा “भूरि” बहुकर्म यागरूपम् “अस्यष्ट” स्पृष्टवान् उपक्रान्त-
वानित्यर्थः । “तद्” तदानीम् “इन्द्रः” “अथ” यजमानस्य
प्रयोजनं “चेतति” जानाति । ज्ञात्वा च “वृष्णिः” कामानां
वर्षिता सन् “यूथेन” मरुद्गणेन सह* “एजति” कम्पते,†
अस्य स्थानाद् यज्ञभूमिमागन्तमित्यर्थः ॥

“सानोःसान्मारुहः”—“सानोः सानुमारुहत्”—इति पाठो ॥१॥

अथ तृतीया ।

१ २ ७ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १
युक्त्वाद्दिकोशिनाहरीवृषणाकक्ष्यप्रा ।

१ २ ३ १ २ ० २
अयानइन्द्रसोरुपगारापुश्रुच्चर ॥ ३३ ॥ २३

हे “सोमपाः” सोम-पान-युक्तेन्द्र ! “हरो” त्वदीयावश्वी
“युक्त्वाद्दिके” § सर्वथा संयोजय । “अथ” अनन्तरं “नः”
अस्यदीयानां “गिरां” स्तुतीनाम् “उपश्रुति” समीपे श्रवण
सुद्दिश्य “चर” तत्त्वदेशे गच्छ । कीदृशी हरो ? “कोशिना”
स्तम्भ-प्रदेशे लम्बमान-कोश-युक्ती, “वृषणा” सेचन-समर्थौ युवानौ,

* ‘यूथेन—देवसङ्घातेन’—इति वि० ।

† ‘एजति—आगच्छति’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० १, १. १९, २=५. वे० ८, ३४ ।

§ संहितायां “युक्त्वा” —इति दीर्घान्तः तत्र “द्वारवः (१, १, १२५)”—इति
दीर्घः ।

§ ‘कोशि पदपूर्वः’—इति वि०

“कक्ष्यप्राः” अश्वस्थोदर-बन्धन-रज्जुः कक्ष्यः, तस्य पूरको पुष्टाङ्गा-
वित्यर्थः ॥

“युङ्क्त्वा”-“युक्त्वा”—इति पाठौ ॥

युङ्क्त्वा—सति शिष्टत्वेन प्रत्यय-स्वरः (३, १, ३)
शिष्यते, “द्वाचोऽतस्तिष्ठः (३, १, ३)”—इति संहितायां
दीर्घत्वम् । केशिना—प्रशस्ताः केशाः अनयोः सन्तीति मत्वर्थीय
इनि-प्रत्ययः, “सुपांसुलुगित्यादिना (७, १, ३६) द्विवचनस्या-
कारादेशः । वृषणा—वृषु मृषु सेचने (भा० प०) “कनि-
न्यु-वृषि-तच्चि-राजि-धन्वि-द्यु-प्रति-दिवः”—इति कनिन्, “ञ्नि-
त्यादिर्नित्यम् (६, १, १६७)”—इत्याद्युदात्तः, “वाषपूर्वस्य
निगमे (६, ४, ६)”—इति उपधायाः पक्षे दीर्घाभावः, पूर्व-
वदाकारः (७, १, ३६) । कक्ष्यप्राः—कक्ष्ययोर्भवं कक्ष्यं सूत्रं
तत् प्रातः पूरयतः पुष्टत्वादिति कक्ष्यप्रौ, प्रा पूरणे (अदा० प०),
“आतोऽनुपसर्गे (३, २, ३)”—क-प्रत्ययः, कृदुत्तरपद-प्रकृति
स्वरेणान्तोदात्तत्वम् (६, २, १३६)”—आकारः पूर्ववत् (७, १,
३६) । अथा—“निपातस्य च (६, ३, १३६)”—इति संहि-
तायां दीर्घः । नः—“अनुदात्तं सर्वमपादादौ (८, १, १८)”—
इत्यनुष्ठत्तौ “बहुवचनस्य वद्धसौ (८, १, २१)”—इति
नसादेशोऽनुदात्तः । इन्द्र!—सोमपा!—इत्युभौ “आमन्वि-
तस्य च (८, १, १६)”—इति सर्वानुदात्तौ । गिरां—“सा-

१० अ० १२ ख० २ सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

१८३

वेकाचसृतीयादिर्विभक्तिः (६, १, १६८)—इति विभक्ति-
दात्ता । उप—गच्छी निपातत्वादाद्युदात्तः (फि० ४, १२),
श्रुति-शब्देन प्रादिसमासे क्तदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वे प्राप्ते तादौ-
वनितिक्तत्वचौ इति तु वर्जिततादि-परत्वात् गतेः प्रकृतिस्वरः
पर-निपातः ॥ ३ ॥ २३

॥ उद्धृश्रीयम् ॥ गायन्तित्वागायन्निणञ्च । अर्च्च

न्यर्कमर्कार्श्रियाणाः । ब्रह्माणस्त्वारहोश्रियि । शतकार

श्रताउ । उद्धृश्रमिवयाश्रियमीश्ररे । उद्धृश्राश्रमी ।

वायाश्रउवाश्र । उप् । माश्रयिरोश्रपुद्वायि ॥(१) यत्सा

नोत्सान्वारुच्चञ्च । भूर्यस्यष्टकर्त्तूश्रवाम् । तदिन्द्रा

श्रहाश्रियि । अर्थचेतारश्रतायि । यथेनवृष्णिसश्रियिजाश्र

तायि । यूथेनारश्रवृ । ष्णायिराश्रउवाश्र । उप् । जा

श्रतोश्रपुद्वायिः ॥(२) युत्वाहिकेशिनाहरीञ्च । वृषणा

कश्रियारश्रप्रा । अथानोश्रहाश्रियि । इन्द्रोसोमारश्रपाः ।

१२ २ २ २ २ १ ५ १ ५
 गिरामुपश्रुताश्चिच्चा३रा । गिरामूर३४पा । सूता३उ
 २ २ १ २
 वा३ । उप् । चाऽ२रो३पुद्दायि(३) ॥ ८* ॥ [१]

॥ द्विरभ्यस्तस्त्वाष्ट्रीसाम ॥ गाय । तित्वा३ । हा३

१, २ २ १ ५ २ २ २ २,
 द्वा । गायत्रायिणा२३४ः । अर्च । तिया३ । हा३द्वा ।

२ २ १ ५ २ २ २ २ २,
 कमर्कायिणा२ ३ ४ः । ब्रह्मा । णस्त्वा३ । चा३द्दायि ।

२ २ १ ५ २ २ २ २,
 शतक्राता२३४उ । उद्वा । शमा३यि । चा३द्दायि । व

२ १ ५ ५ ५ ५ २ २ २
 या३द्दो२३४ । वा । मापूयिरोद्दहायि ॥ (१) यत्सा । नो

२ २ २,
 स्सा३ । चा३द्वा । नुवारुद्वा२३४ः । भूरि । अस्या३ ।

२ २,
 चा३द्वा । दृकर्त्तूवा२३४म् । तदि । द्रोत्रा३ । चा

२,
 द्वा । यच्चैताता२३४यि । यूथे । नवा३ । चा३द्वा ।

२ २ १ ५ ५ ५ ५ २
 णिरा३द्दो२३४ । वा । जापूतोद्दहायि ॥ (२) युद्धा ।

१० अ० ११ ख० २ सू० १, २, ३ उत्तरार्द्धिकः ।

३८५

३ १ २ २ ३ १ २ १ ४ १ २
द्विका३ । द्वा३हायि । शिनाहारा३३४यि । वृष । णा
२ २ २ १ ५ ३ २
का३ । द्वा३हा । क्षियाप्रा२ ३४ । अथा । नत्रा३ ।
२ २ ३ २ १ ५ ३ २ २
हा३हायि । द्रसोमापा२३४ः । गिराम् । उपा३ । द्वा
२ ३ २ १ ५ ४ ५
३हायि । श्रुता३यि३४ । वा । चाप्रोद्दहा
यि(३) ॥ १* ॥ [२]

५ ३ ४ ५ १
॥ गौरीवितम् ॥ गाय । तित्वा३ । गायत्रिणा । अ
१ २ २ ४
र्चन्त्यर्कमर्किणार३ः । ब्रह्माणस्त्वा३१२३ । शतापुक्रता
१ २ ४ ५ ४ ५
उ । ऊद३शमा३१२३यि । वयोवा । मापुयिरोद्दहा
४ ४ २ २ ४ ५ १ २
यि ॥ (१) यत्सा । नोःसा३ । नुवारूहाः । भूर्यस्यष्ट
१ २ २ ४
कर्तुवार३म् । तादिन्द्रोत्रा३१२३ । यच्चैप्रततायि ।
१ २ २ ४ ५ ४ ५ ५ ५ २
यूथेनवा३१२३ । षिणरोवा । जाप्रतोद्दहायि ॥ (२) युङ्क्ता ।
३ १ ४ ५ १ २ १
द्विका३यि । शिनाहारायि । वृषणाकक्षियाप्रा३ । आ

^{२ २}थानपा३१२३यि । ^४द्रसोप्रमपाः । ^{१ २ २}गाथिरामुपा३१२३ ।
^{४ ५}श्रुतोवा । ^४चाप्रोईद्यायि(३) ॥ ५* ॥ [३] २३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य दशमस्याध्यायस्य
 द्वादशः खण्डः ॥ १२ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
 प्रमथ्याश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-
 श्रीवीर-कुङ्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
 चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
 उत्तरायण्ये दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

* सू० गा० २३ प्र० १ अ० ५ पा० ।

† 'द्वादशाहस्य नवममह चण्डसत्वारिंशत् श्लोमिकम्—इति वि० ।

‡ 'पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः' इति वि०, सूत्र-पदपञ्चादिसम्मतञ्चैतत् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिसं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ११ ॥

॥ अथैकादशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र

प्रथम-खण्डे—

सुषमिह इति चतुर्दशं प्रथमं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

११ २१ १ २१ २ १ १२
सुषमिहोऽनवावहृदेवाग्नेहवियते ।

१ १ १ १ २
हीतःपावकयक्षिच ॥ ११ ॥

हे “अग्ने !” “सुसमिहः” ‡ एतन्नामकस्वम् “नः” अस्म-

* इदानीं इत्यममन्तरत्वप्रिदोमः । * * * । तस्य वक्षिष्यवमानं द्वितीय-प्रभृतीनां पञ्चानामक्रान्तनुरूपं * * * नवचं सर्वं मधसादधीतकत्,—इति वि० ।

† इदानीं सुषमिहो नवावह इति ह्यभवाभ्यानि भवन्ति—इति वि० ।

‡ “सुसमिहो”—इति ऋ०-पाठः ।

¶ ऋ० वे० १, १, १४, १ ।

§ ‘सुष्टु, समिहः सुसमिहः’—इति वि० । ऋग्वेदीय-पाठ मवलम्बेवाच प्रतीक-प्रथमं कृतं सायनेन सुषमिह इति, मूलपाठस्तु मूर्द्धन्य-मध्यः सुषमिह इति “पूर्वपदात् (८, १, १०६)” —इति च तत्र बलम् ।

दीयाय’* “हविष्मते” यजमानाय तदनुग्रहार्थं “देवान्”
 “आवह” । हे “पावक” शोधक ! “होतः” होमनिष्पादकाग्ने !
 “यच्चि च” यज च० ॥ [सुसमिद्धः—समः क्रियाविशेषणत्वेन गति-
 सञ्ज्ञकत्वात् प्रादिसमासः, शीभन-वाचिनः सु-शब्दस्य तु “वि-
 शेषणं विशेष्येण बहुलम् (२, १, ५७)”—इति समिद्ध-पदेन
 कर्मधारयः समासः, सु-शब्दः प्रातिपदिक-स्वरेणात्तोदात्तः,
 “कर्मधारयेऽनुष्ठा (६, २, ४६)”—इति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं, क्रि-
 या-विशेषणत्वे हि सु-शब्दस्य गतित्वात् प्रादिसमासे “गतिरनन्तरः
 (६, २, ४६)” इति “समो यदुत्तर इति समो यदुत्तरत्वं तदेव
 ऋदुत्तर-प्रकृति-स्वरत्वेन (६, २, १३६) ख्यास्यतीति सु-शब्दो-
 ऽनुदात्तः स्यात् । देवां अग्ने—“दौर्घादटि समानपादे (८,
 ३, ६)”—इति नकारस्य रुत्वम्, “अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा
 (८, ३, २)”—“आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)”—इत्यनु-
 नासिकः । हविष्मते—हविरस्यास्तीति मतुप्, “तसौ मत्वर्थे
 (१, ४, १६)”—इति भर्त्वन पदत्व-बाधितत्वात् रुत्वम् । होतः—
 पावक—एतच्छब्दयोरामन्त्रितयोः पृथक् पृथगेव क्रियान्वये
 परस्पर-सामर्थ्यात् पराङ्गवद्भावाभावात् तन्निवन्धनमैकस्वर्थम् नच
 द्वितीयस्यामन्त्रितस्याष्टमिक-(८, १, १६)—निघातेनैकस्वर्थ्याम्
 “आमन्त्रितं पूर्वमविद्यमानवद् (८, १, ७२)”—इति पूर्वस्या-
 विद्यमानत्वेन पदादपरत्वात् पादादित्वाच्च परस्य सामानाधि-
 कारण्येऽपि होतरित्यस्य विशेषत्वे समानमेवाविद्यमानवत्वम्,

* ‘नः—अस्यभ्यम्’—इति वि० ।

† ‘यच्चि च—यच्च भक्षणं, देवानावह भक्षणं च’—इति वि० ।

अतएवाविद्यमानवत्त्वात् सामर्थ्येपि न पराङ्गवद्भावः,—इति नैक-
 स्वर्थ-सिद्धिः; अतो हीतरिति विशेष्यम्; अतः पुनातीति पावकः
 —इत्यवयव-प्रसिद्ध-स्त्रीकारेण विशेषणत्वाद्हीतरिति विशेष्यम्,
 तच्च सामान्यवचनम् इति “नामन्विते समानाधिकरणे (८, १,
 ७३)”—इत्यविद्यमानवत्त्व-प्रतिषेधात् पदात्परत्वादपादादि-
 त्वाच्च द्वितीयामन्वितस्याष्टमिक-निघातेन वा पराङ्गवद्भावे सति
 शेष-निघातेन वा सर्वानुदात्तत्व-सिद्धिः । यच्च—यजेर्लीपः
 सिपि बहुलञ्छन्दश्चि (२, ४, ७३)”—इति शपो लुक्, ब्रश्चादिना
 (८, २, ३६) षत्वम्. “षट्ठोः कस्मि (८, २, ४१)”—इति
 कत्वम्, सेर्हरादेशश्छान्दसत्वान्न भवति, सिपः पिच्चेनानुदात्त-
 त्वाद्वातुस्वरएव (६, १, १६२) शिथ्यते, न च “तिङ्तिङ् (८,
 १, २८)”—इति निघातः पूर्वस्य पावकेत्यामन्वितस्य विद्यमान-
 वत्त्वेन पदादपरत्वात्, अतएव तस्याव्यवधायकत्वे हीतरित्यपेक्ष्य
 निघातः स्यादिति चेत् न, यच्च-पदापेक्षया हीतरित्यस्यापि पूर्व-
 त्वेनाविद्यमानत्वात्; ननु “नामन्विते समानाधिकरणे (८, १,
 ७३)”—इति तस्य नित्यमविद्यमानत्वम्, न च पावक-पदस्या-
 विद्यमानवत्त्वेन समानाधिकरण-परत्वाभावः; यच्च-पदस्यैव हि
 कार्यं प्रति पावक-पदं पूर्वत्वादविद्यमानवत् स्यात्, हीतः-पदस्य
 विद्यमानवत्त्व-प्रातषेधं प्रति तु परत्वादविद्यमानवदेवेति भवत्येव
 हीतरित्यस्याविद्यमान वत्त्व-प्रतिषेधः, अतस्तस्याविद्यमान-
 त्वात्तदपेक्षया यच्चीति निघातः प्राप्नोत्येव ? सत्यम्; —अत्र
 यच्चीत्यस्य च-शब्द-परत्वात् “चादिषु च (८, १, ५८)”—इति
 निघात-प्रतिषेधो भविष्यतीत्यदोषः] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ १ २
मधुमन्तन्तनूनपाद्यज्ञन्देवेषुनःकवे ।

३ १ २ ३ १ २
अद्याह्णुञ्चू तये ॥ २* ॥

हे “कवे” मेधाविज्ञग्ने ! “तनूनपात्”†—एतन्नामकस्वम्
“अद्य” अस्मिन् “नः” अस्मदीयं “मधुमन्तं” रसवन्तं “यज्ञं”
यजनीयं हविः “देवेषु” “अह्णुहि” कुरु प्रापयेत्यर्थः । किमर्थम् ?
“अतये” अस्मद्रक्षणाय ॥

“अतये”-“वीतये”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ २
नराशंसमिहप्रियमस्मिन्यज्ञउपप्लये ।

१ २ ३ १ २
मधुजिह्वञ्चविष्कृतम् ॥ ३‡ ॥

“इह” देवयजन-देशे “अस्मिन्” वर्त्तमाने यज्ञे “नराशं-

* ऋ० वे० १, १, २४, १ ।

† “तनूनपादाद्य” भवति मयादित्यनन्तराद्याः प्रजाया नामधेयं निर्णिततमा
भवति गौरव तनुद्वयते तयो अस्यां भोगास्तस्याः पथी जायते पथस आद्यं जायते ।
अग्निरिति शाकपत्तिरापोऽत्र तन्व उच्यते तत अग्निरिच्छे ताभ्य ओषधिवनस्यतयो
जायन्ते ओषधिवनस्यतिभ्य एष जायते । * * * ।—इति निरु० दे० १, ५-६ ।

‡ ऋ० वे० १, १, २४, २ ।

सम्”*—एतन्नामकमग्निम् “उपह्वये” आह्वयामि । कौटुशम् ?
 “प्रियं” देवानां प्रीति-हेतुं, “मधुजिह्वं” मधुर-भाषि-जिह्वोपेतं
 माधुर्य-रसास्वादक-जिह्वोपेतं वा, “हविष्कृतं” हविषो निष्पा-
 दकम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ० ३ १ २ २ २
 अग्नेसुखतमेरथेदेवाः ईडितभावह ।

२ ३ २ २ १ २
 असिहोतामनुर्हितः ॥ ४† ॥ १

इदं-शब्दाभिधेय हे “अग्ने !” “ईडितः” अस्माभिः स्तुतः
 सन्ः “सुखतमे” अतिशयेन सुख-हेतौ कस्मिंश्चित् “रथे”
 “देवान्” स्थापयित्वा कर्म-भूमौ “आ वह” [इट्-शब्दाभिधेयत्व-
 मत्र सूचयितुमीडित इति विशेषणम्] । “मनुर्हितः” ‘मनुना’
 मन्त्रेण मनुष्येण वा यजमानादि-रूपेण ‘हितः’ अत्र स्थापितः
 त्वं “होता” देवानामाह्वातासि ॥ ४ ॥ १

* “नराशंसो यज्ञ इति कारयन्तो नरा अग्निशासीनाः शंसन्ति । अग्निरिति
 माकपूषिर्नरीः प्रशस्यो भवति”—इत्यादि निघ० दे० २, ६-७ ।

† अ० वे० १, १, २४, ४ ।

‡ ‘इडितः—प्रीडितः’—इति वि० ।

अथ यदद्येति ष्चत्वात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

२३२७ ३२० १२ १ १ २३२
यदद्यमूरुदितेनागामित्रोअर्थमा ।

३१ ० ३१२ २२
सुवातिसविताभगः ॥ ११ ॥

“यत्” धनं “नः” अस्माकम् अपेक्षितं “तत्” “अद्य”
अस्मिन् काले “सूरे” “उदिते” सति प्रातःसमये “अनागाः”
पाप-हन्ता, “मितः”, “अर्थमा”, “सविता”, “भगः” च—एतत्
प्रत्येकं “सुवाति” प्रेरयत् [अथवा अनागा मित्रो अर्थमा भवतु,
तदौषितं भगो भजनीयः सविता सुवाति प्रेरयतु] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ ३२७ ११२ २२
सुप्रावीरस्तुसक्षयःप्रनुयामन्सुदानवः ।

२३ १ २ २ १२
येनोअहोतिपिप्रति ॥ २३ ॥

“सक्षयः” स-निवामः “सुप्रावीरस्तु” सुष्ठु प्रकर्षेण रक्षितास्तु
[प्र-गच्छ आदरार्थः] । “प्र” प्रकर्षेण “नु” क्षिप्रं भवत्विति
शेषः । कदा ? इत्युच्यते— हे “सुदानवः” सुदानाः ! युष्माकं

* ‘मैत्रावरुणमाज्यम्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ५, ५, ८, ५ ।

‡ ऋ० वे० ५, ५, ८, ५ ।

“यामन्” यामनि गमने सति, कीदृशानां गमने ? ये यूयमा-
गस्य “नः” अस्माकम् “अहः” पापम् “अति पिप्रति” अतिपाए-
यथ, तेषां गमनइति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१६ २ १ २ ३ १ ० ३ २ ३ ३
उतस्वराजोऽदितिःरदब्धस्वव्रतस्यये ।

३१६ २
महोराजानईशते ॥ ३ * ॥ २

“उत” अपिच “ये” मित्रादयश्चयः “स्वराजः” सर्वस्व
स्वामिनः “अदितिः”† येषाञ्च माता, सन्ति ; ते “अदब्धस्य”
अद्विसितस्य रक्षकस्य ‘महः’ महतः‡ “व्रतस्य” अस्य कर्मणः॥
“राजानः” स्वामिनः, ते “ईशते” समर्था भवन्ति अभिमतं दातु
मिति शेषः । [अथवैवं योज्यम्—‘ये’ मित्रादयोऽदितिश्च ‘अद-
ब्धस्य’ व्रतस्य ‘स्वराजः’ ईश्वरास्ते ‘महः’ महतः अस्मादभिमत-
धनस्य “राजानः” स्वामिनः सन्तः “ईशते” अस्मभ्यं दातुम्
॥ ३ ॥ २

* ख० वे० ४. ५. ८, १ ।

† ‘अदितिः’—अदौमत्व-मम्यज्ञाः—इति वि०

‡ ‘महः’—अभिमान-मम्यज्ञाः—इति वि० ।

॥ ‘व्रतस्य’—कर्मणः ‘अदब्धस्य वा’—इति वि० ।

उत्वेति ढष्टात्मकं प्रथमं सूक्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

११ १ १ २ १ १ २ २
उत्त्वामन्दन्तु सोमाः कृणुष्वराधो अद्रिषः ।

१ २ १ १ २
अवब्रह्मद्विषो जहि ॥ १ णि ॥

हे इन्द्र 'त्वा' त्वां 'सोमाः' "उत्" उत्कृष्टं "मन्दन्तु" मादयन्तु । हे "अद्रिषः" अवब्रह्मिन्द्र ! त्वं "राधः" अन्नं "कृणुष्व" अन्नमभ्यं कुरु ! किञ्च "ब्रह्मद्विषः" ब्राह्मण-हेष्टुन् "अव जहि" ॥

"सोमाः"—"सोमा"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ २ १ २ १ २ १
पदापणीनराधसांनिबाधस्वमहात्सि ।

१ ३ १ २ १ २
नहित्वाकश्चनप्रति ॥ २ ः ॥

"पणीन्" लुब्धान् ॥ "अराधसः" यष्टव्य-धन-रहितान्
केवल-धनान् "पदा" पादेनातिश्रम्य "निबाधस्व" नितरां

* 'एन्द्रमाज्यम्'—इति वि० ।

† ऋ० आ० ३, १, १ (१ भा० ४२१५०) = ऋ० वे० ६, ४, ४२, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ४, ४३, २ ।

॥ 'पणीन्—पणस्वभावान्'—इति वि० ।

११ अ० १ ख० ३ सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

३८५

बाधस्व । हे इन्द्र ! त्वं “महान् असि” “त्वा” त्वया “प्रति”
प्रतिनिधि-सदृशः “अथन” कश्चिदपि देवोऽसुरो मनुष्यो वा “न
हि” नास्ति खसु ॥

“पणोनराधमः”-“पणोरराधमः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१० १२ ३ २ ३१२ ०२
त्वमीशिषे सुतानामिन्द्रत्वमसुतानाम् ।

२३ ० १ २
त्वराजाजनानाम् ॥ ३ * ॥ ३

हे “इन्द्र !” “त्वं” “सुतानाम्” अभिषुतानां सोमानाम्
“इशिषे” ईश्वरो भवसि, तथा “त्वम्” “असुतानाम्” वर्त्तमा-
नानाञ्च ईशिषे, किञ्च “त्वं” सर्वेषां “जनानां” “राजा”
भवसि ॥ ३ ॥ ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराध्यायस्य एकादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

● सू० व० ६, ४, ४२, ३ ।

† ‘इन्द्राणां जगतमित्येष्टावाकसाम’—इति वि० अतः परं अथवार्थमिति शेषः ।

‘उक्तं प्रातःसवनम्’—इति च वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डे*—

आजागृविरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१५ २५७ १ २ ३ ४ ५ ६ ७

आजागृविविप्रऋतम्मतीनाम्

२५ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

सोमःपुनानो असदच्चमूषु ।

१५ २५ १ २ ३ ४ ५ ६ ७

सपन्तियन्मिथुनासोनिकामा

१५ २५ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

अध्वर्यवोरथिरासःसुहस्ताः ॥ १ ॥

“जागृविः” जागरणशीलः “ऋतम्” ऋतनां सत्य-भूतानां
“मतीनां” स्तुतीनां “विप्रः” ज्ञाता स “सोमः” “पुनानः”
पूयमानः सन् “चमूषु” चमसेषु “आ सदत्” आसीदति, “मिथु-
नासः” परस्परं सङ्गताः, “निकामाः” नितरां कामयमानाः
“रथिरासः” यज्ञ-नेतारः “सुहस्ताः” कल्याण-पाणयः “अध्व-
र्यवः” पवित्रेण “यं” सोमं “सपन्ति” स्पृशन्ति [सप समवाये
(भा० प०) । ‘सपतिः स्पृशति-कर्मा’—इति नैरुक्ताःऽः] ॥

“ऋतम्”—“ऋता”---इति पाठो ॥ १ ॥

* ‘इदानीं’ साध्यन्दिनं भवनगभिषीयते—इति धि० ।

† ऋ० वे० ७, ४, १८, २ :

‡ ‘सपतिः’—इति परिचर्य कर्मसु । ३, ५) अर्वाति-कर्मसु च (१, १४) इत्यने
निषेधौ ।

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ ७ ३ ३ ३ १ ७ ३

सपुनानउपसुरेदधान

१४ २२ ३ १ २ ३ १४ २२

ओभेअप्रारोदसीवौषआवः ।

३ ३ ३ १ ७ ३ १ ७ ३ ३ १

प्रियाचिद्यस्यप्रियसासजतो

३ १४ २२ ३ १ ३ १४ २२

सतोधनकारिणेनप्रयत्सत् ॥ २ * ॥

“पुनानः” पूयमानः “दधानः” यज्ञादि-कर्म-धारकः “सः” सोमः “सुरे” प्रेरके इन्द्रे “उप” गच्छति । किञ्च “ओभे रोदसी” बावा-पृथिव्यौ “आ अप्राः” स्व-महिम्ना आ पूरयति । तथा “सोमः” “आवः” स्व-तेजसा मां विष्टणोति [ष्टणोते: “मन्त्रे वनेति (२, ४, ८१) च्चेर्लुक्, “छन्दस्यपि दृश्यते (६, ४, ७३)” —इत्यङ्गागमः । “पूर्वपदात् (८, ३, १०६)” —इति स-इत्यस्य साहितिकं षत्वस्] “प्रिया” [षष्ठा आकारः (७, १, ३६)] प्रियस्य “यस्य” “सतः” विद्यमानस्य सोमस्य [यहा, ‘प्रिया’ प्रियाणि प्रयच्छतः सोमस्य] “प्रियमासः” अत्यन्तं प्रियतमा धाराः “जतो” जयै रक्षणाय भवन्ति “सः” सोमः “नः” अस्मभ्यम् “धनं” “प्रयंसत्” प्रयच्छतु [यच्छतेर्लेटि सिप्यङ्गा-गमः] । तत्र दृष्टान्तः—“कारिणे न” यथा कारिणे भूतकाय भृतिं प्रयच्छति तद्वत् ।

“दधानओभे”-“दधानोभे”—इति पाठौ, “सतीधन”-“सतू-
धनम्”—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

सवर्द्धितावर्द्धिनःपूयमानः

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

सोमोमीढ्वा^७ अभिनोज्योतिषावीत् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

यत्रनःपूर्वपितरःपदज्ञाः

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

स्वर्विदोअभिगाअद्रिमिषण्णन् ॥ ३ * ॥ ४

“वर्द्धिता” देवानां स्व-कला-प्रदानेन वर्द्धयिता “वर्द्धिनः”
स्वयं वर्द्धमानः “पूयमानः” पवित्रेण पूयमानः “मीढ्वान्”
कामानां सेक्ता “सः” सोमः “नः” अस्मान् “ज्योतिषा” स्व-
तेजसा “अभ्यावीत्” अभिरक्षतु “यत्र” यस्मिन् सोमे प्रसन्ने सति
“पदज्ञाः” पृथिविरपहृतानां गवां पदानि जानन्तः “स्वर्विदः”
सर्वज्ञाः सूर्यं जानन्तो वा “नः” अस्माकं “पूर्वे” चिरन्तनाः
“पितरः” अङ्गिरसः “गाः” पशून् लब्धुम् “अद्रिम्” शिसो-
क्षयम् “अभि” लक्ष्य गन्तुम् “इषण्णन्” ऐच्छन् ॥

“यत्रनः”-“येनानः”—इति पाठौ, “इषण्णन्”-“षण्णन्”—
इति च ॥ ३ ॥ ४

* .सू० वे० ७, ४, १८, ४ ।

† ‘गाः’-उदकानि रक्षयो वा—इति वि० ।

^{५ ४ ४ ३ २ ४ ५}
 ॥ गौरीवित्तम् ॥ आज्ञा । गृवाशयिः । विप्रज्ञताम् ।
^{१ २ २ २ २ २ २ १ २}
 मतीनां सोमः पुनानो असदच्चमूषूरः । सापन्तिया ३ १
^{४ ४ ४ २ १ १}
 २३म् । मिथुनासोनिकामापूर्ध्वर्या । वोरथिरा ३ १ २ ३ ।
^{४ ५ ४ ५ ३ २ ४}
 सः सोवा । चाप्रस्तो ईहायि ॥ (१) मपु । नानाः । उ
^{२ ५ १ २ ४ ४ २ २ १}
 पसूरायि । दधानः ओभे अपारोदसी वीषत्रावा २ ३ । प्रा
^{२ २ ४ ४ ४ २ १ २}
 याचिद्या ३ १ २ ३ । स्यप्रियसासजतीसापुतोधा । नाङ्गा
^{२ ४ ५ ४ ५ ५}
 रिणा ३ १ २ ३ यि । नप्रोवा । याप्र सो ईहायि ॥ (२) सव
^{३ २ ४ ५ १ २ ४ ४ ४ २ २}
 द्विता ३ । वङ्गनः पू । यमानः सोमो मीढा अभिनोज्यो
^{२ १ २ ४ ४ २}
 तिषावा २ ३ यित् । यात्रनः पू ३ १ २ ३ । र्वपितरः पदत्वाः ऋ
^{१ २ ४ ५ ४}
 वर्वायि । दो अभिगा ३ १ २ ३ । अद्रोवा । आप्रयिष्मो
^४
 ईहायि (३) ॥ १४ * ॥ [१]

^{१ २ १ २}
 ॥ अशनम् ॥ आज्ञा । गृविर्विप्रज्ञताम् । मती ३

^१नाम् । ^{२ १ १ १}सोमःपुना । ^{१ १}नोश्चस । ^{२ ३ ४ ५}दृश्चमूषू । ^१सपन्ति
^२यन्मिथुनासो । ^०निकारश्माः । ^{१ २ १}अध्वर्युर्वी । ^{२ १ २}रथिरा ।
^१साश्शः । ^{२ ४}सूश्चाप्रस्ताद्दुष्टः ॥(१) ^{१ १}सापू । ^{१ २}नानउपसू
^{२ २}रे । ^{२ १ २ १ १}दधाश्नाः । ^{१ १ २}ओभेचप्राः । ^{१ २ ४}रोश्दसी । ^{१ २ ४}वीषया
^५वाः । ^{१ २}प्रियाचिद्यस्थप्रियसा । ^०सज्जश्तौ । ^{१ २ १ १}सतोधनाम् ।
^{२ २ १ २}कारिणे । ^१नाश्शः । ^{२ ४}प्राश्याप्रुसाद्दुष्टत् ॥(२) ^{१ १}सावा ।
^{१ २}धितावर्द्धनःपू । ^{२ ०}यमाश्नाः । ^{२ १ २ २ १}सोमोमीङ्गात् । ^{१ १}अभि
^{१ २ ४ ५}नः । ^{१ २ १ १}ज्योतिषावीत् । ^०यवनःपूर्वपितराः । ^१पदाश्शः ।
^{१ १ १}सुवर्विदो । ^{२ १ २}अभिगाः । ^१आश्शः । ^{२ ४}द्राश्रियिमाप्रथिष्णा
^{६ ५ ६ ७ ३}॥ ५ * ॥ [२]

^{४ २ ३}॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{४ २ ४}आजाऽपुष्ट । ^{४ २ ४}वाश्वाश्चिप्रश्च

^५ताम् । ^{१ २ २ २}मातीनात्सोमःपुनानोचसा । ^{२ १ १ १}दाश्चामूश्चू ।

११ अ० २ ख० २ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

४०१

१ १ २ २ २ २ १
सपारन्तियन्मिथुनासोनि । कामारश्चा । ऊम्नायि ।

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २
ध्वार्था । वोरथिदासःसूश्चन्ताड ॥(१) तासाः । पुना

२ २ २ २ २ २ २ २ २
नउपहरेदधानओभेअप्रारोदसी । वीश्षाआ ३ वाः ।

१ १ २ २ २ २ १
प्रियाश्चिदस्यप्रियसासः । जतीरश्सा । ऊम्नायि ।

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २
तीश्धा । नाङ्कारिणेनप्राश्यत् ॥(२) सात्साः । वर्द्धि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
तावर्द्धनःपूयमानःसोमोमीद्वार्चभिनी । ज्योश्नोषाश्वी

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
त् । यत्रानःपूर्वपितरःप । दञ्जारश्मू । ऊम्नायि ।

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २
वाश्वायि । दोअभिगाआद्रायि । मिष्णाड । वारश्

१ १
४पू(३) ॥ १३* ॥ [३]

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
॥ गोश्टङ्गम् ॥ आजागृविर्विप्रः । कृताश्मू । मा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
२३४ । तीनासोमः । पूना । नोअसदश्चमूषुसपन्ति

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
यन्मिथुनासोनि कामाश्चार्थाश्च । वोरश्चकृवमयि । वीरा

^१ ^२ ^१ ^५ ^४ ^५
 थि । रासःसोवाश्चो२३४वा । हा५स्तो ई च्वायि ॥(१)
^{३४} ^{३२४} ^५ ^{३२} ^१ ^२ ^५ ^२ ^२
 सपुनानउप । ह्यरा३यि । दा२३४ । धानओभेअ ।
^{४५} ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 प्रारो । दसौवीषआवःप्रियाचिद्यस्यप्रियसासजतीसा रतो
^१ ^२ ^१ ^१ ^५
 धार । ह्यारजजवायि । नङ्कारिणेनप्रोवाश्चो२३४वा ।
^४ ^५ ^{३४} ^{३४५} ^{३२} ^१
 या५ष्सोईच्वायि ॥(२) सर्वाङ्गितावङ्ग । नःपूर । या२३
^२ ^५ ^२ ^२ ^४ ^५ ^१ ^२ ^२ ^२
 ४ । मानःसोमोमी । द्वाष्आ । भिनोज्योतिषावीद्य
^२ ^२ ^२ ^१ ^१
 चनःपूर्वेपितरःपदज्ञाःसू रवर्वा रयि । ह्यारजजवायि ।
^२ ^२ ^२ ^१ ^५ ^४ ^५
 दोअभिगाअद्रोवाश्चो २ ३ ४ वा । आ ५ यिष्णो ई हा
 यि(३) ॥ १०० ॥ [४] ४

अथ माचिदन्यदिति प्रगाथात्मके द्वितीयसूक्ते—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २

माचिदन्यद्विष्णुसतसखायोमारिषण्यत ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रमितस्तीतावृषणुसचासुतेमुङ्गरुक्थाचशुसत ॥११॥

* कं० गा० २६प्र० २अ० १०सा० ।

† इ० षा० ३, १, ५, १० (१भा० ५०० ४०) = ऋ० वं० ५, ७, १०, १ ।

हे “सखायः” समान-ख्यानाः स्तोतारः! इन्द्र-स्तोत्रात्
 “अन्यत्” स्तोत्रं “मः चित् विशंसत” मैवोच्चारयत, “मा रिष-
 ण्यत” मा हिंसिता भवत अन्यदीय-स्तोत्रोच्चारणेन वृषोपक्षीणा
 मा भवत, “सुते” अभिषुते सोमे “वृषण” कामानां वर्षिता-
 रम् “इन्द्रम् इत्” इन्द्रमेव हे प्रस्तोत्रादयः! “सचा” सह
 “स्तोत” स्तुत। हे प्रगास्त्रादयः! “उक्था च” उक्थानि
 शस्त्राणि च इन्द्रविषयाणि यूयं “मुहुः” पुनः पुनः “शंसत्” ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ ० ३ १ २ २ ३ १ २
 अवक्रक्षिणवृषभं यथा जुवङ्गान्नचर्षणीसहम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 विद्वेषणं संवननमुभयङ्करं मंहिष्ठमुभयाविनम् ॥२॥पु

“वृषभं यथा” वृषभमिव “अवक्रक्षिणम्” अवचर्षणशीलं
 शत्रूणां हिंसितारं “जुवं” शौन्नकारिणं “गां न” गामिव वृष-
 मिव “चर्षणीसहम्” मनुष्याणां शत्रुसुतानामभिभवितारं,
 “विद्वेषणं” विद्वेषारं शत्रूणां, “संवननं” सम्यक् सन्नजनीयं
 स्तोत्रभिः “उभयङ्करं” निग्रहानुग्रहयोरुभयोः कर्तारं “मंहिष्ठं”
 दाहृतमम् “उभयाविनं” दिव्य-पार्थिव-लक्षणेन उभय-विधा-
 नेनोपेतम् [यथा, स्थावर-जङ्गम-रूपेण द्विप्रकारेण रक्षितव्ये-
 नोपेतम् । अथवा उभयविधै स्तोत्रभिर्द्वैष्टृभिर्दोषोपेतम्]—एवं
 विध मिन्द्रमितस्तातेति पूर्वाणान्वयः ॥

* ऋ० वे० ५, ७, १०, २।

† ‘गां न’—न-शब्द उपसार्थोऽयः। गामिव वृषवैमिव—इति वि०।

“सुव”-“सुर”-इति पाठौ, “संवन्न”-“संवन्ना”-इति
 च ॥ २ ॥ ५

॥ मैधानिथम् ॥ माचिदन्वदोहायि । विशात्ससा
 ता । सखायाश्चोशयि । माश्रीश्चो । रायिषाउवा ।
 ष्याताउवा । इन्द्रमित्सोतावृषणाश्रीश्चो । साचाउ
 वा । हताउवा । मुञ्जकथामौश्चो । चशा । भीहो ।
 वाहोश्चोश्चवा । साप्रतोद्हायि ॥ (१) मुञ्जकथोहायि ।
 चशात्ससाता । मुञ्जकश्चोश्चो । कथामौश्चो । चाशा
 उवा । साताउवा । अवक्रक्षिणं वृषभाश्रीश्चो । याथा
 उवा । जूवाउवा । गान्नाचामौश्चो । षणा । श्रीहो ।
 वाहोश्चोश्चवा । साप्रचोद्हायि ॥ (२) गान्नाचोहायि ।
 षणाश्चिसाहाम् । गान्नाश्चोशयि । चाश्रीश्चो । वा
 षाउवा । साहाउवा । विह्विषणत्संवन्नमाश्रीश्चो ।

भायाउवा । काराउवा । काराउवा । म्च्छिष्टमात्री
 ह्यो । भया । औहो । वाह्यो२३४वा । वाप्यिने
 इहायि(३) ॥ १५* ॥ [१] ५

अथ उदुत्यइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,
 तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २ २ २ १ १
 उदुत्येमधुमत्तमागिरःस्तोमासईरते ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 सत्राजितोधनसाञ्चितोतयोवाजयन्तोरथाइव ॥ ११ ॥

“त्ये” ते प्रसिद्धाः “मधुमत्तमाः” अतिशयेन मधुराः “गिरा”
 स्तुति-रूपया वाचा “स्तोमासः” विष्टदादि-स्तोमाश्च “उदीरते”
 हे इन्द्र ! त्वामुद्दिश्य उद्गच्छन्ति जङ्घं प्रसरन्ति [ईर गतौ आदा-
 दिकः (आ०)] । तत्र दृष्टान्तः—“सत्राजितः” सहेव
 शशून् जयन्तः “धनसा” धनानि सम्भजन्तः [वन षण सम्भक्तौ
 (भा० प०), “जन-सन-सन-क्रम-गमो विट् (१, २, ६७),
 “विष्णुनीरमुनासिकस्यात् (६, ४, ४१)”—इत्यात्म, “अञ्चि-
 तोतयः” अञ्चिताः क्षय-रहिताः जतयो रक्षा येषां ते तथोक्ताः
 [च्वियो भावे निष्ठा, “निष्ठायामण्यदर्थे (६, ४, ६०)”—इति

* क० गा० ६प्र० १७० १५पा० ।

† क० पा० १, १, १, २ (१भा० ५१८ व०) = क० वे० ५, ७, १०, ५ ।

पर्युदासादीर्घाभावः अतएव “क्षियो दीर्घात् (८, २, ४६)”
—इति निष्ठा-नत्वाभावश्च “वाजयन्तः” वाजमन्नमिच्छन्तः,
वाचि “न छन्दस्यपुत्रस्य (७, ४, ३५)”—इतीत्व-दीर्घयोः
प्रतिषेधः], एवङ्गुणविशिष्टाः “रथाइव” ते यथा विविधमित-
स्तत उत्तिष्ठन्ति तद्दुदीरतइत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

कावाइवभृगवःसूर्याइवविश्वमिद्धीतमाशत ।

१ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्तीमेभिर्महयन्तआयवःप्रियमेधासोअस्वरन्॥२॥६

“कषवाः” कषव-गोत्रीत्यन्ना ऋषयः “इव” स्तुवन्तः “भृगवः”
भृगु-गोत्रीत्यन्ना ऋषयः^१ “धीतम्” आध्यान्तम् “विश्वमित्”^२
व्याप्तं तमेव “इन्द्रम्” “आशत” आनशिते “सूर्याइव”
यथा सूर्य-रश्मयः सर्वं जगद् व्याप्नुवन्ति, तद्वत् अपिच
“प्रियमेधासः” प्रिययज्ञाः एतत्सञ्ज्ञका वाणा “आयवः”
मनुष्याः तमेवेन्द्रं “महयन्तः” पूजयन्तः “स्तीमेभिः” स्तीतैः
“अस्वरन्” अस्तुवन् [स्तृ शब्दोपतापयोः भोवादिकः (प०) ॥
“आशत”-“आनशुः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ६

* ऋ० वे० ५, ७, २८, २ ।

† अत्राह शास्त्रः—“अर्चिषि भृगुः सन्भूय भृगुर्भूज्यमानो न देवे”—इति निरु०
नं० ३, १७ । ‘भृगवः—भर्जनकराः सूर्याइव यथा आदित्य-रश्मयः—इति वि० ।

‡ इत्—इति पाठ पूरणः—इति वि० ।

§ अत्राह शास्त्र - “प्रियमेधः प्रिया अस्स मेधाः”—इति निरु० नं० ३, १७ ।

५ ४ २ ४ ५ ४ ५ १
 ॥ अभीवृत्तम् ॥ उदू३त्ये३माधुमत्तमोवा । गायिर

३२ २ १ २ १ २ २
 स्तोमा । सत्रायिरा१ता३यि । सान्नाजित्ती३१२३४ ।

३ ४२ ५ २ १ २ २ १ २ ३ २
 धनमात्र । क्षितोता१था३ः । वाजाया१न्तारः । रथा३ः ।

१ ३ १ १ १ १ ५२ ४ २ ४ ५२ ४
 आर३४५यि । वार३ ४ ५ ॥(१) वाजा३रा३न्तोरथा३वो

५ १ २ १ २ १ २ २
 वा । वाजयन्तः । रथा३आ१यिवा३ः । काणवा३वा३१२३

३ ४ ५२ २ १ २ १ २
 ४ । भृगवः३ । रिया३आ१यिवा३ः । विश्वामा१यिञ्ची३ः ।

६ २ १ २ १ १ १ १ ५ ४ २ ४
 तमा३ । शा३३४५ । तार३३४५ ॥(२) विश्वा३मा३यिञ्ची

५ २ ४ ५ १ २ २ १ २ १
 तमा३गतोवा । वायिश्चमिञ्ची । तमा३शाता३ः । आयिन्द्र

२ २ ३ ४ ५ २ १ २ १
 स्तोमा३३२३४यि । भिर्महय । तत्राया१वा३ः । प्रिया

३ २ २ १ ३ १ १
 मा१यिधा३ः । सो३आ३ । स्वा३३४५ । रा३३

१ १
 ४ पुन३(३) ॥ १६* ॥ [१] ६

* क० गा० ६प्र० १अ० १६सा० ।

अथ पर्युषिति ष्चत्तमं चतुर्थं सूक्तम्—

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ २ २ १ १ ३ १ २ १ २ १ २
पर्युषुप्रधन्ववाजसातये परिवृत्राणिसृष्टिः ।

३ २ २ १ २ ३ १ २
द्विषस्तरध्याऋणयानर्दुरसे ॥ १* ॥

हे सोम ! “सु” सुष्ठु, “वाजसातये” अस्मभ्यमन्नदानायैव
“परि प्रधन्व” परितः प्रगच्छ [यद्वा, “वाजसातये” अन्नस्य
स्वाभाय सङ्ग्रामं प्रगच्छ] । किञ्च “सृष्टिः” सहनशीलस्त्वं
“वृत्राणि” शत्रून् परिगच्छ । तदेवोच्यते—“नः” अस्माकम्
“ऋण्या” ऋणानां यापयिता विनाशयिता त्वं “द्विषः” शत्रून्
“तरथ्यै” तरोतुं हन्तुम् “र्दुरसे” परिगच्छति ।

“र्दुरसे”-“र्दुरसे”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
अजीजनोद्धपवमानसूर्यविधारे शक्नानापयः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
गोजीरयारुद्धमाणःपुरन्ध्या ॥ २† ॥

हे “पवमान” सोम ! त्वं “पयः” पयस उदकस्य “विधारे”
विधारके अन्तरिक्षे “शक्नाना” सामर्थ्येन बलेन “सूर्यम्”

* ऋ० आ० ५, १, ५, २ (१ भा० ८०१ ऋ०)=ऋ० वे० ७, ५, २२, १ ।

† ऋ० वे० ७, ५, २२, १ ।

“अजीजनः द्वि”* उत्पादितवान् भवसि खलु । कीदृशः ?
 “गोजौरया” स्तोत्रयोगी गवां प्रेरकेण स्तोत्राणां प्रेरितपशुकेने-
 त्स्थः, तादृशेन†; “पुरन्ध्या” बहुविध-प्रज्ञानेन युक्तः‡ “रंद्द-
 माणः” वेगं कुर्वाणस्त्वं सूर्यमजीजनः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ १ २ २ १ १ ३ १ २

अनुद्धित्वास्तुत्सोममदामसि ॥ २ ॥ ७

—इति तृतीयाया ऋचः प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्र (५, १,
 ५, ६ = २भा० ८०७पृ०) आख्याता ॥ ३ ॥ ७

३ २ २ ५ ५ १
 ॥ श्यावाश्वम् ॥ परा३१यि । ऊ३षू । प्रध । न्वा
 ५२ ५ २ २ २ १ १२
 इवा । ण्हियाजा । सातयेपा । रि । वृत्वा२ । एहि
 १ २ ४ ५ २२
 या२ । णिसक्तणायिर्दा३यिषा३ः । ता२३४रा । ऐद्वा
 १२ २ २ २ ४ २
 रयि । एद्धिया२ । धियाक्त्तणायाना३ई३ । रा३४पुसो
 ५ ३ २ २ ४ ५ १ ५२
 ईद्वायि ॥ (१) अजा३१यि । जा३नो । छिप । वा३मा ।

* 'द्वि-इति पद-पूरणः'—इति वि० ।

† गोजौरया रंद्दमाण—गोजौरिण संयुक्तया दध्ना वा मिथया, रंद्दमाणः वेगेन मन्वमानः—इति वि० ।

‡ 'पुरन्ध्या'—उदकेन—इति वि० ।

१ ५० ५, १, ५, ६ (१ भा० ८०७पृ०) = ऋ० वे० ७, ४, २२, २ ।

^५ एहिया । ना । ^१ स्वरियंवायि । ^२ धा । ^३ रेणा२ । ^४ एहिया
^५ २ । ^६ क्कनापृषोगो३जी३जी३ । ^७ रा२३४या । ^८ ऐह्यारयि ।
^९ एहिया२ । ^{१०} र७हमाणाःपृ३रा३म् । ^{११} धा३४५यो ई
^{१२} ह्ययि ॥२॥ अनु३१ । ^{१३} हा३यित्वा । ^{१४} सुतम । ^{१५} सो३म ।
^{१६} एहिया । ^{१७} षा । ^{१८} दाममिमा । ^{१९} हे । ^{२०} समा२ । ^{२१} एहिया
^{२२} २ । ^{२३} य३राजियेवा३जा३ । ^{२४} आ२३४भी । ^{२५} ऐह्यारयि ।
^{२६} एहिया२ । ^{२७} पवमानाप्रा३गा३ । ^{२८} हा३४५मो ईह्य
^{२९} यि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

^१ ॥ ^२ आन्धीगवम् ॥ ^३ पर्युषुप्रधा३न्वावा । ^४ जसात ।
^५ येपार३री । ^६ ऊम्मा२३३३ । ^७ वृत्राणिमर्त्तुणिर्द्विषस्तरार३
^८ ४५ । ^९ धारया३उवाणा३या । ^{१०} नार३ई । ^{११} रसा । ^{१२} औ
^{१३} ह्योवा ॥१॥ ^{१४} अजीजनोह्यिपाश्वामानस्वरि । ^{१५} षंवा २ ३

या । औश्चोहायि । ना । छरियंविधारे शक्ननापयोगो

जीर । या । औश्चोहायि । र७हा३३माणः । पुरी

हा३ । ऊम्ना २ । धाऽ२यो३५हायि ॥ (२) आऽधनु ।

दित्वा३३३त७सोमा । मा । दामसिमहेसमर्थ्यंराज्ये

वाजा७अ । भा । औश्चोहायि । मा । दामसिमहेसम

र्थ्यंराज्यवाजा७अ । भा । औश्चोहायि । पवार३मा

माना । प्रगौचो ३ । ऊम्ना २ । हाऽ १ सो ३ ५ हा

यि(३) ॥ ८* ॥ [३]

॥ गौरीवितम् ॥ परि । ऊषू३ । प्रधम्वावा । जसा

तयेपरिवृत्रा३३ । णायिसत्तणा३१२३यिः । द्विषापुस्तरा ।

ध्याकृणया३१२३ । नत्रोवा । रापुसो६हायि(१) ॥ ५† ॥ [४]

* स० मा० १ प्र० २ अ० ८ सू० ।

† स० मा० १ प्र० १ अ० ५ सू० ।

५ ४ २ २ ४ ४ ५ २ १
 ॥ ओकोनिधनम् ॥ अजायिजनोद्धिपवमा । नसू ।
 २ २ १ २ १
 रियंविधारेशक्नना २ पाया २ः । गोजा २ यिराया २ ।
 १ ५ २ १ ५ २ २ ५ २ ५ २
 र्हमा २ ३ ४ णाः । पुरम् । धा २ या २ ३ ४ औहोवा । औ
 २ २ ५
 होवा । ओ २ ३ ४ काः (२) ॥ ६ * ॥ [५] ७

अथ परिप्रधन्वेति-लृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्—

तत्र प्रथमायाञ्चतः

२ ३ १ ३
 परिप्रधन्व ॥ १ १ ॥

—इति प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्र (५, १, ५, १ = २भा०
 ८६८५०) व्याख्याता ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ ३ १ २ २ २ ३
 एवामृतायमचेक्षयाय

२ २ १ २ ३ २ ३ १ २
 सप्तूक्रोअर्षदिव्यःपीयूषः ॥ २ ३ ॥

* ज० गा० २० प्र० २ ख० ६ षा० ।

† ख० षा० ५, १ ५, १ (२भा० ८६८५०) = ख० वे० ७, ५, २०, १ ।

‡ ख० वे० ७, ५, १०, २ ।

हे सोम! “शक्रः” दीप्तः “दिव्यः” दिवि भवः
 “पीयूषः” देवैः पातव्यः “सः” त्वम् “अमृताय” अमरणाय
 “महे” महते “क्षयाय” निवासाय च “एव अर्ष” एवं पवस्त्रं
 चर ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ ३ १ २ ३
 इन्द्रस्त्रिसोमसुतस्यपेयात्

२ ३ १ १ ३ १ १ १ १ २
 क्रत्वेदक्षायविश्वेचदेवाः ॥ ३ * ॥ ८

हे “सोम!” “सुतस्य” अभिषुतस्य “त्रि” तव स्वभूतं
 (रसमिति शेषः) “इन्द्रः” “पेयात्” पिबतु [पिवतेराशी-
 लिङ्गि रूपम्] । किमर्थम् ? “क्रत्वे” क्रतवे प्रज्ञानाय “दक्षाय”
 बलाय “च” किञ्च, अमी “विश्वे” सर्वे “देवाः” च त्वदीयं रसं
 पिबन्तु ॥

“पेयात्”-“पेयाः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ८

॥ वाङ्मिथुनंसौहृदविषम् ॥ प । र्येपारी । प्रधन्वा ।

२ १ २ २ २ १ २ २ १
 होवाइहोयि । इन्द्रायसोमा । होवाइहोयि । स्वादु

२ २ १ २ २ १ ३ ५ ४
 र्मित्राया । होवाइहोइयि । पूष्णीवाओइइवा । भ

गाप्रयाउ ॥ (१) एव । एआयिवा । एव । एआयिवा ।

अमृताया । होवा ३ होयि । महेक्षयाया । होवा ३

होयि । सणुक्रोअर्षा । होवा ३ हो २ ३ यि । दिव्यीवा

ओ २ ३ वा । पीयूषाउ ॥ (१) इन्द्रः । एआयिन्द्राः ।

इन्द्रः । एआयिन्द्राः । तेसोमा । होवा ३ होयि । सु

तस्यपेयात । होवा ३ होयि । क्रत्वेदक्षया । होवा ३

हो २ ३ यि । विश्वीवाओ २ ३ ४ वा । वदाप्रयिवाउ ।

वा(३) ॥ २०* ॥ [१]

॥ वारवन्तीयम् ॥ परिप्रधाओहोहायि । न्वाई २ ३ ४

न्द्रा । यसोमा २ ३ ४ हायि । स्वादुर्मित्रा ३ ३ । ओहोवा ।

इहा २ ३ ४ हायि । उज्जवार ३ ४ या । पू । ष्णायिभगा ३ ४ ।

ओहोवा । इहा २ ३ ४ हायि । ओहो ३ १ २ ३ ४ । या । ए

^५ ^{२ २ २} ^{२ २ १ २} ^५ ^१ ^५
द्वियाईचा ॥ (१) एवामृता औहोहायि । यामार३४चे ।

^{२ २ १} ^५ ^१ ^{२ २} ^{३ ४ ५} ^{१ ३}
क्षयायार३४हायि । मणुकोच्चार३४ । औहोवा । इहा

^५ ^{२ ३} ^५ ^{२ १} ^{२ २} ^{३ ४ ५}
र३४हायि । उज्जवार३४र्षा । दित्याःपीयू३४ । औहो

^५ ^{१ ३} ^५ ^{३ १} ^{५ ४}
वा । इहार३४हायि । औहो३१२३४ । पाः । एद्विया

^५ ^{२ २ २ १ २} ^५ ^२ ^५ ^२
ईचा ॥ (२) इन्द्रस्तेतो औहोहायि । माहृ२३४ता । स्य

^१ ^५ ^{१ २} ^२ ^{४ ५ ५} ^{१ ३} ^५
पेयार३४हायि । क्रत्वेदत्ता३४ । औहोवा । इहा २ ३

^५ ^{२ ३} ^५ ^२ ^१ ^२ ^{३ ४ ५}
हायि । उज्जवार३४या । वि । श्वायिचदा३४ । औहो

^५ ^{१ ३} ^५ ^{३ २} ^{५ ४}
वा । इहार३४हायि । औहो३१२३४ । वा । एद्वियाई

^५ ^२
चा । होपई । डा इ ॥ १०* ॥ [२]

^{२ २ २} ^{५ ५ ३} ^५ ^{१ १}
॥ सफम् ॥ परिप्रा३धान्वाई२३४न्द्रा । यसोमार३ ।

^२ ^५ ^{२ १} ^{२ ४} ^२ ^५
स्वार३४दूः । मित्रा । यपूष् इभा३ । गा३४पुयोईचा

यि (३) ॥ ८ ५ ॥ [३]

* क० म० १०५० २४० १०सा० ।

† क० मा० १०५० १४० १०सा० ।

॥ वाजदावर्यम् ॥ परिप्रधा । न्वारईर३४द्रा । या
 र सो र ३४ मा । स्वा र दूः । मा र ३ यिन्ना । या
 र्पू । ह्येभोर३४वा । गाप्रयोद्द्वयि ॥(१) एवामृता ।
 यारमार३४हे । चारयार३४या । सारपू । क्रोर ३
 आ । षारदायि । व्यःपोर३४वा । यूपषोद्द्वयि ॥(२)
 इन्द्रस्तेतो । मारसूर३४ता । स्यारपेर३४यात् । क्रार
 त्वे । दार३४त्ता । यारवायि । श्वचोर३४वा । दापू
 यिवोद्द्वयि(३) ॥ ७* ॥ [४]

॥ स्वर्निधनम् ॥ परीश्चयि । प्रभार३४न्वा । इन्द्रा
 र ह्यो । सतो र ३४ मा । स्वादू र ह्योयि । मिन्ना
 र ३४ या । पूष्ण र ह्योयि । भगार ३४ या । पूष्ण
 भगाय । पूष्णार ३४ र । ह्योश्चयि । भारगापुयाद्

^{३ २ १} ^{३ ५} ^{३ २ १}
 पु६ ॥ (१) एवा३होयि । अमृता३३या । महे३होयि ।
^{३ ५} ^{३ २ १} ^{२ १ ५} ^{३ २ १}
 क्षया३३या । सगृ३हो । क्रोआ३३र्षा । दिव्या३हो
^{२ १ ५} ^{४ ३ २ ५} ^{३ २}
 यि । पीयू३३षाः । दिव्यःपीयूषः । दिव्या३३ः ।
^३ ^{२ ४} ^{३ २ १} ^{२ ३}
 हो३३३यि । पी३यूषा३पु६ः ॥ (२) इन्द्रा३हो । तेसो
^५ ^{३ २ १} ^{१ ५} ^{३ २ १}
 ३३३मा । सुता३हो । स्यपे३३यात् । ऋत्वे३होयि ।
^{३ ५} ^{३ २ १} ^{३ ५} ^{४ ३ २}
 दक्षा३३या । विश्वे३होयि । चदा३३यिवाः । विश्वे
^{४ २ ५ २} ^{३ २} ^२ ^{२ ४}
 चदेवाः । विश्वे ३३३ । हो३३३यि । चा३दा३यिवा३पु
^{३ १ ३ १ १ १ १}
 ६ः । ए३ । सुवर्वते३३पु (३) ॥ ४* ॥ [५]

^१ ^१ ^१ ^२
 ॥ वाजजित् ॥ परिप्रधन्वा । होवा३होयि । इन्द्रा
^२ ^{२ १} ^२ ^२
 यसोमा । होवा३होयि । स्वादु३भि३त्राया । होवा ३
^१ ^{२ २ २} ^{२ १ १} ^{१ ५ २}
 होयि । पूषे भगाया । होवा३हो३३ । वा ३ ३ ३ ३
^२ ^{१ २ २ २} ^{२ १} ^{२ २}
 होवा ॥ (१) । एवामृताया । होवा३होयि । महेक्षया

या । होवाइहायि । सणुकोअर्षा । होवाइहोयि ।

दिव्यःपीयूषाः । होवाइहो२ । वा २३४ औहोवा ॥

इन्द्रस्तेषोमा । होवाइहोयि । सुनस्यपेयात् । होवा

इहोयि । क्रत्वेदत्ताया । होवाइहोयि । विश्वेचदेवाः ।

होवाइहो२ । वा२३४ औहोवा । वाजीजिगीवाविश्वाध

ना२नौ२३४५(२) ॥ ६* ॥ [६]

॥ पौष्कलम् ॥ परिप्राइध । न्वाइ२३४न्द्रा । यसो ।

मास्वाइ३४दूः । मित्रा । या२३४५ । पू६५६ । ष्णा

गायार३४५(१) ॥ १८† ॥ [७] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराचिकस्य एकादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* क० गा० १७प्र० ७७० ६सा० ।

† क० गा० ११प्र० १७० १८सा० ।

अथ तृतीय-खण्डे—

सूर्यस्येवेति तृचात्मकं प्रथमं धृतम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सूर्यस्येवरश्ययोद्रावयित्तत्रो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मत्सरासः*प्रसुतःसाकमीरते ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तन्तुन्तत्परिसर्गासआशवी

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
नेन्द्रादृतेपवतेधामकिञ्चन ॥ ११ ॥

“सूर्यस्य” सर्वस्य प्रेरकस्य सुवीर्यस्यादित्यस्य “रश्मय इव” सर्वतो व्यापकाः किरणा इव “द्रावयित्तत्रः” सर्वत्र द्रवणशीलाः “मत्सरासः” मदकराः “प्रसुतः” प्रकर्षण सुताः अभिषुताः [एकवचनं छान्दसम् (३, १, ८५)] “आशवः” ग्रहेषु चमसेषु च व्याप्ताः “सर्गासः” सृज्यमानाः सीमाः “ततं” विस्तृतं “तन्तु” तन्तुभिः कृतं पस्त्रं दशापवित्रं “साकं” सह युगपत् “परि-
रते” परितो गच्छन्ति । ते सीमाः “इन्द्रादृते” इन्द्रं वर्ज-
यित्वा अन्यात् “किञ्चन धाम” देव-शरीरं एतेषु ह्यत्य “न पवते”

* “प्रसुतः”—इति छ०-पाठः ।

† छ० वे० ७. २, १२, १ ।

‡ ‘इन्द्रं भुक्त्वा मान्यत् सोमस्य स्यापन्नमक्षि’—इति वि० ।

न गच्छन्ति ॥ [इन्द्रस्य धाम्नी यष्टव्यत्वञ्च “अयानीन्द्रस्य प्रिय-
धामानि”—इति मन्त्रवर्णादवगम्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

उपोमतिःपृच्यतेसिच्यतेमधु

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

मन्द्राजनीचोदतेअन्तरासनि ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

पवमानःसन्तनिःसुन्वतामिव

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

मधुमान्द्रप्सःपरिवारमर्षति ॥ २* ॥

अग्निन् परिववाद-रूपे स्तोत्रे इन्द्रे “मतिः” स्तुतिरूपा
“पृच्यते” स्तोत्रभिः संयोज्यते [पृची सम्पर्के (दि० आ०)] ।
तथा “मधु” मदकरः सोमः इन्द्रार्थं “सिच्यते” अद्विर्यव-सक्तु-
भिश्च सिक्नी भवति, ततः “मन्द्राजनी” [अज गति-क्षेपणयोः
(अदा० आ०)—इत्यस्य ल्युटि ङीपि रूपम्] मदकरस्य रसस्य
प्रेरयित्री सोमधारा तस्येन्द्रस्य “आसनि” आस्ये “अन्तर्”
मध्ये “चोदते” प्रेर्यते [आस्य-शब्दस्य “पद्मोमासित्यादिना
(६, १, ६३) आसन्नित्यादेशः] । किञ्च “सन्तनिः” ग्रहादिषु
सम्यक् विस्तृतः “सुन्वताम्” अभिपुतवतां यजमानानां सम्बन्धिनी,

* अ० वे० ७, २, २१, २ ।

+ ‘सन्तनिः—सन्तनिः, सुन्वतामिव—यथा सुन्वतां सन्तनिः कूर्म-सन्तनिः एवं
सोमस्य चारदेभिः—इति वि० ।

“पवमानः” पूयमानः सोमः “द्रुषः” द्रुत-गमन-शीलः “वारम्”
अवि-वालमयं पवित्रं “परि”परितः “अर्षति” गच्छति । “इव”
—इति पाद्-पूरणः ॥

“सुत्वतामिव”—“प्रघ्नतामिव”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उच्चांमिमेतिप्रतियन्तिधेनवे

३ १ २ ३ १ २ २ ३ २
देवस्यदेवीरूपयन्तिनिष्कृतम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
अत्यक्रमौदङ्गुनवारमव्यय

२ १ २ ३ २ ३ ३ १ २
सत्कन्ननिक्तम्परिक्षोमोअव्यय ॥ ३* ॥ ९

“उच्चा” रेतसः सेता वृषभः पुरतो “मिमेति” शब्दायते
[माङ् माने शब्दे च (द्वा० आ०) तं वृषभं “धेनवः” गावः†
“प्रति यन्ति” अनुगच्छन्ति । तथा “देवस्य” द्योतमानस्य संस्कृतं
स्थानं “देवीः” देव्यः स्तुतयः “उप यन्ति” उपगच्छन्ति [अनेना-
हित-सोमः स्तुतिभिश्चाभिधीयते । सोमो हि द्रोणकलशाभि-
गमन-काले शब्दं करोति, तमनु धेनवः प्रीणयिचग्रः स्तुतयः
परियन्ति देवस्य स्थानं स्तुतयोऽभि गच्छन्ति । तथा सोऽयं

* ऋ० वे० ७, २, २१, ४ ।

† भित्तवः—रेड् पाने (स्वा०प०), पिबत्युदकानि चादित्य-रश्मयः । अथवा

* * *— इति वि० ।

सोमः “अर्जुनं” श्वेतवर्णम् “अव्ययम्” अविमयम् अवेः स्वभूतं
 “वारं” वालं पवित्रम् “अत्यक्नमीत्” “अतिक्रामति [अतिक्रम्य
 पात्राणि गच्छतीत्यर्थः]। किञ्च सोमः “अरकं न” आत्मीय-
 कवचमिव “निक्तम्” उज्वलं अयण-द्रव्यम् “परि अव्यत” परितः
 संवृणोति ॥

‘मिमिति’—‘मिमाति’—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ९

२२ १२ २१ २ २२ १
 ॥ वाजजित् ॥ स्वर्यस्थेवा । रश्मयोद्रा । वायित्त्र
 १ १ २ १२ २१ २२
 वाः । होवाश्चोयि । मत्सरासाः । प्रसुतःसा । का
 १२ २ १ २ १ २१
 मीरतायि । होवाश्चोयि । तन्तुन्तताम् । परिसर्गा ।
 २२ १२ १ १ १२ २ २१ २
 साआशवाः । होवाश्चोयि । नन्दोद्धतायि । परतेधा ।
 १२ १ २ १ ३ ४ २ २
 माकिञ्चना । होवाश्चोरे । वा २ ३ ३ औहोवा ॥ (१)
 २२ १ १ १ २ २२ १२ २ १
 उगेमतायिः । पृचतेसायि । च्यातेमधू । होवाश्चो
 २ २ १ २२ १ २ २२ १२
 यि । मन्द्राजनायि । चोदतेआ । तारासनायि । हो
 २ १ २ १२ २ १ २२ १२
 वाहोयि । पवमानाः । सन्तनिःमू । न्वातामिवा । हो
 २ १ २ १२ २ १ २२ १२
 वाश्चोयि । मधुमान्द्रा । षःपरिवा । रामर्षतायि ।

^२ ^१ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 होवाश्चो२ । वा२३४ओहोवा ॥ २) उक्षामिमायि ।

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 तिप्रतिया । तीधेनवाः । होवाश्चोयि । देवस्यदायि ।

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 वीरुपया । तीनिष्कृताम् । होवाश्चोयि । अत्यक्र

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 मायिन् । अर्जुनम्वा । रामव्ययाम् । होवाश्चोयि ।

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 अत्कन्ननायि । क्रम्परिसो । मोअव्यता । होवाश्चो

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 २ । वा२३४ओहोवा । वाजौजिगीवाविश्वधाधना२नी२ ३

११
 ४५ ॥ २१* ॥ [१]

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 ॥ कावम् ॥ ह्य्योवा । स्यवरश्मयोद्रा । वयिन्ना

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 वा२ः । मत्सरासः । त्रस्तुतःसा । कमीराता२यि ।

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 तन्तुन्तत्परिसर्गा । सआशावार३ः । नेन्द्राश्दार्त्ता

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 यि । पवतायिधार३ । माकाश्चिच्चापना ई पू ई ॥ (१)

^२ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०}
 उगोवा । मतिःपृच्यतेसायि । च्यतेमाधू२ । मद्राज

११अ०२प०२सू०१] उत्तराचिकः ।

४१३

२२ २ २२ १ १ २
नीचोदतेत्रा । तरामानाश्चि । पवमानःसन्तनिःस्र ।

२२ १ १ २ ४ ५ २ १
न्वतामायिवा२३ । माधू३मान्द्रा । षःपरायिवा २३ ।

२२ ४ १ १ २
रामा३र्षापुताईप्र६यि ॥(२) उचोवा । मिमेतिप्रतिया ।

२२ १ १ २ २ २ २ १
तिधेनवा२ः । देवस्यदेवीरूपया । तिनिष्क्रार्त्ता२म् ।

१ २ २ १ १ २ ४ ५
अत्यक्रभौदज्जनम्वा । रमव्याया२३म् । आत्का३न्नानी ।

२ १ १ २ ४
क्तम्परायिसो२३ । सोआ३व्यापुताईप्र६(३) ॥११*॥ [२] ८

अग्निन्नरइति षचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

२ २ ४ ३ १ १ ३ १ ३
अग्निन्नरोदीधितिभिररण्यो

१ १ ३ २
इस्तच्युतञ्जनयतप्रशस्तम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
दूरेदृशङ्गुदपतिमथव्युम् ॥ १३ ॥

* ऊ० मा० ८प्र० १५० ११सा० ।

† 'अग्निन्नः—एतदग्निष्टोमसाम । वामदेव्यम्'—इति वि० ।

‡ ऊ० आ० १, २, १० (१भा० २१५ ४०) = ऋ० वे० ५, १, ३३, १ ।

हे “नरः” नेतार ऋत्विजः ! यूयं “प्रशस्तं” प्रकर्षणं स्तुतं
 “दूरेदृशं” दूरे दृश्यमानं दूरे पश्यन्तं वा “गृहपतिम्” गृहाणां
 पादकम “अथव्युम्” अगम्यम् अतनवन्तं वा “अग्निम्”
 ‘अरखाः’ सकाशात् “हस्तच्युतं” हस्तगतं “दीधितिभिः”
 अङ्गुलिभिः “जनयन्त” उत्पादयन्त ॥

“हस्तच्युतञ्जनयन्त”-“हस्तच्युतीजनयन्त”—इति पाठौ,
 “अथव्युम्”-“अथर्व्युम्”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ ३ ३ ३ १ १ ३ ३ २ २

तमग्निमस्तेवसवो न्यृण्वन्

३ ३ ३ १ ३ ३ २

सुप्रतिचक्षमवमेकुतश्चित् ।

३ ३ ३ १ ३ ३ २ ३ १ ०

दक्षाय्योयोदमआसनित्यः ॥ २* ॥

‘यः’ अग्निः “दमे” गृहे गृहे “दक्षाय्यः” पूजनीयो हविर्भिः
 समर्पनीयो वा “नित्यः” अजस्रः “आस” बभूव “तं” “सुप्रति-
 चक्ष” सुप्रतिदर्शनम् “अग्नि” “कुतश्चित्” सर्वस्मादपि भय-
 हेतोः “अवसे” रक्षणाय “वसवः” वासकाः वसिष्ठाः स्तोतारः
 “अस्ते” गृहे “न्यृण्वन्” न्यदधुः ॥ २ ॥

● ऋ० वे० ५, १, २३, २ ।

† विवरण-नये आसनित्य इत्येकं पदम्, तथाहि—‘आसनित्यः—आसमानं
 नित्यं यजमान-गृहे यस्मिन्’—इति तद्व्याख्यानम् । विषद्वैतत् पदकारादीनाम्
 १ २२ १ २२
 ‘आस । नित्यः’—इति दर्शनात् बह्व्रीद्वि-स्वरात् तेष्विति विचार्यम् ।

अथ तृतीया ।

१२ ५१२ २२ ३१२
 प्रद्वोअग्नेद्वीद्विहिपुरो नो जस्रयासूर्म्यायविष्ठ ।

१२ २२ ३१२ ३ १ २
 त्वाग्भश्चन्तउपयन्तिवाजाः ॥ ३० ॥ १०

हे “यविष्ठ” युवतमाग्ने ! “प्रेङ्गः” प्रकर्षेण समिद्धः त्वम्
 “अजस्रया” असरणशीलया “सूर्म्या” ज्वालया “नः” अस्मदर्थं
 “पुरः” पुरस्तात् आहवनीयायने “द्वीद्विहि” द्वीप्यन्त । “त्वां”
 “भश्चन्तः” बह्वन्तः “वाजाः” अन्नानि हवींषि “उपयन्ति” उप-
 गच्छन्ति ॥ ३ ॥ १०

१ ऋ० वे० ५, १, २३, ३ = य० वे० १७, ७६ ।

। अत्र ये महौधरव्याख्या—“हे ‘यविष्ठ !’ [अतिशयं युवा यविष्ठः । अतिश-
 यने तमविष्ठनौ, स्थलदूरयुवेत्यादिना व-लोपे पूर्वगुणः] हे युवतम ! हे ‘अग्ने !’ त्वं
 ‘नो’ऽस्माकं ‘पुरो’ अग्ने ‘द्वीद्विहि’ दीप्यस्व [दीप्यतेर्विकरण-व्यत्ययेन जुहोत्यादित्वात्
 अथ; स्त्री द्विलम्, तुजादीनामिति पूर्व-दौर्घः] । किञ्चूतन्वम ? ‘अजस्रया’ अगु-
 ष्ठीयया ‘सूर्म्या’ समित्काष्ठेन ‘प्रेङ्गः’ प्रकर्षेण दीप्तः [सूर्मी’ शब्दः कौष्ठ-वाचकः ; यद्वा,
 लोहमयी ज्वलन्ती स्थूणा सूर्मी’ । अजस्रया सूर्म्या सूर्मी-समानया ज्वालया द्वीद्विहि ।
 सूर्मी-शब्दो ज्वालोपलक्षकः] । हे अग्ने ! यतः शश्वन्ती निरन्तर-भावितो वाजाः
 अन्नानि हवींषि त्वामुपयन्ति प्रागुपयन्ति अतो दीप्यस्यत्यर्थः—इति ।

आयङ्गोरिति लृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्* ।

तत्र प्रथमा ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
आयङ्गौःपृश्निरक्रमीद्मदन्मातरम्पुरः ।

३ १ २ ३ १ २
पितरञ्चप्रयन्स्वः ॥ ११ ॥

“गौः” गमनशीलः “पृश्निः” प्राष्टवर्णः व्याप्ततेजाः “अयं” सूर्यः “आक्रमीत्” आक्रान्तवान् उदयाचलं प्राप्तवानित्यर्थः । आक्रम्य च “पुरः” पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि “मातरं” सर्वस्य भूतजातस्य निर्मात्रीं भूमिम् “असदन्” आसीदति प्राप्नोति [सदेच्छान्दसो लुङ्, लृदिच्वात् च्चेरङादेशः । ततः “पितरं” पालकं द्युलोकं “च”-शब्दादन्तरिचञ्च “प्रयन्” प्रकर्षणं शीघ्रं गच्छन् “स्वः” सु अरणः शोभन-गमनो भवति [यद्वा, पितरं स्वर्द्युलोकं प्रयन् वर्त्तते] ॥ १ ॥

* ‘उक्तमग्निष्टोमसाम । इदानीं मानसं स्तोत्रं भवति । * * * । मनसाश्चि-
ह्नोति । मनसोद्गायति । मनसा प्रतिचरति । मनसा निघनसुपयन्ति । एतन्मानसं
येनात्यग्निष्टोमाधङ्गौः पृश्निरक्रमीदिति --- इति वि० ।

+ इ० आ० प० २, ५, ४ (१भा० २४३ पृ०) = ऋ० वे० ८, ८, ४०, १ = य०

वे० १, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ २
अन्तश्चरतिरोचनास्यप्राणादपानती ।

१ २ २ २ ३ २ २ २ २
व्यख्यन्महिषादिवम् ॥ २* ॥

“अस्य” सूर्यस्य “रोचना” रोचमाना दीप्तिः “अन्तः” शरीर-मध्ये मुख्य प्राणात्मना “चरति” वर्त्तते । किङ्कुर्वती ? “प्राणादपानती” मुख्य-प्राणस्य प्राणाद्या वृत्तयः, तत्र प्राणनं नाडीभिरुद्धं वायोर्निर्गमनम्, तथाविधात् प्राणात् प्राणनात् अनन्तरम् अपानती, अपानं तन्नाडीभिरवाङ्मुखं वायोर्नमनं तत् कुर्वती, [अप-पूर्वादनतिः लटः श्ल, अदादित्वाच्छपोलुक्, “उगितश्च (४, १, ६)”—इति डीप्, “शतुरनुमः (६, १, १०१)”—इति नद्यनुदात्तत्वम् । यद्वा, ‘अन्तर्’ व्यावापृषि-व्योर्मध्ये ‘अस्य’ सूर्यस्य ‘रोचना’ रोचमाना दीप्तिः ‘चरति’ गच्छति । रुच दीप्तौ (म्वा० आ०), ‘अनुदात्तेतश्च हलादेः (३, २, १४८)”—इति युच् । किङ्कुर्वती ? ‘प्राणात्’ प्राणनात् उदयादनन्तरम् अपानती सायं समये अस्तं गच्छतीति । ईदृश्या दीप्त्या युक्तः] अतएव “महिषः” महान् सूर्यः “दिवम्” अन्तरिक्षम् उदयास्तमयोर्मध्ये “व्यख्यन्” विचष्टे प्रकाशयति ॥ महिषः—महेः “अविमह्योषिषञ् (उ० १, ४५)”—इति

* इ० षा० प० १, १, ५ (२भा० ३, ४६) = ष० वे० ८, ८, ४७, २ = ष० वे० ३, ७ ।

श्रीणादिकः षिषच् प्रत्ययः । व्यत्यन्—“वक्षिडः ख्याञ् (२, ४, ५४)”, छान्दसे लुङि “अस्यतिवङ्गि (३, १, ५२)”—
इत्यादिना च्चे रङादेशः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १४ ३ १ २ ३ १ २ १ १ २
त्रिंशद्भामविराजतिवाक्पतङ्गायधीयते ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
प्रतिवस्तोरहद्युभिः ॥ ३* ॥ ११

“त्रिंशत्” “धाम” धामानि स्थानानि [वचन-त्यत्ययः (३, १, ८५)] । “वस्तोः” वासरस्याहोरात्रस्यावयवभूतानि “अह” [शब्दोऽवधारणे] “द्युभिः” सूर्यस्य दीप्तिभिरेव “विराजति” विशेषेण दीप्यन्ते [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५)] । मुहूर्त्तान्यत्र धामान्युच्यन्ते ; पञ्चदश रात्रेः, पञ्चदशाङ्गः । “पतङ्गाय” [पतन् गच्छतीति पतङ्गः सूर्यस्तस्मै] सूर्याय, स्तुतिरूपा “वाक्” “प्रति धीयते” पतिमुखं धीयते प्रतिमुखं स्तोत्रभिर्विधीयते क्रियते [यद्वा, ‘वस्तोः’ अहनि ‘त्रिंशद्भामानि’ घटिकाभिः प्रायमेतत्, त्रिंशत् घटिकाः ; “अत्यन्त-संयोगे द्वितीया (२, ३, ५)”] । एतावन्तं कालं ‘द्युभिः’ दीप्तिभिः असौ सूर्यो ‘विराजति’ विशेषेण दीप्यते, तस्मिंश्च समये ‘वाक्’ त्रयीरूपा ‘पतङ्गाय’ ‘प्रतिधीयते’ प्रतिमुखं धीयते तं सूर्यं सेवत

* ङ० षा० प्र० ३, ५, ६ (२भा० ३४८ ष०) = ङ० वे० ८, ८, ४७, ३ = य० वे० ३, ८ ।

११अ०२ख०२सू०३] उत्तरार्चिकः ।

४३१

इत्यर्थः । श्रूयते हि—“ऋग्भिः पूर्वाङ्गे दिवि देव ईयते यजुर्वेदे
तिष्ठति मध्ये अङ्गः”—इत्यादि ॥ ३ ॥ ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य एकादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः* ॥ ३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमथाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ११ ॥

॥ इति षष्ठस्य प्रथमोऽङ्गप्रपाठकः ॥ ६ * ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

उत्तरायन्ये एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

—000—

* 'समान्नाशार्थं द्वादशाहः सवात्मकोऽचीनात्मकश्च'—इति वि०

† 'षष्ठस्य प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः समानः'—इति वि०।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत्
निश्चये तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १२ ॥

॥ अथ द्वादशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र

प्रथमखण्डे उपप्रयन्तइति चतुर्त्तचं प्रथमं सूक्तम॥—

तत्र प्रथमा ।

३ १ ० ३ १ २ २ ३ १ १
उपप्रयन्ती अध्वरमन्त्रवोचेमाग्रये ।

३ २ ४ १ १ ३ २
आरे अस्त्रे च प्रष्टवते ॥ १३ ॥

* 'इदानीं' गवामयनं संवत्सरं सत्रमुच्यते । तदादौ ज्योतिष्टोमेऽतिरात्रः पुनः प्रापणीयमहरं तदुक्तम् । पुनश्चलारोऽभिज्ञवाः । पृष्ठः षडङ्गः समाप्तः । स द्वितीयः तृतीयः स चतुर्थः स पञ्चमः षष्ठोऽभिज्ञवाः षडङ्गाः पृष्ठः षडङ्गघञिंशारभणश्चलारोऽभिज्ञवाः समाप्ताः । स द्वितीयः स तृतीयः स चतुर्थः षष्ठोऽभिज्ञवाः षडङ्गः आयुष गौश्वे अचनो द्वादशाहानि सप्तव्रतश्चातिरात्रस्य संवत्सरस्यैतद् ब्राह्मणम् । अत्राङ्गं परिणामं सप्तष्टानि दौणिं प्रतानि । एकादशाष्टषष्ठाः पञ्चचत्वारिंशदभिज्ञवाः अभिजित् तवाहं आयज्ञौ आयुषौ द्वादशाहस्य दशाहानि अतिरात्रः । चतुर्विंशत्या सप्त षष्ठो-मासः पूर्वस्मिन् पञ्चसि व्रतांतरावाभ्यां प्रथम उत्तरास्मिन् गवामयने अतिरात्रसौदि-तम् अध्याय-परिसमाप्तेः ब्राह्मणेनोक्तानि आर्षं चन्दोर्द्वैवतानि । इदानीं तेषां सान्नां क्षोदीयाः ते यत्तन्म इत्येवमारभ्यते—इति ति० ।

† 'आग्नेयमाश्रमं'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० १, ४, ९, १ = य० वे० ३, ११ ।

“अध्वरं” हिंसा-प्रत्यवाय-रहितम् अग्निष्टोमादि-यज्ञम् “उप प्रयन्तः” उपेत्य प्रकर्षणं यन्तो गच्छन्तः प्रात्यविच्छेदेन सम्यगनुष्ठितवन्त इत्यर्थः । तादृशा वयम् “अग्नये” अङ्गनादि-गुण-युक्ताय देवाय “मन्त्र” मनन-साधनमेतत् सूक्तरूपं स्तोत्रं “वीचेम” वक्तारो भूयास इत्याशास्यते । कीदृशायाग्नये ? “अस्य अस्मे च शृणुते” च-शब्दोऽप्यर्थे आरे-शब्दात् परो द्रष्टव्यः आरे च दूरेऽपि स्थित्वास्माकं स्तुतीः शृणुते अस्मासु प्रीत्यतिशयेन सर्वत्र विद्यमानोऽग्निः अस्मदीयमेव स्तोत्रं शृणोतीति भावः । [वीचेम—ब्रुवीवचिः (२, ४, ५३), लिङ्गाशिष्यङ्, “वचउम् (७, ४, २०)”—इत्युमागमः । शृणुते—“शतुरमुमः (६, १, १०१)”—इति विभक्तोरुदात्तत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१८ २२ ३१ १ ३१ २३ ११
यः स्त्रीहितीषु पूर्व्यः सञ्जग्मानासु कृष्टिषु ।

११ ३१ ११ २
अरक्षद्दाशुषे गयम् ॥ २* ॥

“पूर्व्यः” चिरन्तनः “यः” अग्निः “स्त्रीहितीषु” बधकारिणीषु “कृष्टिषु” शत्रुरूपासु प्रजासु “जग्मानासु” सुसङ्गतासु सतीषु “दाशुषे” हवींषि दत्तवते यजमानाय “गयम्” धनम् “अरक्षत्” रक्षति । तस्मै मन्त्रं वीचेमेति पूर्व्येण सम्बन्धः । [स्त्रीहितीषु—

* सू० वे० १, ५, २१, १ ।

+ ‘गयं प्राणम् यद्यपि सर्वासु मनुष्यजातिषु अन्तर्बुद्धयान्तःस्थितं ज्योतिः तथापि यं यजमानाः तेषां गयान् प्राणान् रक्षति’—इति वि० ।

स्थिह स्नेहने चुरादिः ; “स्नेहयति”—इति वध-कर्मसु (निघ०
२, १९, १३) पठितम् ; स्निह्यन्ते हिंस्रन्ते प्रजा आभिरिति
स्नीहितवः ऋषये “तितुत्रेष्वयहादीनाम् (७, २, ९ वा०)”—
इति वचनात् निग्दृष्टीतिर्निपतितिवदिङागमः व्यत्ययेनैकारस्य
ईकारः, क्तिनोदीर्घश्च ; निच्चादाद्युदात्तत्वम् । सञ्जग्मानासु
—“समोगमि (१, ३, २९)”—इत्यात्मनेपदम्, लिटः कानच्,
गमहनेत्यादिनोपधालोपः । अरक्षत्—“हृन्दसि लङ्लुङ्लिटः
(३, ४ ६)”—वर्त्तमाने लङ् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२३ १० ३ १ २ ३ १ १ ३ १ १

सनेवेदेअमात्यमग्नीरक्षतुशन्तमः ।

३ २ ७ ३ १ १

उतास्मान्पात्वच्छसः ॥ ३* ॥

“सः” अग्निः “नः” अस्माकं “वेदः” धनम् “अमात्यम्”^१
अन्तिके भवं सहभृतं वा “रक्षतु” शत्रोः सकाशात् पालयतु ।
कीदृशः ? “शन्तमः” सुखतमः “उत” अपिच “अस्मान्” वसि-
ष्ठान् “अहमः” पापात् “पातु” रक्षतु ॥

“शन्तमः”—“विश्वतः”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

० लृ० वे० ५२, १८, ३ ।

† ‘अमत् प्राचः, प्राचलं चक्षवःवसिष्ठान् श्योतिः’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

१ १ २ १ २ ३ २ ३ १ १ ३ १
उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि ।

३ १२ २२
धनञ्जयैरणेरणे ॥ ४* ॥ १

“अग्निः” “उदजनि” अरख्योः सकाशात् उत्पन्नः “उत” अनन्तरं “जन्तवः” जाताः सर्वे ऋत्विजः ब्रुवन्तु तमग्निं स्तुवन्तु । कीदृशोऽग्निः ? “वृत्रहा” वृत्राणामावरकाणां शत्रूणां हन्ता “रणेरणे” सर्वेषु सङ्ग्रामेषु “धनञ्जयः” शत्रु-धनानां जेता† [“सञ्ज्ञायी (१, २, ४६)”—इति खञ्, “अरुर्हिषदजन्तस्य (६, ३, ६७)”—इति सुम्, चित्स्वरैणान्तीदात्तः । रणेरणे—रणणि दुन्दुभयोऽस्मिन्निति रणः सङ्ग्रामः [“वशिरख्योरुपसङ्ग्रामम् (३, ३, ५८ वा०)”—इत्यप्, “नित्यवीक्षणोः (८, १, ४)”—इति द्विर्वचनम्, आग्नेडितानुदात्तत्वम् ॥ ४ ॥ १

अथान्येयुङ्क्त्वाहीति ष्चाल्पकं द्वितीयं सूक्तम्‡,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ २२ ३ १ २
अग्नेयुङ्क्त्वाहियेतवाश्वासो देवसाधवः ।

२ १ १ २ ३ १ २
अरं वदन्त्याशवः ॥ ११ ॥

* ऋ० वे० १, ४, ११, १ ।

† ‘धनञ्जयः—अग्निधनानां जेता’—इति वि० ।

‡ ‘अग्निहोम धाम’—इति वि० ।

॥ ऋ० आ० १, १, ३, ५ । १ भा० १३३३०, = ऋ० वे० ४, ५, २८, ३ । ॥

हे “देव” द्योतमानाग्ने ! तान् अश्वान् “युङ्क्ष्व” आत्मीये
 रथे योजय । “ये” “तव” त्वदीयाः “साधवः” साधकाः
 सुशीला वा “अश्वसः” अशवाः “आशवः” शीघ्रगामिनः सन्तः
 “अरम्” अलम् पर्याप्तं त्वदीयं रथं वहन्ति “हि” खलु । तान-
 श्वान् रथे युङ्क्ष्वेत्यर्थः ॥

“युङ्क्ष्व”-“युङ्क्ष्वा”—इति पाठौ, “आशवः”-“मन्थवः”
 —इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अक्षानोयाच्चावहाभिप्रयात्सिवीतये ।

२ १ २ २ १
 आदेवात्सोमपीतये ॥ २* ॥

हे अग्ने ! “नः” अस्मान् “अच्छ” आभिमुख्येन “याहि”
 आगच्छ, तथा “प्रयांसि” हविलक्षणान्यन्नानि “अभि” लक्ष्य
 “देवान्” “आवह” । किमर्थम् ? “वीतये” तेषां हविर्भक्ष-
 णार्थं, तथा “सोमपीतये” सोमपानार्थञ्च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 उदग्नेभारतद्युमदजस्रेणद्विद्युतत् ।

२ ३ १ २
 शोचाविभाद्यजर ॥ ३† ॥ २

* सू० वे० ४. ५. २२. ४ ।

† सू० वे० ४. ५. २२. ५ ।

हे “भारत” हविषां भर्त्तरन्नि ! * “उत् शीच” उद्गततरं दीप्यस्व । तद्देव मिदृणोति— हे “अजर” जरा-रहिताग्नि ! “द्विद्युतत्” भृशं द्योतमानस्त्वं “द्युमत्” द्युमता दीप्तिमता सुपांसुलुगिति (७, १, ३८) तृतीया-लुक् “अजस्त्रेण” अविच्छेदेन “तेजसा” “वि भाहि” विशेषेण प्रकाशयस्व [यद्वा, भाति रन्तर्णीत-ण्यर्थः । त्वं प्रथममुद्दीप्यस्व पथादात्म्येन तेजसा सर्वं जगत् प्रकाशयेति योजनीयम्] ॥ ३ ॥ २

अथ प्रसुन्वानायेति तृचात्मकं तृतीयं सक्तपः†

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२

प्रसुन्वानायाश्चसोमर्त्तानवष्टतद्वचः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १२ २२

अपश्वानमराधसृष्टतामखन्नभृगवः ॥ २३ ॥

“सुन्वानाय” सुन्वःनस्याभिषूयमाणस्य “अन्धमः” अदनीयस्य सोमस्य “तत्” प्रसिद्धं “वचः” वचनं घोषं “मर्त्तः” मारकः कर्म-विघ्नकारी श्वा “न वष्ट” [वश कान्ती (अदा० प०) —इति धातुः] न कामयतां न शृणोत्विति यावत् । तथा, हे स्त्रीतारः ! “राधसं” साधक-धर्म-रहितं “श्वानम्” “अपहृत” ।

* ‘भारत—भरतामनुषाक्षैर्निर्भयिताग्ने’—इति वि० ।

† इतानीयाभिषूयिकमन्थत—इति वि० ।

‡ इ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६८ ४०) = पुनरप्येव पुरस्तात् १, २, २१, २ (३ भा० २८० ४०) = ऋ० वे० ७, ५, ३, ३ ।

तत्र दृष्टान्तः—“मखं न” यथा पुरा अपराङ् मखं एतन्नामानं
“भृगवः” अपहृतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥

“सुन्वानाय”-“सुन्वानस्य”—इति पाठौ, “वष्ट”-“वृत्”—
इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १२ २२ ३ २४ ३ १ ३ २२
आजामिरत्के अव्यतभुजेनपुत्रओण्योः ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १ २
सरज्जारीनयोषणां वरोनयोनिमासदम् ॥ २* ॥

“जामिः” बभ्रुभूतो देवानां † सोमः “अत्के” आच्छादके
पवित्रे “आ अव्यत” आहृणीति मन्वस्यो भवति । तत्र दृष्टान्तः—
“भुजे न” यथा “ओण्योः” रक्षकयोः मातापितोः भुजे “पुत्रः”
आहृणीति, तद्वत् । ततः सोऽयं सोमो “योनिं” स्व-स्थानभूतं
कलशम् “आसद” आसत्, “सरत्” सरति । तत दृष्टान्तद्वयम्
—“जारी न” यथा जारो “योषणा” असतीं स्त्रियं प्राप्तुं सरति,
यथा वा “वरः” कन्यां प्राप्तुं गच्छति, तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ २ १ २ ३ २ ४ ३ १ ३ १ २
सवीरोदक्षसाधनेवियन्तस्तभरोदसी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
हरिःपवित्रे अव्यतवेधानयोनिमासदम् ॥ ३‡ ॥ ३

* सू० वे० ७, ५, ३, ४ ।

† जामिः—सोमस्य भगिनी—इति वि० ।

‡ सू० वे० ७, ५, ३, ५ ।

“दक्षसाधनः” बल-साधनः “सः” सोमः* “वीरः” समर्था भवति, “यः” सोमः “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “वि तस्तश्च” स्व-तेजसा व्यस्तत्वात् आच्छादयदित्यर्थः । किञ्च “हरिः” हरित-वर्णः; सोमः “विधा न” यथा विधाता यजमानः स्व-गृहमासी-दति, तद्वत् “योनि” स्व-स्थानं कलगम् “आमदम्” आसत्तु पवित्रे “अव्यत” आतृणोत् सम्बद्धो भवति ॥ ३ ॥ ३

५ ३२ १ ४ ५
॥ मद्वागौरीवितम् ॥ प्रसु । न्वाना३ । यञ्चन्धसाः ।

१ २ १ २ ३ ४
मर्त्तानवष्टतद्वचारः । आपश्चाना३१२३म् । अरा५ध

१ २ ३ ४ ५ ४
साम् । द्वातामखा३ १ २ ३म् । नभोवा । गा ५ वो ६

५
द्वाइ(१) ॥ १७' ॥ [१]

५ ३२ २२ ३ ४ ५ १ १ ३
॥ गौतमम् ॥ प्रसुन्वानायञ्चन्धसाः । मर्त्तान्वो ।

२ १ १ ३ ३२ ४ १ २ २ १ ३
ष्टतद्वचारः । अपा । औहोर३४वा । श्वानमराधसा

* 'सः—सोमः प्रजापतिः नृपो वा'—इति वि० ।

† क० गा० १ प्र० २ ख० १७भा० ।

१ १ १ १ ३ २ ३ २ ५ ४ २ ३ ३ २
 २३४५म् । क्षता । औक्षीर३४वा । मखा । औक्षीर३
 ५ ४ ४
 ४वा । नभृपूगवाः । होइ । डा(१) ॥ १८* ॥ [२]

५ ३ २ २ ४ ५
 ॥ महागौरीवितम् ॥ प्रसु । न्वाना३ । यत्रन्धसाः ।

१ २ १ २ २ ४
 मत्तीनिवष्टतद्वच३ः । आपश्चाना३१२३म् । अरापूध

१ २ २ ४ ५ ४ ५
 साम् । क्षतामखा३१२३म् । नभोवा । गापुवोद्दहा

५ २ ३ २ ४ ५ १ २
 यि ॥ (१) आज्ञा । मिरा३ । त्की अव्यता । भुजेनपुत्र

२ १ २ २ ४ १ २
 औणियो३ः । सारञ्जारा३१२३ः । नयोपूषणाम् । वारो

२ ४ ५ ४ ५ २
 नयो३१२३ । निमोवा । सापुटोद्दहायि ॥ (२) सवी ।

३ २ ४ २ ५ १ २
 रादा३ । क्षसाधनाः । विथस्तस्तम्भरोदसा २ ३ यि ।

१ २ ४ २ १ २ २
 हारिःपवा३१२३यि । त्रै आपुव्यता । वायिधानयो३१२३ ।

४ ५ ४ ५
 निमोवा । सापुटोद्दहायि(३) ॥ १९* ॥ [३]

५२४ १२४२ ५ २१
 ॥ ओकीनिधनम् ॥ अजाश्मिरत्किअव्यता । भुजा

१ १ २ २ १
 यि । नपुत्तओरणायो ३ः । सरञ्जारोनयो रूषाणा २

१२ ५ २२२ ३ ५२२
 म् । वरोनार३४यो । निमा । सारिदार३४ओहोवा ।

३ ५
 ओर३४काः(२) ॥ १८* ॥ [४]

१ २२२ १ १ २ १
 ॥ औदलम् ॥ सवीरोदा । चासारधनाः । वियस्त

२ १ २ ३ ५ १२
 स्ता ३ । भारोदार३४सायि । हरिःपवायि । त्रेच्यार

१ २२२२ २ १ ४ २
 व्यता । वेधानार३यो ३ । नार३यिमा ३ । सार३४पूदो

५
 द्दहायि ३) ॥ १९* ॥ [५]

५ २ ४२५ ४ ५ २२२२ १
 ॥ साध्रम् ॥ प्रसुन्वाज्ञनायअन्धसाः । मर्त्तिनिवार ।

३२ १ ५ १२२२ २२ १३ ११२१
 टता३४पूत् । वार३४चाः । अपश्चानमराधसार३४पूम् ।

१ २ ३ १ १ २ ४ ५ ४
 चाताओर३४वा । साखाओर३४वा । नभूपुगवाः ॥(१)

५२२ २ ४५२ ४ ५ २१ २१ ३२
 आजामाश्मिरत्कि अव्यता । मुजायिनपूरत्ग चओर ३

* ऊ० गा० ६५० २४० १८सा० ।

| ऊ० गा० ६५० २४० १८सा० ।

^{१२}अपश्चानामाश्राश्र। ^२धारश्रुसाम्। ^४ऐह्यारयि। ^५एहि

^६यारै। ^७हतामखान्नाश्रभृश्र। ^८गाश्रुपुवोद्दहायि ॥ २* ॥ [C]

^९॥ औदलम् ॥ ^{१०}प्रसुन्वाना। ^{११}याश्रारैन्धसाः। ^{१२}मर्त्ती

^{१३}नवाश्र। ^{१४}छातद्दारश्रुचाः। ^{१५}अपश्चानाम्। ^{१६}आरारैध

^{१७}साम्। ^{१८}हतामारश्रुखाश्रम्। ^{१९}नारश्रुभृश्र। ^{२०}गाश्रुपुवोद्द

^{२१}हायि ॥ १) ^{२२}आजामिरा। ^{२३}त्केआरैव्यता। ^{२४}भुजेनपूश्र

^{२५}त्। ^{२६}त्राश्रुणाश्रुश्रयोः। ^{२७}सरज्जाराः। ^{२८}नायोश्रुषणाम्।

^{२९}वरोनाश्रुश्रयोश्र। ^{३०}नारश्रुयिमाश्र। ^{३१}साश्रुपुवोद्दहायि ॥ (२)

^{३२}सवीरोदा। ^{३३}क्षासाश्रुधनाः। ^{३४}वियस्तस्ताश्र। ^{३५}भारोदा

^{३६}श्रुश्रसायि। ^{३७}हरिःपवायि। ^{३८}जेत्रारैव्यता। ^{३९}वेधानाश्रु

^{४०}योश्र। ^{४१}नारश्रुयिमाश्र। ^{४२}साश्रुपुवोद्दहायि(३) ॥ ३* ॥ [D]

* ऊ० गा० १.१.प्र० १ख० ३मा०

† ऊ० गा० १.१.प्र० २ख० ३मा० ।

५ इर इर इ ४ ५ २ १ २ १

॥ गौतमम् ॥ प्रसुन्वानाय अन्वसाः । मर्त्तिनिवा ।

२ १ इ २, इर ५ इर २ २ १ ३
 छतद्वचारः । अपा । औहो २३४वा । श्वानमराधसा

१ १ १ १ इ २, इर ५ इ २, इर
 २३४पुम् । हता । औहो २३४वा । मखा । औहो २३

५ ४ ५ २ २ ३ २ ३ ५ २ २
 ४वा । नभृपुगवाः ॥ (१) आजामिरत्के अव्यता । भजा

२ १ २ २ १ इ २, इर ५
 यिनपूत् । त्रओणियो २ः । सरा । औहो २ ३ ४ वा ।

२ २ २ २ २ इ २, इर ५ इ २,
 जारोनयोषणार ३४पुम् । वरा । औहो २३४वा । नया ।

इर ५ ४ ५ २ २ २ ३ ४ ५
 औहो २३४वा । निमाप्रमदाम् ॥ (२) सवीरोदक्षमाध

२ १ २ १ २ २ १ इ २, इर
 नाः । वियास्तस्ता । भरोदसाराय । चरा । औहो

५ २ १ २ २ इ २ २ २ २ २ इर २, इर ५
 २३४वा । पवित्रे अव्यतार ३४पुम् । वधा । औहो २३४वा ।

इ २, इर ५ ४ ४
 नया । औहो २ ३ ४ वा । निमाप्रमदाम् । होप्रई ।

डा (३) ॥ १३* ॥ [१०]

२ १ ४ २ ५ २ ३ ५

॥ आकूपारम् ॥ प्रसुन्वारश्नाय । अन्वार ३४साः ।

१२अ०१ख०३अ०१,२,३] उत्तरार्द्धिकः ।

४४४

१ १ ० १ ० १ १ १
मर्त्तीरनवा । छतद्वचाः । अपश्वानारम् । अराध-

१ २ १ १ ४ २ ४
साम् । हतामाखारम् । नारम्भृ । गा३४५वोद्हा

२ २ ४ ४ २ ५ १
यि ॥(१) आजामारम्भिरत्के । अत्र्यारम्भता । भुजा

१ ० १ ० १ १ १
रयिनपूत् । त्रओणियोः । मरज्जारो२ । नयोपणाम् ।

२ २ १ १ ४ २ ५
वरोनायो२३ । नारम्भयिमा३ । सा३४५दोद्हायि ॥(२)

२ २ ४ २ ५ १ १ २ २
सवीरो२३दत्त । माधारम्भनाः । वियारम्भस्तस्ता । भरो

१ २ १ २ १ २ २ १
दसायि । हरिःपावारयि । त्रैअव्यता । विधानायो

१ ४ २ ५
२३ । नारम्भयिमा३ । सा३४५दोद्हायि(३) ॥ १६॥ [११]

३ ५ २ २ २ ३ ४
॥ दैवोदासीत्तरम् ॥ प्रा४सुन्वाना । हो । यअन्ध

५ ५ २ २ २ १ २ ४ ५ २
सा६ए । मर्त्तानवष्टतद्वचोअपश्वानमराधारसाम् । हता

३ २ ५ २ २ ५ ३
मखा३४ । औहोवा । नारम्भृ । गवो२३४५ई ।

डा(३) ॥ १४१ ॥ [१२]

* ऊ० गा० १५प्र० १अ० १६सा० ।

† ऊ० गा० १६प्र० १अ० १७सा० ।

१ २ २ १ २ १ २
 ॥ शुद्धाशुद्धीयम् ॥ प्रसुन्वानायअन्धसाः । मर्त्ता
 १ १ २ १ २ २ १ २ १ २
 नवष्टतद्वाश्चाः । अपश्वानमराधार्शसाम् । हतामा
 २ १ २ २ ५ २ २ १ १ १
 रश्साश्म । नार । भृगाश्श्रौहोवा । वारश्श्रुः ॥ (१)
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 आजामिरत्केअव्यता । भुजेनपुत्रओणार्शयोः । सर
 २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १
 जारोनयोषार्शणाम् । वरीनार्शयोश् । नार्शयो
 १ २ १ २ ५ २ २ १ १ १
 श । नार्शियम् । आसाश्श्रौहोवा । दार्श्रुः ॥ (२)
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 सवीरोदक्षसाधनाः । वियस्तम्भरोदार्शसायि । ह्रिः
 २ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १
 पवित्रेअव्यार्शता । वेधानार्शयोश् । नार्शियम् । आ
 २ ५ २ २ १ १ १ १
 साश्श्रौहोवा । दार्श्रुः ॥ १७* ॥ [१३]

३ ४ २ २ २ १ ५ २ ३
 ॥ वैश्वामित्रम् ॥ प्रसुन्वानायअन्धसः । मर्त्तानार्श्रु
 ५ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २
 वा । ष्टाश्ताद्वाश्चाः । आपश्वानार्श्रुश्चाश्चियि । अरा
 २ ३ ५ १ २ २ ३ ५ ५ ५
 र्धार्श्रुश्श्रुः । हतामाखौवाओश्श्रुः । नभृपुग

^{३२ ४२} ^{३२ ४ ५} ^{२ ५} ^३ ^५
 वाः ॥(१) आजामिरत्केअव्यत । भुजायिनार ३ ४ पू ।
^{२ १} ^२ ^२ ^२ ^{२ २ २ १} ^२ ^{१ ५ ३}
 त्राश्चोणाश्चोः । सारज्जारा२३हा३ । नयोर्षार ३ ४
^५ ^१ ^{३२ ३} ^५ ^४
 णाम् । वरो । नायोवाओर३४वा । निमापुसदाम् ॥(२)
^{३४ २} ^{३२ ४ ५} ^{२ ५} ^५ ^{२ १ २ २}
 सवीरोदक्षसाधनः । वियास्तार३४स्ता । भाश्रोदाइसा
^{१ २ १} ^२ ^{१ ३} ^५
 यि । हारिःपवा २ इयिहा ३ यि । त्रेआरव्यार ३ ४ता ।
^१ ^{३२ ३} ^५ ^४ ^४
 वेधाः । नायौवाओर३४वा । निमापुसदाम् । होपु
 ई । डा(इ) ॥ १८* ॥ १४

^{२ २ २} ^२ ^{१ २}
 ॥ स्वारकौत्सम् ॥ प्रसुन्वानायाश्चन्धसाः । मर्त्तान
^{१ २ २} ^२ ^{२ १ २ २}
 वष्टताश्चाश्चाः । अपश्चानाश्म् । आश्राधाइसाम् ।
^१ ^{२ ३} ^५ ^{३ २ ४}
 आऽरयि । हतामखोर३४हायि । नभूइगापुवाइपुई ॥(१)
^{२ २ २} ^२ ^{१ २} ^{२ २ २}
 आजामिरत्केअव्यता । भुजेनपुत्रओशणाश्चोः । सर
^२ ^{२ १ २ २} ^१ ^{२ ३}
 ज्जारोइ । नाश्चोषाणाम् । आऽरयि । वरोनयोश्

^५ ४हायि । ^६ निमा३सा^५प्रदा६पू६ ॥ (२) ^२ सवीरोद^२क्षा३सा^२ध
^१ नाः । ^२ वियस्तस्तम्भरो१दा३सायि । ^२ हरिः । ^२ पवा३यि ।
^२ ३३आव्या३ता । ^१ आऽरयि । ^२ वेधानयो२३४हायि । ^५ नि
^२ मा३सा^४प्रदा६पू६म् (३) ॥ २०* ॥ १५

^१ ॥ उरुक्षयम् ॥ ^२ प्रसुन्वानाय^२अश्वसाः । ^५ मर्त्ती^२नवष्ट
^१ तद्वा३श्चाः । ^२ अपश्वानमराधार३साम् । ^२ हतामखा२
^१ म् । ^१ नाऽरभृ । ^१ गा२ । ^५ या२३४^५औहोवा । ^३ वा२३४^५औ
^२ होवा । ^३ वा२३४पूः ॥ (१) ^२ आजामिरन्के^२अय्यता । ^५ भुजे
^२ नपुत्र^२ओणा२३योः । ^२ सरज्जारोनयो^२पार३णाम् । ^२ वरोन
^१ यो२ । ^१ नाऽरयिमा । ^५ सार२ । ^५ या२३४^५औहोवा । ^३ दा
^१ २३४पूम् ॥ (२) ^१ सवीरोद^२क्षमा^२धनाः । ^५ वियस्तस्तम्भरो
^२ दा२३सायि । ^१ हरिः^२पवित्रे^२अय्या२३ता । ^२ वेधानयो२ ।

१२ अ० १ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

४४६

नाऽ २ यिमा । ^{१ २} साराया २ ३ ४ ^{५ ६ ७} औचीवा । ^{८ ९ १०} दा २ ३
४ ^{५ ६ ७ ८ ९ १०} प्रम्(३) ॥ २१* ॥ [१६]

॥ ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} कण्वरथन्तरम् ॥ ^{११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} प्राप्तुन्वानायअन्धसाः । ^{२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०} मर्त्तानवा ।
^{३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०} छाऽतादाऽचाः । ^{४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५०} अपश्चानमराधसाऽ३४मैची । ^{५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६०} च्चता
^{६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७०} माऽ३४खाम् । ^{७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८०} नभूऽआउवाऽ३ । ^{८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९०} ए३ । ^{९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००} गवआ ॥ (१)
^{१०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११०} आजामिरत्केअव्यता । ^{१११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२०} भुजेनपूत् । ^{१२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३०} त्राऽओणाऽयोः ।
^{१३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४०} सरञ्जारोनयोषणाऽ३३मैची । ^{१४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५०} वरोनाऽ३४यो । ^{१५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६०} निमाऽ
^{१६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७०} १उवाऽ३ । ^{१७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८०} ए३ । ^{१८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९०} सदमा ॥ (२) ^{१९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २००} सावीरोदत्तसाधनाः ।
^{२०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१०} वियस्तस्ता । ^{२११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२०} भाऽरोदाऽसायि । ^{२२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३०} हरिःपवित्रेअव्यता
^{२३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४०} २३४ऐची । ^{२४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५०} वेधानाऽ३४यो । ^{२५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६०} निमाऽ१उवाऽ३ । ^{२६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७०} ए३ ।
^{२७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८०} सदमा(३) ॥ ०१ ॥ [१७] ३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य
प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* क० गा० १८प्र० २ख० २१सा० ।

† क० गा० २२प्र० २ख० ०५ा० ।

अथ द्वितीय-खण्डे —

अभ्राह्मव्यदिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ २ ३ १ ३
अभ्राह्मव्योअनात्वमनापिरिन्द्रजनुषासनादसि ।

६ १ २ ३ १ २
युधेदापित्वमिच्छसे ॥ १* ॥

हे “इन्द्र !” त्वं “जनुषा” जन्मनैव “अभ्राह्मव्यः” [“व्यन् सपत्ने (४, १, ४५)”—इति व्यन् प्रत्ययः] सपत्न-रहित इत्यर्थः, “अना” अनेककः [“ऋतश्छन्दसि (५, ४, १५८)”—इति कपः प्रतिषेधः] अनियन्तृक इत्यर्थः, “अनापिः” दम्भ-वर्जितश्च, “सनादसि” चिरादेश्च भ्राह्मव्यादि-वर्जितोऽसि, यत्र त्वया “आपित्व” बान्धवम् “इच्छसे” इच्छसि, तत्र “युधेत्” युधेनैव युद्धं कुर्वन्नेव स्तोतॄणां सङ्घा भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
नकीरवत्सख्यायविन्दसेपीयन्तितेसुराश्वः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
यदाकृणोषिनदनुसमूहस्यादीत्यितेवद्भयसे ॥ २† ॥ ४

* ऋ० ऋ० ५, १, २, १ (१भा० ८१६४०) = ऋ० वे० ६, २, १, ४ ।

† ऋ० वे० ६, २, ३, ५ ।

हे इन्द्र ! “रेवतं” केवल-धनवन्तं यागादि-रहित मय-
 एतार माटा मन्थं मानवं “सख्याय” सखिभावाय “न किः
 विन्दसे” न लभसे नाश्रयशीत्यर्थः । अथष्टारो जनाः किं सन्ती-
 त्यत आह—“सुराश्वः” [टु ओ श्वि गति-वृद्धयोः ; सुरया वृद्धाः
 तद्वत्] प्रमत्त-नाम्निकाः । “ते” त्वां “पीयन्ति” [पीयति
 हिंसा-कर्मा] हिंसन्ति तन्नाश्रयतीत्यर्थः । “यद्वा” त्वं
 “नदनु” [नद अश्रुते शब्दे (स्वा० प०)] यं स्तोतारं
 “क्वणोषि” मदीयोऽयमिति यदा भावयसि, तदानीं संवहसि
 धनादिकं तस्मै वहसि । “आदित्” अनन्तरमेव तेन लभ्य-
 धनेन स्तीना “पिता इव” पालयिता जनक इव “हृगसे”
 स्तुतिभिराहृगसे स्तूयस इत्यर्थः ॥ २ ॥ ४

५ ४ ० ४४
 ॥ उ म्यामक्षीयवम् ॥ अभ्रातृश्रुव्योअनातुषाम् । अ

१ २ १ २ १ १ १ १ १ १
 नापाश्रियिराश्रियि । द्रजनुषासनाश्रुदसायि । यूधेदापा

२ ५ ४ २ ४ ५
 यि । त्वमाश्रियिच्छसाउ । वा३ ॥१॥ युधेदाश्रित्वमि

२ १ २ १ १ २
 ष्कसायि । नकायिराश्रियिवा२ । त्सखियायवाश्रियि

१ १ २ १ २
 न्दसायि । पायियन्तितायि । सुरा २ ३ श्रुषाउ । वा

५ ४ २ ४ ४ ५ २ १ २ ० १
 ३ ॥२॥ पीयन्ताश्रियतेसुराश्रुवाः । यदाकाश्रणी२ । षि

तदनु॑समू॒३३३३सायि । आदित्यि॑तायि । वह्न॑३३यमा

उ । वा३ । स्तौषे३३४५(३) ॥ १०* ॥ ४

आत्वासहस्रमिति षट्चात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

१ २ ० ० ० ० ० ३ ३ ३ १ २ ३ १ २
आत्वासहस्रमाशतंयुक्त्वारथेऽहिरण्ये ।

३ २ ३ १ ० ३ २ ३ १ २ ३ १ १
ब्रह्मयुजोऽहिरयद्द्रुकेऽग्निवहन्तु सोमपीतये ॥ १३ ॥

हे “इन्द्र !” “त्वा” त्वां “सहस्र” सहस्र-सङ्ख्याका
“ह्रयः” त्वदीया अग्नाः “आ वहन्तु” आनयन्त्वस्मद्यज्ञं, तथा
“शतं” शत-सङ्ख्याकाश्च भवदीयाग्नाः त्वामावहन्तु [यद्यपि
द्वावेवास्य हरौ तथापि तद्विभूतयोऽन्येऽपि बहवोऽग्नाः सन्ति ।
ननु युगपदेनेकैरग्नेः कथं वाहयितुं शक्यत इत्यत आह—
युक्ता इति] “हिरण्ये” स्वर्ण-विकारे [हिरण्य-शब्दाद्
विकारार्थे विहितस्य मयट्, “ऋत्व्यवास्त्वा (६, ४, १७५)”—
इत्यादौ म-लोपो निपात्यते] तादृशे “रथे” “युक्ताः” सम्बन्धाः
[बहूना मश्वाना शीघ्र-गमनाय रथे नियुक्तत्वाद् युगपदेव
सर्वैरथैर्गन्तुं शक्यत इति भावः] । कीदृशा हरयः ? “ब्रह्म-

* क० गा० ७ प्र० १ सू० १० सा०

† “अभीयत” लोचोयम्—इति वि० ।

‡ क० गा० २, १, १, २ (१ भा० ५०५७०) = सू० वे० ५, ७, १४, ४ ।

युजः” ब्रह्मणा परिवृढेणेन्द्रेण युक्ताः [यद्वा, ब्रह्मणास्मदीयेन स्तोत्रेण अस्माभिर्दत्तेन हविषा वा युक्ताः] “केशिनः” केशाः सटाः तैर्युक्ताः । किमर्थम् इन्द्रस्य वह्नम् ? तत्राह—“सोमपीतये” सोमस्य पानाय यथास्मदीयं सोमं पिबेत्, तथा वहन्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ १ ३ २ २ १ २ ३ १ २
आत्वारथेहिरण्यये हरीमयूरश्रेण्या ।

३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ १
शितिपृष्ठावहतामध्वोअन्धसोविवक्षणस्यपीतये ॥ २ ॥

[पूर्व हयो विभूतिरूपा अश्वः इन्द्र मावहन्विति प्रार्थितम्, अधुना तावेवेन्द्र मावहतामिति प्रार्थते—] “हिरण्यये” हिरण्यये “रथे” युक्ता “मयूरश्रेण्या” मयूरवर्णः श्रेणी ययोस्तौ [सुपां सुलुगिति (७, २, ३६) विभक्तोर्डादेशः] “शितिपृष्ठा” श्वेतपृष्ठौ† एवस्मृतौ “हरी” आश्वौ हे इन्द्र ! “त्वा” त्वाम् “आ वहताम्” । किमर्थम् ? “मध्वः” मधुर-रसस्य “विवक्षणस्य” वक्तृमिच्छस्य स्तुत्यस्य‡ यद्वा वीढव्यस्य प्राप्तव्यस्य “अन्धसः” अन्धस्य सोमरूपस्य “पीतये” पानार्थम् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ७, १४, ५ ।

† ‘शितिपृष्ठा—शौलपृष्ठा—इति वि० ।

‡ ‘अन्धस्येन विवक्षितभूतस्य’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२२ १ १ २ ३ १ १ १ १ १ २
पिवात्वाऽऽस्यगिर्वणःसुतस्यपूर्वपाइव ।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ २ ४ १ २
परिष्कृतस्यरसिनइयमासुतिश्चारुमदायपत्यते ॥ ३* ॥ ५

हे “गिर्वणः” गौर्भिवेननीयः स्तुतिभिः सम्भजनीयेन्द्र !
“सुतस्य” अभिषुतस्यास्य सोमस्य [क्रियाग्रहणं कर्त्तव्य मिति
कर्मणः सम्प्रदानत्वाच्चतुर्थ्यर्थं षष्ठी (२, ३, ६२)] इम मभिषुतं
सोमं “तु” क्षिप्रं “पिव” । तत्र दृष्टान्तः—“पूर्वपाइव”† [पूर्वः
पूर्वैभ्यो देवेभ्यः प्रथमभावी सन् पिवतीति पूर्वपा वायुः, सञ्चै-
न्द्रवायवे मुख्ये ग्रहे सर्वैभ्यः देवेभ्यः पूर्वं पिवति “यस्य देव
दधिषे पूर्वपेदम्”—इति निगमान्तरम् ; तादृशः] वायुरिव
त्वमपि सर्वैभ्यो देवेभ्यः पूर्वं पिवेत्यर्थः । कीदृशस्य सोमस्य ?
“परिष्कृतस्य” अभिषवादिभिः संस्कृतस्य [“सम्पर्युपेभ्यः (६, १,
१३८)”—इति करोतेर्भूषणे सुट्, “परिनिविभ्यः (८, ३, ७०)”
—इति सुटः षत्वम्], “रसिनः” रसवतः । अपिच “इयमा-
सुतिः”‡ अयमासवो मदकरः“चारुः”श्रीभनः सोमरसः“मदाय”
हृषाय हृष-जननाय “पत्यते” सम्पद्यते [पत्त्य गतो (भ्वा०
प०), यद्वा पत्यतिरेश्वर्य-कर्मा । मदाय—मदस्य पत्यते इष्टे
मदोत्पादने शक्त इत्यर्थः] ॥ ३ ॥ ५

* सू० वे० ५, ७, १५, १ ।

† ‘पूर्वपात्वारोच्ये ते यथा पिवन्ति तद्वत् पिवन्त’—इति वि० ।

‡ ‘आसुतिरपत्तिरित्यर्थः’—इति वि० ।

^२यिशाशयिनारः । ^{१ १}वहान्तूँसोरः । ^{१ ३ ५ ८}मारपारः३४औहो
^{३ ५}वा । ^{२ ८ ८}तारः३४य ॥ (१) ^{१ २}आत्वारथायि । ^{१ २}हिराण्याश्याः
^{१ ८ २ ८ ८ ८}यि । ^{१ ९}चारीमयूरशेष्या । ^{१ २ ८}शितायिपाशुर्त्तारः । ^{१ २ ८}वाहता
^{२ १ १}म्ना । ^{१ २}ध्वोआन्वाशसारः । ^{१ ३}विवाक्षाशुणाः३ । ^{१ ३}स्थारपार
^{५ ८ ८}३४औहोवा । ^{३ ५}तारः३४ये ॥ (२) ^{२ ८}पिबातुवा । ^{१ १}स्यगायिर्वा
^{१ २ ८ ८}शुणारः । ^{१ २}हृतस्यपूर्वपाइव । ^{१ २}परायिष्काशुर्त्तारः । ^१स्थार
^२सिनइ । ^{१ २}यमाहृशतारयिः । ^{१ २ २}चारुम्नाशुदाः३ । ^{१ १}यारुपा
^{५ ८ ८}३३४औहोवा । ^{३ ५}त्योरः३४ते (३) ॥ १२* ॥ २

^{२ ८ १ २}॥ अभिनिधनं कापवम् ॥ ^{२ ८ १ २}औहोहोहायि । ^{१ २}आयाहो ।
^{१ २ ३ ५ २ ३ ५ २ १ ५}आत्वा। सारः३४हा। सामागारः३४ताम्। यूक्तारारः३४थायि।
^{२ ८ १ २ ३ ५ १ ३}चौरण्ययायि । ^{२ ८ १ ३ ५ १ ३}ऐहोयि । ^{२ ८ १ ३}आरः३४यिहो । ^{२ ८ १ ३}ब्राह्मण्यूरः३
^{५ २ ३ ५ १ ८ १ ८ १ ३}४जो । ^{५ २ ३ ५ १ ८ १ ८ १ ३}चारायारः३४ई । ^{५ २ ३ ५ १ ८ १ ८ १ ३}द्राकोग्निनाः । ^{५ २ ३ ५ १ ८ १ ८ १ ३}ऐहोयि । आ

^५ २ ३ ५ ३ २ ४
२३४यिही । वा इन्त्वर३४सो । मपात्रयिताप्रयाद्प्रुद्दयि ॥ (१)

^{१२ १} २ १ २ १ ३ ३ ५
औहोहोहायि । आयिही । आत्वा । रा२३४थायि ।

^२ ३ ५ २ ३ ५ २२ १
ह्यिरण्यार३४यायि । ह्यारीमार३४यू । राशेपिया ।

^{१२ १} ३ ५ २ ३ ५ २
ऐहोयि । आ२३४यिही । शायितायिपार३४र्षा । वा

^३ ५ २२ १ २२ १ ३
हाता२३४म्मा । ध्वोअन्धसाः । ऐहोयि । आ२३४यि

^५ ३ ३ ५ ३ २ ४
ही । वायिवत्तार३४णा । स्वपात्रयिताप्रयाद्प्रुद्दयि ॥ (२)

^{१२ १} २ १ ३ १ २ ३ ५
औहोहोहायि । आयिही । पायिवा । तूर ३ ४वा ।

^२ ३ ५ २ ३ ५ २२ १ २२ १
स्यागिर्वा२३४णाः । सूतस्यार३४पू । र्वापाइवा । ऐहो

^३ ५ २ ३ ५ २ ३
यि । आ२३४यिही । पारिष्कार३४र्त्ता । स्यारासीर३

^५ २ १२ २२ १ ३ ५ २
४नाः । इयमासुतायि । ऐहोयि । आ२३४यिही । चा

^३ ५ ३ २ ४ ३
रुर्मार ३ ४दा । यपात्रत्याप्रता ६ ५ ६ यि । आ २ ३ ४

^५
भौ(३) ॥ ३ * ॥ [३] पू

अथ आसीतेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आसीतापरिषिञ्चताश्वन्नस्तीमममुर्रजस्तुरम् ।

३ १ २ ३ १ २
वनप्रक्षमुदप्रुतम् ॥ १ * ॥

हे ऋत्विज ! “आसीत” सोमम् अभिषुणुत [पुञ् अभिषवे (स्वा० उ०), लोटि छान्दसो (२, ४, ७२) विकरणस्य लुक्, “तमनमनद्युनाद्य (७, १, ४५)”—इति तस्य तबादेशः] । किञ्च, “परिषिञ्चत” परितस्तं वसतीवर्यादिभिः सिञ्चत । कीदृशम् ? “अश्वं न” अश्वमिव वेगिनं “स्तीमं” स्तोतव्यम्, “अमुरम्” अन्तरिक्षस्थितानामुदकानां प्रेरकम् “रजस्तुर” तेजसां प्रेरकम्, “वनप्रक्षम्” उदकवत् क्षरणशीलम्, “उदप्रुतम्” उदके गच्छन्तं प्रवमानं सोममभिषुणुत अभिषिञ्चत च ॥

“वनप्रक्षं”—“वनप्रक्षम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सहस्रधारं वृषभम्पयोदुहम्प्रियन्देवायजन्मने ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ऋतेनयऋतजातो विवावृधेराजा देवऋतमृच्छत् ॥ २ ॥ ६

* इ० ऋ० १७, १, ४, २ (२भा० १२८५०) = ऋ० वे० ७, ५, १८, २ ।

† ऋ० वे० ७, ५, १८, ३ ।

“सहस्रधारं” बहुधारीपेतं, “दृषभं” कामानां वर्षकं, “पयो-
दुहं” क्षीरवत् सारभूतं रसं सिञ्चन्तं “प्रियं” प्रीणयितारं सोमं
“देवाय” देव-सम्बन्धिने “जन्मने” * देवेभ्यस्तदर्थम् अभिषुणुत ।
“ऋतजातः” उदकाज्जातः “यः” “राजा” सोमः “ऋतेन”
वसतीवर्याख्येनोदकेन “वि वाष्टधे” विशेषेण वर्धते । कौट्टगः ?
“देवः” द्योतमानः स्तोतव्यो वा, “ऋत” सत्यभूतः, “बृहत्”
महान् । तमासुनुतेति पूर्वैण समन्वयः ॥

“पयोदुहम्”-“पयोदृषभम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ६

३२ ४२ ५२ २२ ३ ४ ५ ५
॥ वाचःसाम ॥ आसीतापा । क्षीरिषिञ्चता ई ए ।

१ २ २ १ ० १ २ ०
आश्वान्नस्तो । मामप्पुरा२म् । राजस्तुरम् । वानप्रा

१ ४ २ ५
क्षार३म् । ऊ२३दा३ । प्र३४प्रतोई५च्चाइ(१) ॥ ११ ॥ [१]

३२ ४२ ५२ २२ ३ ३ ५ ५
॥ वाचःसाम ॥ आसीतापा । क्षी । रिषिञ्चताई ए ।

१ २ २ १ ० १ २ १ ०
आश्वान्नस्तो । मामप्पुरा२म् । राजस्तुरम् । वानप्रा

१ ४ २ ५ ३ ४ ५
क्षार३म् । ऊ२३दा३ । प्र३४प्रतोई५च्यि ॥ १) वनप्र

२ ३ ४ ५ ५ १ २ १ ०
क्षाम् । क्षीयि । उदप्र, ताइमे । साहस्रधा । राम्भृ

* जन्मनतां मूलभूताय इति वि० ।

† ऊ० गा० २५० ३५० ३५० ।

षभा^{१८ २} । पायोदु^{१ ७}हम् । प्रायन्दायिवा^{१ ४}र३ । यार३जा^३ ।

न्मा^२३४पुनो^५द्दहायि ॥ (२) प्रियन्देवा । हो । यजन्मना^{३ ४ ५ ५}दृए ।

आ^{१८ १}र्त्तेनयः । आ^{१ ७}र्त्तजाता^३र । वायिवावृ^{१ ४ २ २}धे । राजा^{१८ २}दा

१ यिवा^१ र३ः । आ^{१ ४} र३ त्ता^३ रम् । बृ^२ ३ ४ ५ हो^३ ६

द्दहायि^५(३) ॥ १७ * ॥ [२]

॥ सफम् ॥ आ^{२ २ १ २ ४ ५}सीता^{१ ३}रपरि । पि^५ञ्चार^{३ ४}ता । अ

श्व^{१ २ १}न्नस्तोमा^{१ २ ४}रम् । अ^२मुरा^३रा^४रजा^३र । स्तू^२र३^५राम् ।

वना । प्र^१क्षाम^{२ ४}रदा^३र । प्रू^२३४पुतो^५द्दहायि ॥ (१) वन^{२ १ २}प्रा^३

क्ष^{४ ५}मु । द^{२ ३}प्रू^५र३ता^३म् । स^{२ १ २ १}हस्र^३धारा^५रम् । वृष^{१ २}भाया^३

यो^४र । दू^२३२^५३४हाम् । प्रिया^{२ १}म् । देवाया^{२ २ ४}रजा^३र । न्मा

३४पुनो^४द्दहायि ॥ (२) प्रियन्दे^{२ १ २ ४ ४ ४}रवाय । जन्मा^{२ ३}र३^५नायि ।

क्ष^{२ १ २ १ १}तेनया^{१ २ ४}आ^३र । तजा^२तो^३श्वा^५रयि । वा^३ ३ ३ ४^५र्त्तयि ।

१२अ०३ख०१मू०१] उत्तराद्विकः ।

४६१

२ १ २ १ १ २ २ ४ २ ५
ऋतेनयाआ२ । तजातोवाश्रयिवा३ । वा३२३४र्द्धायि ।

२ १ २ १ १ २ ४ २ ५
ऋतेनयाआ२ । तजातोश्वा३ । यि । वा३२३४र्द्धायि ।

२ २ १ २ २ ४ २ ५
राजा । देवाआ ३ त्ता ३ म् । वृ३ ४ ५ ह्यो ईहायि(३)

॥ १३* ॥ [३] ई

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे —

अग्निर्वृत्राणीति तृचालकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्निर्वृत्राणिजङ्घनद्द्रुविणस्युर्विपन्यया ।

१ २ ३ १ २ २ २
समिद्धःपुक्त्राज्जतः ॥ ११ ॥

“विपन्यया” सुस्तूयमानः “द्रुविणस्यः” द्रुविणं धनं स्तोतृ-
णामिच्छन् [यद्वा, हविर्लक्षणं धनमात्मन इच्छन् “अग्निः”

* क० मा० १२प्र० १अ० १३सा० ।

† क० अ० १, १, १, ४ (१भा० २८४०) = ऋ० वे० ४, ५, १७, २१ ।

“हृत्वाणि” आवरकाणि रक्षः-प्रभृतीनि तमांसि वा “जङ्घनत्”
 हिंसन्तु । कीदृशोऽग्निः ? “समिद्धः” सम्यक् दीप्तः अतएव
 “शुक्रः” शुक्लवर्णः “आहुतः” हविर्भिरभिहुतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
 गर्भमातुःपितुष्यताविदिद्युतानोअक्षरे* ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २
 सीदन्नृतस्ययोनिमा ॥ २१ ॥

[अत्र मातृ-पितृ-शब्दाभ्यां भूद्यौश्चाभिधीयते “द्यौः पिता,
 पृथिवी मातेति श्रुतेः] “मातुः” भूम्याः गर्भे” गर्भस्थाने मध्ये
 “अक्षरे” चरण-रहिते वेद्याख्ये स्थानेः † “वि दिद्युतानः” विशे-
 षेण दीप्यमानः “पितुः पिता” द्युलोकस्य पालयिता हविषां
 प्रदानेन, एवम्भूतोऽग्निः “ऋतस्य” यज्ञस्य “योनिम्” उत्तरवे-
 द्याख्यं “धिष्णां” [समम्यर्थे द्वितीया (३, १, ८५)] “आसीदन्”
 उत्तरवेद्यामुपविशन् अग्निहृत्वाणि जङ्घनदित्यन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 ब्रह्मप्रजावदाभरजातवेदोविचर्षणे ।

१ ३ १ ३ १ २ १ २
 अग्नेयद्दीदयद्विवि ॥ ३१ ॥ ७

* “अक्षरम्”—इति क० पु० पाठः ।

† ऋ० वे० ४, ५, २७, ४ ।

‡ ‘अक्षरे,—अधीयमाणं स्थाने’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ४, ५, २७, ४ ।

हे “जातवेदः” जातानां वेदितः ! “विचर्षणे” विशिषेण द्रष्टः
अग्ने ! “प्रजावत्” पुत्र-पौत्र-सहितं “ब्रह्म” अन्नम् “आ भर”
आहर “यद्” ब्रह्म “दिवि” द्युल्लोके “दीदयत्” दीप्यते । देवेषु
यत् प्रशस्तमन्नं राजते तदाहरेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ७

अस्यप्रेषेति षट्चात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अस्यप्रेषाहेमनापूयमानो

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

देवोदेवेभिःसमपृक्तसम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

सुतःपवित्रम्यर्थेतिरेभन्

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

मितेवसद्मपशुमन्तिहोता ॥ १* ॥

“अस्य” सोमस्य “प्रेषा” [प्रेषतिर्गत्यर्थः क्विपि रूपं, “सावे-
काच (६, १, १६८)”—इति विभक्तोरुदात्तत्वम् ;] प्रेरणेन, “हे-
मना” हिरण्येन “पूयमानः” [“हिरण्यपाणिरभिषुणोति”—इति
हिरण्य-सम्बन्धः, तादृशः] “देवः” दीप्यमानः सोमः “रसम्”
आत्मोयं “देवेभिः” देवैः सह “समपृक्त” सम्यर्चयति संयोजयति
[पृची सम्यर्के (अदा०आ०)] ततः “सुतः” अभिषुतः सोमः “रेभन्”
शब्दायमानः सन् “पवित्रम्” जर्णास्तुकेन निर्मितं “पर्येति”

* ऋ० ऋ० ६, १, ४, ४ (२भा० ११५, ४०) = ऋ० वे० ७, ४, ११, १ ।

परिगच्छति । कमिव ? “होता” देवानामाह्वाता ऋत्विक् “मिता
इव” निर्मितान् “पशुमन्ति” बह्वपशून् “सन्न” सदनानि यन्न-
गृहान् यथा पर्येति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१ २२ ३२ १२

भद्रावस्त्रासमन्याऽऽवसानो

३ ३ २ ३१२ ३१ २

महान्कविर्निवचनानिश्सन् ।

१ २ ३३२२ ३१ २

आवच्यस्वचम्बोःपूयमानो

३१ २२ ३१२

विचक्षणोजागृविर्देववीतौ ॥ २* ॥

“भद्रा” भद्राणि कल्याणानि “समन्या” [समनमिति
सङ्ग्राम-नाम (२, १७, १६), तत्र साधुरिति यत्] सङ्ग्राम-
योग्यानि “वस्त्रा” वस्त्राणि आच्छादकानि तेजांसि “वसानः”
आच्छादयन् “महान्” “कविः” क्रान्तदर्शी अतएव “निवच-
नानि” नितरां वक्तव्यानि स्तोत्राणिः “शंसन्” “विचक्षणः”
विशेषेण सर्वस्य द्रष्टा “जागृविः” जागरणशीलः । हे सोम !
एवभूतस्व “देववीतौ” देवानां वीतिर्भक्षणं यस्मिन् तद्देववीति-
र्यज्ञः तस्मिन् “चम्बोः” अधिषवण-फलकयोःण “आ वच्यस्व”
पात्राण्यानिश् [वचिर्गत्यर्थः (स्वा० प०) व्यत्ययेन श्यन् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, ४, ११, २ ।

† ‘वचनानि—ऋग्यजुः—साम—सूक्तानि’—इति वि० ।

‡ ‘चम्बोः—अधिषवण-चर्मणीवपरि’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१२ ३१ २ ३२ ३ १२
समुप्रियोमृज्यतेसानोअव्ये

३१२ ३२ ३१ २ ३२
यशस्तरोयशसाङ्गैतोअस्मे ।

३ १२ ३१ २ ३१ २ ३
अभिस्वरधन्वापूयमानो

३१२ ३ २ ३ १२
यूयम्यातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ * ॥ ८

“यशसां” यशस्विनां मध्ये “यशस्तरः” अतिशयेन यशस्वी
“क्षैतः” क्षिती भावः, “प्रियः” प्रीणयिता सोमः “सानी” समुच्छिन्ने
“अव्ये” अवि-भवे पवित्रे “अस्मे” अस्मदर्थं “सम्भृज्यते” ऋत्विग्भिः
परिपूयते “उ” [—अवधारणे] “पूयमानः” त्वं “धन्वा” अन्त-
रिक्षे “अभि स्वर” अभितः शब्दय “यूयम्” [प्रजायां बहुवचनम्]।
हे सोम ! त्वं “नः” अस्मान् “स्वस्तिभिः” कल्याणतमैः पालनैः
“सदा” सर्वदा “पात” रक्षत पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ८

३ २ ३ ३२ ३२
॥ उङ्गवायिवासिष्ठम् ॥ उङ्गवायि । अस्या३ ४औ

४२ ४ १२ २ १२ २ ३ ४ ५ ३२ २ ३२
होवा । प्रेषा । हेऽमना । पूयमानाः । देवा३ ४औ

४२ ५ १२ २ १ २ २ ४ ५ ३ २
होवा । देवायि । भीःसम । पुक्तरसाम् । सुता३

* ऋ० वे० ७, ४, ११, ३ ।

† ‘यूयं’ पात—बहुवचनमित्त्वं सच्च देवैरित्यर्थः—इति वि० ।

^{२ २ २} ४भौहोवा । ^१ पवायि । ^{२ २ १} चा३परि । ^{२ ३ ४ ५} एतिरेभान् । ^{३ २} मिता
^{३ २ ४ ५} ४भौहोवा । ^१ वसा । ^{२ १} द्वा३पशु । ^२ मा३४३ । ^{२ ४} ती३हो
^{३ १} पूता३पू३ ॥ (१) । ^{३ २ ४ ५} भद्रा३भौहोवा । ^१ वस्ता । ^{२ १} समनि ।
^{२ ३ ४ ५} यावसानाः । ^{३ २} महा३भौहोवा । ^{३ २ ४ ५} कवायिः । ^१ निवच । ^{२ १}
^{२ ३ ४ ५} नानिश्सान् । ^{३ २} आवा३भौहोवा । ^{३ २ ४ ५} चस्वा । ^१ चमुवोः । ^{२ १ २}
^{२ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{३ २} विचा३भौहोवा । ^{३ २ ४ ५} क्षणो । ^१ जागृविः । ^{२ २ १}
^१ दा३४यि । ^{२ ४} वा३चापुयिता३पू३उ ॥ (२) । ^{३ २} समू३भौहोवा । ^{३ २ ४ ५}
^१ प्रियो । ^{२ १ २} मृज्यते । ^{२ ३ ४ ५} सानोअव्यायि । ^{३ २} यशा३भौहोवा । ^{३ २ ४ ५}
^१ स्तरो । ^{१ १ २} यशसाम् । ^{२ ३ ४ ५} क्षैतोअस्मायि । ^{३ २} अभा३भौहोवा । ^{३ २ ४ ५}
^१ खरा । ^{२ १ २} धनुवा । ^{२ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{३ २} उज्जवायि । ^{३ २ ४ ५ ३ २} यूया३भौ
^{४ २ ५} होवा । ^{१ २} पाता । ^{२ १} सुवस्ति । ^१ भा३४३यिः । ^{२ ४} सा३दापू
ना३पू३ (३) ॥ ६ * ॥ [१] ८

अथैतोन्विन्द्रमिति ढचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ २२ ११ २२ ३२३१ १
एतोन्विन्द्रं स्तवामशुद्धं शुद्धेन साम्ना ।

२२३११३३ १ ३२३१२
शुद्धैरुक्थैर्विवृध्वात्संशुद्धैराग्नीर्वान्ममत्तु ॥ १ * ॥

[अत्रेतिहासमाचक्षते—पुरा किलेन्द्रो ह्यत्रादिकान् असुरान् हित्वा ब्रह्महत्यादि-दोषेणात्मानं मपरिशुद्धं मित्यमन्यत अथ तद्दोष-परिहारार्थं यदेन्द्र ऋषीन्वोचत्—यूयं मपूतं मां युष्मदीयेन साम्ना शुद्धं कुरुतेति । ततस्ते च शुद्धात्पादकेन साम्ना शस्त्रैश्च परिशुद्धं मकार्षुः । पश्चात् पूतायेन्द्राय धागादि-कर्मणि सोमादीनि हवींषि च प्रादुरिति । एषोऽर्थः शाट्वायनक-ब्राह्मणे प्रतिपादितः—“इन्द्रो वा असुरान् हित्वाऽपूत इवामिधो अमन्यत सोऽकामयत शुद्धमेवमासन्नं शुद्धेन साम्ना स्तुयुरिति स ऋषीन्ब्रवीत् स्तुतमिति ततएव ऋषयः सामापश्यन् तेनास्तु-वन्नेतोन्विन्द्रमिति ततो वा इन्द्रः पूतः शुद्धो मिधो भवदिति । तथा च अस्या ऋचोऽयमर्थः—] ऋषयः परस्परं ब्रुवन्ति—“तु” चिप्रम् “एत उ” आगच्छतैव । आगत्य च “शुद्धेन” शुद्धत्पाद-केन साम्ना, तथा “शुद्धैः” शुद्धि-हेतुभिः “उक्थैः” शस्त्रैश्च इन्द्रम् शुद्धमपापिनं कृत्वा “स्तवाम” स्तुयाम । ततः “साम्ना” शस्त्रैश्च “विवृध्वांसं” पाप-राहित्येन वर्षमानं तमिममिन्द्र “शुद्धैः”

* इ० अ० ४, २, १, ८ (१भा० ७१४ पृ०) = ऋ० वे० ६, ६, ११, २ ।

शुद्धात्पादकैर्गव्यादिभिः “आशीर्वान्” आश्रयणवान् [“छन्द-
सौरः (८, २, १५)”—इति मनुषो बल्कम्, तादृशः सोमः]
“ममत्तु” तमिन्द्रं मादयतु [माद्यतेऽच्छान्दसः (२, ४, ७६) सुः] ॥

“शुद्धैराशीर्वान्”—“शुद्धआशीर्वान्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ ४ १ २ ३ १ २
इन्द्रशुद्धोन्नागच्छिशुद्धःशुद्धाभिरुतिभिः ।

३ २ ३ २ २ २ ३ १ २
शुद्धोरयिन्निधारयशुद्धोममद्विसोम्य ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” “शुद्धः” अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैश्च परिशु-
द्धस्त्वं “नः” अस्मान् “आ गच्छि” आगच्छ “शुद्धाभिः” “जतिभिः”
जतयो मरुतः [अवन्ति सर्वत्र गच्छतीति वा] तेऽपि सामभिः
शस्त्रैश्च परिपूताः तैः मरुद्भिः सह “शुद्धः” पाप-रहितः त्वम्
आगच्छि । आगत्य च “शुद्धः” त्वं “रयिं” धनं अस्मासु “निधा-
रय” अतितरां स्थापय । किञ्च, हे “सोम्य” सोमार्ह ! “शुद्धः”
त्वं “ममद्वि” सोमेन माद्य [मदी हर्ष (दि० प०) लोटि
“बहुल्लच्छान्दसि (२, ४, ७६)”—इति शपः सुः] ॥

“ममद्विसोम्य”-“ममद्विसोम्यः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १० २२ ३ २ १२ १२ ३ १२
इन्द्रशुद्धोद्दिनोरयिंशुद्धोरत्नानिदाशुषे ।

३ २ ३ १ २ ३ १२ २२
शुद्धोवृत्राणिजिघ्रमेशुद्धोवाजसिषाससि ॥ ३ * ॥ ९

हे “इन्द्र !” “शुद्धः हिः” [—अवधारणे] शुद्ध एव त्वं “नः”
अस्मभ्यम् “रयिं” धनं प्रयच्छ । तथा “शुद्धः” त्वं “दाशुषे”
हविर्दत्तवते यजमानाय “रत्नानि” रमणीयानि कनक-गवादीनि
देहि । ततः “शुद्धः” पाप-रहितः त्वं “वृत्राणि” अपामावरकान्
कर्म-विघ्नकारिणं शत्रून् पापानि वा “जिघ्रसे” हंसि । ततः
“शुद्धः” शत्रु-हनन-दोष-परिहाराय अस्मदीयैः सामभिः शस्त्रैश्च
परिशुद्धस्त्वं वाजमन्नमस्मभ्यं “सिषाससि” प्रदातुमिच्छसि ॥
[यदा शत्रून् हन्त्यां तदा शुद्धात्पादकैः सामभिः शस्त्रैश्च यूयं मां
परिशुद्धं कुरुतेत्येवमस्मभ्यं धनमन्नञ्च दातुमिच्छसीत्यर्थः] ॥ ३ ॥ ९

२२२ १
॥ शुद्धाशुद्धीयोत्तरम् ॥ एतोन्विद्रस्तवाश्मा । शु
१ १ १ १ १ १ १ १
द्धशुद्धे । न । साम्ना २ । शुद्धायिरुश्वाशयिः । वा
१ १ १ १ १ १ १ १
वारद्दीरश्शाम् । शुद्धैराश्शी । वान्ममत्तु । इडा

* अ० वे० ६, ६, ११, ४ ।

† ‘चि तस्मादर्थे, शुद्धस्त्वं यस्मान् रयिं धनं शुद्धं निधारय’ - इति वि० ।

‡ ‘सिष्यससि—साधयसि’—इति वि० ।

२३ ॥ (१) इन्द्रशुद्धो न आगाश्ची । शुद्धः शुद्धा । भिद्ध ।
 तायिभारयिः । शुद्धो राश्वीश्म् । निधाररारश्चया ।
 शुद्धो मारश्मा । धीसोमिय । इडाश्च ॥ (२) इन्द्रशुद्धो
 चिनो राश्वीश्म् । शुद्धोरत्नानिदा । शृषारयि । शुद्धो
 वाश्चाश्च । णिजाश्चरश्चसायि । शुद्धो वा रश्च जाम् ।
 सायिषाससि । इडा रश्च भाश्चश्च । ओ रश्चश्चश्च ।

डा(३) ॥ १२ * ॥ [१] ९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य हादयस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

अग्नेस्तीममिति त्वचामकं सुक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

अग्ने स्तीममनामश्चेसिद्धमद्यदिविस्पृशः ।

देवस्यद्रविणस्यवः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ७ प्र० २ अ० १२ सू० १ ।

† ऊ० वे० ४, १, ५, २ ।

“द्रविणस्यवः” द्रविणं धनमिच्छन्तो वयं “द्विविष्टयः”
सूर्यरूपेण आकाशं व्याप्नुवतो “दिवस्य” द्योतमानस्य “अग्नेः”
“सिद्ध” पुरुषार्थानां साधकं “स्तीमं” स्तोत्रम् “अद्य” अस्मिन्न-
हनि “मनामहे” ब्रूमः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ ३ २ ३ २ १ १ २ २ ३ २
अग्निर्जुषतनोगिरोहोतायोमानुषेष्ठा ।

१ २ ३ २ ३ १ २
सयत्तद्द्वैव्यञ्जनम् ॥ २ * ॥

“होता” देवानामाह्वाता होम-निष्पादको वा “अग्निः”
“मानुषेषु” “आ” वसति । “यः” अग्निः “नः” अस्माकं “गिरः”
स्तुतीः “जुषतां” शिवताम् “सः” अग्निः “द्वैव्यं जनं” देव-सम्ब-
न्धिनं जनं “यत्तत्” यजतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २
त्वमग्नेसप्रथाअसिजुष्टोहोतावरेण्यः ।

१ २ ३ १ २ २ २
त्वयायज्ञं वितन्वते ॥ ३ † ॥ १०

* ऋ० वे० ४, १, ५, ३ ।

† ‘द्वैव्यं’ जनं—देवानां स्वभूतं वसु-वद्र-सवत्-प्रभृतिकं जनम्—द्विः वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, १, ५, ४ ।

हे “अग्ने ।” “जुष्टः” सर्वदा प्रीतः “वरेष्यः” सर्वैर्वरणीयः
 “होता” त्वं “सप्रथाः असि” सर्वतः पृथुर्भवसि । [तथाहि यास्तः—
 “सप्रथाः सर्वतः पृथुः (निरु० नै० ६.७)” —इति] । किञ्च, सर्वं
 यजमानाः “त्वया” साधनेन “यज्ञं” “वि तन्वते”* ॥ ३ ॥ १०

अभित्रिपृष्ठमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,†

तत्र अथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १

अभित्रिपृष्ठं वृषणं वयोधा

० ३ १ २ ३ १ २

मङ्गोषिणमवावशन्तवाणी ।

२ १ १ २ ३ १ २ ३ ५ ३

वनावसानो वरुणो न सिन्धु-

१ २ ३ १ २ ३ १ २

विरत्नधादयनेवार्याणि ॥ १ ॥ ३ ॥

“त्रिपृष्ठं” त्रीणि पृष्ठानि स्तोत्राणि सवनानि वा यस्य स
 तथोक्तस्तं “वृषणं” वर्षकं “वयोधाम्” अवस्य दातारम् “अङ्गो-
 षिणम्” अपीषवन्तं सोममभिलक्ष्य “वाणीः” स्तोत्रुणां वाचः
 “अवावशन्त” शब्दायन्ते । “वना” वनानि उदकानि “वसानः”
 आच्छादयन् “वरुणो न” वरुणो यथा सिन्धूनाच्छादयति तद्वत् ।

* ‘कृत्विजः त्रिसारथिनि’—इति वि० ।

† ‘षष्ठमसूक्तः सम्यक्त्या ‘मध्यन्दिनम्’—इति वि० ।

‡ इ० अ० १, १, ४, ६ (२भा० १०० अ०) = अ० वे० ७, ३, २६, २ ।

“सिन्धुः” स्यन्दनशीलः, “रत्नधाः” रत्नानां दाता सोमः “वार्याणि” धनानि “दयते” प्रयच्छति स्तोत्रभ्यः ॥

“अङ्गोषिणम्”—“अङ्गूषाणम्”—इति पाठो, “सिन्धुः”—“सिन्धून्”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
शूरग्रामःसर्ववीरःसहावान्

१ २ ३ १ २ ३ १ २
जेतापवस्वसनिताधनानि ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तिग्मायुधःक्षिप्रधन्वासमत्

२ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
स्वषाढःसाङ्गान्पुतनासुशत्रून् ॥ २ * ॥

हे सोम ! त्वं “पवस्व” । कीदृशस्त्वम् ? “शूरग्रामः” शूराणां ग्रामः सङ्घो यस्य सः, “सर्ववीरः” सर्वे वीरा यस्य स तथोक्तः, “सहावान्” सहनवान् “जेता” जयशीलः “सनिता” सम्भक्ता “धनानि” धनानां, “तिग्मायुधः” तीक्ष्ण-प्रहरण-साधनः, “क्षिप्रधन्वा” क्षिप्र-सहनशील-धन्वा, “समक्षु” सङ्ग्रामेषु “श्वषाढः” असोढा, “साङ्गान्” अभिभवन् । कुत्र ? “पुतनासु” शत्रु-सेनासु । कान् ? “शत्रून्” ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, २, २६, २ ।

† ‘तोत्स्यायुधः—असि-परशु-पाश-प्रभृतिभिर्दायुधैः सम्पन्नः’—इति नि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १
 उरूगव्यूतिरभयानिक्लपवन्

२ ३ १ २ २ २ १ २
 त्समीचीने आपवस्वापुरन्धी ।

३ १ २ २ २ २ १ २ १ २
 अपःसिषासन्नुषसःस्वाऽऽर्गाः

२ २ ३ २ ३ १ २
 सच्चिक्रदोमही अस्मभ्यंवाजान् ॥ ३१ ॥ ११

हे सोम ! “उरूगव्यूतिः” विस्तीर्ण-मार्गः त्वम् “उभयानि”
 स्तोत्रभ्यः “क्लपवन्” कुर्वन्, “पुरन्धी”ः इमे द्यावापृथिव्यौ
 “समीचीने” सङ्गते कुर्वन्, “आ पवस्व” आचर । “अपः”
 “उषसः” “स्वः” आदिव्यं “गाः” रश्मीष “सिषासन्” सन्धत्तु-
 मिच्छन् “सं चिक्रदः” वा सङ्गच्छे । “मदः” महतः महान्ति
 “वाजानि” अन्नानि अस्मभ्यं दातुमिति शेषः ॥ ३ ॥ ११

२ १ २ २ ३ २
 ॥ सम्पावैयश्चम् ॥ ओ३हायि । ओ३हा । ओ३हा ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 इयार । ओ३हा३ण । अभिन्निपा । छा३वुष । णम्ब

* “स्व” — इति छ० पाठः ।

† ऋ० वे० ७, २, २६, ७ ।

‡ ‘पुरं’ धारयितः — इति वि० ।

१ ‘चिक्रदः’ — इत्यं कुर्वन् — इति वि०

^{४ ५} योधाम् । ^{१ १२} अङ्गोषिणाम् । ^{१ १२} अवाव । ^{१ २ ४ ५} शन्तवाणीः । ^२ व

^{१२} नावसा । ^{२ १} नोश्वद् । ^{१ २ ४ ५} णीनसिधूः । ^१ विरत्तधाः । ^{२ १} दय

^२ ते । ^१ वा३४४ । ^{२ ४} रीयापूणाईपूईयि ॥ (१) ^{१ २ १ २} शूरग्रामाः ।

^{२ १ २} सर्ववी । ^{१ २ ४ ५} रःसहावान् । ^{१ २ १ २} जेतापवा । ^{१ १} खा३सनि । ^१ ता

^{२ ४ ५} धनानी । ^{१ १ २} तिग्मायुधाः । ^{१ १} क्षिप्रध । ^{१ २ ४ ५} न्वासमत्सू । ^{२ १ २} अषा

^{२ १} ढःसा । ^{२ १} ङा३न्युत । ^१ ना३४३ । ^{१ ४} सू३शापू३पू३इन् ॥ (२)

^{१ १} उरुगव्य । ^२ ती३भर । ^{१ २ ४ ५} यानिष्ठपवान् । ^{१ १ २ २} समीचीने ।

^{१ १} आ३पव । ^{१ २ ४ ५} खापुरन्धी । ^{१ १} अषःषिषा । ^{१ १} सा३नुष । ^१ सः

^{२ ४ ५} सुवर्गाः । ^{१ १} ओ३शायि । ^{१ १} ओ३चा । ^{१ २ २} ओ३हा । ^१ इया२ ।

^{४ १ २} ओ३हा३ण । ^१ सच्चिकदो । ^{१ २} महोष । ^१ न्मा३४४ । ^१ भ्या

^४ वापूजाईपूइन् (३) ॥ १७^४ ॥ [१] ११

अथ त्वमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११ ३१ २ ३ १ २२ ३ १ २

त्वमिन्द्रयशाअसृजौषीशवसस्पतिः ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वंवृत्राणिहृत्स्यप्रतीन्येकइत्पूर्वनूत्तश्चर्षणीधृतिः ॥ १* ॥

हे “इन्द्र ! “त्व” “शवसस्पतिः” शवसोऽन्नस्य बलस्य वा पालयिता, “ऋजौषी” ऋजौषोऽभिषुतः सोमः तद्दान्, त्वं “यशा अमि” यशस्वी भवसि । कथमस्य यशस्वित्वं ? तदाह— “अप्रतीनि” बलिभिरपि अप्रतिगतानि “वृत्राणि” रक्षांसि “अनुत्तः” अन्यैर्नैतुमशक्यः त्वम् “एकइत्” एकएव असहाय एव “चर्षणीधृतिः” रक्षात्वेन यजमानादि-मनुष्याणां धारकः “पुरु” बहुलं यथा भवति तथा “हंसि” सम्प्रहरसि । अतएवास्य यशस्वित्वम् ॥

“शवसस्पतिः”-“शवसस्पते”—इति पाठौ, “इत्पूर्वनूत्तश्चर्षणीधृतिः”—“नएकइदनुत्ताचर्षणीधृता”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तमुत्वानूनमसुरप्रचेतस्राधोभागमिवेमहे ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

मद्दीव्यत्तिःशरणातइन्द्रप्रतेसुखानोअश्रवन् ॥ २† ॥ १२

* ध० षा० ३, २, १, ६ (१ भा० ५१२४०) = ऋ० वे० ६, ६, १३, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ६, १९, ६ ।

हे “असुर” बलवत् ! प्राणवत् ! वा हे “इन्द्र !” यः उक्त-
गुणोऽस्ति “त” च “प्रचेतसं” प्रकृष्ट-ज्ञानं “त्वा” “उ” [—इत्यव-
धारणे] पितृवत् पोषकं त्वामिव “राधः” धर्मादि-साधनं धनं
“नूनम्” * इदानीम् “ईमहे” याचामहे । तत्र दृष्टान्तः—“भाग-
मिव” यथा कश्चित् पितृतो भागभूतं धनं याचते, तद्वत् ; इन्द्रो
यजमानेभ्यः स्तीढभ्यश्च धनं प्रयच्छत्येव तस्मात् भागभूतं धनं
यष्टारो वयं याचामहे । किञ्च हे इन्द्र ! “महीव कृत्तिः” [कृत्ति
र्यशोऽन्नं वा कृत्तीच्छेदने (रु० प०) क० णे क्तिन् । कृतन्यनेनेति,
ईदृशी] कृत्तिरिव “ते” तव “शरणा” शरणं गृह्णन् अन्तरिक्षं
द्युलोके महद् वर्द्धते [अत्र यास्तः—“कृन्तेर्यशोवान्नं वा । महीव
कृत्तिः शरणा त इन्द्र । सुमहत्त इन्द्र शरणमन्तरिक्षे कृत्तिरिव
(निरु० नै० ५, २२)”—इति] । किञ्च, “ते” तव स्व-भूतानि
“सुम्ना” सुम्नानि मन्त्रादि-विषय-सुखानि च “नः” अस्मान्
“प्राप्नुवत्” प्रकर्षेणाप्नुवतां व्याप्नुवन्तु [अश्रोतेर्लेद्व्यङ्गः
(३, ४, ६४)] ॥ २ ॥ १२

५४ २ ४ ५४ ४२ ५ १
॥ अभीवर्त्तम् ॥ तुवाश्माश्रयिन्द्रयशाश्रसोवा । आ
२ १२ १ २ १ २ ३
ज्जीषीश । वसास्याशतारयिः । त्वम्वृत्राश्शरश्श । णि
४ ५४ २ २ १ २ १ २
चक्षुप्रतीनि । कआयित्पूश्शरे । अनूत्ताश्शार ।
३ १ १ २ १ १ १ १ ५ ४ २ ४
षणाश्रयि । धारश्शपु । तारश्शपुश्रिः ॥ (१) अनूत्ताश्श

* 'निश्चितम्'—इति वि० ।

^{५८ ४ ५} १ २ १ २ १
 र्षणीधृतोवा । आनुत्तश्च । षणायिधाशर्त्तारयिः । ता

^{२२} ३ ४ ५ २१ २ २ १
 मुत्वानू३१२३४ । नमसुर । प्रचायिताशरम् । राधो

२ ३२ १ ३११११
 भाशगरम् । इवाअयि । मार३४५ । हार३४५यि ॥ (२)

^{५२४ २ ४ ५८ ४ ५} १ २ २ १ १
 राधोश्भा३गमिवेमहोवा । राधोभागम् । इवायिमा१

^{९ ८ २} ३ ४ ५ २ १ १
 चारयि । माहीवका३१३४ । तिःशरणा । तत्रात्रा१

^{१ २} ३ २ १
 यिन्द्रार । प्रतायिश्शम्नार । नोआ३ । आर३४५ ।

३११११
 वार३४५न(३) ॥ १८० ॥ [१]

^{२२ ४ ५८}
 ॥ द्विद्विक्कारम्बामदेव्यम् ॥ तुवमारअयिन्द्रयशाअसा

^{१८ ८} १ २ १ २ १ २ १ २
 यि । आज्जीषीशवसस्यतिस्त्वम्वृत्राणिहृत्स्यप्रतीनआयि

^{९ ३८ २} १ १ २ १ २ १ २ २
 कभौहो३ । ऊम्नार । पूर३४ । अनुत्तश्चार्षणीहो३ ।

^१ १ ४ ५ १ १ ४
 ऊम्नार । धृतायिः । और३होवा ॥ (१) अनुत्तार३श्च ।

^{५८} १ २ २ २
 र्षणीधृतायिः । आनुत्तश्चर्षणीधृतस्तमुत्वानूनमसुराऽप्र

^{३२ १} चोहोश् । ^१ ऊम्नाश् । ^{१ २} ताश्शसाम् । ^{१ २ ३ ४ ५} राधोभागाऽमिवी

^१ चोश् । ^१ ऊम्नाश् । ^१ मद्या । ^{१ ४ ५} औश्चोवा ॥ (२) ^{२ ३ ४} राधोभा

^{४ ५ ६} श्गमिवेमद्यायि । ^{१ २ ३} राऽधोभागमिचेमहेमहोवृत्तिः शरणा

^{२ ३ ४} स्तचोहोश् । ^१ ऊम्नाश् । ^{१ २} आश्शयिन्द्रा । ^{१ २} प्रतोसुम्नाऽन

^{३ ४ ५} चोहोश् । ^१ ऊम्नाश् । ^१ श्रवान् । ^{४ ५} औश्चोवा । ^५ होपृक् ।

डा(३) ॥ ७ * ॥ [२]

^{१ २ ३} ॥ यग्मम् ॥ ^{२ ३ ४} त्वमिन्द्रा । ^{२ ३} यशाः । ^{२ ३} असायि । ^{२ ३} ऋजो

^{१ २} षीग्मवसः । ^१ पतायिः । ^{२ ३ ४ ५} त्वम्बृत्राणीश्चसिया । ^{१ २} प्रतो

^१ नाश् । ^{२ ३ ४ ५} कद्रत्पूहश्चोश् । ^{२ ३ ४ ५} तश्च । ^{५ ६ ७} पाश्शणाश्शौचो

^{३ ४ ५} वा । ^{१ २ ३ ४ ५} धाश्शक्तीः ॥ (१) ^{१ २} अनुत्तश्चा । ^{१ २} अनुत्तश्चा । ^{१ २} षणी ।

^{२ ३ ४ ५} धृतायिः । ^{१ २ ३ ४ ५} अनुत्तश्चर्षणी । ^{२ ३ ४ ५} धृतायिः । ^{१ २ ३ ४ ५} तमुत्वानूश्नम

^{३ ४ ५} सुरा । ^१ प्रावाश्शयि । ^१ तासाश्शम् । ^{१ २} राधाश्चोश् यि ।

२ २ १ ३ ५ २ २ ३ ५
 भागम् । आरयिवा२३४ औचोवा । मा २ ३ ४ हे ॥ (२)
 १ २ २ २ १ २ २ २ २ १ २ २ २
 राधोभागाम् । राधोभागाम् । इवे । महायि । राधो
 २ २ १ २ २ २ २ २ २ १
 भागमिवे । महायि । महीवकाऽर्त्तिःशरा । णाता २
 १ १ २ २ २ १
 यि । आयिन्द्रा २ । प्रता २ यिहोशयि । सुन्ना । नोर
 ३ ५ २ २ ३ ५
 आः२३४ औचोवा । आर२३४वान्(३) ॥ १४ * ॥ [३] १२

यजिष्ठन्वेति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 यजिष्ठन्वाववृमहे देवन्देवत्राहोतारममर्त्यम् ।

३ २ २ १ २ ३ १ २

अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ॥ १ † ॥

हे अग्ने ! “यजिष्ठं” यष्टृतमं “त्वा” त्वां “ववृमहे” वृणी-
 महे मन्त्रजामहे । कीदृशं त्वाम् ? “देवत्रा” देवेषु मध्ये “देवम्”
 अतिशयेन दानादि-गुणकम्, “होतारं” देवानामाह्वतारम्,
 “अमर्त्यम्” अविनाशनम्, “अस्य” “यज्ञस्य” यागस्य “सुक्रतुं”
 सुष्ठु, कर्त्तारम् ॥ १ ॥

* क० मा० १८ प्र० १ अ० १४० वा० ।

† क० अ० ३, १, ५, ६ (१ भा० २८३ प०) = ऋ० वे० ६, १, १८, १ ।

अथ द्वितीया ।

२१ २२ २१ २ २ १ १ २ २३ १२
अपान्नपातं सुभगं सुदीदिति मग्निमुश्रेष्ठं शोचिवम् ।
 १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपामा सुमन्यं च ते दिवि ॥ २३ ॥ १३

“जर्जः” अन्नस्य “नपातं” न पातयितारं [यद्वा, नसारं चतुर्थं हृविर्लक्षणेनाग्नेन आपो जायन्ते, अद्वा योषधि-वनस्पतय-स्तेभ्य एष जायत इति चतुर्थत्वम्] । “नभ्रान्नपात् (६, ३, ७५)”—इति नञ् प्रकृतिभावः] “सुभगं” शोभन-धर्मे “सुदीदिति” सुष्ठु दीदयन्तं “उश्रेष्ठं शोचिवं” प्रशस्यतम-तेजस्काम् अग्निं स्तौमीति शेषः । स तादृशोऽग्निः “नः” अस्मादर्थं “दिवि” द्योतमाने देवयजने द्युलोके वा “मित्रस्य” देवस्य “वरुणस्य” च “सुमन्यं” सुखम् “आ” अभिलक्ष्य “यच्छते” यजतु । तथा सोऽग्निः “अपाम्” अद्भेवतानाञ्च सुमनमभि यजतु ॥ २ ॥ १३

३ ४ २ ४ ५
॥ साध्यम् ॥ याऽपुजि । छत्वाश्वाश्वाश्वमद्यायि ।

२२ १ २ २ १ २ १ ०
देवन्देवनाक्षीतारं रामम् । आमर्त्तियम् । आखयाद्या

* “जर्जो विपातं”—इति ऋ० पाठः ।

† “अग्निमुश्रेष्ठं”—इति च ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, १, २८, ४ ।

¶ ऋग्वेदीयपाठमवलम्ब्यैवं व्याख्यातम् ।

§ ‘अपां नपातम्—अपां पौचमग्निम् । अपां पुत्रका इत्याः, तेषु सञ्जातं पुत्र-पौत्रम्—इति वि० ।’

२३। स्या२३सू३। क्रा३४प्रतो६हायि ॥(१) आऽपुस्य ।
 यज्ञा३स्या३सुक्रातूम् । अपान्नपातत्सुभा२३गाम् । वृदी
 दितिम् । अग्निमूश्रे२३। ष्टा२३शो३। चा३४प्रयिषो
 ईहायि ॥(२) आऽपुग्निम् । उश्रे३ष्टा३शोचिषाम् । स
 नेमिन्नस्रवरू२३णा । स्यासोअपाम् । चासुन्नाया२३।
 चा२३रता३यि । दा३४प्रयिवोईहायि(३) ॥ ३* ॥ [१]

॥ ऐधवाहसम् ॥ यजिष्ठन्वाववृमाहायि । देवन्देव
 चाहीतारममर्त्तियाम् । अस्ययज्ञस्यसुइहा । अस्ययज्ञ
 स्यसूइहा । जयायि । जषोर३४वा । क्राप्रतोईहा
 यि ॥(१) असायज्ञस्यसुक्रातूम् । अपान्नपातत्सुभगत्
 सुदीदिनायिम् । अग्निमुश्रेष्ठशोइहा । अग्निमुश्रेष्टाशो
 इइहा । जहायि । जषोर३४। वा । चापुयिषोईहा

* का० गा० अ० १३० ३५० ।

यि ॥(२) ^२अग्निमु^२श्रेष्ठशो^२चायिषाम् । ^१सुनोमि^१त्रस्यवरुण

^२सोषपाम् । ^१आसुन्नय^१क्षताऽइहा । ऊवायि । ऊवोर

^५३४ । वा । ^५दाप्रयिवोई^५हायि(३) ॥ ३* ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य हादशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम-खण्डे —

यमग्नइति ढचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^१२ ^३२७ ^३२९ ^१२९ ^१२९ ^२२ ^२

यमग्नेपृत्सुमर्त्यमवावाजेषुयञ्जुनाः ।

^१७ ^३१ ^२३ ^१२

सयन्ताश्वतीरिषः † ॥ १‡ ॥

हे “अग्ने !” “पृत्सु” सङ्ग्रामेषु “य” “मर्त्य” यजमानम्
“अवाः” अवसि रक्षसि, “य” पुरुषं “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
“ञ्जुनाः” अवसि, “सः” नरः यजमानः “श्वतीरिषः” नित्यान्ध-

* ऊ० मा० १८५० १६० १६० ।

† “आवा” — इति यजुष्यधिकः पाठः ।

‡ ऊ० वे० १, १, २२, २ = य० वे० ६, १६ ।

आनि “यन्ता” नियन्तुं समर्थो भवति [पृष्णु—“पदादिषु मांस्त्व-
त्स्नानामुपसङ्गानम् (६, १, ६३)”—इति घृतना-शब्दस्य पदादेशः
“सावेकाच (६, १, १६८)”—इति विभक्तोरुदात्तत्वम् । अवाः
—अवः अकाराकारयोर्विपर्ययः, सहा लोटगणमः, “इतश्च
(३, ४, ६७)”—इति सिप इकार-लोपः । जुनाः—जुइति
गत्यर्थः सौत्रो धातुः, लङ्, सिप्, क्रयादिभ्यः आ ; “बहुलच्छ-
न्दस्यमाङ्योगेऽपि (६, ४, ७५)”—इत्यङ्गणमाभावः ; यद्वृत्तयो-
गात् (८, १, ३०)’ अनिघातः । यन्ता—हृनो निस्वादाद्युदा-
त्तत्वम् (६, १, १६७) । अग्रतीः—“उगितश्च (४, १, ६)”—
इति ङीप् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ २
नकिरस्यसहन्त्यपर्येताकयस्यचित् ।

१ २ १ १ २
वाजोअस्तिअवाय्यः ॥ २* ॥

हे “सहन्त्य !” शत्रूणामभिभवन-श्रीलाग्ने ! “अस्य” त्वङ्ग-
णस्य यजमानस्य “कयस्यचित्” कस्यापि “पर्येता नकिः” आक्र-
मिता नास्ति । किञ्चास्य यजमानस्य “अवाय्यः” अवधीयः
“वाजः अस्ति” बल-विशेषोऽस्ति ॥ २ ॥

• ऋ० वे० १, १, २३, ११

† ‘वाजसन्त’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१२ २२, ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
सवार्जं विश्वचर्षणिरर्वङ्गिरस्तुतरुता ।

१ २ ३ १ २
विप्रेभिरस्तुसनिता ॥ ३* ॥ १४

“विश्वचर्षणिः” सर्वैर्मनुष्यैरुपेतः† “सः” अग्निः “अर्वङ्गिः”
अश्वैः‡ “वार्जं” सङ्ग्रामं “तरुता” तारयिता “अस्तु”
“विप्रेभिः” मेधाविभिः ऋत्विग्भिः सहितः तुष्टोऽग्निः
“सनिता” फलस्य दाता‡ [विश्वचर्षणिः—विश्वे चर्षणयः अस्य
“बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)”—इति पूर्वपदा-
न्तोदात्तत्वम् । अर्वङ्गिः—ऋ गतौ (म्वा० प०), “अन्येभ्यो-
ऽपि दृश्यते (३, २, ७५)”—इति वनिप्, भिसि “अर्वणस्त्रसा-
वनजः (६, ४, १२७)”—इति नकारस्य ह-इत्ययमादेशः ।
तरुता—तृ प्लवन-तरणयोः (म्वा० प०), अस्मात् “असित-स्कभित-
(७, २, ३४)—इत्यादौ ह्रस्वन्तो निपातितः, निपातनादेवेकार
स्थित्वम्] ॥ ३ ॥ १४

* ऋ० वे० १, २, २३, ४ ।

† ‘विश्वस्य द्रष्टा’—इति वि० ।

‡ ‘अर्वङ्गिः—हृतीयावङ्गवचनं चतुर्थीवङ्गवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, अर्वङ्गा’—
इति वि० ।

§ ‘विप्रेभिः—विप्रभ्यः सनिता, तां मुक्ता न कश्चिदन्यो दाता’—इति वि० ।

अथ साकमुच्चइति ढचाककं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १२ ३ १ २ ३
साकमुच्चोमर्जयन्तस्वसारो

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
दशधीरस्यधीतयोधनुत्रीः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
हरिःपर्यद्रवजाःसूर्यस्य

१ २ ३ २ ३ २ ३ २
द्रीणन्ननक्षेत्र्योनवाजी ॥ १* ॥

“साकमुच्चः” सह युगपत् सिञ्चाः [उच्च खेचने (भा० प०) क्षिपि रूपम्, तादृश्यः] “स्वसारः” कर्म-करणार्थम् इतस्ततः सुष्ठु गच्छन्त्यः अङ्गुलयः “मर्जयन्त” सोमं शोधयन्ति [मृजू शोध-नालङ्करणयोः (अदा० प०)] । तथा “दश” दश-सङ्क्राकाः “धीतयः” [अङ्गुलि-नामैतत् (निघ० २, ५, ७)] “धीरस्य” समर्षस्य यज्ञस्य वा देवैर्ध्वातव्यस्य काम्यमानस्य वा सोमस्य “धनुत्रीः” प्रेरयित्वा भवन्ति । ततः “हरिः” हरितवर्णः सोमः “सूर्यस्य” “जाः” प्रादुभूता जाया दिशः ताः “पर्यद्रवत्” परितो गच्छति [सूर्यस्य तेजसा हि आबिर्भवन्तीति दिशान्तस्य जायात्वम्] “अत्यः” अतन्शीलः “वाजी न” अश्वद्वय स्थितः सोमः “द्रीणं” द्रीणकलशं “नक्षेत्र्योनि” व्याप्नोति [नक्षत्रिर्व्याप्ति-कर्मा (निघ० २, १८, २)] ॥ १ ॥

* अ० भा० ६, १, ५, ६ (२भा० १९६४०) = अ० वे० ७, ४, ३, १'

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सम्नातृभिर्नृशिषुर्वावशानो

वृषादधन्वेपुरुवारोऽग्निः ।

मयीनयोषामभिनिष्कृतंयत्

सङ्गच्छतेकलशउस्त्रियाभिः ॥ २* ॥

“वावशानः” देवान् कामयमानः “वृषा” कामानां वर्षकः
 अतएव “पुरुवारः” बहुभिर्वरणीयः सोमः “अग्निः” मातृ-
 भूताभिः वसतीवरीभिः “सं दधन्वे” सन्धार्यते । तत्र दृष्टान्तः—
 “मातृभिर्नृशिषुः” कामयमानः पुत्रो यथा मातृभिः पयःप्रदा-
 नेन सन्धार्यते [घवि गत्यर्थः (म्वा० प०) कर्मणि शिटि रूपम्]
 “मयी न” मनुष्यो यथा “योषां” युवतिम् अभिगच्छति तद्वत्,
 “निष्कृतं” संस्कृतं स्वस्थानम् “अभि यन्” अभिगच्छन्
 “कलशे” द्रोणाभिधाने “उस्त्रियाभिः” अग्निः गोविंकारैः
 क्षीरादिभिर्वा “सङ्गच्छते” [गभिरकर्मकात् “समोगम्युच्छि-
 भ्याम् (१, ३, २८)”—इत्यात्मने पदम् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, ४, ७, २ ।

† ‘आदित्वरग्निभिः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ २ २ २ १ २ ३

उतप्रपिष्यजधरघ्याया

२ ३ १ २

३ २

इन्दुर्हाराभिःसचतेसुमेधाः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १

मूर्द्धानिगावःपयसाचमूषभि

२ ३ १ २ ३ २ ३ २

श्रीणन्तिवसुभिर्नित्तैः ॥ ३* ॥ १५

“उत” अपि च “अघ्नायाः” [“अघ्ना”—इति गो-नाम (निघ० २, ११, १)] अहं तथाविधाया गोः “जधः” पयः-स्थानं सोमः “प्रपिष्ये” श्रीषध्यादिषु सोमः प्रविश्य प्रकर्षण-म्याययति [प्यायतेर्लिङि “लिङ्गङोश्च (६, १, २६)”—इति पी-भावः] “सुमेधाः” शोभन-प्रज्ञः सोऽयम् “इन्दुः” सोमः “भाराभिः” “सचते” समवेति सङ्गच्छते । ततो “गावः” “चमूषु” [चमन्ति भक्षयन्त्यत्र सोममिति चम्बो ग्रहादयः, तेषु] स्थितं “मूर्द्धानं” ससृष्टितमिमं सोमं “पयसा” उदकेन “अभि श्रीणन्ति” अभित आच्छादयन्ति । तत्र दृष्टान्तः—“नित्तैः” प्रक्षालितैः “वसुभिः” वस्त्रैः यथा आच्छादयन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥ १५.

* अ० वे० ७, ४, १, ३ ।

† ‘अभि श्रीणन्ति’ मित्रयन्ति—इति पि० ।

॥ इक्षवहासिष्ठम् ॥ श्रीहोवाचा ३ होयि । इक्षा ।
 साकमुत्तो । मर्ज्यव । तस्वसाराः । दशधीरा । स्या
 र्धीत । योधनुत्रीः । हरिःपर्या । द्रवज्जाः । हरि
 यस्या । द्रोणनना । क्षेत्तति । योश्शर । नादवाप्र
 जाइ प्र इयि ॥ (१) सम्नातभायिः । नशिपुः । वाक्श
 नाः । वृषादधा । श्वेत्पुरु । वारोअज्ञायिः । मर्या
 नयो । पाश्मभि । निष्कृतंयान् । सङ्गच्छतायि । क
 लशे । जश्शर । स्त्रीश्यापुभाइपुइयिः ॥ (२) उतप्रपायि ।
 प्याश्जधः । अन्नियायाः । इन्दुर्द्वारा । भीश्सच ।
 तिसुमेधाः । मूर्दानजा । वाश्पय । साचमषू । श्री
 होवाचाउहोयि । इक्षा । श्रीभिन्नीणा । तीश्वसु । भा
 श्शरयिः । नाश्नापुयिक्ताइप्रइयिः (३) ॥ ७ ॥ [१]

२ २ २ ४ १ २ १
 ॥ पार्थम् ॥ औ३हो३होयि । साकमु३हो । मर्ज
 १ ४ ४ ५ २ १ १ १ १ १ ४ ४
 य । तस्वसाराः । दशधीरा । स्या३धीत । योधनु
 ५ १ १ २ १ २ २ ३ ४ ५ १ २ १
 त्रैः । हरिःपर्या । द्रवज्जाः । हरियस्या । द्रोणन्न
 २ १ ० २ ४
 ना । जे३अति । यो३४३ । ना३वापूजाईपूईयि ॥ (१)
 २ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ २ १
 सन्नातुभायिः । नशिपुः । वावशानाः । वृषादधा ।
 २ १ २ ३ ४ ५ २ २ १ २ १ २
 न्वे३पुरु । वारोअङ्गायिः । मय्यिनयो । षा३मभि । नि
 २ ४ ५ ३ १ २ २ २ २ २ २
 ष्कृतंयान् । सङ्गच्छतायि । कलगो । ऊ३४३ । शी
 ४ १ १ २ १ २ ४
 श्यापूभाईपूईयिः ॥ (२) उतप्रपायि । प्या३ऊधः । अघि
 ४ ५ ० १ १ ० १ २ ३ ४ ५ २ २ २
 यायाः । इन्दुर्द्धारा । भो३ःसच । तेसुमेधाः । मूर्द्धा
 १ २ १ २ ३ ४ ५ ० २ २
 नङ्गा । वा३ःपय । साचमूष । औ३हो३होयि । अभि
 २ २ ० १ २ २ ४
 श्रीणा । ती३वसु । भा३४३यिः । ना३नापूयिक्ताईपूई
 यिः (३) ॥ ८ ॥ [२]

१ १ १ २
 ॥ श्रीशनम् ॥ साकाम् । उक्षामर्जयन्ता । स्वसा
 २ १ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ १
 शराः । दशधीरा । स्थाशधीत । योधनुत्रीः । चरिः
 २ १ २ १ २ १ २ १
 पर्यद्रवञ्जाःसू । रियारक्ष्या । द्रोणन्नना । क्षेक्षति ।
 २ ४ १ २ १
 योक्षः । नाहवाप्रजाक्षप्रक्षयि ॥ (१) साम्ना । तृभिर्न
 २ २ १ २ १ २ १ २ ३
 शिशुर्वा । वशाशनाः । वृषादधा । न्वेक्षपुरु । वारो
 ४ ५ १ २ २ १
 अङ्गायिः । मर्थीनयोषासभिनायिः । कृतारश्यान् ।
 १ १ १ १ १ २ २ ४ २
 सङ्गच्छतायि । कलशे । जक्षः । स्त्रीश्याप्रभाक्षप्रक्ष
 १ १ २ २ १
 यिः ॥ (२) जता । प्रपिष्यजधरा । घियाश्याः । इन्द
 २ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ २ २ २
 द्वीरा । भीशःसच । तेक्षुमेधाः । मूर्धानङ्गावःपयसा ।
 ० २ २ २ १ २ १ २
 चमूर्क्षु । अभित्रीणा । तीक्ष्वत्तु । भाक्षक्षयिः । ना
 ४
 शनाप्रयिक्ताक्षप्रक्षयिः (३) ॥ ४ ॥ [३] १५

अथ पिबासुतस्येति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्—

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ १ १ २ २ १ १ २ १ २
पिबासुतस्यरसिनोमत्स्थानइन्द्रगोमतः ।

२ १ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ १
आपिनीबोधिसधमाद्येवृधेऽऽस्मात्भवन्तुतेधियः ॥ १* ॥

हे “इन्द्र !” “रसिनः” रसवतः “गोमतः” गोर्विकारैः पयः-प्रभृतिभिः अपण द्रव्यैर्युक्तस्य “नः” अस्मदीयस्य “सुतस्य” अभियुतस्य [“क्रियायद्गणं कर्त्तव्यम्”—इति कर्मणः सम्प्रदान-त्वाच्चतुर्थ्यर्थे (२, ३, ६२)—षष्ठी] ईदृशं सोमं “पिब”, पीत्वा च “मत्स्थ” ह्यसौ भव । अपि च त्वं “सधमाद्ये” सह मादयितव्ये सहितैरस्माभिस्त्सर्पयितव्ये सीमे “आपिः” आपयिता बन्धुः सन् “नः” अस्माकं “वृधे” वृद्धमानाय “बोधि” बुध्धश्च “ते” त्वदीया “धियः” बुद्धयः अनुग्रहात्मिकाः “अस्मान्” स्तोतृन् “भवन्तु” रक्षन्तु ॥

“सधमाद्ये”-“सधमाद्यः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ २ ३ १ २ १ १ २ २ १ २
भूयामतेसुमतौवाजिनोवयम्मानस्तरभिमातये ।

२ १ २ १ २ ३ १ २ १ २ २ १ २
अस्माच्चित्राभिरवतादभिष्टिभिरानःसुम्नेषुयामय ॥ २† ॥ १६

* ऋ० शा० ३, ४, ५, ७ (१भा० ४८५४०) = ऋ० वे० ५, ७, २५, १ ।

† ऋ० वे० १, ७, २५, २ ।

हे इन्द्र ! “सुमतौ” शोभनायां बुद्धौ अनुपपन्न-बुद्धौ “वाजिनः”
 हविष्मन्तो वयं “भूयाम्” वर्त्तमाना भवाम “अभिमातये”
 अभिमन्यत इत्यभिमातिः शत्रुः * तस्मै तदर्थं “नः” अस्मान्
 “मा स्तः” माहिंसौः [स्तृङ् हिंसायाम् (ऋग० प०) माङ्कि
 लुङ्कि ङाद्सञ्ज्ञे लुङ्] । अपितु “अभिष्टिभिः” अभ्येषणीयाभिः
 प्रार्थनीयाभिः “चित्राभिः” चायनीयाभिः बहुविधाभिर्वा त्वदी-
 याभिः “जतिभिः” “अस्मान्” “अवतात्” [अव रक्षणे (ऋग०
 प०)] । तथा “नः” अस्मान् “सुक्तेषु”† सुक्तेषु “आ यामय”‡
 आयातान् कुरु सर्वदा सुखिन एव कुरु ॥ २ ॥ १६ .

४ ४ २ ४ ५ ४ ५ ० २ २

॥ अभीवर्त्तम् ॥ पिवा३सू३तस्यरसिनोवा । मात्स्वान

१ २ १ २ २ ३ ४ ४ २

इ । द्रगोमा१ता२ः । आपिर्त्नीवा३१२३४ । धिसधमा ।

२ १ १ १ २ २ ३ २ १

दियेवा१र्द्वा२यि । अस्मात्३आ१वार । तुता३यि । धा

२ १ १ १ १ ५ ४ १ ४ ५ २ ४ ५

२३४५ । या२३४५ः ॥(१) अस्मात्३आ३वन्तुतेधियोवा ।

१ २ १ १ २ १ २ १ २ १

आस्मात्३अव । तुतायिधा१या२ः । भूयामता३१ २ ३ ४

३ ४ २ ५ २ २ १ २ २ १ २

यि । सुमतौवा । जिनोवा१या३म् । मानास्ता१रार ।

* 'अथवा कश्चिद्रोगः'—इति वि० ।
 † 'सुक्तेषु—वक्तेषु'—इति वि० ।
 ‡ 'आपयोत्यर्थः'—इति वि० ।

३ २ १ ३ १ १ १ १ ५ ४ २
भिमा३ । तार३४५ । यार३४५यि ॥(२) माना३स्ता३

४ ५ ४ ५ १ २ १ २ १ २
रभिमातयोवा । मानस्तर । भिमाताश्या२यि । आस्ता

२ ३ ४ ५ २ १ २
च्चिचा३१२३४ । भिरवतात् । अभायिष्टा१यिभा२यिः ।

२ १ २ ३ २ १ १ १ १
आनाःछश्ना२यि । पुया३ । मा२३४३ । या२३

१ १
४-५(३) ॥ ५* ॥ [१]

४ ५ ४ ३ ४ ५ ४ ५ २ ३ २
॥ उत्सेधम् ॥ पिबास्तुतस्यरसिनः । मत्स्वा । नषा

३ ४ ४ ५ १ १ २
३४औहोवा । द्रगोमताऽ२ः । द्वा३१उवार३ । ऊ३४

५ ३ २ १ ४ ४ ५ ४ ५ १ २ १
पा । आपा३यिर्निबो । औहोवाद्वायि । धायिसधमा ।

१ २ १ २ २ २ ५ ३ २
दियेवाद्द्वे । द्वा३१उवार३ । ऊ३४पा । अस्ता

४ ५ ४ ५ ३ २ ४
३५अव । औहोवाद्वायि । तुता३यिधा५या६५६ः ॥(१)

४ ३ ४ ४ २ ५ ४ २ ३ २ ३ ४ ५
अस्ता३अवन्तुतेधियो । स्नान् । अवा३४ औहोवा ।

१ १ २ २ ५ ३ २ ४
तुतेधियाऽ२ः । द्वा३१उवार३ । ऊ३४पा । भूयाश्म

ता । ^{५ २ ५} औद्दोवाहायि । ^{१ १ १ १} खमतीवा । ^{१ ५ १ २} जिनोवायम् ।

^{२ ५} हाश्शुवाश्शु । ^{३ २ १ ४} ऊश्शुपा । ^{५ २ ४ ५} मानाश्स्तर । औद्दोवाहा

यि । ^{३ २ ४} भिमाश्शतापुयाश्शु ^{३ ४ ५ ५ ५ ५ ५} ॥ (२) मानस्तरभिमातये । मा

नः । ^{३ २ ५ ५ ५} स्तराश्शु ^{२ १ २} औद्दोवा । ^{३ १ २} भिमातयाश्शुयि । ^{३ १ २} हाश्शुवा

श्शु । ^{२ ५} ऊश्शुपा । ^{३ २ ४} अस्माश्शुचिन्ना । ^{५ २ ४ ५} औद्दोवाहायि ।

^{१ २ १} भायिरवतात् । ^{२ १ २} अभिष्टायिभिः । ^{२ ५} हाश्शुवा । ^{२ ५} ऊश्शु

पा । ^{५ ३ २ ४ ५} आनाश्शुसुम्ने । ^{५ २ ४ ५} औद्दोवाहायि । ^{३ २ ५} पुयाश्शुमापुया

^{३ १ १ १ १} ईपुई । ^{३ १ १ १ १} ऊश्शुपु (३) ॥ १५* ॥ [२]

॥ ^{३ २} निषेधम् ॥ ^२ पिवास्तुतस्याश्शुसिनाः । ^{१ २ १} मत्स्वानच्चा

यि । ^{२ ५ १} द्रुगोमताश्शुः । ^{१ २} इहाश्शु । ^{१ २ ४ ५} आपाश्शुयिर्जीवो । ^{२ ५} हा

^{३ ५} औद्दोवाहा । ^{१ १ १} धायिसधमा । ^{२ २ १ २} दियेस्वारश्शुर्हायि । ^{१ २} इहाश्शु ।

^{१ २ ४ ५} आस्माश्शुआवा । ^{२ ३ ५ ३ २ ४} हाहोश्शुहा । ^{२ ३ ५ ३ २ ४} तुताश्शुयिधापुयाईपु

* ऊ० म० १३ प्र० १ ख० १५ पा० ।

^{२ २} ^{२ २} ^{१ १ १} ^{१ २ १}
 ईः । अस्मात्प्रवन्तुतेधियाः । अस्मात्प्रवा । तुतेधि
^{१ २} ^{१ २ ४ ५} ^{२, २} ^५ ^१
 याः । इहाः । भूयाःमातायि । हाद्वोरश्छहा । सू
^{२ २ १} ^{१ २ १} ^२ ^{१ २} ^{१ २ ४ ५}
 मतीवा । जिनोवाःश्याम् । इहाः । मानास्तारा ।
^{२, २} ^५ ^{२ २ ४} ^{२ २}
 हाद्वोरश्छहा । भिमाःतापूयाईपूईयि ॥ (२) मानस्तर
^{२ २} ^{२ १ २ १} ^{२ २ १} ^{१ २}
 मीःमातयायि । मानास्तरा । भिमातयाःरयि । इहा
^{१ २ ४ ५} ^{२, २} ^५ ^१ ^{२ १}
 श । आस्माश्चायिन्ना । हाद्वोरश्छहा । भायिरवतात् ।
^२ ^१ ^२ ^{१ २} ^{१ २ ४ ५} ^२
 अभिष्टाःशयिभायिः । इहाः । आनाःःस्त्रायि । हा
^३ ^५ ^{३ २ ४} ^{३ १ १ १ १}
 द्वोरश्छहा । पुयाःमापूयाईपूई । चोरश्छपू (३) ॥ १६ ॥ [३]
^{५ ४ २ ३ ४} ^५ ^{१ २} ^२
 ॥ पृष्ठम् ॥ पिबाःस्तुतस्तरसिनाः । मन्स्वानइन्द्रगो
^१ ^{२ २ १ २ २} ^{२ २} ^१
 मताःश्चोदया । आपिर्जीबोधिसधमाद्येवृधा २ २ चोद
^{२ १ २} ^२ ^१ ^२
 या । अस्मात्प्रारश्श । तुतायिधाः ह्या ३ ४ ३ ॥ (१)
^{५ ४} ^{२ ३ ४ २ ५} ^{१ २} ^२ ^१
 अस्मात्प्रवन्तुतेधियाः । अस्मात्प्रवन्तुतेधियार २ चो

इया । ^{१२१२ २ २ २ १} भूयामतेसुमतीवाजिनोवयार^१श्चोइया । मा^{२२}

^{१ २ १२ २ ५२४ २३} नस्तार^२रा । भिमातार^२या^३श्च^३यि ॥२॥ मानास्तर^२

^{४ २ ५ १२ २ १ २ १२} भिमातयायि । मानस्तरभिमातयार^२यि^१होइया । अस्मा

^{२ २ १ १२ १ २}श्चिवाभिरवतादभिष्टिभार^२यि^१होइया । आनःसूर^२श्चा

^{१२ १ १}यि । पुयामार^२या^३श्च^३ । ओर^२श्च^३पु^३इ । डा(३) ॥१२*॥[४]

॥ जमदग्नेःसाम ॥ ^{२२ २ २} पिवासुतस्यरसिनोमन्त्रा^२हाउ ।

^{१ १२ २ २ १ २} नारः । इन्द्रा^२रगोमता^२श्चः । हाउ । आपिन्ना^२श्चो ।

^{१ ० १२ २ १ ०} धिसाधमारः । दियेवृधा^२श्चः । हाउ । अस्मा^२श्च^३अवा

^{२ ३२ १ ३ ५२ २ २ ३} रश्च । हा । तुते^२श्चो^२ । यार^२श्च^३ओ^३होवा । धियज

^{१ १ १ २ २ २ २ २} रश्चपु ॥१॥ अस्मा^२श्च^३अवन्तुतेधियोस्मान्हाउ । आ^२रः ।

^{१ १२ २ २ १२ २ १ ०} क्त^२रतेधिया^२श्चः । हाउ । भृगु^२स्मा^२रते । समतीवा

^{१ २ २ २ १ ० २} रश्च । जिनोवयार^२श्चम् । हाउ । मानास्तर^२श्चः । हा ।

* अ० मा० १६५० १ख० १९५० ।

^{३ १ १ १} ^१ ^{५४ ४} ^{१ १ १ १ १ १}
 भिमाश्चोर । या२३४ औक्षोवा । तयज्ज २ ३ ४ ५ ॥ (२)
^{१२} ^{२ २ २ २} ^१ ^१ ^{१२}
 मानस्तरभिमातयेमानोद्घाउ । स्ता२ः । अभा२यिमा
^२ ^{१२} ^२ ^{१०}
 तया२इयि । द्घाउ । अस्माञ्चा२यित्रा । भिरावता२
^१ ^२ ^{२ १ ०}
 त् । अभिष्टिभा२इयिः । द्घाउ । आनाःसुम्ना २ ३ यि ।
^१ ^{२२} ^१ ^१ ^{५४ ४} ^{१ १ ३}
 द्घा । पुया ३ द्घो २ । या २ ३ ४ औक्षोवा । मयज्ज
^{१ १ १ १}
 २ ३ ४ ५ (३) ॥ १६* ॥ [५] १६

अथ त्रिरस्त्रैसमेति षट्वात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ २ ३ १ २}
त्रिरस्त्रैसप्रधेनवोदुदुह्रिरे

^{३ २ ३ १ २ ३ १ १}
सत्यामाश्रिरम्यरमेव्योमनि ।

^{३ २ ३ १ २ २ २ ३ ३}
चत्वार्यन्याभुवनानिनिर्णिजे

^{३ १ ३ १ ३ १ २ २ २}
चाहूणिचक्रयदृष्टैरवद्वत ॥ १७ ॥

* क० मा० १८प्र० २अ० १६सा० ।

† क० मा० ६, १, २, ० (२मा० १८८४०) = क० वे० ७, २, २२, १ ।

“परमे व्योमनि” विविधमीममवनं गमनं देवानामत्रेति व्योमा यन्नः, तस्मिन् स्थिताय यद्वा परमे व्योमनि अन्तरिक्षे वर्त्तमानाय “त्रिः सप्त” एकविंशति-सङ्ख्याकाः “धेनवः” प्रीणयित्तपो गावः “सत्यां” सत्यं यद्यार्थभूतम् “आशिरम्” आश्रयमाणं “दुदुञ्चिरे” दुहन्ति [यद्वा, त्रिःसप्त द्वादश मासाः पञ्चर्त्तवः अथ इमे लोका असावादित्य एकविंश इति, एतैः सर्वैः सह गोषु उत्पद्यते तद्भावो दुहन्तीति] । किञ्चायं सोमः “अन्या” अन्यानि “चत्वारि” “भुवनानि” उदकानि वसतीवरोस्तिस्त्रैकधना इति, तानि चतुःसङ्ख्याकानि “चारुणि” कल्याणानि उदकानि “निर्स्त्रिजे” निर्स्त्रेजनाय परिशीधनाय “चक्रे” करोति । “यद्” यद्वा अयम् “ऋतैः” यज्ञैरेव “वर्धितः” वर्धितवान् तदा करोति ॥
 “दुदुञ्चिरे,” “परमेव्योमनि”-“दुदुञ्जे,” “पूर्वेव्योमनि”— इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ २२ ३ १ २ ३ १ २

सभक्षमाणोऽमृतस्य चारुण

४ ५ ३ १ २ ३ १ २

उभेद्यावाकाव्येनाविश्रथे ।

१ २ ३ २ ३ ५ ३ १ २ ३

तेजिष्ठाश्चपोमृद्वनापूरिव्यत

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

यदीदेवस्यश्चवसासदोविदुः ॥ २ * ॥

“सः” “भक्षमाणः” “चारुणः” काव्याणस्य “अमृतस्य”
 उदकस्य [“क्रियाग्रहणमिति कर्मणः सम्प्रदान-सञ्ज्ञा, “चतुर्थ्यर्थे
 बहुलम् (२, ३, ६२)”—इति षष्ठी] चारूदकं भक्षमाणः
 [इकारलोपच्छान्दसः (३, ४, ६७)] भिक्षमाणः यष्टृभिः
 याचमानः सन् “उभे” “द्यावा” [द्यावादेशस्य हन्वे विहितत्वात्
 उत्तरपदाभावेऽपि हन्वः प्रतीयते] उभे द्यावापृथिव्यौ “काव्येन”
 कवि-कर्मणा “वि शश्वे” * विहितकारातिशयेन निमित्तेन प्रत्ने-
 नोदकेन सम्पूरयतीत्यर्थः । किञ्च “तेजिष्ठाः” अतिशयेन दीप्तानि
 “अप्रः” उदकानि “मंहना” महत्त्वेन “परि व्यत” तदा परित
 आच्छादयति । “यदि” यदा ऋत्विजः “देवस्य” द्योतमानस्य
 सोमस्य “सदः” स्थानं “श्वसा” † हविषा युक्ताः सन्तः “विदुः”
 यागार्थं जानन्ति लभन्ते तदा आहृणीतीति । [विदुः ज्ञाने
 (अदा० प०) “सिजभ्यस्त (३, ४, १०६)”—इति भेर्जु-
 सादेशः ॥

“भक्षमाणः”—“भिक्षमाणः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३१२ २२ ३१
 तेषस्यसन्नुकेतवोमृत्यवो

२ ३१२ ३१२ २२
 दाभ्यासोज्जुषीउभेषनु ।

* ‘विशश्वे—विविधं श्रियञ्जोकरोति’—इति पि० ।

† ‘श्वसा—श्वेन श्वेन वा’—इति वि० ।

^{१२ २} चत्वार्यन्याभुवना । ^{२ १} निनिर्णायिजाश्चि । ^{२ १ ३} चारुणाश्च

^५ ष्यवा । ^{१२१ २२} क्रयेदतैः । ^{५ २ ४} आवाश्वाप्रताद्वि॥(१) ^१ सारश्च

^{५ २ २ ४ ५ २ ४ ५} षः । ^{१ २ २ २ २} भक्षमाणोऽमृतस्यचौ । ^{१ २ २ २ २} चारुणाः । ^{१ २ २ २ २} उभेद्यावाका

^{२ २ २} येना । ^{२ २ २} विश्वाथाश्चि । ^{२ २ २} तेजिष्ठाऽपिमहना । ^२ परि

^{२ ३ ५ १ १ १२ १ २} व्याताश्च । ^{२ ३ ५ १ १ १२ १ २} यादीदाश्च ष्यवा । ^{२ ३ ५ १ १ १२ १ २} स्यश्रवसा । ^{२ ३ ५ १ १ १२ १ २} सादोश्च

^४ वापुयिद्विद्विः॥(२) ^१ तेश्च । ^{५ २ ४ ५ २ २} अस्य सन्तु केतवोऽमौ ।

^{४ ५ १ २ २ २} होर्थावाः । ^{२ २ १} अदाभ्यासीजनुषी । ^{१ २} उभेऽनूश्च । ^{१ २} येभि

^{२ २ २ २ १} र्नुष्णाचदेव्या । ^{२ १ २ १ ५} चपुनादाश्चि । ^{२ १ ५} आदिद्राश्च ष्यवा ।

^{१ १ १२ १ २ ४} नमननाः । ^{१ २ ४} आगाश्मर्णाप्रताद्वि॥(३) ॥ १२* ॥ [१] १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य द्वादशस्याध्यायस्य

मः खण्डः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठं खण्डे—

अभिवायुमिति ढचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३क २र ३ २
अभिवायुंवीत्यर्षागृणानो

१ ३ १र १र ३ १ २
ऽभिभिन्नावरूणापूयमानः ।

३ १र २र ३ १ २ ३ १
अभौनरन्धीजनंरथेष्ठा

३ १ ३ १ २ ३ १ २
मभौन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ॥ १* ॥

हे सोम ! “गृणानः” सूयमानस्त्वं “भिन्नावरूणा” भिन्ना-
वरूणौ च पानाय “अभि” गच्छ । किञ्च “नरं” सर्वस्य नेतारं,
“धीजनं” बुद्ध्या समं वेगं कुर्वाणं,† “रथेष्ठां” रथे तिष्ठन्तम्
[अग्नेनाश्विनावभिधीयते ; एकवचनन्तु प्रत्येक-विवक्षया समु-
दाय-विवक्षया वा ; एतादृशावश्विनौ चाभिगच्छ] । तथा “वृषणं”
कामानां वर्षकं “वज्रबाहु” वज्र-युक्त-हस्तम् “इन्द्र” च त्वं
पानाय “अभि” गच्छ ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, ४, २०, ४ ।

† धीजनं—धीर्बुद्धिः तथा जवनं वेगवक्तम् अथवा मनोजवैरश्चैः गन्तारम्
—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

२१ १८ २१ २ २ ३३२ २१२ २१२
अभिवस्तासुवसनान्यर्षाभिधेनुःसुदुषाःपूयमानः ।

३ २ ३ १८ २८ ३ १२ ३ १ २ ३१२
अभिवन्द्राभर्त्तवेनोहिरण्याभ्यश्वात्थिनोदेवसोम ॥ २* ॥

हे “सोम !” अस्माकं “सुवसनानि” सुपरिधानानि “अभि” गमय [यद्वा, सुवसनानि शोभन-वस्त्र-सहितानि “वस्त्रा” वस्त्रा-ण्याच्छादकानि धनानि “अभि” गमय । किञ्च “पूयमानः” पवित्रेण त्वं “सुदुषाः” सुष्ठु पयसो दीग्घ्नोः “धेनुः” नवप्रसूति-का गाः “अभि” प्रापय । अपिच “वन्द्राणि” आच्छादकानि† “हिरण्यानि” “भर्त्तवे” भरणाय पीषणाय “नः” अस्माकम्‡ “अभि” गमय । तथा हे “देव” स्तोतव्य ! हे “सोम !” “रथिनः” रथवतः अश्वान् अस्माकम् “अभि” प्रापय ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ २ ३१८ २८ ३ २७ ३ १ २ ३१२
अभौनोअर्षदिव्यावसून्यभिविश्वापार्थिवापूयमानः ।

३ २७ ३१ २ ३१२ ३८ २८ ३१२ ३१२
अभियेनद्रविणमश्रवामाभ्यार्षेयञ्जमदग्निवज्रः ॥ ३१ ॥ १८

हे सोम ! पवित्रेण “पूयमानः” त्वं “दिव्या” दिव्यानि

* ऋ० वे० ७, ४, १०, ५ ।

† ‘वन्द्राणि—कान्तानि’—इति वि० ।

‡ ‘नः—अस्माभ्यम्’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ७, ४, २१, १ ।

दिवि भवानि “वसूनि” धनानि “नः” अस्माकम् “अभ्यर्ष”
 अभिगमय तथा “पार्थिवा” पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि
 ‘विश्वानि’ विश्वानि सर्वाणि धनान्यभिगमय । तथा “येन”
 त्वदीयेन सामर्थ्येन “द्रविणं” धनं “वयम्” “अश्वाम” अभि
 व्याजुयाम तत् सामर्थ्यम् “अभि” गमय । किञ्च “आर्षेयम्”
 ऋषीणाञ्छ्रुतिपुत्राणां योग्यं धनं “जमदग्निवत्” जमदग्नेर्यथा
 त्वं प्रापय एवं “नः” अस्माकमपि अभ्यर्ष [यद्वा, आर्षेयम्,
 ऋषीणां योग्यं मन्त्रं जमदग्नेः स्वभूतं मन्त्रं यथा स्वादुतमम्
 अकार्षीः एनमस्माकं तादृशं मन्त्रं स्वादुतमं कुर्विति मन्त्रं ह्यष्टां
 स्तोता कुक्षी नाम ऋषिः प्रार्थयते] ॥ ३ ॥ १८

॥ पार्थम् ॥ ओ३हो३होयि । अभिवायूम् । वी३

तिप । षा३गुणाः । अभिमित्रा । वरुणा । पूयमानाः ।

अभीनराम् । धी३जव । न३रथेष्ठाम् । अभिन्द्राम् ।

वृषणम् । वा ३४३ । आ३वापृ३ ६५ ६म् ॥(१)

अभिवस्त्रा । सुवस । नानियर्षा । अभिधेनूः । सुदु

घाः । पूयमानाः । अजिचन्द्रा । भर्त्तवम् । नो३दिर

ण्या । अभियश्चान् । रथिनः । दा३३३यि । वा३सो

२ २ १२ २ १ २ ३ ४ ५ .
 पुमाद्दपुई ॥ (२) अभीनोआ । पाइदिवि । यावद्धनी ।

२ १ २ १ २ १ ३ ४ ५ २ १२
 अभिविश्वा । पाइरिवा । पूयमानाः । अभियेना ।

२ १ १ ३ ४ ५ २ २ २ १२
 द्विणम् । अन्नवामा । औइहोइहोयि । अभियर्ष ।

२ १ २ २ ४
 या ३ जमत् । आ ३ ४ ३ । ग्रा ३ यिवा ५ न्ना ६ पु ईः

(३) ॥ १४* ॥ [१] १८

अथ^१ यज्जायथाइति तृचामकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ १२ ३ १ २ ३ १ २
 यज्जायथाअपूर्वमघवन्वृत्रहत्याय ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ २२
 तत्पृथिवीमप्रथयस्तदस्तन्नाउतोदिवम् ॥ १३ ॥

हे “अपूर्व”^१ वा त्वत्तो व्यतिरिक्तेन पूर्वेण वर्जित ! हे “मघवन्”
 मंहनीय-धनवन् ! “इन्द्र !” “वृत्रहत्याय” वृत्रहननाय § “यद्”
 यदा त्वं “जायथाः” उत्पन्नः प्रादुर्भूतोऽसि “तत्” तदानीमेव

* ऊ० गा० ८ प्र० १ अ० १४ सा० ।

† ‘उक्तोऽभिन्नवः । उक्तः वृत्रः । उक्तोऽभिजित् । इदानीं खरसामानः’—
 इति वि० ।

‡ ऊ० वे० ६, ६, ११, ५ ।

¶ ‘अपूर्वगुण !’—इति वि० ।

§ ‘इदमन्व-इन्द्रोऽभिधीयते, तस्मै इदमन्वयाय च विद्मस इति वाक्यस्यैव’—इति वि० ।

“पृथिवीं” प्रथमानां भूमिम् “अप्रथयः” प्रथितां दृष्टामकरोः ।
 “उत” अपि च “तत्” तदानीमेव “दिवं” द्युलोकम् अन्तरि-
 च्चेण “अस्तम्नाः” निरुद्धामकार्षीः [एतादृशं वीर्यं त्वदन्यस्य न
 सम्भवतीत्यर्थं द्योतयति अपूर्व्यति पदम्] ॥

“उतीदिवम्”-“उतद्याम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ २ ३
 तत्तेयज्ञोअजायततदर्कउतहस्कृतिः ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ ७ ३ १ २
 तद्विश्वमभिभूरसियज्जातयच्चजन्त्वम् ॥ २* ॥

हे इन्द्र ! “यद्” यदा त्वम् अजायथाः तदानीं “ते”
 त्वदर्थं “यज्ञः” अग्निष्टोमादिः “अजायत” सोम-पानार्थमभूत् ।
 “उत” अपि च “तद्” तदानीं “हस्कृतिः” [हस हसने (स्वा०प०)
 हासकारौ प्रीत्यर्थं क्रियमाणो हर्ष-सुचको द्वितीय-मन्त्रोऽपि
 अजायत । किञ्च तदा “यद्” “जातं” भूतजातं “यच्च”
 “जन्त्वम्” [कृत्यार्थे त्व-प्रत्ययः] जनितव्यं विश्वमस्ति “तत्”
 “विश्वं” सर्वम् “अभिभूः असि” स्व-महिम्ना अभिभूत-
 वानसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 आमासुपक्रमैरयआद्यव्यं १ २ ३ योदिवि ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 धर्मज्ञसामन्तपतासुवृत्तिभिर्जुष्टिर्विषणसेवृद्धत् ॥ ३ ॥ १६

हे इन्द्र ! “आमासु” अपक्कासु गोषु “पक्कं” पयः “ऐरयः”
 प्रेरय [तथा च मन्त्रः—“आमासुचिद्दधिषे पक्कमन्तः” इति ।
 किञ्च, “दिवि” द्युलोके “सूर्यम्” “आरोहयश्च” [पूर्वं पणयो-
 नामासुरा अङ्गिरसां गा अपहृत्यान्धकारावृते कस्मिंश्चित् पर्वते
 स्थापितवन्तः, ततोऽङ्गिरसः इन्द्रं स्तुत्वा गाः पुनरस्त्रभ्य-
 माहुरेति तैरुक्तम् इन्द्रो गवां स्थानं तमसावृतं दृष्ट्वा तत्र गो-
 प्रदर्शनाय द्युलोके सर्वप्रकाशाकं सूर्यमारोहितवान्] स्थापित
 वानसि [“चादि-लोपे विभाषा (८, १, ६२)”—इति पूर्वस्य
 ऐरयश्रत्यस्य न निघातः । अथ परोक्षतोऽर्द्धर्चः—] हे
 स्तोतारः ! “सुवृत्तिभिः” शोभनाभिः स्तुतिभिः “न तपत”
 इन्द्रं तीक्ष्णीकुरुत [इन्द्रं स्तुतिभिः यथा तपन्ति तदत्] ।
 ततः “गिर्वणसे” गोभिर्वननोयायेन्द्राय “जुष्ट” प्रीतिकरं
 पर्याप्तं वा “बृहत्” महत् बृहदाख्यं वा “साम” गायत ॥३॥१९

अथ मव्यपायीति ढचात्मकं ढतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११ २२ ३२ ३ १ २ ३ ११ २२
 मव्यपायितेमहःपात्रस्येवहरिवोमत्सरोमदः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 वृषातेवृष्णद्वन्दुर्वाजीसहस्रसातमः ॥ १* ॥

हे “हरिवः” हरिभ्यां तद्वन्निन्द्र ! “महः” महान् पूच्यो-
 ऽयं सोमः “पात्रस्येव” पात्रेष्वेव सोमपात्रेषु यथा धार्यते सोमः,

तत्सदृशेन त्वया [तृतीयार्धे षष्ठी (३, १, ८५) । यद्वा, 'पात्रस्य' 'ते' तव स्वभूतः 'महः' महान् सोमइति वा योजना] "अपायि" पीतः [आशंसाया विवक्षितार्थत्वात् भूतेऽर्थे प्रयोगः] यतः पिब अतो "मक्षि" माद्यसि मादयस्व वा । "मक्षरः" मद-साधनः, "मदः" तर्पयिता ; "वृषा" वर्षिता, "इन्दुः" क्षेदयिता आह्लाद-कारित्यर्थः, "वाजी" अन्नवान् अन्नकार्य-दक्षि-सद्भावात् अन्नवानित्युच्यते, "सहस्रसातमः" अपरिमित-दाढतमः सहस्र-पुरुष-सम्भजन-पर्यन्त-शक्त्यतिशयो वा एवं महानुभावः सोमः सम्पादितस्तं पिबेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ७ ३ २ १ १ २
 आनस्तेगन्तुमत्सरोवृषामदोवरेण्यः ।

३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 सहावाइन्द्रसानसिःपृतनाषाडमर्त्यः ॥ २* ॥

हे इन्द्र ! "ते" त्वां "मक्षरः" मर्षण-साधनः सोमः "आगन्तु" आगच्छन्तु । कीदृशोऽयम् ? "वृषा" वर्षकः "मदः" तर्पयिता, "वरेण्यः" वरणीयः, "सहावान्" सहायवान् अन्न-हृत्तेन सोमिन सहायवान् सन् "सानसिः" अस्माभिः सम्भजनीयः, "पृतनाषाट्" शत्रुसेनायाः अभिभविता अमर्त्यश्च भवेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१७ १ १ २ १ २ १ १ २ १ २ १ २
त्वच्छिग्रूरःसनिताचोदयोमनुषोरथम् ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सहावान्दस्युमव्रतमोषःपात्रन्नशोचिषा ॥ ३३ ॥ २०

हे इन्द्र ! “त्व” “हि” खलु “शूरः” शीर्योपेतः “सनिता” दातासि । अतः “मनुषः” मनुष्यस्य मे “रथं” रंहणं स्यन्दनं मनोरथं वा स्वर्ग-गमन-साधनं यज्ञार्थं रथं वा “चोदयः” प्रेरय । किञ्च त्वं “सहावान्” भूत्वा “दस्युम्” उपक्षयितारम् “अव्रतम्” अकर्माणम् अननुष्ठायिनम् “मोषः” † दह । किमिव ? “शोचिषा” दीप्त्या ज्वालया अग्निः “पात्रन्न” स्वाधारं पात्र-विशेषमिव यागाधिकारी सन् यो न यजते, तं देहीत्यर्थः ॥ ३ ॥ २०

५ २ ४ ५ ४ ५ २ २ १ २ २ १
॥ कालियम् ॥ मन्त्रियाश्पायितेमहाः । पात्रास्येवा ।

२ ३ २ २ १ २ ३ २ १ २ २ २
हरिवोमा२३ । त्सरोमदा३ः । वा२३४ । पातेवृष्णे ।

२ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
आशयिन्दूः । वाजायिसही । वा३४३ औ३४वा । ससा

५ २ ४ ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २
धृतमाः ॥ (१) आनस्तेशयन्तुमत्सराः । वृषामदो । वरे

* सू० वे० १, ४, १८, ३ ।

† ‘मोषः पात्र’ इ—दीप्तैः पात्रं न—इति वि० ।

१ १ २ १ ५५ २ २
णियार३ः । सद्वा३ । वा२२३४ । इन्द्रसा । ना३सा ।

१ ३२ २ ५ ४
यिः । पृतनापौ । वा३४३ओ३४वा । अमाप्रर्त्तियाः ॥ (२)

५ २ ४२ ५ ४ ५ ३२ १ २२ १ ३ ३२ २ १
तुव२ह्यै३शूरःसनिता । चोदायोमा । नुषोरथार३म् ।

२ १ ५ २ २ १२
सद्वा३ । वार३४न् । दस्युम । ब्रा३ताम् । ओषाः ।

३२ २२ २ ५ ४ ५
पानौ । वा३४३ओ३४वा । नशो५चिषा । ह्यो५ई ।

डा(३) ॥ १६* ॥ [१] २०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य द्वादशोऽध्यायस्य

षष्ठ खण्डः ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो ह्यर्हं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १२ ॥

॥ इति षष्ठस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ *

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये श्रामदेसार्थ-प्रकाशे

उत्तरायन्ये द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

* क० गा० २१ प्र० १ ख० १६ सा० । •

† 'षष्ठस्य प्रपाठकस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्धमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेष्वरम् ॥ १३ ॥

॥ अथ त्रयोदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

पवस्ववृष्टिमिति पञ्चदशं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २७ ४ २३ २ ३ १२ २२
पवस्ववृष्टिमासुनोपामूर्ध्निद्विष्यरि ।

३ १ २ ३ १२ २२
अयच्छ्मावृष्टतीरिषः ॥ १* ॥

हे सोम ! त्वं “दिवः” व्युलीकात् “वृष्टि” वर्षं “नः”
अस्माकं “सु” सुष्ठु “आ पवस्व” समन्तात् क्षरन् । एतदेव दर्श-
यति—“अपाम्” उदकानाम् “जमि” तरङ्गं दिवः “परि”
आपवस्व । अपिच “अयच्छ्माः” यन्न-रहितानि अनामयानि
“वृष्टतीः” महान्ति “दुषः” अन्नानि आपवस्व ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, १, ६, १ ।

† विकरन्-मते तु ‘चाष्ट’—इत्येकं पदम् अतएव ‘आसु सोमपारासु’—इति
व्याख्यातम् ।

अथ द्वितीया ।

१२ ७०१ २३२ ३ १ २११२ २२
तथापवस्वधारयाययागावद्भागमन् ।

१२ ३१२ ३२
जन्यासुपनोगृहम् ॥ २* ॥

हे सोम ! त्वं “तथा” तादृश्या “धारया” “पवस्व” चर ।
कीदृश्येत्यत्राह—“यथा” यादृश्या त्वदीयया धारया “जन्यासः”
जन्याः शत्रु-जनपद-भवाः† “गावः” “इह” अस्मिंल्लोके “नः”
अस्माकं सम्बन्धि “गृहम्” “उप आ गमन्” उपागच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१२ ३१२ ३१२ ३१२
घृतम्पवस्वधारयायज्ञेषुदेववीतमः ।

३१ २ ३ १२ १२
अस्मभ्यंवृष्टिमापव ॥ ३‡ ॥

हे सोम ! “यज्ञेषु” “देववीतमः” अतिशयेन देवकामः त्वम्
“अस्मभ्यं” स्तोत्रभ्यः “घृतम्” उदकं “धारया” “पवस्व” चर ;
“वृष्टिं” वर्षञ्च “आ पव” ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ७, १, ६, २ ।

† ‘जन्यासः—जनसन्निताः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ६, २ ।

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
 सनजर्ज्व्याऽऽव्ययः पवित्रभावधारया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
 देवासः शृणवन् द्विकम् ॥ ४ ॥

हे सोम! “सुतः” अभिषुतस्त्वं “नः” अस्माकम् “जर्ज्व”
 अन्नाय “अव्ययम्” अविमयंः “पवित्र” धारया सम्पाते “वि धाव”
 प्राप्नुहि “देवासः” देवा अपि ॥ “हि कं शृणवन्” गमन-वेलाया-
 मुत्पन्नं त्वदीयं शब्दं शृण्वन्तु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
 पवमानो असिष्यद्द्रक्षाः स्यपजङ्घनत् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
 प्रत्नवद्रोचयन् रुचः ॥ ५ § ॥ १

“रक्षांसि” राक्षसाः “अप जङ्घनत्” “रुचः” आत्मीया
 दीप्तौ: “प्रत्नवत्” पुराणवत् “रोचयन्” दौपयन् “पवमानः” सोमः
 “असिष्यद्” स्यन्दते ॥ ५ ॥ १

० “अव्ययं”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ७, १, ६, ४ ।

‡ ‘अथवा वि अन्तरिक्षात् अव्ययं पवित्रं भाव’—इति वि० ।

॥ ‘देवासः शृणवन् द्विकम्’—एतच्छृण्वन् हे देवाः! कं प्रजापतिरूपं सोमम्
 अथवा कं पानीयं सोमं—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, १, ६, ५ ।

अथ प्रत्यस्मादिति चतुर्दशं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रत्यस्मैपिपीषतेविश्वानिविदुषेभर ।

२ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
अरङ्गमायजग्मयेपश्चादघ्नुनेनरः ॥ १* ॥

हे अध्वर्यो ! “नरः” नेता यज्ञानां त्वम् “अस्मै” इन्द्राय “प्रति भर” अभिभर सोमं प्रयच्छेत्त्वर्थः । कौटुशायेन्द्राय ? “पिपीषते” पातुमिच्छते “विश्वानि” सर्वाणि वेद्यानि “विदुषे” जानते “अरङ्गमाय” पर्याप्त-गमनाय “जग्मये” यज्ञेषु गमन-शीलाय “अपश्चादघ्नुने” [दधिर्गतिकर्मा निघ० २, १४, ६२)] अपश्चात्-गमनाय सर्वेषामग्रगामिने ॥

“नरः”-“नरे”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एमेनम्यत्येतनसोमेभिःसोमपातमम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अमन्नेभिर्जेषिणमिन्द्रसुतेभिरिन्दुभिः ॥ २† ॥

हे अध्वर्यव ! “सोमेभिः” सोमैः करुणभूतैः “सोमपातमं” अतिशयेन सोमस्य पातारम् “एनम्” इन्द्रम् “आ” अभिसुखं

* ऋ० षा० ४, २, १, १ (१भा० ०१२ घ०) = ऋ० वे० ४, ७, १४, १ ।

† ऋ० वे० ४, ७, १४, २ ।

“प्रत्येत” प्रतिगच्छत [“इम्”—इति निपातोऽमर्षकः] । कीदृश
मिन्द्रम् ? “अमत्रेभिः” अमत्रैः सोमपात्रैः ग्रह-चमसादिभिः
“ऋजीषिणम्” ऋजीषं शत्रूणामुपार्जकं बलं, तद्वन्तं, [यद्वा,
ऋजीषिणमित्युत्तरत्र सबन्धनीयं, ‘सुतेभिः’ अभिषुतैः ‘इन्दुभिः’
सोमैः, ‘ऋजीषिणं’ गतसारः सोमः ऋजीषः तद्वन्तम् । अथवा
अमत्रैः अपरिमितैरभिषुतैः सोमैः ऋजीषिणम् । ऋजेर्गत्यर्था-
होणादि-साधन ऋजीष-ग्रहः, ततो मत्वर्थीयइति सङ्गतमित्यर्थः ।
एवंविधमिन्द्रं प्रति गच्छतेत्यन्वयः । अन्य आह—अमत्रेभिः
ग्रहचमसादिभिः गतैः सोमैः ऋजीषिणं बलवन्तमिन्द्रं प्रति
गच्छतेति] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३२ ३४ २ ३ १ २ ३ १,२
यदीसुतेभिरिन्दुभिःसोमेभिःप्रतिभूषथ ।

२३ १२ ३ १ २ ३२३ ३ १२ २२
वेदाविश्वस्यमेधिरोधृषन्तन्मिदेषते ॥ ३* ॥

हे अध्वर्यवः ! “सुतेभिः” अभिषुतैः “इन्दुभिः” उन्दनशील
दीप्तैर्वा “सोमेभिः” सोमैः “यदि प्रतिभूषथ” इन्द्रं प्रति यदि
ययं गच्छथ [भू प्राप्नो (भा० उ०)—इत्यस्यैतद्रूपं] तदानीं
“मेधिरः” मेधावीर्ण [मेधी यज्ञः (निघ० ३, १७, ४) तद्वा न् वा]
स इन्द्रः “विश्वस्य” विश्वं सर्वं भवदीयं कामं “वेद्” वेत्ति
जानाति ज्ञात्वा च “धृषत्” शत्रूणां धर्षकः सन् “तसित्” तं तं
काममेव “एषते” प्रापयति ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ४, ७, १२४, २ ।

† ‘मेधिरः’—पशुघः पशुघादेः, धृषत् धारणार्थम्—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

३ १ २३, २७ ३ १ २ ३ १ २ २ २
अस्माअस्माइदन्धसोध्वर्योप्रभरासुतम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
कुवित्समस्यजेन्यस्यश्रद्धतोभिःशस्तेरवस्वरत्* ॥ ४१ ॥ २

“अस्माअस्माइत्” अस्माएवेन्द्राग नान्यस्मै, हे अध्वर्यो ! त्वम्
“अन्धसः” सोम लक्षणस्यान्नस्य “सुतम्” अभिषुतं रसं “प्र भर”
प्रहर प्रयच्छेति यावत् । सचेन्द्रः “समस्य” सर्वस्य जेतव्यस्य
“श्रद्धतः” उत्सहमानस्य शत्रोः “अभिःशस्तेः” अभिशंसनात् तत्-
क्षतात् हिंसनात् “कुवित्” ऋगुगः “अवस्वरत्” अस्मान् पालय-
त्वित्यर्थः ॥

“अवस्वरत्”-“अवस्वरद्”—इति पाठो ॥ ४ ॥ २

३ ४ ५ ६ ४ ५ ३ २ १
॥ नानदम् ॥ प्रत्यस्मैपिपी । घताइयि । वार३इयि ।

६ ५ ६ ४ ५ ४ ३ ४ ५ ६ ५
शानिविदुषे । भारा । अरङ्गमायज । मयो२३इयि ।

१ २ १ २ १ ५ ४ ५ ३ २ ३ ५
आपश्वादा । घुनो२३इवा । नापुरोईहायि ॥ (१) एमन

४ ५ ६ ५ १ ६ ५ ६ ४ ५
, म्रये । तना३ । सो२३इ । मेभिःसोमपा । तासाम् ।

* “अवस्वरत्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ४, ७, १४, ४१ ।

‡ ‘कुवित्’—कु-शब्देन इयिष्यभिधीयते, तस्या वित्—इति वि० ।

^{२ ४ ३ ४ ५ ६} अमत्रेभिर्वाजी । ^{१ ५ ४ ६ ४ ५ ६} षिणो२३४द्यायि । ^{४ ६ ४ ५ ६} अमत्रेभिर्वाजी ।

^{१ ५ १ २ १ २ १ ५} षिणो२३४द्यायि । ^{१ ५} आयिन्दुहतायि । ^{१ ५} भिरो२३४वा ।

^{४ ५ १ ४ २ ४ ५ २ २ १} दूपभो६हायि ॥२) ^{१ ४ ५ २ २ ४ ५ २ २ १} यदीतुतेभिरि । ^१ दुमा३यिः । ^१ सो

^{२ ५ २ ४ ५ १ ४ २ ४ ५ २ २ १} २३४ । ^{२ ५ २ ४ ५ १ ४ २ ४ ५ २ २ १} मेभिःप्रतिभू । ^{२ ५ २ ४ ५ १ ४ २ ४ ५ २ २ १} षाथा । ^{२ ५ २ ४ ५ १ ४ २ ४ ५ २ २ १} वेदाविश्वस्यमोधिरो२

^{५ ४ २ २ १ ४ ५ २ ५ १ १ १} ३४द्यायि । ^{५ ४ २ २ १ ४ ५ २ ५ १ १ १} वेदाविश्वस्यमोधिरो२३४द्यायि । ^{५ ४ २ २ १ ४ ५ २ ५ १ १ १} धार्षत्ता

^{२ १ ५ ४ ५} ताम् । ^{२ १ ५ ४ ५} इदो२३४वा । ^{२ १ ५ ४ ५} षापूतो६हायि(७) ॥ १ * ॥ [१]

^{५ ३ १ ४ ५ ६} ॥ गौरीवितम् ॥ ^{५ ३ १ ४ ५ ६} प्रति । ^{५ ३ १ ४ ५ ६} अस्मा३यि । ^{५ ३ १ ४ ५ ६} पिपीषतायि ।

^{१ २ १ २ ४} विश्वानिविदुषेभरा२३ । ^{१ २ ४} आरङ्गमा३१२३ । ^{१ २ ४} यजापूग्मया

^{१ २ १ ४ ५ ४ ५ ४ ५} यि । ^{१ २ १ ४ ५ ४ ५ ४ ५} आपश्वादा३१२३ । ^{१ २ १ ४ ५ ४ ५ ४ ५} ध्वनोवा । ^{१ २ १ ४ ५ ४ ५ ४ ५} नापूरो६हायि ॥(१)

^{५ २ २ ४ ५ १ २ २ २ ४} एमे । ^{५ २ २ ४ ५ १ २ २ २ ४} नम्प्रा ३ । ^{५ २ २ ४ ५ १ २ २ २ ४} तियेतना । ^{५ २ २ ४ ५ १ २ २ २ ४} सोमेभिःसोमपातमा २

^{१ २ २ ४ १} ४म् । ^{१ २ २ ४ १} आमत्रेभ्रा३१२३यिः । ^{१ २ २ ४ १} षजपूयिषिणम् । ^{१ २ २ ४ १} षायि ।

^{१ ४ २ ४ ५} द्रुत्तना३१२३यि । ^{१ ४ २ ४ ५} भिरोवा । ^{१ ४ २ ४ ५} दूपभो ६ हायि ॥(२)

^५र ^२र ^४ ^५ ^{१२}र ^२
यदी । सुता^३यि । भिरिन्दुभायिः । सोमेभिःप्रतिभू

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}
षथा^३३ । वायिदाविश्वा^३ ३ १ २ ३ । स्यमाप्रयिधिराः ।

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}
भार्षत्तन्ता ३ १ २ ३ म् । इदोवा । षा पू तो ६ षायि

(३) ॥ १२^३ ॥ [२] २

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डेः—

बभ्रवेन्विति षडृचं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^३ ^२ ^३ ^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}
बभ्रवेनुस्त्ववसेरुणायदिविस्पृशे ।

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}
सोमायगाथमर्चत ॥ ११ ॥

* क० गा० १५० १५० ११५० ।

† 'उक्ताःस्वरसामानः'—इति वि० ।

‡ 'इदानीं विषुवानभिधीयते'—इति वि० ।

१ क० वे० ६, ७, २६, ४ ।

हे स्तोतारः ! “बभ्रवे” बभ्रु-वर्णाय “स्वतवसे” स्व-बलाय*
 “अरुणाय” कदाचिदरुणवर्णाय “दिविस्तृशे” दिवं स्तृशते सीमायं
 “गाधं” स्तुतिरूपां वाचम्† “अर्चत” उच्चारयतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 हस्तच्युतेभिरद्रिभिःसुत॑सोमम्युनीतन ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 मधावाधावतामधु ॥ २ ३ ॥

हे ऋत्विजः ! “हस्तच्युतेभिः” हस्त-प्रच्युतैः “अद्रिभिः” अभि-
 सव-ग्रावभिः “सुतम्” अभिषुतं “सोमं” “पुनीतन” पवित्रे
 पावयत । अपिच “मधौ” मदकरे सीमेण “मधु” गन्धं पयः “आ-
 धावत” प्रक्षिपत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २
 नमसेदुपसीदतदध्रेदभिश्चीणीतन ।

२ ३ १ २
 इन्दुमिन्द्रेदधातन ॥ ३ १ ॥

* ‘स्व इति पादपूर्वेषु’—इति वि० ५ ।

† ‘गाधं—मन्त्रक्रमात् यज्ञसामसकचकम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १६, ५ ।

¶ ‘मधौ—मधुयते तौषकस्ये’—इति वि० ।

१. १ ऋ० वे० ६, ७, २७, १ ।

हे ऋत्विजः । “नमसेत्” नमस्कारेणैव* “उप सीदत” सोम-
सुपगच्छत “दधेत्” दधेवर्ण “अभि श्रीषीतन” सोममभि
श्रीषीत च । “इन्द्रे” “इन्दु” सोमं “दधानत”† धत्ते च ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३ १२ २२ ३१२ ३१ २२.
अमित्रहाविचर्षणिःपवस्वसोमशङ्गवे ।

३१२ ३२
देवेभ्योअनुकामकृत् ॥ ४१ ॥

“अमित्रहा” “विचर्षणिः” विद्रष्टा “देवेभ्यः” “अनुकाम-
कृत्” अभीष्ट-कर्त्ता‡ त्वं “गवे” अस्माकं पशवे “श” सुखं
“पवस्व” चर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३१२ ३१२ ३१२
इन्द्रायसोमपातवेमदायपरिविच्यसे ।

३ १२ २२ ३१
मनश्चिन्मनसस्पतिः ॥ ५॥ ॥

“इन्द्राय” “सोमपातवे” “मदाय” “परिविच्यसे” परितः
पात्रेषु सिच्यसे ॥ ५ ॥

* ‘इच्छद्व्यः पादपूरणः’—इति वि० ।

† ‘इत् ऋद्व्यः एवेत्यर्थे’—इति वि० ।

‡ “श्रीषीतन”, “दधानत”—इत्यत्र “तन्ननन्ननयनाच्च (७, १, ४५)”—इति तनप् ।

¶ ऋ० वे० ६, ७, ३७, ३ ।

§ ‘अनुकामकृत्’—ये देवानां कामाः, तेषां कर्त्ता शर्मः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ७, ३७, ३ ।

अथ षष्ठी ।

^{११} ^{११} ^{११} ^{११} ^{११} ^{११}
पवमानसुवीर्य्रयि^१सोमरिरी^२रिः* ।

^{११} ^{११} ^{११} ^{११}
इन्द्रविन्द्रेणनोयुजा ॥ ६† ॥ ३

हे “इन्द्रो” क्लिष्टमान “पवमान” सोम ! त्वं “सुवीर्य”
शोभन-वीर्योपेतं “रयि” धनं “नः” अस्माकं सम्बन्धिनम् “इन्द्रेण”
“युजा” सहायेन “नः” अस्माभ्यं “रीरिहि” देहि ॥ ६ ॥ ३

अथीद्वेदभीतिं त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१७} ^३ ^२ ^१ ^१ ^२ ^३ ^१ ^१ ^१ ^१
उद्वेदभिश्रुतामघंवृषभन्नर्यापसम् ।

^१ ^२
अस्तारमेषिद्वर्य्यं ॥ १‡ ॥

हे “सूर्य्य” [द्वादशसु भानुषु इन्द्रोऽपि सूर्यात्मना पठितः ।
तस्मात्] सूर्यात्मक ! सुवीर्य्य ! हे इन्द्र ! “श्रुतमघं” सर्वदा देवत्वेन
विख्यात-धनम्, अतएव “वृषभं” याचमानानां धनस्य वर्षितारं
“नर्यापसं” नर-हितं नर्यं नर-हित-कर्माणम् “अस्तारम्” दान-

* “रीरिहिः” — इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ७, १७, ४ ।

‡ ऋग्वेदोप-पाठ-प्रतीकविदम् ।

॥ ऋ० ऋ० २, १, ४, १ (१भा० ३०७ प०) = ऋ० वे० ६, ६, २१, १ ।

शीघ्रम् श्रीदार्यवन्तमेतादृशं स्तोतारम् “अभि” लक्ष्य “उदेवि”
[ईदवधारणे] त्वमेव तस्य यज्ञे सूर्यात्मना उद्गातासि । “व”
—इति प्रसिद्धौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
नवयोनवतिम्पुरोविभेदवाङ्गोजसा ।

१ २ ३ १ २
अष्टिञ्चवृत्रहावधीत् ॥ २* ॥

“यः” इन्द्रः† “नवति” नवति-सङ्ख्याकाः ततः नव सङ्ख्याकाः
एकोनशत-सङ्ख्याकाः शम्बरस्य “पुरः” पुरीः “वाङ्गोजसा”
बाहु-बलेनैव “विभेद” दिवोदासाय भिनत्ति स्म [तथाच
मन्त्रान्तरे—“दिवोदासाय नवतिञ्च नवेन्द्रः पुरोधैरञ्चम्बरस्य”
—इति] । स च “वृत्रहा” वृत्रासुरस्य हन्ता । स इन्द्रः “अष्टि
ञ्च” केनाप्यहन्तव्यं मेघमपामावरकं वृत्रासुरं वा अवधीत् । स
इन्द्रोऽस्माकं धनं ददात्वित्युत्तरेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
सनइन्द्रःशिवःसखाश्चावद्गोमद्यवमत् ।

१ १ २
उरुधारेवदीक्षते ॥ ३‡ ॥ ४.

* ऋ० वे० ६, ६, २१२ ।

† अथ इन्द्र इति सुर्वोऽभिधीयते तथाच तारुणम्—“दिवोकीर्णवामा भवति
सर्भानुर्वा”—इत्यादि ।

‡ ऋ० वे० ६, ६, २१, २ ।

“सः” पूर्वोक्त-गुण-विशिष्टः “शिवः” कल्याणतमः “सखा”
यष्टृयष्टव्य-स्तोत्रस्तोतव्य-लक्षणेन सम्बन्धेन . “नः” अस्माकं
मित्तभूतः एतादृश इन्द्रः “अश्ववत्” अश्वयुक्तं “गोमत्” पश्यादि-
सहितं “यवमत्” [“अयवादिभ्यः”—इति प्रतिषेधात् मतुपो
वत्त्वाभावः । यव इति धान्य-विशेषः] धान्ययुक्तं* धनं “नः”
अस्माभ्यं “दोहते” दोग्धुं ददातु । तत्र दृष्टान्तः—“उरुधारेव”
दोहन-काले प्रभूत-पयोधारा यद्वा बहूनां पोषयित्री गौः
यथा वत्सस्य पयो दोग्धि तथा प्रभूत-धनम् अस्माकं दोग्धुं
ददातु [दुहेर्लोटगङागमः (३, ४, ६४) ॥ ३ ॥ ४

१६ २ २ ४ ३
॥ स्वारसौपर्णम् ॥ उहेदभिश्चुतामाश्वाम् । वृषभ
४ ५ २ ३ ५ १ २ २ २ १
न्नर्या । ऊम् । पार३४साम् । आस्ता३उवा । रामा
२ १ ५ ४ ५ २ ६
यि । पिछर३४वा । रा५यो६हायि ॥(१) नवयोनवति
१ ४ ३ ४ ५ २ १ २ ५ १ २
म्पू३राः । विभेदवाऊवो । ऊम् । जा२३४सा । आहा
२ १ २ ५ ४ ५
उवा । चवृ । नक्षो३४वा । वा५धो६हायि ॥(२)
१ २ ४ ४ ५ २ १ ३
सनइद्रःशिवःसा३खा । अश्ववज्रोमथा । ऊम् । वा३३

* ‘यवमत्’—यवपशुसमुपलब्धार्थम्, धान्य संयुक्तम्—इति वि० ।

५ . . . १२ २ २ १२ ११ ५ ४
 ४मात् । अराउवा । धारे । वदो२३४वा । चाप्रतो

५
 ईहायि(३) ॥ १६* ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य
 द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे—

विभ्राडिति तृचामकं प्रथमं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ७
 विभ्राड्बृहत्पितृसोम्यम्

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 मध्वायुर्द्धद्यज्ञपतावविहृतम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना

३ १ २ ३ १ २ २
 प्रजाःपिपर्त्तिवङ्गधाविराजति ॥ १३ ॥

“विभ्राट्” विभ्राजमानः विशेषेण दीप्यमानः सूर्यः “बृहत्”
 परिवृष्टं “सोम्यं” सोममयं “मधु”, “पितृ” । किं कुर्वन् ? “यज्ञ-

* क० मा० १४प्र० १५० १६सा० ।

† ‘महादिवाकीर्त्तम् पृष्ठम्’—इति वि० ।

‡ क० मा० प० ३३७ सू० वे० ८, ८, २८, १ ।

पतौ" यजमाने "अविष्णुतम्" अकुटिलम् "आयुः" "दधत्" कुर्वन्
 "यः" सूर्यः "वातजूतः" वातेन महावायुना प्रेर्यमाणः सन्
 "जना" आत्मना स्वयमेव "अभि रक्षति" सर्वं जगदभिपश्यन्
 पालयन्ति [राशि-चक्रस्य वायु-प्रेर्यत्वात् सूर्यस्यापि तत्प्रेर्यत्वम्] ।
 स सूर्यः "प्रजाः" "पिपर्त्ति" वृष्ट्यादि-प्रदानेन पालयति "बहुधा
 वि राजति" विशेषेण दीप्यते च ॥

"पिपर्त्तिबहुधा"—"दुपोषपुरुधा"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३
 विभ्राड्बृहत्सुभृतंवाजसातमं

१ २ ३ २ १ २ २ ३ १ २
 धर्मन्दिबोधरुणेसत्यमपितम् ।

३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३
 अमित्रहावृत्रहादस्युहन्तम्,

१ २ १ १ २ ३ १ २ ३
 अजोतिर्वाञ्छी असुरहासपन्नहा ॥ २* ॥

"विभ्राट्" विभ्राजमानं, "बृहत्" प्रौढं, "सुभृतं" सुपुष्टं,
 "वाजसातमं" वाजस्यान्वस्य बलस्य वा दाढतमं, "धर्मन्" धर्मणि
 वायुना धारयितव्ये "दिवः" द्युलोकस्य "धरुणे" धारके सूर्य-
 मण्डले "अपितं" निज्जितं, "सत्यम्" अजश्वरम् "अमित्रहा"
 अमित्राणामप्रियाणां हन्तृ, "वृत्रहा" आहुषवतां हन्तृ, वा "दस्यु-

* सू० वे० ८, ८, १८, २ ।

† वृत्रहा—अश्वहा, मेघस्य हन्तृ—इति वि० ।

हन्तम्” दस्यूनामुपक्षपद्विदृषां हन्तमम्, “असुरहा” असुराणां
 क्षेमृषां घातकं “सपत्नहा” सपत्नानां शत्रूणामपि घातकम्,
 ईदृग्भूतं “ज्योतिः” सौरं तेजः “जज्ञे” प्रादुर्भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषाञ्ज्योतिरूत्तमं

विश्वजिह्वनजिदुच्यते बृहत् ।

विश्वभ्राड्भ्राजोमहिच्छर्यीदृश

उरूपप्रथेसहस्रोजोअच्युतम् ॥ ३ ॥ ५

“इदं” सौरं तेजः “श्रेष्ठं” प्रशस्ततमं “ज्योतिषाम्” अन्येषां
 ग्रहनक्षत्रादीनामपि “ज्योतिः” प्रकाशकम् अतएव “उत्तमम्”
 उदकण्टं “विश्वजित्” विश्वस्य सर्वस्य जेह “धनजित्” धनस्य
 जेह “बृहत्” प्रभूतमुच्यते एवंगुणविशिष्टमिति सर्वैरभिधीयते
 अपिच “विश्वभ्राट्” विश्वस्य प्रकाशयिता “भ्राजः” भ्राजमानः
 “महि” महान् “सूर्यः” “दृशे” दर्शनाय “उरु” विस्तीर्णं
 “सहः” तमसोऽभिभवित् “अच्युतं” अच्युति-रहितम् अविनाशम्
 “ओजः” तेजोरूपं बलं “पप्रथे” विस्तारयति ॥ ३ ॥ ५

अथ इन्द्रक्रतुमिति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 इन्द्रक्रतुञ्जआभरपितापूत्रेभ्योयथा ।
 १ २ ३ १ २ ३ १ २
 शिक्षाणोअस्मिन्पुरुहृतयामनि
 ३ १ २ २
 जीवाज्योतिरशीमहि ॥ १ * ॥

• हे, “इन्द्र !” “नः” अस्मभ्यं “क्रतु” कर्म प्रज्ञानं वा “आ भर” आहर । अपिच “यथा” “पिता” “पुत्रेभ्यः” प्रयच्छति तथा “नः” अस्मभ्यं “शिक्ष” धनं देहि । हे “पुरुहृत” बहुभिराहुत ! “यामनि” यज्ञे “जीवाः” वयं “ज्योतिः” सूर्यम् “अशीमहि” प्रतिदिनं प्राप्नुयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ ३ १ २
 मानोअज्ञातावृजनादुराधोऽऽमाशिवासीवक्रमुः ।
 १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्वयावयम्पुवतःशश्वतीरपोतिप्रूरतनामसि ॥ २ † ॥ ई

हे इन्द्र ! “अज्ञाताः” अज्ञात-गमनाः “वृजनाः” हिंसकाः “दुराधः” दुष्टाभिसन्धयः “नः” अस्मान् “मा अ व क्रमुः” माव

* व० आ० २, १, २, ० (१मा० ५२५ पृ०) = ऋ० वे० ५, २, २१, ६ ।

† ऋ० वे० ५, २, २१० ।

‡ वृजनाः—वक्र-वर्जयः—इति वि० ।

१३ अ० १ ख० २ सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

५२८

चक्रमुः । हे “शूर !” “त्वया” “वयं” स्तीतारः “प्रवतः” प्रव-
णकाः सन्तः “शश्वतीः” बह्वीः “अपः” “अति तरामसि” अति-
तरामः ॥ २ ॥ ६

१ २ १ १ २ १ २
॥ मद्वावैष्टभम् ॥ इन्द्रक्रतोद्वायि । नआभरोवा ।

२ २ २ १ २ १ २ २ १
पायितापुत्रे । भियोयाश्थार३ । होवा३द्वायि । शि

२ २ २ १ २ २ १ २ २
क्षाणोअस्मिन्पुरुह्ण । तयामा१नीर३ । होवा३द्वायि ।

१ २ २ १ २ २ १ २
जीवाज्योश्तार३यिः । होवा ३ द्वायि । अशी । ना २

३ ५ २ २ १ २ २ २ २ १ २
हार३४औद्दोवा ॥(१) जीवाज्योतोद्वायि । अशीमद्दो

२ १ २ २ २ १ २ २ १ २
वा । जायिवाज्योतिः । अशायिमा१द्वा३यि । होवा

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २
३द्वायि । मानोअज्ञातावृजनाः । दुराधा १ या २ ३ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
होवा३द्वायि । माशायिवा१सार३ः । होवा ३ द्वायि ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
अव । क्रारुमू२३४औद्दोवा ॥(२) माशिवासेद्वायि ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
अवक्रमोवा । माशिवासः । अवाक्रा१भूर३ः । होवा

२ १ २ १ १ १ २ १ २ २ १
 ३हायि । त्वयावयम्प्रवतःश्र । श्रुतायिराश्रपारः । चो

२ २ १ २ १ २ २ १ २
 वाश्चायि । अतायिपृश्राश्ः । होवाश्चायि । तरा ।

१ ३ ५ २ ३ ५
 मारसारश्ःश्रौचोवा । दीरश्ःश्रमाः(३) ॥ १७ * ॥ [१]

५ ३ ४ ५ २ ३ २ ३ २ ४ ५
 ॥ श्यतम् ॥ इन्द्रक्रतुन्नचा । भराश्ःश्रौचोवा ।

१ २ २ २ १ ७ ५ ५ १ २ २ २
 षायितापुत्रे । भियोयथाश्ःश्र । ओद्दहा । शिशाणो

१ २ १ ३ ५ १ २ २
 अस्मिन् । पूरुश्ःश्र । तयार । मारश्ःश्रनी । जीवा

२ २ २ १ ३ ५ २ २
 ज्योतायिराश्ःश्र । ऊम्मायि । मारश्ःश्रौचोवा ॥(१)

४ २ ३ २ ४ ५ २ ३ २ ३ २ ४ ५ १ २ २ २
 जीवाज्योतिरशी । महाश्ःश्रौचोवा । जायिवाज्योतिः ।

१ ७ ५ ५ १ २ २ १ २ २ २ १
 अशयिमहारश्ःश्रयि । ओद्दहा । मानोअज्ञाताः । वा

२ १ ३ ४ १ २ २
 र्जाश्ःश्रनाः । दुराश्ः । धारश्ःश्रयाः । माशिवासोआश्ः

२ १ ३ ५ २ २ ३ २ ४ २
 वा । ऊम्मायि । कार्मूरश्ःश्रौचोवा ॥(२) माशिवा

३ २ ४ ५ २ २ ३ २ ४ ५ १ २ २ १ ७
 सोअवक्रिमूरश्ःश्रौचोवा । माशिवासः । अवाक्रमूरश्ः

४ः । ओद्दहा । त्वयावयम्प्र । वातारःशा । श्वतार
 यिः । आरः३४पाः । अतिगुराताःरा । ऊम्मायि ।
 मारःसारः३४ओद्दोवा । वारः३४द्व(३) ॥ १९ * ॥ [२]

॥ नौधसम् ॥ आरः३४यि । द्रक्तुन्नआ । भारा ।
 पितापुत्रे । भीश्येयाःश्या । शाः३४यिन्ना । षोअस्मिन् ।
 पुरु । ह्र । तायामारः३४नी । जारः३४यिवाः । ज्योतिर
 शोः३४वामारः३४द्वी ॥ (१) जारः३४यि । वाज्योतिरशी ।
 माहायि । जीवाज्योतायिः । आःशायिमाः३४द्वयि ।
 मारः३४नो । आःज्ञाताः । वृज । नाः । दूराधारः३४
 याः । मारः३४शायि । वासोअवोः३४वा । कारः३४मू ॥ (२)
 मारः३४ । शिवासीअव । कामूः । माशिवासो । आः
 वाक्राः३४मः । त्वारः३४या । वायम्प्र । वतः न शा । श्वता

३ ५ १ २ १ १ ५ ३ ।
 धिरार३४प्राः । आर३तायि । गूरतरोर३४वा । मार३
 ५
 ४सी(३) ॥ १ * ॥ [३]

५ ५ ३ २ १२ ४२ ५ १
 ॥ पौरुमीढम् ॥ इन्द्रक्र । तुन्ना३४औहोवा । आ
 २ १ २ २ २ १ २ १ २
 भरे । पितापुत्रे । भियोयार३था । शिक्षाणोआ । स्त्रि
 २ १ २ २ १ १ १
 न्युद्ध३३३ । तयामनायि । जीवाज्योर३तीः । अग्नी
 ५ ४ ४ ५ २ २ १ ४ ४
 मार३४५३३३३३३३ ॥ (१) जीवाज्यो । तिरा३४औहो
 ५ १ १ १ २ १ १ १ १
 वा । शायिमच्चि । जीवाज्योतिः । अग्नीमार३३३यि ।
 २ १ २ २ १ २ २ २
 मानेअज्ञा । तावृजार३नाः । दुराधिया । माशिवार
 २ १ ५ ४ ५ २ २ २
 ३साः । अवक्रार३३३३३३३३३ ॥ (२) माशिवा । सोआ
 ३ ४ ४ ५ १ २ १ २ १ १ १ १ १ १
 ३४औहोवा । वाक्रमुः । माशिवासः । अवक्रार३मूः ।
 १ २ २ १ २
 त्वयावयाम् । प्रवतार३शाः । श्वतीरपाः । अतिगूरु३
 २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 रा । तरामार ३ ४ ५सा ३ ५ ३ यि । दक्षा३या३३ ४ ५
 (३) ॥ १८ १० ॥ [४]

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

॥ मानवाद्यम् ॥ इन्द्रकतूम् । नचाभार३४रा । न
 आमार३४रा । पायितापुत्रे । भियोया१थार । शि ।
 क्षा । णोअ । स्मायिन्पुरुहृ३ । तया३मार३४नी । जी
 वाज्योता३४यिः । आरशा३४औहोवा । मार३४ही ॥(१)
 जावाज्योतायिः । अशीमार३४हायि । अशायिमर३४
 हायि । जायिवाज्यातिः । अशायिमा१हारयिः । मा ।
 नः । अज्ञा । तावृजना३ः । दुरा३धा३४याः । मा
 शिवासा३ः । आ३वार३४औहोवा । क्रा३४मूः ॥(२)
 माशिवासाः । अवक्रा३४मूः । अवाक्रा३४मूः । मा
 शिवासः । अवाक्रा१मूरः । त्व । या । वयम् । प्रावतः
 ग्रा३ । श्वता३यिरा३४पाः । अति३४रार३४ । ता३रा
 ३४औहोवा । मार३४सी(३) ॥ १ * ॥ ५

१ २ ५
 ॥ भारद्वाजम् ॥ इन्द्रक्रतूम् । नभाभाश्रा २ । पा
 २ २ २ २ २ १ २ १ २ २
 यितापुत्रेभ्योयथा । शिक्षाणोश्च २ । स्थायिन्पुरुङ्ग ।
 १ २ १ २ ५ १ २ ३ ५ २
 तयांमाशनी २ । जीवाज्योश्तारश्चिः । आरशारश्चौ
 २ ३ ५ २ २ २ २ १
 द्रोवा । मारश्चौ ॥ (१) जीवाज्योतायिः । अशायि
 १ २ २ २ २ १ २ २
 माश्चैश्चि । जायिवाज्योतिरशीमहि । मानोश्चाश्चा
 २ २ २ २ १ २ २ २ १
 २ । तावृजनाः । दुराधाश्या २ । माशायिवाशसारश्च ।
 १ २ ३ ५ २ २ २ २ २ २
 आरवारश्चौद्रोवा । क्रारश्चमू ॥ (२) माश्रिवासा ।
 १ २ १ २ २ २ १ २
 अवाक्राशमू २ । माश्रिवासोअवक्रमुः । त्वयावाश्या २म् ।
 १ २ १ २ १ २ १ २
 प्रावतःश । अतायिराश्वारः । अतायिभूश्रारश्च । ता
 १ २ ५ २ ३ ५ १ २
 रारश्चौद्रोवा । मारश्चसी (३) ॥ ५ * ॥ [६] ६

अथाद्याद्येति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अद्याद्याश्वःश्वइन्द्रास्वपरेचनः ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

विश्वाचनोजरितृन्सत्यते अद्वादिवानक्तच्चरक्षिषः ॥१॥

“अद्याद्य” यदद्य शब्द-वाच्यमहरस्ति, तत्र सर्वत्र, हे “इन्द्र!”
 “श्वः श्वः” श्वः-शब्द-वाच्यं च यत्, तत्र सर्वत्र,† त्वं “त्वास्व”
 अस्मान् रक्ष । तथा “परे च” “परस्मिन्” तृतीयेऽहनि च त्वास्व ।
 हे “सत्यते” सतां पालकेन्द्र ! “विश्वा च” सर्वाण्यपि “अद्वा”
 अद्वादिनि सर्वेष्वप्यहःसु “नः” अस्मान् “जरितृन्” स्तोतृन्
 “रक्षिषः” रक्षसि । तथा “दिवा नक्तं च” रक्षिषः रक्षसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रभङ्गौशूरोमघवातुवीमघःसन्मिज्ञोवीर्यायकम् ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २

उभातेवाङ्मृषणाशतक्रतो नियावञ्चमिमिच्छतुः ॥ २३ ॥ ७

अयं “मघवा” धनवान्, इन्द्रः, “प्रभङ्गी” प्रभञ्जन-शीलः,
 शूरः” विक्रान्तः, “तुवीमघः” प्रभूत-धनः, “सन्मिज्ञः” सम्यङ्

* ऋ० वे० ६, ४, ३८, २ ।

† ‘अहम्यहनि’—इति पि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ४, ३८, ३ ।

मिश्रयिता । किमर्थम् ? “वीर्याय”* वीर्य-करणाय “उभौ”
उभौ “बाहू” “दृषणौ” कामानां वर्षकौ “या” यौ बाहू “वज्रम्”
आयुधं “नि मिमिक्षतुः” परिगृह्णीतः ॥ २ ॥ ७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

जनीयन्त इत्येकर्चं† प्रथमं सूक्तम्,‡
सैषोच्यते ।

१ २३ ११ १११ १११
जनीयन्तीन्वयवःपुत्रीयन्तःसुदानवः ।

१२
सरस्वन्तुह्वामहे ॥ १ ॥ ८

“जनीयन्तः” [जायन्तआस्वपत्यानीति] जनयः जायाः
ता इच्छन्तः, § “पुत्रीयन्तः” पुत्रान् कामयमानाः, “सुदानवः”
शीभन्-दानाः, “अयवः” उपगन्तारी वयं “तु” अथ॥ “सर-
स्वन्तः” तं देवं मध्यम-स्थानं “ह्वामहे” आह्वयामहे ॥ १ ॥ ८

* ‘वीर्याय—चतुर्थ्यां तृतीया-स्थाने द्रष्टव्या, वीर्येण युक्तः—इति वि० ।

† विवरश्मते जेतसूक्तं प्रगाथात्मकं न लेकर्चं तथाच उत्तमइत्यग्रिमा ऋक्
खल्पस्यैव सूक्तस्य द्वितीया ननु सूक्तान्तरम् ; मूलपाठदर्शनश्चादातुकूलमिति ध्येयम् । •

‡ ‘इदानीं विश्वजित्—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ५, ६, १०, ४ ।

§ ‘जनीयन्तः—जननं कुर्वन्तः—इति वि० ।

॥ ‘तु—इति पादपूरणः—इति वि० ।

उतनद्वत्येवार्धं द्वितीयं सूक्तम्,

सैषोच्यते ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

उतनःप्रियाप्रियासुसप्तस्वसासुजुष्टा ।

१ २ ३ १ २

सरस्वतीस्तोम्याभूत् ॥ १* ॥ ९

“उत” अपि च “नः” अस्माकं “प्रियासु” प्रियाणां मध्ये “प्रिया” प्रियतमा “सप्तस्वसा” गायत्र्यादीनि सप्त छन्दांसि स्व-सारो यस्यास्तादृशी नदीरूपया स्तुत्या गङ्गाद्याः सप्त नद्यः स्वमारः “सुजुष्टा” सुष्ठु पुरातनैर्ऋषिभिः सेविता, एवम्भूता “सरस्वती” देवी “स्तोम्या”† भूतस्तोतव्या “भूत्” भवतु ॥ १ ॥ ९

अथ तत्सवितुर्वरेण्यमिति तृतीयसूक्तरूपा,‡

सैषा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तत्सवितुर्वरेण्यभर्गोदेवस्यधीमहि ॥

१ २ ३ १ २ ३ १ २

धियो योनः प्रचोदयात् ॥ १ ॥ १०

* ऋ० वे० ४, ८, ११, ४ ।

† ‘स्तोम्या—सोमानां ऋतुनाम् अथवा तृह्यस्य दशपथुतीनाम्’—इति वि० ।

‡ अथाप्यसि सनात्कारम्, तथाहि—विवरयन्ति संहितादि-समस्त-मूल-पन्थ-सिपि-दर्शनाच्चेतत् सूक्तम् एतच्चापिमे सोमानंस्वरकमिति अग्न्युयूँषीति च द्वे ऋषा-वक्ष्येन द्वितीय-तृतीये न तु सूक्ताकारे इति विवेकः ।

¶ ऋ० वे० १, ४, १०, ५ ।

“यः” सविता देवः “नः” अस्माकं “धियः” कर्माणि, धर्मादि-
विषया वा बुद्धोः “प्रचोदयात्” प्रेरयेत्, “तत्” तस्य “देवस्य”
द्योतमानस्य “सवितुः” सर्वान्तर्यामितया प्रेरकस्य जगत्स्रष्टुः
परमेस्वरस्य “वरेण्य” सत्स्वरूपतया ज्ञेयतया च भजनीयं
“भर्गः” अविद्या-तत्कार्ययोर्भजनात् भर्गः स्वयंज्योतिस्तेजः
परब्रह्मात्मकं “धीमहि” वयं ध्यायामः । इदं भर्गो धियः प्रचोद-
यति तद् ध्यायाम इति समन्वयः । [यद्वा, यः सविता सूर्यः
‘धियः’ कर्माणि ‘प्रचोदयात्’ प्रेरयति, तस्य ‘सवितुः’ सर्वस्य
प्रसवितुः ‘देवस्य’ द्योतमानस्य सूर्यस्य ‘तत्’ सर्वैर्दर्शनीयतया
प्रसिद्धं ‘वरेण्य’ सर्वैः सम्भजनीयं ‘भर्गः’ पापानां तापकं तेजो-
मण्डलं ‘धीमहि’ ज्ञेयतया मनसा धारयेम । यद्वा, भर्ग-शब्दे-
नात्ममभिधीयते ‘यः’ सविता देवः ‘धियः’ प्रचोदयति, तस्य ‘देवस्य’
प्रसादात् ‘तद् भर्गः’ अन्नादि लक्षणं फलं ‘धीमहि’] धारयामः
तस्याधारभूता भवेमेत्यर्थः । भर्ग-शब्दस्यात्र-परशैवमाथर्वणिक-
वेद-च्छन्दसि—“सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य कवयोऽन्नमाहुः,
कर्माणि विद्यस्तनुते प्रन्नवीमीति प्रचोदयात् सविता याभि-
रेतीति* । भर्गः—भ्रसृज पाके (तु० उ०) असृन् “भ्रसृजोरोप-
धयोरमन्त्यतरस्याम्—(६, ४, ४७)” —इति रोपधयोर्लोपी रमागमश्च,
न्यङ्गादि-पाठात् कुत्वम् (७, ३, ५३) । धीमहि—ध्यायते लटि
“बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७६)” —इति सम्प्रसारणं, व्यत्ययेनात्मने-
पदम् ; यद्वा धीङ् आधारे (दि० आ०) लटि “बहुलच्छन्दसि

* ‘यः’ अकारदीया बुद्धयः प्रकर्षेण चोदयति ध्यान-धारणा-समाधिभिः तस्य सवितु
देवस्य दानादिभिर्मुच्येदं तस्य तत्परं प्रतिशान इति सङ्क्षेपः—इति वि० ।

११अ०१४०४-१२०१,१,१] उत्तरार्द्धिकः ।

५३६

(२, ४, ७३)"—इति विकरणस्य लृक् । प्रचोदयात्—चोदयते-
लृटि आडागमः, यद्दृत्तयोगादनिधातः, आगमस्यानुदात्तत्वे-
णित्स्वरः ॥ १ ॥ १०

अथ

३ २ ३ १ २
सोमानांस्वरणम् ॥ १* ॥ ११

—इति,

५ ३ १ २
अग्रचायूष्प्रिपवसे ॥ १† ॥ १२

—इति, चतुर्थ-पञ्चम-सूक्तात्मेकयोर्द्वयो ऋचोः प्रतीको ;
ते चान्यत्रान्नाति (छ० आ०—२, १, ५, ५ ; १भा० १२८८०) ,
(उ० आ० ७, ११, १२, १) ॥ १ ॥ ११—॥ १ ॥ १२

अथ तानःशक्तमिति षट्वात्मकं षष्ठं सूक्तं,

तत्र,

१ २ ३ १ २
तानःशक्तमर्षिवस्य ॥ १ ‡ ॥

—इति प्रथमाया ऋचः प्रतीकमिदं सा चान्यत्र (उ० ४, २,
४, ३) आन्नाता ॥ १ ॥

* छ० आ० २, १, ५, ५ (१भा० १२८८०) = ऋ० वे० ३, १, ३४, १ ।

† उ० आ० ७, १, ११, १ = ऋ० वे० ७, २, १०, ४ ।

‡ उ० आ० ४, २, ३, ३ = ऋ० वे० ४, ४, ६, २ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ५ १ २ ३ १ २ १ २
ऋतमृतेनसपन्तेषिरन्दक्षमाशाते ।

३ १ १ ३ १ १
अद्रुहादेवौवर्द्धते ॥ २* ॥

“ऋतेन” उदक्तेन निमित्तभूतेन “ऋतं” यज्ञं “सपन्ता” स्पृशन्ती “द्रुषिरम्” एषणवन्तं “दक्षं” प्रहृष्टं यजमानं हविर्वा “आशाते” व्यापृतः “अद्रुहा” अद्रोन्धारी “देवौ” द्योतमानौ मित्रावरुणौ “वर्द्धते” प्रहृष्टौ भवत ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ १ २ ३ १ ७ ३ १ १
वृष्टिद्यावारीत्यापेषस्पतीदानुमत्याः ।

३ १ १ १ २
बृहन्तङ्गर्त्तमाशाते ॥ ३† ॥ १३

“वृष्टिद्यावा” वृष्ट्यर्था द्यौः स्तुतिर्ययोस्तौ वृष्टिद्यावा अथवा वृष्टि-वर्षिका द्यौरन्तरिक्षं याभ्यां तौ तादृशौ, “रीत्याप” [री-गति-रेषणयोः (काया० प०)] रीतिः प्राप्तिः सैव आप्तिरभिमत-प्राप्तिर्ययोस्तौ तादृशौ, “द्रुषः” अन्नस्य “पती” स्वामिनौ [वृष्टि-प्रदत्वात् स्वामित्वम्], “दानुमत्याः” दानमत्याः दातुमुचिताया इत्यर्थः एतद्विशेषणम् एवमन्धानुभावो मित्रावरुणौ “बृहन्तं

* अ० वे० ४, ४, ६, ४ ।

† अ० वे० ४, ४, ६, ५ ।

महान्तं "गर्तं"* रथम् "आशति" व्याप्तः अधितिष्ठतो
यागार्थम् ॥ ३ ॥ १३

अथ युञ्जन्तीति त्वचात्मकं सतमं मूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
युञ्जन्ति ब्रह्मरूपश्चरन्तम्यरितस्थुषः ।

१ १ २ २ २ २
रोचन्ते रोचनादिवि ॥ १ ॥

इन्द्रा हि परमेश्वर्य-युक्तः परमेश्वर्यं चाग्निवाष्वादित्य-नक्षत्र-
रूपेणावस्थानात् उपपद्यते "ब्रह्मम्" आदित्यरूपेणावस्थितम्,
"अरुषम्" हिंसारहिताग्निरूपेणावस्थितं, "चरन्तं" वायुरूपेण
सर्वतः प्रसरन्तमिन्द्रं "परि तस्थुषः" परितोऽवस्थिता लोकत्रय-
वर्तिनः प्राणिनो "युञ्जन्ति" स्वकीये कर्मणि देवतात्वेन सम्बन्धं
कुर्वन्ति । तस्यैवेन्द्रस्य मूर्त्तिविशेषाणि "रोचना" नक्षत्राणि "दिवि"
दुलोके "रोचन्ते" प्रकाशन्ते [अस्य मन्त्रस्योक्तार्थपरं ब्राह्मणा-
न्तरे व्याख्यातम्—"युञ्जन्ति ब्रह्ममित्याह—असौ वा आदित्यो
ब्रह्मः आदित्यमेवास्मै युनक्ति । अरुषमित्याह—अग्निर्वा अरुषः
अग्निमेवास्मै युनक्ति । चरन्तमित्याह—वायुर्वै चरन् वायुमेवास्मै
युनक्ति । परितस्थुष इत्याह—इमे वै लोकाः परितस्थुषः इमा-
न्नेवास्मै लोकान् युनक्ति । रोचन्ते रोचना दिवीत्याह—नक्षत्रा-
ण्येवास्मै रोचयतीति ॥ १ ॥

* 'गर्तं' गरणीयम्—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, ११, १ = अ० वे० २२, ५ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ १ ३ १ १
 युञ्जन्त्यस्य काम्या हरौ विपक्षसारथे ।

१ २ ३ १ ३ १ २
 शोषाधृञ् नवाहसा ॥ २ * ॥

“अस्य” ब्रह्मादि-शब्द-प्रतिपाद्यस्यादित्यादि-मूर्त्तिभिस्तत्र तत्रावस्थितस्येन्द्रस्य “रथे” “हरी” एतन्नामानौ हावश्वौ सारथ्ययो “युञ्जन्ति” [इन्द्र-सम्बन्धिनोरश्वयोर्हरिनामत्वं “हरी इन्द्रस्य”-“रोहितोऽग्नेः” (निघ० १, १५, १-२)—इति पठितत्वात् । कौटुशौ हरी ? “काम्या” कामयितव्यो “विपक्षसा” विविधे पक्षसौ रथस्य पार्श्वौ ययोस्तौ विपक्षसौ रथस्य द्वयोः पार्श्वयोरीजितावित्यर्थः,† “शोषा” रक्तवर्णौ, “धृञ्” प्रगल्भी, “नवाहसा” नृणां पुरुषाणामिन्द्र-तत्कारणि-प्रमुखाणां बोधारी ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 केतुङ्गपवन्नकेतवपेशोमर्यामपेशसे ।

२ ३ १ २
 समुषङ्गिरजायथाः ॥ ३ * ॥ १४

* सू० वे० १, १, ११, १ = सू० वे० ११, १ ।

† ‘यत्र पक्षसौ च, तत्रेते च विपक्षौ रथाः’—इति पि० ।

‡ सू० वे० १, १, ११, १ = सू० वे० २८, १० ।

हे “मर्याः” मनुष्याः ! इदमाचर्यं पश्यतेत्यध्याहारः । कि-
माचर्यम् ? इति तत्रोच्यते—आदित्यरूपोऽयमिन्द्रः “उषस्त्रिः”
दाहकैः रश्मिभिः प्रतिदिनमुषःकाले वा सम्भूय “अजायथाः”
उदपद्यत [अथवा सूर्यस्येवास्तमये मरणमुपचर्य व्यत्ययेन बहु-
वचनं कृत्वा सम्बोधनं क्रियते—हे मर्य ! प्रतिदिनं त्व मजायथा
इति योज्यम्] । किङ्कर्तव्यं ? “अकेतवे” रात्रावभिभूतत्वेन
प्रज्ञान-रहिताय प्राणिने “केतुं क्षापवन्” प्रातः प्रज्ञानं कुर्वन्*
“अपेशसे” रात्रावन्धकाराद्यतत्वेनाभिव्यक्तत्वात् रूप-रहिताय
पदार्थाय प्रातरन्धकार-निवारणेन ‘पेशः’ [रूपममैतत्
(निघ० ३, ७, १०)] रूपमभि व्यञ्ज्यमानं कुर्वन् [अकेतवे,
अपेशसे—इति चतुर्थी षष्ठार्थे द्रष्टव्यौ] ॥ ३ ॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे—

अयं सोमइति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३
अयं सोमइन्द्रतुभ्यस्तुमे

१ २ ३ १ २ ३
तुभ्यम्यवतोत्वमस्यपाहि ।

* ‘केतुर्ध्वजः तं ह्यस्य, अकेतवे; यः कश्चित् मर्त्यः अकेतुरध्वजः तस्यपि केतु-
वत्त्वं कुर्वति अतिवचनस्यप्रज्ञात्—इति वि० ।

२ २१ २ २१२ १२ २२७
त्वच्छयञ्चकृषेत्वंववृष

३ १२ ३१२ २ ३१ २
इन्द्रमदाययुज्यायसोमम् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” यः सोमः इन्द्राय “तुभ्य” “सुन्वे” स्यूयते [सु-
नीतेः कर्मार्थं सटि “लोपस्त आत्मने पदेषु (७, १, ४१)”—इति
लोपः] “तुभ्य” त्वदर्थमेव “पवते” पूयते । त्वच्च “अस्य” असुं
“पाहि” पिब “त्वं ह” “यम्” “इन्दु” “सोमं” “चकृषे”
करोषि “त्वं” च यं “वृषे” वृतवानसि । किमर्थम् ? “मदाय”
मदार्थं “युज्याय” सहायाय [सोम इन्द्राय बलकरत्वात् सहाय
इति प्रसिद्धम् । यमेवं करोषि त्वं तं पाहीति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२२ २२ १२ २ २१ १
सईरथोनभुरिषाडयोजि

३ २ ३१ २ ३ २ ३ १२
महःपुरुषिषातयेवहनि ।

१ ३ १२ ३क २२ ३१
आदीविश्वानज्जव्याणिजाता

२ ३ १२ ३१ २
स्वर्षातावनज्ज्वानवन्त ॥ २ † ॥

“स ईम्” ईसोऽर्थं “भूरिषाट्”, भूतस्य भारस्य सोढा “रथो न”
रथइव “अयोजि” युज्यते, कौटुम्भः सः ? “महः” महान् ।

* ऋ० वे० ७, १, २४, १ ।

† ऋ० वे० ७, ३, २४ २ ।

‡ ‘ईम् पादपूर्व’—इति वि० ।

किमर्थमयोजि ? “पुरुषि” बह्वनि “वसूनि” धनानि “सातये”
अस्त्रभ्यं दातुम्, “आदीं” योगानन्तरं “विश्वानि” विश्वानि
कर्माणि “नहुष्याणि” नहुषो मनुष्याः तेषां सम्बन्धीनि “जाता”
जातानि अस्मद्विरोधीनि “जर्ह्या उन्मूखानि “वने” वननीये
“स्वर्षाता” स्वर्षाते [—सङ्ग्रामनामैतत् स्वर्गलाभ-युक्ते सङ्ग्रामे*
“नवन्त” गच्छन्तु [नवतिर्गति-कर्मा (२, १४, २६) । यद्वा,
सोऽयं सङ्ग्रामे युद्धारिणः सङ्गच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ उ ३ १ र २ र ३ १

शुक्लीशर्द्धीनिमारुतम्पवस्वा

२ ३ २ उ ३ २
नभिश्स्तादिव्यायथाविट् ।

२ ३ २ २ १ २ ३ १ २
आपोनमत्सुमतिर्भवानः

३ १ २ ३ २ उ ३ २
सहस्राप्साःपृतनाषाड्नयज्ञः ॥ ३ १ ॥ १५

हे सोम ! “शुक्ली” बलवांस्त्वं “शर्द्धी न मारुतं” मरुतां
बलमिव “पवस्व” । तत्र दृष्टान्तमेव स्पष्टयति—“यथा” “दिव्याः”
“विट्” ‡ प्रजाः “अनभिश्स्ताः” अभिश्स्ता निन्दिताः अनि-

* ‘स्वर्षाता—स्वर्षाकस्य दाता’—इति वि० ।

† सू० वे० ७, ३, २४, ३ ।

‡ ‘विट्—दृष्टिवी’—इति वि० ।

न्दिताः* पवन्ते [“मरुतो वै देवानां विशः”—इति हि त्रास-
णम्] किञ्च “आपो न” उदकानीव “मत्सु” क्षिप्रं पवमानस्व
“सुमतिः भव” “नः” अस्माकं । किञ्च, “सहस्राणाः” [अस्म
इति रूपनाम (निघ० ३, ७, ६)] बहुरूपस्व† “घृतनाषाट्
न” घृतनानामभिभवितेन्द्र इव “यज्ञः” यष्टव्यो भवसीति

॥ ३ ॥ १५

॥ इहवद्वासिष्ठम् ॥ ^{१२ २२ २२ २} औहोवाहाश्होयि । ^१ इहा । ^{३२} अ
^{१ २} यत्सोमाः । ^{२ १} इन्द्रतु । ^{२ ३ ५} भ्यत्सुन्वायि । ^{२ १} तुभ्यमवा । ^२ ता
^१ श्यितुवम् । ^{२ ३ ४ ५} अस्यपाही । ^{२ १} तुवत्श्याम् । ^{२ १ २} चक्षषे । ^२ त्वं
^{२ ४ ५} ववृषायि । ^{२ १} इन्दुमदा । ^{१ १} याशुजि । ^२ याशुशु । ^१ याशु
^४ सोपमाइप्रईम् ॥ (१) ^{२ १ २} सईरथो । ^{२ १} नभुरि । ^{२ ३ ४ ५} षाड्योजी ।
^{२ १} मत्सुःपुरु । ^{१ १ २} षीशसात । ^{२ २ ३ ४ ५} यायिवसनी । ^{२ १ २ २} आदौविश्वा ।
^{२ १} नञ्जि । ^{२ १ ३ ४ ५} याणिनाता । ^{२ १} सुवर्षाता । ^{२ १ २} वनज । ^१ ध्वाशुशु ।
^{२ ४} नाश्वापुन्ताइप्रईम् ॥ (२) ^{२ १ २} शुक्मीशर्ही । ^{२ १ २} नमारु । ^{२ ३ ४} तम्यव

* ‘अनभिग्रहा—अभिग्रह-रक्षिता’—इति वि० ।

† ‘सहस्राणा बहुवकास्त्वर्थः’—इति वि० ।

स्वा । अनभिशा । स्ताइदिवि । यायथावीट् । आपो

नमा । चूइसुम । तिर्भवानाः । औदोवाहाइहोयि ।

इहा । सहसाभाः । पृतना । षा३४३ट् । नाह्यापु

आइप्रइः(इ) ॥ ५ * ॥ [१] १३

अथ त्वमग्नइति त्वचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

त्वमग्नयज्ञानां होता विश्वेषां हितः ।

देवेभिर्मानुषजने ॥ ११ ॥

हे “अग्ने !” “त्वं” “विश्वेषां” सर्वेषां सप्तसंस्थारूपेण भि-
जानां “यज्ञानां” “होता” होम-निष्पादकोऽसि । यद्वा, यज्ञानां
सम्बन्धी देवानामाह्वता भवसि । कुतः ? इत्यत आह—यस्मात्
त्वं “मानुषे” मनोः सम्बन्धिनि मनुष्ये “जने” यजमाने “देवेभिः”
देवैः “हितः” होतृत्वेन निहितोऽसि तस्मादित्यर्थः ॥ १ ॥

* ऊ० मा० १५५० २७० ५४० ।

† ऊ० मा० १, १, १, २ (१भा० २६ ४०) = ऊ० वे० ४, ५, ११, १ ।

अथ द्वितीया ६

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
सनोमन्द्राभिरध्वरेजिह्वाभिर्यजांसहः ।

१ २ १ २ ३ १ २
आदेवान्वक्षियस्त्रिच ॥ २ * ॥

हे अग्ने ! “सः” त्वं “नः” अस्माकं “अध्वरे” यज्ञे
“मन्द्राभिः” मदकरौभिः” स्तुतिभिर्वा “जिह्वाभिः” काव्यादिभिः
“महः” महतः देवान् यज हविर्भिस्तर्पय च । कथं तत् ?
इति चैत्, उच्यते—“देवान्” यष्टव्यानिन्द्रादीन् “आ वक्षि”
आवह ततो “यक्षि च” यज च हवींषि तेभ्यो देहीत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वेत्याह्वेधोअध्वनःपथश्चदेवाञ्जसा ।

१ २ ३ १ २
अग्नेयज्ञेषुसुकृतो ॥ ३ ॥ १६

हे “वेधः” विधातः ! “सुकृतो” शोभन-कर्मन् ! “देव”
दानादि-गुण-युक्त अग्ने ! त्वं “यज्ञेषु” दर्शपौर्णमासादि-यागेषु
“अध्वनः” महामार्गान् “पथश्च” सुवमार्गाश्च “अञ्जसा”

* सू० वे० ४, ५, २१, २ ।

† कास्त्री, करस्त्री, मनीजवा, सुलोहिता, सुधूमवर्षा, स्फुल्लिङ्गिनी, विश्वरूपा,
लीला इति काव्यादयः ।

‡ सू० वे० ४, ५, २१, २ ।

आर्जवेण "वेत्थ" जानासि "हि" यस्मादेवं तस्मात् यज्ञ-मार्गात्
भ्रष्टं यजमानं पुनस्तं मार्गं प्रापयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

अथ* हीतादेवइति लृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
हीतादेवोऽमर्त्यः पुरस्तादेति मायया ।

३ १ २ ३ १ २
विदथानि प्रचोदयन् ॥ १ ॥

“हीता” होम-निष्पादकः “अमर्त्यः” मरण-रहितः “देवः”
द्योतमानः “विदथानि” वेदितव्यानि कर्माणि “प्रचोदयन्”
सोऽग्निः “मायया” कर्म-विषयाभिज्ञानेन युक्तः सन् “पुरस्तात्”
कर्म-प्रारम्भ-काले एव “एति” अस्मानागच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २
वाजीवाजेषु धीयते ध्वरेषु प्रणीयते ।

१ २ ३ २ ३ १ २
विप्रोयज्ञस्य साधनः ॥ २ ॥

“वाजी” बलवान् अग्निः “वाजेषु” युद्धेषु “धीयते” देवैः
शत्रु-हननार्थं निधीयते । किञ्च “अध्वरेषु” अग्नि-हीतादिषु

* ‘उक्ती विश्वस्य । इदानीं सद्यत्रते भवान्यात्मानि’-इति वि० ।

† अ० वे० ३, १, २८, १ ।

‡ अ० वे० ३, १, २८, १ ।

३५०

सामवेदसंहिता । [६ प्र० ३ अ० १७ सू० ३

“प्रणीयते” अश्वर्यादिभिः प्रकर्षणाश्चननीयादि-स्थानेषु प्रक्षि-
प्यते अतएव “विप्रः” मेधावी सन्नग्निः “यज्ञस्य” अग्निहोत्रादेः
“साधनः” साधको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ १ २ २ ३ १ १ १ १
धियाचक्रेवरण्योभूतानाङ्गर्भमादधे ।

१ १ ३ २ २ १ १
दक्षस्यपितरन्तना ॥ ३ * ॥ १७

योऽग्निः “धिया” आधान-पवमानेष्टि-रूपेण कर्मणा “चक्रे”
आहवनीयरूपतया कृतोऽभूत् अतएव “वरण्यः” सर्वैर्यजमानैः
कर्माङ्गत्वेन वरणीयः यथाग्निः “भूतानां” स्थावर-जङ्गमात्म-
कानां भूतजातानामन्तः “गर्भं” स्वात्मानमेव गर्भरूपतया
“आ दधे” सर्वत्र दधार “पितरं” सर्वस्य जगतः पालकं तमि-
ममग्निं “दक्षस्य” दक्ष-प्रजापतेः “तन” तनया वेदिरूपा
भूमिर्दृश्यपीठमासान्निहोत्रादिकर्म-सिद्ध्यर्थं धारयति [भूमिर्दक्ष-
दुहितृत्वे मन्त्रवर्षः—“अदितिर्ह्यजनिष्ठदक्षस्यदुहिता तव”—
इति ॥ ३ ॥ १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे-उत्तराध्यायस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

* अ० वे० ३, १, १८, १ ।

३, ‘दक्षस्य—यजमानस्य’—इति वि० ।

“ते”* ता गावः “जानत” ज्ञानवत्यः [अथवा सामान्या-
कारेण ते इति पुनर्दिश्यः । किम् ? “स्वम्” स्वकीयम् “ओक्वम्”
निवासं महावीरं तच्च दीग्धुमगमन्वित्यर्थः । तदेवाह—
“वत्सासो न” यथा वत्साः “माहमिः” जननीभिः सहतया सङ्ग-
च्छन्ते जामिभिर्वन्धुभिः संहिता गावः “मिथः” प्रत्येकं “नसन्त”
सङ्गच्छन्ते महावीरम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ २ २ ३ २ २ १ १ ३ २
उपस्रक्कोषुवपुतःकृषवतेधरुणन्दिवि ।

१ २ ३ २ ४ ३ २

इन्द्रेअग्रानमस्वः ॥ ३ १ ॥ १८

महावीरस्य “स्रक्कोषु” “वपुतः” ज्वालया भक्षयतीऽग्नेः
“नमः” अन्नं “धरुणम्” “इन्द्रे” “अग्ना”—इति वक्ष्यमाणत्वात्
इन्द्रान्धोर्हारकमन्नं “दिवि” अन्तरिक्षेऽर्धं “उप कृषवते” उप
कुर्वते ऋत्विजः यदाग्निर्महावीरं दहति तदा तस्योपर्युभयविधं
वीरम् आसेचयन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १८

* ‘वत्सासो’--इति वि० ।

† अ० वे० ६, ३, १६, ५ ।

‡ ‘दिवि’—स्रक्कोषे इन्द्रे अन्नौ नमस्कारं कुर्वते स्रक्कोषस्यार्धमित्यर्थः
—इति वि० ।

अथ तदिदासइति लक्षणात्कं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ २२ ३ १२ ३ १ २ १ २ ३ २ २ २ ३ १ २

तदिदासभुवनेषु ज्येष्ठयतो जज्ञ उग्रस्त्वेपनुग्णः ।

११ २ ३ १२ १२ ३ ३ २ ३ २ ३ ३ १ ३ २
सद्योज्ञानोनिरिणातिशन्नूनूनयं विश्वेमदन्त्युमाः ॥ १ * ॥

“तत्” जगत्कारणत्वेन सर्ववेदान्त-प्रसिद्धम्* “इत्” [यब्दो-
ऽवधारणे] “भुवनेषु” [भू सत्तायां (म्वा० प०)] सत्सु पृथिव्यादिषु
लोकेषु मध्ये तत् जगत्कारणं ब्रह्मैव “ज्येष्ठ” प्रशस्ततमम्
“अस” बभूव, तस्य परमार्थ-सत्त्वात् तद्व्यतिरिक्तानां व्यावहा-
रिक-सत्त्वात् [यद्वा, ज्येष्ठं वृद्धतमं जगत्कारणत्वेन सर्वेषां
मादिभूतं बभूव । अस्ते लैटि “छन्दसुभयथा (३, ४, ११७)”
—इति सार्वधातुकत्वाद् “अस्तेभूः (२, ४, ५२)” —इति भू-
भावाभावः । यद्वा, वृष्टं तदेव ब्रह्म स्वप्रकाशतया सन्दीदीपे ।
अस गति दीप्तपादानेषु (म्वा० उ०), अस्मात्किञ्चिद् रूपम्]
“यतः” उपादानभूतात् यस्माद् ब्रह्मणः “उग्रः” उग्र्यः त्वेष-
गृह्यः प्रदीप्त-बलः सूर्यात्मकइन्द्रः “जज्ञे” जीतो बभूव [सूयते
हि—“चक्षीः सूर्यो अजायत”—इति, “सूर्याचन्द्रस्यै-भन्ता
अथापूर्वमकल्पयत्”—इति च । “जनिकस्तुः प्रकृतिः (१, ४,
३०)” —इति प्रकृतेरपादान-सञ्ज्ञायां यत् इति पञ्चमी ।

* इ० वे० ८, ७, १, १ ।

† ‘तत्’ इति प्रादपुरणः—इति वि० ।

जज्ञे इति “गमहनेत्यादिनोपधा-लोपः (६, ४, ८८), “द्विर्वचने ऽचि (१, १, ५८)”—इति तस्य स्थानिवद्भावात् द्विर्वचनादि, “यद्भृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)”—इति—निघात-प्रतिषेधः । स च “जज्ञानः” जायमानः “सद्यः” शीघ्रं “शत्रून्” घातयित्वा सन्देहादीन् राक्षसान् “नि रिणाति” निहिनस्ति [यद्वा, उपा-सकानां पापरूपान् शत्रून् निहन्ति । यथा च “सद्यो ह्येष जातः पाप्मानमपहत” —इति । जज्ञान इति जनेलीटः कानचि रूप-मेतत् । रिणाति—रोगति रेषणयोः कौश्यादिकः (प०), “प्रादीनां ऋस्रः (७, ३, ८०)”—इति ऋस्रतम्] “विश्वे” सर्वे जनाः [भवन्ति रचन्तीति] “जमाः” प्राणिनः [भवते रौषा-दिको मन् प्रत्ययः “ज्वरत्वरेत्यादिना (६, ४, २०) वकारोपधयोः स्थाने जट्] सर्वे प्राणिनः “यं” सूर्यात्मकसृष्ट्यन्तमिन्द्रम् “अनु” लक्ष्य “मदर्थमुदगात् मदर्थमुदगात्”—इति “मदन्ति” हृष्यन्ति [मदी, हर्षे (दि० प०) व्यत्ययेन शप् (३, १, ८५) ; तथाच ब्राह्मणम्—“भूतानि वै विश्वजमास्तएनमनुमदन्ति उदगादुद-गादिति”—इति । तैत्तिरीयकञ्च—“तस्मात्सर्व एव मन्यते मां प्रत्युदगादिति”—इति । यद्वा, यं स्तुत्यादिभिर्माद्यन्तमनुपद्यात् सर्वे प्राणिनः अभौष्ट-प्रात्या हृष्यन्ति “अनुलक्षणे (१, ४, ८५)”—इति अनोः कर्मप्रवचनीयत्वात् “कर्मप्रवचनीय-युक्ते द्वितीया (२, १, ८)” स इन्द्रो जज्ञे इत्यन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ २२३३२ ३ १२३ १ २३१२
 वावृधानःश्रवसाभूर्यजाःशत्रुर्ह्रासायभियसन्दधाति ।

१२ ३२३२३ १ १ ३ १ २३ १२
 अय्यनच्चय्यनच्चसस्त्रिसन्तनवन्तप्रभृतामदेषु ॥ २ * ॥

“श्रवसा” बलेन “वावृधानः” वर्द्धमानः, अतएव “भूर्यजाः”
 “शत्रुः” श्रातयिताः इन्द्रः “दासाय” उपक्षय-कारिणे शत्रवेऽ
 “भियस” भीतिं “दधाति” विदधाति करोति “अय्यनत् च
 य्यनत् च” [विविधमनिति खसित्तीति व्यनत्, स-प्राणकंजङ्गमं,
 तद्विलक्षणमव्यनत् स्यावरम्] तदुभयमपि “सस्त्रि” संज्ञातम्
 इन्द्रेण सम्यक् शोधितं भवति [स्त्रातेः “आट्टगमहनः (३, २, १७१)”
 —इति व्यत्ययेन कर्मणि किन् प्रत्ययः । यद्वा, अन्तर्णीत-ण्यर्थात्
 कर्त्तर्येव किन्, वृष्ट्यादिना सम्यक् स्त्रापयिता शोधयिता भवति ;
 “न लोकाव्यय (२, ३, ६८)” —इति कर्मणि षष्ठ्याः प्रतिषेधः] ।
 शिष्टः पादः प्रत्यक्षकृतः—हे इन्द्र ! “ते” तव “मदेषु” हर्षेषु
 हविषा स्तुत्या च जन्त्रेषु सत्सु “प्रभृता” प्रभृतानि प्रकर्षेण धृतानि
 योषितानि वा सर्वाणि भूतजातानि “सन्नवन्त” सङ्गच्छन्ते स्तोतुं
 हवींषि च दातुं समूहीभवन्तीत्यर्थः [नवतिर्गति-कर्मा (निघ०
 २, १४, २८) । प्रभृता—प्रपूर्वात् बिभर्त्तः कर्मणि निष्ठा, “शे-

* * ऋ०वे० ८, ७, १, १ ।

† शत्रुः—प्रथमैकवचनमिदं षष्ठी कवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् शत्रोः—इति वि० ।

‡ ‘दासाय—चतुर्थ्यैकवचनं षष्ठ्यैकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । दासस्य हसन-
 क्षभावसाः—इति वि० ।

इन्द्रसि बहुलम् (६, १, ७०)”—इति शि-लोपः, “गतिरनन्तरः
(६, २, ४८)”—इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२७ ३१२ ३ २३ २७ ३३७ ३१२
त्वैक्रतुमपिवृञ्जन्तिविश्वे द्विर्यदेतेत्रिर्भवन्त्यूमाः ।

३ १२ २२ ३ १२ ३
स्वादोःस्वादीयःस्वादुनाह जा

२१२७ ३१२३ १२
समदःसुमधुमधुनाभियोधीः ॥ ३* ॥ १८

हे इन्द्र ! “त्वे” त्वयि “सुपां सुलुक् (७, १, ३८)”—इति सप्तम्येकवचनस्य शि आदेशः] “विश्वे” सर्वे यजमानाः “क्रतुम्” अनुष्ठेयं कर्म “वृञ्जन्ति” समापयन्ति “अपि” [—शब्दो ब्राह्म-योक्तः सर्वभूतानां सर्वमनसां समुच्चयार्थः सर्वाणि पृथिव्यादीनि भूतानि सर्वेषां प्राणिनां मनांसि सर्वे यज्ञक्रतवश्च व्यस्ये त्वय्येव यजमानैः परिसमाप्यन्त इत्यर्थः । तथा च ब्राह्मणम्—“त्वयी-मानि सर्वाणि भूतानि मनांसि सर्वे क्रतवोऽपि वृञ्जनीत्येतदाह”—इति] “यद्” यस्मात् “एते” “जमाः” तर्पकाः† [अवतेस्तर्प-णार्थाःऋषादिको मनु प्रत्ययः, “ज्वरत्वरेत्यादिना (६, ४, २०) वकाः रोपधयोक्तुः] ईदृशा यजमानाः पूर्वमेकाकिनः सन्तः पश्चात् “द्विः” द्विवारं कौरूपेण पुंरूपेण च जाताः सन्तः पुनरप्येन सार्धं “त्रिः” त्रिवारं जन्मभाषी भवन्ति । एक एवात्मा स्त्रीपुं-

* सं० वे० ८, ७, १, २ ।

† ‘जमाः देवाः’—इति वि० ।

रूपेण जायते “अईषा एष यत् पत्नीति” श्रुतेः । पुत्रोऽप्यात्मैव—
 “आत्मा वै पुत्रनामासि”—इति श्रुतेः । यत एवमेभिर्दृष्टा भवन्ति,
 ततो वा गम्यते त्वय्येवानुष्ठितं सर्वं कर्म परिसमापयन्तीति, तथा
 च ब्राह्मणम्—“ह्री ह्री सन्तो मिथुनौ प्रजायेते प्रजापत्ये”—इति]
 हे इन्द्र ! त्वच्च “स्वादोः” प्रियाद् गृहधनादेरपि “स्वादीयः”
 स्वादुतरं प्रियतरमपत्यं “स्वादुना” स्वादुभूतेन मातापित्रात्मकेन*
 “संयज” संयोजय [यद्वा, “स्वादुना” मिथुन-भावेनोत्पन्नं
 तदपत्यमपि संयोजय] । एतदेवाह—“अदः” अपत्यं “मधु”
 मधुरं “मधुना” मद-हेतुना मिथुनान्तरेण पौत्रेण वा “ञ्” सुष्टु
 “अभि योधीः” अभियोधय अभितः क्रीडयती [धातूनामने-
 कार्यत्वात् युद्धयति रञ् क्रीडार्थे वर्त्तते । “मिथुनं वै त्वादु प्रजा
 स्वादु”—इत्यादि ब्राह्मणमत्रानुसन्धेयम् ॥ ३ ॥ १९

३ ४ ३४ ४ ५ ३४ १ ३४ ४४ ५ १
 ॥ श्यैतम् ॥ तदिदासभुष । नेषू३४श्रीहोवा । ज्या

२ २ ० २ १ ० ५ ५
 यिष्ठं यतोजन्यउग्रः । त्वेषानृम्णार३४ः । ओईहा । स

१२ १ २ १ ३
 द्योज्ञानः । नायिरां२३यिणा । तिशा२ । जूर३४

५ १ २ २ १ ३ ५२
 ना । नुर्यविश्रायिमा३दा । ऊन्मायि । त्वरम३४कौ

* ‘स्वादोः सोमस्य, स्वादीयः आस्वादमकराः, स्वादुना सोमेन’—इति वि० ।

† ‘सुमधु—शोधनं मधु सोमाख्यं, मधुना—द्रोणकलशेन, अभियोधीः—आभि-
 मुञ्जेन योधयति’—इति वि० ।

४२ २ ३ ४ ५ ३२ १ ३२ ४२ ५ १
 द्रोवा ॥ (१) वावृधानःश्व । साम्भू४ औद्दोवा । रा

२ २२ २ २ १ १ ५
 औजाःशत्रुर्द्दीसायभिय । सन्दाधाश्तार३४यि । औद्

५ १ २ १ २ १ ३
 द्वा । अञ्चनञ्चञ्च । नाञ्चार३सा । स्तिसारम् । तार३

५ १ २ २ १ ३
 ४यिना । वन्तप्रभार्त्ता३मा । ऊम्नायि । दारयिषूर३

४२ २ ३२ ४ ५ ३२ ४२ ५ ५
 ४ औद्दोवा ॥ (२) त्वेक्रतुमपिवृ । जता ३४ औद्दोवा ।

१ ३२ २ २ १ २ ५ ५
 वायिश्वेद्विर्यं देतेत्रिर्भ । वन्ताऊ१मार३४ः । औद्दवा ।

३२ ३२ २ २ २ २ १ १ ३
 खादोःखादीयःखादु । नासार३र्त्ता । समा३ । दार

५ १ २ २ १ ३ ५
 २४ःह । मधुमधूना३भा । ऊम्नायि । योरधार३४ औ

२ १ ५
 द्रोवा । वार३४ह (३) ॥ १२ * ॥ [१] १८

अथ त्रिकद्रुकेष्विति ढवात्मकं ढतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ २ २ ३ २
 त्रिकद्रुकेषु ढेष्वेयवाशिरन्तुविशुय्य

३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ २
 स्तु म्यत्सोममपिबद्विष्णुनासुतंयथावशम् ।

१६ ३२ ३२ ३२ १९ ३२ ३२ १२
 सईन्नामादमच्चिकर्माकर्त्तवेमहामूर्त्

१२ ३२ ३२ ३२ ३२ ३२ ३२ १२
 सैनसश्चदेवोदेवसत्यइन्दुःसत्यमिन्द्रम् ॥ १* ॥

“महिषः” महान् पूज्यः “तुविशषः” बहु-बलः “टम्यत्” [टप प्रीणने तुदादिः (प०)] टप्यन् इन्द्रः “त्रिकट्टकेषु” ज्यंतिर्गौरायुरित्येतन्नामकेषु आभिप्लविकेष्वहःसु “सुतम्” अभि-
 सुतं “यवाशिरं” यवमयसक्तुभिर्मिश्रितम् [आङ्पूर्वस्य श्रीणातेः
 किपि “अपसृधेशाम् (६,१,३६)”—इत्यादिना “शिरइत्यद्देशः”
 तं “सोमं” “विष्णुना” सह “अपिबत्” “यथावशम्” अवशत्
 पूर्वं यथा तं सोमं तथा अपिबत् [वश कान्तौ (अदा०प०) “बहु-
 लञ्छन्दसि (२,४,७३)”—इति शपो लुगभावः] पीतः “सः”
 सोमः “महा” महान्तम् “जह” तेजसा विस्तीर्णम् “ईम्”
 एनम् इन्द्रं “ममाद्” अमादयन् । किमर्थम्? “महि” महत्
 वृष-हननादि-सञ्चयं कर्म कर्त्तवे कर्त्तुं “सत्यः” “इन्दुः”
 स्रवन् “देवः” द्योतमानः “सः” सोमः “सत्यं” यथार्थभूतं
 “देव” सोमं कामयमानम् “ईम्” एनम् “इन्द्रम्” “सद्यत्”
 सद्यतिर्थासि-कर्मा] व्याप्नोतु ॥

“टम्यन्”—“तृम्यत्”—इति पाठो, “सत्यइन्दुसत्यमिन्द्रम्”
 —“सत्यमिन्द्रंसत्यइन्दुः”—इति अस्मिन्नुचै प्रत्यकसृगवसाने
 व्यत्ययेन पाठो ॥ १ ॥

* अ० अ० ५, २, ३, १ (१भा० ६०६ ४०) = अ० वे० २, ६, २५, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १२ १२ ३१२ २२

साकञ्जातःक्रतुनासाकभोजसावक्षिष्य

३ २ ३ १ ३ १२ ३ १ २

साकवृद्धोवीर्यैःसासद्धिमृधोविचर्षणिः ।

१ ३ २ १ ३ २७ ३ २ ३ १ ३ ३ १ २

दाताराधस्तुवतेकाम्यं वसुप्रचेतनसैन

३ १ ३ २ ३ १२ २२ ३ १२ २२

सस्यहे वोदेवसत्यइन्दुःसत्यमिन्द्रम् ॥ * २ ॥

हे इन्द्र ! त्वं “क्रतुना” कर्मणा प्रज्ञया वा “साकं” सह “जातः” † “साकम्” “भोजसा” बलेन “ववक्षिष्य” विश्वं वीढुमिच्छसि [वहेः सन्नन्तस्य लिटि मन्त्रत्वादात्मं न भवति] । किञ्च हे “प्रचेतन” प्रकृत-ज्ञानेन्द्र ! त्वं “वीर्यैः” शत्रु-हननादि-लक्षणैः पराक्रमैः “साकं” “वृद्धः” प्रवृद्धः “मृधः” हिंसकान् सङ्ग्रामान् वा “सासद्धिः” [“न लोकाव्ययेति (२, ३, ६९) षष्ठी-प्रतिषेधः] तेषामभिभविता‡ “विचर्षणिः” पुण्यकृतीःपुण्यकृतश्च विशेषेण द्रष्टा “स्तुवते” स्तोत्रं कुर्वाणाय यजमानाय “राधः” साकं “काम्यं” प्रार्थनीयं “वसु” धनं “दाता” सन् ववक्षिष्येति समन्वयः । सैनमिति परोक्ष-निर्देशः सिद्धार्यः ॥

“प्रचेतन” इति छन्दोगानां विशेष-पाठः ॥ २ ॥

* सू० वे० १, ८, २८, ३ ।

† ‘साकं जातः सदा जातःसद्यो वा जातः’—इति वि० ।

‡ ‘सासद्धिः—साधनभोजः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२२ १ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १
अधत्विषीमां अभ्योजसाकृवि#युधा

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
भवदारोदसी अपृणदस्य मज्जना प्रवावृधे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अधत्तान् जठरे प्रेमरिच्यत प्रचेतय

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
सैनसश्च देवो देवसत्य इन्द्रः सत्यमिन्द्रम् ॥ ३१ ॥ २०

“इध” अथ सोमपानादनन्तरं “त्विषीमान्” इन्द्रः “अभ्योजसा”
बलेन “कृषिं” कृषि-नामासुरंः “युधा” युधिने “अभ्यभवत्”
अभिभूतवान् । किञ्च स इन्द्रः “रोदसी” व्यावापृथिव्यौ “आ
अवृणत्” स्वतेजसा समन्तात् पूरयामास । तथा “अस्य”
पीतस्य सोमस्य “मज्जना” बलेन “प्रवावृधे” प्रकषेण वर्धते
[यथा, ‘अस्य’ कृषेः असुरस्य ‘मज्जना’ सारेण ‘रोदसी’ अपू-
रयत् स इन्द्रः सोमं द्विधा विभज्य ‘अन्य’ भागं स्वकीये ‘जठरे’
‘अधत्त’ । “इम्” एनम् अपरं भागं देवेभ्यः “प्रारिच्यत्”
रिचयत् [एतेनार्चिमिन्द्राय अर्षमन्येभ्योऽपि देवेभ्य इत्युक्तं भवति ।

* “कृषिं” इति क० पु० पाठः ।

† सू० वे० ६, २५, २ ।

‡ ‘कृषिं—कृष्यानीयम्’—इति वि० ।

तथाच तैत्तिरीयकाः—“यत् सर्वेषामर्षिभिर्द्रुं प्रति तस्मादिन्द्रो
 देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः”—इति] । हे इन्द्र ! त्वं “प्रचेतय”
 एवभूतं सोमं देवांसु सम्यक् ज्ञापय प्रापयेत्यर्थः । अन्यत् पूर्ववत् ॥
 “प्रचेतय”—इति विशेष-पाठः ॥ ३ ॥ २०

इति सामवेदार्षप्रकाशे उत्तरायन्यस्य त्रयोदशस्याध्यायस्य
 षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

त्रिदार्षस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
 पुमर्थाद्यतुरी देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १३ ॥

॥ इति षष्ठः प्रपाठकः* ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्तक-
 श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायकः
 नार्येण विरचिते माधवीये ॥ ५ ॥
 उत्तरायन्ये त्रयोदशोऽध्यायः ॥

—000—

15813

ROYAL ASIATIC SOCIETY OF BENGAL LIBRARY

Author Veda - Sama-veda.

Title Sama-veda-Sambhita 2° (vol 4.)

Call No.

Date of Issue	Issued to	Date of Return
<p>Library of the ROYAL ASIATIC SOCIETY OF BENGAL Call No. 294 / V. 917 A. S. Vol 4 Accession No. 15813</p>		